

T.C.

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**TAM İLMİHÂL SEÂDET-İ EBEDİYYE'DEKİ HADİSLERİN
TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

İbrahim SÖKÜLMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Veli ATMACA

BURDUR - 2021

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TAM İLMİHÂL SEÂDET-İ EBEDİYYE'DEKİ HADİSLERİN
TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

İbrahim SÖKÜLMEZ
1830201113

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Veli ATMACA
Dr. Öğr. Üyesi M. Mahfuz ATA
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TURHAN

BURDUR – 2021

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum “***Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye’deki Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi***” adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik ve etik kuralları ihlal etmediğimi, tezimin özgün olduğunu, başvurduğum kaynakları metin içinde, dipnotlarda ve kaynakçada eksiksiz ve bilimsel kurallara uygun olarak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İbrahim SÖKÜLMEZ

Tarih ve İmza

ÖNSÖZ

İlmihal, günlük hayata dair dinî bilgiler manzumesi anlamına gelmektedir. İlmihaller itikat, ibadet ve ahlak bilgisiyle halkın gündelik pratiklerine cevap verdikleri kadar bir toplumun dini kültürünün oluşmasında yaygın eserlerdir. *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'de Hüseyin Hilmi Işık tarafından 1963'te üç kısmı bir araya getirilerek telif edilmiş ekseri fıkıh-tasavvuf adabı ekseninde oluşturulmuş cumhuriyet döneminin önde gelen ilmihallerinden birisidir. Müellif eserini eskiyi muhafaza adına akademik bir dil kaygısı gütmekten ağdalı bir dil kullanarak, nakli esas alan, geleneği takip eden, ehl-i sünnet anlayışı çerçevesinde hazırlamıştır. Ancak ilmihallerde kullanılan malzemenin, kaynağın sıhhati açısından tesbiti de önem arz etmektedir. Nitekim *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'de bu minvalde değerlendirildiğinde eser içerisindeki hadislerin yaptığımız araştırmalar neticesinde bugüne kadar tam anlamıyla bir tahrir ve değerlendirme çalışmasına ulaşamadık. Araştırmamızın kaynağı olan 1978 yılı 21. Baskısı *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'de sıhhati açısından içerisinde çok zayıf, mevzu, kaynağı bulunamayan ve isnadsız rivayetler bulunmaktadır. İsrâiliyat kaynaklı rivayetlerin bile hadismiş gibi Hz. Peygamberin ağzından “hadis-i şerifte buyuruldu ki”, “bir hadiste buyuruldu ki” gibi muallak cizm ve temrîz sîgalarıyla nakledilmeleri eserin tahrir ve değerlendirmesinin önemi bir kez daha ortaya koymuştur. Hadis diye nakledilen mevzu, isnadsız rivayetlerin çoğu ikinci el kaynaklarda “*Fütûhâtü'l-Mekkiyye, Tenbîhü'l-Gâfilîn, İhyâ-u'Ulûmid'dîn, Kimyây-ı Saâdet, Şir'atü'l-İslâm, Gunyetü't-Tâlibîn, Riyâdu'n-Nâsîhîn* gibi önde gelen tasavvuf ve adap kitaplarında geçmektedir.

Birinci Bölümde Hüseyin Hilmi Işık'ın hayatına, eserlerine ve ilmi şahsiyetine dair yaptığımız araştırmada öncelikle müellifin kendi biyografisine yer verdiği başta *Tam İlmihâl* ve *Eshâb-ı Kirâm* adlı kitapları olmak üzere hayatını ve hatıratını her yönüyle ele alan tanıdıklarının ifadelerinden hareketle de kaleme alınmış eserlerden istifade ettik. *Seâdet-i Ebediyye* hakkında Prof. Dr. Ramazan Ayvalı ile yapılan şifahi görüşmede *Seâdet-i Ebediyye*'nin bazı bölümlerinin- Arapçadan Türkçeye tercüme edildiğini ve bu tercümelerin Gazzâlî 'ye ait *er-Reddû'l-cemîl ilâ li ilâhiyyeti İsbâ bi sarîhi'l-İncîl* adlı kitabın sonuna eklendiğini (s. 112-184 ve 184-220), *Seâdet-i Ebediyye*'deki Seyyid Abdülhakîm Arvâsî'ye ait risalelerin Arapçaya tercüme edilen kısımlarının Hindistan ulemasından Mevlana Abdülazîz el-Ferhânî ait *en-Nâhiye an*

ta'ni emîru'l-Muâvîye kitabının sonuna eklendiğini (s. 169-267), Hüseyin Hilmi Işık'a ait *İslâm Ahlâkı* ve *Namâz Kitabı*'nın hadislerini İzmir İlahiyat mezunu Ahmet Sevim Erdoğan'ın tahrir ettiği bilgisini elde ettik. İkinci Bölümde eserin genel tanıtımı ve muhteva analizine yer verdikten sonra eser içerisindeki ilgili pasajları hadis, tefsir, fıkıh ve kelam ilmi başlığı altında değerlendirdik. Üçüncü Bölümde ise hadisleri itibariyle tahrir ve değerlendirmesini gaye edindiğimiz bu çalışma da mükerrerleriyle beraber 664 hadis tespit ettik bu hadislerin 3/2'sini sahih, hasen ve zayıf hadisler oluştururken, 3/1'ni ise mevzu, kaynağına ulaşılamayan, isnatsız ve İsrâiliyat kaynaklı rivayetler oluşturmaktadır. Bu da eseri ihtiyatla okunmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü halk kesimi, eserin müntesipleri ya da okuyucularında bu rivayetler Hz. Peygamber'in ağzından nakledilmiş bir hadismiştir gibi bir kanaat uyandıracaktır.

Bu mütevazi çalışmanın her aşamasında başta değerli katkılarından dolayı tez danışmanım sayın Prof. Dr. Veli Atmaca'ya, maddi, manevi desteklerini esirgemeyen sevgili eşime, dualarını daima üzerimde hissettiğim anneme, babama, bana olumlu tenkitleriyle katkıda bulunan Prof. Dr. Ramazan Ayvallı'ya, diğer öğretim üyesi hocalarıma, asistan arkadaşlara da teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

İbrahim SÖKÜLMEZ

BURDUR, 2021

(Sökölmez, İbrahim, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye'deki Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, Kasım 2021*)

ÖZET

Hüseyin Hilmi Işık (1911-2001) yirminci asrın önde gelen önemli simalarından birisidir. Emekli albay öğretmen, kimyager, eczacı ve Seyyid Abdülhakim Arvâsî (Üçışık) ve oğlu Ahmed Mekkî Üçışık'tan İslami ilimleri okumuş icazetli değerli bir ilim adamıdır. 1956 yılında kitap neşriyatına başlamış, 1960'da emekliliğe ayrıldıktan sonra çalışmalarına hız vermiştir. Vefatına kadar bu hizmetine devam eden Hüseyin Hilmi Işık'ın, yayın hayatının ilk numune-i imtisâli olan 1963'te üç kısmını bir araya getirip telif etmiş olduğu eserinin adı *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'dir.

Bu saikten hareketle bu tez çalışmasının gayesi de Hüseyin Hilmi Işık tarafından telif edilen *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'deki hadislerin tahric ve değerlendirmesini yapmaktır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla eser içindeki toplam hadis sayısı mükerreriyle beraber 664 tekrarı çıkıldığında 607'dir. Tahric ve değerlendirilmesi yapılan hadislerin 3/2'sini sahih, hasen ve zayıf hükmü bakımından hadisler oluştururken 3/1'ini de çok zayıf, mevzu, isnadsız ve kaynağına ulaşılamayan hadisler oluşturmaktadır.

Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş Bölümünde çalışmanın konusu, önemi, araştırma kaynaklarına yer verilmiştir. Birinci Bölümde Hüseyin Hilmi Işık'ın hayatı, ilmi şahsiyeti ve eserleri işlenmiştir. İkinci Bölümde ise *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'nin tanıtımı ve genel muhteva analizine yer verildikten sonra hadis, fıkıh tefsir ve kelam ilimleri bünyesinde eserde yer alan ilgili pasajlar değerlendirilmiştir. Üçüncü Bölümde ise *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'deki hadislerin tahric ve değerlendirilmesi yapılmıştır. *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'nin son baskılarından biri olan Temmuz 2021 tarihli 145. Baskısı hadisler açısından gözden geçirilip 1978 baskısıyla mukayese edilmiştir. Hadislerin her iki baskıda da aynı olduğu görülmüştür. Sonuç ve değerlendirme yapıldıktan sonra tablo halinde hadislerin genel değerlendirilmesine ve arapça alfabetik listesine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Işık, Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye, Hadis, Tahric, İsnad, Vehhâbî

(Sökülmez, İbrahim, *The Source Value of Hadiths Which Mentioned In Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*, Master Thesis, November Burdur, 2021)

ABSTRACT

Hüseyin Hilmi Işık (1911-2001) is one of the leading figures of twentieth century. Hilmi Işık, a retired colonel teacher, pharmacist and chemist, is qualified scientist who received İslamic sciences education from Seyyid Abdülhakim Arvâsî and his son Ahmed Mekki Üçışık. He first started publishing books with Seâdet-i Ebediyye in 1956, and after he retired in 1960, he accelerated his work.

Hüseyin Hilmi Işık continued this service until his death. In 1963, the first example of his publishing life, he brought together three chapters and wrote them. The name of his work is *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'dir.

Based on this motivation, the aim of this thesis is to interpret and evaluate the hadiths in *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* compiled by Hüseyin Hilmi Işık. As far as we can determine, the total number of hadiths in the repetitive work is 665, and the number of hadiths without repetitions is 607.

3/2 of the hadiths written and evaluated are hadiths in terms of sound and weak judgment. 3/1 of it consists of very weak hadiths whose source cannot be reached.

The study consists of an introduction, three chapters and a conclusion. In the introduction part, the examination of the subject, its importance and research resources are given. In the first part, the life, scientific personality and works of Hüseyin Hilmi Işık.

In the second part, the introduction and general content analysis of *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* are given. Then, the relevant passages in the work were evaluated within the scope of hadith, fiqh, tafsir, and kalam sciences.

In the third chapter, the hadiths in *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* were compiled and evaluated. One of the last copies of *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*, the 145th copy dated July 2021 was examined in terms of hadiths and compared with the 1978 edition. It was seen that the hadiths were the same in both copies.

After the consclusion and evaluation, the general evaluation, of hadiths is given in Arabic in the form of a table and an alphabetical list.

Keywords: Işık, Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye, Hadith, Takhrij, Isnad, Wahhabi

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN HİLMİ IŞIK'IN HAYATI, ESERLERİ VE İLMİ ŞAHSİYETİ

1.1. Doğumu ve Nesebi	9
1.2. Tahsil Hayatı	9
1.3. Görevleri.....	10
1.4. İlmî Faaliyetleri	11
1.5. Eserleri.....	12
1.5.1. Mektûbât Tercemesi (Birinci Cild).....	12
1.5.2. Faideli Bilgiler	13
1.5.3. Hak Sözün Vesîkaları	13
1.5.4. Herkese Lâzım Olan İmân	14
1.5.5. İslâm Ahlâkı.....	14
1.5.6. Eshâb-ı Kirâm	14
1.5.7. Kıyâmet ve Âhîret.....	15
1.5.8. Cevâb Veremedi	15
1.5.9. İngiliz Câsûsunun İ'tirafları.....	15
1.5.10. Kıymetsiz Yazılar	16
1.5.11. Namâz Kitâbı	16

1.5.12. Şevâhidü'n-Nübüvve	16
1.5.13. Menâkıb-ı Çihârı Yâri Güzîn.....	17
1.6. Hocaları	17
1.6.1. Abdülhakim Arvâsî Üçışık	17
1.6.2. Ahmed Neyyir Mekkî Üçışık.....	18
1.7. Talebeleri	18
1.7.1. Enver Ören.....	18
1.7.2. Mustafa Güneş	19
1.8. Vefatı	19
1.9. İlmi Şahsiyeti.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

TAM İLMİHÂL SEÂDET-İ EBEDİYYENİN MUHTEVA ANALİZİ

2.1. Eser Hakkında Genel Tanıtım ve Değerlendirme	21
2.2. Tam İlmihal Seâdet-i Ebediyye Bağlamında Hadis Kaynakları ve Hadis İstılahları	29
2.2.1. Hadis Kaynakları	29
2.2.2. Hadis Usulü ve İstılahları	43
2.2.3. Fıkıh.....	45
2.2.4. Tefsir.....	50
2.2.5. Kelam.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAM İLMİHÂL SEÂDET-İ EBEDİYYE BAĞLAMINDAKİ HADİSLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Ahbâr İle İlgili Hadisler.....	53
3.1.1. Yaratılış İle İlgili Hadisler	53
3.1.2. Tarih İle İlgili Hadisler	55
3.1.3. Fiten ve Melâhim İle İlgili Hadisler	56

3.1.4. İtikat İle İlgili Hadisler	65
3.1.5. Şefa'at ve Tevessül Bahsi İle İlgili Hadisler.....	73
3.2. İbadetler Bölümü İle İlgili Hadisler	77
3.2.1. Namaz İle İlgili Hadisler.....	78
3.2.2. Oruç İle İlgili Hadisler.....	112
3.2.3. Zekât İle İlgili Hadisler.....	118
3.2.4. Hac İle İlgili Hadisler	121
3.2.5. Yemin İle İlgili Hadisler	124
3.2.6. Kurban İle İlgili Hadisler.....	128
3.2.7. Ticaret İle İlgili Hadisler.....	129
3.2.8. Nikâh İle İlgili Hadisler	146
3.2.9. Helaller ve Haramlar Bölümü İle İlgili Hadisler	151
3.3. Hadler İle İlgili Hadisler.....	164
3.4. Terğîb ve Terhîb İle İlgili Hadisleri	164
3.5. Tevekkül İle İlgili Hadisler	181
3.6. İlim İle İlgili Hadisler.....	197
3.7. Ölüm, Kabir Ziyareti ve Kabirde Kuran Okuma İle İlgili Hadisler	221
3.8. Sahabenin Fazileti İle İlgili Hadisler.....	241
3.9. Zühd ve Edeb İle İlgili Hadisler	252
3.10. Hz. Peygamber'in Sîreti İle İlgili Hadisler.....	283
3.11. Fezâil-i A'mâl İle İlgili Hadisler	288
3.12. Sünnete İttibâ Etme, Bid'at ve Bid'at Ehlinden Uzak Durma İle İlgili Hadisler	302
3.13. Kadınlar İle İlgili Hadisler	305
3.14. Et-Tıbbu'n-Nebevî İle İlgili Hadisler.....	309
3.15. Ebû Hanîfe'nin Menâkıbı İle İlgili Hadisler	311
3.16. Mübhem ve Temrîz Siğayla Nakledilenler Hadisler	315

3.17. Kaynağı Bulunamayan Hadisler.....	319
3. 18. Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye'nin 2021 yılı 145. Baskısında Tesbit Edilen 1978 Yılı 21. Baskısında Nakledilmeyen Hadisler	322
SONUÇ.....	341
HADİSLERİN ARAPÇA ALFABETİK LİSTESİ	344
KAYNAKÇA	367
ÖZGEÇMİŞ.....	388

KISALTMALAR

Bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
Ö.	: Ölüm
nşr.	: neşreden
r. a.	: radiyallahu anh
s.a.v	: sallallahu aleyhi ve sellem
s.	: sayfa
ts.	: tarihsiz
tsh.	: tashih eden
thk.	: tahkik eden
thr.	: tahrir eden
vd.	: ve diğeri

GİRİŞ

İlmihâl “davranış bilgisi” anlamına gelmektedir. Terim olarak bir Müslümanın günlük hayata dair ihtiyaç duyduğu dini pratikleri ile beraber, Hz. Peygamberin hayatını ele alan, ahlak konularını da içeren “el kitapları” olarak adlandırılabilir. طلب العلم فريضة “İlim öğrenmek her müslümana farzdır” (İbn Mâce, Mukaddime, 17, no: 224) hadisi şerifindeki ilim kelimesini İmam Mâtürîdî, (ö. 334/944), Serahsî (ö. 484/1090) ve Zernûcî (591/1194) tarafından ilmihâl olarak yorumlanmıştır.”¹ İlmihallerden önce fıkıh, akait gibi konularda telif edilmiş risaleler, öğrencileri tarafından kaleme alınan her mezhebin imamının fıkhi görüşlerini benimsediği el kitabı ya da başvuru eseri olarak adlandıracağımız “muhtasar” kitapları var olmuştur. Daha sonra muhtasar eserlerin ardından hacimli kitaplar yazılmış, telif hareketi daha sonra uzun şerhler ve haşiyelerle devam etmiştir. (Arpaguş, 2014:20). “Âlimlere hitap eden bu kaynaklar dini konuları ayrıntılı biçimde ele aldığı ve eğitimde daha çok hoca merkezli olup sözlü geleneğe dayandığından halk temel konularda özlü bilgiler ihtiva eden, dili sade, anlatımı basit, hatta ezberlenmeye müsait eserlere ihtiyaç duyulmuş ve bu sebeple Osmanlılar döneminde ilk ilmihaller ortaya çıkmıştır. İlmihâl geleneği öncelikle Arapçadan Türkçeye çevrilen eserler ya da bu eserleri eksik kısımlarının tamamlanmasıyla başlamıştır. Kutbüddîn İznîkî tarafından Ebü'l-Leys es-Semerkandî'ye ait *Mukaddime* adlı risalenin inanç, ibadet ve ahlaka dair konularının eklendiği *Kitâbu'l-Mukaddime*'si, Abdurrahman Aksarâyî'nin Mevlânâ Abdülazîz Fârisî'ye ait *Umdetü'l-İslam* adlı eseri Türkçeye çevirerek bazı konuları eklediği -özellikle nafîle namazlar, cennet ve cehennem, kul hakları ile ilgili konular ziyade edilmiştir- *İmâdü'l-İslâm* gibi eserler zikredilebilir. İlmihâl adının kullanıldığı ilk kitap ise XVI. Yüzyıldan sonra yazıldığı tahmin edilen ve zamanımıza kadar etkisini sürdüren *Mızraklı İlmihal*'dir. Tanzimatla birlikte açılan okullar sonrasında ilmihal yazımı hız kazanmıştır. Yeni açılan ibtidailer ve rüşdiyelerde Birgivi'nin *Vasiyyetnâmesi* okutulmaya başlanmıştır. Bu dönem telif edilen ilmihaller arasında şunlar zikredilebilir: “Hüseyin Remzi'nin (ö. 1314/1897) *İlmihal*'i, İbn Abidin zâde'nin *el-Hediyyetü'l-alâiyye*'si, Mehmet Asaf'ın *Zübde-i Akâid*'i, Abdülhamîd b. Mustafa Reşid'in *Zübde-i İlmihâl*'ini, (İstanbul 1305), Mustafa

¹ Hatice Kelpetin Arpaguş, *Osmanlı ve Geleneksel İslam*, İFAV, İstanbul, 2014, s. 18

Bey'in *Telhîsü'l-Mûlahhas* (İstanbul 1310) Ahmed Cevdet Paşa'nın (ö. 1895) *İlmihali*'dir.²

Tanzimat'tan sonra açılan okullarda din derslerinin programda yer almasıyla birlikte ilmihal kitaplarının yazımı hız kazanmıştır. II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte dini eğitim ve öğretimin okullardaki sorunları da gündeme getirilmiştir. Bu dönemde gündeme getirilen sorunlar şöyle zikredilebilir: “Ezberci sistemin devam etmesi, iyi bir müfredatın tasnif edilememesi, dini eğitimleri anlatmada iyi yetişmiş, kaliteli eğitimci çekirdek kadronun olmaması, okutulan dini kitapların sönük ve basit kalması, cahil kimselerin İslam'ın dini yerine halka hurafe ve yalan yanlış şeyler anlatması zikredilebilir. Bu dönemde Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımları öne çıkmıştır. Bu akımlar dini eğitim konusundaki ıslahatçı programlarını, fikirlerini kendilerine ait dergilerde ve Maarif Nezâreti'nin yaptığı toplantılarda dile getirmişlerdir.³ II. Meşrutiyet döneminde dini eğitim hakkında konuşulan ve tartışılan birçok fikir, ıslah önerileri cumhuriyet dönemi eğitim öğretim çalışmalarının altyapısını hazırlayacak malzemeleri sunması bakımından bir zenginlik ifade ettiği söylenebilir. Cumhuriyet dönemi sistemli düzeyde telif edilen ilmihaller arasında şunlar sıralanabilir: “Ahmet Hamdi Akseki, *İslâm Dini* (Ankara 1933); Numan Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi* (İstanbul 1943); Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali* (İstanbul 1947); Mustafa Âsım Köksal, *İlmihal* (Ankara 1954); Ali Fikri Yavuz, *Geniş İslâm İlmihali-İslâm Fıkhı ve Hukuku* (İstanbul 1977); Süleyman Ateş, *Muhtasar İslâm İlmihali* (Ankara 1975, *Yeni İslâm İlmihali*, Ankara 1979); Celal Yıldırım, *Hanefî ve Şâfiî Mezheblerine Göre Büyük İlmihal* (İstanbul 1976); Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali* (İstanbul 1991).

Genellikle güvenilir kaynaklara dayanan ve güvenilir bilgiler içeren Cumhuriyet devri ilmihallerinin bir kısmında dua, vaaz ve irşat mahiyetinde bölümler yer almakla birlikte büyük çoğunluğu sadece inanç, ibadet, ahlak ve günlük yaşayış bilgilerini ihtiva eder. Ahmet Hamdi Akseki'nin *İslam Dini* ile Ömer Nasuhi Bilmen'in *Büyük İslam*

² Hatice K. Arpağuş, “İlmihal”, DİA, 2000, İstanbul, XXII, 139-140.

³ Hatice Başar, “Sâtı Bey ve Eğitim Görüşleri”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, S.2, 2003, s. 51-63; Esra Yakut, “II. Meşrutiyet Dönemi'nde Mekteplerde Dinî Eğitim”, *Kebikeç Dergisi*, S37, 2014, s. 24-29.

İlmihali 1980’li yıllara kadar çok basılıp okunmuş, daha sonra yazılan ilmihallere de örnek teşkil etmiştir”.⁴

Cumhuriyet dönemi cemaat ve tarikatlara ait ya da belli bir mezhebe has telif edilen ilmihallerde bulunmaktadır. Hanefî mezhebi esas alınarak yazılan *Resimli Muhtasar İlmihâl* (Fazilet Neşriyat, İstanbul 2020), Hüseyin Hilmi Işık’ın *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* (İstanbul 1978) Halil Gönenç’in *Büyük Şâfiî İlmihâli* (İstanbul 1986) ve Haydar Kaya’nın *Bektaşî İlmihali* (İstanbul 1976) bu konuda örnek verilebilir.

Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye Hanefî mezhebine göre hazırlanmıştır. Hanefî mezhebine ait bilgilerin çoğu İbn Âbidîn’in (ö. 1252/1836) *Reddû’l-muhtâr* adlı kitabının (1272 /1856) Mısır Bulak matbaasında beş cilt olarak basılan baskısından tercüme edilmiştir. Ayetlerin tefsiri konusunda en çok Hüseyin Vâiz-i Kâşifi’nin (ö. 910/1504-1505) *Tefsîr-i Hüseyinî* ve Senâullah Pânîpetî’nin (ö. 1225/1810) *et-Tefsîri Mazharî* adlı tefsirinden istifade edilmiştir. Ayetlerin sıra numaraları Hafız Osman hattı ile yazılmış Kuran’ı Kerîm esas alınarak yazılmıştır. Eserin 3/1’ni oluşturan tasavvuf konularıyla ilgili bilgiler İmam Rabbânî’nin *el-Mektûbâtı*’nın birinci cildi hariç, ikinci ve üçüncü cildinde yer alan mektuplar ve birkaç mektupta oğlu Muhammed Ma’sûm Serhendî’nin Farsça *el-Mektûbât* eserinden tercüme edilerek içindekiler kısmında her üç kısımda mektup numarası ve maddeleriyle okuyucuya kolaylık sağlamak için numaralandırılmıştır. Buna göre 1978 yılı 21. Baskılı *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*’de toplam 240 maddenin 108’i İmam Rabbânî’nin *el-Mektûbâtı*’nın ikinci ve üçüncü ciltlerinden alınmışken, kalan 133’ü de salâhiyetli İslâm âlimlerinin kitaplarından toplanmıştır. *Seâdet-i Ebediyye*’de Seyyid Abdülhakîm Arvâsî’ye ait risalelerden ilgili pasajlar ve mektuplarda yer almaktadır. İlgili mektup ve risalelerden bir kısmı şöyle sıralanabilir: “*Bir Üniversiteliye Cevâb*, (s. 73), *İslâmiyyet Nedir?* (s. 528) *Mucize*, *Kerâmet*, *Firâset*, *İstidrâc*, *Sihir*, (s. 747), *Adâlet*, *Akl*, *Îmân*, *Kazâ-kader*, *Halâl*, *Harâm*, *Ulûm-i İslâmiyye*, *Tefsîr Kitâbları*, *Hadîs-i Şerîfler*, (s. 413), *Resûlüllâh’ın Anne-Baba ve Dedeleri Mümin İdi*, (s. 386), *Ruhlârin Hâzır Olması*, (s. 743), *Bir Tesavvuf Müttehassısının Mektûbu*, (s. 921), *Ölüm ve Ölüme Hazırlık*, (s. 988), *Eshâb-ı Kirâm* altı sayfalık bir yazı”.

⁴ Hatice K. Arpaguş, “İlmihal”, *DİA*, XXII, 140.

Toplamda son güncel baskısıyla -Temmuz 2021 145. Baskı- 1034 kaynaktan istifade edilmiş, 1020 kişinin biyografisi kitabın sonunda yer verilmiştir. Tasavvuf ahlak ve zühd konularının işlendiği *Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, *Tenbîhü'l-gâfilîn*, *Kimyây-ı Seâdet*, *İhyâ-i ulûmid'dîn*, *Gunyetü't-Tâlibîn*, *Şiratü'l-İslâm ve şerhi Mefâtîhu'l-cinân şerhu Şiratü'l-İslâm*, *Tarikatü'l-Muhammediyye*'nin şerhi olan, *el-Berikatü'l-Mahmudiyye* ve *el-Hadikatü'n-nediyye* gibi eserlerden de istifade edilmiştir. Eser içerisinde nakledilen bilginin kaynağı parantez içerisinde müellifi ve eseriyle beraber verilmiştir. Eser nakli esas alan, yer yer dili ağır olan bir yapıya sahiptir. Ancak müellif kendisine yapılan bu tenkidi yersiz bulmakta ve eserin bir ilim kitabı olmasıyla böyle bir şeyin normal kabul edileceğini ifade etmiştir. Müellifin eserinde pek çok insanın biyografisini ve kullandığı kaynakları ansiklopedik bir şekilde vermesi, Fransızca bir kitaptan muhtelif hastalıklara karşı tercüme ettiği “perhiz reçeteleri” mahiyetindeki bilgiler, yakın tarihi ilgilendiren bilgilere ve nakilde bulunduğu birçok eserin kaynağına yer vermesi *Tam İlmihâl*'i emsallerinden farklı kılmaktadır. Bir arının birçok çiçekten topladığı polenlerle yaptığı bal gibi müellifte eserinde bir Müslümanın ihtiyaç duyduğu ibadet, ticaret, muâmelât, ferâiz gibi İslam hukukunun birçok dalında Hanefî mezhebinin önde gelen fetva kitaplarından nakillerde bulunmuştur. Müellif her ne kadar tasavvuf bilgilerini naklettiği kitaplara atıfta bulunsa da herhangi bir tarikat ya da şeyh ile veya siyasetle hiçbir bağlantısının olmadığını da söylemiştir.

Otuz madde ve altmış sayfadan müteşekkil küçük bir risale olan *Seâdet-i Ebediyye*'yi okuyanların teşviki ile ikinci kısmını üç yüz sayfa olarak hazırlamış ve 1957'de bastırıldığını söylemiştir. İki kitaba olan iştîyak neticesinde gelen sorular sebebiyle birinci kısmın otuz maddesine yetmiş madde daha ilave ederek ikinci baskısı dört yüz sayfa olmuştur. Üçüncü kısmını da hazırlayarak 1960'da bastırmıştır. Müellif İslam âlimlerine olan derin sevgi ve saygısı nedeniyle ümmetin müslüman gençliğinin kendi tabiriyle “din simsarlarının tuzaklarından kurtulmaları ve dünya ve ahiret saadetine kavuşmaları niyetiyle” Allah'a dua ederek *Seâdet-i Ebediyye*'nin üç kısmını 1963'te bir araya getirerek *Tam İlmihâl* adını verdiğini söylemektedir.

Seâdet-i Ebediyye İngilizceye “Endless Bliss” adıyla altı fasikül olarak tercüme edilmiştir. *Seâdet-i Ebediyye*'nin bazı bölümleri Irak Kerkük'lü Muhammed Bâ'yız ve Siirt Pervari'li Seyyid Hüseyin Yiğit tarafından Arapçaya tercüme edilmiştir. Bu tercümeler Hakikat Kitâbevi tarafından yayınlanan Gazzâlî'nin *er-Reddî'l-cemîl*

kitabının son kısmına eklenmiştir. İlave ve düzeltmelerle hacmi genişleyen kitap son güncel baskısıyla 1248 sayfadır. Müellif yeri geldikçe naklettiği bilgilerden sonra köşeli parantez içinde kendi şahsi beyanlarını da açıklamıştır. Hilmi Işık, tasavvuf perdesi altında din tüccarlığı yapan cahil tarikatçılara, ashâb-ı kiram hakkındaki iftiralarıyla öne çıkan Şia'ya, bozuk itikat olarak değerlendirdiği Vehhâbiliğe karşı birçok reddiyeler yazmıştır. Eserin başından sonuna kadar vurgulanan konular içerisinde Ehl-i Sünnet'e yapılan yoğun vurgu, fıkıh bilgisinin önemi, dinin helal haram noktasındaki koyduğu sınırları iyi bilmek, sünnetlere temessük etmek, bidatlerden kaçınmak, bir mezhebe bağlanmanın gerekliliği gibi değerlendirmeler göze çarpmaktadır. Hüseyin Hilmi Işık'ın Ehl-i sünnet karşıtı gördüğü kimseleri kendine özgü "fen yobazı", "mezhepsiz", "dinde reformist" gibi vasıflarla isimlendirdiği eserin muhtelif yerlerinde görülmektedir. Bu kimseler arasında Seyyid Kutup, Muhammed Hamidullah, Muhammed Abduh, Cemaleddîn-i Efgânî kimseler yer almaktadır. Mezkûr eserle ilgili söylenecek pek çok şey olmakla birlikte eserin genel tanıtımı ve muhteva analizine ikinci bölümde genişçe yer verilecektir.

Araştırmanın Konusu Önemi ve Metodu

Araştırmanın konusu, Hüseyin Hilmi Işık'ın 1978 yılı 21. Baskı *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* isimli eserindeki hadisleri hadis ilimlerine dair hüküm, usûl, ıstılah ve yorumların hadis ve sünnet ilimlerine göre temellendirilmesi ve hadislerin tahrir ve değerlendirilmesidir. Bu maksatla çalışmamızın ne Hüseyin Hilmi Işık ne kendisi ne de *Seâdet-i Ebediyye*'nin muhtevasını haksız yere hedef etmek değildir. Niyetimiz sadece ümmete Resûlüllâh'ın emaneti olan sünnet ve hadisin doğru nakledilmesi ve usûl kaidelerine uygun yorumlanmasını sağlamak, hadislerin halkı bilgilendirmesi hususundaki yeterlilik durumunun tespit edilmesidir. Mezkûr eserin bugüne kadar niçin tahrir edilmediğine dair bir bilgiye ulaşamamıştır. Ancak Ramazan Ayvallı ile yapılan şifahi görüşmede bu konuda şöyle söylemiştir: "*Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye, bir ilmihâl kitabı olduğu için hadîs ağırlıklı bir kaynak sayılmaz. Bir de âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerle amel konusunda da aşağıdaki hükümler cârî olduğundan, bugüne kadar İlmihâlin hadîsleri incelenmemiş olabilir.*"⁵

⁵ "Aşağıdaki hükümler cârî olduğundan" ifadesiyle tarafıma gönderilen e postada yer alan hadislerle amel etme konundaki soru ve cevap mahiyetindeki bilgiler kastedilmektedir.

Hadisler araştırılırken orijinal lafızları aranmış, varsa lafız farklılıkları gösterilmiştir. Hadisin aslıyla geçtiği el yazma eserlerden de istifade edilmiştir. Araştırılan hadisler birebir lafızıyla bulunmadığında mana bakımından ya da yakın lafızla rivayet edilmiş varyantları zikredilmiştir. Tahrici yapılan hadislerin şahitleri ve mütabileri de dipnotta ya da metin içerisinde gösterilmiştir. Hadisin metninde geçen garîb sözcükler garîbu'l-hadis sözlüklerden istifade edilerek açıklanmıştır. Hadislerin şerhlerinden de istifade edilmiştir.

Araştırmanın Kaynakları

Hüseyin Hilmi Işık'ın hayatı, eserleri ve ilmi şahsiyeti hakkında bilgi aktarırken öncelikle kendi hayatına yer verdiği *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* ve *Eshâb-ı Kirâm* adlı eserlerinden ve tanıdıklarının ifadelerinden hareketle kaleme alınmış Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci'nin *Ebedî Seâdet Yolunda Bir Ömür Hüseyin Hilmi Işık*, Kemal Yavuz beraberindeki ekibin hazırladığı *İstanbul Evliyaları Ansiklopedisi*, Ramazan Ayvallı'nın Esenler Belediyesinde "Anadolu'yu Mayalayanlar" programında 29 Temmuz 2013'te "*Hüseyin Hilmi Işık Efendi'nin Hayâtı*" adlı verdiği konferans bilgilerinden istifade edilmiştir. Hilmi Işık ve hayatı, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* hakkında bilgi veren tezlerden de istifade edilmiştir. *Tam İlmihâl* hakkında bilgi veren ve bu konuda istifade ettiğimiz Ramazan Bozkurt'un hazırladığı *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Çalışmaları ve Problemleri*" isimli yüksek lisans tezi zikredilebilir.

Eserde geçen hadisler öncelikle Kütüb-i Tis'a'da taranmıştır. Bununla birlikte Tayâlisî (ö. 204/819)'nin *Müsned*'i, Abdürezzâk (ö. 211/826-27)'ın *el-Musannef*'i, İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849)'in *el-Musannef*'i Ahmed b. Hanbel (241/855)'in *Zühdü*, Abd b. Humeyd (ö. 249/863-64)'in *Müsned*'i, İbn Ebü'd-Dünyâ (ö. 281/894)'ın *et-Tevâzu ve'l-humûl*, *Zikru'l-mevt*, *Muhâsebetü'n-nefs*, *Islâhu'l-mâl*'i, Bezzâr (ö. 292/905)'ın *Müsned*'i, Ebû Ya'lâ (307/916)'nin *Müsned*'i, İbn Huzeyme (ö. 311/920)'nin *es-Sahîh*'i, İbn Hibbân (ö. 345/965)'nin *es-Sahîh*'i, Taberânî (ö. 360/971)'nin üç Mu'cem'i ve *Müsnedü's-şâmiyyîn*'i, Dârekutnî (ö. 385/985)'nin *es-Sünen*'i, Hâkim (ö. 405/1014)'in *Müstedrek*'i, Beyhakî (458/1065)'nin *Şuabu'l-Îmân*, *el-Medhâl* ve *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sı, İbn Abdilberr (463/1071)'in *Câmiu'l-Ulûm*'u başvurulmuş temel kaynaklar arasındadır.

Tahric bilgileri için İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201)'nin *el-Mevzûât*'ı, Zeylât (ö. 762/1360)'nin *Nasbu'r-râye*'si, Irâkî (ö. 806/1404)'nin *el-Muğnî*'si, Heysemî (ö. 807/1405)'nin *Mecmau'z-zevâd*'i, Bûsîrî (ö. 840/1436) *Zevâidü İbn Mâce ale'l-küttübi'l-hamse* ve *el-İthâfî'l-Hıyere bi Zevâidi'l-Mesânidi'l-Aşere*'si, Sehâvî (ö. 902/1497)'nin *el-Mekâsîdü'l-hasene*'si Suyûtî (ö. 911/1505)'nin *el-Câmiu's-sağîr*'i, *el-Leâli'l-masnûa ve zeyli*, Ali el-Müttâkî (ö. 975/1567)'nin *Kenzü'l-Ummâl*'i, Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)'nin *el-Mevzûatü'l-kübrâ*'sı, Münâvî (ö. 1031/1622)'nin *Feyzu'l-kadîr*'i, Aclûnî (ö. 1162/1749)'nin *Keşfu'l-hafâ*'sı bu konuda başvurduğumuz eserlerdendir.

İsnatlarda zikredilen râviler için Buhârî'nin *et-Târîhu'l-Kebîr*'i, Ebû Hâtim er-Râzî'nin *el-Cerh ve't-Ta'dîl*'i, İbn Hibbân *es-Sikât*'ı, İbn Adî'nin *el-Kâmil fî'd-Duafâ*'sı, Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl*'i, Zehebî'nin *Mizânü'l-İtidâl* ve *el-Muğnî fî'd-Duafâ*'sı, İbn Hacer'in ricali dair musannefatı da zikrettiğimiz kaynaklar arasındadır.

Bu kaynakların dışında Elbânî, Şuayb el-Arnâvûd, Hüseyin Selim Esed ve Muhammed Fuad Abdülbâkî, Muhammed Mustafa el-A'zamî, tahkik türü eserleri de yer yer istifade ettiğimiz kaynaklar arasındadır.

Hüseyin Hilmi Işık Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu başlık altında Hüseyin Hilmi Işık'ın kendi hayatına müstakil olarak yer verdiği ve tanıdıklarının ifadelerinden hareketle kaleme alınan kitap ve *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'den bahseden kitap, makale ve tezler tanıtılacaktır.

1. Hakkında Bilgi İhtiva Eden Kitaplar

1- Ekrem Buğra Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda Bir Ömür Hüseyin Hilmi Işık*, İhlas Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2018.

2- Ekrem Buğra Ekinci, *Yâdigâr Mektûblar*, İhlas Vakfı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2018.⁶

3- Hüseyin Hilmi Işık, *Eshâb-ı Kirâm*, Hakikat Kitâbevi, 87. Baskı, İstanbul, 2017, s. 346-348.

⁶ Hüseyin Hilmi Işık'ın üstadı Abdülhakîm Arvâsî ve kendisiyle mektuplaştığı kimselerin mektuplarını içermektedir. Ekrem Buğra Ekinci mektupları yıllarına göre şöyle tasnif etmiştir: İlk 75 tanesi 1950'lerde, 76-118 arası 1960'larda, 119-291 arası 1970'lerde, gerisi de 1980'den sonra kaleme alınmıştır. Ekrem Buğra Ekinci, *Yâdigâr Mektûblar*, İhlas Vakfı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2018, s. 6, (Takdim Yazısı).

4- Hüseyin Hilmi Işık, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*, Işık Kitâbevi, 21. Baskı, İstanbul, 1978, s. 4-5, 1011.

5- Kemal Yavuz vd., *İstanbul Evliyalari* (Hüseyin Hilmi Işık md.) I-II, Türkiye Gazetesi Yayınları, ts., İstanbul, s. 433-458.

2. Hakkında Yazılan Makaleler

1- Hamid Algar, “Işık, Hüseyin Hilmi,” *DİA*, EK-1., İstanbul, 2016, s. 576-578.

2- Mustafa Tekin, “Işıkçılık”, Edt: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, I-X, 2. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2005, VI, 341-344.

3- Mustafa Tekin, “Işıkçılık Bir Dönüşümün Hikayesi” *Yakındoğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, 2017, s. 81-96.

3. Hüseyin Hilmi Işık ve Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye Hakkında Bilgi İhtiva Eden Tezler

1. Hasan Kurt, *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Kitaplarının İtikadi Konulara Yaklaşımı (1923-1965)* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 1998, s. 51-58.

2. Ramazan Bozkurt, *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Çalışmaları ve Problemleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s. 71-82.

3. Sebahat Mutlu, *Hüseyin Hilmi Işık’ın Hayatı, Eserleri ve Düşünce Dünyası*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2005.

4. Hüseyin Hilmi Işık Hakkında Verilen Konferanslar

1. Ramazan Ayvallı, *Hüseyin Hilmî Işık Efendi’nin Hayâtı*⁷, “Anadolu’yu Mayalayanlar” Programı, Esenler Belediyesi-Dört Yol Meydanı, 29 Temmuz 2013.

⁷ <https://esenler.bel.tr/haberler/genel/esenler-h-hilmi-isik-la-aydinlandi/> (18.11.2021)

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN HİLMİ IŞIK'IN HAYATI, ESERLERİ VE İLMİ ŞAHSİYETİ

Bu bölümde Hüseyin Hilmi Işık'ın doğumu ve nesebi, tahsil hayatı, görevleri, ilmi faaliyetleri, eserleri, vefatı ve ilmi şahsiyetine yer verilecektir.

1.1. Doğumu ve Nesebi

Hüseyin Hilmi Işık, muhacir bir ailenin çocuğu olarak 8 Mart 1911 yılında İstanbul, Eyüp Sultan Vezir Tekke Semtinde doğmuştur. Müstear adı Sıddık Gümüştür.⁸ Babası Said Efendi, 93 harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) nedeniyle ailesiyle beraber İstanbul Eyüp Sultan Vezir Tekke semtine yerleşmiştir. Said Efendi Bulgaristan'ın Plevne kenti Lofça Kasabası, Tepova köyündendir. Annesi Ayşe Hanım ve dedesi Hüseyin Ağa Lofça kasabasındandır.⁹

1.2. Tahsil Hayatı

Hüseyin Hilmi Işık, 1916'da beş yaşında Mihrişah Sultan Mektebine başlamış, aynı yıl Reşadiye Numune Mektebine girmiş ve 1924'te mezun olmuştur. Ayrıca babası tarafından yaz tatillerinde daha iyi eğitim alması için Hakîm Kutbüddîn, Ebüssuûd ve Kalenderhâne mekteplerine de gönderilmiştir.¹⁰

Aynı yıl Halıcıoğlu Askerî Ortaokul ve Lisesini kazanmıştır. Halıcıoğlu Askeri Lisesinde okuduğu yıllarda mukaddesatına saldıran kişiler, dini hassasiyetin azaldığı bir ortamda arkadaşlarının ibadetleri terk etmesi, din derslerinin okul müfredatından kaldırılması, okul hocalarının dine karşı olan duruşları gibi sebeplerle ruhsal bunalıma girdiğini ve arayış içerisinde olduğunu ifade etmiştir.¹¹

⁸ Kemal Yavuz vd., *İstanbul Evliyalari* (Hüseyin Hilmi Işık md.), I-II, Türkiye Gazetesi Yayınları, ts., I, 433.

⁹ Ekrem Buğra Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda Bir Ömür Hüseyin Hilmi Işık*, İhlas Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2018, s. 7.

¹⁰ Hüseyin Hilmi Işık, *Eshâb-ı Kirâm*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2017, s. 346-347.

¹¹ Işık içerisinde bulunduğu ruhsal bunalımı şöyle özetlemektedir: “Halıcıoğlu Askerî orta ve lisesinde okurken, mekteplerden Kur'an'ı Kerîm ve din dersleri kaldırılmıştı. Hiçbir hocamız din dersi vermiyordu. Onları yüksek, olgun tanıyor, çok saygılı olmak istiyordum. Fakat mukaddesâtıma

Işık 1929'da Halıcıoğlu Askeri Lisesinden mezun olduktan sonra aynı yıl Askerî Tıbbiye Mektebine girmiştir. Tıbbiye Mektebinde okuyorken öğle namazını kılmak için gittiği Beyazıt camiinde vaaz veren Abdülhakim Arvâsî ile tanışması onun hayatında bir dönüm noktası olmuş, Abdülhakim Arvâsî'yi manevi mürşidi kabul etmiş ve onun bağlılarından birisi olmuştur. Işık fırsat buldukça Abdülhakim Arvâsî'yi ziyaret edip vaazlarını not almış, ondan Türkçe kitaplar, Arapça sarf ve nahiv ilimlerini (*Emsile, Avâmil, Semaî Mastarlar*) okumuş, *Emâlî Kasidesi, Mevlânâ Halid Dîvânı* ve *Îsâgûcî* adıyla bilinen mantık kitabını ezberlemiştir. Arvâsî'nin vefatının ardından oğlu Ahmet Mekî Üçışık'tan hadis, tefsir, fıkıh gibi ilimleri tedris ederek 1953'te icazetini tamamlamıştır.¹²

Tıbbiyenin ikinci sınıfındayken hocasının tavsiyesi üzerine eczacı olmaya karar vermiştir. Fransızca abone olduğu bir gazete sayesinde Fransızcasını ilerletmiştir. Eczacılık fakültesinden 1932 yılında eczacı subay olarak mezun olmuş ve Sirkeci Gülhane Hastanesinde bir senelik stajını tamamladıktan sonra üsteğmen rütbesi ile İstanbul'da Askerî Tıbbiye Mektebine müzakereci olarak tayin edilmiştir. Aynı sene Kimya Fakültesi'ne girmiş ve Profesör Fritz Arndt'ın yanında zehirli gazlar üzerine çalışma yapmış, altı aylık bir çalışma sonucunda bir cismin sentezini yapıp formülünü bulduğu ve adını kendisinin verdiği bir tez çalışması vardır. Adını "*Phenylcyan-nitromethan-methly esteri*" koymuş daha sonra bu çalışma Almanya'da Zentralblatt adlı kimya kitabına girmiş "*Fritz Arndt, Lotte Loewe und Hilmi Işık*" adıyla 1937 yılında neşredilmiştir.¹³

1.3. Görevleri

Türkiye'nin ilk kimya yüksek mühendisi olarak 1936'da mezun olduktan sonra bu başarısından dolayı askeri kimya sınıfına geçirilerek Ankara Mamak'ta zehirli gazlar kimyageri olarak on sene görev yapmıştır. Ankara'da görevli olduğu yıllarda Almancayı

saldıranları görünce, hayal kırıklığına uğradım. İman ve küfür arasında bocaladım. Küçük aklımla düşünerek, Müslümanlık olarak öğrendiğim bütün bilgileri inceliyordum. Hepsinin fâideli, iyi, kıymetli olduğunu görüyor, bunları feda edemiyordum. Altı sene bu iki te'sîr altında sarsıldım. Birkaç sene önce, beraber oruç tuttuğumuz, namaz kıldığımız arkadaşlarım, öğretmenlerin ve gazetelerin iftiralarına aldanarak, ibadetten vazgeçtiler. Yalnız kalmak beni daha da üzdü." Hüseyin Hilmi Işık, *Tam İlmihâl*, s. 4.

¹² Işık, *Tam İlmihâl*, s. 4-5.

¹³ Kemal Yavuz, *İstanbul Evliyalari*, I, 439.

öğrenmiştir. Bursa Işıklar Askeri Lisesi, İstanbul Kuleli Askerî Lisesi ve Erzincan Askeri Lisesinde kimya öğretmeni ve okul müdürü olarak görev yaptıktan sonra 1960'da emekliliğe ayrılmıştır. Emekli olduktan sonra da Vefa Lisesi, Bakırköy Kız Sanat Enstitüsü ve İstanbul İmam Hatip Lisesinde matematik ve kimya derslerine girmiştir.¹⁴

1.4. İlmî Faaliyetleri

Hüseyin Hilmi Işık 1956'da *Seâdet-i Ebediyye* kitabını neşretmiş daha sonra okurlar tarafından gelen yoğun ilgi üzerine kitabın ikinci kısmını 1957'de üçüncü kısmını da 1960'da bastırıp yayınlamıştır. 1963'te üç kitabı birleştirip *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* adını vermiştir.¹⁵ Bu kitap "Endless Bliss" adıyla Hakikat Kitâbevi tarafından altı fasikül halinde neşredilmiştir.¹⁶ Kendi soyadı ile 1967 senesinde Işık Kitabevini kurmuş kitapları burada bastırılmış ve adreslere ücretsiz olarak gönderilmiştir. 1982 ihtilalinden sonra kitaplardan adını kaldırtmış, bir müddet *Sıddık Gümüş* müstear adı ile kitapları yayımlanmıştır. Işık Kitabevi'nin adı Hakikat Kitabevi olarak değişmiştir.¹⁷

(1956-1982) devresinde şu kitapları neşretmiştir: "Seâdet-i Ebediyye, Hüccetü'l-İslâm veya Ey Oğul İlmihali (1956); Seâdet-i Ebediyye -İkinci Baskı; Kur'an-ı Kerîm'de Kıyâmet ve Âhiret; Meşâhiri Eshâb-ı Kirâm (1957); Seâdet-i Ebediyye-İkinci Kısım (1958); Seâdet-i Ebediyye-Üçüncü Kısım (1960), Muhammed Kutbüddin el-İznîkî'nin (ö. 821/1418) Büyük Mızraklı İlmihal'i, (*Miftâhu'l-cenne*) (1961)¹⁸; Tam İlmihal Seâdet-i Ebediyye (1963); Alevîye Nasîhat (1964); Ehl-i Sünnet Yolu; İslâma Hizmet: İman ve İslâm (1965); Mektûbât Tercemesi; Dinde Reformcular (1967); Aldanmıyalım; (1969); Yüz Karası; Vehhâbiye Nasîhat; İslâmın İç Düşmanları(1970); Müslümanların İki Gözbebeği; Mısırlı Din Adamının Din Düşmanlığı(1974); Peygamberlik Nedir; İslamiyet Nedir ve Hakîkî Müslüman Nasıl Olur (1978); Kur'ân-ı

¹⁴ Kemal Yavuz, *İstanbul Evliyalari*, I, 443-444.

¹⁵ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 8.

¹⁶ Kemal Yavuz, *İstanbul Evliyalari*, I, 445.

¹⁷ İkinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 181.

¹⁸ Bu eser müellifi ve hangi tarihte kesin olarak yazıldığı bilinmemekle beraber bir yazma nüshasında "Mızraklı Efendi" kaydı vardır. (M. Kâmil Yaşaroğlu, "Mızraklı İlmihal", DİA, İstanbul, 2005, XXX, 5-6) Hüseyin Hilmi Işık Mızraklı İlmihal'i *Büyük Mızraklı İlmihâl (Miftâhu'l-cenne)* adıyla yeniden tashih ederek yayımlamıştır. Muhammed b. Kutbüddîn-i İznîkî, *Cennet Yolu İlmihâli*, haz. Hüseyin Hilmi Işık, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2005.

Kerîm ve Bugünkü İnciller ve Hazret-i Muhammed'in Mucizeleri; İslâm Ahlakı (1981).”¹⁹

1982'den sonra bu kitaplar ebatlarına ve konularına göre Hakikat Kitabevi tarafından birleştirilerek 14 adet kitap halinde basılmış ve yayınlanmıştır. Aynı yayınevinden İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve muhtelif dillere çevrilen kitaplar burada bastırılıp dünyanın farklı ülkelerine gönderilmiştir. Işık, 1970'de Hakikat gazetesinin kurulmasına öncülük etmiş, 1975'de ise İhlas Vakfını kurmuştur.

1.5. Eserleri

Hüseyin Hilmi Işık 1956 yılında kitap neşrine başlamış vefatına kadar bu hizmete devam etmiştir. Işık'ın telif ettiği eserler tercüme-derleme türü olmakla Nakşibendî-Müceddidî-Hâlidî geleneğine ait birçoğu Farsça, diğerleri Arapça çeşitli kitapları tıpkı basım olarak Hakikat Kitâbevi tarafından yayımlanmış ve muhtelif dillerde yayınlanan kitaplar da dünyanın birçok ülkesine gönderilmiştir. Bu başlık altında 1982'den sonra Hakikat Kitâbevi tarafından birleştirilerek basılan 14 adet kitabı tanıtılacaktır. *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* hakkında ise ikinci bölümde geniş mâlûmat verilecektir.

1.5.1. Mektûbât Tercemesi (Birinci Cild)

İmâm-ı Rabbânî'ye (ö. 1034/1624) ait olan bu eser içerisindeki üç yüz on üç mektubun birinci cildinin Farsçadan Türkçeye çevirisidir. İlk baskısını 1968'de yapmıştır. İkinci ciltte bulunan 99 mektuptan 48 adedi ve üçüncü ciltte bulunan 124 mektuptan 38 adedi *Seâdet-i Ebediyye* kitabında yer almaktadır. 2020'de ise 512 sayfa olarak 29'ncü baskısını yapmıştır.²⁰ 1982'ye kadar 13 defa basılmış bu tarihten itibaren *Müjdecî Mektûblar Tercemesi* başlığı ve Müstakîmzâde Süleyman Sa'eddin Efendi'nin adı ile orta boy basılmaya devam etmiş; 2005'ten itibaren tekrar *Mektûbât Tercemesi* adıyla Hüseyin Hilmi Işık nâmıyla büyük boy ciltli basılmaya başlanmıştır.²¹

¹⁹ İkinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 189.

²⁰ Hüseyin Hilmi Işık, *Mektûbât Tercemesi (Birinci Cild)*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2020, s. 4.

²¹ İkinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 313;

1.5.2. Faideli Bilgiler

Hakikat Kitâbevi'nin basılan ilk kitabıdır. İki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım Ahmed Cevdet Paşa'nın rüşdiye mekteplerinde okutulmak üzere yazdığı *Ma'lûmât-ı Nâfia* adlı risalesidir.²² İkinci kısımda "Muhtelif Bilgiler" başlığı altında Ehl-i sünnet itikadı, bidat ehli fırkalar ve görüşleri, İmâm-ı Â'zâm Ebû Hanîfe'nin biyografisi yer almaktadır. *Din Adamı Bölücü Olmaz* ve *Doğru Söze İnan Bölücüye İnanma* kitapları da bu eserin içerisine dahil edilmiştir.²³ 2021'de 480 sayfa olarak 109'ncü baskısı basılmıştır.²⁴ Hüseyin Hilmi Işık bu eseri ile reformist ve Ehl-i sünnet düşmanı kimselerin fikirlerine karşı çıkmış ve bu eseriyle onlara karşı gerekli cevapları vermiştir.

1.5.3. Hak Sözün Vesîkaları

Hakikat Kitâbevi'nin *Hak Yolun Vesîkaları* adıyla basılan ikinci kitabıdır. Daha sonra kitabın adı *Hak Sözün Vesîkaları* olarak çevrilmiştir. 2020'de 400 sayfa olarak 71'nci baskısını gerçekleştirmiştir.²⁵ On risaleden müteşekkildir. İlki Abdullah b. Hüseyin es-Süveydî'nin (ö. 1174/1761) Ehl-i sünnet ve Şia arasındaki ihtilafların, tartışmaların ve cevapların yer aldığı *el-Hucecü'l-kat'iyye li-ittifâkı'l-firâkı'l-islâmiyye* adlı risalesi, ikincisi İmâm-ı Rabbânî'nin Şia'ya reddiye olarak yazdığı *Redd-i Revâfid* adlı risalesi, üçüncüsü Şia'yı desteklemek ve Ehl-i sünnetin görüşlerini çürütmek amacıyla yazılan *Hüsniyye* adındaki risaleye karşı reddiye mahiyetindeki *Tezkiye-i Ehl-i Beyt* risalesi, dördüncüsü *Birleşelim Sevişelim* kitabı, beşincisi *İman ile ölmek için kardeşim*, *Ehl-i Beytle Eshâb-ı kirâmı Sevmelisin* kitabı, altıncısı İmâm-ı Rabbânî'nin *İsbâtü'n-nübüvve* risalesi, yedincisi İmâm-ı Rabbânî'nin hal tercemesi ve oğlu Muhammed Mâsum'un *Mektûbât* adlı kitabından otuz üç adet mektubunun tercümesi, sekizincisi Gazzâlî'nin *Eyyühe'l-Veled* risalesi, dokuzuncusu *Bir Din Câhiline Cevâb*, onuncusu da komünistlik ve komünistlerde din düşmanlığı risalesidir.

²² Yusuf Halaçoğlu ve Mehmet Âkif Aydın, "Cevdet Paşa", *DİA*, 1993, İstanbul, VII, 443-450.

²³ İkinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 318.

²⁴ Hüseyin Hilmi Işık, *Fâideli Bilgiler*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

²⁵ İkinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 319; Hüseyin Hilmi Işık, *Hak Sözün Vesîkaları*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2020.

1.5.4. Herkese Lâzım Olan İmân

Bu kitap dört kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısımda Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin (ö. 1242/1827) *İ'tikadnâme* kitabının Farsçadan Türkçeye çevirisi yer almaktadır. İkinci kısımda İslam'ın Hristiyanlık ve Yahudilikle karşılaştırılması, İslam düşmanları tarafından yapılan tenkitlere verilen cevaplar, üçüncü kısımda Kuran'ı Kerim ve günümüz Tevrat ve İncillerinin mukayesesi, dördüncü kısımda ise İslam dini ve diğer dinler konu edinilmektedir. Hakikat Kitâbevi tarafından 2021'de 480 sayfa olarak 132'nci baskısı yayımlanmıştır.²⁶

1.5.5. İslâm Ahlâkı

Ebû Saîd el-Hâdîmî'nin (ö. 1176/1762) *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye fî şerhi't-Tarîkatî'l-Muhammediyye ve şerîati'n-nebeviyye fî sîreti'l-Ahmediyye* kitabı ve Kınalızâde Ali Efendi'nin (ö. 979/1572) *Ahlâk-ı Alâî* adlı kitabından seçme pasajlar, Muhammed Kutbüddin el-İznîkî'nin (ö. 885/1480) Mızraklı İlmihali *Miftâhu'l-Cenne* (Cennet Yolu İlmihali), Süleyman b. Cezâ'nın *Ey Oğul ilmihali* ve Muhammed Ma'sûm Fârukî'nin on bir mektubunun tercüme edilmesi ile meydana gelmiş bir eserdir. 2021'de Hakikat Kitâbevi tarafından 592 sayfa olarak 153'ncü baskısı yayınlanmıştır.²⁷

1.5.6. Eshâb-ı Kirâm

Hüseyin Hilmi Işık, ashâb-ı kirâm'ın, özellikle Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer'in (r. anhümâ) üstünlüklerini anlatmak, Şia'nın Hz. Ebûbekir ve Ömer hakkındaki iftiralarına cevap vermek için tercüme ettiği eserlerden istifade ederek bu eseri kaleme almıştır. Kitap dört bölümden müteşekkildir. Birinci kısımda sahabe ve tanımı, onların üstünlüklerini anlatan ayet ve onlara sövülmemesi gerektiği ile ilgili hadislerle yer verilirken, ikinci kısımda Hz. Ebûbekir ve Ömer (r. anhümâ)'nın üstünlükleri, üçüncü kısımda İmâm-ı Rabbânî'nin biyografisi, İslam'da ilk fitnenin Şia ile başlaması, Hariciliğin oluşumu ve hilafet hakkındaki genel değerlendirmeler, dördüncü bölümde ise kitap içerisinde adı geçen kişilerin biyografilerine yer verilmiştir. İlk baskısı 1982'de Hakikat Kitâbevi tarafından basılmıştır. Hakikat Kitâbevi'nin beşinci kitabı olarak

²⁶ Hüseyin Hilmi Işık, *Herkese Lâzım Olan İmân*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

²⁷ Hüseyin Hilmi Işık, *İslâm Ahlâkı*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021, s. 8.

bastırılmıştır. Aynı yayınevi tarafından 2021’de 448 sayfa olarak 98’inci baskısı yapılmıştır.²⁸

1.5.7. Kıyâmet ve Âhiret

Hakikat Kitâbevi’nin altıncı kitabı olarak basılmıştır. Gazzâlî’nin *ed-Dürretü’l-fâhire fî keşf-i ulûmi’l-âhire* adlı eserinin Arapçadan Türkçeye tercümesidir. İki kısımdır. Birinci kısımda kıyâmet ve ahiret halleri, ikinci kısımda ise “Müslümana Nasihat” başlığı altında Vehhâbiliğin tarihi, gelişimi ve Vehhâbilere reddiyeler yer almaktadır. Hakikat Kitâbevi tarafından 2021’de 384 sayfa olarak 116’ncı baskısı basılmıştır.²⁹

1.5.8. Cevâb Veremedi

Harputlu İshak Efendi (1081-1092) tarafından 1293’de yazılan *Ziyâü’l-kulûb* adlı eserin Hüseyin Hilmi Işık tarafından sadeleştirilerek ve Muhammed Mâsum Fârûkî’nin bazı mektuplarının eklenmesiyle 1987’de Hakikat Kitâbevi’nin neşriyatının sekizinci kitabı olarak basılmış, 2020’de ise 368 sayfa olarak 63’üncü baskısı aynı kitabevi tarafından yayınlanmıştır.³⁰

1.5.9. İngiliz Câsûsunun İ’tirafları

Bu eser 1990’da 64 sayfa olarak M. Sıddık Gümüş müstear adıyla Hakikat Kitâbevi’nin dokuzuncu kitabı olarak bastırılmıştır.³¹ Üç kısımdan müteşekkildir. Birinci kısımda İngiliz casusunun itirafları yedi fasıl olarak işlenmiştir. İkinci kısımda İngilizlerin İslam düşmanlığı ve misyonerlerin faaliyetleri işlenirken, üçüncü kısımda ise Yusuf b. İsmâil en-Nebhânî’nin (ö. 1849-1932) “Hülâsatü’l-keîlâm” adlı risalesinin tercümesi yer almaktadır. Hakikat Kitâbevi tarafından 2020’de 128 sayfa olarak 127’nci baskısı basılmıştır.³²

²⁸ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 320; Hüseyin Hilmi Işık, *Eshâb-ı Kirâm*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

²⁹ Hüseyin Hilmi Işık, *Kıyâmet ve Âhiret*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

³⁰ Hüseyin Hilmi Işık, *Cevâb Veremedi*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2020.

³¹ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 320.

³² M. Sıddık Gümüş, *İngiliz Câsûsunun İ’tirafları*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2020, s. 3-4.

1.5.10. Kıymetsiz Yazılar

Hüseyin Hilmi Işık'ın Ankara'dayken İmâm-ı Rabbânî ve oğlu Muhammed Mâsum Sirhindî'nin (ö. 1079/1668) *Mektûbât* adlı kitaplarının Müstakimzâde Süleyman Çelebi'nin Osmanlıca tercümesinden özet çıkardığı ve hazırladığı eseridir. Işık bu çalışmasını Abdülhakîm Arvâsî'ye okumuş ve o da bunu beğenmiş ve esere kıymet biçilemeyecek değerde olduğunu söyleyerek *Kıymetsiz Yazılar* adını vermiştir. Hakikat Kitâbevi neşriyatının 1994'de onuncu kitabı olarak bastırılmıştır.³³ Eser iki kısımdır. Birincisi İmâm Rabbânî'nin, ikincisi oğlu Muhammed Ma'sum Sirhindî'nin Farsça *Mektûbât*'ından seçtiği cümlelerden oluşmaktadır. Alfabetik olarak hazırlanmıştır. 2021'de 416 sayfa olarak 59'uncu baskısını yapmıştır.³⁴

1.5.11. Namâz Kitâbı

Hüseyin Hilmi Işık'ın namaza dair yazdığı küçük bir ilmihaldir. İlk baskısı 1997'de Hakikat Kitâbevi yayınlarının on birinci kitabı olarak bastırılmıştır. 2021'de 184'ncü baskısı yapılan kitap 192 sayfadır.³⁵

1.5.12. Şevâhidü'n-Nübüvve

Tam adı *Şevâhidü'n-nübüvve li-takviyeti ehli'l-fütüvve* olan bu eser Ali Şir Nevâî'nin (ö. 906/1501) arzusu üzerine Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492) tarafından 885'de (1480) kaleme alınmıştır.³⁶ Eser bir mukaddime, yedi bölüm ve hâtimedden oluşmaktadır. Hz. Peygamberin doğumundan önce, doğumundan peygamberliğine, peygamberliğinden hicretine, hicretinden vefatına kadar olan mucizeleri, sahabe ve tabiin, on iki imamın hayatlarından ve faziletlerinden bahsetmektedir. Lâmiî Çelebi (ö. 938/1532) *Terceme-i Şevâhidü'n-Nübüvve* adıyla Osmanlıcaya tercüme etmiş, Hakikat Kitâbevi tarafından Latin harflerine çevrilip 1997'de bastırılmıştır. Aynı kitabevi tarafından 2021'de 74'üncü baskı 448 sayfa olarak basılmıştır.³⁷

³³ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 321.

³⁴ Hüseyin Hilmi Işık, *Kıymetsiz Yazılar*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

³⁵ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 321; Hüseyin Hilmi Işık, *Namâz Kitâbı*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

³⁶ Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahman", DİA, 1993, VII, 94-99.

³⁷ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 321; Hüseyin Hilmi Işık, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

1.5.13. Menâkıb-ı Çihârı Yâri Güzîn

Dört halifenin menkıbelerini anlatmaktadır. Seyyid Eyyûb b. Sıddîk tarafından Osmanlıca yazılan bu eser, Hakikat Kitâbevi tarafından Latin harflerine çevrilerek 1998’de bastırılmıştır. Aynı kitabevi tarafından 2021’de 592 sayfa olarak 56’ncı baskısı basılmıştır.³⁸

1.6. Hocaları

1.6.1. Abdülhakim Arvâsî Üçışık

Abdülhakim Arvâsî Üçışık 1281 (1865) yılında Van’ın Başkale ilçesinde doğmuştur.³⁹ “Soyu anne tarafından Abdülkâdir Geylânî’ye dayanmaktadır. İbtidâî ve rüşdiyeyi Başkale’de okumuştur. Seyyid Fehîm’den tasavvuf dersleri almıştır. Ayrıca beş ayrı Nakşibendî tarikatından -Çiştîyye, Müceddidî, Kâdirî, Sühreverdî, Kübrevî hilâfet almıştır. 1914 senesinde Rusların Başkale ilçesini işgali ve Ermenilerin soykırıma başlaması sonucu ailesi ile beraber Revandiz, Musul, Adana, Eskişehir ardından da İstanbul’a süren hicreti 1919’da son bulmuştur. Önce Eyüp Sultan’daki Yazılı medresede ikamet ettirilmiş, daha sonra kendisine Eyüp Sultan’daki Kaşgârî dergahının şeyhliği ve imamlığı verilmiştir. Abdülhakim Arvâsî İstanbul’un önde gelen camilerinde vaizlik yapmıştır. Medresetü’l-mütehassisîn’de tasavvuf ve tarih dersleri okutmuştur. Menemen hadisesi ile ilgili tutuklanarak Menemen’e götürülmüştür olayla ilgisi olmayınca serbest bırakılmıştır. Dönemin sıkı yönetimi tarafından İzmir’de mecburi ikamete tabi tutulmuştur. Soyadı Kanunu ile Üçışık soyadını almıştır. Ardından Ankara’ya gitmesine izin verilmiştir. 27 Kasım 1943’te Ankara Bağlum’da vefat etmiştir. Önde gelen talebeleri Necip Fazıl Kısakürek ve Hüseyin Hilmi Işık’tır”.⁴⁰ Işık,

³⁸ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 322; Hüseyin Hilmi Işık, *Menâkıb-ı Çihârı Yâri Güzîn*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

³⁹ Işık, *Eshâb-ı Kirâm*, Hakikat Kitabevi, İstanbul 2017, s. 153.

⁴⁰ Nihat Azamat, “Abdülhakim Arvâsî”, *DİA*, İstanbul, 1988, I, 211-212. Abdülhakim Arvâsî hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbrahim Baz, “*Abdülhakim-i Arvasinin Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996; Osman Gördebil, “*Abdülhakîm Arvasî’nin er-Riyâzü’l-Tasavvufiyye İsimli Eseri* (Metin Transkribe ve Tahlili)”, Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011, s. 18-36; Nuran Çetin, (2014) “Abdülhakim Arvasî ve Tasavvuf Anlayışı”, *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S.33, s. 129-150.

Abdülhakim Arvâsî'nin kendisinden sonra yerine halife bırakmadığını⁴¹ ve Nakşibendiyye'nin bir tarikat olarak sona erdiğini söylemiştir.⁴²

1.6.2. Ahmed Neyyir Mekî Üçışık

Abdülhakim Arvâsî'nin en büyük oğludur. 1896 yılında Van'ın Başkale ilçesinde doğmuştur. Başkale'de ilkokul ve ortaokul tahsilini tamamladıktan sonra lise öğrenimini Van'da bitirmiştir. Şabaniye Medresesi'nde ve amcası Taha Efendi'den ders okumuştur. 1924'de İstanbul Fatih medresesi ve Dâru'l-fünûn İlahiyat Fakültesinden mezun olmuştur. Öğretmenlik yapmıştır. 1947'de Üsküdar müftüsü, 1953'de Kadıköy müftüsü olarak görev yapmıştır. 1967'de İstanbul'da vefat etmiştir.⁴³

1.7. Talebeleri

Hüseyin Hilmi Işık hayatı boyunca pek çok talebeye ders vermiştir. Ancak burada öne çıkan iki talebesinin hayatı kısaca tanıtılacaktır.

1.7.1. Enver Ören

“Enver Ören Türk 10 Şubat 1939'te Denizli'nin Honaz ilçesinde doğmuştur. Türk iş adamı, İhlas Holding'in kurucusu, ilk başkanı ve akademisyendir. Ailesi Yunanistan mübadillerinden olup Honaz ilçesine yerleşmiştir. Denizli'de ilk ve orta öğretimini tamamladıktan sonra 1954'de İstanbul Kuleli Askerî Lisesi'ne girmiş, ardından İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinden mezun olmuştur. 1961'de lisans eğitimini tamamladıktan sonra kazandığı NATO bursu ile bir buçuk yıl süreyle mesleki çalışmalar yapmak için İtalya Napoli'ye gitmiştir. Türkiye'ye döndükten sonra 1970'e kadar İstanbul Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. 1970'de öğretim görevliliğini bırakıp sonra birkaç arkadaşıyla beraber Türkiye Gazetesini kurmuştur. Hüseyin Hilmi Işık ile Kuleli Askerî Lisesinde okuyorken tanışan Enver Ören onun hem öğrencisi hem de kızı Dilvin Işık ile evlenerek damadı olmuştur. Bu evlilikten Ahmed Mücahid Ören dünyaya gelmiştir. Türkiye Gazetesi ile temeli atılan çalışmalara farklı alanlarda faaliyet gösteren şirketler de eklenerek 1993'te İhlas Holding çatısı altında

⁴¹ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, 255.

⁴² Hamid Algar, “Hüseyin Hilmi Işık”, *DİA*, İstanbul, 2016, EK-1, 576-578.

⁴³ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 162.

toplanmıştır.”⁴⁴ Hüseyin Hilmi Işık kendisinden sonra hizmetlerini yürütmesi için onu vasiyet etmiştir. Enver Ören 22 Şubat 2013’de İstanbul’da vefat etmiş olup Eyüp Sultan’da medfundur.

1.7.2. Mustafa Güneş

Hüseyin Hilmi Işık’ın ilk talebesidir. Hacı Emin Camii’nin müezzinliğini yapmıştır. Dışarıdan ilkokul ve ortaokul öğrenimini tamamlamasına yardımcı olmuştur. Daha sonra Beylerbeyi Camii İmam Hatibi olmuştur. Hüseyin Hilmi Işık Ahmet Mekkî Üçışık’tan aldığı icazetle onu medrese usulü ile okutmuştur. Işık’ın cenaze namazını kıldırmasıdır.⁴⁵

1.8. Vefatı

Hüseyin Hilmi Işık 26 Ekim 2001 yılında 90 yaşında vefat etmiştir. Eyüp Sultan’daki aile kabristanına defnedilmiştir.⁴⁶

1.9. İlmi Şahsiyeti

Hüseyin Hilmi Işık ilme, âlime ve yeni yetişen neslin ehl-i sünnet çizgisi üzerine yetişmesi için gayret gösteren önemli simalardan biridir. Türkiye’deki ilim çevrelerinden Ahmed Davudoğlu, Halil Gönenç, Sadreddin Yüksel gibi önemli simalarla ve nice önde gelen kişilerle dostluklar kurmuştur. Yaptığı hizmetlerle takdir edildiği kadar tenkit edenler de olmuştur.

Halil Gönenç onun için şöyle demiştir: “Hilmi Işık Efendi’nin neşrettiği kitapların çoğunu okuyup anladım. Kendisinin sâlih ve muhakkik bir zât olduğunu anladım. Arvâsî büyüklerinden hakkıyla istifade ettiğini gördüm.”⁴⁷

Ahmed Davudoğlu ise Hüseyin Hilmi Işık’a gönderdiği bir mektubunda şöyle demektedir: “Sizi bu sahada yalnız bıraktık. Vehhâbîliğin İslâm aleminde yapacağı tahribatı değerlendiremedik. Elhamdülillâh siz, zamanında çıkış yaparak, bunların

⁴⁴ <https://www.ihlas.com.tr/kurucumuz-enver-oren> (18.11.2021).

⁴⁵ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 220.

⁴⁶ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 217.

⁴⁷ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 282.

ilerlemelerini durdurdunuz. Biz de âcizâne bir kitap yazdık, belki faideli olur umuyoruz. Kitabı sizin tedkikinize arz ediyorum, yanlışlarımız varsa düzeltiniz, efendim”.⁴⁸

Gazeteci Mehmet Şevki Eygi ise onun hakkında şöyle demiştir: “Fevkalâde mütevâzı ve nazik bir zât idi. Dünyaya düşkün değildi; para ile hiç meşgul olmazdı. Maaşıyla Allah rızası için dine hizmet eden; kitap neşrini şahsî menfaatine vesile kılmayan tanıdığım birkaç kişiden biriydi.”⁴⁹ Abdülhakim Arvâsî de onun için bir mektubunda şöyle demiştir: “Bir gün gelecek, din bilgileri Hilmi’den sorulacak” demiştir.⁵⁰

Abdülhakim Arvâsî’nin diğer bir öğrencisi olan Necip Fazıl Kısakürek ise Hüseyin Hilmi Işık’ın Abdülhakim Arvâsî’ye olan nispetinden icazetine, eserlerinin aidiyeti konusunda gerçek bir yanının olmadığını söylemiştir.⁵¹ Mustafa Öztürk ise Hüseyin Hilmi Işık’ın ıslahatçı, reformist mütefekkir âlimlere karşı olan gelenekselci tutumunu ve bağlı bulunduğu müntesiplerini *İslam Dünyasında Yenilik ve Yenilikçilik Karşıtlığının Zihniyet Kodları-Modern Türkiye Örneği*- adlı makalesinde tenkit etmiştir.⁵² Mehmet Said Hatipoğlu da Hüseyin Hilmi Işık’ın şahsını ve fikirlerini tenkit edenler arasında yer almaktadır.⁵³

Sonuç olarak Hüseyin Hilmi Işık, asker, kimyager, eczacı ve değerli bir ilim adamıdır. Muhtelif dillerde neşrettiği eserleriyle dinde reform teşebbüslerine karşı mücadele etmiştir. Şan ve şöhret peşinde koşmadan Allah rızası için hizmet etmiştir. Ehl-i sünnet anlayışını canlandırarak bu çizgide nice genç subay öğrencilerin yetişmesine öncülük etmiştir. Şu cümleleriyle bunu vecizâne bir şekilde ifade etmiştir: “Bizim yolumuz hizmet yoludur. Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarını yaymak; Allah’ın kullarına Allah’ın dinini ulaştırmak yoludur.”⁵⁴

⁴⁸ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 280.

⁴⁹ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 283.

⁵⁰ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 66.

⁵¹ Necip Fazıl Kısakürek, *Büyük Doğu Dergisi*, S.7, 1971, s. 5.

⁵² Mustafa Öztürk, “İslam Dünyasında Yenilik ve Yenilikçilik Karşıtlığının Zihniyet Kodları-Modern Türkiye Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, s.9,10, 12,13.

⁵³ Mehmet Said Hatipoğlu, *Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti*, Otto Yayınları, Ankara, (Genişletilmiş Baskı 2009-2015), Ankara s. 67-80.

⁵⁴ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 272.

İKİNCİ BÖLÜM

TAM İLMİHÂL SEÂDET-İ EBEDİYYENİN MUHTEVA ANALİZİ

Bu başlık altında eserin genel tanıtımı ve değerlendirmesine yapıldıktan sonra *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'de geçen ilgili pasajların fıkıh, hadis, tefsir ve kelam ilmi açısından değerlendirilmesine yer verilecektir.

2.1. Eser Hakkında Genel Tanıtım ve Değerlendirme

Araştırmamızın ana kaynağı olan *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*, 1978 yılı 21. Baskısı olarak, Hüseyin Hilmi Işık tarafından hazırlanmış ve Işık Kitabevi tarafından neşri yapılmış cumhuriyet dönemi ilmihallerinden birisidir. Hadisleri itibariyle araştırma konumuz olan eserin muhtevası ve neşir macerası olarak bilinmesi gereken malumatı, çoğunlukla müellifin kendi dilinden aktaracağız.

Müellif eserini Hanefî mezhebini esas alarak yazmış ve eserini nasıl yazdığını şöyle dile getirmiştir: “(m. 1947)’den sonra, öğretmenlik hayâtımda, engin denizden bir damla gibi olan bilgilerimi, gençlerin temîz ruhlarına, onların gonca gibi açılmakda olan körpe dimağlarına akıtmak için çırpındım. İçimde yanan îman ışığından, onların saf kalblerine birer kıvılcım salmak istedim. Elhamdülillâh! Rabbim kolaylık gösterdi. Senelerce uğraşarak hâzırladığım ve fâideli ve nefis kokulu çiçeklerden toplanarak doldurulan, tatlı ve şifâlı bal gibi, birkaç sahîfeye yerleştirdiğim (Seâdet-i Ebediyye) kitâbı birinci kısmının basılması (1956) yılında nasîb oldu.

Hanefî mezhebine göre hâzırlanmış olan bu küçük kitâbın, gazete ve mecmûa’larda, reklâmı yapılmamış, duvârlara i’lânları asılmamış, köşedeki bir dükkânın raflarına emanet edilivermişti. Müslimân ecdadının nurlu ve uğurlu yolundan ayrılmayan, mukaddes dînini öğrenmek aşkı ile dâimâ kalbi yanan asîl ve îmânlı gençler, bu küçük kitâbı aradı, buldu. Az zemânda kapışdı. Bir dâne bile bırakmadı.⁵⁵

“Otuz madde ve altmış sahife olan (Seâdet-i Ebediyye) kitâbımı okuyanların teşvîkı ile, ikinci kısmın, üçyüz sahife olarak hazırlayıp (m. 1957) de bastırdım. Bu iki kitâb, temiz gençlikde, İslâmiyyete karşı, öyle bir alâka ve câzibe uyandırdı ki sûâl

⁵⁵ Işık *Tam İlmihâl*, s. 5.

yağmuru altında kaldım. Bu çeşidli soruları, mu'teber kitâblardan terceme ederek cevâblandırmak sureti ile, birinci kısmın otuz maddesine yetmiş madde daha ekliyerek, ikinci baskısı meydana geldi ve dört yüz sahife oldu. Nihâyet, Allahü Teâlâ ihsân ederek, yıpratıcı çalışmakla, üçüncü kısmın hâzırlanması da müyesser oldu ve 1379 (m. 1960) da basıldı.

“Salâhiyyetim olmadığı halde, yalnız islâm âlimlerinin, akılları durduran üstünlüklerine hayranlığımın ve onlara karşı taşıdığım sevgi ve saygının mükâfâtı olarak ve bu temiz milletin, asil gençlerin, din simsarlarının tuzaklarından kurtulmaları, dünya ve ahiret se'âdetine kavuşmaları için kalbim sızlıyarak etdiğim düâların karşılığı olarak, Allahü teâlânın tevfikı ile meydana gelen bu üç kitâbı, (m. 1963) de bir araya getirip, **(Tam İlmihâl)** adını verdim. Üç kısımda da bu fakire âid hiçbir bilgi ve fikr yoktur. Terceme ve toplamaktan başka bir nasibim olmamıştır. Büyük, mubârek zâtların yazıları olduğu için, okuyanların fâidelendiğini, zevk aldıklarını ve kitâblarıma saldıran, iftirâ eden mezhepsizlere aldanmadıklarını görmekle, Cenâb-ı Hakka şükrediyorum. Böylece temîz ruhlu, sâf kanlı, mubârek gençlerin, müstecâb düâlarına kavuşacağını düşünerek seviniyor, bu kitâbı ve düâları, kıyâmet günü için biricik sermâyem biliyorum. **(Seâdet-ebediyye)** kitâbımda âyet-i kerîme tercemesi yoktur. Âyet-i kerimeler kısa ve tâm terceme edilemez. İslâm âlimleri âyet-i kerimeleri terceme değil, uzun tefsir ederek açıklamağa çalışmışlardır. Kitâbıma, en çok **(Tefsîr-i Hüseyinî)** deki açıklamalardan aldım. Âyet-i kerîmelerin sıra numaralarını hâfız Osmânın yazdığı Kur'ân-ı kerîme göre koydum.”⁵⁶

Müellifin kendi ifadesiyle eserin ana bölümleri “kısım” başlığı ile verilmiştir. Buna göre, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'nin 21.'ci baskısı üç kısım iki yüz kırk maddeden oluşmaktadır. Müellif birinci kısımda yüz maddeden kırk üç adedi, ikinci kısımda yetmiş maddeden otuz iki adedi, üçüncü kısımda ise yetmiş maddeden otuz üç adedinin İmâm-ı Rabbânî'nin Farsça *Mektûbât*'ından ve birkaç mektubu İmâm-ı Rabbânî'nin oğlu Muhammed Mâ'sum'un mektuplarından tercüme ettiğini ve diğer maddelerin ise kendince kıymetli gördüğü kitaplardan alıntı yaptığını söylemiştir.⁵⁷

⁵⁶ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 8.

⁵⁷ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 8-10

Seâdet-i Ebediyye, ilk olarak 61 maddeden müteşekkil 64 sayfalık bir risale halinde el-Hâc Muzaffer Ozak adıyla 4 Mayıs 1956 yılında Ergin Kitabevi’nde basılmıştır. Pembe karton kapaklıdır. İkinci kısım otuz altı madde 319 sayfa olarak 1957’de Bozkurt Kitabevi tarafından bastırılmıştır. Birinci kısmın 29 madde ilavesiyle 90 madde 400 sayfa olarak ikinci baskısı da 1958’de Bozkurt Kitabevinde bastırılmıştır. Üçüncü kısım 60 madde 495 sayfa olarak Zeynel-Âbidîn Işık adıyla neşredilip aynı kitabevi tarafından basılmıştır.⁵⁸ Üç kitap müellifi tarafından 1963’te bir araya getirilerek *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* adını almış ve büyük boy tek cilt olarak basılmıştır.⁵⁹ Zeynelâbidin Işık adıyla bir iki baskı olarak, seksenli yılların başına kadar da Hüseyin Hilmi Işık adıyla basılmıştır. Seksenli yıllardan sonra M. Sıddık Gümüş müstear adıyla yayınlanmıştır. Vefatından birkaç sene sonra da tekrar ismi ile yayınlanmaya başlanmıştır.⁶⁰ *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* ilk defa üç küçük cilt halinde bir araya getirilerek 1995’te de basılmış ve Türkiye Gazetesi tarafından okurlarına hediye olarak dağıtılmıştır.⁶¹ “Endless Bliss” (Sonsuz Mutluluk) adıyla İngilizceye tercüme edilerek Hakikat Kitâbevi tarafından altı fasikül halinde yayınlamıştır. *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*’nin bazı kısımlarının Arapça tercümesi Gazzâlî’nin *er-Reddû’l-cemîl* kitabının sonuna Seyyid Abdülhakîm Arvâsî’ye ait risalelerin Arapça tercümeleri de *en-Nâhiye* kitabının son kısmına eklenmiştir. Eserin sürekli sorulan sorular neticesinde her baskısına yeni ilaveler yapılmıştır. Müellifin kitabının ilk baskılarında adının yer almamasını şahsiyetini öne çıkarmak istemeyişi ve yaptığı hizmetin ön planda olması olarak değerlendirilebilir.

Eserin başında Ahmet Mekkî Üçışık tarafından Hüseyin Hilmi Işık’a atfen bir takdim yazısı bulunmaktadır. Müellif mektupların ve maddelerin yerlerini numaralandırarak fihristte hangi sayfada yer aldığını bulmak için okuyucuya kolaylık sağlamıştır. *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*’nin 21. Baskısı 964’ncü sayfasında “Seâdet-i Ebediyye Kitâbında Adı Geçenlerin Hâl Tercemeleri” başlığı altında, başta sahabe ve tabiin olmak üzere muhaddisler, müfessirler, mutasavvıflar, Osmanlı padişahları, şair ve reformistler, müsteşrik ve daha birçok kişi olmak üzere 990 kişinin biyografisine yer verilmiş, tespitimize göre adı geçen yaklaşık 763 tane kitaptan istifade ederek eserin

⁵⁸ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 309-310.

⁵⁹ Işık, *Tam İlmihâl*, 8.

⁶⁰ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 312-313.

⁶¹ Sıddık Gümüş, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*, I-III, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1995.

muhtevasını oluşturmuş olup 1120 sayfadan müteşekkildir. Daha önce yukarıda belirttiğimiz gibi eser üç bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ikisi ağırlıklı olarak fıkıh konularını ihtiva etmektedir. Kalan yaklaşık üçte birlik kısmı da çoğunlukla tasavvuf ve ahlak konularını içermektedir. Müellifinde yeri geldikçe belirttiği gibi eserin hangi klasik eserlerden yazıldığı veya derlendiğine dair faydalandığı eserler zikredilmektedir.⁶² Ancak son güncel baskılarında (140-150 baskı yapmıştır) kaynak eser sayısı 1034'ü bulmuştur. Düzeltme ve ilavelerle hacmi genişleyen kitap güncel baskılarında toplamda 1248 sayfadır. Yeni baskılarında konular arasına namaz vakitleri eklenmiş ve bu vakitlerin nasıl hesaplandığı genişçe açıklanmıştır.⁶³

Eser genellikle fıkıh konularında, Hanefî mezhebinin gözde kitaplarından İbn Âbidîn'in 1865 Bulak beş cilt baskılı *Reddû'l-Muhtâr* kitabı ve diğer Hanefî fıkıh kitaplarının şerhlerinden alıntı yapılarak ya da tercüme edilerek ibadet, muâmelât, ukûbât ve ferâiz konularında kaynak gösterilmiştir. Diğer mezheplerin görüşleri de yeri geldikçe beyan edilmiştir. Tasavvuf konusunda ise İmâm-ı Rabbânî'nin *Mektûbât* adlı eserinden tercüme edilen mektuplara yer verilmiştir. Eserde yer yer Abdülhakîm Arvâsî'nin risale ve mektupları ilgili bölümlere konulmuştur. İlgili risale ve mektuplar şöyledir: “Bir Üniversiteliye Cevâb, İslamiyet Nedir? Adâlet, Akl, İman, Kazâ-kader, Halâl, Harâm, Mucize, Kerâmet, Firâset, İstidrâc, Sihir, tefsir, hadis ne demektir? Din âlimi kime denir? Resûlüllâh'ın Ana-Baba ve Dedeleri Mü'min İdi, Ruhlârın Hâzır Olması, Bir Tesavvuf Müttehassısının Mektûbu, Cin Hakkında Bilgi, Ölüm ve ölüme hazırlanmak, (Sefer-i Âhiret Risalesi).”⁶⁴ Eserin üç kısmı maddeler halinde konu başlıkları verilerek özetlenmiştir.

Eserde üç kısımda işlenen konular şöyle sıralanabilir: “Hz. Peygamber'e itaat ve sünnete ittibâ etmek bidatlerden kaçınmak, ehli sünnetin reisinin Ebû Hanife ve onun büyüklüğü, içtihad hataları, müçtehit kime denir? Kafirliğe benzeyip özenenler, Hz. Peygamberin mucizeleri, Allah için sevmek ve buğz etmek, ehl-i sünnet itikadı, haramlar, mehdi, kabir azabı, vera ve takva, tevbe, farz, sünnet ve nafilelerin önemi ve farkları, tenasüh anlayışının İslam'da olmaması, abdest, namaz, oruç, necasetten taharet, temiz su suların durumu, istikbal-i kible, namaz vakitleri, ezan hoparlörle ezan ve

⁶² Işık, *Tam İlmihâl*, s. 8, 1088, 1097.

⁶³ Hüseyin Hilmi Işık, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*, 145. Baskı, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021, s. 1208-1243.

⁶⁴ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 69, 367-375, 653-658, 659-661.

namaz, yolculukta namaz, namazın vacipleri, mekruhları, müfsitleri, zekat, oruç, kurban, adak ve günah olan adaklar, yemin, hac, mübarek gün ve geceler, selamlaşma adabı, Hz. Peygamberin ebeveyni ve soyu, gayba iman, tefsir ve hadis kitapları, din âlimi kime denir? Kibir ve kendini beğenmenin tehlikeli bir hastalık olması, kabir ziyareti ve kabirdeki sâlih kimselerin ruhlarıyla tevessül etmek, vehhâbiler ve ehl-i sünnetin cevabı, ehl-i sünnet dışı fırkaların tanıtılması (Şamanlar, Bahailik, Ahmedîlik, Dürzîlik, Yezîdiler, Bektaşîlik), Allah Teâlâ'nın isimleri ve sıfatları, ashâb-ı kirâmın birbirini sevdiği ve Şii'lerin sahabeler hakkındaki iftiraları, sosyal adalet ve komünizm, kapitalizm, fen yobazları, atom bombasının kullanılması, tesiri ve korunma çareleri, evlenilmesi caiz olmayan kadınlar, talak, süt kardeşlik, lian, iddet, zihar, nafaka, yeme ve içmesi haram olan şeyler, tütün ve sigara içmek günah mı? teğanni ve radyo teypte Kur'an-ı kerim okumak ve dinlemek, cinler ve evliyanın ruhları, rüyetullah, mucize, keramet, istidrac, sihir, helal kazanç ve ticaret, muâmelât ve ukûbat ile ilgili konular, sülûkun dereceleri, fenâ ve beka, arş ve kürsî, zikir ve rabîta, Allah Teâlâ'nın ihâta, kurb ve maiyyet sıfatları, ariflerin kalpleri ve Allah Teâlâ'yı görmesi, fenâ fillâh, vahdet-i vücud anlayışı, ölüm ve ölüme hazırlık, cenaze namazı, ıskat ve devir, miras hukuku.”

Hüseyin Hilmi Işık'ın güncel dini konulara cevap vermek sadedinde İslam alimlerinin kitaplarından nakilleri olmuştur. Ancak naklettiği bilgileri kendisi de yoruma tabi tutmuştur. Bu yorumları kişisel fetvaları olarak nitelendirebiliriz. Bunlar içerisinde dikkat çekici veya kişisel dini bakış açısına göre tartışmalı hükümlerde yer almaktadır.⁶⁵ Müellif bu şahsi beyanlarını eserin ilgili yerlerinde köşeli parantez içerisinde açıklamış, ancak kendince söylemiş olduğu tarafsızlık ilkesine bağlı kalmamıştır.⁶⁶ Bunlara örnek olarak şunları zikredebiliriz: “Minarelerde aydınlatma kullanımının, Mecusilere benzetilerek bidat ve büyük günah olarak kabul edilmesi⁶⁷, minarede hoparlörle ezan okumanın bidat olması ve büyük günah sayılması⁶⁸,

⁶⁵ Hilmi Işık'ın güncel konulara dair yer verdiği değerlendirmeleri fıkıh, tefsir ve kelam başlığı altında yer vereceğiz.

⁶⁶ “Üç kısımda da bu fakire âid hiçbir bilgi ve fıkır yoktur. Terceme ve toplamakdan başka nasibim olmamıştır.” Işık, *Tam İlmi-hâl*, s. 8.

⁶⁷ “(Medâric-ün-nübüvve) kitabında da böyle yazıyor ve minarelerde ışık yakmanın, mecusilere benzediğini, bidat olduğunu bildiriyor. Buradan, nemâz vaktini bildirmek için minârede ışık yakmanın büyük günâh olduğu anlaşılmaktadır.” Işık, *Tam İlmi-hâl*, s. 165.

⁶⁸ “Görülüyor ki, radyoda, hoparlörde, minârede ezân okumak ve bunları ezân olarak dinlemek câiz olmaz. Bunlar hem kabûl olmaz hem de günâh olur. Bunları şartlarına uygun olarak tekrar okumak lâzımdır. Çünkü kim olduğu bilinmeyen ve görülmeyen kimsenin sesi sebebi ile elektriğin hâsıl ettiği

hoparlörün kilise çanına benzetilmesi, lüzumsuz bir israf sayılması⁶⁹, Hanefî mezhebinde dolgu ve kaplama yaptırmanın gusûl abdestinin geçersiz olduğu,⁷⁰ böyle kişilerin Şafiî mezhebini taklit ederek bu durumdan kurtulmaları gerektiği⁷¹, “**Sizden sonra, bir zaman gelecektir. O zamanda bulunan müslümanların en sefilleri, en aşağıları müezzînlerdir**” hadisinin hoparlör bidatini ibadetlere karıştıran kimselerin zuhur edeceğinin çıkmasını haber vereceği⁷² örnekleri yeterince açıklayıcıdır.

Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye’de konular nakli esas alan, geleneğe bağlı bir üslupla, akademik kaygı güdülmezsizin halkın anlayacağı bir anlatımla işlenmiştir. Ancak yer yer eserin dili ağır olmaktadır. Ehl-i sünnet itikadına eserin çoğu yerinde sıklıkla atıf yapılmakla beraber, ehl-i sünnet dışındaki fırkalara, mezhep konusundaki reformist kimselere, Vehhâbilere, kabir ve türbe ziyareti, tevessül, şefaât gibi konularda reddiye mahiyetinde yirmi yedi kitap ismi sıralanarak cevaplar verilmiştir.⁷³ Eserde konuların işlenişi esasında herhangi bir sıralama ya da düzene uyulmamıştır. *Tam İlmihâl*’de Hüseyin Hilmi Işık’ın Fransızca ve Almanca kitaplardan tercüme ettiği hastalık adları ve hastalıklara karşı korunma yolları, fizik ve kimya konularıyla ilgili bilgiler, güncel tarihi bilgilerde yer almaktadır.⁷⁴ Bu da *Tam İlmihal*’i emsallerinden farklı kılmaktadır. Eserde fıkıh ile tasavvuf konuları beraber işlendiğinden çoğu zaman konu bütünlüğüne sadık kalınmamış, eser içerisinde tasavvuf kaynaklarında yer alan, mezhep fanatikliği sebebiyle Ebû Hanîfe’yi öven uydurma hadislere ve menkıbelere de yer verilmiştir.⁷⁵ Ayet ve hadisler kalın koyu cümlelerle yazılmıştır. Işık’a göre dört mezhep imamı dini konulardaki meselelere gerekli cevaplar verdiği için içtihad kapısı kapanmış ve müçtehide ihtiyaç kalmamış⁷⁶, dini bilgilerin öğrenileceği yegâne kaynak ehl-i sünnet âlimlerinin kitapları olarak adres gösterilmiştir. Ehl-i sünnet âlimlerinin

seslerdir. Bundan başka, Peygamberimiz “sallallahu aleyhi ve sellem” (İbadetleri bizim gibi yapmayanlar, bizden değildir” buyurdu. Işık, *Tam İlmihâl*, s. 166.

⁶⁹ “Hoparlörleri câmi’lere koymak, lüzûmsuz bir israftır. İmânlı kalblere ilâhî te’sîrler yapan sâlih mü’minlerin sesleri yerine, âdetâ kilise çanı gibi zırlayan bu âlet yok iken...” Işık, *Tam İlmihâl*, s. 167.

⁷⁰ “Diş kaplatmak da, yüzük takmak gibidir. Kaplamanın ve dolgunun altı ıslanmadığı için, gusl abdesti câiz olmaz.” Işık, *Tam İlmihâl*, s. 135.

⁷¹ Şer’î bir zaruret yok ise de, tedâvî için diş kaplatmış olanların veya doldurtmuş olanların guslde ve abdestde, şafiî mezhebini taklîd etmeleri takvâ değildir. Mezhep taklîdi fetva yoludur, kurtuluş çaresidir. Dinde meşakkat yoktur, kolaylık vardır gibi sözlerin de burada yeri yoktur. Zındıklar, bu sözü silâh olarak kullanarak, birçok farzları terk etmektedir.” Işık, *Tam İlmihâl*, s. 137.

⁷² Işık, *Tam İlmihâl*, s. 642.

⁷³ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 407-413.

⁷⁴ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 586-609, 886-902.

⁷⁵ Eserde rivayet edilen mevzu hadis örnekleri için bk. s. 3, 58, 373, 374, 395, 396, 923, 954.

⁷⁶ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 957.

kitaplarının dışındaki bilgilere karşı getirilen yorumlar bidat ve reform kabul edilmiştir. Dinin temel bilgilerinin ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarının dışındaki kimselerin - reformist, bidatçı- kitaplarından öğrenilmesinin kişinin imanını tehlikeye sokacağı vurgulanarak katı gelenekselci bir tutum sergilenmiştir.⁷⁷ Hüseyin Hilmi Işık'ın şiddetle tenkit ettiği ıslahatçı reformist, bidatçı ve “mezhepsiz” olarak isimlendirdiği kimseler arasında şu isimler vardır: “Seyyid Kutup, Ömer Rıza, Muhammed Hamidullah, Muhammed Abduh”. Mehmet Akif Ersoy'da Abduh'a övdüğü için reformist damgası yemekten kurtulamamıştır.⁷⁸ *Tam İlmihâl*'de her üç kısmın girişinde sünnet ve önemi, sünnete ittibâ, sünnetleri ihya etme ve bidatlerden sakınma konuları vurgulanmıştır.⁷⁹ Müellif kitabının gençler için adeta bir kurtarıcı reçete olduğunu, okuyan kimsenin dinini bilinçli bir şekilde öğreneceğini ve bu kitabı gazete okur gibi değil satırı satırına her manasını iyi okuyarak anlaşılacağına değerini şu sözleriyle vurgulamaktadır: “Bu (**Tam İlmihâl**)'i okuyanın dedelerinin dînini şu'ûrlu olarak öğrenip din düşmanlarının aldanmayacak, câhillerin, münâfıkların ve ismi altında gençliği zehirliyenlerin maddi ve manevi soygunculuğundan kurtulacaktır. Bu kitâbı, gazete okur gibi, bir göz gezdirip elden bırakmamalı, her kelimesini iyi düşünmelidir. Her cümlesinin ma'nâsını iyi anlamağa çalışmalı, her maddesini bitirince, tekrarlamalı, bir hülâsa halinde hâfızaya yerleştirmelidir. Evlâda öğretmelidir.”⁸⁰ Müellif eserin dilinin anlaşılmasız ve ağır olduğunu söyleyenleri şöyle tenkit etmiştir: “Bu bir ilm kitabıdır. Her ilmde olduğu gibi, din bilgisinin de kendine mahsûs kelimeleri vardır. Bu kelimelerin ma'nâları, sırası geldikçe bildirildi. Bunlar, kitâbı temâmen okuyunca, öğrenilir. Bunları öğrenmiyen, kafasını yormıyan bir câhil, kitâbdaki ilimleri anlayamaz. (Bu kitâb anlaşılıyor) diyerek, kendi kusurlarını kitâba yükler. (Câhil kimse, anlayamadığı şeyi beğenmez sözü

⁷⁷ “Ehl-i sünnet âlimlerinin, o büyük ve dindâr insanların bildirdikleri i'tikâddan, kıl kadar ayrılanların, kıyâmetde azâbdan kurtulmaları imkansızdır. Böyle olduğu akl ile Kur'ân-ı kerîm ile ve hadîs-i şerîfler ile ve din büyüklerinin kalbleriyle görmeleri ile anlaşılmalıdır. Yanlışlık ihtimali yoktur. Bu büyüklerin kitaplarında bildirdikleri doğru yoldan kıl kadar ayrılanların sözleri ve kitâbları zehrdır. Hele dünyalık toplamak için, dini âlet edenlerin ve kendilerine din adamı ismini verip, her akllarına geleni yazanların hepsi, din hırsızdır. Bu kitâbları ve mecmû'aları okuyanların imânlarını çalarlar. Bunlara aldananlar, müslimân sanıp nemâzları ve hiçbir ibadetleri ve iyilikleri kabul olmaz ve âhîretde işe yaramaz.” Işık, *Tam İlmihâl*, s. 23.

⁷⁸ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 798, 1005, 1032, 1035, 1053, 1061,

⁷⁹ Işık, *Tam İlmihâl*, s.17, 351, 691.

⁸⁰ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 8-9.

meşhurdur. Gülün kıymetini bülbül bilir. Altının hâlisini sarrâf seçer. Bir kaya dane cevher bulunduğunu kimyâger anlar.”⁸¹

Eserin sonunda (Seâdet-i Ebediyye’nin Son Sözü) müslümanlara nasihat mahiyetinde bilgilere yer vermiştir. Bunlar arasında Allah’ın varlığının hakikatini tüme varım yöntemiyle anlatılması, mümin, müslüman, münafık, kafir, ehl-i kitap, müşrik, putperest, ateist gibi küfür ve iman ehli gurupların tanıtılması, ehl-i sünnetin tanımı, İslam dininin ilime verdiği önem ve ilmin faziletini anlatan hadis-i şerifler, veli, evliya kavramlarının tanıtılması, evliyanın ruhlarından feyz alındığı gibi konular zikredilebilir.

Hüseyin Hilmi Işık’a mahsus tanımlamalarda bulunmaktadır. Bunlardan biri de “felesof”, “dinde reformcu”, “fen yobazı” ve “mezhepsiz” gibi kavramlardır. Işık “dinde reformist” kavramını şöyle açıklamaktadır: “Din bilgilerini, fen bilgilerine göre değiştiren kafirlere (**Felesof**) ve (**Dinde Reformcu**) denir. Fen bilgilerine yanlış mana vererek müslimânın îmânını bozana (**Zındık**) ve (**Fen Yobazı**) denir.”⁸²

Işık herhangi bir tarikat ya da şeyh ile ilgisi olmadığını, siyasete karışmadığını da beyan etmiştir. Nakşibendiyye’nin bir tarikat olarak sona erdiğini de söylemektedir. Işık’a göre din alimi olmak için edebiyat ve fen fakültelerinden diploma almış olanlar kadar bilgi sahibi olmak, Kur’ân’ı Kerîm’i ve manalarını ezberden bilmek, binlerce hadisleri ve manalarını ezbere bilmek, İslâm’ın yirmi ana ilminde mütehasıs olmak ve bunların kolları olan seksen ilmim iyi bilmek, dört mezhebin inceliklerine vakıf olmak, bu ilimlerde içtihad derecesine yükselmek, tasavvufun en yüksek derecesi olan “Vilâyet-i hâssa-i Muhammediyye” denilen kemâle yetişmiş olmaktır. Işık’a göre hem fıkıhta müçtehit hem de tasavvuf da böyle âlî bir mertebeye ulaşmış âlin bugün yoktur.⁸³ Hilmi Işık bugün mutlak müçtehitin olmadığını bu yüzden dört mezhebin dışına çıkılmasının câiz olmadığını da söylemektedir.⁸⁴

Eser hacmi itibarıyla epey malumat sunmaktadır. Ancak biz tespit ettiklerimiz kadarıyla yetineceğiz. Eserin hadis ilmi dışında tefsir, kelam, tasavvuf ve fıkıh açısından epey malumat içermesi üzerinde tahkikli bir çalışmayı gerekli kılmaktadır.

⁸¹ Işık, *Tam İlmihâl*, 145. Baskı, s. 10.

⁸² Işık, *Tam İlmihâl*, 145. Baskı, s. 1043.

⁸³ Işık, *Tam İlmihâl*, 145. Baskı, s. 1047.

⁸⁴ Işık, *Tam İlmihâl*, 145. Baskı, s. 302.

2.2. Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye Bağlamında Hadis Kaynakları ve Hadis İstilahları

Bu bölümde *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye* içerisinde yer alan hadis ilimlerinin bir dalı olan usulü hadis, hadis istilahları ve kaynakları çerçevesinde eserde yapılan değerlendirmelerden bahsedilecektir.

2.2.1. Hadis Kaynakları

Hüseyin Hilmi Işık *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'de alıntı yaptığı ya da tercüme ettiği kaynakların birçoğuna işaret etmiş ve parantez içerisinde bunu kaynak göstermiştir. Ancak hadisleri rivayet ederken senet ve metin yönünden herhangi bir kritiğe tabi tutmamıştır. Ekrem Buğra Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda Bir Ömür Hüseyin Hilmi Işık* kitabında Hüseyin Hilmi Işık'ın bu durumunu şöyle yorumlamıştır: “Bir başka husus da Hüseyin Hilmi Işık Efendi'nin ilmî telakkîsiyle alâkalıdır. Buna göre avâm yalnızca ve doğrudan hadis-i şerifler ile amel etmemelidir. Fıkıh âlimlerinin bu hadîs-i şerifi nasıl izah ettiği ve buna hangi hükümleri bağladığı mühimdir. Bu sebeple bir hadîs-i şerifin İbn Âbidin, Hadîka, Berîka, Kimyâ-i Seâdet gibi muteber bir kitapta geçmesi ve asırlardır müslümanların hüsnü zannına mazhar olmuş bir âlim tarafından zikredilmesi Hilmi Işık Efendi için kâfidir. Bu çerçevede, muteber âlimlerin itibar ettiği hadîs-i şerifleri kritik etmez; bunlar hakkındaki 'zaîfir' şeklindeki iddalara aldırılmaz.”⁸⁵

Ancak hadis söz konusu olduğunda sahasının otoriteleri tarafından kaleme alınmış hadis eserlerine ya da hadisçilere başvurmak gerekir. Bir eserde yer alan hadisin kendinden önceki âlimin kitabından referans edilerek alınması, onun sahih olduğunu göstermez ve en azından bu konuda hadisin geçtiği kaynağı, sıhhat durumuna işaret eden bir muteber hadis kaynağına başvurmak daha sağlıklı olacaktır. Aksi halde eserin okuyucuları ya da müntesipleri tarafından böyle bir durum onları yanıltacaktır. Bu meyanda, Hüseyin Hilmi Işık'ta *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'de isnadı zayıf, çok zayıf, isnatsız, aslı olmayan, hatta mevzu olan hadislerle yer vermiş ve bunları kullanmakta bir sakınca da görmemiştir. Bu konuda aşağıda vereceğimiz bazı örnekler şunlardır:

⁸⁵ Ekinci, *Ebedî Seâdet Yolunda*, s. 265-266.

1- Ebû Hanîfe'nin adının ve künyesinin verilerek geleceğinin müjdelenmesi ile ilgili mevzu hadislere yer verilmesi.

“Ümmetimden Ebû Hanîfe adında biri gelecektir. Bu kıyamet günü ümmetimin ışığı olacaktır.”⁸⁶

“...Âdem “aleyhisselâm” benimle öğündüğü gibi, bende ümmetimden bir kimse ile öğünürüm. İsmi Nu'mân, soyadı Ebû Hanîfe'dir. Ümmetimin ışığıdır.”⁸⁷

“Nu'mân bin Sâbit adında ve Ebû Hanîfe denilen biri gelecek, Allahü teâlânın dinini ve benim sünnetimi canlandıracaktır.”⁸⁸

“Peygamberler benimle öğündükleri gibi bende, Ebû Hanîfe ile öğünüyorum. Onu seven beni sevmiş olur. Onu sevmeyen, beni sevmemiş olur.”⁸⁹

Ebû Hanîfe'nin geleceğini müjdeleyen ilgili rivayetleri İbnü'z-Ziyâ el-Mekkî (ö. 854/1450) *ez-Ziyâü'l-ma'nevî alâ Mukaddimeti'l-Gaznevî*'de⁹⁰, İbn Hacer el-Mekkî (ö. 974/1567) *Hayrâtü'l-hisân fî menâkıbi'l-İmâm'l-A'zâm Ebû Hanîfe en-Nu'mân*⁹¹ adlı

⁸⁶ Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) *Târîhu Bağdâd*'ta Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak rivayet etmiş ve bu hadis için şöyle demiştir: “Mevzu, batıl bir hadistir. Muhammed b. Saîd el-Büvrakî rivayetinde teferrüd etti.” Hâkim en-Neysâbü'rî'nin bu râvi hakkında şöyle dediğini nakleder: “Büvrakî sika râvilere karşı pek çok münker rivayetler uydurmuştur. Uydurduğu münker rivayetlerin en çirkini, bazı hocalarından olan rivayetidir ve şudur ki: “Ümmetimden ismi Numan, künyesi Ebû Hanife adında biri gelecektir o ümmetimin kandili olacaktır. Ümmetimden Muhammed b. İdris adında biri gelecek, onun ümmetime olan fitnesi şeytanın fitnesinden daha zararlıdır.” Hatîb el-Bağdâdî devamında sözlerini şöyle sürdürmüştür: Bu kişi yalan söyleme konusunda ne kadar da cüretkâr sanki Resûlullah (s.a.v)'den “Kim bana bilerek ve yalan isnad ederek hadis uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın” hadisini işitmemiş gibi davranıyor.” Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, I-XXI, thk. Beşşâr Avvâd el-Ma'ruf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 2001, III, 103,104, 247; XV, 459-460.

⁸⁷ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*'da bu hadisin mevzu olduğunu zikretmiştir. Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbâs amme'stehera mine'l-ehâdîsi alâ elsineti'n-nâs*, I-II, thk. Yusuf b. Mahmûd el-Hâc Ahmed, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, Dimaşk, 1421, I, 47.

⁸⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*'ta Enes b. Mâlik'ten (r.a) merfu olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir: “Bu hadis bâtıldır, mevzûdur. Muhammed b. Yezid'in hadisi metruktur. Senedindeki Süleyman b. Kays ve Ebu'l Mûallâ b. el-Muhâcir meçhuldürler. Ebân b. Ebî İyâş yalancılıkla itham edilmiştir”. Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, III, 103-104. İbnü'l-Cevzî ise *el-Mevzûât*'ında, bu hadisin senedindeki Ahmed b. Abdullah b. Hâlid el-Cuvbârî'nin yalancı ve hadis uyduran biri olduğunu, Süleymân b. İsâ'nın ise hadis uydurmakla itham edildiğini, bu râvi hakkında Ebû Hâtim ve İbn Hibbân'ın “yalancıdır”, İbn Adî'nin ise “hadis uydurur” dediğini nakletmiştir. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, II, 49.

⁸⁹ Işık, *Tam İlmi'hâl*, s. 397.

⁹⁰ İbnü'z-Ziyâ el-Mekkî, Ebû'l-Bekâ Bahâüddîn Muhammed b. Ahmed, *ez-Ziyâü'l-ma'nevî şerhu Mukaddimeti'l-Gaznevî*, I-III, thk. Muhammed Mustafa el-Hatîb, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2019, I, 74-77,

⁹¹ İbn Hacer el-Heytemî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, *el-Hayrâtü'l-Hisân fî Menâkıbi'l-İmâmi'l-A'zâm Ebû Hanîfe en-Nu'mân*, Abdülkerim Musa el-Muhaymid, Dâru'l-Hudâ ve Raşhâd, Dimaşk, 2007, s. 46-48.

eserinde Taşköprizâde (ö. 968/1561) *Miftâhü's-saâde ve misbâhu's-siyâde fî mevzû'âti'l-'ulûm*'da⁹² ve İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) *Reddû'l-muhtâr*'da⁹³ nakletmiştir. Bu hadisleri farklı tariklerden gelmesi sebebiyle zayıf kabul edenler arasında İbnü'z-Ziyâ el-Mekkî, Taşköprizâde, İbn Âbidîn (ö. 1306/1889), Zâhid Kevserî (1879-1952) gibi âlimleri zikredebilir. İsnadındaki yalancı ve hadis uyduran râviler sebebiyle mevzu kabul eden âlimler ise şöyledir: İbnü'l-Cevzî, Hatîb el-Bağdâdî, İbnü'l-Cevzî'ye bu hadislerin mevzu olduğu konusunda muvafakat eden Zehebî, İbn Hacer el-Askalânî, Suyûtî, Şeyh Kâsım el-Hanefî'dir. Ebû Hanîfe'nin menakıbı ile ilgili kitap sahiplerinin bu rivayetlerini eserine almayan âlimler arasında Tahâvî ve *Tabakâtü'l-Hanefiyye* kitabının sahibi Muhyiddin el-Kuraşî ve işi sıkı tutan muhaddis imamlar ve mütaalası geniş bütün tenkitçiler addedilebilir.⁹⁴ Hüseyin Hilmi Işık'ın bu rivayetleri *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'ye almasını kendince muteber gördüğü âlimler ve ilgili rivayetleri zayıf kabul edenler nezdinde makbul olması sebebiyle yeterli gördüğü kanaatindeyiz. Nitekim Ekrem Buğra Ekinci'de yukarıda bu durumu ifade etmiştir. Ancak Hüseyin Hilmi Işık bu hadisleri İbn Âbidîn'in sahih kabul ettiğini söylemekle beraber İbnü'l-Cevzî, İbn Teymiyye, Ali el-Kârî gibi âlimlerin "taassupla ve hasetle yazdıklarına" aldanarak bu hadislerle mevzu denilmemesi gerektiğini söylemiştir.⁹⁵ Ancak İbn Âbidîn ise *Reddû'l-muhtâr*'da Ebû Hanîfe'nin geleceğini müjdeleyen ilgili hadislerin Taşköprizâde tarafından ilgili tariklerinin genişçe ele aldığını, bu rivâyetlerin "en azından zayıf" kabul edileceğini söylemekle beraber mevzu kabul eden âlimleri de sıralamıştır.⁹⁶ Ebû Hanîfe'nin geleceğine dair tevil edilen hadisler de olmuştur. *Sahîhayn*'de Ebû Hüreyre'den zikredilen "Eğer iman Süreyya yıldızında asılı olsaydı

⁹² Taşköprizâde, Ahmed b. Mustafa, *Miftâhü's-saâde ve misbâhu's-siyâde fî mevzû'âti'l-'ulûm*, I-III, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, I, 175.

⁹³ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, I, 146-148.

⁹⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, II, 48-49; Zehebî, *Mizân*, I, 66; III, 566; Suyûtî, *el-Leâli'l-masnûa*, I, 457-458, İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VII, 158-159; İbn Hacer el-Mekkî, *Hayrâtü'l-hisân*, s. 49.

⁹⁵ "...İbni Âbidîn, bu hadislerin sahih olduğunu bildiriyor ve bu satırları açıklarken buyuruyor ki, (İbni Hacer Mekkî'nin (Hayrâtü'l-hisân) kitâbında bildirdiği gibi (Buhârî) ve (Müslim) deki hadis-i şerîfte (İman Süreyyâ yıldızına çıksa, Fâris oğullarından biri elbette alıp getirir) buyuruldu." Işık, *Tam İlmihâl*, s. 397. Suyûtî, Zehebî ve Askalanî gibi hadis âlimleri, birkaç hadis-i şerife mevzu demişler ise de, bu sözleri (Benim mezhebimdeki sahih olmak şartları yoktur) demektir. Uydurma hadis demek istememişlerdir. İbn Teymiyye, İbnü'l-Cevzî ve Aliyyü'l-Kârî gibi kimselerin ve vehhâbî denilen sapıkların, taassubla, hasedle yazdıklarına aldanarak, kıymetli kitâblarda bulunan hadis-i şerîflere uydurma dememelidir." Işık, *Tam İlmihâl*, 397.

⁹⁶ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr (Hâşiyetü İbni Âbidîn) ve yelîhi Kurretü Uyûni'l-Ahbâr ve Takrîrati'r-Râfî*, I-XIV, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, Âlimu'l-Kütüb, Riyad, 1423/ 2003, I, 145-146.

mutlaka onu Farşlılardan biri alıp getirirdi” hadisini İmam Suyûtî Ebû Hanîfe’ye hamletmiştir. “*Dünyanın ziyneti yüz elli senesinde gider*” hadisi de Şemsü’l-Eimmeti’l-Kürdî tarafından Ebû Hanîfe’ye hamledilmiştir çünkü Ebû Hanîfe hicri 150’de vefat etmiştir.⁹⁷ Mezhep imamları hakkında övücü ve yerici mevzu hadisler rivayet edenler olmuştur. Nitekim Muhammed b. Saîd Büvrakî Ebû Hanîfe’yi öven, İmam Şafî’yi zemmeden “*Ümmetimden ismi Numan, künyesi Ebû Hanîfe adında biri gelecektir o ümmetimin kandili olacaktır. Ümmetimden Muhammed b. İdris adında biri gelecek, onun ümmetime olan fitnesi şeytanın fitnesinden daha zararlıdır*” hadisini uydurmuştur. Bir başka hadis uyduran “deccal” sıfatıyla tavsif edilmiş yalancı kişi de Ahmed el-Cuvbârî’dir. Uydurduğu hadis ise şöyledir: “*Ümmetimden künyesi Ebû Hanîfe, adı Numan b. Sâbit adında biri gelecektir ki, Allah onun eliyle sünnetimi diriltir.*” Burada dikkate alınması gereken husus hadis âlimleri tarafından hadis kriterlerine göre alınan değerlendirmeleridir. İsnat bir hadisin bel kemiğidir. İsnadında hadis uydurduğu bilinen bir râvinin hadisinin ise kıymeti harbiyesinin olmayacağıdır.

2. Ümmetimin âlimleri İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir.

Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) *el-Mevzûâtü’l-kübrâ*’da bu rivayet hakkında Demîrî ve İbn Hacer el-Askalânî’nin “lâ asla leh”⁹⁸ dediğini, Suyûtî’nin de buna muvafakat ettiğini nakletmiştir.⁹⁹ Aclûnî (ö. 1162/1749), *Keşfu’l-hafâ*’da Suyûtî’nin (ö. 911/1505) *ed-Dürerü’l-müntesira*’da¹⁰⁰ bu hadisin “aslı yoktur” dediğini belirtmiş, Şeyh İbrahim en-Nâcî’nin bu hadisi münker kabul ettiğini ve bu konuda bir risale yazdığını söylemiştir.¹⁰¹ Irâkî’de aslı olmadığı ve bu lafızla rivayet edilmiş bir senedinin olmadığını ifade etmiştir.¹⁰² Kavukcî (ö. 1305/1888) Tirmizî’nin “aslı yoktur” dediğini söylemiştir.¹⁰³ Şevkânî ve Elbânî’de aslı olmadığına hükmetmişlerdir.¹⁰⁴ Netice olarak

⁹⁷ İbn Hacer el-Mekkî, *Hayrâtü’l-hisân*, s. 46, 49.

⁹⁸ Lâ Asla Leh: “1. Hakkında bu hüküm verilmiş olan hadisin bilinen bir senedi yoktur. Dolayısıyla bu hadis, hadis ilminin verilerine/ zahiri ölçülerine göre mevzû’ sayılır; 2. Senedli/musned olsa da, senedinde *kezzâb*, *vaddâ*’ birinin bulunması veya metnin uydurma olduğunun açık olması sebebiyle mevzû kabul edilen hadis hakkında kullanılan bir ifade; 3. Sahih/sabit senedi bulunmayan hadis; 4. Kur’ân-ı Kerîm’de ve sünnette manasına genel olarak delâlet eden hiçbir şahidi bulunmayan hadis.” Aydınli, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 171.

⁹⁹ Ali el-Kârî, Ebû’l-Hasen Nürüddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *el-Esrâru’l-Merfûa fi’l-Ahbâri’l-Mevzûâ*, thk. Muhammed Lutfî es-Sebbâğ, el-Mektebü’l-islâmî, Beyrut, 1986, s. 247, no: 299.

¹⁰⁰ Suyûtî, *ed-Dürerü’l-Müntesira fi’l-Ehâdîsi’l-Müştehirâ*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ, Câmîatü’l-Melik Suûd, Riyad, 1983, s. 149.

¹⁰¹ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, 74.

¹⁰² Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 384.

¹⁰³ Kavukcî, *el-Lü’lü’ü’l-mersûs*, s. 121.

Tirmizî, Irâkî, İbn Hacer, Suyûtî, Zerkeşî gibi önde gelen hadis hafızlarının değerlendirmelerine göre bu haberin senedi olmadığı için aslı yoktur.

3. İşleriniz de şaşırıp çaresizliğe düştüğünüzde kabirdekilerden yardım isteyiniz.¹⁰⁵

Aclûnî *Keşfu'l-Hafâ*'da İbn Kemâl Paşa'nın (ö. 940/1534) *el-Erbâin*¹⁰⁶ şerhinde rivayet ettiğini zikretmekle yetinmiştir.¹⁰⁷ İbn Kemâl *el-Erbâin*'de bu rivayeti üçüncü hadis olarak nakletmiş ölülerle tevessül mahiyetinde tasavvufî-felsefî açıklamalarla izaha tabi tutmuştur. İbn Teymiyye, Âlûsî ve Leknevî bu haberi mevzu kabul etmiştir.¹⁰⁸ Ancak Leknevî kabir sahipleriyle tevessül konusunda Allah'tan istemeyi caiz görmüştür. Leknevî mezkûr rivayeti “*hüküm açısından bir şeyin helal mi haram mı olduğu konusunda şüpheyne düşüldüğünde kadîm ulemanın içtihat ve görüşlerinden istifade etme, kabir sahiplerine ibret-i nazarla bakıp ahireti hatırlama ve kabir sahiplerini vesile edinerek Allah'tan isteme*” manasında tevîl etmiştir. Ancak onları kâinatın tasarruf ve idaresi konusunda Allah'ın ortakları sananların açıkça şirke bulaştığını da haber vermiştir.¹⁰⁹ Ali el-Kârî *Şerhu Müsned-i Ebî Hanîfe*'de Ebû Hüreyre'den merfu olarak nakledilen: “**İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelir ki, kabirlere gidip gelirler**” hadisini naklettikten sonra “kıyle” temrîz sîğasıyla “**İşlerinizde**

¹⁰⁴ Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmûa*, s. 286; Elbânî, *Silsiletü'z-Zaîfe*, I, 679.

¹⁰⁵ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 928.

¹⁰⁶ “Ruhun bedene bağlanması kuvvetli bir aşk ile olmuştur. İnsanın ölmesi ruhunun bedeninden ayrılması demektir. Fakat ruh ayrıldıktan sonra bu aşkı bitmez. Ruhun bedene olan sevgisi, kuvvetli çekmesi öldükten sonra uzun zaman bitmez. Bu nedenledir ki; ölülerin kemliğini kırmak, mezar üzerine basmak yasaktır. Bir insan kuvvetli, olgun ve tesiri çok olan bir zatın mezarı yanında durup o toprağı ve o zatın bedenini düşünse, o zatın ruhunun bedenine ve dolayısıyla o toprağına bağlılığı olduğundan bu iki ruh karşılaşır. Gelen insanın ruhu o zatın ruhundan çok şeyler edinir ve güzelleşir olgunlaşır. İşte bu faydadan dolayı kabir ziyaretine izin verilmiştir. Bundan başka sebeplerde yok değildir.” İbn Kemâl Paşa, Şemseddin Ahmed, *Resâil-i İbn Kemâl*, I-II, Ahmed Cevdet (İkdamcı), Matbaatü Dâru'l-hilâfiyye, 1316, I, 62-64.

¹⁰⁷ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 101.

¹⁰⁸ “İnsanların -hadis- diye naklettiklerinden biri de şu dur ki: “**İşlerinizde acizliğe düşer de şaşırırsanız kabir ehlinde yardım isteyiniz**” bu söz ya da benzeri ulemanın ittifakıyla mevzu ve yalan bir sözdür.” İbn Teymiyye, İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddîn Abdisselâm el-Harrânî, *İktizâü's-Sırâtı'l-Müstakîm li Muhâlefeti Ashâbi'l-Cahîm*, I-II, thk. Nâsir b. Abdülkerîm el-Akl, Dâru İşbiliyye, Riyâd, 1419/1998, II, 196; Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd, *Rûhu'l-meânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, I-XXX, nşr. İdâretü't-Tabâati'l-Münîra, Beyrut, ts., XXX, 24.

¹⁰⁹ Dâcvî, Mevlânâ Hamdullah, *el-Besâiru li münkiri't-tevessülü bi ehli'l-kabîr ve yelîhi gavsü'l-ibâd bi beyânî'r-reşâd*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2016, (Leknevî'nin *el-Fetevâ*'sının birinci cildi, sayfa 141, 142'den naklen). Tevessül konusunda geniş bilgi için bk. Zekerîya Güler, “Vesîle ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri (Tahrîc ve Değerlendirme)” *Tasavvuf*, S.10, 2003, s. 27.

acizliğe düşüp şaşırırsanız ehl-i kabirden yardım isteyin” rivayetini aktarmıştır.¹¹⁰ Elmalılı Hamdi Yazır “Tekâsür suresi ikinci ayeti tefsir ederken: “*Dirilerden istenmesi câiz olmayan şeyleri ölümlerden istemenin hiç yakışmayacağı da bedîhîdir. Onlardan istifâde; onların ahvâl ve sîretlerini düşünerek İlmî, ameli eserlerinden ve güzel sîretlerini yaşatmak suretiyle rûhâniyetlerinden istifadedir*” dedikten sonra İbn Kemâl Paşa’nın ilgili hadisi *el-Erbâin*’de zikrettiğini söylemiş sonra şu ifadelere yer vermiştir: “*Fakat tahrîcini ve senedini zikreylememiş olduğundan, bu hadis şâyi olmakla beraber, lafzının sıhhati tespit edilememiştir. Mâmafih manası (edilen) dua taabbüd mahiyetinde olmamak şartıyla zikrettiğimiz gibi kâbil-i îzahtır.*”¹¹¹

Netice olarak bu rivayet İbn Teymiyye, Âlûsî ve Leknevî’ye göre mevzudur. Ali el-Kârî ise sadece temrîz sîgasıyla nakletmekle yetinmiştir. Elmalılı Hamdi Yazır ise lafzen sıhhatinin tespit edilemediğini ve hadis olmadığını söylemiştir. Leknevî ise ölümlerle tevessül edip Allah’tan istemeyi câiz kabul etmekle beraber onları Allah’ın âlemi tedbir ve tasarrufu açısından ortakları görenlerin şirke düştüğünü de beyan etmiştir.

4. Işık’ın eserinde naklettiği bir başka mevzu hadis ise Ebu’l-Leys es-Semerkandî’nin (ö. 373/983) *Tenbîhu’l-Gâfilîn*’de Yezîd b. Ebî Habîb’ten merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: “**Kim ezberinden Kur’ân-ı okursa Allah o kişinin ana babası kafir bile olsa azaplarını hafifletir.**”¹¹² Bu hadisin senedinde hadis uyduran bir râvi olması sebebiyle bu hadis mevzudur.¹¹³

5. Işık’ın “hadîs-i şerîfde buyuruldu ki” diyerek temrîz sîgasıyla naklettiği aslı olmayan, isnadsız diğer bir hadis ise şudur: “**Bir mü’minin kabrini ziyâret ederken, Allahümme innî es’elüke-bi-hurmet-i Muhammed aleyhisselâm en lâ tü’azzibe**

¹¹⁰ Ali el-Kârî, *Şerhu Müsned-i Ebî Hanîfe*, thk. Halil Muhyiddin el-Meys, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, s. 227.

¹¹¹ Veli Atmaca, “Elmalılı Tefsiri’nde Mevzû Sayılan ve Mevzû Hadis Meselesine Dair Bazı Mülâhazalar”, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu*, Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2012, s. 662, 663.

¹¹² Işık, *Tam İlmihâl*, 924. Ebû’l-Leys es-Semerkandî, *Tenbîhu’l-Gâfilîn*, thk. Yusuf Ali Bedevî, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1421/ 2000, s. 421: *من إستظهر القرآن خفف الله تبارك وتعالى عن ابويه العذاب ولو كان الكافرين*

¹¹³ İbn Hibbân *el-Mecrûhîn*’de Abdullah b. Ömer’den (r.a) merfu olarak nakletmiştir. Hadisin senedinde Muhammed el Muhâcir el-Bağdâdî vardır. İbn Hibbân onun hadis uyduran biri olduğunu zikretmiştir. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 330. İbn Arrâk, *Tenzîhu’s-Şerîa*’da bu hadise şahit olarak gösterilen hadisinde senedindeki Halef b. Yahyâ’nın yalancılardan olması nedeniyle uydurma olacağını ve şahit gösterilemeyeceğini söylemektedir. İbn Arrâk, *Tenzîhu’s-Şerîati’l-Merfûa ani’l-Ahbâri’s-Şeniati’l-Mevzûa*, I-II, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf-Abdullah Muhammed es-Siddîk, Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, Beyrut, 1401/1981, I, 294.

hâzelmeyyit derse, o meyyitin azâbı kıyâmete kadar ref' olur."¹¹⁴ Bu rivayeti Birgivî (ö. 981/1573) *Ahvâlü etfâli'l-müslimîn* adlı risalesinde isnadsız olarak zikretmiş ve hakkında herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.¹¹⁵ Aslı olmayan hadisler İmam Birgivî'nin *Ahvâl-ü Etfâli'l-Müslimîn* adlı eserinde de nakledilmiştir.¹¹⁶

Tam İlmihâl'de Abdülhakim Arvâsî'ye nispet edilen mektupta hadis usulü ve kaynaklarına dair değerlendirmelerde yer almaktadır. Bu değerlendirmelerden birisi de Suyûtî'nin *el-Câmiu'l-kebîr*, Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *el-İhyâ* ve diğer eserlerinde "asla, bir mevzu hadisin yer almaması" iddiasıdır.¹¹⁷ Gazzâlî'nin *İhyâ*'da sahih hadisleri toplamak gibi bir iddiası olmamıştır. Gazzâlî *Kânûnü't-tevîl* adlı eserinde "بضاعتي في علم الحديث مزجة" (Hadis ilmindeki sermayem azdır) demektedir.¹¹⁸ "Gazzâlî'nin muhtelif ilimlere dair yazdığı eserlerden özellikle *İhyâ-i ulûmi'd-dîn* pek çok yönüyle takdir edilmesine rağmen ihtiva ettiği zayıf ve uydurma hadisler yönüyle tenkit edilmiştir: Nitekim Zehebî *İhyâ* için şöyle demektedir: "*İhyâ* çok hayırlı bir eser olmakla beraber içinde bâtil hadisler vardır."¹¹⁹ Suyûtî'de (ö. 911/1505) *Mirkâtü's-suûd ilâ Sünen-i Ebî Dâvûd*¹²⁰ adlı eserinde *İhyâ*'da geçen bir hadis vesilesiyle "İhyâ'da aslı olmayan hadislerin varlığı gayet açıktır" diyerek aynı hususa işaret etmiştir."¹²¹ Tâcuddîn eb-Subkî (ö. 771/1370) ise *Tabakâtu's-şâfi'iyyeti'l-kübrâ*'da *İhyâ*'da aslını bulamadığı hadisler için "Bu fasılda *İhyâ*'da geçen senedini ve aslını bulamadığım hadisleri topladım" şeklinde bir başlık açmış ve *İhyâ*'da senedini bulamadığı dokuz yüz kırk üç hadisi teker teker saymıştır.¹²² Irâkî (ö. 806/1404) *İhyâ*'daki hadislerin tahriri için üç çalışma kaydetmiş, bunlardan en küçüğü ve günümüze ulaşanı ise *el-Muğnî an*

¹¹⁴ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 923.

¹¹⁵ Birgivî, Takiyyüddin Mehmet, *Resâilü el-Birgivî*, I.Baskı, thk. Ahmed Hâdî el-Kassâr, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2011, s. 121.

¹¹⁶ Sabri Çap, "Balıkesirli Bir İslam Alimi İmam Birgivî", I-III, Edt: Mehmet Bayyigit vd., nşr. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, "*Birgivî'nin Eserlerinde Mevzu Hadis*", Balıkesir, 2019, II, 637.

¹¹⁷ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 372.

¹¹⁸ Leknevî, Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî el-Leknevî, el-Ecvibetü'l-Fâdıla li Esileti'l-Aşerati'l-Kâmile, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Mektebü'l-matbûâtî'-islâmiyye, Halep, 1428/ 2007, s. 118.

¹¹⁹ Zehebî, *Siyeru A'lâmu'-Nubelâ*, I-XXIX, thk. Şuayb el-Arnaûd-Beşşâr Ma'rûf vd., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1402, XIX, 339-340.

¹²⁰ Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn el-Kâsımî, *Kavâidü'd-tahdis min fünûni mustalahi'l-hadis*, thk. Muhammed Behcet el-Baytâr, Dâru İhyâi'l-kütübî'l-arabî, Kahire, 1961, s. 183.

¹²¹ Seyit Avcı, "Sûfilerin Hadis Tesbit Ölçüleri: İsmâil Hakkı Bursevî Üzerine Bir İnceleme", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, S.1, 2004, s. 11.

¹²² Sübkî, Ebû Nasr Tâcuddîn Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi es-Sübkî, *Tabakâtu's-Şâfi'iyyeti'l-Kübrâ*, I-X, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kahire, ts., VI, s. 287-388.

hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fî tahrîci mâ fi'l-İhyâ'i mine'l-ahbâr olmuştur.¹²³ Son dönem muhaddislerinden Abdülfettâh Ebû Gudde'de (ö. 1917-1997) geniş ölçüde tahkik ettiği ve örnekleriyle zenginleştirdiği Leknevî'nin (1848-1886) *el-Ecvibetü'l-fâdile li esileti'l-aşerati'l-kâmile* adlı eserinde Gazzâlî'nin eserlerinde hassaten *İhyâ'*sında zayıf ve mevzu hadislerin bulunduğunu belirtmiştir.¹²⁴

Suyûtî'nin *el-Câmiu'l-kebîr*¹²⁵ ve *el-Câmiu's-sağîr* kitaplarında “asla mevzu hadis yoktur” iddiasına gelince, Suyûtî *el-Câmiu's-sağîr*'in mukaddimesinde kitabını rivayetinde teferrüd eden râviler, hadis uydurucuları ve yalancı râvilerden koruduğunu söylemiştir.¹²⁶ Hakikatte ise durum tam da böyle değildir. Recep Aslan bu durumu *Suyûtî'nin Hadis İlmindeki Yeri* adlı doktora tezinde şöyle özetlemektedir: “Allame Ahmed b. Muhammed b. es-Siddîk el-Gumârî (ö. 1380/1960), *el-Muğîr alâ'l-ahâdisi'l-mevdûati fi'l-Câmi's-sağîr* adlı eserinde, *el-Câmiu's-Sağîr*'de dört yüz elli altı uydurma hadis tespit etmiştir.¹²⁷ Ebû Gudde ise daha da ileri giderek Suyûtî'nin birçok hadisin uydurma olduğunu kestiremediğini, bunun sebebinin de onun aşırı gevşekliği olduğunu, çaresiz kalıp zorunluluk hissetmedikçe nerede ise hiçbir hadis hakkında “uydurma” hükmünü vermediğini, üstelik eserlerinde uydurma hadislere yer vermekle kalmayıp onları delil olarak kullanmaktan da sakınmadığını kesin bir dille ifade etmektedir.

Gumârî, kitabının mukaddimesinde *el-Câmiu's-sağîr*'de var olan uydurma hadisleri zikretmeden önce değerlendirmeler yapmıştır. Suyûtî'nin uydurma hadise yer vermediğini iddia ettiği *el-Câmiu's-Sağîr*'de aslında hayli uzun olan ve uydurma olduğuna bizzat kendisi şahadet eden bazı hadislerin, dikkat çekmeyecek kısmını, mesela baş kısmını zikredip kalan kısmını hafzettğini, bu suretle, âdeta onun uydurma olduğunu gizlemek istediğini, şayet hadisin tamamını zikretse hiç kimsenin onun uydurma olduğundan şüphe etmeyeceğini söylemiştir. Bu konuda “Ey Câbir! Allah'ın ilk yarattığı şey, Hz. Peygamberinin nurudur” örneğini vermiştir.

¹²³ Mehmet Yaşar Kandemir, “İrâkî, Zeynüddin”, *DİA*, İstanbul, 1991, XIX, 119.

¹²⁴ Leknevî, *el-Ecvibe*, s. 118.

¹²⁵ Abbas Ahmed Sakr ve Ahmed Abdülcevâd'ın Suyûtî'nin *el-Câmiu'l-Kebîr'i ve Münâvî'nin el-Câmiu'l-Ezher*'inden derlediği 819 rivayeti ihtiva eden *el-Ehâdisü'l-mevzûât*'ı bu konuda örnek verilebilir. Kandemir, Mehmet Yaşar, “Mevzû”, *DİA*, İstanbul, 2004, XXIX, 496. Abbas Ahmed Sakr ve Ahmed Abdülcevâd'ın birlikte neşrettikleri *el-Câmiu'l-Ehâdis: el-Câmiu's-Sağîr ve Zevâidihi el-Câmiu'l-Kebîr ve yelihi'l-Câmiu'l-Ezher fî Hadîsi'n-Nebîyyi'l-Enveri ve yelihi'l-Ehâdisi'l-Mevzûati mine'l-Câmiu'l-Kebîr ve yelihi'l-Mesânîdi ve'l-Merâsil* adlı eserin içinde XII. cildi olarak basılmıştır.

¹²⁶ Suyûtî, *Câmiu'l-ehâdis el-Câmiu's-Sağîr ve zevâidihi câmiu'l-kebîr*, I-XXI, thk. Abbas Ahmed Sakr, Ahmed Abdülcevâd, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, I, 15.

¹²⁷ Leknevî, *el-Ecvibetü'l-fâdila*, s. 130.

Sonuç olarak Suyûtî metinden çok isnad üzerinde durmuştur. Her ne kadar *Tedrib*'te birtakım kriterler koymuşsa da *el-Câmiu's-sağîr* başta olmak üzere diğer risâlelerinde birçok uydurma ve zayıf hadis nakletmiştir. Metin tenkidine önem vermemiş olması, uydurma ve zayıf rivayetlerin Suyûtî'nin eserlerinde görülmesinin sebeplerinden birisidir".¹²⁸

Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'de naklettiği mevzu hadislere şunlar örnek verilebilir:

1. "Gece çokça namaz kılanın gündüz yüzü güzel olur."

İbn Mâce (ö. 273/887) *Sünen*'inde Câbir b. Abdullah'tan merfu olarak tahrir etmiştir.¹²⁹ Hâfız es-Suyûtî *Azâbu'l-menâhil fî hadisi "Men Kâle Ene Âlimun Fehüve Câhilun"* adlı risalesinde, bu hadis hakkında hadis hafızlarının uydurma olduğuna hükmettiklerini ve bu konuda ittifak ettiklerini ancak bu hadisi rivayet edenin uydurma kastıyla rivayet etmediğini, Irâkî'nin *Elfiye*'sinde bu hadisi örnek verdiğini söylemiştir.¹³⁰ Münâvî'de (ö. 1031/1622) aynı görüşü *Feyzu'l-kadîr*'de zikredip muvafakat ettikten sonra müellifin bu çelişkisine hayretini dile getirmiştir.¹³¹ Senedindeki Sâbit b. Mûsa ed-Dabbî'yi Yahya b. Maîn "kezzâb" vasfıyla cerh etmiş, İbn Hibbân onun haberleriyle ihticâcın caiz olmayacağını, Ebû Hâtim er-Râzî ve İbn Hacer onu zayıf addederken, Ukaylî ise bu hadisin batıl olduğunu, İbn Adî ise onun Şerîk b. Abdullah, A'meş'ten olan bu münker rivayetinde teferrüd ettiğini¹³² söylemiştir. İbn Adî, Dârekutnî, Ukaylî, Hâkim, İbn Hibbân ise bu haberin Şerîk b.

¹²⁸ Recep Aslan, *Suyûtî'nin Hadis İlmindeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 91-92.

¹²⁹ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyyi, Kahire, 1372-1373, İkâme, 174, no: 1333; Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, VII, 97, no: 21134.

¹³⁰ Suyûtî, *el-Hâvî li'l-Fetevâ*, I-II, thk. Abdüllatif Hasan b. Abdurrahman, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1421/2000, II, 9.

¹³¹ Hayret edilecek şeylerden birisi de şudur ki: "Suyûtî *Azâbu'l-Menâhil fî hadisi "Men Kâle Ene Âlimun Fehüve Câhilun"* adlı kitabında şöyle demiştir: "Hadis hafızları bu hadisin uydurulduğu konusunda hüküm vermişler ve mevzu olduğunda ittifak etmişlerdir. Suyûtî bu ibaresini hadis uyduran rivayetlerinde münferit kalan râvilerden koruduğunu iddia ettiği bu hadisi *el-Câmiu's-Sağîr*'de nasıl rivayet eder?" Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdür-raûf, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, I-VI, Dâru'l-marife, Beyrut, 1972, VI, 213, no: 8989.

¹³² Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1372, I, 367-368; İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Tahrîru takribu't-tehzîb*, I-IV, thk. Beşşar Avvâd el-Maruf-Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997, I, 198.

Abdullah'ın (177/794) sözü olduğu konusunda ittifak etmiştir. Netice olarak Sâbit b. Musa uydurma kastı olmaksızın yaptığı bir hata sonucu bu sözü hadis diye nakletmiştir.

2. “Her şeyin bir madeni vardır. Takvanın madeni de ariflerin kalpleridir”.

Taberânî (ö. 360/971) *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de¹³³ Abdullah b. Ömer’den, Beyhakî (ö. 458/1066) *Şuabu’l-îmân*’da¹³⁴ Ömer b. el-Hattâb’dan merfu olarak tahrir etmiştir. İbnü’l-Cevzî bu hadisin sahih olmadığını, senedinde Vesîme b. Mûsâ ve İbn Sem‘â’nın olduğunu, Suyûtî ise Hâfız İbn Hacer’in (ö. 852/1449) *Lisânü’l-mîzân*’da İbn Sem‘â’nı itham ettiğini, İbnü’l-Arrâk el-Kinânî ise Abdullah b. Ömer rivayetinin senedindeki Muhammed b. Racâ’nın hadis uydurmakla itham olunduğunu söylemiştir.¹³⁵ Beyhakî bu hadis hakkında şöyle demiştir: “Bu münkerdir belki de mevzudur ismi bilinmeyen bir adamdan vaki olmuştur.” İbn Ebî Hatim er-Râzî Vesîme b. Mûsâ’nın Seleme b. Fazl’dan uydurma hadisler rivayet ettiğini söylemiştir.¹³⁶ Zehebî, bu hadisin mevzu olduğuna hükmetmiş, Ahmed b. Hanbel’in İbrahim b. Sa’d’dan naklettiği bir görüşte İbn Sem‘ân’ın yalancı olduğuna dair yemin ettiğini, İbnü’l-Kâsım’ın Mâlik’ten naklettiği diğer görüşte ise onu “kezzâb” vasfıyla cerh ettiğini, Buhârî’nin ise hakkında “seketû anh” lafzını kullandığını zikretmiştir.¹³⁷

3. “Bâtın ilmi Allah’ın sırlarından bir sır, hükümlerinden bir hükümdür. Allah onu kullarından dilediğinin kalbine atar.”

Deylemî (ö. 558/1163) *Müsned*’inde¹³⁸ Ali b. Ebî Tâlib’den isnadsız olarak rivayet etmiştir. İbnü’l-Cevzî sahih olmadığını, isnadında meçhul râvilerin olduğunu söylemiş bu rivayetin benzer manada Huzeife b. Yemân’dan vârid olan versiyonu hakkında İbn Hacer el-Askalânî *Zehrü’l-firdevs*’te şöyle demiştir: “Bu rivayet mevzudur

¹³³ Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, I-XXV, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1984-1990, XII, 303, no: 13185.

¹³⁴ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *el-Câmiu li-Şuabu’l-imân*, I-XVI, thk. Muhtâr Ahmed en-Nedvî-Abdülali Abdülhamîd Hâmid, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad, 2003, VI, 361-362, no: 4330.

¹³⁵ Suyûtî, *el-Leâli’l-masnûa fî ahbâri (ehâdîsi’l) mevzûa*, I-II, Dâru’l-Marife, Beyrut, 1975, I, 124; İbn Arrâk el-Kinânî, Ebû’l-Hasen Nûreddîn (Sa’düddîn) Ali b. Muhammed b. Ali, *Tenzîhü’s-Şerîati’l-Merfûa ani’l-Ehâdîsi’l-Mevzûa*, I-II, thk. Abdülvehhâb Abdüllatif ve Abdullah Muhammed es-Siddîk, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1981, I, 175.

¹³⁶ İbnü’l-Cevzî, Ebû’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, *Kitâbu’d-Duafâi ve’l-metrûkîn*, I-III, thk. Ebû’l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1986, III, 182.

¹³⁷ Zehebî, *Mîzân*, II, 423; IV, 331.

¹³⁸ Deylemî, Ebû Mansûr Şehredâr b. Şîrûye b. Şehredâr, *el-Firdevsü bi me’sûri’l-hitâb*, I-VI, thk. Saîd b. Besyûn Zağlul, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1986, *Müsned*, III, 42, no: 4104; Suyûtî, *Câmiu’s-Sağîr*, VI, 180, no: 14173.

ve Hasan el-Basrî Huzeyfe ile mülaki olmamıştır.¹³⁹ Zehebî ise Zeyd b. Ali ve ataları tarikiyle gelen bu hadisin batıl olduğuna hükmetmiştir.¹⁴⁰

4. “Kişi Kuran’ı hatmettiğinde altmış bin melek ona dua eder.”

Suyûtî *Câmiu’s-sağîr*’de¹⁴¹ Deylemî’nin Amr b. Şuayb’ın dedesinden merfu olarak rivayet ettiğini zikretmiştir. Suyûtî aynı hadisi *Zeylû’l-leâli’l-masnûa*¹⁴² eserinde Amr b. Şuayb’ın dedesinden merfu olarak nakletmiş ve senedindeki Abdullah b. Ziyâd b. Semân el-Mahzumî’nin yalancı, Hasan b. Ali Zekeriyâ’nın hadis uydurmasıyla meşhur kişilerden biri olduğunu söylemiştir. Şevkânî ve Elbânî de mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹⁴³ Abdullah b. Ziyâd b. Semân’ı Saîd b. Abdülazîz (ö. 167/783), Mâlik b. Enes (ö. 179/795) İbrahim b. Sa’d (ö. 183/799) Ebû Dâvûd es-Sicistânî (ö. 275/889) yalancılıkla itham etmiştir.¹⁴⁴

Arvâsî’nin “mevzu hadis yoktur”¹⁴⁵ dediği ve bu konuda tenkit edip kıymetli addettiği eserlerden biri de Beyzâvî’nin (ö. 685/1286) “*Envârü’t-tenzîl ve Esrârü’t-tevîl*” adlı tefsiridir. Eserde yer alan hadislerin tahricine dair Münâvî’nin (ö. 1031/1622) “*el-Fethu’s-semâvî fî tahrici ehâdîsi tefsîri’l-Kâdî Beyzâvî*” adlı müstakil bir tahric çalışması bulunmaktadır. “*Envârü’t-tenzîl* az sayıdaki İsrâiliyat’ın yanında surelerin faziletlerine dair uydurma hadislerle yer vermesi, tarihi konulara ilişkin bazı yanlış bilgiler ihtiva etmesi, rivayet metodu yanında dirayet metodunu uygulaması gibi

¹³⁹ İbnü’l-Cevzî, *el-İlelû’l-mütenâhiye fî ehâdîsi’l-vâhiyye*, I-II, thk. Halîl el-Meys, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1983, I, 83; Suyûtî, *ez-Ziyâdât ‘ale’l-mevzûât, (Zeylû’l-leâli’l-masnûa)*, I-II, thk. Râmiz Hâlid, Mektebetü’l-Ma’ârif, Riyad, 2010, I, 192-193.

¹⁴⁰ İbnü’l-Arrâk, *Tenzihü’s-Şerîa*, I, 280; Zehebî, *Telhisu kitâbu ilelû’l-mütenâhiye li-İbnü’l-Cevzî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim b. Muhammed, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad, 1998, s. 36.

¹⁴¹ Suyûtî, *Câmiu’s-Sağîr*, I, 197, no: 1276.

¹⁴² Suyûtî, *Zeylû’l-leâli’l-masnûa*, I, 125; Zehebî, *Mizân*, I, 507.

¹⁴³ Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San’ânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa fî ehâdîsi’l-mevzûa*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, s. 310; Elbânî, Nâsirüddîn, *Silsiletü ehâdîsi’zâife ve’l-mevzûa*, Mektebû’l-Ma’ârif, I-XIV, Riyad, 1992, VI, 65, no:2550.

¹⁴⁴ Zehebî, *Mizân*, II, 424; Mizzî, Ebû’l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf, *Tehzîbü’l-kemâl fî esmâi’r-ricâl*, I-XXXV, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1992, XIV, 529-532.

¹⁴⁵ “Böyle derin bir âlimin tefsîrinde mevzu‘ hadis var demek, büyük bir cesâredir. Dinde derin bir uçurum açmaktır. Böyle sözleri söyleyenin dili, inanın kalbi, dinleyenin kulakları tutuşa yeridir. Acabâ, bu büyük ilim sâhibi, mevzu‘ hadisleri, sahihlerinden ayıramaz mı idi? Evet diyenlere ne demelidir? Yoksa, hadis uyduracak kadar ve böyle yapanlar için, Peygamberimizin “sallallahu aleyhi ve sellem” bildirdiği ağır cezâlara aldırış etmeyecek kadar, dînin kuvveti ve Allah korkusu yok mu idi? Yokdu demek, ne kadar şenâ‘ât, çirkinlik olur. Böyle söyliyene kimsenin dar havsalası, kalın kafası, bu hadîs-i şeriflerdeki manâları çok gördüğünden, bir çâre arayarak, mevzu‘ demekten başka çâre bulamaz.” Işık, *Tam İlmiyhâl*, s. 371.

hususlarda bazı âlimlerce tenkit edilmiştir. İsrâiliyat ve uydurma hadisler konusunda Kâtip Çelebi gibi bir kısım âlimlerin mazur göstermeye çalıştığı Beyzâvî'nin bu kusurları ilim adamlarının çoğunluğu tarafından önemli bir hata olarak değerlendirilmiştir. Eserde bu tür rivayetlerin bulunması, hadis usulü açısından bir araştırma yapılmadan Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ındaki rivayetlerin aynen ictibas edildiğini göstermektedir.”¹⁴⁶ “Zeylâî ise *el-İs'âf bi ehâdîsi'l-Keşşâf* adlı eserinde Zemâhşerî'nin *el-Keşşâf*'taki hadislerin bütünü tahrîc edememiş, İbn Hacer el-Askalânî *el-Kâfî's-şâf fî tahrîci ehâdîsi'l-Keşşâf* adıyla ihtisâr etmiş ve önemli notlar yanında Zeylâî'nin ulaşamadığı bazı rivayetleri de eklemiştir.”¹⁴⁷

Suyûtî fazileti hakkında sahih hadisler vârid olan sureleri şu şekilde sıralamıştır: “*Fatiha, Bakara, Ali İmran, Nisa, Mâide, En'âm, A'râf, Tevbe, Kehf, Yâsin, Duhân, Haşr (son ayetleri), Mülk, Zilzâl, Kâfirûn, Nasr, İhlâs, Muavvizeteyn*”. Bununla beraber Suyûtî Übey b. Ka'b'dan uzun surelerin faziletine dair merfu olarak rivayet edilen mevzu hadislerin bulunduğunu ve surelerin fazileti hakkında hadis uyduran kişilerden birinin de Meysere b. Abdîrabbih olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁸ *Envârü't-tenzîl*'de de Übey b. Ka'b'dan surelerin faziletine dair rivayet edilen mevzu hadisler vardır ve biz konunun önemine dair tespit etmiş olduğumuz birkaç tanesine yer vereceğiz:

1. “Allah bir kavme kararlaştırılmış kesin bir azabı gönderir onların mekteplerindeki çocuklarından biri “Elhamdülillahi rabbil alemîn” (Fatiha'yı) okursa, Allah onun okuduğu bu sureyi işitir ve o kavmin üzerinden kırk sene azabı kaldırır.”

Münâvî bu hadisin mevzu olduğuna hükmettikten sonra Sa'lebî'nin *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*¹⁴⁹ adlı tefsirinde Huzeyfe b. Yemân'dan merfu olarak rivayet ettiğini zikreder. Ardından da Velîyyü'l-İrâkî'nin şu görüşünü nakleder: “İsnadında iki yalancı râvî vardır: Ahmed Abdullah el-Cûbârî ve Me'mûn b. Ahmed el-Herevîdir. Bu

¹⁴⁶ İsmail Cerrahoğlu, “Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Tevîl”, *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 260-261. Eserdeki uydurma hadislerin tahrîciyle ilgili geniş bilgi için bkz. Galip Akın, *Beyzâvî Tefsirinde Uydurma Hadisler*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2015, s. 22-101. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Saffet Sancaklı, “Surelerin Faziletiyle İlgili Bazı Tefsirlerde Yer Alan Surelerin Apokrif Kiriği”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, S.1, 2001, ss. 13-142.

¹⁴⁷ Ebubekir Sifî, “Zeylâî, Abdullah b. Yûsuf”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV, 353.

¹⁴⁸ Suyûtî, *Tedribü'r-râvî*, I, 340-342.

¹⁴⁹ Salebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*, I-X, thk. Ebû Muhammed Ali b. Âşur-Nazîr es-Sa'dî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, Beyrut, 1422, I, 90.

hadis ikisinden birinin uydurmadısıdır.”¹⁵⁰ Aclûnî de bu hadisin mevzu olduğunu, Irakî ve başka âlimlerin de bunu mevzu kabul ettiklerini, bir benzeri olan “İlim öğrenen ve öğrenen kimse bir köye uğrasalar Allah o köyün kabristanından kırk sene azabı kaldırır” hadisinin de mevzu olduğunu, Suyûtî’nin bu hadis hakkında “la asle leh” (bilinen herhangi bir senedi yoktur, mevzu) dediğini söylemiştir.¹⁵¹ Netice olarak Huzeyfe b. el-Yemân’dan merfu olarak rivayet edilen bu hadis senedindeki yalancı ve hadis uyduran râviler sebebiyle mevzudur.

2. “Kim Nisa suresini okursa, sanki o kimse her mümine ve yetim kişiye tasaddukta bulunmuş ve miras bırakmış gibidir. Ona bir köleyi özgürlüğüne kavuşturan kimsenin sevabı verilir. Şirkten beri olur. Haddi aşanlara karşı Allah Teâlâ’nın dilemesi, koruması altında olur.”

Sa‘lebî¹⁵² (ö. 427/1035) ve Vâhidî¹⁵³ (ö. 468/1076), Beyzâvî¹⁵⁴ (ö. 685/1286) tefsirlerinde Übey b. Ka‘b’dan merfu olarak rivayet etmişlerdir. İbnü’l-Cevzî¹⁵⁵, Münâvî¹⁵⁶ ve Zeylâî¹⁵⁷ mevzu olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân (ö. 354/965) senedindeki Sellâm b. Süleym et-Tavîl’in sika râvilerden mevzu rivayetler naklettiğini söylemiştir.¹⁵⁸

3. “Kim Meryem suresini okursa ona Hz. Zekeriya’yı tasdik eden ve onu, Yahya’yı, Meryem’i, İsa’yı, İbrahim’i, Meryem’i, Musa’yı, Harun’u, İshak’ı,

¹⁵⁰ Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Tevîl*, I-V, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar’aşlî, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabiyyi, Beyrut, ts. I, 32; Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdür-raûf b. Tâcîl’ârifîn b. Nûriddîn Alî el-Münâvî el-Haddâdî, thk. Ahmed Müctebâ b. Nezîr es-Selefi, “*el-Fethu’s-Semâvî bi Tahrîci Ehâdîsi Tefsîri’l-Kâdi’l-Beydâvî*” I-III, Riyâd, 1409, I, 119.

¹⁵¹ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, I, 254, no: 672; İbn Hacer Dârimî’nin *Müsned’inde* Sâbit b. Aclân el-Ensârî’den merfu mürsel rivayet ettiği hadisi mevzu hadise şahit göstermiştir: “Allah yeryüzü ehline azap etmek ister de bir çocuğun hikmeti (Kuran’ı) öğrendiğini işitirse azabı onların üzerinden geri çevirir.” Bu hadisin senedindeki Rifde b. Kudâa el-Gassânî İbn Hibbân, Evzâî, Nesâî ve Ebû Hâtim er-Râzî tarafından cerh edilmiştir. İbn Hibbân onun meşhur kimselerden olan münker rivayetlerinde tek başına kaldığını ve onunla hüccet olunmayacağını söylemiştir. İbn Adî “hadisine mütâbî olunmaz” derken, Ebû Hâtim er-Râzî ise “münkeru’l-hadîs” demiştir. Dârimî, *Fezâilü’l-Kuran*, 4, no: 3665; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 381; İbnü’l-Cevzî, *ed-Duafâi ve’l-Metrûkîn*, I, 285.

¹⁵² Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, III, 241.

¹⁵³ Vâhidî, Ebû’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbürrî, *el-Vasûl fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Mecîd*, I-IV, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, Dâru’l-Kütübi’l-İlmîyye, Beyrut, 1415, II, 3.

¹⁵⁴ Beyzâvî, *Envârü’t-tenzîl*, II, 112.

¹⁵⁵ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 239-240.

¹⁵⁶ Münâvî, *el-Fethu’s-Semâvîyye*, II, 546.

¹⁵⁷ Zeylâî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylâî, *Tahrîcü’l-Ehâdîsi ve’l-Âsâri’l-Vâkiati fî Tefsîri’l-Keşşâfi li’z-Zemahşerî*, I-IV, nşr. Sultân b. Fehd et-Tubeysî, Riyad 1424, I, 372-373.

¹⁵⁸ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *el-Mecrûhîn*, I-II, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Silefi, Dâru’s-Samî’î, Riyad, 2000, I, 426.

Yakup’u, İsmail’i ve İdris’i yalanlayanların, surede zikredilen diğer peygamberlerin ve Allah’a dua eden ve ona dua etmeyenlerin sayısınca on misli sevap verilir.”

Beyzâvî¹⁵⁹, Sa‘lebî¹⁶⁰, İbn Merdûye tefsirlerinde Übey b. Ka‘b’dan rivayet etmişlerdir. Münâvî bu rivayetinde mevzu olduğunu söylemiştir.¹⁶¹

Mektupta bahsi geçen tasavvufçuların bildirdiği hadislerle “mevzu” diyen kişilerin tasavvuf büyüklerinin söylediklerine karşı söylenmesinin kıymeti harbiyesinin olmayıp, cevap verilmesinin bir anlamı olmadığı, onların din adına söyledikleri her türlü haberin senetli, sağlam ve doğru olduğu iddia edilmektedir. Oysaki bu genelleme tutarlı bir görüş olmayıp tartışmaya açıktır. Zühd, ahlak ve fezâil-i a‘mal türünden hadislerin yer aldığı önde gelen tasavvufî eserlerden *Kûtü’l-kulûb*, *İhyâ* gibi içerisinde aslı olmayan ya da münekkit muhaddislerce mevzu kabul edilen hadisler bulunmaktadır. Gazzâlî’nin *el-İhyâ*’sı bu konuda örnek verilebilir. *İhya* üzerine Irâkî büyük, orta ve küçük boy olmak üzere üç tahrir çalışması yapmıştır en küçüğü “*el-Muğnî an hamli’l-esfâr fi’l-esfâri fi tahriri mâ fi’l-İhyâ’i mine’l-ahbâr*” dır. Irâkî’nin *İhyâ* hadislerinden isnadını bulamadığı ve mevzu olduğunu belirttiği 271 rivayeti Muhammed Emîn es-Süveydî, *el-Mevzûât fi’l-İhyâ ev el-i’tibâr fi hamli’l-esfâr* adlı eserinde bir araya getirmiş, eserin nâşirî Ali Rızâ, Süveydî’nin dikkatinden kaçan otuz altı rivayeti de kitabın sonuna eklemiştir.¹⁶² Taceddîn es-Sübki ise *Tabakâtu’s-Şâfi’iyyeti’l-Kübrâ*’sında *İhyâ*’da aslını bulamadığı 943 hadise yer vermiştir.

Ebû Tâlib el-Mekkî’nin (ö. 386/996) *Kûtü’l-kulûb fi muâmeleti’l-maḥbûb ve vaşfi tarîki’l-mürîd ilâ maḥâmi’t-tevhîd* adlı eseri de Allah’a ait sıfatların konusunda yorumlarının hatalı olduğu gerekçesiyle Hatîb el-Bağdâdî¹⁶³, İbnü’l-Cevzî¹⁶⁴, İbn Teymiyye¹⁶⁵ (ö. 728/1328) ve İbn Kesîr¹⁶⁶ (ö. 774/1373) gibi âlimler tarafından da eserindeki zayıf ve mevzu haberler sebebiyle eleştirilmiştir. Ebû Tâlib el-Mekkî’nin

¹⁵⁹ Beyzâvî, *Envâru’t-tenzîl*, IV, 21.

¹⁶⁰ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, VI, 205.

¹⁶¹ Münâvî, *el-Fethu’s-semâviyye*, II, 820.

¹⁶² M. Yaşar Kandemir, “İrâkî, Zeynüddîn”, *DİA*, İstanbul, 1999, XIX, 119.

¹⁶³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 151.

¹⁶⁴ İbnü’l-Cevzî, *el-Muntaẓam fi târihi’l-mülûk ve’l-ümem*, I-XVII (fihristiyle beraber), nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ-Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, XIV, 385.

¹⁶⁵ İbn Teymiyye, Ebû’l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm, *Mecmûu Fetevâ*, I-XXXVII, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım ve oğlu Muhammed, nşr. Vezâratü’s-Şüûni’l-İslâmiyye ve’d-Da‘veti ve’l-İrşâdi’s-Suûdiyye, Medine, 2004, X, 551-552.

¹⁶⁶ İbn Kesîr, Ebû’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, I-XV, Mektebetü’l-Maârif, Beyrut, 1991, XI, 319.

Kûtü'l-Kulûb eseri üzerine doktora tezi yapan Bilal Saklan eser içerisinde geçen merdud hadislerin oranlarının (%45,7) makbul hadis oranlarından (%42) fazla olduğunu ve hadisler içerisinde aslı-lafzı bulunamayan, kaynağına ulaşılamayan ve mevzu olanların %17 olduğunu tespit ettiğini söylemiştir.¹⁶⁷

Diğer bir önemli çalışma da Muhittin Uysal'ın “*Tespit ve Yorum Bakımından Tasavvuf Kitaplarında Bulunan İhtilâflı Bulunan Haberler*” adıyla hazırladığı doktora tezini zikredebiliriz.¹⁶⁸ Tasavvuf kaynakları içerisinde seçtiği on kıymetli eserin (Hâris el-Muhâsibî'nin (ö. 243/857) *er-Riâye li Hukûkillâh*'ı, Hakîm et-Tirmizî'nin (ö. 320/932) *Hatmu'l-Evliyâ*'sı, Ebû Nasr Serrâc'ın (ö. 378/988) *el-Luma*'sı, Ebûbekir el-Gülâbâdî'nin (ö. 380/990) *et-Ta'arruf*'u, Kuşeyrî'nin (ö. 465/1073) *er-Risâle*'si, Hucvîrî'nin (ö. 465/1072), *Keşfu'l-Mahcûb*'u, Abdülkâdir Geylânî'nin (ö. 561/1165) *el-Fethu'r-Rabbânî*'si, Sühreverdi'nin (ö. 632/1243) *Avârifü'l-Meârif*'i, İbn Ârâbî'nin (638/1240) *el-Fütûhâtü'l-Mekkîyye*'si ve İmam-ı Rabbânî'nin (1034/1628) *el-Mektûbât*'ı) içerisindeki mevzu, aslı olmayan hadislerin her birinin tahririni ve oranlamasını kendi içerisinde yapmış ve genel değerlendirmeye tabi tutarak 151 tane ihtilâflı haberin (asılsız, çok zayıf ya da kaynağı bulunmayan) olduğunu söylemiştir. Bu hadislerin zühd, seyru sülûk ve velayet konularında ağırlık kazandığını tespit ettikten sonra oranlarını şöyle sıralamıştır: “Zühd, 45 (%29,80), seyru sülûk 38 (%25,16) velayet ise 20 (%10, 59).”

2.2.2. Hadis Usulü ve İstilahları

Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye'de hadis ıstılahlarından bazıları kısaca tanıtılmış ancak yeterli düzeyde izah edilmemiştir. Bu ıstılahlardan birisi de meşhur hadistir. Eserde tanımı yapılan meşhur hadis İbnü's-Salâh'ın (ö. 643/1245) tanımına uymaktadır.¹⁶⁹ İbnü's-Salâh meşhur hadisi şöret “yaygın ve meşhur” manasının malum olduğunu düşünerek izahına ihtiyaç duymamış ve meşhur haberi sahih ve gayr-i sahih

¹⁶⁷ Bilal Saklan, “Ebû Tâlib el-Mekkî ve Bazı Hadis Meselelerine Bakışı”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.16, 1999, s. 93.

¹⁶⁸ Muhittin Uysal, “*Tespit ve Yorum Bakımından Tasavvuf Kitaplarında Bulunan İhtilâflı Bulunan Haberler*”, Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya, 1999, s. 470.

¹⁶⁹ İlk zamanda bir kişi bildirmişken, ikinci asırda şöret bulan hadîs-i şeriflerdir. Ya' nî bir kimsenin Resûl-i ekremden sallallahu aleyhi ve sellem o kimseden de, çok kimselerin ve bunlardan dahî, başkalarının işitdiği hadisi şerfiler olup, son duyulan kimseye kadar, artık hep mütevâtir olarak bildirilmiştir. Meşhûr hadislere inanmıyan da kafir olur.” Işık, *Tam İlmihâl*, s. 376.

olarak iki kısma taksim etmiştir.¹⁷⁰ Ancak İbn Hacer el-Askalânî muhaddislere göre meşhur hadisi tevatür derecesine ulaşmayan ve en az üç tariki bulunan -her nesilde râvisi ikiden aşağı olmayan- hadis olarak tanımlamış, fıkıh imamlarından bazılarının meşhur hadisi “müstefiz” olarak adlandırdığını, bir veya daha fazla isnadı olan ya da hiçbir isnadı olmayan ve halk dilinde şöhrat kazanan haberlerinde meşhur hadis anlamında kullanıldığını söylemiştir.¹⁷¹ *Tam İlmihâl*’de meşhur haberin tanımının yapılıp, inkâr edenin kafir sayılması ve ısrarcı bir tutumun sürdürülmesi isabetli bir hüküm değildir. Meşhur haberin hükmünün inkârı konusunda ihtilaf vardır.¹⁷² Bu ihtilaf ise meşhur haberin mütevâtir hadisin kısımlarından sayılıp (Cessâs ve Debûsî gibi Hanefî fıkıh usulcileri meşhur haberi mütevâtir kapsamına dahil eder) sayılmamasından (Serahsî, Ebû’l-Usr el-Pezdevî ise meşhur haberi bağımsız olarak ele alır) neşet etmektedir. Babanzâde Ahmet Nâim (1872-1934) bu durumu şöyle özetlemektedir: “*Cessâs ile Hanefîlerden bir topluluğa göre ilm-i yakîn ifade ederse de bu yakîn nazarîdir. Yani bilistidlal hasıl olur. Bundan dolayı da ikfâr olunmaz. İmam Muhammed’in ashâbından İsa b. Ebân’a göre ise haberi meşhur ilm-i yakîn değil, ilm-i tumâninet ifade eder. Ve haber-i vâhidin fevkinde ve haber-i mütevâtirin arihi bir mertebededir. Kadı Ebû Zeyd ile müteahhirun ulemanın genelinin görüşü de bu yöndedir.*”¹⁷³ Netice olarak İsa b. Ebân’a göre meşhur haber ilm-i yakîn değil, ilmi tumâninet olduğu için münkir kimse küfürle ikfâr olunmaz. Serahsî de (ö. 480/ 1090) ittifakla kafir olmaz demiştir.¹⁷⁴

Diğer bir ıstılah ise garîb hadistir. *Tam İlmihâl*’de garîb hadisin tanımı şöyle yapılmıştır: “Yalnızca bir kimsenin bildirdiği sahih hadistir yahut aradakilerden birine, bir hadis âliminin muhalefet ettiği hadistir”¹⁷⁵. Hadisçiler nezdinde böyle bir garîb hadis

¹⁷⁰ İbnü’s-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osman b. Salâhiddîn, *Ulûmi’l-hadîs*, thk. Nureddîn İtr, Dâru’l-Fikr, Dimaşk. 1986, s. 265.

¹⁷¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü’n-nazar fî tavzîhi nuhbetü’l-fiker (Hadis İstılahları Hakkında Nuhbetü’l-Fiker Şerhi)*, çvr. Talat Koçyiğit, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, s. 219.

¹⁷² Meşhur haber ve hükmü konusunda geniş bilgi için bk. H. Yunus Apaydın, “Meşhur”, DİA, Ankara, 2004, XXIX, 368-370.

¹⁷³ Babanzâde Ahmet Nâim, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-XI, DİB Yayınları, Ankara, 1991, C. 1, s. 107.

¹⁷⁴ Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *Usûlü’s-Serahsî*, I-II, nşr. Ebu’l-Vefâ el-Efgânî, Lecnetü İhyâi’l-Meârifî’l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1414, I, 292; Debûsî, bû Zeyd Abdullâh (Ubeydullâh) b. Muhammed b. Ömer b. İsa, *Takvîmü’l-Edille fî Usûli’l-Fıkh*, thk. Halil Muhyiddin el-Meys, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2001, s. 211-212.

¹⁷⁵ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 376.

tanımı bulunmamaktadır. Bu tanıma göre usulü hadis ilminde bütün garip hadisler sahih kabul edilmiş olur. Bu da hadis usulü ilmi açısından doğru bir hüküm değildir. Garîb hadisin ıstılahî tanımı mütekaddimun ve müteahhirun muhaddislere göre farklılık arz etmektedir.¹⁷⁶ Hadis ıstılahında ise garîb hadis “râvilerden birisinin rivayetinde teferrüd ettiği, tek başına kaldığı hadistir.”¹⁷⁷ “Bir başka ifadeyle metin ve isnat yönünden tek kalmış veya benzeri, başka râviler tarafından rivayet edilmemiş hadistir. Garîb hadisler umumiyetle sahih olmamakla beraber garabetin sıhhati yok edici olduğu da ileri sürülemez. Zira sıhhat râvilerin sika kimseler olmaları halinde sübut bulur. Buna göre rivayetiyle teferrüd eden, yani tek kalan ve bundan dolayı hadisi garîb olan râvi, güvenilir kimselerden olduğu takdirde rivayetini kabul etmemek için hiçbir sebep yoktur. Hatta böyle bir hadis adalet ve zabt yönlerinden bulundukları derecelere göre sahih olduğu gibi hasen ve zayıf da olabilir.”¹⁷⁸

2.2.3. Fıkıh

Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye’de Hüseyin Hilmi Işık’ın güncel dini konulara cevap vermek şeklinde serdettiği şahsi beyanlarını, bir nevi kişisel fetvaları olarak nitelendirecek olursak, bunlar içerisinde dikkat çekici veya kişisel dini bakış açısına göre tartışmalı hükümlerde yer almaktadır. Müellif bu şahsi beyanlarını eserin farklı yerlerinde köşeli parantez içerisinde yer vermiştir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: “Minarelerde namaz vaktini bildirmek için ışık yakmanın büyük günah kabul edilmesi¹⁷⁹, hoparlörle okunan ezanın bidat ve günah sayılması şartlarına uygun yeniden

¹⁷⁶ Garîb hadisin terim anlamı hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Eşer, *Ferd ve Garîb Hadis (İlelü’l-Tirmizî Örneği)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 16-19.

¹⁷⁷ İbnü’s-Salâh, *Ulûmi’l-hadîs*, 270.

¹⁷⁸ Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, s. 114.

¹⁷⁹ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 165. Hz. Peygamberin Kudüs’teki Beyt-i Makdis hakkında fetva isteyen kimselere “**Oraya gidin, orada namaz kılın, kılamazsanız kandillerinde yakılmak üzere zeytin yağı gönderin**” (Ebû Dâvûd, Salât, 14) hadisi, Hz. Peygamber’in Mescid-i Nebevî’yi aydınlatan Temîm ed-Dârî’ye karşı çıkmayıp dua etmesi, Hz. Ömer’in Mescid-i Harâm’ı kandillerle donatması, mümin bir kimsenin namazını eda etmesi için camiye yol bulması, “**Allah’ın evlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, namazını kılan, zekatını veren ve yalnız Allah’tan korkup çekinenler imar eder**” (Tevbe 9/18) ayetinin hikmetini de dikkate alarak bunun bir sadaka ve sevap getiren bir amel olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Zira minarelerin aydınlatılmasının büyük günah olacağı hükmü de ilgili hadislerle ve uygulamalarla çelişmiş olmaktadır. İbn Mâce’nin *Sünen*’inde Ebû Saîd el-Hudrî’den mevkuf olarak tahrir ettiği hadiste Hz. Peygamber zamanında mescitlerde ilk lamba yakan kişinin Temîm ed-Dârî olduğu söylenmektedir. (İbn Mâce, Mesâcid, 9, no: 760). Senedindeki Hâlid b. İyâs’ın zayıf olduğu konusunda ittifak vardır. (Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 30-32). Temîm ed-Dârî Şam’dan Medine’ye getirdiği kandilleri cuma gecesi hizmetlisi Ebu’l-Berrâd’a Mescid-i Nebevî’ye asmasını emretmiş ardından güneşin batmasıyla Ebu’l-Berrâd kandilleri yakmış Hz. Peygamber

okunması¹⁸⁰, hoparlörün lüzumsuz bir israf olarak görülmesi ve kilise çanı gibi zırlaması,¹⁸¹ radyo ve hoparlörden çıkan seslerin Hristiyanlar ve Yahudilerin kutsal kitapları İncil ve Tevrat'a benzetilmesi¹⁸², tütüne açıkça haram denilmediği, tütüne helal ya da haram diyecek kişinin müctehit olmadığı ve bu sebeple tütün içmenin aslı üzere helal ve mübah olması¹⁸³, Kur'an'ı Kerim'i öğrenmek ve ezberlemek niyetiyle kayda alınan teyp ve plağı da Kur'an'a gösterilen saygı gibi yüksek yere koymak, fasık ve kafir kimselere vermemek, abdestsiz tutmamak, fiske ve oyun, eğlence yerlerinde çalmamak, bugün yeryüzünde mutlak müctehidin olmadığı¹⁸⁴, Hanefi mezhebine mensup dolgu ve kaplaması olan kimselerin gusül abdestinin kabul olmayacağı ve

Mescid-i Nebvî'nin kandillerle aydınlatıldığını görünce tebessüm etmiş ve Temîm ed-Dârî'ye şöyle dua etmiştir: نُورَتِ الْإِسْلَامَ نَوَّرَ اللَّهُ عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ (*Sen İslam'ı aydınlattın. Allah da senin iki dünyanı aydınlatсын*). İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sağâbe*, I-VIII, thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1996, VI, 25. Hz. Ömer zamanında meşalelerle aydınlatılan Mescid-i Harâm'a Emevî Halifesi Muâviye'den itibaren kandiller konulmuş, Abbâsî Halifesi Me'mûn devrinde bunlara fenerler ilâve edilmiş, Hârûnürreşid döneminden itibaren şamdan ve avize kullanımı yaygınlaşmıştır. Nebi Bozkurt ve Mustafa Sabri Küçükbaşcı, "Mescid-i Harâm", *DİA*, Ankara, 2004, XXIX, 275.

¹⁸⁰ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 166. Müellif *Tam İlmihâl*'in 145. Baskısında hoparlör ile okunan ezanın caiz olmadığı ile ilgili nakilde bulunduğu eserin sayfaları ve müelliflerini kaynak göstererek kendi beyanlarıyla şöyle açıklamaktadır: "**Berîka**, 94.cü sahîfesinde diyor ki, (Müslimânların güzel demeleri, müctehidlerin güzel demeleridir. Müctehid olmayanların beğenip beğenmemelerinin kıymeti yoktur). Şimdi ba'zı cahillerin ho-parlör ile ezân okumağı övmelerinin kıymeti olmadığı buradan açıkça anlaşılmaktadır. Müctehid olmıyanların câiz demeleri ile, ibâdetleri değiştirmek, bid'at olur, büyük günâh olur." (s. 205). "Elmalılı Hamdi tefsirinde -üçüncü cildinin 2361'nci sayfası-diyor ki, (Mizmârdan ya'nî ses çıkaran âletten, teypten, hoparlörden, çıkan sese okumak denmez, zırlamak denir.) Bu seslerle okunan ezân ve nemâz sahîh olmaz. Hem de günâh olur." Hoparlör sesi ile ve televizyondaki imama uyarak kılanların nemâzlarının sahîh olmadığı, Hindistan âlimlerinin Keralada çıkardıkları (**El-Muallim**) mecmû'asının Rebîü'l-evvel 1406 ve Dessembr (Aralık) 1985 târihlisinde uzun yazılıdır. 1401 h. ve 1981 m. senesinde Pâkistânda çıkan (**Sü'yûf-ullahil-ecille**) kitâbının beşinci sâhîfesinde, ho-parlör ile nemâz kıldırın imâma uymak câiz olmadığı açık yazılıdır." (s. 250). "İbn-i Âbidîn hutbeyi dinlemediği anlatırken buyuruyor ki, (Eshâb-ı kirâm 'radıyallahü teâlâ anhüm ecma'in" ve müctehidler zemânında başlıyan ve devâm eden âdetler, halâle delil olur. Sonradan âdet olan şeyler, delîl-i şer'i olamaz). [Ho-parlör ile ezân okumanın câiz olmadığı buradan da anlaşılmaktadır.] (s. 302). Ezanı hoparlör ile okumanın uzaklardan işitilmesi hoparlörün faydalı olacağı ile ilgili bir soru sorulması üzerine müellif şöyle bir cevap vermiştir: "Ezân sesinin uzaklardan işitilmesi, lâzım olsaydı, bu sözün bir kıymeti olurdu. Ezânın, insan sesinden fazla sesle okunması lâzım olsaydı, Resûlullâh "sallahu aleyhi ve sellem", bunun çâresini emr ederdi. Çünkü, dinde lâzım olan herşeyi bildirmesi, yapması vazifesi idi. Nemâz vakitlerinin geldiğini, hristiyanlar gibi çan çalarak veya yehûdiler gibi boru ötdürerek uzaklara duyurılmı diyenler oldu. Kabûl etmedi. (**Biz böyle yapmayız. Yüksek yere çıkıp ezân okuyunuz!**) buyurdu. Böylece, insan sesinin varamayacağı yerlere tek bir ezân sesinin ulaştırılmasına lüzûm olmadığı anlaşıldı. İbâdetlerde değişiklik yapmanın (**Bid'at**) olduğunu, büyük günâh olduğunu biliyoruz. Resûlullâh'ın "sallallahu aleyhi ve sellem" kabul etmediği, red ettiği bir şeyi ibâdete karıştırmak ise bid'atden daha büyük, ondan daha çirkin günâh olur". (s. 722).

¹⁸¹ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 167.

¹⁸² Işık, *Tam İlmihâl*, s. 642.

¹⁸³ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 565.

¹⁸⁴ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 258.

“Ümmetimin müctehidleri arasındaki ayrılık, rahmet-i ilâhiyedir” hadisi şerifindeki rahmete kavuşarak Şafî mezhebinin taklit edilerek cenabetlikten kurtulacağı¹⁸⁵, bir namazı bilerek kılmayan, namaz vakti geçerken namaz kılmadığı için üzülmeyen kişinin hadis imamlarının ittifakı ile kafir olması ve imansız ölmesi¹⁸⁶, cenaze namazında cemaatin Ayete'l-kürsî ve tesbihatı okumasına mani olanların zalim oldukları ve cehennemde şiddetli azap göreceklerinin Bakara suresi 114. Ayeti kerimesiyle terhîb ve ikaz edilmesi¹⁸⁷, sünnet namazların kaza niyetiyle kılınması gerektiği¹⁸⁸, Resûlullah ve ashâbının çıplak ayakla namaz kılmadığı, mest ve nalın ile kılınmasının efdal olup

¹⁸⁵ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 128. İslam hukukunun temel ilkelerinden birisi de tekliflerde kolaylıktır. Zira Allah Teâlâ kullarına ibadetler konusunda zorluk dilemez. (Bakara 2/185, Mâide 5/6, Hac 22/78). Hz. Peygamber de iki şey arasında muhayyer bırakıldığında günah olmadığı sürece en kolay olanı seçmiş, dinde zorlaştırmayı, nefret ettirmeyi değil kolaylaştırmayı ve sevdirmeyi esas alınmasını emretmiş, dinin kolaylık olduğunu söylemiştir. (Buhârî, İman, 29, no: 39; Menâkıb, 23, no: 3560; İlim, 11, no: 69). Hanefî mezhebinde guslün farzlarından birisi de ağzın içini yıkamaktır. Tedavi amacıyla dolgu, kaplama, tel taktırma ya da implant yaptırıldığında dişlerin su almayan kısmının guslû geçersiz kılıp cenabetlikten meşakkat sebebiyle ilgili hadisi istidlal edip Şafîi mezhebinin taklit yoluyla kurtulmaya hükmetmek zorlama bir yorum, kolaylık ilkesini tanımamak, ayet ve hadislerin hikmetiyle bağdaşmayan bir durumdur. Halbuki olmayan bir hastalığın vuku bulması, var olan hastalığın uzaması ya da tedavi sürecinin artması zaruri bir durumdur. “Zaruretler memnu olan şeyleri mübah kılar” kaidesince diş ile ilgili işlemler de keyfiyet değil zaruret ifade ettiği için dişin dolgu ya da kaplama kısmı da dişin dış kısmı hükmünü alır. Bu nedenle ağız yıkanınca dolgu ve kaplama olan dişlerde yıkanmış sayılır. Söz konusu tedavinin abdestsiz, cünüp ve adetli iken de yapılması mümkündür. Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, s. 78.

¹⁸⁶ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 170. Namazı gevşeklik gösterip vaktinde kılmayan kişinin kafir olup olmaması ulema arasında ihtilafı bir konudur. Namazı tembellik gösterip kılmayan kimse hakkında İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû Hanîfe, Saîd b. el Müseyyeb, Ömer b. Abdülaziz, Dâvud b. Ali, Müzenî gibi alimler ölünceye ya da tevbe edinceye kadar hapsedileceğini, öldürülmeyeceği görüşündedirler. Bu da namazı kılmayan kimsenin kafir olmadığını göstermektedir. Maliki ve Şafiiler de tevbe ederse böyle bir kimsenin mürted olmayacağını ve bu konuda mesele kalmayacağını beyan etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel'den de bu konu da iki görüş nakledilmiştir. (İbn Kayyim el-Cevziyye, *Kitâbu's-Salât*, thk. Adnan b. Safâhan el-Buhârî, Dâru'l-Âlemi'l-Fevâid, Riyad, ts., s. 8-9, 40-42) Buhârî'nin çağdaşı muhaddis Muhammed b. Nasr el-Mervezî de (ö. 294/906) *Ta'zîmu kadri's-salât* adlı eserinde ehl-i hadisin bu konuda ikiye ayrıldığını söylemiştir. Küfür kelimesini “dinden çıkaran küfür” ve “ameli küfür” olarak ikiye ayırmış namazı terk etmenin ameli küfür olacağını söylemiş ve bu konudaki hadislerle yer vermiştir. Aynı konu da Tahâvî (ö. 321/933) Ebû Hanîfe ve ashâbının namazı özürsüz terk eden kimsenin mürted olmayacağı görüşüne yer vermiştir. Ali el-Kârî'de Ebû Hanîfe'nin görüşünün diğer imamların (Hammâd b. Zeyd, Mekhûl eş-Şâmî, Mâlik ve Şafîi) görüşüne göre takdire daha şayan olduğunu söylemiştir. Netice olarak namazı tembellik ve gevşeklik gösterip kasten terk eden kimsenin ehl-i kebâirden değerlendirmek daha isabetli görünmekle beraber bu konuda hadis imamlarının ittifakının değil, ihtilafının olduğuudur. Ayrıca Yusuf Hatipoğlu'nun “Namazı Terk Etmenin Hükümü ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezi bu konuda yeterince bilgi sunmaktadır. Geniş bilgi için bk. Yusuf Hatipoğlu, *Namazı Terk Etmenin Hükümü ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2018, s. 101-102; Mervezî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ el-Mervezî, *Ta'zîmu Kadri's-Salât*, I-II, nşr. Abdurrahman Abdülcebbar el-Füreyvâî, Mektebetü'd-Dâr, Medine, 1986, II, 519-525; Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, II, 254; Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısri et-Tahâvî, *Muhtasar fî İhtilâfî'l-Ulemâ*, I-V, nşr. Abdullah Nezâr Ahmed, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1996, IV, 394-395.

¹⁸⁷ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 179.

¹⁸⁸ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 188.

Yahudilere uyulmamış olması¹⁸⁹, ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi camide dünya kelamı konuşmanın insanın sevaplarını gidermesi¹⁹⁰, “Sâlih fâcir imamların arkasında namaz kılın” hadisinin cami imamları için değil cuma kıldırın vali ve emirler için söylenmiş olması, cahil, mezhepsiz, dinde fasık olan imamın arkasında namaz kılınmaması¹⁹¹, kabir ziyaret edip evliyanın mezarları ile teberrük edenlere, hastası iyi olmak için veya kayıp şeyleri bulmak için gelen kimselere ve nezir yapanlara mani olunmaması¹⁹²,

¹⁸⁹ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 195. İlgili hadisi Ebû Dâvûd *Sünen*’inde Şeddâd b. Evs’ten rivayet etmiştir. (Ebû Dâvûd, *Salât*, 89, no: 642) Ancak aynı bapta Ebû Dâvûd Mekke’nin fethedildiği gün Resûlüllâh’ın ayakkabısını (nalinini) çıkarıp namaz kılarken onu görenlerin olması, Cibril’in haber verip necaset sebebiyle Resûlüllâh’ın ayakkabısını çıkarması ve bunu gören sahabenin de ayakkabısını çıkarması, namazını bazen nalinle bazen de çıplak ayakla kılması şeklindeki Abdullah es-Sâib, Ebû Saîd el-Hudrî ve Amr b. Şuayb’in babası ve dedesi yoluyla rivayet etmiş olduğu merfu hadisleri (Ebû Dâvûd, *Salât*, 89, no: 648, 650, 651, 653) ilgili hadisle etraflıca değerlendirmemesi, *Tam İlmihâl*’de “Resûlüllâh ve ashâbı namazlarını nalinle kılarlardı çıplak ayakla namaz kılmazlardı” görüşünün genele tabi tutulup kesin bir söylem olarak dillendirilmesi, nalinle namaz kılınıp Yahudilere benzememiş olmanın faziletli olması anlayışı tutarlı bir hüküm değildir. Diğer hadisleri etraflıca değerlendirdiğimizde Resûlüllâh’ın “çıplak ayakla namaz kıldığı” fiili sünnetine şahitlik etmiş oluyoruz. Nitekim Şafî mezhebinde çıplak ayakla namaz kılmak müstehaptır.

¹⁹⁰ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 205. İbadet dışında camilerde dünya kelamı konuşmanın ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi hasenâtı da yiyip bitirdiğinin söylenmesinin aslı kanaatimizce şu uydurma hadisten mülhem alınmıştır: “Her kim camide dünya kelamı konuşursa Allah onun kırk yıllık amellerini boşa çıkarır.” Sağânî, Ali el-Kârî, Kavukcî bu rivayetin mevzu olduğunu söylemiştir. Hatta Sağânî “Sahabenin kimi zaman mescitte konuştuğunu, alışveriş yaptığını, bazen de edebine riayet ederek orada uyuduklarını söylemiştir. Gazzâlî *İhyâ*’sında bu rivayeti “Hayvanın otu yiyip bitirdiği gibi camide konuşmak da hasenâtı yer bitirir” lafızıyla nakletmiştir. Irâkî ve Sübkî hadis olarak aslını bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu rivayetin insanların dillerinde şöret bulmuş hali şöyledir: “Ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi camide mübah kelam konuşmak da hasenâtı yer bitirir.” Elbânî aslının olmadığını söylemiştir. (Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, 283, no. 24440; Elbânî, *Silsiletü’z-zaife*, I, 60). Camileri sadece ibadete hasretmek doğru değildir. Hz. Peygamber mescitte hutbe vermiş, elçileri ağırlamış, devlet ve savaş konuları hakkında ashâbı ile istişare etmiş, torunlarını güreştirmiştir. Böylesi fonksiyonu çoklu olan bir mekân sanatı ve mimarisıyla bunalmış müminlerin gönülleri için ferahlık veren, din görevlileriyle onların dertlerini dinlediği ve çözüm sunabildiği tabiri caizse aile irşat bürosu görevini icra eden mekanlardır. Ancak cami ve mescit gibi yerlerde elbette ki boş lakırdı yapmak, kayıp ilanı vermek, gıybet etmek gibi davranışlardan kaçınmak gerekir aksi takdirde bu dünya kelamının sevapları yer sözünün hadismiş gibi lanse edilmesi insanların zihninde farklı çağrışımlara ve camilerden soğumalarına neden olabilir.

¹⁹¹ Işık, *Tam İlmihâl*, s. Fâsık kimsenin imameti mekruh olmakla beraber caizdir. Serâhsî *el-Mebsût*’ta fâsık kimsenin imametinin caiz olduğuna dair hadislerle (Ebû Dâvûd, *Cihad*, 34, no: 2533; Dârekutnî, *Sünen*, II, 403, no: 1764; Taberânî, *el-Kebîr*, XX, 173) yer verdikten sonra şöyle söylemiştir: “Haccâc zamanın en fâsığı (günahkârı) olmasına rağmen, sahabe ve tabiîn, cuma ve diğer namazlarda ona uymaktan çekinmiyorlardı. Hatta Hasan Basri onun hakkında, “Her ümmet kötülerini getirirse biz de Ebû Muhammed’i (Haccâc’ı) getirsek, biz onlardan üstün çıkarız.” Ancak fâsığın imameti mekruh olur. Çünkü onun imam yapılması cemaati azaltır. Çok az insan onun peşinde namaz kılmak ister. Ebû Yusuf el-Emâlî’de şöyle demiştir: “Nefsinin arzularına uyan, bidat sahibi bir kişinin imam olmasını mekruh görürüm. Çünkü insanlar namazda ona uymak istemezler.” Serahsî, Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, I-XXXI, Edt: Cevat Akşit, Gümüşev Yayıncılık, İstanbul, 2008, I, 78.

¹⁹² Işık, *Tam İlmihâl*, s. 403. İbadetler ancak rızâ-i ilahi için yapılır. Adağın belli şartları vardır. Adak ibadet cinsinden olduğu için Allah için olmalıdır. Adanan şey farz veya vacip cinsinden olmalı, başka bir ibadete vesile olan (ezan ve kamet okuma, abdest alma, oruçluyu iftar ettirme) ibadet olmamalıdır. Bu sebeple hasta ziyareti, kaybolan bir eşyayı bulmak için türbelere gelip falan kimsenin ruhuna

yetmiş iki fırkanın dışında kaldığı için Vehhâbî imamların arkasında namaz kılınmaması,¹⁹³ şarta bağlı adak olarak evliyaya adak yapmak, İsa a.s'ın yeryüzüne nüzul ettiğinde içtihad ile çıkaracağı ahkâmın İmam Âzam'ın içtihadına uygun olması¹⁹⁴, ashâb-ı kirâmdan sonra Ebû Hanîfe'nin müçtehitlerin en büyüğü olması, evliyanın kalp gözleriyle Hanefî mezhebini büyük deniz gibi diğer mezhepleri ufak dereler ve ırmaklar gibi görmesi, “Sizden sonra öyle bir zaman gelecektir ki o zamanda bulunan müslümanların en sefilleri, en aşağıları müezzinlerdir” hadisinin teğanni ve sünnete uymayarak ezan okuyan, hoparlör bidatini ibadete karıştıran kimselerin zuhur edileceğinin haber verilmesi,¹⁹⁵ insanların cinlerle evlenmesinin caiz olduğu, cinin kadına temas ettiğinde gusûl abdesti alması lazım olduğu, bir namazı, Ebûbekir ve Ömer'in halife olduğuna, miraca ve kabir azabına inanmayanların imam olamayacağı,¹⁹⁶ bazı vaaz kitaplarında geçen ramazan ayının son Cuma gecesi dört rekâtlı kılınan bir

sevakını bağışlamak niyetiyle türbelere adak adamak, mubah cinsinden sevakını ölüye bağışlamak sahih bir tevhit anlayışı ile bağdaşmamaktadır. Türbe ya da ölüler için adak adamak caiz değildir bu nedenle böyle bir adak geçersiz olur. (İbn Kudâme Muvaffakuddin el-Makdisî, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî*, I-XV, thk. Abdullah b. Abdî'l-Muhsin et-Türkî-Abdülfevâz Muhammed el-Hulv, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1997, XIII, 643.)

¹⁹³ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 416.

¹⁹⁴ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 48. Bu tür ifadeler müellifin Hanefî mezhebine olan derin sevgisi ve bağlılığı sebebiyle naklettiği bilgiler olarak değerlendirilebilir.

¹⁹⁵ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 642. Bu hadisi bu lafızla Bezzâr *Müsned*'inde, Beyhakî *Sünen*'inde, İbn Asâkir *Târîhu Dimaşk*'ta Ebû Hüreyre'den merfu olarak rivayet etmiştir. Beyhakî hadise bu lafızları Ebû Hamza es-Sükkerî'nin ziyade ettiğini, hadisin illetinin A'meş ve Ebû Sâlih arasındaki kopukluk olduğunu söylemiştir. A'meş'in Ebû Sâlih'ten hadis işiten bir adamdan bu hadisi işittiğini haber vermiştir. Elbânî *İrvâü'l-galîl*'de bu hadis hakkında özetle şu değerlendirmelere yer vermiştir: “Hadisin isnadı A'meş'e kadar sahihtir. Muhammed b. Meymûn Ebû Hamza es-Sükkerî *Sahîhayn*'de kendisiyle hüccet edilen ve sika bir kimsedir. Bezzâr bu ravinin bulunduğu bir tarikte bu hadisi tahrir etmiştir. Dârekutnî “bu hadisin lafızları mahfûz değildir” demiştir. İbn Adî Ebû Hamza es-Sükkerî'nin teferrüd ettiğine hükmetmiş ona Ebû Ya'lâ el-Halîlî ve İbn Abdilberr muvafakat etmiştir. İbnü'l-Kattân ise “Ebû Hamza sika bir kimsedir, zikredilen kopukluk dışında hadisin isnadında bir kusur yoktur demiştir.” Netice olarak Tirmizî ve Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hüreyre'den merfu olarak rivayet ettiği “İmam (kendisine namaz kıldırarak kimseler) konusunda keşirdir. Müezzin ise (vakitler konusunda) kendisine güvenilen kimsedir. Allah'ım imamlara muvaffakiyet ver. Müezzinleri de olası kusurları sebebiyle bağışla” hadisine Ebû Hamza es-Sükkerî naklettiği lafızları ziyade etmiştir. Bununla beraber kendisiyle hüccet olunan ve sika bir kimsedir. A'meş ile Ebû Sâlih arasında görünürde kopukluk olsa da Sünen sahiplerinin rivayet ettiği hadisin isnadında A'meş ile Ebû Sâlih arasında ismi müphem bir ravi geçmektedir. Hadisin isnadında kopukluk değil, meçhul bir kimsenin olması sebebiyle isnadının zayıf, hadisin sahih olduğunu söyleyebiliriz. Dârekutnî *el-İlel*'de A'meş'in bizzat kendisinin Ebû Sâlih'ten semada bulunduğunu haber vermektedir. Ayrıca A'meş ile Ebû Sâlih arasındaki müphem kişinin yer aldığı iki isnadı şöyle zikretmiştir: 1. “Muhammed b. Fudayl, A'meş, meçhul kimse, Ebû Sâlih, Ebû Hüreyre; 2. İbrahim b. er-Rüâsî, A'meş, meçhul kimse, Ebû Sâlih, Ebû Hüreyre”.. (Elbânî, *İrvâü'l-Galîl*, I, 233; Bezzâr, *Müsned*, XVI, 159-160, no: 9266; Beyhakî, *Sünen*, I, 632, no: 2022; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LI, 153; Tirmizî, *Salât*, 39, no: 207; Ebû Dâvûd, *Salât*, 33, no: 519; Ahmed, *Müsned*, XII, 89, no: 7169; Dârekutnî, *el-İlel*'-l-vâride fi'l-ehâdisi'n-nebeviyye, I-XVI, nşr. Mahfûzürrahman Zeynullah es-Selefî, Dâru Tayyibe, Riyad, 1985, X, 195.

¹⁹⁶ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 207.

namazın kişinin bütün ömründe kılmadığı namazların günahına kefarete olacağı tasdik edilmesi bu namazın farz namazların kazasının eda edilmesine rağmen vaktinde kılınmadığı için kişinin büyük günah sahibi olması sebebiyle tövbesinin kabulüne mazharı içindir denilmesi¹⁹⁷, anası babası müslüman oldukları için müslüman sayılan kız ergenliğe girince İslam'ı bilemeyip anlatamazsa denilip böyle bir kızın mürted sayılması¹⁹⁸, örnek açısından yeterli sayılabilir.

2.2.4. Tefsir

Tam İlmihâl'de tefsir ilmi açısından da farklı görüşlere yer verilmiştir. Hz. İbrahim'in babası Azer'in onun amcası olduğu ve Arapların baba kelimesini "amca" anlamında kullandığı, Şuarâ suresi 219'uncu ayetin tevlinde Hz. Peygamberin soyunun temiz ve mümin olduğunun mukayese edilip Hz. İbrahim'in babası Âzer'inde mümin ve ona yakıştırılan çirkin sıfatlardan beri olduğuna hükmedilmesi, Elmalılı Hamdi Yazır'ın (1878-1942) *Hak Dini Kur'an Dili* tefsirini okuyanın irtidada düşeceği gibi görüşler zikredilebilir.

Hz. İbrahim'in babasının adı konusundaki görüşler tartışmalı olmakla beraber Âzer adının amca ya da Harezmi dilinde "kocamış ihtiyar" anlamına geldiği, Târah'ın onun ismi, Âzer'in lakabı ya da put adı olduğu gibi konularda görüşler beyan edilmiştir. Âzer'in amcası olduğu konusundaki görüşün Şia'ya ait olduğu da söylenmiştir. Kur'an'ı Kerim'de farklı surelerde (Meryem 19/42-45; el-Enbiyâ 21/52, eş-Şuarâ 26/70, 86; es-Sâffât 37/85; ez-Zuhruf 43/26) İbrahim'in babasını hak dine daveti konusunda putlara tapmaktan yana ısrarcı tavrını sürdürmesi ve İbrahim'in ondan yüz çevirmesi, babasıyla kendi arasındaki inanç ayrılığının olması, hak dine daveti konusunda ilgili ayetlerde "eb" kelimesinin baba anlamında kullanılması, babası için Allah'tan affını dilemesi neticesinde Allah düşmanı sayılması (Tevbe 9/114) gibi ayetlerde zikredilen hususlar Âzer'in amcası olduğu konusundaki görüşü zayıf kılmaktadır. Âzer'in amcası olduğunu

¹⁹⁷ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 229. Bu uydurma, yalan ve isnatsız bir şekilde nakledilen haberin Şia kaynaklı Muhammed Salih el-Bahrani'ye ait en-*Nemâriku'l-fâhire ilâ tarâiki'l-âhire* adlı kitapta geçtiği söylenmiştir. Mevzu olduğu konusunda şüphe olmayacak bu haberin "vaktinde kılınmayıp sonradan kaza edilen namazların günahlarının affı ve yapılan tövbenin kabulü içindir" şeklindeki değerlendirilme şahsi kanaat ve temenniden öte geçmeyip, İslam'ın ibadet özüne ve ruhuna aykırıdır. <https://sorularlailslamiyet.com/ramazan-ayinin-son-cumasi-kilinan-dort-rekat-namaz-400-senelik-kaza-namazina-denk-midir> (4.11.2021).

¹⁹⁸ Işık, *Tam İlmihâl*, s. 523.

savunmak Kur'ân'ın zahirine karşı zorlama bir yorumdur. Hz. Peygamber'in kıyamet günü babasıyla olan diyalogunda ona “ben sana bana isyan etme demedim mi? diyecek babası da “bugün isyan etmem” diyecektir.¹⁹⁹ Âzer'in putlara karşı tavrı karşısında İbrahim'i tehdit etmesi ve İbrahim'in yanından ayrılması (Meryem 19/46-47) onun müşrik ve Allah düşmanı olduğuna dair önemli delillerden biridir. Sünni kaynaklarda İbrahim'in babası Âzer'in Kufe'nin yakınlarındaki Kûsâ kasabasında doğduğu da nakledilmiştir.²⁰⁰

Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kuran Dili* tefsiri ise döneminin meşhur, veciz, rivayet ve dirayet tefsir kaynaklarından istifade edilerek yazılan bir kültür hazinesidir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte medreselerin kapatılması, dini ihtiyaçları karşılayacak okulların olmadığı, para kazanmak için batı menşeli Kuran meallerinin tercümeleleri esas alınıp ticari gaye güdülerek satılması, böyle bir ortamda tefsir ve meal işinin Elmalılı Hamdi Yazır'a teklifi neticesinde yazılan nadide bir tefsiri okuyanın irtidada düşeceğini söylemek gerçeklerden kopuk ham bir düşüncedir.²⁰¹

Beyzâvî'nin tefsiri gibi tefsirleri anlayabilmek için otuz sene durmadan çalışıp yirmi ana ilmi iyi öğrenmek gerektiği, bu yirmi ana ilmin kollarının seksen tane olduğu, bu geniş ilimleri bilmeyenlerin bugünkü Arapçaya göre yaptıkları tercümelerin Kur'ân-ı Kerîm'in manasından bambaşka şeyler olduğu, seksen ilmi iyi bilenlerin tefsirleri anlayıp, bizim gibi din cahillere bildirmek için çeşitli derecedeki insanlara göre binlerce kitap yazıldığı, Kur'ân-ı Kerîm'in manasını anlamak, öğrenmek isteyen bir kimsenin din âlimlerinin kelam, fıkıh ve ahlak kitaplarının okumak gerektiği, bu kitapların hepsinin Kur'ân-ı Kerim ve hadislerden alınmış ve yazılmış olduğunun dillendirilmesi²⁰² tefsir ilmi açısından verilecek örnekler adına yeterlidir.

2.2.5. Kelam

Kuran'ı Kerim'den kendi aklı, düşüncesi ve bilgisi ile mana çıkaran (din büyüklerinin Peygamberimizden sallallahu aleyhi ve sellem ve ashabından alarak, yaptıkları tefsirlere aykırı uydurma tefsir yazan) kişinin kafir olduğunun iddia edilmesi,

¹⁹⁹ Buhârî, Enbiyâ, 8.

²⁰⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, I-X, sad. İsmail Karaçam vd., Azim Dağıtım, İstanbul, 2011, VII, 498; Günay Tümer, “Âzer”, *DİA*, İstanbul, 1991, IV, 316-317.

²⁰¹ Yusuf Şevki Yavuz, “Elmalı Muhammed Hamdi”, *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 57-62.

²⁰² Işık, *Tam İlmihâl*, s. 44-45.

kalpteki imanın alametinin kafirleri düşman bilip onlara mahsus olan ve kafirlik alameti şeyleri yok saymak olduğu, Ebû Dücâne'ye (r.a) musallat olan cine karşı Hz. Peygamber'in yazdığı bir mektup sonrası cinin ağlaması ve kendisinden yazılan mektubu kaldırmasını istemesi²⁰³, melek ve peygamberlerin ruhlarının, evliyanın ve sâlih müminlerin ruhlarının her kim nerede ne zaman çağırırsa orada bulunur yardım isteyenlere icabet etmesi, Allah Teâlâ'nın cennette müminler tarafından görüleceğinin bu dünyada evliyanın büyüklerinden seçilmişlere bildirildiği, "Ebû Hanife'nin kıyası doğru değildir" diyenin kafir olacağı, dört mezhepten birinde bulunmayan kimsenin ehl-i sünnetten ayrılacağı ve ehl-i sünnet olmayanın sapık ya da kafir olacağı, Peygamberin anne babasının mezarından diriltilip müslüman olmasının iman etmesi için değil ona ümmet olma şerefiyle diriltilmesi gibi görüşler tespit ettiklerimizdir. Eser fıkıh, kelim, tefsir ve tasavvuf açısından epey malumat sunmaktadır. Bu da eserin detaylı bir çalışmayla incelenip her yönüyle ortaya koyulması ile anlaşılacaktır. Biz burada araştırmamızın sınırlarını aşmamak için tespit ettiklerimizle iktifa edeceğiz

²⁰³ Ebû Dücâne'ye nispetle "Ebû Dücâne'nin hırzı" adıyla halk arasındaysa cin mektubu olarak bilinmektedir. Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve*'sinde Ebû Dücâne'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiş ve ondan aynı konuda rivayet edilen uzun bir hadisin mevzu olduğuna hükmettikten sonra bu hadisi rivayet etmenin dahi helal olmayacağını söylemiştir. İbnü'l-Cevzî bu rivayeti *Mevzûât*'ında zikretmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hiç şüphe yok ki mevzudur. İsnadı kopuktur. Sahabe arasında adı İbrahim Musa el-Ensârî olan bir kimse yoktur ve senedin râvilerinin çoğu meçhul kimselerdir." Sağânî de mevzu kabul etmiştir. Suyûtî, İbnü'l-Arrâk, Fettenî, İbnü'l-Cevzî'ye bu hadisin mevzu olduğu konusunda muvafakat etmiştir. Hadisin isnadındaki Ebû Ahmed Ali b. Muhammed b. Abdillâh el-Habîbî el-Mervezî Hâkim en-Nisâbü'rî tarafından "kezzâb" vasfıyla cerhe uğramış, Dârekutnî onun ve amcası Abdurrahman b. Muhammed el-Habîbî'nin münker hadislerin olduğu nüshalar rivayet ettiğini söylemiştir. Zehebî'de bu rivayetin sahih olmadığını bu rivayeti uyduran kimseyi bilmediğini söylemiştir. Kurtubî'den İbn Abdülber'e atfen bu rivayetin zayıf olduğuna dair bir görüş nakletmiştir. Ancak İbn Abdülber'in Ebû Dücâne'nin biyografisine yer verdiği el-*İstîâb*'da ilgili rivayet hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. İbn Abdülber, *el-İstîâb fî marifeti'l-ashâb*, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1992, 650. İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, VI, 22-23; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, I-VII, thk. Abdülmü'tî Kal'acî, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut, 1988, VII, 118-120; Suyûtî, *el-Leâli'l-masnûa*, II, 348; İbnü'l-Arrâk, *Tenzihü's-ş-şeria*, II, 324-345; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûat*, s. 212; Zehebî, *Siyeru'l-âlemi'n-nübelâ*, I, 245.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAM İLMİHÂL SEÂDET-İ EBEDİYYE BAĞLAMINDAKİ HADİSLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde hadisler ahabâr, itikat, ameli konular, zühd, ahlak ve fezâil-a‘mâl, Hz. Peygamberin sîreti, et-Tıbbu’n-nebevî, Ebû Hanîfe’nin menakıbı gibi konularda tasnif edilip tahrir ve değerlendirilmesi yapılacaktır.

3.1. Ahabâr İle İlgili Hadisler

Bu başlık altında yaratılış, tarih, fiten ve melâhim gibi konularda rivayet edilen hadislere yer verilecektir.

3.1.1. Yaratılış İle İlgili Hadisler

1. HADİS

فأحببت أن أعرف

“*Bilinmeyi, tanınmayı istedim.*”

Bu rivayetin tamamı şöyledir:

كنت كنزا لم أعرف فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق وتعرفت إليهم فعرفوني

“*Ben bilinmeyen bir hazineydim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinat) yarattım.*”

İbnü’l-Arabî (ö. 638/1240) *Fütûhât-ı Mekkiyye*’de “naklen sabit değil keşfen sahih olan bir hadiste vârid oldu ki” diyerek isnatsız merfu olarak rivayet etmiştir.²⁰⁴ Sehâvî *Mekâsîdü’l-hasene*’de²⁰⁵ İbn Teymiyye’nin (ö. 728/1328) şu görüşünü nakleder: “Gerçekten de bu Hz. Peygamber’in sözü değildir. Sahih veya zayıf bir senedi

²⁰⁴ İbnü’l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî, *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye fî ma’rifeti’l-esrâri’l-mâlikiyye ve’l-mülkiyye*, I-X, thk. Ahmed Şemsüddin, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1420, III, 167, 350, 484; IV, 43; V, 394; VIII, 211; *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*’deki hadislerin tahriri hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Ayhan, *Fütûhât-ı Mekkiyye’de Hadisçilerin Metotları Dışında Nakledilen Rivayetler*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s. 109-217.

²⁰⁵ Sehâvî, *el-Mekâsîdü’l-hasene fî beyâni kesîrin mine’l-ehâdîsi’l-müştehirâ ale’l-elsine*, thk. Muhammed Osman el-Huş, Dâru’l-Kütübi’l-Arabî, Beyrut, Kahire, 1985, s. 521.

bilinmemektedir.” İbn Teymiyye’ye Zerkeşî (ö. 794/1392), İbn Hacer (ö. 852/1449) ve Suyûtî (ö. 911/1505) bu rivâyetin hadis olarak aslı olmadığı konusunda muvafakat etmiştir. Bu rivâyetin insanların dillerinde “Bilinmeyen gizli bir hazineydim, bilinmek istedim bilineyim diye kâinatı yarattım” diye şöhret bulunduğu ifade edilmiştir.²⁰⁶ Ali el-Kârî ise bu sözün hadis olmamakla beraber manasının ayete muvafık düştüğünü “İnsanları ve cinleri bana kulluk etsinler diye yarattım” (Zâriyât 51/56) ayetindeki “ibadet etsinler” lafzını İbn Abbas’ın “beni tanısınlar” diye tefsir ettiğini söylemiştir.²⁰⁷

2. HADİS

ما من مولود إلا يولد علي الفطرة فأبواه يهودانه وينصرانه ويمجسانه

“Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi yahut Hristiyan ya da Mecûsî yapar.”

Sahîhayn’de Ebû Hüreyre tarafından merfu olarak tahrir edilmiştir.²⁰⁸

3. HADİS

إن الله خلق آدم علي صورته

“Şüphesiz Allah Âdem’i kendi suretinde yarattı.”

Sahîhayn’de Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir edilmiştir.²⁰⁹

4. HADİS

أنا أولى الناس بابن مريم والأنبياء أولاد علات ليس بيني وبينه نبي

“Ben Meryem oğlu İsa’ya insanların en yakınıyım. Peygamberler anneleri aynı babaları birdir. Benimle İsa arasında başka nebi yoktur.”

Sahîhayn’de Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir edilmiştir.²¹⁰

²⁰⁶ Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, II, 155, no: 2016.

²⁰⁷ Ali el-Kârî, Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed, *el-Esrâru’l-merfûa fi’l-ahbâri’l-mevzûâ (Mevzûâtü’l-kübrâ)*, thk. Muhammed Lutfi es-Sebbağ, el-Mektebü’l-İslâmî, Beyrut, 1986, s. 269, no: 353.

²⁰⁸ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu’l-Buhârî*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2002, Cenâiz, 79, no: 1358; Müslim, Müslim b. el-Haccâc Müslim b. Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, I-II, thk. Nazar b. Muhammed el-Firyâbî, Dâru Tayyibe, Riyad, 2006, Kader, 6, no: 2658.

²⁰⁹ Buhârî, İstizan, 1, no: 6227; Müslim, Cennet, 11, no: 2841.

²¹⁰ Buhârî, Enbiyâ, 48, no: 3442; Müslim, Fezâil, 40, no: 2365.

3.1.2. Tarih İle İlgili Hadisler

5. HADİS

لولا أني سمعت رسول الله صل الله عليه و سلم يقول ينبغي أن نزيد في مسجدنا ما زدنا

“Eğer Resûlüllâh’ın “Mescidimizi genişletmemiz gerekir” buyururken işitmemiş olsaydım genişletmezdim.”

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) *Müsned*’inde²¹¹, Heysemî (ö. 807/1405) *Keşfu’l-Estâr*’da²¹², Ömer b. el-Hattâb’tan (r.a) mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Heysemî senedindeki Abdullah b. Ömer el-Umerî’yi Ahmed b. Hanbel ve başkalarının tevsik etmesiyle beraber kendisiyle ihticâc konusunda ihtilaf edildiğini, Ahmed b. Hanbel’in rivâyetinde Ömer ile Nâfî arasında kopukluk olduğunu zikretmiştir. Bezzâr ise Abdullâh el-Umerî’nin rivâyetinde teferrüd ettiğini belirtmiştir.²¹³ Netice olarak Ömer b. el-Hattâb ile Nâfî arasında kopukluk sebebiyle Nâfî, Ömer b. el-Hattâb’a yetişememiştir. Bu sebeple hadisin isnadı zayıftır.

6. HADİS

ملك جميع الأرض أربعة اثنان من المؤمنين واثنان من الكافرين ذو القرنين وسليمان

ومن المؤمنين ونمرود وبختنصر من الكافرين وسيملك الأرض خامس من أهل بيتي

“Yeryüzüne şu dört kişi mâlik olmuştur. İkiisi müminlerden ikisi de kafirlerdendir. Zülkarneyn ve Süleyman müminlerdendi. Buhtunnasr ve Nemrut ise kafirlerdendi. Beşincisi de benim ehl-i beytimden olup yeryüzüne hâkim olacaktır.”

Taberî (ö. 310/923)²¹⁴ *Câmiu’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kur’ân*’da Mücâhid b. Cebr’in sözü olarak, *Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk*’da²¹⁵ İbn Mesud kanalıyla “Nebî (s.a.v)’in ashabından bazı insanlar” lafzıyla merfu olarak tahrir etmiştir. Hâkim en-

²¹¹ Ahmed, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, (1995-2001) *Müsnedü’l- İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-L, thk. Şuayb el-Arnaûd vd., Müessesetü’r-Risâle, Beyrut I, 414, no: 330. (Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçen hadislerin sıhhatinin değerlendirmesinde muhakkik Şuayb el-Arnaûd’un değerlendirmelerine yer vereceğiz).

²¹² Heysemî, *Keşfu’l-estâr an zevâidi’l-Bezzâr*, I-IV, thk. Habîburrahmân el-A’zamî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1979, I, 206, no: 407.

²¹³ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, II, 11; Heysemî, *Keşfu’l-estâr*, I, 206.

²¹⁴ Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, I-XXV, thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî, Merkezü’l-Buhûsi ve’d-Dirâsâti’l-Arabiyye ve’l-İslamiyye, Kahire, 2001, IV, 570.

²¹⁵ Taberî, *Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk*, I-XI, thk. Muhammed Ebu’l-Fazl İbrahim, Dâru’l-Maârif, Kahire, 1967, I-234.

Nisâbûrî (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te²¹⁶ Muâviye b. Ebî Süfyan'dan mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Ancak Hâkim iki kişinin adını söylemeyip “Hulvan'dan bir adam ve diğer kişi” diyerek belirtmiş, Zehebî'de *Telhîs*'te bu hadis hakkında sükût etmiştir. İbn Hacer de *Fethu'l-bârî*'de²¹⁷ “beleğani” lafzıyla nakletmiştir. “Nebî (s.a.v)'in ashabından bazı insanlar” ifadesinin isnatta meçhul bir durum oluşturması ve belağani “bana ulaştı ki” lafzıyla da rivâyet edilen bu hadisin isnadında kopukluk olması nedeniyle zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

3.1.3. Fiten ve Melâhim İle İlgili Hadisler

Fiten ve melâhim İslam toplumunda çeşitli dini ve siyasi sebeplerle ortaya çıkan her türlü sosyal kargaşa, savaş ve ölümle sonuçlanan olay, kıyametten önce zuhur etmesi beklenen alâmetlerdir.

7. HADİS

تدور رحى الإسلام لخمس وثلاثين أو ست وثلاثين أو سبع وثلاثين فإن يهلكوا فسيبيل من هلك وإن يقيم لهم دينهم يقيم لهم سبعين عاما

“İslam'ın değirmeni otuz beş ya da otuz altı veya otuz yedi sene döner. Eğer (dini terk ederek) kendilerini helak ederlerse, daha önce olanların yolunu tutmuş olurlar. Dinleri ayakta kalırsa, onlar için yetmiş yıl ayakta kalır.”

Ebû Dâvud *Sünen*'inde²¹⁸, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde²¹⁹ Abdullah b. Mesud'dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Muhakkik Şuayb Arnaûd hadisin sahih, isnadının Berâ b. Nâciye'nin bilinmemesi nedeniyle zayıf olduğunu zikretmiştir. Hâkim *Müstedrek*'te²²⁰ sahih olduğuna hükmetmiş Zehebî'de *Telhîs*'te ona muvafakat etmiştir. “İslam'ın değirmeni” ifadesi hakkında Azîmâbâdî (1857-1911) *Avnu'l-ma'bûd*'da bu konuda iki görüş olduğunu, ilki din işlerinin istikameti ve devamlılığı, bunun

²¹⁶ Hâkim en-Nisâbûrî, el-Hâkim Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek ale's-sahihayn*, I-V, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut. 2002, II, 645, no: 4143.

²¹⁷ İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXVI, thk. Şuayb el-Arnaûd-Adil Mürşid vd., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut. 2013, X, 49.

²¹⁸ Ebû Dâvud, Fiten, 1, no 4256, (Muhakkik notu).

²¹⁹ Ahmed, *Müsned*, VI, 238, no: 3707.

²²⁰ Hâkim, *Müstedrek*, III, 123, no: 4593; IV, 566, no: 8589.

çoğunluğun görüşü olduğunu, ikinci görüşün ise savaşmak anlamında olduğunu bu görüşünde Beğâvî ve Hattâbî'ye ait olduğu ifadelerini nakletmektedir.²²¹

8. HADİS

يظهر في آخر الزمان قوم يسمون الرافضة يرفضون الإسلام

“*Ahir zamanda bir topluluk ortaya çıkacaktır ve bunlara Râfîzî denilecek ve bunlar İslam'ı kabul etmezler.*”

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) *Müsned*'inde²²² Ali b. Ebî Tâlib'den, Taberânî (ö. 360/971) *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de²²³ İbn Abbas'tan merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Adî (ö. 365/976) *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*'de²²⁴ isnadındaki Kesîr en-Nüvvâ'nın Şiilik'te aşırı giden biri olduğunu zikretmiştir. Beyhakî (ö. 458/1066) isnadındaki Kesîr en-Nüvvâ'nın rivâyetinde teferrüd ettiğini ve Şia'dan olduğunu, bu hadisin aynı manada başka tariklerden de nakledildiğini ve hepsinin zayıf olduğunu söylemektedir.²²⁵ Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) *el-İlelü'l-mütenâhiye*'de²²⁶ Ali b. Ebî Tâlib hadisinin isnadındaki Yahya b. Mütevekkil hakkında Ahmed b. Hanbel'in “vâhi'l-hadîs”²²⁷, Yahyâ b. Maîn'in “leyse bi şey” dediğini, İbn Abbas hadisinin isnadındaki İmrân b. Zeyd hakkında Yahyâ b. Maîn'in “hadisiyle hüccet olunmaz” dediğini ifade etmiştir. Yahyâ b. Mütevekkil'i Ali b. el-Medînî ve Nesâî'nin zayıf kabul ettiklerini söylemiştir.²²⁸ Netice olarak isnadının çok zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

²²¹ Azîmâbâdî, Ebû Tayyib el-Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd alâ şerhi Sünen-ü Ebî Dâvûd*, I-II, thk. Ebû Abdullâh en-Nu'mânî el-Eserî, I. Baskı, Dâr'u İbn Hazm, Beyrut, 2005, II, 1936.

²²² Ahmed, *Müsned*, II, 187, no: 808.

²²³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, I-XXV, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, XII, 242, no: 12998.

²²⁴ İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, I-X, thk. Mâzin Sarsârî, Mektebetü'r-rüşd, Beyrut, ts., VIII, 724.

²²⁵ Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, I-VII, thk. Abdülmü'tî Kal'acî, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1988, VI, 547.

²²⁶ İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I-II, nşr. Halil el-Meys, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1983, Beyrut, I, 163-164.

²²⁷ Vâhi'l-hadîs: “Sika biri olduğu hiç söylenmemiş olan bununla beraber etkileyici bir sebepten zayıf olduğu bildirilen râvi. İbn Hacer'in *Takrîb*'deki sıralamasında 10. Sırada olup rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 355.

²²⁸ Zehebî, *Mizân*, IV, 404; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 513-515.

9. HADİS

سيكون في أمتي إختلاف وفرقة قوم يحسنون القيل ويسينون الفعل ويقرءون القرآن لا يجاوز تراقيهم يمرقون من الدين مروق السهم من الرمية لا يرجعون حتى يرتد على فوقه هم شر الخلق والخليقة طوبى لمن قتلهم وقتلوه يدعون إلى كتاب الله وليسوا منه في شيء من قاتلهم كان أولى بالله منهم قالوا يا رسول الله ما سيماهم قال التحليق

“İleride ümmetim içerisinde anlaşmazlıklar ve bölünmeler olacaktır. (Bu bölünmeler neticesinde ortaya çıkacak olan) bir cemaat güzel laf edecek ama işleri bozuk olacak, Kur'an okuyacaklar da (okudukları Kur'an) gırtlaklarını geçmeyecek. (Onlar) İslamiyet'ten okun avı delip geçtiği gibi çıkarlar, (atılan ok yay üzerindeki) yerine gerisin geri dönmedikçe (onlar da dinlerine) dönmezler. (Onlar) müslümanların ve yaratıkların en şerlileridir. Onları öldüren veya onlar tarafından öldürülen kimselere müjdeler olsun. (Sözü geçen bu şerli kimseler öyle kimselerdir ki, insanları) Allah'ın kitabına çağırırlarsa da o kitaptan (yanlarında bilgi adına hatırı sayılır) bir şey yoktur. (Ya da o kitapla pek ilgileri yoktur.) Onlarla savaşan kimse Allah'a onlardan daha yakın olur.” Buyurdu. (Bunun üzerine orada bulunanlar): *“Ey Allah'ın Rasûlü (onların) alâmetleri nedir?” diye sordular da Resûlüllâh: “Saçlarını kökten tıraş etmeleridir” buyurdu.”*

Ebû Dâvûd es-Sicistânî (ö. 275/889) ve İbn Mâce (ö. 273/887) *Sünen*'inde²²⁹ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) *Müsned*'inde,²³⁰ Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'te²³¹ Enes b. Mâlik ve Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak tahrir etmiştir. Hâkim en-Nîsâbûrî Enes hadisinin sahih olduğunu, Ebû Saîd el-Hudrî hadisinin isnadında Katâde b. Diâme'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den hadis işitmemesi sebebiyle inkıta olduğunu söylemiştir. Zehebî'de *Telhîs*'te Enes hadisinin sahih olduğu konusunda Hâkim'e muvafakat etmiştir.

²²⁹ Ebû Dâvûd, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, I-VI, thk. Şuayb el-Arnaûd, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 1430, Sünnet, 31, no: 4765; İbn Mâce, , Mukaddime, 12, no: 175.

²³⁰ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-L, thk. Şuayb el-Arnaûd vd., Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1995-2001, XXI, 51, no: 13338.

²³¹ Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *Müstedrek ale's-Sahîhayn (mea tazmînâti'l-imâm ez-Zehebî fi't-Telhîs ve'l-Mîzân ve'l-İrâkî fi Emâlihi ve'l-Münâvî fi Feyzi'l-kadîr ve gayrihim mine'l-ulemâi'l-ucellâi)*, I-V, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, II, 160-161, no: 2648, 2649, 2650.

10. HADİS

لتفترقن أمتي على ثلاث وسبعين فرقة فواحدة في الجنة واثنان وسبعون في النار

“*Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak bunlardan yalnız bir tanesi cennette olacak, kalan yetmiş iki fırka ise cehenneme girecektir.*”

İbn Mâce *Sünen*’inde²³² Avf b. Mâlik’ten (r.a) merfu olarak rivâyet etmiştir. Bûsîrî (ö. 840/1436) *Zevâid*’inde²³³ bu hadisin isnadı hakkında tenkit olduğunu, senedindeki Raşit b. Sa’d hakkında Ebû Hâtim’in “sadûk” dediğini, senedinde yer alan Ubbâd b. Yusuf’tan İbn Mâce’den başka hadis tahric edenin olmadığını, İbn Hibbân’ın onu *es-Sikât*’ında zikrettiğini, İbn Adî’nin ise rivâyet ettiği hadislerde teferrüd ettiğini, isnadın kalan ricâlinin güvenilir kişiler olduğunu söylemiştir. Zeynüddîn el-İrâkî (ö. 806/1404) ve muasır âlimlerden Nâsîrüddîn Elbânî’de (1914-1999) isnadının ceyyid, râvilerinin güvenilir olduğunu söylemiştir.²³⁴

11. HADİS

إن أصحاب الكهف يكونون أعوان المهدي

“*Ashâb-ı Kehf Mehdî’nin yardımcıları olacaktır.*”

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) *Fethu’l-Bârî*’de İbn Merdûye’nin tefsirinde İbn Abbas’tan zayıf bir senetle rivâyet ettiğini söylemektedir.²³⁵

12. HADİS

وعلي رأسه قطعة سحاب فيها ملك ينادي أن هذا الشخص مهدي فاتبعوه

“*Mehdî’nin başı hizasında bir bulut olacak ve buluttan bir melek şöyle seslenecektir: “Bu kişi Mehdîdir ki; ona tabi olunuz.”*

²³² İbn Mâce, Fiten, 17, no: 3992.

²³³ Bûsîrî, Ebû’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl el-Bûsîrî, *Zevâidü İbn Mâce ale’l-kütübi’l-hamse*, thk. Muhammed Muhtar Hüseyin, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993, s. 5

²³⁴ İrâkî, Ebû’l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyin b. Abdîrrahmân el-İrâkî, *el-Bâis ‘ale’l-halâs min havâdisi’l-kuşşâs*, thk. Muhammed es-Sabbâğ, Edvâü’s-Şerîa, Riyad, 1393, s. 134; Elbânî, *Silsiletü’s-sahiha ve şey’ün min fıkhihâ ve fevâ’idihâ*, I-VII, Mektebetü’l-maârif, Riyad, 1995, III, 480, no: 1492.

²³⁵ İbn Hacer, Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî bi şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, I-XXVI, thk. Şuayb el-Arnaûd-Adil Mürşid vd., Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, Beyrut, 2013, X, 281.

Taberânî (ö. 360/971) *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'de²³⁶ Abdullah b. Amr'dan merfu olarak tahrir etmiştir. Zehebî bu hadisi senedinde yer alan Abdulvehhâb b. ed-Dahhâk el-Humusî'nin uydurmalarından biri olduğunu belirtmektedir.²³⁷

13. HADİS

لاتزول الدنيا حتي يبعث الله رجلا من أهل بيتي إسمه يوافق اسمي واسم أبيه يوافق اسم أبي فيملا الأرض قسطا و عدلا كما ملأت جورا وظلما

“Kıyamet kopmadan önce Allah ehl-i beytimden ismi benim ismim, babasının ismi babamın ismine uyan bir kişiyi gönderecektir. O kişi adaletsizlik ve zulümle dolu olan yeryüzünü, adalet ve güzellikle dolduracaktır.”

Tirmizî ve Ebû Dâvud *Sünen*'inde Abdullah b. Mesud'dan merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî hasen sahih olduğuna hükmetmiş bu konuda Ali b. Ebî Tâlib, Ebû Saîd el-Hudrî, Ümmü Seleme ve Ebû Hüreyre'den de hadis rivâyet edildiğini söylemiştir.²³⁸ Şuayb Arnaûd hadisin sahih li gayrih, isnadının ise hasen olduğunu söylemiştir.²³⁹

14. HADİS

إن بني إسرائيل تفرقت علي اثنين وسبعين فرقة كلهم في النار إلا واحدة منها وستفترق أمتي علي ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا فرقة واحدة قالوا ومن هذه الفرقة الناجية يارسول الله قال هم علي ما أنا عليه و أصحابي

“Benî İsrâîl yetmiş iki fırkaya bölündüler. Bunların biri hariç hepsi cehenneme girecektir. Ümmetimde yetmiş üç fırkaya ayrılmıştır. Onlardan biri hariç diğerlerinin hepsi ateşe girecektir.” Sahabîler: “Ya Rasulallah! Kurtuluşa eren bu fırka kimdir? diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.v) onlara şöyle dedi: “Benim ve ashabımın yolu üzerinde olanlardır.”

Tirmizî (ö. 279/892) *Sünen*'inde²⁴⁰ Ebû Hüreyre'den (r.a), İbn Mâce *Sünen*'inde²⁴¹ Avf b. Mâlik ve Enes b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî

²³⁶ Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I-IV, Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1989, II, 72, no: 937.

²³⁷ Zehebî, *Mizân*, II, 679.

²³⁸ Ebû Dâvud, Mehdi, no: 4283, 4284, 4285.

²³⁹ Tirmizî, Fiten, 52, no: 2231; Ebû Dâvud, Mehdi, no: 4282, (Muhakkik Notu).

²⁴⁰ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, I-VI, *Sünen-i Tirmizî (el-Câmiu'l-kebir)*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf, Dâru'l-garbi'l-islamî, 1996, 18, no: 2640, 2641.

Ebû Hüreyre hadisinin hasen sahih olduğuna, Abdullah b. Amr hadisinin garîb olduğuna hükmetmiş bu konuda Sa'd b. Muâz, Abdullah b. Amr ve Avf b. Mâlik'ten de hadis rivâyet edildiğini söylemiştir. Irâkî *el-Muğnî*'de²⁴² isnatlarının “ceyyid” olduğunu nakleder. Abdullah b. Amr hadisinin isnadında Abdurrahman b. Ziyâd el-Efrikî hafızasında meydana gelen bozulma sebebiyle cerhe uğramış sâlih kabul edilmekle beraber rivâyetleri münker kabul edilmiş ve hadisiyle hüccet olunmaz denmiştir²⁴³, Avf b. Mâlik hadisinin isnadındaki Râşit b. Sa'd hakkında Ebû Hâtim er-Râzî “sadûktur”, Ubbâd b. Ebî Yusuf hakkında İbn Adî “teferrüd ettiği hadisleri vardır” derken, İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ında zikretmiştir. Senedin kalan ricâli güvenilir kimselerdir. Enes b. Mâlik hadisi sahih, ricâli de sika kimselerdir.²⁴⁴ Netice olarak Abdurrahman b. Ziyâd b. Enam el-Efrikî'nin hafızası zayıf olması hadisin diğer şahitlerinin ricâlinin güvenilir kimseler olmasını dikkate alarak isnadının hasen sahih olduğunu söyleyebiliriz.

15. HADİS

تمنو الموت عند خصال ست عند إمارة السفهاء وبيع الحكم وإستخفاف با لدم وكثرة الشرط وقطيعة الرحم ونشو يتخذون القرآن مزامير يقدمون الرجل ليغنيهم وليس بأفقههم

“*Altı hasleti gördüğünüzde ölümü isteyin: “Sefih kimselerin idareci olmaları, hükümün satışı, kan akıtmanın hafife alınması, güvenlik güçlerinin çoğalması, sılayı rahimin kesilmesi, Kur'an'ı mizmâr edinen (şarkı gibi nağme ile okuyan) gençlerin ortaya çıkması...Öyle ki sırf insanların en bileni olmadığı halde sırf teğanni etsin diye birini öne alırlar.”*

Taberânî, *Mu'cemu'l-kebîr*'de²⁴⁵ Âbis el-Gıfârî'den merfu olarak tahrir etmiştir. Nureddin el-Heysemî *Mecmau'z-zevâid*'de²⁴⁶ (ö. 807/1405) râvilerinden Osman b. Umeyr'in zayıf olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Nesâî (ö.

²⁴¹ İbn Mâce, Fiten, 17, no: 3992, 3993.

²⁴² Irâkî, Ebû'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdurrahmân, *el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfârî fî tahrîci mâ fi'l-İhyâi mine'l-ahbâr*, I-III, nşr. Ebû Muhammed Eşref b. Abdilmaksûd, Mektebetü Taberiyye, Riyad, 1995, II, 885.

²⁴³ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, VI, 411; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, I-XV, Dâru'l-kütübi'l-islâmî, Kahire, 1994, VI, 174-176.

²⁴⁴ Bûsîrî, *Zevâid*, s. 514.

²⁴⁵ Taberânî, *el-Kebîr*, XVIII, 36, no: 60, 61.

²⁴⁶ Heysemî, Nureddin el-Heysemî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâ'id*, I-X, thk. Hüsâmeddin el-Kudsî, Dâru'l-kütübi'l-arabî Beyrut, 1967, IV, 199.

303/915), Dârekutnî (ö. 385/995) ve İbn Hibbân (354/965) İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) onu zayıf kabul etmişlerdir.²⁴⁷

16. HADİS

الطاعون كان عذاب للأمم السابقة وهو شهادة لهذه الأمة

“*Vebâ sizden önceki ümmetler için azap sebebiydi bu ümmet için ise şehit olmaya sebeptir.*”

Sahihayn'de²⁴⁸ Üsâme b. Zeyd'den (r.a) merfu olarak tahrir edilmiştir. Hadisin son kısmını ise Taberânî *el-Evsat*'ında Âişe'den (r. anhâ) merfu olarak tahrir etmiştir.²⁴⁹ Buhârî (ö. 256/870) *شهادة لكل مسلم* lafzıyla da Enes b. Mâlik'ten (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.²⁵⁰

17. HADİS

الفتنة نائمة لعن الله من أيقظها

“*Fitne uykudadır. Onu uyandırana Allah lanet etsin.*”

Râfî (ö. 623/1226) *et-Tedvîn*'de²⁵¹ Enes b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiştir. Münâvî (ö. 1031/1622) zayıf olduğuna hükmetmiştir.²⁵² Elbânî isnadında Enes b. Mâlik dışındaki râvilerin meçhul olması sebebiyle münker olduğunu, Aclûnî'nin (ö. 1162/1749) bu hadis hakkında sükût ettiğini, Necmeddin el-Gazzî'nin (ö. 1061/1651) ise rivâyeti aynen aktardığını söylemiştir.²⁵³

18. HADİS

إنكم في زمان من ترك منكم عشر ما أمر به هلك ثم يأتي زمان من عمل منكم بعشر ما أمر

“*Siz öyle bir zamandasınız ki, içinizden kim emredildiklerinin onda birini bırakırsa helak olur; sonra öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda yaşayanlardan kim emrolunduğunun onda birini yaparsa kurtulacaktır.*”

²⁴⁷ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâi ve'l-metrûkîn*, II, 171.

²⁴⁸ Buhârî, *Enbiyâ*, 54, no: 3473; Müslim, *Selâm*, 32, no: 2218.

²⁴⁹ Taberânî, *el-Evsat*, V, 353, no: 5531.

²⁵⁰ Buhârî, *Cihad*, 30, no: 2830.

²⁵¹ Rafî, Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm er-Râfî el-Kazvînî, *et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn*, I-IV, thk. Azîzullah el-Utâridî, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1987, I, 291.

²⁵² Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, IV, 461, no: 5975.

²⁵³ Elbânî, Nâsirüddîn, *Silsiletü ehâdîsi'zaîfe ve'l-mevzûa*, I-XIV Mektebü'l-Maârif, Riyad, 1992 VII, 255, no: 3258.

Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiş, garîb olduğuna hükmetmiştir.²⁵⁴ Senedindeki Nuaym b. Hammâd sadûk olmakla birlikte rivâyetlerinde çokça hataya düşen bir kimse olması hasebiyle bu hadisin isnadı zayıftır.²⁵⁵

19. HADİS

إن أشد الناس بلاء الأنبياء ثم الأولياء ثم الأمثال فالأمثال

“*Belâların en büyüğü peygamberlere, sonra evliyaya, sonra diğer has kullara gelir.*”

Tirmizî *Sünen*'inde²⁵⁶, İbn Mâce *Sünen*'inde²⁵⁷ Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde²⁵⁸ Sa'd b. Ebî Vakkas'tan merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî hasen sahih olduğuna hükmetmiştir. Taberânî *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de²⁵⁹ Fâtıma binti el-Yemân'dan merfu olarak tahrir etmiştir. Elbânî râvilerinin güvenilir kimseler olduğunu, Ebû Ubeyde b. Huzeyfe'yi İbn Hibbân'ın dışında tevsik eden olmadığını söylemiş, isnadına hasen demiştir.²⁶⁰ İbn Mâce *Sünen*'inde²⁶¹ eş anlamlı lafızlarla sahih bir isnatla Ebû Saîd el-Hudrî'den de merfu olarak rivâyet etmiştir. Hadisin şahitlerini dikkate alarak isnadının sahih olduğunu söyleyebiliriz.²⁶²

20. HADİS

ما أودى النبي مثل ما أوديت

“*Hiçbir peygamber benim gibi eziyet görmemiştir.*”

İbn Adî (ö. 365/976) *el-Kâmil*'de²⁶³, Ebû Nuaym (ö. 430/1038) *Hilye*'de²⁶⁴ Enes b. Mâlik'ten Câbir b. Abdullah'tan merfu olarak tahrir etmiştir. Ebû Nuaym râvilerinden Vekî'in teferrüd ettiğini söylemiştir. İsnadları zayıftır.²⁶⁵ Sehâvî aslının

²⁵⁴ Tirmizî, *Fiten*, 79, no: 2267.

²⁵⁵ Zehebî, *Mizân*, IV, 267-270; İbn Hacer, *Tehzibu't-Takrîb*, X, 458-463.

²⁵⁶ Tirmizî, *Zühd*, 57, no: 2398.

²⁵⁷ İbn Mâce, *Fiten*, 23, no: 4023.

²⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 87, no: 1494.

²⁵⁹ Taberânî, *el-Kebîr*, XXIV, 245-246, no: 629.

²⁶⁰ Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisü's-sahiha şey'un min fıkhihâ ve fevâ'idihâ*, I-XI, Mektebü'l-Maârif, Beyrut, 1995, I, 275.

²⁶¹ İbn Mâce, *Fiten*, 23, no: 4024.

²⁶² Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 153, no: 372.

²⁶³ İbn Adî, *el-Kâmil fi'd-duafâ*, X, 434.

²⁶⁴ Ebû Nuaym, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabâkâtü'l-asfiyâ*, I-X, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1996, VI, 333.

²⁶⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 312; Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, V, 430-431.

Buhârî’de olduğunu söylemiştir. Ancak hadisin hangi bapta ve sahabîden rivâyet edildiğine dair bir bilgiye yer vermemiştir.²⁶⁶ لقد أوديت في الله وما يؤذي أحد lafzıyla Tirmizî ve İbn Mâce *Sünen*’inde²⁶⁷, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde²⁶⁸ Enes b. Mâlik’ten merfu olarak rivâyet etmiştir. Elbânî ve Şuayb el-Arnaûd Müslim’in şartına göre isnadının sahih olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁹

21. HADİS

ما من عام إلا والعام الذي بعده أشر منه إلى يوم القيامة

“Hiçbir sene yoktur ki kendisinden sonraki gelen yıl öncekinden daha kötü olmasın bu durum kıyamete kadar böyle devam eder.”

Buhârî (ö. 256/870) *Sahîh*’inde²⁷⁰ eş anlamlı lafızlarla Enes b. Mâlik’ten merfu olarak rivâyet etmiştir.

22. HADİS

لا تجتمع أمتي على ضلالة

“Ümmetim sapıklık üzerine birleşmez.”

Tirmizî *Sünen*’inde²⁷¹, Taberânî *Mu‘cemü’l-kebir*’de²⁷² Abdullah b. Ömer’den benzer lafızlarla rivayet etmişlerdir. Heysemî isnadına sahih demiştir.²⁷³ Aclûnî’de *Keşfu’l-hafâ*’da bu hadisin metninin meşhur, birçok isnadı ve şevahidinin²⁷⁴ olduğunu söylemiştir.²⁷⁵

23. HADİS

لا تزول قدما عبد يوم القيامة حتى يسأل عن عمره فيما أفناه وعن علمه فيما فعل وعن

ماله من أين اكتسبه وفيما أنفقه وعن جسمه فيما أبلاه

²⁶⁶ Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 573.

²⁶⁷ Tirmizî, *Sıfatü’l-kıyâme*, 34, no: 2472; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11, no: 151.

²⁶⁸ Ahmed, *Müsned*, XIX, 245, no: 12212.

²⁶⁹ Elbânî, *Silsiletü’s-sahiha*, V, 260; Ahmed, *Müsned*, XIX, 245, (no: 12212, Muhakkik Notu)

²⁷⁰ Buhârî, *Fiten*, 6, no: 7078.

²⁷¹ Tirmizî, *Fiten*, 7, no: 2167.

²⁷² Taberânî, *el-Kebir*, XII, 447, no: 13623.

²⁷³ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, V, 218.

²⁷⁴ Ebû Dâvud, *Fiten*, 1, no: 4253; İbn Mâce, *Fiten*, 8, no: 3950; Ahmed, *Müsned*, VI, 84, no: 3600, XXXV, 219, no: 21293, Hâkim, *Müstedrek*, IV, 598, no: 8664, 8665.

²⁷⁵ Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, II, 424, no: 2999

“Kıyamet günü bir kula şu sorular sorulmadıkça yerinden kıpırdayamaz. Ömrünü nerede ve nasıl tüketti, öğrendiği bilgilerle ne yaptı, malını nereden kazandı ve nerede harcadı, vücudunu nerede yıprattı?”

Tirmizî *Sünen*’inde²⁷⁶ Ebû Berze el-Eslemî’den, Dârimî *Sünen*’inde²⁷⁷ Muâz b. Cebel’den merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî hasen sahih olduğuna hükmetmiştir.

24. HADİS

كان ابن عمر يراهم شرار خلق الله وقال إنهم انطلقوا إلى آيات نزلت في الكفار فجعلوها

على المؤمنين

“Abdullah İbn Ömer, Hâricileri Allah’ın müslüman halkının en şerlileri görürdü ve şöyle demişti: “Onlar, kafirler hakkında inmiş olan ayetleri birtakım ayetlere gittiler de bunları müslümanlar üzerine tevil ettiler.”

Buhârî *Sahîh*’inde²⁷⁸ bab başlığında Tevbe suresi 115’inci ayete yer verdikten sonra Abdullah b. Ömer’in sözünü muallak hadis olarak rivayet etmiştir. İbn Hacer *Fethu’l-Bârî*’sinde²⁷⁹ bu hadisi merfu bir senetle zikrettikten sonra sahih olduğuna hükmetmiştir.

3.1.4. İtikat İle İlgili Hadisler

25. HADİS

إن الرجل ليعمل عمل أهل الجنة فيما يبدو للناس وهو من أهل النار و إن الرجل ليعمل

عمل أهل النار فيما يبدو للناس وهو من أهل الجنة

“İnsanların gözünde cennet ehlinin amelini işlediği halde cehennem ehlinen olan kişiler bulunduğu gibi cehennem ehlinin amelini işleyip de cennet ehlinen olan kişiler de vardır.”

Sahîhayn’de²⁸⁰ Sehl b. Sa’d es-Sâidî’den merfu olarak tahrir edilmiştir. Müttefekun aleyhtir.²⁸¹

²⁷⁶ Tirmizî, *Sıfatü’l-kıyâme*, 1, no: 2417.

²⁷⁷ Dârimî, *İlim*, 30, no: 578

²⁷⁸ Buhârî, *İstîtâbeti’l-Mürteddîn*, 6.

²⁷⁹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XXII, 216.

²⁸⁰ Buhârî, *Meğâzî*, 38, no: 4202; Müslim, *İman*, 47, no: 112.

26. HADİS

لايرد القضاء إلا الدعاء ولايزيد في العمر إلا البر

“Kaza ancak dua ile geri çevrilir, ömrün bereketini, uzamasını ise ancak iyilik yapmak artırır.”

Tirmizî *Sünen*’inde Selmân el-Fârîsî’den merfu olarak tahrir etmiştir. Hasen garîb²⁸² olduğuna hükmetmiştir.²⁸³

27. HADİS

أَيُّمَا رَجُلٍ قَالَ لِأَخِيهِ يَا كَافِرٌ فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا إِنْ كَانَ كَمَا قَالَ وَإِلَّا رَجَعْتَ عَلَيْهِ

“Herhangi bir kimse kardeşine ey kafir derse, küfür sözü ikisinden birine döner eğer söylediği gibiyse aksi takdirde o söz kendisine döner.”

Sahîhayn’de²⁸⁴ Abdullah b. Ömer’den merfu olarak tahrir edilmiştir.

28. HADİS

أَوْثَقُ عَرِيٍّ الْإِيمَانَ الْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْبَغْضُ فِي اللَّهِ

“İmanın en sağlam kulpu Allah için sevmek, Allah için buğz etmektir.”

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö. 204/819) *Müsned*’inde²⁸⁵, Berâ b. Azîb’den merfu olarak tahrir etmiştir. İsnadındaki Leys b. Ebî Süleym hakkında Ahmed b. Hanbel “muztaribu’l-hadîs” derken, Yahya b. Maîn onun hadis konusunda Yezîd b. Ebî Ziyâd’dan daha zayıf, Yezîd b. Ebî Ziyâdın ise ondan üstün olduğunu söylemiştir.²⁸⁶ Aynı bapta Abdullah b. Mesud²⁸⁷ ve İbn Abbas’tan da²⁸⁸

²⁸¹ Muttefak Aleyh: “Buhârî ve Müslim’in her ikisinin de *el-Câmiu’s-Sahîh* isimli kitaplarına aldıkları hadis. Alimlerin cumhuru bununla sahâbi râvisi ve metni aynı olan hadisi kastederler.” Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2019, 252.

²⁸² el-Hasenu’l-Garîb: “Bir râvinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis.” Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 123.

²⁸³ Tirmizî, *Kader*, 6, no: 2139.

²⁸⁴ Buhârî, *Edeb*, 73, no: 6103, 6104; Müslim, *İman*, 26, no: 60.

²⁸⁵ Ahmed, *Müsned*, XXX, 488, no: 18524; Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *Müsned-i Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, I-IV, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Cîze, 1999, II, 111, no: 783.

²⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, XXIV, 282-283.

²⁸⁷ Tayâlisî, *Müsned*, I, 295, no: 376.

²⁸⁸ Taberânî, *el-Kebîr*, XI, 215, no: 11537.

hadis nakledilmiştir. Elbânî hadislerin bütün tariklerinin birbirini takviye ederek en azından hasen mertebesine çıkacağını söylemiştir.²⁸⁹

29. HADİS

لو أنك عبدتني بعبادة أهل السموات والأرض وحب في الله ليس وبغض في الله ليس ما أغني عنك ذلك شيئاً

Allah İsa a. s'a şöyle vahyetmiştir: "Sen, yer ve gök ehli kadar bana ibadet etsen Allah için buğzun olmasa, hiçbir değer taşımaz."

Gazzâlî (ö. 505/1111) el-İhyâ'da isnatsız kutsi hadis olarak zikretmiştir.²⁹⁰ Ancak temel hadis kaynaklarında bu lafızla rivayet edilmiş bir hadis tespit edemedik. Mezkûr rivayetin İsrâiliyat kaynaklı bir rivayet olduğu kanaatindeyiz.

30. HADİS

من قال لا إله إلا الله دخل الجنة

"Her kim lâ ilâhe illallah derse cennete girecektir."

Nesâî (ö. 303/915) *Sünenü Kübrâ*'sında²⁹¹, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd hadisın sahîh, isnadının İbn Lehîa ve isnad zincirindeki Vâhib b. Abdullah el-Meâfirî²⁹² ile Ebu'd-Derdâ (ö. 32/632) arasındaki inkıta sebebiyle zayıf olduğunu söylemiştir.²⁹³ Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat* ve *Müsnedü's-şâmiyyîn*'de bu lafızla ihtisar ederek rivayet etmiştir.²⁹⁴ Bu hadis "Allah'a ortak koşmadığı sürece," "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna iman ederek ölürse", lafızlarıyla Ebû Zer el-

²⁸⁹ Elbânî, *Silsiletü's-sahîha*, IV, 307.

²⁹⁰ Gazzâlî, *İhyâ*, 614.

²⁹¹ Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Hasan Abdülmünim Şiblî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1421, Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl, 311, no: 10899.

²⁹² Vâhib b. Abdillâh b. Ebû Abdillâh el-Ka'bî el-Meâfirî, tabiindendir. Mısırlıdır. Ebû Hüreyre, Utbe b. Âmir, Abdullâh b. Ömer, Abdullâh b. Amr, Hassân b. Küreyb ve daha başkalarından hadis rivayet etmiştir. Abdurrahman b. Şurayh, Leys b. Sa'd, Recâ b. Atâ, Dımâm b. İsmâil ve İbn Lehîa ondan hadis nakletmiştir. İbn Hibbân tevsik etmiştir. Buhârî *Edebü'l-Müfred*'de ondan hadis tahrir etmiştir. Hicri 37'de Berka'da vefat etmiştir. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VI, 147.

²⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 483, (no: 27561, Muhakkik Notu).

²⁹⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I-X, thk. Târik b. İvazullah Muhammed Ebî Muâz ve Muhsin el-Hüseynî, Dâru'l-Haremeyn, 1995, Kahire, III, 46, no: 2426; *Müsnedü's-şâmiyyîn*, III, 214, no: 2113.

Gıfârî, Enes b. Mâlik, Ubâde b. es-Sâmit ve Muâz b. Cebel (r.anhüm)’den merfu olarak rivayet edilmiştir.²⁹⁵

31. HADİS

بنی الإسلام على خمس شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمد عبده ورسوله وإقامة الصلاة وإيتاء الزكاة وحج البيت وصوم رمضان

“İslam beş temel esas üzere kurulmuştur: “Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in Allah’ın elçisi ve kulu olduğuna şهادet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı tastamam vermek, hacca gitmek, ramazan orucunu tutmak.”

*Sahîhayn’de Abdullah b. Ömer tarafından merfu olarak tahrir edilmiştir.*²⁹⁶

32. HADİS

إن الله سبعين ألف حجاب من نور وظلمة لو كشفت لأحرقت سبحات وجهه ما انتهى إليه بصره من خلقه

“Allah’ın nurdan ve karanlıktan yetmiş bin perdesi vardır. Eğer o perde açılacak olsaydı zatının nurları bütün yarattıklarını yakardı.”

Bu rivayet bu lafızla İbnü’l-Arabî’nin *el-Fütûhâtü ’l-Mekkiyye*’sinde²⁹⁷ isnatsız olarak zikredilmiştir. Müslim’in *Sahîh*’inde Ebû Mûsâ el-Eşarî’den merfu olarak bu rivayetin son kısmı vardır.²⁹⁸

إن الله عز وجل لا ينام ولا ينبغي له أن ينام يخفض القسط ويرفعه يرفع إليه عمل الليل قبل عمل النهار وعمل النهار قبل عمل الليل حجابهُ النور – وفي رواية أبي بكر النار – لو كشفه لأحرقت سبحات وجهه ما انتهى إليه بصره من خلقه

“Şüphesiz ki; Aziz ve celil olan Allah uyumaz, zaten ona uyumak da yakışmaz. Tartıyı indirir ve kaldırır; gündüzün amelinden önce ona gecenin ameli, gecenin amelinden önce de gündüzün ameli arz olunur. Hicabı nurdur. (Ebû Bekri’n rivâyetinde nardır” denilmiştir.) Eğer onu açmış olsa veçhinin sübuhâtı, basarının ihata ettiği bütün mahlûkâtı yakardı.”

²⁹⁵ Nesâî, *Sünen*, Amelü’l-yevm ve’l-leyl, 311, no: 10894, 10901; 312, no: 10905, 10907,

²⁹⁶ Buhârî, *İman*, 2, no: 8; Müslim, *İman*, 5, no: 16.

²⁹⁷ İbnü’l-Arabî, *el-Fütûhâtü ’l-Mekkiyye*, III, 239.

²⁹⁸ Müslim, *İman*, 79, no: 293.

33. HADİS

قلب المؤمن بين إصبعين من أصابع الرحمن يقلبها كيف يشاء

“*Müminin kalbi Rahmân'ın iki parmağı arasındadır ve onu dilediği gibi döndürür.*”

Müslim *Sahîh*'inde Abdullah b. Amr el-Âs'dan yakın lafızlarla merfu olarak tahrir etmiştir.²⁹⁹

34. HADİS

لولاك لما خلقت الأفلاك ولما أظهرت الربوبية

“*Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım ve Rab olduğumu açığa çıkarmazdım.*”

Bu rivayet Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya ait *Marifetnâme*'nin³⁰⁰ önsözünde, İmâm-ı Rabbânî'nin Farsça *Mektûbâtı*'nin³⁰¹ 122'inci mektubunda ولما أظهرت الربوبية lafzıyla ve Yusuf en-Nebhânî'nin (1849-1932) *Envâr-ı Muhammediyye*³⁰² kitabında لولاك ما خلقت الدنيا lafzıyla Selmân Fârisî'den kutsi hadis olarak rivayet edilmiştir. Ali el-Kârî manasının sahih, Deylemî'nin İbn Abbas'tan merfu olarak “*Ey Muhammed! Sen olmasaydın cenneti de cehennemi de yaratmazdım*”, İbn Asâkir'in “*Sen olmasaydın dünyayı yaratmazdım*” lafzıyla rivayet ettiğini söylemiştir.³⁰³ Elbânî İbn Abbas hadisinin sahih olmadığı sürece anlamca da sahih olmayacağını, İbn Abbas hadisinin senedini Ubeydullah b. Musa el-Kuraşî, Fudayl b. Cafer b. Süleyman, Abdüssamed b. Ali b. Abdullah b. Abbas, babası, İbn Abbas olarak bulduğunu zikretmiş, Ukaylî'nin Abdüssamed b. Ali b. Abdullah'ın “hadisleri alınmaz” dediğini, İbn Asâkir'in hadisini İbnü'l-Cevzî'nin mevzu kabul ettiğini, Suyûtî'nin de *el-Leâli'l-masnûa*'da İbnü'l-Cevzî'ye muvafakat ettiğini söylemiştir.³⁰⁴ Aclûnî, Sağânî'nin mevzu dediğini,

²⁹⁹ Müslim, Kader, 3, no: 2654.

³⁰⁰ İbrahim Hakkı Erzurûmî, *Marifetnâme*, TBMM Kütüphanesi, nşr. Kırımlı Yusuf Ziya, Ahmet Efendi Matbaası, İstanbul, 1330, s. 2.

³⁰¹ Ahmed Fâruk Serhendî, *Mektûbât-ı Rabbânî (Farsça)*, I-II, nşr. Hüseyin Hilmi Işık, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 1977, II, 586.

³⁰² Nebhânî, Yusuf b. İsmail, *Envâr-ı Muhammediyye mine'l-Mevâhibü'l-ledünniyye*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2014, s. 13-15.

³⁰³ Ali el-Kârî, *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*, s. 288; Deylemî, *el-Firdevs*, V, 227, no: 8031.

³⁰⁴ Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 450-451; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 289-290, Sağânî, *Mevzûât-i Sağânî*, s. 46; Suyûtî, *el-Leâli'l-masnûa*, I, 272; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 326; Leknevî, *el-Âsâru'l-merfûa*, s. 44-45; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 86; Cemâlüddin el-Kâsımî, *Kavâidu't-tahdîs*,

manasının doğru olmakla beraber hadis olmadığını söylemiştir.³⁰⁵ Bu rivayet İbnü'l-Cevzî, Sağânî, İbn Teymiyye, İbn Hacer, Suyûtî, Ali el-Kârî, Aclûnî, Şevkânî, Leknevî, Cemâlüddin Kâsımî'ye göre mevzudur.

35. HADİS

اتقوا الشرك الأصغر قالوا ما الشرك الأصغر قال الرياء

Resûlüllah s.a.v: “Küçük şirkten sakının! buyurdu. Sahabiler: Küçük şirk nedir? dediler. Resûlüllah: “Riyadır” dedi.

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde³⁰⁶ Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da, Begavî (ö. *Şerhu's-sünne*'de³⁰⁷ Mahmud b. Lebid el-Ensârî'den merfu olarak tahrir etmiştir.³⁰⁸ Heysemî ricalinin *Sahîh'in*³⁰⁹ ricali olduğunu söylemiştir. Şuayb el-Arnaûd isnadına ceyyid demiştir.³¹⁰

36. HADİS

أسلم شيطاني

“Benim şeytanım müslüman oldu.”

Müslim *Sahîh*'inde³¹¹, Âişe'den Abdullah b. Mesud'dan (r. anhümâ) merfu olarak tahrir etmiştir.

37. HADİS

قف يا محمد إن الله يصلي

“Dur ey Muhammed! Allah salât ediyor.”

Hatîb el-Bağdâdî *Târîhu Bağdâd*'ta, Zehebî *Mîzân*'da, İbn Hacer *Lisânü'l-mîzân*'da Atâ b. Ebî Rebah'tan رويداً رويداً فإن ربك يصلي lafzıyla mevkuf olarak rivayet

s. 155. Cemâlüddin el-Kâsımî'ye göre bu mevzu rivayet mevlit kutlamaları esnasında Hz. Peygamberi övmeye sınırı aşan kimseler tarafından uydurulmuştur.

³⁰⁵ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 191.

³⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 39, no: 23630.

³⁰⁷ Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd, *Şerhu's-sünne*, I-XVI, thk. Şuayb Arnaûd-Züheyr eş-Şâvîş, el-Mektebü'l-İslâmî, Dimaşk, 1970-1980, XIV, 324.

³⁰⁸ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 155, no: 6412, (Muhakkik Notu).

³⁰⁹ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 102, X, 222.

³¹⁰ Begavî, *Şerhu's-sünne*, XIV, 324, (no: 4135 Muhakkik Notu).

³¹¹ Müslim, *Sıfatü'l-Kiyâme*, 16, no: 2814, 2815.

etmiştir.³¹² Süyûtî (ö. 911/1505) *el-Leâli'l-masnûa*'da ricâlinin sika olduğunu, zikreder.³¹³ Zehebî senedindeki Muhammed Yahya Ebû Bekir el-Haffâr'ın meçhul olması nedeniyle bu rivayetin münker olduğuna hükmetmiştir.³¹⁴ Hadisin sonundaki duayı سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ Müslim *Sahîh*'inde Âişe'den (r.anhâ) merfu olarak tahrir etmiştir.³¹⁵ Taberânî *Evsat*'ında bu hadisi Ebû Hüreyre'den şu lafızla da rivayet etmiştir: “*Cebrâil bana dedi ki: “Rabbın salât eder mi? Ben de: Evet dedim. Onun salâtı nedir? dedim. O da: Subbûhun kuddûsun, rahmetim gazabımı geçmiştir diye cevap verdi.*”³¹⁶ Heysemî ricâlinin güvenilir kimseler olduğunu söylemiştir.³¹⁷ Netice olarak hadisin şahidiyle sahih olduğunu, isnadının Muhammed Yahya Ebûbekir el-Haffâr'ın meçhul olması nedeniyle zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

38. HADİS

لا طيرة ولا عدوي

“*Hastalık bulaşması da yoktur, uğursuzluk da yoktur.*”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Abdullah b. Ömer'den merfu olarak tahrir etmiştir. İsnadı sahih li gayrihdir.³¹⁸

39. HADİS

إن الرقى والتمائم والتولة شرك

“*İçerisinde sihre ya da küfre ihtimali bulunan anlaşılmas sözleri okuyarak hasta tedavi etmek, muska takmak ve muhabbet hasıl etmek için yapılan ilaç şirktir.*”

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce *Sünen*'inde Abdullah b. Mesud'dan merfu olarak rivayet emiştir.³¹⁹ Hâkim *Müstedrek*'te isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.³²⁰

³¹² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 673; Zehebî, *Mîzân*, IV, 64; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VII, 577.

³¹³ Süyûtî, *el-Leâli'l-masnûa*, I, 21-22.

³¹⁴ Zehebî, *Mîzân*, IV, 64.

³¹⁵ Müslim, *Salât*, 42, no: 487.

³¹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 42, no. 114.

³¹⁷ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X, 213.

³¹⁸ Ahmed, *Müsned*, VIII, 392, (no: 4775, Muhakkik Notu).

³¹⁹ Ebû Dâvûd, *Tıp*, 17, no: 3883; İbn Mâce, *Tıp*, 39, no: 3530.

³²⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 463, no: 8290.

40. HADİS

ما دام المسلم مسلماً لا يصدر عنه السحر

“Müslüman müslüman kalmaya devam ettikçe kendisinden sihir sadır olmaz.”

İmam Rabbânî *Mektûbât*’ında³²¹ vârid olmuştur ki diyerek isnatsız olarak rivayet etmiştir.

41. HADİS

من لم يرض بقضائي ولم يصبر علي بلائي فليطلب ربا سمائي واليخرج من تحت

سمائي

“Kim benim kazama (takdirime) razı olmaz, belama sabır göstermez ise benden başka bir rab arasın. O benim semamın altından çekilsin.”

Kutsi hadistir. Taberânî, *Mu ‘cemu’l-kebîr*’de³²², İbn Hibbân *el-Mecrûhîn*’de³²³, Ebû Hind ed-Dârî’den merfu olarak rivayet etmiştir. Ancak hadisin orijinal metninde *والخيرج من تحت سماءي* lafzı yoktur. Heysemî senedindeki Saîd b. Ziyâd b. Hind’in metruk olduğunu söylemektedir.³²⁴ Netice olarak isnadı çok zayıftır. Taberânî *Mu ‘cemu’s-sağîr*’de³²⁵ Enes b. Mâlik’ten merfu olarak bir başka lafızla şöyle nakletmiştir:

من لم يؤمن بقضاء الله ويؤمن بقدر الله فليتمس إلها غير الله

“Kim Allah’ın kazâsına (hükmüne) razı olmaz ve kaderine iman ederse, Allah’ın dışında bir ilah arasın.”

Heysemî isnadındaki Sehl b. Ebî Hâzim’i İbn Maîn’in sika kabul ettiğini, bir topluluğun ise onu tazîf ettiğini kalan ricâlin güvenilir olduğunu söylemiştir.³²⁶

³²¹ İmam Rabbânî, *el-Mektûbât*, I-III, thk. Abdullah Ahmed el-Hanefî el-Mısırî, Mektebetü'n-Nîl, Kahire, ts. III, 293.

³²² Taberânî, el-*Mu 'cemu 'l-kebîr*, XXII, 321, no: 807.

³²³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 411.

³²⁴ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VII, 207.

³²⁵ Taberânî, *er-Ravü'd-dânî ile'l-Mu'cemi's-şagîr li't-Taberânî*, I-II, nşr. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emîr, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1985, II, 128, no: 902.

³²⁶ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VII, 207.

3.1.5. Şefaât ve Tevessül Bahsi İle İlgili Hadisler

42. HADİS

شفاعتي لأهل الكبائر من أمتي

“Şefaatiim ümmetimden büyük günah işleyenleredir.”

Tirmizî Sünen’inde³²⁷, Ahmed b. Hanbel Müsned’inde³²⁸ Enes b. Mâlik’ten (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî hasen sahih garîb olduğuna hükmetmiştir.

43. HADİS

إذا كان يوم القيامة ماج الناس بعضهم في بعض فيأتون آدم فيقولون اشفع لنا إلى ربك فيقول لست لها ولكن عليكم بإبراهيم فإنه خليل الرحمن

“Kıyamet günü olduğunda insanlar birbiri üzerine çıkıp dalgalanırlar. Nihayet Âdem’e gelirler de: Rabbinin huzurunda bize şefaât et derler. O da ben buna ehil değilim der. Ancak siz İbrahim’e gidin o Rahmân’ın dostudur diyecektir.”

Sahîhayn’de³²⁹ Enes b. Mâlik’ten (r.a) tahrir edilmiştir.

44. HADİS

إذا كان يوم القيامة شفعت فقلت يا رب أدخل الجنة من كان في قلبه خردلة فيدخلون ثم أقول أدخل الجنة من كان في قلبه أدنى شيء

“Kıyamet günü olduğunda şefaât edeceğim, Ya Rabbi kalbinde hardal tanesi kadar imanı olanları cennetine koy diyeceğim. Bunlar cennete girerler. Sonra ben kalbinde hardal tanesinden daha az imanı olanlara şefaât edeceğim.”

Buhârî Sahîh’inde³³⁰ Enes b. Mâlik’ten (r.a) tahrir etmiştir.

45. HADİS

شفاعتي لأمتي من أحب أهل بيتي

“Şefaatiim ümmetimden ehl-i beytimi sevenler içindir.”

³²⁷ Tirmizî, Kıyamet, 76, no: 2435.

³²⁸ Ahmed, Müsned, XX, 439, no:13222.

³²⁹ Buhârî, Tevhîd, 36, no: 7510; Müslim, İman, 84, no: 193.

³³⁰ Buhârî, Tevhîd, 36, no: 7509; İman, 32, no: 44.

Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) *Târîhu Bağdad*'ta³³¹ Ali b. Ebî Tâlib'den (r.a) merfu olarak rivayet etmiş ve senedinde yer alan Kâsım b. Ca'fer b. Muhammed b. Abdullah'ın babası, dedesi ve atalarından rivayet ettiği bir hadis nüshasının olduğunu ve bu nüshada yer alan hadislerin çoğunun münker olduğunu zikretmiştir. Elbânî zayıf olduğuna hükmetmiştir.³³²

46. HADİS

شفاعتي مباحة إلا لمن سب أصحابي

“Şefaatiim ashabıma söven kişilerin dışındaki müminlere helaldir.”

Ebû Nuaym el-İsfehânî (ö. 430/1038) *Hilye*'de³³³, Deylemî (ö. 509/1115) *Firdevsü'l-ahbâr*'da³³⁴ Abdurrahman b. Avf'dan merfu olarak rivayet etmiştir. Ebû Nuaym isnadındaki İsmâil b. Yahyâ'nın Mi 'sar'dan olan rivayetinde teferrüd ettiğini bu yüzden hadisin garîb olduğunu söylemiştir. Münâvî zayıf olduğunu söylemiştir.³³⁵

47. HADİS

شفاعتي للجبابرة من أمتي

“Şefaatiim ümmetimden nefesine zulmeden kişiler için olacaktır.”

Deylemî *Firdevsü'l-ahbâr*'da³³⁶ Enes b. Mâlik'ten (r.a) isnadsız rivayet etmiştir. Suyûtî *Zeylû'l-Le 'âli'l-masnû'a*'da³³⁷ bu hadisin mevzu olduğuna yer verdikten sonra isnadındaki Memûn b. Ahmed b. Memûn'un hadis uydurmakla meşhur yalancılardan biri olduğunu söylemiştir.

³³¹ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 450.

³³² Elbânî, *Silsiletü'z-zâife*, VIII, 222, no: 3747.

³³³ Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 236. Ebû Nuaym *Hilye*'de Abdurrahman b. Avf'tan yaklaşık manayla merfu olarak bu lafızla rivayet etmiştir: شفاعتي يومئذ محرمة على رجل لقي الله بشتمة رجل من أصحابي

³³⁴ Deylemî, *Firdevsü'l-ahbâr* II, 498, no: 3398.

³³⁵ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, IV, 163, no: 4895.

³³⁶ Deylemî, *Firdevsü'l-ahbâr*, II, 498, no: 3397.

³³⁷ Suyûtî, *Zeylû'l-le 'âli'l-masnû'a*, II, 642.

48. HADİS

أنا سيد ولد آدم يوم القيامة وأول من ينشق عنه القبر وأول شافع وأول مشفع

“*Kıyamet günü ben Âdemoğlunun efendisiyim. Kabir yarıldığında yerden ilk çıkacak olan kişi benim, ilk şefa'at eden ve şefa'ati ilk kabul edilecek kişi de ben olacağım.*”

Müslim *Sahîh*'inde³³⁸, İbn Şeybe (ö. 235/849) *el-Musannef*'inde³³⁹ Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir.

49. HADİS

من زار قبري أو قال من زارني كنت له شفيعا وشهيدا

“*Kim beni ya da kabrimi ziyaret ederse onun şefa'atçisi ve şahidi olurum.*”

Ebû Dâvud et-Tayâlisî (ö. 204/819) *Müsned*'inde³⁴⁰, Beyhakî (ö. 458/1066) *Sünen*'inde³⁴¹ Ömer b. Hattâb'dan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Beyhakî bu hadisin isnadının meçhul, isnadındaki râvinin Meymûn b. Sevvâr mı yoksa Sevvâr b. Meymûn mu olduğu hakkında ihtilaf edildiğini söylemiştir.³⁴²

50. HADİS

إغفر لأمي فاطمة بنت أسد ولقنها حبتها ووسع عليها مدخلها بحق نبيك والأنبياء الذين

من قبلي فإنك أرحم الراحمين

“*Allah'ım Fâtumâ binti Esed'i (r. anhâ) bağışla, onun hüccet kendisine telkin et, kabrini genişlet. Peygamberin ve benden önceki peygamberin hakkı için çünkü sen merhamet edenlerin en merhametlisisin.*”

Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr* ve *el-Evsat*'ta³⁴³ Ebû Nuaym *Hilye*'de³⁴⁴ Enes b. Mâlik'ten (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. İsnadında yer alan Ravh b. Salâh el-Mısrî'yi

³³⁸ Müslim, *Fedâil*, 2, no: 2278.

³³⁹ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef libni Ebî Şeybe*, I-XXVI, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kıble-Müessesetü Ulûmi'l-Kurân, Beyrut. 2006, XIX, 545, no: 36999.

³⁴⁰ Tayâlisî, *Müsned*, I, 66, no: 65.

³⁴¹ Beyhakî, *Sünen*, V, 403, no: 10273.

³⁴² İbn Kesîr, *Müsnedü'l-Fârûk emîri'l-mü'minîn Ebî Hafş 'Ömer b. Hattâb ve aqvâlühû 'alâ ebvâbi'l-ilm*, I-III, thk. İmâm Ali İmâm, Dâru'l-Felâh, el-Fayyum, 2010, I, 523, no: 363.

³⁴³ Taberânî, *el-Kebîr*, XXXIV, 351-352, no: 871; *el-Evsat*, I, 67-68.

³⁴⁴ Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 121.

İbn Hibbân (ö. 354/965) *es-Sikât*'ında zikretmiş, Hâkim en-Nîsâbü'rî (ö. 405/1014) onun "sika ve memûn" olduğunu söylemiş, İbn Yûnus (ö. 347/958) *Târîhu Gurabâ*'da ondan münker rivayetler sadır olduğunu, İbn Adî (ö. 365/976) onun rivayet ettiği hadislerinin çok olmadığını ve bazılarının münker olduğunu, İbn Mâkûlâ ise (ö. 457/1082) onu tazîf edenlerin olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁵ Netice olarak Ravh b. Salâh el-Mısırî'nin rivayetinde teferrüd etmesi ve münker rivayetleri olması sebebiyle bu hadisin isnadı zayıftır.

51. HADİS

اللهم إني أسألك وأتوجه إليك بنبيك محمد نبي الرحمة يا محمد إني توجهت بك إلى ربي في حاجتي هذه فتقضي لي اللهم شفعه في

"Allah'ım senden istiyorum ve rahmet nebisi olan Nebi'n Muhammed ile sana yöneliyorum. Ey Muhammed! Şüphesiz ki ben bu ihtiyacım için seninle rabbime yöneliyorum. Allah'ım Nebi'ni bana şefaati kıl."

Tirmizî ve İbn Mâce *Sünen*'inde³⁴⁶, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde³⁴⁷ İbn Huzeyme *Sahîh*'inde³⁴⁸, Osman b. Huneyf'ten (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî "hasen sahih garîb"³⁴⁹ olduğuna hükmetmiş ve ancak Ebû Cafer el-Hatmî'nin rivayetiyle bilindiğini nakletmiştir. Hâkim Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğuna hükmetmiş Zehebî'de ona muvafakat etmiştir.³⁵⁰

52. HADİS

اللهم إني أسألك بحق السائلين عليك

"Allah'ım senden isteyip de verdiğin kimselerin hakkı için istiyorum."

³⁴⁵ İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, III, 480-481.

³⁴⁶ Tirmizî, *Daavât*, 127, no: 3578; İbn Mâce, *İkâme*, 189, no: 1385.

³⁴⁷ Ahmed, *Müsned*, XXVIII, 478, no: 17240.

³⁴⁸ İbn Huzeyme, Ebûbekir Muhammed b. İshak b. Huzeyme es-Sülemî, *Sahîhu İbn Huzeyme*, I-II, thk. Muhammed Mustafa el-A'zâmî, Mektebü'l-İslâmî, Riyad, 2003, I, 603, no: 1219.

³⁴⁹ el-Hasenü's-Sahîhu'l-Garîb: "1. Rivayetlerinin birbirini desteklemeleriyle sahih derecesine yükselmiş olan hadisin bu rivayetleri arasından kendisinde bir gariplik görülen rivayeti. 2. Tek senedle rivayet edilmiş olan, ancak bu senedle sahih mi, hasen mi olduğu kestirilemeyen hadis (Tirmizî'nin kullandığı bu ıstılahta, hasen sahih ıstılahındaki ihtimallerde söz konusudur). Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 124.

³⁵⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 458, no: 1180.

Takti³⁵¹ edilmiş bir dua cümlesidir. İbn Mâce *Sünen*'inde³⁵² Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde³⁵³ Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Bûsîrî isnadındaki Fudayl b. Merzûk, Atiyye el-Avfi, Fazl b. el-Muvaffik'ın zayıf olduğunu, bu hadisi İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde Fudayl b. Merzûk tarikiyle rivayet ettiğini ve bu hadisi sahih kabul ettiğini söylemektedir.³⁵⁴ İbn Teymiyye'de (ö. 728/ 1328) Atiyye el-Avfi'yi hadis âlimlerinin ittifakla onu zayıf kabul edildiğini ve bu hadisin bir başka tarikten daha rivayet edildiğini, bu hadisinde zayıf olduğunu söylemiştir. Netice olarak isnadındaki zayıf râviler sebebiyle bu hadis zayıftır.³⁵⁵

53. HADİS

إِذَا أَضَلَّ أَحَدُكُمْ شَيْئًا أَوْ أَرَادَ أَحَدُكُمْ عَوْنًا وَهُوَ بِأَرْضٍ لَيْسَ بِهَا أَنْيْسٌ فَلْيَقُلْ يَا عِبَادَ اللَّهِ
أَغِيثُونِي يَا عِبَادَ اللَّهِ أَغِيثُونِي فَإِنَّ اللَّهَ عِبَادًا لَا نَرَاهُمْ

“Sizden biriniz bir ıssız bir arazide bir şey kaybettiğinde veya bir yardım istediğinde Ey Allah'ın kulları bana yardım edin! Desin. Zira bizim göremediğimiz Allah'ın kulları vardır.”

Taberânî *Mu'cemü'l-kebîr*'de³⁵⁶ Utbe b. Gazvân'dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî bazılarının zayıf olmasına rağmen râvilerinin güvenilir bulunduğunu, fakat Zeyd b. Ali'nin Utbe'ye yetişmediğini söylemektedir.³⁵⁷

3.2. İbadetler Bölümü İle İlgili Hadisler

İbadetler kapsamında namaz, oruç, zekât, hac, kurban, yemin, muâmelât kapsamında ise ticaret ukûbât konuları arasında hadler ile ilgili hadislerin tahrir ve değerlendirilmesi ele alınacaktır.

³⁵¹ Takti: “Birkaç konu ihtiva eden bir hadisi, konularına göre parçalara ayırıp her birini kitabın ilgili yerine koyma veya ilgili yerde kullanma.” Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 327.

³⁵² İbn Mâce, *Mesâcid*, 14, no: 778.

³⁵³ Ahmed, *Müsned*, XVII, 247-248, no: 11156.

³⁵⁴ Bûsîrî, *Zevâid*, s. 132-133.

³⁵⁵ İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *Mecmûu Fetevâ*, I-XXXVII, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım tarafından oğlu Muhammed, nşr. Vezâratü's-şüûni'l-islâmiyye ve'd-da'veti ve'l-irşâdi's-suûdiyye, Medine, 2004, I, 288.

³⁵⁶ Taberânî, *el-Kebîr*, 117-118, no: 290.

³⁵⁷ Heysemî, *Zevâid*, X, 132.

3.2.1. Namaz İle İlgili Hadisler

54. HADİS

لا تدخل الملائكة بيتا فيه صورة ولا كلب ولا جنب

“İçerisinde resim, köpek ve cünüp kimse bulunan eve melekler girmez.”

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Ali b. Ebî Tâlib'den merfu olarak tahric etmiştir. Şuayb Arnaûd senedindeki Bünâne Mevlâ Abdurrahman el-Ensârî'nin tanınmaması nedeniyle isnadına zayıf demiştir.³⁵⁸

55. HADİS

إن العبد إذا قام في الصلاة فتحت له الجنان وكشفت له الحجب بينه وبين ربه واستقبله الحور العين ما لم يتمخط أو يتنخع

“Kul namaza durduğu zaman cennet kapıları onun için açılır. Rabbi ile arasındaki perdeler kalkar. İri gözlü huriler onu karşılar. Ama bunun şartı, (namazgahına) sümük ya da balgam atmamasıdır.”

Taberânî *Mu'cemu'l-kebîr*'de Ebû Ümâme el-Bâhilî'den merfu olarak rivayet etmiştir.³⁵⁹ Heysemî senedinde yer alan Tarîf b. es-Salt ve Haccâc b. Abdillâh b. Herem'in biyografilerini yazan kimseyi görmediğini söylemiştir.³⁶⁰ Münzirî de isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.³⁶¹

56. HADİS

يا علي إذا رأيت الناس يشتغلون بالفضائل فاشتغل أنت بإتمام الفرائض

“Ey Ali! İnsanları nafîlelerle meşgul olduklarını gördüğün zaman sen farzları tamamlamaya bak.”

³⁵⁸ Ebû Dâvûd, *Hâtim*, 6, no: 4231, (Muhakkik Notu).

³⁵⁹ Taberânî, *Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 299, no: 7980.

³⁶⁰ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, II, 19-20.

³⁶¹ Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 126, no: 12.

Bu hadisi Ahmed Câmî *Miftâhu'n-Necât*³⁶² adlı eserinde isnadsız merfu olarak zikretmiştir. Müellif bu hadisi Resûlullah'tan nakletse de yaptığımız araştırmada temel hadis kaynaklarında bu şekilde bir rivayet bulamadık.

57. HADİS

لا يقبل الله نافلة حتى يؤدي الفريضة

“*Farzı eda edinceye kadar Allah hiçbir nafileyi kabul etmez.*”

İhtisar edilmiştir. Ebû Ya‘lâ el-Mevsılî (ö. 307/919) *Müsned*'inde³⁶³, Beyhakî (ö. 458/1066) *Sünen*'inde³⁶⁴, Ali b. Ebî Tâlib'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Asâkir (ö. 571/1176) *Târîhu Dimaşk*'ta³⁶⁵ Ebûbekir es-Sıddîk'tan (r.a) mevkuf olarak tahrir etmiştir. İsnadındaki Musa b. Ubeyde er-Rebezî Ahmet b. Hanbel “hadisi yazılmaz” derken, Yahyâ b. Maîn “leyse-bi şey” bir başka görüşünde “leyse bi hucce”, Yahyâ b. Saîd “onun hadisi almaktan sakınırsınız”, İbn Sa‘d “sadûk olmakla beraber hüccet sahibi değildir”, Yakup b. Ebî Şeybe ise “sadûktur hadisi çok zayıftır” demiştir. Netice olarak Musa b. Ubeyde muhaddisler nezdinde zayıf bir râvîdir. Bu sebeple hadisin isnadı zayıftır. Bu hadisi mana bakımından destekleyecek rivayetler de bulunmaktadır.

58. HADİS

مروا الصبي بالصلاة إذا بلغ سبع سنين وإذا بلغ عشر سنين فاضربوه عليها

“*Çocuk yedi yaşına gelince namazı emredin; on yaşına gelir de kılma döver.*”

Tirmizî, Ebû Dâvud *Sünen*'inde, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde, Dârimî *Sünen*'inde Rebî b. Sebre'den babası ve dedesi kanalıyla merfu olarak (r.a) tahrir etmiştir. Aynı bapta Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde Amr b. Şuayb b. Muhammed b. Amr b. el-Âs'ın dedesinden (r.a) naklettiği diğer bir hadiste ise وَقَرُّوْا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ “ve

³⁶² Ahmed Nâmîkî, Ebu'l-Hasan Ahmed Nâmîkî Câmî, *Miftâhu'n-necât*, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 2011, 43.

³⁶³ Ebû Ya‘lâ el-Mevsılî, *Müsned*, I, 267, no: 315.

³⁶⁴ Beyhakî, *Sünen*, II, 541, no: 4004.

³⁶⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXX, 415.

yataklarını ayırınız” ziyadesiyle geçmektedir.³⁶⁶ Ebû Dâvûd es-Sicistânî’ye Amr b. Şuayb, babası ve dedesi senediyle gelen hadisin hüccet olup olmadığı sorulduğunda o: “Hayır, hüccetin yarısı bile değildir” dediği nakledilmiştir. Ahmed b. Hanbel ise “Onun münker şeyleri vardır. Biz onun hadisini hüccet için değil ancak; i’tibâr için yazarız” demiştir.³⁶⁷

Bu hadisin sıhhati hakkında Tirmizî hasen sahihtir derken, Şuayb Arnaûd isnadına sahih demiştir.³⁶⁸ Zehebî, Abdülmelik b. er-Rebî b. Sebre’nin sadûk olduğunu, Yahya b. Maîn’in onu zayıf saydığını, İbnü Ebî Heysem’in ise Yahya b. Maîn’e Abdülmelik b. er-Rebî b. Sebre’nin babası ve dedesinden rivayet ettiği hadisler hakkında sorulduğunda hepsinin “zayıftır” dediğini zikretmiştir.³⁶⁹

Ebü’l-Hasen el-Kattân (ö. 628/1231), *Beyânü’l-vehm ve’l-ihâmi’l-vâkıayn fî kitâbi’l-ahkâm* adlı eserinde ise “Her ne kadar Müslim bu hadisi kitabına almış olsa bile, adı geçen Abdülmelik b. er-Rebî’i b. Sebre’den dolayı bu hadis delil olarak alınmaz, hadisin zayıf değil, hasen olması umulur demiştir.³⁷⁰ Netice olarak hadis hasen olduğunu söyleyebiliriz.

59. HADİS

أَمَنِي جَبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ الْبَيْتِ مَرَّتَيْنِ فَصَلَّى بِي الظُّهْرَ حِينَ زَالَتْ الشَّمْسُ فَكَانَ بِقَدْرِ الشَّرَاكِ ثُمَّ صَلَّى بِي الْعَصْرَ حِينَ صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ ثُمَّ صَلَّى بِي الْمَغْرِبَ حِينَ أَفْطَرَ الصَّائِمَ ثُمَّ صَلَّى بِي الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ ثُمَّ صَلَّى بِي الْفَجْرَ حِينَ حَرَّمَ الطَّعَامَ وَالشَّرَابَ عَلَى الصَّائِمِ ثُمَّ صَلَّى بِي الظُّهْرَ مِنَ الْغَدِ حِينَ صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ ثُمَّ صَلَّى بِي الْمَغْرِبَ حِينَ أَفْطَرَ الصَّائِمَ ثُمَّ صَلَّى بِي الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ ثُمَّ صَلَّى بِي الْفَجْرَ حِينَ حَرَّمَ الطَّعَامَ وَالشَّرَابَ عَلَى الصَّائِمِ ثُمَّ صَلَّى بِي الظُّهْرَ مِنَ الْغَدِ حِينَ صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ ثُمَّ صَلَّى بِي الْعَصْرَ حِينَ صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلِهِ ثُمَّ صَلَّى بِي الْمَغْرِبَ حِينَ أَفْطَرَ الصَّائِمَ ثُمَّ صَلَّى بِي الْعِشَاءَ حِينَ ذَهَبَ ثَلَاثُ اللَّيْلِ الْأَوَّلِ ثُمَّ

³⁶⁶ Tirmizî, Salât, 183, no: 407; Ebû Dâvud, Salât, 26, no:494, 495; Ahmed, *Müsned*, XXIV, 56, no: 15339; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *el-Müsnedü’l-Câmî (Sünenü Dârimî)*, thk. Nebîl b. Hâşim b. Abdullah b. el-Gamerî, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, Beyrut, 2013, Salât, 141, no: 1573. Geniş bilgi için bkz. Mustafa Ertürk, “Çocuğun Dini Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili” (...Çocuğunuz 10 yaşına geldiğinde namaz kılmazsa dövünüz...), *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, C.2. S.2, 2002, s. 53-79.

³⁶⁷ Zehebî, *Mizân*, III, 264-265

³⁶⁸ Ebû Dâvud, Salât, 26, no: 494 (Muhakkik notu).

³⁶⁹ Zehebî, *Mizân*, II, 654, 655.

³⁷⁰ İbnü’l-Kattân el-Mağribî, Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abilmelik el-Kutamî el-Fâsî, *Beyânü’l-vehm ve’l-ihâmi’l-vâkıayn fî kitâbi’l-ahkâm*, I-VI, thk. Hüseyin Âyt Saîd, Dâru Tayyibe, Riyad, 1997, IV, 138.

صَلَّى بِي الْفَجْر فَأَسْفَرَ ثُمَّ التَفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ هَذَا وَقْتُ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلَكَ الْوَقْتُ فِيمَا بَيْنَ هَذَيْنِ الْوَقَّتَيْنِ

“Cibril bana Kabe’nin yanında iki kere imam oldu. İlk seferinde güneş batıya kayıp gölgesi, takunya tasması kadarken öğle namazını, sonra her şeyin gölgesi kendi boyu kadar olunca ikindi namazını; sonra güneşin battığı ve oruçlunun orucunu açtığı zaman akşam namazını; şafak kaybolduğu zaman ise yatsı namazını, aydınlığın yeni başlayıp oruçluya yeme içmenin haram olduğu vakitte sabah namazını kıldırması.

İkinci seferinde, her şeyin gölgesi kendi boyu kadar olunca yani bir önceki seferde ikindiye kıldırıldığı vakitte öğle namazını; sonra her şeyin gölgesi kendisinin iki katı olunca ikindi namazını; akşam namazını yine önceki vaktinde kıldı sonra gecenin üçte biri geçince de yatsı namazını, sonra ortalık ağarınca da sabah namazını kıldırdı. Sonra da bana dönüp şöyle dedi: “Ey Muhammed bu iki vakit arasında namaz kılma genişliği ve serbestliği senden önceki peygamberlere tanınan vakitler gibi olup sana da bu iki vakit arasında namaz kılabilmen mümkün olmuştur.”

Tirmizî ve Ebû Dâvud Sünen’inde Ahmed b. Hanbel Müsned’inde İbn Abbas (r.a.)’den merfu olarak tahrir etmiştir.³⁷¹ Tirmizî şöyle demiştir: “Namaz vakitleri konusunda Ebû Hüreyre, Büreyde, Ebû Mûsâ, Ebû Mesud el-Ensârî, Ebû Saîd, Câbir, Amr b. Hazm, Berâ, Enes’ten de (r. anhum) hadis rivayet edilmiştir. Câbir, Resûlullah’tan “Cibril bana imam oldu” hadisini, İbn Abbas’ın hadisine benzer bir şekilde ama “dünkü ikindi vaktinde” kısmını söylemeden aktardı. İbn Abbas hadisi hasen sahihtir. Buhârî “Namaz vakitleri hakkındaki en sahih hadis Câbir hadisidir” demiştir. Namaz vakitleri hakkındaki Câbir hadisini Atâ b. Ebî Rebah, Amr b. Dinâr, Ebu’z-Zübeyr tarikiyle Câbir’den rivayet etti. Bu hadisin bir benzerini Vehb. Keysân’da Câbir’den rivayet etti.”³⁷²

Ebû Bekir İbnü’l-Arâbî (ö. 543/1148) İbn Abbas hadisinin sahih, ricâlinin tamamının meşhur ve sika kimseler olduğuna söylemektedir.³⁷³ Şuayb Arnaûd ise isnadının hasen olduğunu söylemekle beraber hadisin senedindeki Abdurrahman b. el-

³⁷¹ Tirmizî, Salât, 1, no: 149; Ebû Dâvud, Salât, 2, no: 393; Ahmed, Müsned, V, 202, no: 3081.

³⁷² Tirmizî, Salât, 1, no: 149.

³⁷³ Ebû Bekir İbnü’l-Arâbî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, Ârizatü’l-ahvezî fî şerhi’t-Tirmizî, I-XIII, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, ts., I, 251.

Hâris b. Ayyâş'ı ve Hakîm b. Hakîm'in hakkında ihtilaf edildiğini, senedin kalan râvilerinin sika olduğunu belirtmiştir.³⁷⁴

60. HADİS

أي العمل أحب إلى الله قال الصلاة على وقتها

Abdullah b. Mesud (r.a) Resûlullah'a "Amellerin hangisi Allah'a daha sevimlidir?" diye sordum. "Vaktinde kılınan namazdır" dedi.

Sahîhayn'de Abdullah b. Mesud'dan (r.a) merfu olarak tahrir edilmiştir.³⁷⁵

61. HADİS

يا أبا ذر إنه سيكون بعدي أمراء يميئون الصلاة فصل الصلاة لوقتها فإن صليت لوقتها كانت لك نافلة وإلا كنت قد أحرزت صلاتك

"Ey Ebû Zer! Hiç şüphe yok ki benden sonra namazı öldürecek birtakım emirler gelecek. Sen namazı vaktinde kıl, eğer o namazı vakti içinde tekrar kıalarsan bu senin için nafile olur. Tekrar kılamazsan sen namazını korumuş olursun."

Müslim, *Sahîh*'inde Tirmizî, *Sünen*'inde Ebû Zer el-Gıfârî (r.a)'den merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî hasen olduğuna hükmetmiş, bu bapta Abdullah b. Mesud ve Ubâde b. es-Sâmiten'de hadis rivayet edildiğini nakletmiştir.³⁷⁶

62. HADİS

أرأيت لو أن نهرا بباب أحدكم يغتسل فيه كل يوم خمسا ما تقول ذلك يبقي من درنه قالوا لا يبقي من درنه شيئا قال فذلك مثل الصلوات الخمس يمحو الله به الخطايا

"Ne dersiniz? Birinizin kapısının önünde bir nehir olsa da o kimse bu nehirde her gün beşe kere yıkansa, kirinden bir şey kalır mı? Sahâbîler: "O kimsenin kirinden hiçbir şey kalmaz" dediler. Resûlüllâh: "Beş vakit namazda işte bunun gibidir. Allah beş vakit namazla günahları silip yok eder" dedi.

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Müslim bu hadisi aynı bapta Câbir b. Abdullah'tan da (r.a) rivayet etmiştir.³⁷⁷

³⁷⁴ Ebû Dâvud, Salât, 2, no: 393 (Muhakkik notu).

³⁷⁵ Buhârî, Mevâkîf, 5, no: 527; Cihad ve Siyer, 1, no: 2782; Tevhîd, 48, no:7534; Edeb, 1, no: 5970; Müslim, İman, 36, no: 85.

³⁷⁶ Müslim, Mesâcid, 41, no: 648; Tirmizî, Salât, 15, no: 176.

63. HADİS

فضل الصلاة التي يستاك لها علي الصلاة التي لا يستاك لها سبعين ضعفا

“*Misvak kullanarak kılınan namaz misvak kullanmadan kılınan namazdan yetmiş kat daha üstündür.*”

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) *Müsned*'inde,³⁷⁸ İbn Huzeyme (ö. 311/924) *Sahîh*'inde,³⁷⁹ Hâkim (ö. 405/1014) *Müstedrek*'inde³⁸⁰ Âişe'den (r. anhô) merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Huzeyme ise *Sahîh*'inde “Bu haberin sıhhatini istisna ettim, çünkü Muhammed b. İshak'ın İbn Şihâb ez-Zührî'den bu haberi işitmediği hususunda korkarım, muhakkak ki Muhammed b. İshâk İbn Şihâb'dan 83arihi83r bulundu” dediğini zikretmiştir.³⁸¹

Hâkim bu hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu zikretmiştir.³⁸² Şuayb Arnaûd bu hadisi senedindeki Muhammed b. İshâk'ın İbn Şihâb ez-Zührî'den hadis işitmemesi nedeniyle isnadının munkatı, hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.³⁸³ Bu hadisin başka bir tarikinde³⁸⁴ yer alan Muâviye b. Yahyâ es-Sadeî hakkında İbn Hibbân *Kitâbü'l-Mecrûhîn*'de çokça münker hadis rivayet etmekle beraber, İbn Şihâb ez-Zührî ve başkalarından işittiği hadisleri vehm ile rivayette bulunduğunu zikretmiştir.³⁸⁵ Netice olarak isnadı zayıftır.

64. HADİS

إن بين الرجل وبين الشرك والكفر ترك الصلاة

“*Gerçekten kişi ile küfür ve şirk arasında namazın terki vardır.*”

Müslim *Sahîh*'inde Câbir b. Abdullah'tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.³⁸⁶

³⁷⁷ Buhârî, Mevâkîf, 6, no: 528; Müslim, Mesâcid, no: 667, 668.

³⁷⁸ Ahmed, *Müstedrek*, XXXXIII, 361, nr: 26340.

³⁷⁹ İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 109, no: 137.

³⁸⁰ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 245, no: 515.

³⁸¹ İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 109.

³⁸² Hâkim, *Müstedrek*, I, 245.

³⁸³ Ahmed, *Müsned*, XXXXIII, 361, (Muhakkik notu).

³⁸⁴ Ebû Ya'îlâ, , Ahmed b. Alî b. el-Müsenâ, *Müsnedü Ebî Ya'îlâ*, I-XVI, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, Dımaşk, 1989, VIII, 182, no: 4738.

³⁸⁵ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, I-II, thk. Humeyd b. Abdülmecid b. İsmail es-Selefî, Dâru's-Samîi, Riyad, 2000, II, 336.

³⁸⁶ Müslim, İman, 35, no: 82.

65. HADİS

من ترك الصلاة لقي الله وهو عليه غضبان

“*Kim namazı terk ederse Allah’ın huzuruna, üzerinde onun gazabını taşıyarak çıkar.*”

Taberânî (ö. 360/971) el-Mu‘cemu’l-kebir’de, Abdullah b. Abbas’tan (r.a) mevkuf olarak tahrir etmiştir.³⁸⁷ Heysemî Mecmau’z-zevâid’de şöyle demiştir: “Senedinde Sehl b. Mahmûd’u İbn Ebî Hâtim eserinde zikrederek kendinden Ahmed b. İbrâhîm ed-Devrâkî ve Sa’dan b. Yezîd’in rivayette bulunduğunu belirtmiştir. Ben derim ki: Yine kendisinden Muhammed b. Abdillâh el-Mahremî rivayette bulunmuş ve kimse kendisini tenkit etmemiştir. Senedin kalan râvileri ise güvenilir kimselerdir”.³⁸⁸ Münzirî ve Sehâvî isnadına hasen demiştir.³⁸⁹

66. HADİS

الصلاة نور

“*Namaz nurdur.*”

Müslim *Sahîh*’inde³⁹⁰ Tirmizî *Sünen*’inde³⁹¹ Ebû Mâlik el-Eşârî’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. İhtisâr edilmiştir.³⁹² Tirmizî’nin rivayetinde hadisin baş kısmı الوضوء شرط الإيمان lafzıyla başlamaktadır. Tirmizî hadisin sahih olduğuna hükmetmiştir.³⁹³

67. HADİS

قال الله عز وجل افترضت على أمتك خمس صلوات وعهدت عندي عهداً أنه من حافظ عليهن لوقتهن أدخلته الجنة ومن لم يحافظ عليهن فلا عهد له عندي

³⁸⁷ Taberânî, *el-Kebîr*, XI, no: 11782.

³⁸⁸ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, I, 295.

³⁸⁹ Münzirî, *et-Terğîb ve’t-Terhîb*, I, 214; Sehâvî, Ebû’l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Ecvibetü’l-merziyye fî mâ’ üs’ ile ‘anhü mine’l-eḥâdisi’n-nebeviyye*, I-III, Dâru’r- Râye, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrâhîm, Riyad, 1997, I, 84.

³⁹⁰ Müslim, *Tahâre*, I, no: 223.

³⁹¹ Tirmizî, *Deavât*, 91, no: 3517.

³⁹² İhtisâr: “1. Hadisin anlatmak istediğini, mânâyı tam aktaracak şekilde kısaca ifade etmek; 2. Mânâsını bozmadan hadisin bir kısmını rivayet etmek, hadisi kısaltmak.” Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 140.

³⁹³ Tirmizî, *Deavât*, 91, no: 3517.

“Aziz ve celil olan Allah: “Ümmetine beş vakit namazı farz kıldım. Kim bu namazlara sımsıkı sarılıp vaktinde kılarlsa onu cennete koyacağıma dair katımda sözüm vardır. Kim de bu beş vakit namaza önem vermezse onun içinde katımda bir ahdim yoktur” buyurdu”.

Kutsî hadistir. Ebû Dâvud³⁹⁴ ve İbn Mâce³⁹⁵ *Sünen*’inde Ebû Katâde el-Hâris b. Reb’î’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd hadisin zayıf olduğunu, zayıflık sebebinin ise senedindeki Bakiyye -İbnü’l-Velid- adlı râvinin zayıf kabul edilmesi ve Zubâra b. Abdillâh b. Ebi’s-Selîl adlı râvinin tanınmaması olarak zikretmiştir.³⁹⁶

Zehebî *Dîvânü’l-duafâi ve’l-metrûkîn*’de Bakiyye b. Velîd’in sika olmakla beraber yalancı kimselerden tedliste bulunduğunu söylemiştir.³⁹⁷ Zehebî, Ebu’l-Hasen İbnü’l-Kattân’ın (ö. 628/1231) “Bakiyye b. Velid zayıf râvilerden tedlîs yapar ve bunu mubah görür, eğer bu doğruysa, Bakiyye’nin adaleti ifsat olmuştur” dediğini nakletmiştir.³⁹⁸ İbn Hacer el-Askalânî ise *Takrîbü’t-tehzîb*’te bu râvinin sadûk olduğunu, zayıf râvilerden çokça tedliste bulunduğunu ifade etmiştir.³⁹⁹ Netice olarak isnadı zayıftır.

68. HADİS

من تها ون بصلاته فإن الله تعالى يعاقبه بخمس عشرة عقوبة ست منها قبل الموت وثلاثة عند الموت وثلاثة في القبر و ثلاثة عند خروجه من القبر فأما الستة التي قبل الموت فأولها يرفع عنه اسم الصالحين و الثانية يرفع عنه بركة الحياة و الثالثة يرفع عنه بركة الرزق والرابعة لايقبل منه شيء حتي تكمل صلاته و الخامسة لا يستجاب دعاؤه و السادسة لا يجعل له من دعاء الصالحين نصيب و أما الثلاثة التي عندالموت فإنه يموت عطشان ولو صب في حلقه ماء سبعة ابحر ما روي والثانية يموت بغتة والثالثة كأنه قد أثقل بحديد النيا والخشبها و أحجارها علي رقبتة و كتفيه وأما الثلاثة التي في القبر فيضيق عليه القبر والثانية يظلم عليه

³⁹⁴ Ebû Dâvud, Salât, 9, no: 430.

³⁹⁵ İbn Mâce, İkâme, 194, no: 1403.

³⁹⁶ Ebû Dâvud, Salât, 91, no: 430, (Muhakkik notu).

³⁹⁷ Zehebî, *Dîvânü’l-Duafâi ve’l-Metrûkîn*, thk. Hammâd el-Ensârî, Mektebetü’n-Nehdati’l-Hadîs, Mekke, 1967, s. 50.

³⁹⁸ Zehebî, *Mizân*, I, 339.

³⁹⁹ İbn Hacer el- Askalânî, *Tahrîru Takrîbü’t-Tehzîb*, I-IV, nşr. Beşşar Avvâd Marûf ve Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1997, I, 179.

القبر و الثالثة تصير عيناه با الطول و أما الثالثة التي عند خروجه من القبر فالولها يلقي الله تعا لي وهو عليه قضبان والثانية يكون حسابه شديداً والثالثة يكون رجوعه من بين يدي الله تعالى إلي النار إلا أن يعفو الله عز و جل

“Kim namazı hafife alırsa Allah Teâlâ onu on beş ceza ile cezalandırır. Bunlardan altı tanesi ölmeden önce üç tanesi ölüm anında üç tanesi kabirde üç tanesi de kabirden çıkınca, ölmeden önce başına gelecek altı cezaya gelince, birincisi adı sâlih kişilerin arasından çıkarılır, ikincisi hayatından bereket kaldırılır, üçüncüsü rızkının bereketi kaldırılır, dördüncüsü namazını kılincaya kadar hiçbir ameli kabul olmaz, beşincisi duası icabet görmez, altıncısı, salihlerin duasından nasibini alamaz.

Ölüm anında başına gelecek cezaya gelince, birincisi susuz olarak ölür, ikincisi boğazından öyle ki yedi deniz su içirilse yine de ansızın ölür, üçüncüsü sanki dünyanın bütün yükünü omuzlamış gibi iyice yüklenir. Kabirde başına gelecek cezaya gelince, kabri onu sıkar, kabri karanlık olur, üçüncüsü gözleri uzaklara bakakalır.

Kabirden çıkınca başına gelecek üç cezaya gelince, birincisi Allah’ı karşısında öfkeli bulur, ikincisi hesabı çetin olur, üçüncüsü Allah’ın huzurundan ayrılıp varacağı yer ateş olur ki ancak; Allah affederse müstesna...”

Ebu’l-Leys es-Semerkandî (ö. 373/983) *Ukûbetü li-ehli’l-kebâir* adlı eserinde isnadsız zikretmiştir.⁴⁰⁰ Zehebî (ö. 748/1348) *Mîzânü’l-i‘tidâl*’de, İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) *Lisânü’l-Mîzân*’da Ebû Hüreyre tarikiyle yer verdiği bu hadisin senedinde yer alan Muhammed b. Ali b. el-Abbâs el-Bağdâdî el-Attâr’ın Ebû Bekir b. Ziyâd en-Neysâbûrî adına İbn Ziyâd, Rebî, Şâfiî, Mâlik, Sümeyye, Ebî Sâlih, Ebû Hüreyre tarikiyle “namazı terk eden kişi” hakkında uydurma bir hadis isnad ettiğini zikretmiştir. “Kim namazı hafife alırsa Allah onu on beş hasletle cezalandırır...” hadisinin mevzu olduğuna hükmetmiştir.⁴⁰¹

⁴⁰⁰ Ebu’l-Leys es-Semerkandî, Ebû’l-Leys İmâmü’l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî, *Ukûbetü ehli’l-kebâir*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 18-19.

⁴⁰¹ Zehebî, *Mîzân*, III, 653; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, VII, 366.

69. HADİS

خالفوا اليهود فإنهم لا يصلون في نعالهم ولا خفافهم

“*Yahudilere muhalefet ediniz. Çünkü onlar ayakkabılarıyla ve mestleriyle namaz kılmazlar.*”

Ebû Dâvûd (ö. 275/889) *Sünen*’inde⁴⁰² ve Bezzâr (ö. 292/905) *Müsned*’inde⁴⁰³ “*Yahudilere muhalefet edip mestleriniz ve nahınlarınızla namaz kılınız*” lafzıyla İbn Hibbân (ö. 354/965) *Sahîh*’inde⁴⁰⁴ الزَّيَّادِ ziyadesiyle Şeddâd b. Evs’den babası kanalıyla (r. anhumâ) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd bu hadisin Hilal b. Meymûne er-Remlî sebebiyle isnadının hasen, kalan ricâlin güvenilir kişiler olduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁵ Hilal b. Meymûne er-Remlî el-Filistinî hakkında Ebû Hâtim er-Râzî “leyse bi’l-kaviyy”⁴⁰⁶, “hadisi yazılabilir” derken, Yahyâ b. Maîn ise “sikadır” demiştir.⁴⁰⁷ Bezzâr *Müsned*’inde bu hadisi Enes b. Mâlik’ten de merfu olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir: “Bu hadisi Enes’ten bundan başka bir vecihle rivayet edildiğini bilmiyoruz. Bunu Ömer’den de yalnız Ebû Kuteybe nakletmiş olup Ömer meşhur bir kimsedir”.⁴⁰⁸ Heysemî, Ömer b. Nebhân el-Abdî’nin metrûk olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁹

70. HADİS

لعنة الله على اليهود والنصارى اتخذوا قبور أنبيائهم مساجدا

“*Allah Yahudi ve Hristiyanlara lanet etsin. Peygamberlerinin kabirlerini mescitlere çevirdiler.*”

⁴⁰² Ebû Dâvud, Salât, 89, no: 652.

⁴⁰³ Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî, *el-Bahru’z-zehhâr (Müsnedü Bezzâr)*, I-XV, thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullâh, Mektebetü’l-ulûmi ve’l-hikem, Medine, 1988, VIII, 406, no:3480.

⁴⁰⁴ İbn Hibbân, *el-İhsânü fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1988, I-XVIII, V, 561, no: 2186.

⁴⁰⁵ Ebû Dâvud, Salât, 89, (no: 652, Muhakkik notu).

⁴⁰⁶ Leyse bi Kaviyy (hadis rivayetinde kuvvetli değildir). “Bu lafızla nitelenen râvinin hadisi de ilkinden daha düşük mertebede olmakla beraber i’tibâr için yazılır”. Recep Emin Gül, “Hadiste İlminde Cerh ve Ta’dîl Terimleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.43, 2015, s. 367.

⁴⁰⁷ İbn Ebî Hâtim er-Râzî, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, I-IX, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1952, IX, 76.

⁴⁰⁸ Bezzâr, *Müsned*, XIII, 456, no: 7230.

⁴⁰⁹ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, X, 2.

Buhârî ve Müslim *Sahîh*'inde⁴¹⁰ İbn Abbas ve Âişe'den (r. anhumâ) e merfu olarak tahrir etmiştir. Buhârî bu hadisi aynı manada Ebû Hüreyre'den (r.a) قَاتِلَ lafzıyla tahrir etmiştir.⁴¹¹

71. HADİS

اللهم لا تجعل قبري وثنا يعبد

“Allah’ım kabrimi tapınılan bir put haline getirme.”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadının kavî olduğunu, isnadındaki Hamza b. el-Muğîre'yi Yahya b. Maîn'in ve İbn Hibbân'ın sika kabul ettiğini, kalan ricâlin *Sahîh*'in ricâli olduğunu söylemiştir.⁴¹² Mâlik b. Enes (ö. 179/795) *Muvattâ*'sında Atâ b. Yesâr'dan mürsel olarak bu hadisi tahrir etmiştir.⁴¹³ Netice olarak ricâlinin sika olması hasebiyle sahihtir.

72. HADİS

والصلاة واجبة عليكم خلف كل مسلم برا كان أو فاجرا وإن عمل الكبائر

“Salih olsun, fâcir olsun büyük günah bile işlemiş olsa her Müslümanın arkasında namaz kılmak vaciptir.”

Ebû Dâvud *Sünen*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁴¹⁴ Zeylâî (ö. 762/1360) *Nasbu'r-Râye*'de bu hadisi rivayet ettikten sonra Ebû Dâvûd'un bu hadisin senedinde yer alan Mekhûl eş-Şâmî'nin Ebû Hüreyre'den hadis işitmemesi sebebiyle hadisi zayıf kabul ettiğini, Beyhakî'nin de *Marife*'sinde isnadına sahih dediğini, Ebû Hüreyre ve Mekhûl arasında kopukluk olduğunu zikretmiştir.⁴¹⁵ Netice olarak isnadı zayıftır.

⁴¹⁰ Buhârî, Salât, 55, no: 435, 436; Müslim, Mesâcid, 3, no: 529.

⁴¹¹ Buhârî, Salât, 55, no: 437.

⁴¹² Ahmed, *Müsned*, VII, 314, no: (7358, Muhakkik Notu)

⁴¹³ Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *Muvatta*’, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, Beyrut, 1985, Kasru's-Salât, 24, no:85.

⁴¹⁴ Ebû Dâvud, Cihad, 34, no: 2533.

⁴¹⁵ Zeylâî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf, *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi Tahrîci'l-Hidaye ve Buğyet'ü-l İlmî fi Tahrîci'z-Zeylâî*, thk. Muhmmmed Avvâme, I-V, Müessesetü'r-Reyyân, I. Baskı, Beyrut, 1997, II, 27.

73. HADİS

من صلى خلف عالم تقي فكأنما صلى خلف نبي

“*Kim muttaki bir âlimin arkasında namaz kılsa sanki bir peygamberin arkasında namaz kılmuş gibi olur.*”

Sehâvî mana bakımından yakın Deylemî'nin Câbir b. Abdullah'tan merfu olarak, Taberânî ve Hâkim'in ise Mersed b. Ebî Mersed el-Ganevî'den zayıf bir isnadla bir başka rivayetinde ise علمؤكم فإنهم وفدكم فيما بينكم وبين ربكم lafzıyla, Dârekutnî'nin İbn Abbas'tan merfu olarak اجعلوا أئمتكم خياركم فيما بينكم و ربكم lafzıyla rivayet ettiğini, ancak Burhâneddin el-Mergînânî'nin (ö.593/1197) *el-Hidâye*'sinde من صلى خلف عالم تقي فكأنما lafzıyla geçen bu hadisi bu lafızla bulamadığını söylemiştir.⁴¹⁶ Zeylâî garîb olduğuna hükmetmiştir.⁴¹⁷ İbn Hacer de *ed-Dirâye*'de bu hadisi bulamadığını söylemiştir.⁴¹⁸ Elbânî, bu hadisin aslının olmadığını, Zeylâî'nin *Nasbu'r-râye*'de bu hadis için garîb dediğini, *Hidâye*'de yer alan hadisler konusunda bunun Zeylâî'nin adeti olduğunu zikretmiştir.⁴¹⁹ Şevkânî (ö. 1250/1834) *el-Fevâidü'l-mecmûa*'da bu hadis ve ilgili rivayetlerinin sahih olmadığını zikretmiştir.⁴²⁰

74. HADİS

من ترك ثلاث جمع تهاونا بها طبع الله على قلبه

“*Kim önemsemeyerek üç cumayı terk ederse Allah onun kalbini mühürler.*”

Tirmizî,⁴²¹ Ebû Dâvud,⁴²² İbn Mâce,⁴²³ *Sünen*'inde, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁴²⁴ Ebu'l Ca'd ed-Damrî'den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Şuayb Arnaûd hadisin sahih li gayrih, isnadının Muhammed b. Amr b. Alkame sebebiyle hasen

⁴¹⁶ Sehâvî, *Mekâsîdû'l-hasene*, s. 486.

⁴¹⁷ Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, II, 26. “Zeylâî garîb lafzını *Nasbu'r-Râye*'de senedi olmayan hadis için kullanır”. Aydınli Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*,

⁴¹⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dirâye fî Tahrîci li-Ehâdisi'l-Hidâye*, I-II, tsh. Abdullah Hâşim el-Yemânî, Dâru'l-Marife, Beyrut, ts. I, 168.

⁴¹⁹ Elbânî, *Silsiletü'z-Zaîfe*, II, 44.

⁴²⁰ Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî, *el-Fevâidü'l-Mecmûa fî Ehâdisi'l-Mevzûa*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el- Yemânî, Dâru'l-Kütübî'l-İmiyye, Beyrut, 1995, s. 32.

⁴²¹ Tirmizî, *Salât*, 242, no: 500.

⁴²² Ebû Dâvud, *Salât*, 209, no: 1052.

⁴²³ İbn Mâce, *İkâme*, 93, no:1125.

⁴²⁴ Ahmed, *Müsned*, XXIV, 255, no: 15498.

olduğunu zikretmiştir.⁴²⁵ Muhammed b. Amr b. Alkame'yi İbn Hibbân *Sikât*'ında zikretmiştir.⁴²⁶

Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu, bu konuda İbn Ömer, İbn Abbas ve Semûre'den de hadis rivayet edildiğini zikretmiştir. Tirmizî bu konuda Muhammed'e (Buhârî) Ebu'l Ca'd ed-Damrî'nin adını sorduğunu bilemediğini ve şöyle dediğini söylemiştir: *“Onun Hz. Peygamber'den rivayeti olarak sadece bu hadisi biliyoruz. Bu hadisi sadece Muhammed b. Amr'ın rivayetinden biliyoruz”* demiştir.⁴²⁷

75. HADİS

“Bir müslüman Cuma gusül abdesti alırsa Cuma namazına giderse, bir haftalık günahları affolunur ve her adımı için sevap verilir.”

Müslim *Sahîh*'inde yakın manada Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak şu lafızla tahrir etmiştir:⁴²⁸

من اغتسل ثم أتى الجمعة فصلى ما قدر له ثم أنصت حتى يفرغ من خطبته ثم يصلي معه
غفر له ما بينه وبين الجمعة الأخرى وفضل ثلاثة أيام

“Bir kimse gusül abdesti alır sonra Cuma namazına gelir, kendisine mukadder olan namazı kılar, sonra hatip hutbesini bitirinceye kadar dinler, sonra onunla beraber Cuma namazını kılar, o Cuma ile öbür Cuma arasındaki günahları; üç günlük de fazla günahları affolunur.”

Hadisin *“her adımına karşılık sevap verilir”* lafzıyla ilgili *“her adıma karşılık bir yıllık ibadet namaz ve oruç sevabı verilir”*⁴²⁹, *“yirmi yıllık amel yazılır”* lafızlarıyla da cuma günü gusletmenin faziletine teşvik amacıyla isnadı zayıf hadisler rivayet edilmiştir.⁴³⁰

⁴²⁵ Ebû Dâvud, Salât, 209, no: 1052, (Muhakkik notu).

⁴²⁶ İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, thk. Muhammed Abdülmüid Han, I-X, Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1973, VII, 377.

⁴²⁷ Tirmizî, Salât, 242, no: 500.

⁴²⁸ Müslim, Cuma, 8, no: 857.

⁴²⁹ Ahmed, *Müsned*, XI, 543-544, no: 6954.

⁴³⁰ Taberânî, *el-Kebîr*, XVIII, 140-141, no: 292.

76. HADİS

لَيَنْتَهِيْنَ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتَمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونَنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ

“*Birtakım insanlar, ya Cuma namazını terk etmeyi bırakırlar, ya da Allah onların kalplerini mühürler. Sonra da gafillerden olurlar.*”

Müslim *Sahîh*’inde Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Ömer’den (r. anhumâ) merfu olarak tahrir etmiştir.⁴³¹

77. HADİS

مَنْ قَرَأَ بَعْدَ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَجَارَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا مِنَ السَّوْءِ إِلَى الْجُمُعَةِ الْآخِرَى

“*Cuma namazından sonra yedi defa İhlas ve Muavvizeteyn okuyanı Allah Teâlâ bir hafta kazadan beladan ve kötü işlerden korur.*”

İbn Sünnî (ö. 364/975) *Amelü’l-yevm ve’l-leyl*’de,⁴³² İbn Şâhin (ö. 385/996) *et-Terğib fî fezâili’l-a’-mâl ve sevâbi zâlik* adlı eserinde⁴³³ Âişe (r. anhâ)’dan merfu olarak rivayet etmiştir. İbn Hacer *Fütûhât-ı rabbâniyye*’de isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.⁴³⁴

78. HADİS

مَنْ قَالَ صَبِيحَةً يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَبْلَ صَلَاةِ الْغَدَاةِ أَسْتَغْفِرَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ غُفِرَ اللَّهُ تَعَالَى ذَنْبَهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ

“*Kim cuma sabahı, sabah namazından önce Estağfirullâh ellezîy lâ ilâhe illa hüve’l-hayyul kayyûm ve etûbü ileyh üç kere derse Allah Teâlâ deniz köpüğü kadar bile olsa günahlarını bağışlar.*”

⁴³¹ Müslim, Cuma, 12, no: 865.

⁴³² İbnü’s-Sünnî, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dîneverî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyl*, thk. Abdurrahman Kevser b. Muhammed Âşık el-Bernî, Dâru’l-Erkâm İbni Ebi’l-Erkâm, Beyrut, 1998, s. 228, no: 375.

⁴³³ İbn Şâhin, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osmân el-Bağdâdî, *et-Terğib fî fedâili’l-a’-mâl ve sevâbi zâlik*, I-II, thk. Salih Ahmed Muslih el-Vaîl, Dâru İbnü’l-Cevzî, Demmâm, 1995, I, 373, no: 472.

⁴³⁴ İbn Hacer el-Askalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-Fütûhât-ı rabbâniyye ale’l- ezkâri’n-neveviyye*, I-VII, thk. Abdülmünim Halil İbrahim, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1424-2004, IV, 163.

Taberânî, (ö. 360/971) *Mu'cemu'l-evsat*'ta,⁴³⁵ İbnü's-Sünnî (ö. 364/975) *Amelü'l-yevm ve'l-leyl*'de,⁴³⁶ İbn Asâkir (ö. 620/1223) *Târîhu Dımaşk*'ta⁴³⁷ Enes b. Mâlik'ten (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. İbn Hacer, senedindeki Abdülazîz b. Abdurrahmân el-Bâlîsî'yi Ahmed b. Hanbel'in yalancılıkla itham ettiğini, Husayf'ın Enes b. Mâlik'ten hadis işitmediğini, İshâk b. Hâlid hakkında ise İbn Adî'nin "münker rivayetleri vardır" dediğini söylemiştir. Netice olarak isnadının çok zayıf olduğunu söyleyebiliriz.⁴³⁸

79. HADİS

فليوجه من أعضائه القبلة ما استطاع

"Namazda her uzvunu gücün yettiği kadar kibleye karşı bulundur."

Zeylâî *Nasbu'r-râye*'de bu hadisi temriz sîgasıyla aktardıktan sonra garîb olduğuna hükmetmiş, Merginânî'nin bu hadisle namazda ayak parmaklarının kibleye çevrilmesinin müstehab oluşuna istidlal getirdiğini ve Nesâî'nin bu konuda bab başlığı açtığını söylemiştir.⁴³⁹ İbn Hacer el-Askalânî bu hadis hakkında şöyle demiştir: "*Bu hadisi bulamadım, zannediyorum ki, فليوجه sözü, musannifin hadise dahil ettiği sözüdür.*"⁴⁴⁰ Aynî de *el-Bünâye şerhu'l-Hidâye*'de⁴⁴¹ bu hadisin garîb olduğuna hükmettikten sonra "ayakların kibleye çevrilmesi" ile ilgili benzer manada Nesâî'nin *Sünen*'inde⁴⁴² Abdullah b. Ömer'den mevkuf olarak, Buhârî'nin *Sahih*'inde⁴⁴³ Ebû Humeyd es-Sâidî'den (r.a) farklı lafızla merfu olarak rivayet ettiği şu hadislere yer vermiştir:

من سنة الصلاة أن ينصب القدم اليمنى واستقباله بأصابعها القبلة والجلوس على اليسرى

"Sağ ayağın düz olması ve ayak parmaklarının kibleye dönük olması namazın sünnetindendir."

⁴³⁵ Taberânî, *el-Evsat*, VII, 356, no: 7717.

⁴³⁶ İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyl*, s, 69.

⁴³⁷ İbn Asâkir, *Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, Târîhu Medîneti Dımaşk*, I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Muhibüddin Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amevî, Beyrut 1410-1995, XVI, 382.

⁴³⁸ İbn Hacer, *Netâicü'l-efkâr fî tahrîci ehâdisi'l-ezkâr*, I-V, thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2008, II, 429.

⁴³⁹ Zeylâî, *Nasbu'r-râye*, I, 387.

⁴⁴⁰ İbn Hacer, *ed-Diraye*, I, 147.

⁴⁴¹ Aynî, *el-Bünâye şerhu'l-Hidâye*, II, 247.

⁴⁴² Nesâî, *Salât*, 213, no: 748.

⁴⁴³ Buhârî, *Ezan*, 145, no: 828.

İlk rivayet Abdullah b. Ömer'in rivayeti ikincisi ise Ebû Humeyd es-Sâidî'nin rivayetidir.

وستقبل بأطراف أصابع رجله القبلة

“(Resûlüllâh) Ayak parmak uçlarını kibleye çevirdi.”

Netice olarak Zeylâî garîb lafzını senedini bulamadığı ya da ulaşamadığı hadisler hakkında kullanır. İbn Hacer hadise Merginânî'nin “çevirsin” sözünü hadise derc ettiğini söylemiştir. Her ne kadar bu hadisin senedi olmasa da benzer manada Nesâî ve Buhârî'nin rivayetlerinin nakledilmesi sıhhat açısından daha evladır.

80. HADİS

من نسي صلاة فلم يذكرها إلا وهو مع الإمام فليصل مع الإمام فإذا فرغ من صلاته فليعد الصلاة التي نسي ثم ليعد الصلاة التي صلاها مع الإمام

“Sizden her kim bir namazı kılamaz da ancak imamla birlikte namaz kılarken hatırlarsa namazını tamamlasın. Bundan sonra unuttuğu namazı kılsın. Sonra da imamla birlikte kıldığı namazı iade etsin.”

Taberânî *el-Evsat*'ta,⁴⁴⁴ Beyhakî (ö. 458/1066) *Sünen*'inde⁴⁴⁵ Abdullah b. Ömer (r.a)'den merfu olarak rivayet etmiştir. Beyhakî, merfu olarak rivayet edilen bu hadiste İbrahim et-Türçümânî'nin teferrüd ettiğini, sahih olanın Abdullah b. Ömer'in sözü olduğunu, bu hadisi Mâlik b. Enes'in Abdullah b. Ömer el-Umrî, Nâfî, İbn Ömer tarihiyle mevkuf olarak rivayet ettiğini söylemiştir. Ebû Zür'a er-Râzî'de (ö. 264/878) aynı kanaati paylaşmaktadır.⁴⁴⁶ Senedinde yer alan Saîd b. Abdurrahman el-Cumahî'nin sadûk olmakla beraber onun vehme düştüğü söylenmiştir.⁴⁴⁷ İsmâil b. İbrâhim et-Türçümânî'yi İbn Hibbân *Sikât*'ında zikretmiş,⁴⁴⁸ Mizzî *Tehzîbü'l-kemâl*'de Yahya b. Maîn'in onun hakkında “leyse bihî be's”⁴⁴⁹ dediğini zikretmiştir.⁴⁵⁰ Netice olarak bu hadis mevkuftur, isnadı zayıftır.

⁴⁴⁴ Taberânî, *el-Evsat*, V, 218, no: 5132.

⁴⁴⁵ Beyhakî, *Sünen*, II, 313, no: 3194.

⁴⁴⁶ Hatîb, *Târihu Bağdâd*, X, 97.

⁴⁴⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-tehzîb*, II, 36.

⁴⁴⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 101.

⁴⁴⁹ Leyse Bihî Be's: “Ta'dilin, Zehebî'ye ve Irâkî'ye göre üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis, yazılır ve araştırılır/incelenir.” Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 475.

81. HADİS

إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَسْجُدَ عَلَى الْأَرْضِ فَاسْجُدْ وَإِلَّا فَأَوْمِءْ بِإِيمَاءٍ وَاجْعَلِ السُّجُودَ أَخْفَضَ مِنْ

الرُّكُوعِ

“Eğer yere secde edebiliyorsan yere secde et. Değilse ima ile kıl ve secdede başını rükûa göre biraz daha fazla eğ.”

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî (ö. 307/919) *Müsned*'inde, Heysemî (ö. 807/1405) *Keşfu'l-Estâr*' da⁴⁵¹ Câbir b. Abdullah'tan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir.⁴⁵² Muhakkik Hüseyin Selim Esed râvilerinden Hafs b. Ebî Dâvud el-Kârî'nin metruk, hocası Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leylâ'nın sadûk ancak hafızasının çok zayıfladığını ve bu hadisin isnadının çok zayıf olduğunu söylemiştir.⁴⁵³

Zehebî *Mîzân*'da Hafs b. Süleymân -Hafs b. Ebî Dâvud- hakkında Yahyâ b. Maîn'in “leyse bi şeyin”, Buhârî'nin “onu terk ettiler”, Ebû Hâtim er-Râzî'nin “metruktur, doğru sözlü değildir”, İbnü'l-Harrâş'ın “yalancıdır hadis uydurur”, İbn Adî'nin “hadislerinin geneli gayr-i mahfuzdur”, İbn Hibbân'ın “hadisin senedindeki râvileri takdim-tehir ederek maklûb ettiğini, mürsel hadisleri merfu olarak rivayet ettiğini, insanlardan kitaplar alıp, onları çoğaltıp, sema metodu olmaksızın rivayet ederdi” dediğini nakletmiştir.⁴⁵⁴ Netice olarak isnadı çok zayıftır. Heysemî ise bu hadis hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: “Ebû Ya'lâ ve benzerini Bezzâr rivayet etmiştir. Bezzâr'ın râvileri Sahîh'in râvileridir.”⁴⁵⁵

82. HADİS

كَذَلِكَ الْمُصَلِّي لَا تَقْبَلُ نَافِلَتُهُ حَتَّى يُؤَدِّيَ الْفَرِيضَةَ

“Bunun gibi namaz kılan kişinin de üzerindeki farzları eda edinceye kadar kıldığı nafile namazları kabul olmaz.”

⁴⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, III, 15.

⁴⁵¹ Heysemî, *Keşfu'l-Estâr*, I, 275, no: 568.

⁴⁵² Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 345, no: 1811.

⁴⁵³ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 346 (Muhakkik notu).

⁴⁵⁴ Zehebî, *Mîzân*, I, 558.

⁴⁵⁵ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, II, 148.

Ebû Ya‘lâ *Müsned*’inde⁴⁵⁶, Beyhakî *Sünen*’inde Ali b. Ebî Tâlib’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiş ve Beyhakî senedinde yer alan Musâ b. Ubeyde er-Rebezî’nin hadisiyle ihticâc olunamayacağına hükmetmiştir.⁴⁵⁷ Hadisin tam metni ise şöyledir:

يَا عَلِيُّ مَثَلُ الَّذِي لَا يُتِمُّ صَلَاتَهُ كَمَثَلِ الْحَبْلِيِّ حَمَلَتْ فَلَمَّا دَنَا نَفَاسُهُ أَسْقَطَتْ فَلَا هِيَ دَأْتُ وَلَدٍ وَلَا هِيَ دَأْتُ حَمَلٍ وَمَثَلُ الْمُصَلِّي كَمَثَلِ التَّاجِرِ لَا يَخْلُصُ لَهُ رِبْحُهُ حَتَّى يَخْلُصَ لَهُ رَأْسُ مَالِهِ كَذَلِكَ الْمُصَلِّي لَا تُقْبَلُ نَافِلَتُهُ حَتَّى يُؤَدِّيَ الْفَرِيضَةَ

“Ey Ali! Namazı tamam olmayan kimsenin durumu, hamile kalıp da sonrada loğusalığı yaklaşıncı düşük yapan hamileye benzer. Böylece bu kişi ne hamiledir ne de çocuk sahibidir. Namaz kılanın durumu da tüccara benzer. Sermayesi halis, helal olmadıkça kazancı da halis olmaz. Namaz kılan da böyledir. Farzı eda edinceye kadar nafilesi de kabul edilmez.”

Zehebî *Mizân*’da Musâ b. Ubeyde er-Rebezî hakkında Ahmed b. Hanbel,⁴⁵⁸ Yahyâ b. Maîn,⁴⁵⁹ Nesâî⁴⁶⁰ ve diğerlerinin olumsuz görüşlerine yer vermiş, sadece İbn Sa’d’ın bu râvi hakkında sika derken rivayetleriyle ihticâc olunmayacağını belirtmiştir.⁴⁶¹ Netice olarak isnadı zayıftır.

83. HADİS

من صلي صلاة لم يتمها زيد عليها من سبحاته حتي تتم

“Kim bir namazı eksik kılsa, namazı tam oluncaya kadar ona nafile ibadetlerinden eklenir.”

Taberânî *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de Âiz b. Kurt’tan merfu olarak tahrir etmiştir.⁴⁶² Heysemî râvilerinin güvenilir kimseler olduğunu söylemiştir.⁴⁶³ İbn Hacer *el-İsâbe*’de

⁴⁵⁶ Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, I, 267, no: 315.

⁴⁵⁷ Beyhakî, *es-Sünen*, II, 541, no: 4004.

⁴⁵⁸ Ahmed, *Kitâbü’l-İlel ve Ma’rifeti’r-Ricâl*, I-IV, thk. Vasiyullâh b. Muhammed Abbâs, Dâru Hânî, Riyad, 1422/2001, III, 206.

⁴⁵⁹ İbn Adî, *el-Kâmil fi’l-duafâ*, IX, 512.

⁴⁶⁰ Nesâî, *ed-Duafâü ve’l-Metrûkîn*, thk. Bûran ed-Dannâvî-Kemâl Yusuf el-Hût, Müessesetü Küttübî’s-Sekâfiyye, Beyrut, 1405/1985, s. 224.

⁴⁶¹ Zehebî, *Mizân*, IV, 213.

⁴⁶² Taberânî, *el-Kebîr*, XVIII, 22-23, no: 37.

⁴⁶³ Heysemî, *Zevâid*, I, 291.

isnadına hasen demiştir.⁴⁶⁴ Elbânî isnadının sahih, râvilerinin sika ve Buhârî'nin râvileri olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁵

84. HADİS

إن فريضة الصلاة و الزكاة و غيرهما إذا لم تتم تكمل بالطوع

“Namazın farzı, zekât ve bunların dışındaki farzlar eksik bırakıldığında, nafileler onlarla tamamlanacaktır.”

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce *Sünen*'inde⁴⁶⁶, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁴⁶⁷, Hâkim *Müstedrek*'te⁴⁶⁸ Temîm ed-Dârî'den merfu olarak şu lafızlarla rivayet etmiştir:

أول ما يحاسب به العبد يوم القيامة صلاته فإن كان قد أتمها كتبت له تامة وإن لم يكن أتمها قال الله تعالى لملائكته أنظروا هل تجدون لعبدي من تطوع فيكملون به فريضته ثم الزكاة كذلك تؤخذ الأعمال علي حسب ذلك

“Kıyamet günü kulun ilk hesaba çekileceği ameli namazıdır. Namazını tam kıldıysa, o kul için namaz tam yazılır. Eğer namazı tam değilse Allah Teâlâ meleklerine şöyle der: Kulunun nafile namazları var mı bakınız? Farzların eksikliği sonra da zekât nafilelerle tamamlanır. Diğer ameller de bu şekilde hesaba çekilir.”

Şuayb el-Arnaûd isnadına sahih demiştir.⁴⁶⁹

85. HADİS

وما تقرب إلي عبدي بشيء أحب إلي مما افترضت عليه

“Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan bir şeyle yaklaşamaz.”

Kutsi hadistir. Buhârî *Sahih*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, I-VIII, thk., Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, III, 495.

⁴⁶⁵ Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisü's-sahiha*, VII, 564, no: 3186.

⁴⁶⁶ Ebû Dâvûd, *Salât*, 148, no: 866; İbn Mâce, *İkâme*, 202, no:1426.

⁴⁶⁷ Ahmed, *Müsned*, XXVIII, 152, no: 16954.

⁴⁶⁸ Hâkim, *Müstedrek*, I, 394, no: 966.

⁴⁶⁹ Ebû Dâvûd, *Salât*, 148, (no: 866, Muhakkik Notu)

⁴⁷⁰ Buhârî, *Rikâk*, 38, no: 6502.

86. HADİS

إِنَّ أَوَّلَ مَا يَحَاسِبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَلَاتُهُ فَإِنْ صَلَحَتْ فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ فَإِنْ انْتَقَصَ مِنْ فَرِيضَتِهِ شَيْئًا قَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى انْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَيُكَمَّلُ بِهَا مَا انْتَقَصَ مِنَ الْفَرِيضَةِ

“Kıyamet günü kulun ilk hesaba çekileceği ameli namazıdır. Eğer namazı doğru ise kurtulacaktır yok namazını ifsat etmişse hüsrana uğrayacaktır. Farz namazlarından eksiği varsa Allah Teâlâ: “Bakın bakalım kulumun nafile namazları var mı? der. Varsa farz namazlardan eksik olanlar nafilelerle tamamlanacaktır.”

Tirmizî Sünen’inde Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî isnadının hasen garîb olduğunu, aynı konuda Temîm ed-Dârî’den de hadis rivayet edildiğini belirtir.⁴⁷¹

87. HADİS

الْجَمْعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ مِنْ غَيْرِ عَذْرِ مِنَ الْكِبَائِرِ

“İki namazı özürsüz bir araya getirmek büyük günahlardandır.”

Tirmizî Sünen’inde,⁴⁷² Ebû Ya’lâ Müsned’inde,⁴⁷³ Taberânî el-Mu’cemu’l-evsat’ta,⁴⁷⁴ Beyhakî Sünen’inde⁴⁷⁵ İbn Abbas’tan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Beyhakî Sünen’inde, İbn Abbas rivayetinde bulunan Haneş’in teferrüd ettiğini, hadisçiler nezdinde zayıf olduğu ve haberinin delil olamayacağını zikretmiştir.⁴⁷⁶ Tirmizî hadisin râvilerinden Haneş’in künyesinin Ebû Ali er-Rahabiyyü, adının ise Hüseyin b. Kays olduğunu, hadisçilerden Ahmed b. Hanbel ve başkalarının onu zayıf saydıklarını ifade etmiştir.⁴⁷⁷

Ahmed b. Hanbel bu râviyi metrûk kabul etmiştir.⁴⁷⁸ Zehebî, Buhârî’nin onun hakkında “hadisi yazılmaz” derken, Yahya b. Maîn’in onu zayıf kabul ettiğini, Nesâî’nin “güvenilir değildir” dediğini nakletmiş ve “Kim iki namazı özürsüz cem

⁴⁷¹ Tirmizî, Salât, 189, no: 413.

⁴⁷² Tirmizî, Salât, 24, no: 188.

⁴⁷³ Ebû Ya’lâ, Müsned, V, 136, no: 2751.

⁴⁷⁴ Taberânî, el-Kebîr, IX, no: 11540.

⁴⁷⁵ Beyhakî, Sünenü’l-Kübrâ, III, 240, no: 5559.

⁴⁷⁶ Beyhakî, Sünenü’l-Kübrâ, III, 240.

⁴⁷⁷ Tirmizî, Salât, 24, no: 188.

⁴⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, el-İlel, II, 486.

ederse büyük günahlara bir kapı açmış olur” hadisinin, bu râvinin münker hadislerinden biri olduğunu da belirtmiştir.⁴⁷⁹

İki namazı özürsüz bir araya getirmenin büyük günah sayıldığı durumun aksini gösteren rivayetlerde bulunmaktadır. Müslim’in *Sahih*’inde İbn Abbâs ve Muâz b. Cebel’den (r. anhumâ) merfu olarak tahrir ettiği hadis buna örnek verilebilir.⁴⁸⁰ Netice olarak Ebû Ali er-Rahabiyyü’nün münker rivayetleri olması ve muhaddisler nezdinde metrûk ve zayıf sayılması sebebiyle bu hadisin isnadı çok zayıftır.

88. HADİS

من قضي صلاة واحدة متعمدا بقي في النار حقبا

“Bir vakit namazı kasten kazaya bırakan kimse uzun süre cehennemde azap görecektir.”

İsmail Hakkı Bursevî *Rûhu’l-Beyan* tefsirinde Bakara suresi 3 ve Nisa suresi 103. Ayetlerinin tefsiri bağlamında birini Resûlüllah’a atfederek merfu bir şekilde, diğerini ise hadiste diyerek muallak bir sığayla “sonra kaza bile etse” lafzıyla isnatsız zikretmiştir.⁴⁸¹ Bu hadis mevzu hadislerin yer aldığı hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Bursevî hadiste ifade edilen حقبا kelimesini “seksen yıldır, her yıl üç yüz altmış gün gün, sizin hesap etmenizle her gün bin yıl -namazı kazaya bırakan kişinin cezası” olarak yorumlamıştır. Ömründe bir vakit namazı bile kaçırmamış olan bir kimsenin kazası olsa bu durumda altından kalkamayacağı bir cezayla yüz yüze gelmiş olacaktır. Mevzu hadis olarak mevzuat kitaplarında yer almayan, isnadı bile olmayan bu rivayetin hadis ilmi kriterlerine göre tespiti yapılamazken hadis olarak aslının olmadığını söylememiz isabetli olacaktır kaldı ki terhîb türünden bir yaklaşımla merfu bir hadis gibi lanse edilen bu rivayet namaza yeni başlayan insanları da namazdan soğutabilir.⁴⁸²

⁴⁷⁹ Zehebî, *Mizân*, I, 546.

⁴⁸⁰ Müslim, *Salâtü’l-Müsâfirîn*, 6, no: 705.

⁴⁸¹ Bursevî, İsmail Hakkı Bursevî, *Tefsîru Rûhu’l-Beyân*, I-X, Dâru’l-Fikr, ts., I, 34; II, 276.

⁴⁸² Geniş bilgi için bk. Abdulvehhab Gözün, “Bir Vakit Namazı Terk Edenin Durumuyla İlgili Bazı Rivayetlerin Kritiği”, *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, S.13. 2020, s. 182-184.

89. HADİS

الصلاة عماد الدين من أقامها فقد أقام الدين ومن هدمها فقد هدم الدين

“*Namaz dinin direğidir. Kim onu dosdoğru kılarsa dinini doğrultmuş olur, kim de onu yıkarsa dinini yıkmıştır.*”

Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*'da yaklaşık lafızlarla Ömer b. Hattâb'dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Beyhakî hocası Hâkim en-Nisâbûrî'nin bu hadisin râvilerinden İkrime'nin (İkrime b. Hâlid b. Saîd b. el-Âs) Ömer b. Hattâb'dan hadis işitmediğini, Abdullah b. Ömer'i kastettiğini ifade etmiştir.⁴⁸³

İbn Ebû Hâtim de (ö. 327/938) *el-Merâsîl*'de Ahmed b. Hanbel'den İkrime b. Hâlid b. Saîd'in Ömer b. Hattâb'dan hadis işitmediğini, Abdullah b. Ömer'den hadis işittiğine dair görüşünü nakletmiştir.⁴⁸⁴

Aclûnî (ö. 1162/1749) *Keşfu'l-hafâ*'da, bu hadisi bu lafızla bazı fakihlerin rivayet ettiklerini, Nevevî'nin *Tenkîhu't-tahkîk*'te bu hadisin batıl ve münker olduğunu zikrettikten sonra Münâvî'nin, Nevevî'nin bu görüşünü İbn Hacer el-Askalânî'nin reddettiğini, “çünkü isnadında zayıflık ve kopukluk vardır ancak batıl değildir” dediğini belirtmiştir.⁴⁸⁵ Netice olarak isnadındaki inkıta sebebiyle zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

90. HADİS

من ترك الأربع قبل الظهر لم تنله شفاعتي

“*Kim öğle namazından önceki dört rekât sünneti terk ederse şefaatiye kavuşamaz.*”

Zeylâi *Nasbu'r-Râye*'de bu hadisi isnatsız merfu olarak rivayet etmiş ve “garîb cidden” demiştir.⁴⁸⁶ İbn Hacer el-Askalânî *ed-Dirâye*'de bu hadisi bulamadığını ifade etmiştir.⁴⁸⁷ Nevevî bu rivayet hakkında “la asla leh” demiştir.⁴⁸⁸ Aynî (ö. 855/1451) *el-*

⁴⁸³ Beyhakî, *el-Câmiu li's-Şuabu'l-îmân*, I-XIV, Mektebetü'r-Rüşd, I. Baskı, thk. Muhtâr Ahmed en-Nedvî, Abdülalî Abdülhamîd Hâmid, Riyad 1423-2003, IV, 300, no: 2550.

⁴⁸⁴ İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *el-Merâsîl*, I, thk. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kücânî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1418/1998, s. 158.

⁴⁸⁵ Aclûnî, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed Abdilhâdî el-Cerrâh el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs ammâ İştehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, I-II, thk. Yusuf b. Mahmûd el-Haccâc Ahmed, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, t.s, II, 36.

⁴⁸⁶ Zeylâi, *Nasbu'r-Râye*, II, 162.

⁴⁸⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dirâye*, I, 205.

⁴⁸⁸ Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 48.

Binâye fî şerhi 'l-Hidâye'de⁴⁸⁹ şöyle demiştir: “Bu rivayetin hadis olarak aslı yoktur. Ancak şârihler bu sözün aslını beyan edecek bir açıklamada bulunmayıp sükût etmişlerdir.”

91. HADİS

لا حظ في الإسلام لمن ترك الصلاة

“*Namaz kılmayanın İslam'dan nasibi yoktur.*”

Beyhakî *Sünen*'inde Ömer b. Hattâb'dan mevkuf olarak tahrir etmiştir.⁴⁹⁰ Heysemî *Mecmau'z-Zevâid*'de eş anlamlı lafızlarla Misver b. Mahrem'den (r.a) mevkuf olarak rivayet etmiş ve ricâlinin *Sahîh*'in ricâli olduğunu belirtmiştir.⁴⁹¹ Elbânî sahih olduğuna hükmetmiştir.⁴⁹²

92. HADİS

أسوأ الناس سرقةً الذي يسرق من صلاته قالوا يا رسول الله وكيف يسرق من صلاته قال لا يتم ركوعها ولا سجودها

“*İnsanların hırsızlıkta en kötüsü namazından çalan kimsedir.*” Sahabiler: “*Ey Allah'ın Resulü kişi namazından nasıl çalar?* dediler. Resûlullah: “*Namazın rükû ve secdelerini tam yapmaz*” dedi.”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁴⁹³ Ebû Katâde el-Hâris b. er-Rib'î'den, İbn Hibbân *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den merfu olarak rivayet etmiştir.⁴⁹⁴ Heysemî, Ebû Katâde hadisinin râvilerinin *Sahîh*'in râvileri, Ebû Saîd el-Hudrî tarikiyle gelen hadisin senedindeki Ali b. Yezid hakkında kendisiyle delil getirilmesi konusunda ihtilaf edildiğini, Ebû Hüreyre tarikiyle gelen hadisin senedindeki Abdülhamîd b. Habîb b. Ebi'l-İşrîn'i Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim ve İbn Hibbân'ın güvenilir kabul ettiklerini,

⁴⁸⁹ Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye fî Şerhi 'l-Hidâye*, I- XIII, thk. Eymen Sâlih Şaban, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, II, 577.

⁴⁹⁰ Beyhakî, *es-Sünen*, III, 511, no: 6499.

⁴⁹¹ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 295.

⁴⁹² Elbânî, *İrvâü 'l-Galîl*, I, 225, no: 209.

⁴⁹³ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 319, no: 22642.

⁴⁹⁴ İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, V, 209, no: 1888.

Nesâî'nin "sağlam değildir" dediğini, Duhaym'ın zayıf saydığını, kalan râvilerin güvenilir olduğunu belirtmiştir.⁴⁹⁵

Ebû Ya'lâ *Müsned*'inde Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak rivayet etmiştir.⁴⁹⁶ Senesinde yer alan Ali b. Yezid b. Cüdân hakkında İbn Adî, *el-Kâmil fi'd-duafâ*'da Şiilik'te aşırıya gittiğini, zayıflığı ile beraber hadisin yazılabileceğini belirtmiştir.⁴⁹⁷ Taberânî *Mu'cemu's-sağîr*'de Abdullah b. Muğaffel'den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir.⁴⁹⁸ Netice olarak hadisin isnadı şevahidiyle beraber sahih olacağı kanaatindeyiz.

93. HADİS

لا ينظر الله عز وجل إلى صلاة عبد لا يقيم فيها صلبه بين ركوعها وسجودها

"Aziz ve celil olan Allah, rükû ve secde arasında namazında belini doğrultmayan namazına bakmaz."

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁴⁹⁹ *"namazında belini doğrultmayan"*, Taberânî *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de⁵⁰⁰ *"namazda belini düz tutmayan"* lafzıyla Talk b. Ebî Hanîfe'den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Heysemî ricâlinin sika olduğunu zikretmiştir.⁵⁰¹

94. HADİS

رأى النبي عليه وعلى آله الصلاة والسلام رجل يصلي ولا يتم ركوعه ولا سجوده فقال
أما تخاف لو مت علي ذلك لمت علي غير دين محمد

"Nebî (s.a.v) namaz kılarken rükû ve secdesini tam yapmayan bir adam gördü. Bunun üzerine dedi ki: "Eğer bu hal üzere ölürsen, Muhammed'in dini dışında başka bir din üzere ölmekten korkmaz mısın?"

Bu hadisi eş anlamlı lafızlarla Abdullah b. el-Eşarî (r.a)'den Ebû Yâ'lâ *Müsned*'inde,⁵⁰² İbn Huzeyme *Sahîh*'inde,⁵⁰³ Heysemî *Mecmau'z-zevâid*'de⁵⁰⁴ rivayet

⁴⁹⁵ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, II, 120.

⁴⁹⁶ Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *Müsned*, II, 481-482, no: 1311.

⁴⁹⁷ İbn Adî, *el-Kâmil fi'd-Duafâ*, VIII, 154.

⁴⁹⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 209, no: 335.

⁴⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 212, no: 16283.

⁵⁰⁰ Taberânî, *Kebîr*, VIII, 405-406, no: 826.1

⁵⁰¹ Heysemî, *Zevâid*, II, 120.

⁵⁰² Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XIII, 333, no: 7350.

⁵⁰³ İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 355, no: 665.

etmiş ve isnadının hasen olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Taberânî el-Mu'cemu'l-evsat'ta Bilâl b. Hâris'ten (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir.⁵⁰⁵ Heysemî bu hadisin râvilerinin güvenilir olduğunu söylemektedir.⁵⁰⁶

95. HADİS

لاتتم صلاة أحدكم حتي يقوم بعد ركوعها با التمام و يثبت صلبه و يستقر كل عضو منه

في محله

“Sizden birisi rükûsundan kalkıp ve belini tamamen doğrultup her uzvu yerli yerine oturmamakça namazı tamam olmaz.”

Ebû Dâvud Sünen’inde yaklaşık lafızlarla Rifâa b. Râfî’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadına sahih demiştir.⁵⁰⁷

96. HADİS

ما لم يقعد بين السجدين و لم يقم صلبه و يثبت لا يتم صلاته

“İki secde arasında oturup belini doğrultmayan kişinin namazı tamam olmaz.”

İbn Mâce Sünen’inde,⁵⁰⁸ İbn Hibbân ve İbn Huzeyme Sahîh’inde⁵⁰⁹ benzer lafızlarla, Ali b. eş-Şeybânî’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadının sahih, ricâlinin güvenilir olduğunu zikretmiştir.⁵¹⁰

97. HADİS

لو مت علي ذلك لا يقال لك من أمتي يوم القيامة

“Eğer bu hal üzere ölürsen (böyle namaz kıldığın takdirde) kıyamet günü sana benim ümmetinden demezler.”

İbn Huzeyme Sahîh’inde, Abdullah el-Eşarî’den yakın lafızlarla (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir.⁵¹¹ Diğer bir rivayetinde ise Taberânî el-Mu'cemu'l-kebir’de Bilâl b. Hâris’ten (r.a) مَلَأَ عَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ lafızıyla mevkuf olarak

⁵⁰⁴ Heysemî, Zevâid, II, 121.

⁵⁰⁵ Taberânî, Evsat, III, 127, no: 2691.

⁵⁰⁶ Heysemî, Zevâid, II, 121.

⁵⁰⁷ Ebû Dâvud, Salât, 147, no: 857, (Muhakkik notu).

⁵⁰⁸ İbn Mâce, İkâme, 16, nr: 871.

⁵⁰⁹ İbn Hibbân, Sahîh, V, 217, no: 1891; İbn Huzeyme, Sahîh, I, 327, no: 357, 593, 667.

⁵¹⁰ İbn Hibbân, Sahîh, V, 217, (no: 1891, Muhakkik notu).

⁵¹¹ İbn Huzeyme, Sahîh, I, 355, (no: 665, Muhakkik notu).

rivayet etmiştir.⁵¹² Heysemî Abdullah Eşarî hadisinin isnadının hasen, Bilâl b. Hâris hadisinin ricâlinin güvenilir kimseler olduğunu söylemiştir.⁵¹³

98. HADİS

يكون شخص يصلي ستين سنة ولا تقبل واحدة من صلواتها وهو شخص لا يتم ركوعه ولا سجوده

“Öyle kimseler vardır ki, altmış seneden beri namaz kılar ancak rükûunu ve secdesini tam yapmadığı için namazları kabul olmaz.”

Bu hadisi yakın lafızlarla Ebû Hüreyre’den (r.a) İsmâil el-İsfehânî (ö. 535/1141) *et-Terğîb ve’t-Terhîb* adlı eserinde merfu olarak tahrir etmiştir.⁵¹⁴ Elbânî bu hadisin isnadının hasen, ricâlinin güvenilir kişiler olduğunu zikretmiştir.⁵¹⁵

99. HADİS

ما صليت في هذه الأربعين سنة لو مت لمت علي غير سنت محمد

“Sen kırk seneden beri hiç namaz kılmamışsın, eğer ki ölecek olsaydın Muhammed’in sünneti üzere ölmüş olmazdın.”

Buhârî *Sahîh*’inde⁵¹⁶ Huzeyfe b. Yemân’dan (r.a) mevkuf olarak tahrir etmiştir. Zeyd b. Vehb’ten rivayet ettiği diğer hadiste ise “Şayet bu hâl üzere ölürsen, Allah’ın Muhammed’i yaratmış olduğu fitrattan başka bir fitrat üzere ölürsün” lafzıyla da rivayet etmiştir.

100. HADİS

فإن تسوية الصفوف من إقامة الصلاة

“Safları düzeltmek namazın hakkıyla kılınmasındandır.”

Sahîhayn’de Enes b. Mâlik’ten (r.a) merfu olarak tahrir edilmiştir.⁵¹⁷

⁵¹² Taberânî, *el-Kebîr*, I, 356, no: 1085.

⁵¹³ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, II, 121.

⁵¹⁴ Teymî, Ebu’l-Kâsım İsmail b. Muhammed b. Fazl et-Teymî et-Talhî el-İsfehânî, *et-Terğîb ve’t-Terhîb*, I-III, I. Baskı, Dâru’l-Hadîs, thk. Eymen b. Sâlih b. Şa’bân, Kahire, 1993, II, 426, no: 1922.

⁵¹⁵ Elbânî, *Silsiletü’s-Sahîha*, VI, 81, no: 2535.

⁵¹⁶ Buhârî, *Salât*, 26, no: 389; Ezan, 119, no: 791.

⁵¹⁷ Buhârî, *Ezan*, 75, no: 724; Müslim, *Salât*, 28, no: 433.

101. HADİS

من قال في دبر كل صلاة سبحان ربك رب العزة عما يصفون و سلام علي المرسلين و الحمد لله رب العالمين ثلاث مرآت فقد اکتال با الجريب الأوفي من الأجر

“Her kim farz namazların arkasından üç defa Sübhâne rabbike rabbil izzeti ammâ yesîfûna ve selamun alel mürselîn ve’l hamdulillahi rabbil alemîn derse sevabını tam bir ölçen bir ölçekle almış olur.”

Taberânî *Mu‘cemu’l-kebîr*’de Abdullah b. Zeyd b. Erkâm’ın babasından (r. anhumâ) merfu olarak tahrir etmiştir.⁵¹⁸ Heysemî hadisin râvilerinden Abdülmünim b. Beşîr’in çok zayıf olduğunu söylemiştir.⁵¹⁹ Yahya b. Maîn onun Ebû Mevdûd’dan işitmediği halde işittim dediği ve yanında bulunan iki yüz civarındaki hadis hakkında şöyle demiştir: “Ey Şeyh! Sen bu hadisleri hocan Ebû Mevdûd Abdülazîz b. Ebî Süleymân’dan işittin mi?” Abdülmun‘im: “Evet” dedi. Yahyâ b. Maîn: “Allah’tan kork! Bunların hepsi yalandır” dedikten sonra “kalktım ve ondan hadis adına bir şey yazmadım” demiştir. İbn Hibbân ise “münkerü’l-hadis cidden, onunla ihticâc caiz olmaz.” İbn Hibbân hocası Ebû Mevdûd’un muammerûn ve zahitlerden biri olduğunu da söylemiştir.⁵²⁰ Elbânî ise Hâkim’den şu görüşü naklettikten sonra mevzu olduğuna hükmetmiştir: “Mâlik b. Enes ve Abdullah b. Ömer el-Umrî’den uydurma hadisler rivayet eder”.⁵²¹ Netice olarak Abdülmun‘im b. Beşîr el-Ensârî uydurma hadis rivayet eden, yalancılıkla itham edilmiş ve hocası adına hadis uyduran bir kimse olması sebebiyle bu hadisin mevzu olduğunu söyleyebiliriz.

102. HADİS

من أحب أن يكتال بالمكيال الأوفي من الأجر يوم القيامة فليكن آخر كلامه من مجلسه سبحان ربك رب العزة عما يصفون و سلام علي المرسلين و الحمد لله رب العالمين

“Her kimi, kıyamet günü sevap bakımından geniş ölçekle ölçmek sevindirecekse bulunduğu mecliste son sözü -Sübhâne rabbike rabbi’l izzeti ammâ yesîfûna ve selamun ale’l mürselîn vel hamdü lillahi rabbi’l-alemîn- olsun.”

⁵¹⁸ Taberânî, *el-Kebîr*, V, 211, no: 5124

⁵¹⁹ Heysemî, *Zevâid*, X, 103.

⁵²⁰ Zehebî, *Mizân*, II, 669.

⁵²¹ Elbânî, *Silsiletü’z-Zaîfe*, XIV, 69.

Begavî (ö. 317/929) *Meâlimü't-tenzîl*'de Ali b. Ebî Tâlib'den (r.a) muttasıl bir isnadla mevkuf olarak rivayet etmiştir.⁵²² Senedindeki Esbâ b. Nebâte b. Ebu'l-Kâsım el-Hanzalî et-Teymî hakkında İbn Ebî Hâtım er-Râzî *el-Cerh ve't-Ta'dîl*'de "leyyinü'l-hadis" derken Yahya b. Maîn'in ise "leyse bi şeyin" dediğini zikretmiştir.⁵²³ İbnü'l-Cevzî onun hakkında Yahya b. Maîn'in "leyse bi sika"⁵²⁴ ve "la yüsavi şeyin" dediğini, İbn Hibbân'ın rivayetlerinde aşırı derecede zabt kusurları vardır, Nesâî'nin ise "metrûku'l-hadîs" dediğini söylemiştir.⁵²⁵ Muhakkik muhaddislerin değerlendirmelerini dikkate alarak ağır bir cerhe uğrayan bu hadisin râvisi metruk ve isnadının çok zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

103. HADİS

من سره أن يكتال بالمكيال الأوفى من الأجر يوم القيامة فليقل آخر مجلسه حين يريد أن يقوم سبحان ربك رب العزة عما يصفون و سلام علي المرسلين و الحمد لله رب العالمين

"Her kimi kıyamet günü sevap bakımından geniş ölçekle ölçmek sevindirecekse bulunduğu meclisten kalkmak istediğinde "Sübhâne rabbike rabbi'l izzeti ammâ yesîfûne ve selamun ale'l mürselîn vel hamdû lillahi rabbi'l-alemîn" desin."

İbn Ebî Hâtım *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*'de Ammâr b. Hâlid el-Vâsitî, Şebâbe b. Sevvâr el-Medâinî el-Fezâirî, Yunus b. Ebî İshâk, Şa'bî' isnadıyla mürsel olarak rivayet etmiştir.⁵²⁶ Senedinde bulunan Şebâbe b. Sevvâr'ı Ali b. Medînî, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtım er-Râzî, Abdurrâhman b. Yusuf b. Hirâş, Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî, Zehebî, tevsîk etmiş, İbn Hibbân onu *Sikât*'ında⁵²⁷ zikretmiş, Ahmet b. Hanbel onu Mürcie propagandası yapmakla itham etmiş ve hadislerini terk ettiğini söylemiştir. Onun

⁵²² Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, I-VIII, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damîriyye ve Süleyman Müslim el-Haraş, Dâru Tayyibe, Riyad 1409/ 1989, VII, 66.

⁵²³ Ebû Hâtım er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 320.

⁵²⁴ Leyse bi sika: "Zehebî ve Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz." Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 176.

⁵²⁵ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâi ve'l-Metrûkîn*, I, 126.

⁵²⁶ İbn Ebî Hâtım, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm Müsneden anî'r-Resûl ve's-Sahâbe ve't-Tâbiîn*, I-X, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, Riyad, 1997, X, 3234, no: 18324; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, I-VIII, thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme, Dâru Tayyibe, Riyad 1420/1999, VII, 47.

⁵²⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 312.

Mürchie'nin propagandasını yapmaktan vazgeçtiği de söylenmiştir.⁵²⁸ Ammâr b. Hâlid el-Vasitî'yi Ebû Hâtim er-Râzî güvenilir kabul etmiştir.⁵²⁹ Yunus b. Ebî İshâk hakkında Ahmet b. Hanbel "hadisi muztaribtir", Ebû Hâtim er-Râzî "sadûktur, ancak hadisi hüccet değildir", Yahyâ el-Kattân "onda gaflet vardır", Nesâî ise "leyse bihî bes" Zehebî'de "Hafız olan iki oğlu ondan zabt bakımından daha sağlamdır, hadisi iyidir" demiştir.⁵³⁰ Netice olarak isnattaki râvilerin genelinin sika olduğunu, ancak Yunus b. Ebî İshâk'ın zabt yönünden zayıf sayılması sebebiyle isnadının zayıf, hadisin hasen sahih olduğunu söyleyebiliriz.

104. HADİS

كان إذا سلم من الصلاة قال ثلاث مرّات سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين

“Resûlüllah (s.a.v) namazdan sonra selam verince üç kere “Sübhane rabbike rabbil izzeti amma yesifûn ve selamun alel mürselin vel hamdülillahi rabbil alemîn” ayetini okurdu.”

Ebû Yalâ *Müsned*'inde⁵³¹ Süyûtî (ö. 911/ 1505) *Câmiu's-Sağîr*'de⁵³² Ebû Sâid el-Hudrî'den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Münâvî bu hadis hakkında herhangi bir değerlendirmeye yer vermeyip Süyûtî'nin hasen olarak kabul ettiğini söylemiştir.⁵³³ Senedindeki Umâre b. Cüveyn el-Abdî yalancılıkla itham olunmuş ve metruk addedilmiştir.⁵³⁴ Netice olarak senedindeki Ebû Hârûn -Umâre b. Cüveyn el-Abdî-yalancılıkla itham edilmesi ve metruk kabul edilmesi sebebiyle şiddetli bir cerhe uğramıştır. Bu sebeple isnadı çok zayıftır. Elbânî'de isnadına çok zayıf demiştir.⁵³⁵

⁵²⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 346-348; Zehebî, *Mizân*, II, 260-261.

⁵²⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 395.

⁵³⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VII, 26-27.

⁵³¹ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 363, no: 1118.

⁵³² Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Câmiu'l-Ehâdis el-Câmiu's-Sağîr ve zevâidihî Câmiu'l-Kebîr*, I-XXI, thk. Abbas Ahmed Sakr, Ahmed Abdülcevvâd, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1414/1994, VI, 509, no: 16348.

⁵³³ Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, V, 141, no: 6721.

⁵³⁴ Zehebî, *Mizân*, III, 173.

⁵³⁵ Elbânî, *Silsiletü'z-zâife*, IX, 215, no: 4201.

105. HADİS

كنا نعرف انصراف رسول الله صلى الله عليه وسلم بقوله سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين

“Resûlüllâh’ın namazdan çıktığını: “Sübhâne rabbike rabbi’l-izzeti amma yesifûn ve selâmun alel-mürselîn vel-hamdu lillahi rabbi’l-âlemîn (Senin izzet sahibi rabbin, onların isnat etmekte oldukları vasıflardan yücedir, uzaktır. Gönderilen bütün peygamberlere selam olsun! Alemlerin rabbi olan Allah’a da hamd olsun)” demesinden anladık.”

Taberânî, *Mu‘cemu’l-kebîr*’de Abdullah b. Abbas’tan (r.a) mevkuf tahrir etmiştir.⁵³⁶ Heysemî senedindeki Muhammed b. Abdillâh b. Ubeyd b. Umeyr’in metruk olduğunu zikretmiştir.⁵³⁷ Buhârî *Târîhu’l-evsat*’ta bu râvi için “munkeru’l-hadîs” demiştir.⁵³⁸ İbn Adî *el-Kâmil fi’l-duafâ*’da bu râvinin zayıf olmasıyla beraber hadisin yazılabileceğini belirtmiştir.⁵³⁹ İbn Hibbân *Mecrûhîn*’de bu râvinin hafızasının zayıflığından dolayı hadisin senetlerini birbirine karıştırdığını belirtmiştir.⁵⁴⁰ Netice olarak isnadının çok zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

106. HADİS

إذا أقيمت الصلاة فتحت أبواب السماء واستجيب الدعاء وإذا انصرف المنصرف من الصلاة ولم يقل اللهم أجرني من النار وأدخلني الجنة وزوجني من الحور العين قالت النار يا ويح هذا أعجز أن يستجير بالله من جهنم وقالت الجنة يا ويح هذا أعجز أن يسأل الله الجنة وقالت الحور العين أعجز أن يسأل الله أن يزوجه من الحور العين

“Namaz için ikamet getirildiğinde semanın kapıları açılır ve dualar kabul olur. Bir kimse namazını bitirince “Allah’ım Beni cehennem ateşinden kurtar, cennete koy, beni hurilerden evlendir” diye dua etmezse, cehennem ateşi (Melekler): Yazıklar olsun şuna cehennemden Allah’a sığınma fırsatını kaçırdı!” Cennet: “Yazıklar olsun

⁵³⁶ Taberânî, *el-Kebîr*, XI, 115, no: 11221.

⁵³⁷ Heysemî, *Zevâid*, X, 103.

⁵³⁸ Buhârî, *Târîhu’l-Evsat*, I-II, thk. Muhammed b. İbrâhm el-Lahîdân, Dâru’s-Samîi, Riyad, 1418/1998, II, 134. Munkeru’l-Hadîs: “Buhârî bir râvi için bu sığayı kendilerinden hadis rivayet etmenin helal olmadığı râviler hakkında kullanır. Buhârî’nin bu kullanımına göre böyle bir râvi, cerhin, Irâkî’nin tertibinde üçüncü, Sehâvî’ninkin de dördüncü mertebesinde bulunur. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz”. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 227.

⁵³⁹ İbn Adî, *el-Kâmil fi’l-Duafâ*, IX, 278.

⁵⁴⁰ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 266.

şuna, Allah'tan cenneti dileme fırsatını kaçırdı!” Huriler de: “Allah'tan kendisini hurilerden evlendirmesini isteme fırsatını kaçırdı!” derler”.

Taberânî *Mu‘cemu’l-kebir*’de ve *Müsnedü’ş-şâmiyyîn*’de⁵⁴¹ Ebû Ümâme el-Bâhılî’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir.⁵⁴² *Kebîr*’de الملائكة lafzı yer alırken *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*’de “melekler” lafzı yerine الجهنم lafzıyla rivayet edilmiştir. Heysemî senedinde yer alan Muhammed Mihsân el-Ukkâşî hakkında metrûk⁵⁴³ derken başka bir yerde onun yalancı olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴⁴ Netice olarak isnadı çok zayıftır.

107. HADİS

وجعلت قرة عيني في الصلاة

“Gözümün nuru namazda kılındı.”

Nesâî *Kübrâ*’sında⁵⁴⁵, Ahmed b. Hanbel *Sünen*’inde⁵⁴⁶ Enes b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadına hasen demiştir.

108. HADİS

من ترك الصلاة متعمدا بقي في النار ثمانين حقبا

“Bir vakit namazı kasten terk eden kimse seksen hukbe cehennemde kalacaktır.”

Bu rivayet Abdülazîz b. Hamîdullâh ed-Dihlevî’nin (ö. 741/1340) Farsça *Umdetü’l-islâm*⁵⁴⁷ kitabında isnadsız olarak zikredilmiştir. Bu kitap Hakikat Kitâbevi tarafından 1989’da *Menâhicü’l-ibâd* kitabı ile birlikte bastırılmıştır. Farsça *Umdetü’l-islâm* kitabını Aksaraylı Abdurrahman b. Yusuf (ö. 950/1543) Osmanlıcaya çevirmiş ve içerisine birçok nafil namaz, cennet, cehennem kul hakları gibi konuları da ekleyerek eserin muhtevasını genişletmiş ve farklı bir hüviyet kazandırmıştır.

⁵⁴¹ Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, no: 1601.

⁵⁴² Taberânî, *el-Kebîr*, VIII, 121, no: 7496.

⁵⁴³ Heysemî, *Zevâid*, II, 149.

⁵⁴⁴ Heysemî, *Zevâid*, V, 117; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 372; Buhârî, *Târîhu’l-Kebîr*, thk. Hâşim en-nedvî vd., *Dâiratü’l-Maârifî’l-Osmâniyye*, Haydarâbad, ts. I-IX, I, 40;

⁵⁴⁵ Nesâî, *İşretü’n-Nisâ*, I, no: 8836.

⁵⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 305, (no: 12293, Muhakkik Notu).

⁵⁴⁷ Abdülazîz b. Hamîdullâh ed-Dihlevî, *Umdetü’l-islâm*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 1989, s. 252.

109. HADİS

لا تشد الرحال إلا إلى المسجد الحرام ومسجدي والمسجد الأقصى

“Yeryüzünde (ibadet niyetiyle) şu mescitten başkasına yolculuk edilmez: Mescidü’l-Harâm, benim mescidim ve Mescid-i Aksâ.”

Sahîhayn’de Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir edilmiştir.⁵⁴⁸

110. HADİS

إن الشمس والقمر لا يخسفان لموت أحد ولا لحياته ولكنهما آيتان من آيات الله فإذا رأيتموهما فصلوا

“Güneş ve ay bir kimsenin ölümü veya hayatı sebebiyle tutulmazlar. O ikisi ancak Allah’ın ayetlerinden bir ayettir. O ikisinin tutulduklarını gördüğünüz zaman namaz kılın.”

Sahîhayn’de Abdullah b. Ömer’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁵⁴⁹

111. HADİS

إن جبريل عليه السلام أتاني فأخبرني أن فيهما قدرا

“Cibril bana geldi ve ayakkabımda pislik olduğunu haber verdi.”

Ebû Dâvud Sünen’inde⁵⁵⁰ Ahmed b. Hanbel Müsned’inde Ebû Saîd el-Hudrî’den merfu olarak tahrir etmiştir. İsnadı sahihtir.⁵⁵¹

112. HADİS

ما من رجل أخذ بيد امرأته يراودها إلا كتب الله له حسنة فإن عانقها فعشر حسنات فإذا أتاها كان خير من الدنيا وما فيها فإذا قام ليغتسل لم ير الماء علي شعرة من جسده إلا تكتب له بكل قطرة حسنة وتمحي عنه سيئة وترفع له درجة وما يعطي بغسله خير من الدنيا وما فيها وأن الله عز وجل يباهي به الملائكة يقول أنظروا إلي عبدي قام في ليلة قره يغتسل من الجنابة يتيقن بأني ربه أشهدوا بأني قد غفرت له

⁵⁴⁸ Buhârî, Fezâilü’s-Salât, 1, no: 1189; Müslim, Hac, 95, no: 1397.

⁵⁴⁹ Buhârî, Küsûf, 1, no: 1040; Müslim, Küsûf, 5, no: 915.

⁵⁵⁰ Ebû Davud, Salât, 89, no: 650.

⁵⁵¹ Ahmed, Müsned, XVII, 253, (no: 11153, Muhakkik Notu).

“Bir kimse cima niyetiyle hanımının elinden tutarsa Allah onun için bir sevap yazar. Eğer hanımının boynuna sarılırsa ona on sevap yazılır. Hanımına yaklaşıncaya kadar onun için dünya ve içindekilerden daha hayırlı olur. Gusletmek için kalktığı anda üzerinden su geçen her kıl sayısınca sevap yazılır. Bir o kadar günahı silinir. Derecesi yükseltilir. Guslü sebebiyle ona verilecek sevap dünya ve içindekilerden daha hayırlı olur. Allah Teâlâ onunla meleklerle övünüp şöyle der: “Benim şu kuluma bakınız! Geceleyin arzu ve sevinçle yatağından kalkarak cünüplükten guslediyor. Benim Rabbi olduğumu düşünüyor. Şahit olunuz ki bende onun günahlarını bağışladım.”

Hatîb el-Bağdâdî *Târîhu Bağdat*’da, Taberânî *Mu‘cemu’l-evsat*’ta⁵⁵² Enes b. Mâlik’ten merfu olarak rivayet etmiştir.⁵⁵³ İbnü’l-Cevzî *Mevzûât*’ında tamamına yer verdiği bu rivayet için Dârekutnî’nin “batıldır” dediğini, Abdurrahman el-Mehdî (ö. 198/813-814) ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî’nin (ö. 204/819) Ziyâd b. Meymûn’un bu rivayetini münker kabul ettiklerini, ardından bu râvinin hadis uydurmaktan vazgeçip tevbe ettiğini nakletmiştir. İbn Hibbân Ziyâd b. Meymûn’un Enes b. Mâlik’i görmediği ve ondan hadis işitmediği halde hadis rivayet ettiğini, Yahyâ b. Mâin’in onu “kezzâb” vasfıyla cerh ettiğini, Ziyâd b. Meymûn’un şöyle dediğini nakletmiştir: “Beni hesaba çekin! Ben önceden Yahudi ya da Hristiyan idim. Daha sonra tövbe ettim müslüman oldum. Enes b. Mâlik’ten hadis adına bir şey işitmedim.”⁵⁵⁴ Bu hadisin diğer bir râvisi Sabbah b. Sehl hakkında ise Buhârî (ö. 256/ 870) Ebû Zûr’a er-Râzî (ö. 264/878) ve Ebû Hâtim er-Râzî’nin (ö. 277/890) “münkerü’l-hadis”⁵⁵⁵ dediklerini, İbn Hibbân’ın ise “meşhur topluluklardan münker rivayetlerde bulunur, onunla ihticâc caiz olmaz” dediğini söylemiştir.⁵⁵⁶ Netice olarak isnadında hadis uyduran ve yalancılıkla itham edilip muhaddisler tarafından metrûk kabul edilen, çokça münker rivayetlerde bulunan iki râvi sebebiyle bu rivayet mevzudur.

⁵⁵² Taberânî, *el-Evsat*, V, 302, no: 5377.

⁵⁵³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 468.

⁵⁵⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 383.

⁵⁵⁵ Münkerü’l-hadis: “Çokça münker hadis rivayet eden râvi. Bu râvinin rivayet ettiği hiçbir hadis alınmaz; Buhârî bu sığayı, kendilerinden hadis nakletmenin helal olmadığı râviler hakkında kullanır. Buhârî’nin bu kullanımına göre böyle bir râvi, cerhin Irâkî’nin tertibinde üçüncü, Sehâvî’ninkinde dördüncü mertebesinde bulunur. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz.” Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 227; Münkerü’l-hadis terimi *metrûk râviler* anlamında da kullanılmaktadır. Ahmet Yücel, “Cerh Lafızlardan Münkerü’l-Hadis ve Farklı Kullanımları”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.13-14-15, 1997, s. 200-210.

⁵⁵⁶ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, II, 270-271; İbnü’l-Arrâk el-Kinânî, *Tenzîhü’ş-Şerîa*, II, 203; Zehebî, *Mizân*, II, 94, 305.

113. HADİS

لايصلين أحد عن أحد ولايصومن أحد عن أحد ولكن إن كنت فاعلا تصدقت عنه أو أهديت

“Bir kimse bir başkası yerine namaz kılamaz oruç tutamaz. Ancak bir şey yapacak olursan onun adına sadaka verirsin ya da hediye edebilirsin.”

Abdurrezzak es-San’ânî (ö. 211/826-27) *Musannef*’inde⁵⁵⁷ Abdullah b. Ömer’den, Nesâî *Kübrâ*’sında Abdullah b. Abbas’tan mevkuf olarak rivayet etmiştir.⁵⁵⁸ İbn Abbas hadisinde “ولكن يطعم عنه مكان كل يوم مدا من حنطة” “onun adına her gün için buğdaydan bir müdd miktarı” lafzı vardır. Şuayb Arnaûd isnadına sahîh demiştir.⁵⁵⁹

114. HADİS

خالفوا المشركين وفروا اللحى وأحفوا الشوارب

“Müşriklere muhalefet edin, sakalınız uzatınız, bıyıklarınızı kısıltın.”

Sahîhayn’de Abdullah b. Ömer’den (r.a) merfu olarak rivayet edilmiştir.⁵⁶⁰

115. HADİS

انهكوا الشوارب وأعفوا اللحى

“Bıyıkları kısıltın, sakalları uzatın.”

Sahîhayn’de Abdullah b. Ömer’den (r.a) merfu olarak rivayet edilmiştir.⁵⁶¹

116. HADİS

إن اليهود والنصارى لا يصبغون فخالفوهم

“Yahudiler ve Hristiyanlar sakallarının beyazlığını boyamazlar, siz onlara muhalefet ediniz.”

Sahîhayn’de Ebû Hüreyre’den tahrir edilmiştir.⁵⁶²

⁵⁵⁷ Aburezzak, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘ es-San’ânî el-Himyerî, *Musannefî li Abdurrezzak*, thk. Habiburrahman el-A‘zamî, I-XII, el-Meclisü’l-İlmî, Güney Afrika, 1392/1972, IX, 61, Vesaya, 3, no: 16346.

⁵⁵⁸ Nesâî, *es-Sünen*, Savm, 75, no: 2930.

⁵⁵⁹ Ebû Dâvûd, Savm, 41, no: 2401; (IV, 75, Muhakkik Notu).

⁵⁶⁰ Buhârî, Libâs, 64, no: 5892; Müslim, Taharet, 16, no: 2509.

⁵⁶¹ Buhârî, Libâs, 65, no: 5893; Müslim, Taharet, 16, no: 2509.

⁵⁶² Buhârî, Libâs, 67, no: 5899; Müslim, Libâs, 25, no: 2103.

117. HADİS

العمامة حاجز بين المسلمين والمشركين

“*Sarık, müslümanlarla müşriklerin arasını ayırıcıdır.*”

Beyhakî, *Sünen*'inde⁵⁶³, Deylemî *Firdevs*'inde⁵⁶⁴ Ali b. Ebî Tâlib'den yaklaşık lafızla merfu olarak rivayet etmiştir. Beyhakî hadisin senedindeki Eşas b. Saîd'in İsmâil b. Ayyâş'a (ö. 181/797) muhalefet ettiğini, Abdullah b. Büsr el-Hubrânî'yi Ebû Dâvud es-Sicistânî ve diğer muhaddislerin (Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim er-Râzî, Nesâî, Dârekutnî) zayıf kabul ettiklerini söylemiştir. Sika râvilerden münker nakillerde bulunması, onlara muhalefet etmesi, hafıza bozukluğu⁵⁶⁵ ve muhakkik muhaddislerce zayıf sayılan Abdullah b. Büsr⁵⁶⁶ nedeniyle isnadı zayıftır.

3.2.2. Oruç İle İlgili Hadisler

118. HADİS

إذ دخل شهر رمضان فتحت أبواب السماء وغلقت أبواب جهنم وسلسلت الشياطين

“*Ramazan ayı girdiğinde göğün kapıları açılır, cehennem kapıları kapatılır ve şeytanlar zincirlere vurulur.*”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir edilmiştir.⁵⁶⁷

119. HADİS

صوموا لرؤيته وأفطروا لرؤيته

“*(Ramazan) hilalini görünce oruç tutun, (Şevvâl) hilalini görünce iftar ediniz (bayram yapın).*”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre (r.a)'den merfu olarak tahrir edilmiştir.⁵⁶⁸

⁵⁶³ Beyhakî, *Sünen*, X, 24, no: 19736.

⁵⁶⁴ Deylemî, *Firdevs*, III, 117, no:

⁵⁶⁵ İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I, 272; Zehebî, *Mîzân*, I, 263.

⁵⁶⁶ Zehebî, *Mîzân*, II, 396.

⁵⁶⁷ Buhârî, *Savm*, 5, no: 1899; Bedü'l-halk, 11, nr: 3277. Müslim, *Sıyâm*, 1, no: 1079

⁵⁶⁸ Buhârî, *Savm*, 11, no: 1909; Müslim, *Sıyâm*, 2, no: 1081.

120. HADİS

خطبنا رسول الله صل الله عليه و سلم في آخر يوم من شعبان فقال يا أيها الناس قد أظلكم شهر عظيم مبارك شهر فيه ليلة خير من ألف شهر شهر جعل الله صيامه فريضةً وقيام ليله تطوعاً من تقرب فيه بخصلة من الخير كان كمن أدى فريضةً فيما سواه ومن أدى فريضةً فيه كان كمن أدى سبعين فريضةً فيما سواه وهو شهر الصبر والصبر ثوابه الجنة وشهر المواساة وشهر يزداد في رزق المؤمن فيه من فطر فيه صائماً كان مغفرةً لذنوبه وعتق رقبته من النار وكان له مثل أجره من غير أن ينقص من أجره شيء قالوا يا رسول الله ليس كلنا يجد ما يفطر الصائم قال صل الله عليه و سلم يعطي الله هذا الثواب من فطر صائماً على تمر أو شربة ماء أو مذقة لبن وهو شهر أوله رحمةٌ وأوسطه مغفرةٌ وآخره عتق من النار من خفف عن مملوكه فيه غفر الله له وأعتقه من النار واستكثروا فيه من أربع خصال خصلتين ترضون بهما ربكم وخصلتين لا غنى بكم عنهما فأما الخصلتان اللتان ترضون بهما ربكم فشهادة أن لا إله إلا الله وتستغفرونه وأما الخصلتان اللتان لا غنى بكم عنهما فتسألون الله الجنة وتتعوذون به من النار ومن سقى صائماً سقاه الله من حوضي شربة لا يظمأ بعدها أبد

“Resûlullah (s.a.v) bize Şaban ayının son günü bir hutbe irat etti ve şöyle buyurdu: “Ey İnsanlar! Büyük ve mübarek bir ayın gölgesi üzerinize düştü. Bu, içinde bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi’nin bulunduğu bir aydır. Bu ay Allah’ın gündüzü oruç tutulmasını, gecesini teravih namazını nafile olarak meşru kıldığı bir aydır. Bu ayda kim bir hayır işlerse başka zamanlarda farzı yerine getiren kimse gibi sevap kazanır. Bir farzı eden de başka zamanlarda yetmiş farzı eda eden gibi sevap kazanır. Ramazan ayı sabır ayıdır. Sabrın karşılığı ise cennettir. Bu ay yardım ve eşitlik, iyi geçinme ayıdır. Bu ay müminin rızkının arttığı bir aydır. Bu ayda kim bir oruçluyu iftar ettirirse, bu onun günahlarının bağışlanmasına ve cehennemden kurtulmasına vesile olur. İftar ettirdiği Müslümanın sevabından eksilmediği gibi, onunda kazandığı kadar ayrıca sevap kazanır. Sahabeler: Ya Rasulallah! Biz hepimiz bir oruçluya iftar ettirecek kadar imkânımız yok dediler. Rasulullah (s.a.v) Allah Teâlâ bir hurma veya bir yudum su ya da bir içim süt ile oruçluyu iftar ettirene de bu sevabı verir. Bu öyle bir aydır ki, başı rahmet, ortası mağfiret, sonu da cehennemden kurtuluştur. Kim bu ayda emri altındakilerin yükünü hafifletirse, Allah da onun bağışlar ve cehennemden azat eder. Bu dört şeyi bu ayda çok yapın ikisiyle rabbinizi hoşnut edersiniz ikisinden de zaten uzak kalmazsınız.

Rabbini hoşnut edeceğiniz bu iki özellik: “Allah’tan başka ilah olmadığına şahadet etmeniz ve bağışlanma dilemenizdir. Uzak kalamayacağınız öteki iki şeye gelince Allah’tan cenneti isteyip cehennemden kurtulmayı istemenizdir. Kim bir oruçluya su içirirse, Allah da onu benim havuzumdan sulayacak, o da ebediyen susamayacak.”

İbn Huzeyme *Sahîh*’inde Selmân-ı Fârisî’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Muhammed Mustafa el-A’zamî isnadına zayıf demiştir.⁵⁶⁹ Zehebî, senedinde yer alan Ali b. Yezîd b. Cüdân hakkında Ahmed b. Hanbel’in zayıf onu saydığını, Hammâd b. Zeyd’in “hadisin senetlerini karıştırdığını”, Buhârî ve Ebû Hâtîm’in “hadisiyle hüccet olunmaz” dediğini, Fesevî’nin ise “muhtelit bir kimsedir” dediğini zikretmiştir.⁵⁷⁰ Netice olarak Ali b. Yezîd b. Cüdân muhtelit⁵⁷¹ olması nedeniyle bu rivayet zayıf kabul edilmiştir.

121. HADİS

أُعْطِيتْ أُمَّتِي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ نَبِيٌّ قَبْلِي أَمَّا وَاحِدَةٌ فَإِنَّهُ إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَظَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِمْ وَمَنْ نَظَرَ اللَّهُ إِلَيْهِ لَمْ يُعَذِّبْهُ أَبَدًا وَأَمَّا الثَّانِيَةُ فَإِنَّ خُلُوفَ أَفْوَاهِهِمْ حِينَ يَمْسُونَ أَطِيبَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمَسْكِ وَأَمَّا الثَّالِثَةُ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ وَأَمَّا الرَّابِعَةُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَأْمُرُ جَنَّتَهُ فَيَقُولُ لَهَا اسْتَعْدِي وَتَزِينِي لِعِبَادِي أَوْشَكَ أَنْ يَسْتَرِيحُوا مِنْ تَعَبِ الدُّنْيَا إِلَى دَارِي وَكَرَامَتِي وَأَمَّا الْخَامِسَةُ فَإِنَّهُ إِذَا كَانَ آخِرُ لَيْلَةٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُمْ جَمِيعًا فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ أَهِيَ لَيْلَةُ الْقَدَرِ فَقَالَ لَا أَلَمْ تَرَ إِلَى الْعَمَالِ يَعْمَلُونَ فَإِذَا فَرَّغُوا مِنْ أَعْمَالِهِمْ وَفَوَّا أَجُورَهُمْ

“Ümmetime Ramazan ayında beş şey verilmiştir ki, bu benden önceki hiçbir peygambere verilmemiştir. Birincisi, Ramazan ayının ilk gecesini olunca Allah Teâlâ müminlere rahmet eder. Allah kime rahmet nazarıyla bakarsa ona ebedi olarak azap etmez. İkincisi, onların ağız kokuları akşama kadar oruçlu olmalarından dolayı Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Üçüncüsü, melekler onlar için her gün ve her gece istiğfar ederler. Dördüncüsü, Allah Azze ve Celle cennetine şöyle der: Kullarım için hazırlan ve süslen onların dünya yorgunluğundan kurtulup benim yurduma ve lütuflarıma kavuşmaları yakındır. Beşincisi, Ramazan’ın son gecesini

⁵⁶⁹ İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 911, no: 1887, (Muhakkik notu).

⁵⁷⁰ Zehebî, *Mizân*, III, 128.

⁵⁷¹ Muhtelit: “Sonradan; yaşlanma, kitaplarının zayı olmaları gibi sebeplerle hafıza bozukluğuna uğrayan, dolayısıyla hadisleri karıştıran kimse.” Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 221.

yaklaşınca Allah hepsini bağışlar, topluluktan bir kişi o gece Kadir Gecesi midir? Dedî. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) dedi ki: Hayır, Görmez misin ki işçiler işlerini bitirdiklerinde ücretleri ödenir.”

Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da⁵⁷², Münzirî *Terğîb ve't-terhîb*'de⁵⁷³ Câbir b. Abdullah'tan merfu olarak rivayet etmiştir. Elbânî isnadına zayıf demiştir.⁵⁷⁴

122. HADİS

من صام يوم عرفة غفر له سنتين سنة قبله وسنة بعده

“Kim Arefe günü oruç tutarsa iki senelik günahları affolunur biri geçmiş senenin, diğeri gelecek senenindir”.

İbn Mâce *Sünen*'inde bu hadisi Katâde b. Nu'man'dan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir.⁵⁷⁵ İbn Hacer el-Askalânî *el-Metâlibu'l-âliye*'sinde⁵⁷⁶ hadisin senedindeki İshâk b. Abdullâh el-Ferve sebebiyle isnadının çok zayıf olduğuna hükmetmiştir. İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bu vecihten rivayet ettiğini ve senede Katâde b. Nu'mân'ı ziyade ettiğini zikretmiştir. Zehebî İshâk b. Abdullâh b. Ebî Ferve'yi makbul sayan hiçbir âlim görmediğini, Ahmed b. Hanbel'in “benim nezdimde İshâk b. Ebî Ferve'nin rivayeti helâl olmaz”, Buhârî'nin “terekûh (hadisini terk ettiler)”⁵⁷⁷, Ebû Zür'a ve diğerler muhaddislerin ise “metrûk”⁵⁷⁸ dediğini belirtmiştir.⁵⁷⁹ Netice olarak hadisin isnadı çok zayıftır.

⁵⁷² Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 220, no: 3331.

⁵⁷³ Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, II, 56.

⁵⁷⁴ Elbânî, *Silsiletü ehâdisi'zaîfe ve'l-mevzûa*, Mektebü'l-Maârif, I-XIV, Riyad, 1992, XI, 129, no: 5081.

⁵⁷⁵ İbn Mâce, *Sıyâm*, 40, no: 1831.

⁵⁷⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibu'l-âliye bi-zevâid'i-l-mesânidi's-semâniye*, I-XIX, I. Baskı, thk. Said b. Nâsır b. Abdülaziz vd., Dâru'l-Âsime, Riyad 1998, VI, 171, no: 1091.

⁵⁷⁷ Terekûh: “Cerhin Irâkî'ye ikinci, Sehâvî'ye göre üçüncü mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan sığa. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz.” Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 345.

⁵⁷⁸ Metrûk: “1. İttihâm bi'l-Kizb, Fısk, Kesretü'l-Galat, Fartu'l-Gaflet gibi ağır bir kusurla tenkid edilen râvinin tek başına rivayet ettiği hadis; 2. Kizble itham edilen râvinin, dinin zaruri kaidelerine aykırı olmayan rivayeti; 3. Sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkide uğramış olan râvi. Böyle bir râvi, Zehebî'ye ve Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü, Irâkî'ye göre ikinci mertebesinde. Bu râvi İbn Hacer'in *Takrîb*'teki tertibine göre onuncu sıradadır. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz.” Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 193.

⁵⁷⁹ Zehebî, *Mizân*, I, 193

123. HADİS

مَا مِنْ أَيَّامٍ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ أَنْ يُتَعَبَّدَ لَهُ فِيهَا مِنْ عَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ يَغْدِلُ صِيَامُ كُلِّ يَوْمٍ مِنْهَا بِصِيَامِ سَنَةٍ وَقِيَامُ كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْهَا بِقِيَامِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ

“Zilhicce ayının on gününde işlenen ameller diğer günlerde işlenen ameller ve yapılan kulluktan daha sevimlidir. Bu on günde tutulacak her oruç bir senenin orucuna denktir. Her gecesini namazla değerlendirmekte Kadir gecesini değerlendirmek gibidir.”

Tirmizî⁵⁸⁰ ve İbn Mâce⁵⁸¹ *Sünen*’inde Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî bu hadis hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: “Bu hadis gariptir. Bu hadisi sadece Mesûd b. Vâsıl’ın Nehhâs’ın rivayetinden bilmekteyiz. Muhammed’e (Buhârî) bu hadis hakkında sordum. Bu şekilde ve bu rivayetle bildiğini başka türlü bilmediğini belirtti. Katâde, Saîd b. Müseyyib kanalıyla Hz. Peygamber’den mürsel olarak buna benzer bir şey rivayet edilmiştir” dedi. Zehebî, senedindeki Nehhâs b. Kahm hakkında Yahyâ b. Mâin’in onu zayıf saydığını, Yahyâ b. Saîd el-Kattân’ın ise onu terk ettiğini belirtmiştir.⁵⁸²

Işık bu hadisin sonuna başka bir hadisten şu lafzı فَأَكْتَرُوا فِيهِ مِنَ التَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّحْمِيدِ “Zilhicce ayının on gününde, tehlîl, tesbih ve tahmîdi çoğaltın” ziyade etmiştir. Hadisin sonundaki ziyadeyi Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde⁵⁸³ Abdullah b. Ömer’den merfu olarak rivayet etmiştir. Şuayb Arnaûd senedindeki Yezîd b. Ebî Ziyâd sebebiyle isnadına zayıf demiştir. Netice olarak her iki hadisin isnadı zayıftır.

124. HADİS

كَمْ مِنْ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الظَّمَاءُ وَالْجُوعُ

“Nice oruç tutan kimse vardır ki onların tuttıkları oruçtan yanlarına kalan ancak açlık ve susuzluktur.”

⁵⁸⁰ Tirmizî, Savm, 52, nr: 758.

⁵⁸¹ İbn Mâce, Sıyâm, 39, nr: 1728.

⁵⁸² Zehebî, *Mizân*, IV, 274.

⁵⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 323-324, (no: 5446, Muhakkik Notu).

İbn Mâce *Sünen*'inde رُبُّ lafzıyla⁵⁸⁴, Ahmed b. Hanbel ise *Müsned*'inde كَمْ مِنْ⁵⁸⁵ lafzıyla Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadına hasen demiştir.⁵⁸⁶

125. HADİS

الصوم جنة من نار جهنم

“Oruç cehennem ateşine karşı bir kalkandır.”

Nesâî ve İbn Mâce *Sünen*'inde⁵⁸⁷ Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁵⁸⁸ Osman b. Ebi'l-As es-Sekaffî'den merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd hadisin sahih, isnadının hasen olduğuna hükmetmiştir. Heysemî isnadına hasen demiştir.⁵⁸⁹

126. HADİS

“Bir müslüman Terviye günü oruç tutarsa ve günah söylemezse Allah Tela onu elbette cennetine sokar.”

Yaptığımız araştırma neticesinde temel hadis kaynaklarında bu hadisin senedine ve metnine ulaşamadık ancak mana bakımından yakın Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁵⁹⁰ İbn Abbâs'tan (r.a) merfu olarak şu hadisi tahrir etmiştir:

ابن أخي إن هذا يوم من ملك فيه سمعه و بصره و لسانه غفر له

“Ey kardeşimin oğlu! Bugün öyle bir gündür ki (Arefe günü) kim bugünde kulağına, gözüne ve diline sahip çıkarsa bağışlanır.”

Şuayb Arnaûd isnadına zayıf demiştir.⁵⁹¹ Heysemî ricâlinin sika kimseler olduğunu söylemiştir. Beyhakî *Şuabu'l-îman*'da⁵⁹² Fadl b. Abbas'tan merfu olarak şu lafızla rivayet etmiştir:

من حفظ لسانه و سمعه و بصره يوم عرفة غفر له من عرفة إلى عرفة

⁵⁸⁴ İbn Mâce, Sıyâm, 21, no: 1690.

⁵⁸⁵ Ahmed, *Müsned*, XV, 428, no: 9685.

⁵⁸⁶ Ahmed, *Müsned*, XV, no: 9685 (Muhakkik Notu).

⁵⁸⁷ Nesâî, Sıyâm, 23, no: 2552; İbn Mâce, Sıyâm, 1, no: 1639.

⁵⁸⁸ Ahmed, *Müsned*, XXVII, 202, (no: 16273, Muhakkik Notu).

⁵⁸⁹ Hadisin diğer şahitleri için bkz. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, III, 180.

⁵⁹⁰ Ahmed, *Müsned*, V, 164-165, no: 3041.

⁵⁹¹ Ahmed, *Müsned*, V, 164-165, (Muhakkik notu).

⁵⁹² Beyhakî, V, 317, no: 3490.

Elbânî isnadına zayıf demiştir.⁵⁹³ Netice olarak isnadında adı meçhul olan bir râvi sebebiyle zayıftır.

127. HADİS

الصوم لي وأنا أجزى به

“*Oruç benim içindir. Onun karşılığını ben vereceğim.*”

Sahîhayn’de takti edilerek Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir edilmiştir.⁵⁹⁴

3.2.3. Zekât İle İlgili Hadisler

128. HADİS

يجوز دفع الزكاة لطالب العلم ولو كان نفقة أربعين سنة

“*İlim öğrenen kişinin kırk yıllık nafakası da olsa, zekât alması caizdir.*”

Bu rivayet Muhammed b. Yusuf es-Semerkandî’nin (ö. 556/1161) *el-Câmiu’l-kebîr fi’l-fetevâ*’sında (Câmiu’l-Fetevâ) isnadsız olarak zikredilmiştir.⁵⁹⁵

129. HADİS

حصنوا أموالكم بالزكاة

“*Mallarınızı zekât vermekle koruma altına alın.*”

Taberânî *el-Mu‘cemu’l-kebîr*⁵⁹⁶ ve *el-Evsat*’ta,⁵⁹⁷ İbn Adî *el-Kâmil fi’d-duafâ*’da,⁵⁹⁸ Ebû Nuaym *Hilye*’de⁵⁹⁹ Abdullah b. Mesud (r.a)’dan merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî senedindeki Musa b. Ümeyr el-Kûfî’nin metrûk olduğunu belirtmiştir.⁶⁰⁰ Zehebî, Ebû Hâtim’in Musa b. Ümeyr el-Kuraşî Ebû Hârun el-Ca’dî el-

⁵⁹³ Elbânî, *Silsiletü’z-zaîfe*, XII, 917, no: 5960.

⁵⁹⁴ Buhârî, *Tevhid*, 35, no: 7492; Müslim, *Sıyam*, 30, no: 1151.

⁵⁹⁵ Ebû’l-Kâsım Nâsüreddîn Muhammed b. Yusuf b. Muhammed b. Alî el-Hüseynî el-Medenî b. es-Semerkandî, *Câmiu’l-Fetâvâ*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 802, 39a.

⁵⁹⁶ Taberânî, *el-Kebîr*, X, 157, nr: 10196.

⁵⁹⁷ Taberânî, *el-Evsat*, II, 274, nr: 1963

⁵⁹⁸ İbn Adî, *el-Kâmil fi’d-Duafa*, IX, 531. nr: 15584.

⁵⁹⁹ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 104.

⁶⁰⁰ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, III, 54.

Kûfi hakkında “zâhibu’l-hadis”⁶⁰¹ (hadisi sakıttır) ve “kezzâb” lafzıyla cerh ettiğini ve bu hadisin Musa b. Umeyr’in münker rivayetlerinden biri olduğunu söylemiştir.⁶⁰² İbn Adî *el-Kâmil fi’l-Duafâ*’da Musa b. Ümeyr’in “rivayet ettiklerinin genelinde sika râviler ona mütâbî olmazlar” dediğini zikretmiştir.⁶⁰³ Netice olarak senedindeki Mûsâ b. Umeyr’in yalancılıkla itham edilmesi sebebiyle isnadı çok zayıftır.

130. HADİS

يقول ابن آدم مالي مالي وهل لك يا ابن آدم من مالك إلا ما أكلت فأفانيت أو لبست فأبليت
أو صدقت فأمضيت

Rasulullah (s.a.v) Tekâsür suresini okuyup bitirince şöyle buyurmuştur:

“*Âdemoğlu malım da malım diyor. Ey Âdemoğlu! Yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin veya sadaka olarak verip sevap kazanmak üzere önden gönderdiğinden başka malın mı var ki?*”

Müslim *Sahîh*’inde⁶⁰⁴, Tirmizî⁶⁰⁵ *Sünen*’inde, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde⁶⁰⁶ Mutarrif b. Abdullah’ın babasından (r. anhumâ) merfu olarak rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel’in rivayetinin sonunda Katâde’den şöyle bir ziyade vardır “*Ele geçmemiş her sadakanın önemi yoktur*”.

131. HADİS

أيها الناس أدوا زكاة أموالكم إلا من ترك الزكاة فلا صلاة له ولا صوم له ولا حج له
ولا جهاد له ولا دين له

“*Ey İnsanlar! Mallarınızın zekâtını verin, zekâtı vermeyi terk edenlerin namazı, orucu, hacı, cihadı, dini yoktur.*”

⁶⁰¹ Zâhibu’l-Hadîs: “Cerhin Zehebî’ye ve Sehâvî’ye göre üçüncü, Irâkî’ye göre ikinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz.” Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 363.

⁶⁰² Zehebî, *Mizân*, IV, 215; *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV, 51-52.

⁶⁰³ İbn Adî, *el-Kâmil fi’l-duafa*, IX, 534.

⁶⁰⁴ Müslim, *Zühd*, no: 2958, 2959.

⁶⁰⁵ Tirmizî, *Zühd*, 31, no: 2342.

⁶⁰⁶ Ahmed, *Müsned*, XXIV, 16327.

Bu hadis Hz. Peygamber'in veda hutbesiyle ilgili uzun bir hadisinden iktisâr edilerek Ebu'l-Leys es-Semerkindî'nin (ö. 373/983) *Tenbîhü'l-gâfilîn*'de⁶⁰⁷ Ali b. Ebî Tâlib'den merfu olarak rivayet edilmiştir. Senedindeki Dâvûd b. el-Muhabber b. Kahzem et-Tâî (ö. 206/821) Yahya b. Maîn ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö. 204/819) tarafından sika kabul edilmekle beraber, Yahya b. Maîn onun hadis rivayetinde çok hata yapan biri olduğunu ve hadislerde tashif yaptığını, hadis yazma işini bırakıp mutezileden bazıları ile görüştüktan sonra zihninin ifsada uğradığını söylemiştir. Dârekutnî onu metruk kabul etmiştir. Dâvud b. Muhabber'in aklın değerine dair bir araya getirdiği ve yarısından çoğunun muhaddisler tarafından mevzu kabul edildiği “*Kitâbu'l-akl*” adlı bir eseri vardır. Ahmed b. Hanbel'den onun hadisten hiç anlamadığını söylemiş Buhârî de bu konu da Ahmed b. Hanbel'e katılmıştır.⁶⁰⁸ İsnatta yer alan Ubbâd b. Kesîr es-Sekafî'de metrûk kabul edilmiştir.⁶⁰⁹ Netice olarak senedinde iki metruk râvi bulunan bu hadisin isnadı çok zayıftır.

132. HADİS

إن الله لا يضيع أجر من أحسن عملا

“Şüphesiz ki, Allah iyi işler yapan kişinin karşılığını zayı etmez.”

Riyâzü'n-nâsihîn'da isnadsız zikredilmiştir.⁶¹⁰ Yaptığımız araştırmada bu haberin temel hadis kaynaklarında herhangi bir senedini bulamadık ancak İbâziyye mezhebinin temel hadis kaynağı kabul ettiği Rebî b. Habîb'e (ö. 180/796 [?]) ait *el-Câmiu's-sahîh*'inde⁶¹¹ (el-Müsned) adlı eserinde Ebû Ubeyde Müslim b. Ebû Kerîme et-Temîmî, Dımâm b. Sâib el-Basrî, Câbir b. Zeyd, İbn Abbas tarikiyle merfu olarak rivayet ettiği şu rivayete ulaştık:

من أوي يتيما لله وقامبه إحتسابا لله وقع أجره على الله والله لا يضيع أجر من أحسن عملا

⁶⁰⁷ Ebû'l-Leys es-Semerkindî, Ebû'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî *Tenbîhü'l-Gafilîn*, thk. Yusuf Ali Bedevî, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2000, s. 554.

⁶⁰⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, VIII, 445-448.

⁶⁰⁹ Zehebî, *Mizân*, II, 372.

⁶¹⁰ Muhammed Rebhâmî, *Riyâzü'n-Nâsihîn*, Hakikat Kitabevi, İstanbul 2010, s. 119.

⁶¹¹ Rebî b. Habîb, Ebû Amr er-Rebî' b. Habîb b. Amr el-Ezdî el-Ferâhidî el-Basrî, *el-Câmiu's-sahîh (el-Müsned)* I-IV, nşr. Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî el-Umânî, el-Matbaatü's-selefiyye, Kahire, 1349, III, 66.

“Kim bir yetimi himaye eder, ecrini Allah’tan umarak onun ihtiyaçlarını giderirse onun ecri Allah indinde sabit olmuştur. Allah işini ihsan sırrıyla yapanın ecrini zayi etmez.”

3.2.4. Hac İle İlgili Hadisler

133. HADİS

لا تسافر المرأة إلا مع زوجها أو ذي محرم منها

“Kadın yanında eşi ya da mahremi olmadan yolculuğa çıkamaz.”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde Ebû Saîd el-Hudrî’den (r.a) merfu tahrir etmiştir.⁶¹² Şuayb Arnaûd isnadının Buhârî ve Müslim’in şartına göre sahih olduğunu belirtmiştir.⁶¹³ Ebû Hüreyre, İbn Abbas, Ebû Saîd el-Hudrî ve Abdullah b. Ömer (r. anhüm) gibi sahabî râvilerden de rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerin bazılarında “kadının yalnız başına üç gecelik yola”, diğer rivayetlerde “üç günlük, üç geceden fazla, iki günlük, bir gecelik”, diğer bir rivayette ise “bir gün bir gecelik yola” gidemeyeceği bildirilmektedir.⁶¹⁴ Netice olarak hadis sahihtir.

134. HADİS

من جاني زائرا لا يعمله حاجة إلا زيارتي كان حقا علي أن أكون له شفيعا يوم القيامة

“Bana başka bir ihtiyacı olmaksızın sadece ziyaret için gelen kişinin, kıyamet günü ona şefaatchisi olmam üzerime borç olur.”

Taberânî *Mu‘cemu’l-kebîr*⁶¹⁵ ve *el-Evsat*’ta⁶¹⁶ Abdullah b. Ömer’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Zehebî, hadisin râvilerinden Mesleme b. Sâlim el-Cühenî hakkında Ebû Dâvud’un “leyse bi-sika”⁶¹⁷ dediğini zikretmiş, ardından da bu hadisi

⁶¹² Ahmed, *Müsned*, XVIII, 60, nr: 11483.

⁶¹³ Ahmed, *Müsned*, XVIII, 60, (Muhakkik notu).

⁶¹⁴ Müslim, Hac, 74, no: 1338, 1339, 1340, 1341; Buhârî, Fazlu’s-Salâh, 6, no: 1197; Cezâü’s-Sayd, 26, no: 1864; Taksîru’s-Salât, 4, no: 1086, 1087, 1088.

⁶¹⁵ Taberânî, *el-Kebîr*, XII, 291, no: 13169

⁶¹⁶ Taberânî, *el-Evsat*, V, 17, no: 4546.

⁶¹⁷ Leyse bi-Sika: “Zehebî’ye ve Sehâvî’ye göre cerhin üçüncü mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz.” Aydın, *Hadis İstıslahları Sözlüğü*, 176.

nakletmiştir.⁶¹⁸ Heysemî de Meslem b. Sâlim'in zayıf olduğunu ifade etmiştir.⁶¹⁹ Elbânî isnadına çok zayıf demiştir.⁶²⁰ Netice olarak isnadı çok zayıftır.

135. HADİS

من زار قبري وجبت له شفاعتي

“*Kabrîmî ziyaret edene şefaati vacip olur.*”

Sehâvî, Ebû's-Şeyh ve İbn Ebi'd-Dünya'nın ve bu ikisi dışındaki muhaddislerin İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettiğini, İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde bu hadisin zayıf olduğuna işaret ettiğini söylemektedir.⁶²¹ Taberânî, (ö. 360/971) *el-Mu'cemu'l-kebîr* ve *el-Evsat*'ta⁶²², İbn Adî (ö. 365/976) *Kâmil fî'd-duafâ*'da⁶²³, Ebu's-Şeyh (ö. 369/979), *Dârekutnî Sünen*'de⁶²⁴, Beyhakî (ö.488/1066) *Şuabu'l-îmân*'da⁶²⁵, *كان كمن* lafzıyla Heysemî *Keşfu'l-estâr*'da⁶²⁶ *حلت شفاعتي* lafzıyla Abdullah b. Ömer'den merfu olarak rivayet etmiştir. Zehebî, senedindeki Mûsâ b. Hilâl el-Abdî hakkında “sâlihu'l-hadîs”⁶²⁷ derken, Ebû Hâtim'in “meçhuldür” dediğini zikretmiştir.⁶²⁸ Nevevî isnadına çok zayıf demiştir. Zehebî de bu hadisin Musa b. Hilâl'in rivayetlerinin en münker olanı olduğunu, bu hadisin tüm tariklerinin zayıf olmakla beraber birbirini desteklediğini ve râvileri arasında yalancılıkla itham edilen bir kimse olduğunu, bu hadisin isnad bakımından en sahih olanının İbn Asâkir'in Hâtib b. Ebî Beltâ'dan merfu olarak tahrir ettiği şu hadis olduğunu söylemiştir.⁶²⁹

⁶¹⁸ Zehebî, *Mizân*, IV, 104.

⁶¹⁹ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV, 2.

⁶²⁰ Elbânî, *Silsiletü'z-zâife*, XII, 522, no: 5732.

⁶²¹ Sehâvî, *Mekâsıdu'l-hasene*, s. 648.

⁶²² Taberânî, *el-Kebîr*, XII, 407, no: 13497; *el-Evsat*, I, 94, no: 287.

⁶²³ İbn Adî, *Kâmil fî'd-duafâ*, IX, 955, no: 15647.

⁶²⁴ Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünenü Dârekutnî*, I-VI, thk. Şuayb Arnaûd vd., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2004, III, 333.

⁶²⁵ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 48, no: 3857; IV, 51, no: 3862.

⁶²⁶ Heysemî, *Keşfu'l-Estâr*, II, 57, no: 1198.

⁶²⁷ Sâlihu'l-Hadîs: “Ta'dîlin Zehebî ve Irâkî'ye göre dördüncü, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan sığa. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani itibâr için alınır.” Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 291.

⁶²⁸ Zehebî, *Mizân*, IV, 226.

⁶²⁹ Zehebî, *Mizân*, IV, 226; *Târîhu İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm ve Zeylihî*, I-LIII, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1990, XI, 212-213; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 297.

من زارني بعد موتي فكأنما زارني في حياتي

“*Vefatımdan sonra beni ziyaret eden kimse, sanki beni yaşıyorken ziyaret etmiş gibidir.*”

136. HADİS

إنطلق فحج مع امرأتك

“*Git ve eşinle beraber hac yap*”

Müslim *Sahîh*’inde İbn Abbas’tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁶³⁰

137. HADİS

من حج لله فلم يرفث ولم يفسق رجع كيوم ولدته أمه

“*Kim Allah için hacceder de kötü söz ve davranışlardan sakınırsa ve günahlara sapmaz ise anasından doğduğu günkü gibi günahlarından arınmış olarak döner.*”

Sahîhayn’de Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁶³¹

138. HADİS

لو بني مسجدي هذا إلى صنعاء لكان من مسجدي

“*Bu mescidim genişletilseydi San’a şehrine kadar mescidim olurdu.*”

Deylemî, (ö. 558/1163) *Firdevsü’l-ahbâr*’da⁶³², İbnü’n-Neccâr (ö. 643/1245) *ed-Dürretü’s-Semîne*’de⁶³³, Semhûdî (ö. 911/1506) *Vefâü’l-vefâ bi-ahbâri dâri’l-Mustafâ* adlı eserinde Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. *Firdevsü’l-Ahbâr*’da *صنعاء* lafzı yerine bedeli olan *صنم* lafzı mevcuttur.⁶³⁴ Elbânî senedinde yer alan Abdullah

⁶³⁰ Müslim, Hac, 74, no: 1341.

⁶³¹ Buhârî, Hac, 4, no: 1521; Müslim, Hac, 79, no: 1350.

⁶³² Deylemî, Ebû Mansûr Şehredâr b. Şirûye b. Şehredâr, *el-Firdevsü bi Me’sûri’l-Hitâb*, I-V, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1406 /1986, III, 378, no: 5152.

⁶³³ İbnü’n-Neccâr el-Bağdâdî, Ebû Abdillâh Muhibbuddîn Muhammed b. Mahmûd b. el-Hasen b. Hibetillâh el-Bağdâdî, *ed-Dürretü’s-semîne fî ahbâri’l-Medîne*, thk. Hüseyin Ali Muhammed Şukrî, Dâru’l-Medînetü’l-Münevvera, b.y., 1417/ 1996.

⁶³⁴ Deylemî, *Firdevs*, III, 378, no: 5152; Ebû’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî es-Semhûdî, *Vefâü’l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri’l-Mustafâ*, I-II, thk. Kâsım es-Samerrâî, Müessesetü’l-Furkânî li’t-Türâsi’l-İslâmiyye, Beyrut 1422/ 2001, II, 242, (Muhakkik notu).

b. Saîd b. Ebî Sâid el-Makberî'nin yalancılıkla itham edilmesi sebebiyle metruk olduğunu ve bu nedenle isnadının çok zayıf olduğuna hükmetmiştir.⁶³⁵

139. HADİS

ما من أحد يسلم علي إلا رد الله علي روحي حتى أرد عليه

“Bir kimse bana selam verince Allah bana ruhumu iade eder, ben de o kimsenin selamını alır, ona karşılık veririm.”

Ebû Dâvud *Sünen*'inde,⁶³⁶ Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁶³⁷ Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadına hasen demiştir.⁶³⁸

140. HADİS

ألا إن الزمان قد إستدار كهينته يوم خلق الله السموات والأرض

“İyi bilin ki! Şüphesiz ki zaman Allah'ın yeri ve gökleri yarattığı durumuna dönmüştür.”

Sahihayn'de Ebû Bekre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁶³⁹

141. HADİS

الحج يهدم ما كان قبله من المعاصي

“Hac, kendinden önce işlenmiş günahları yok eder.”

Müslim *Sahih*'inde Amr b. el-Âs'dan merfu olarak tahrir etmiştir.⁶⁴⁰

3.2.5. Yemin İle İlgili Hadisler

142. HADİS

من حلف بغير الله فقد كفر أو أشرك

“Kim Allah'tan başkası adına yemin ederse kafir veya müşrik olur.”

⁶³⁵ Elbânî, *Silsiletü 'z-zaîfe*, II, 402, no: 973.

⁶³⁶ Ebû Dâvud, *Menâsik*, 97, no: 2041.

⁶³⁷ Ahmed, *Müsned*, XVI, 477, no: 10815.

⁶³⁸ Ahmed, *Müsned*, XVI, 477, (Muhakkik notu).

⁶³⁹ Buhârî, *Edâhî*, 5, no: 5550; Müslim, *Kasâme*, 9, no: 1679.

⁶⁴⁰ Müslim, *İman*, 54, no: 121.

Tirmizî ve Ebû Dâvud *Sünen*'inde Abdullah b. Ömer'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî hasen olduğuna hükmetmiş ve şöyle demiştir: “Bazı ilim adamlarınca bu hadis şöyle tefsir edilmiştir: “Kafir ya da müşrik olmuştur” sözü hükmü ağırlaştırmak için söylenmiştir. İbn Ömer hadisi buna delildir. Çünkü o hadiste Resûlullah: “Ömer’in babam için babam adına yemin ettiğini duyunca Allah sizi bu tür yeminlerden de yasakladı” buyurmuştur.⁶⁴¹ Yine Ebû Hüreyre tarafından nakledilen “Kim yemininde Lât ve Uzza hakkı için derse hemen lâ ilâhe illallah desin” hadisi buna delil olabilir.”⁶⁴²

143. HADİS

أَلَا إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَصْمِتْ

“Dikkat edin! Şüphesiz ki Allah babalarınızın adıyla yemin etmenizi yasaklıyor, kim yemin edecekse Allah adına yemin etsin ya da sussun.”

Sahîhayn'de⁶⁴³ Abdullah b. Ömer'den (r.a) merfu olarak rivayet edilmiştir.

144. HADİS

مَنْ حَلَفَ بِالْأَمَانَةِ فَلَيْسَ مِنْهَا

“Emanet adına yemin eden bizden değildir.”

Ebû Dâvud *Sünen*'inde,⁶⁴⁴ Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde,⁶⁴⁵ Büreyde b. Hasîb el-Eslemî'den merfu olarak tahrir etmiştir. Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde şöyle bir ziyade vardır “Kim de bir kişinin eşiyle ve kölesiyle arasını bozarsa bizden değildir”.

Şuayb Arnaûd isnadının sahih, ricâlinin sika, Velîd b. Sa'lebe et-Tâî dışında ricâlinin Buhârî ve Müslim'in ricâli olduğunu, bu râviden Ebû Dâvud ve İbn Mâce'nin *Sünen*'inde, Nesâî'nin ise *Amelü'l-yevm ve'l-leyl* adlı eserinde hadis rivayet ettiğini zikretmiştir.⁶⁴⁶

⁶⁴¹ Buhârî, Eymân, 5, no: 6650.

⁶⁴² Tirmizi, Nezir, 8, no: 1533.

⁶⁴³ Buhârî, Eymân, 4, no: 6646; Müslim, Eymân, 1, no: 1646

⁶⁴⁴ Ebû Dâvud, Eymân, 6, no: 3253.

⁶⁴⁵ Ahmed, *Müsned*, XXXVIII, 82, nr: 22980.

⁶⁴⁶ Ahmed, *Müsned*, XXXVIII, 82, (no: 22980, Muhakkik notu).

145. HADİS

من حلف على يمين هو فيها فاجر ليقتطع بها مال امرئ مسلم لقي الله وهو عليه غضبان

“Bir kimse müslüman bir kimsenin malını almak için yalan yere yemin ederse, kıyamet günü Allah kendisine gazaplı olduğu halde Allah’a ulaşır.”

Sahîhayn’de⁶⁴⁷, Tirmizî⁶⁴⁸, Ebû Dâvud⁶⁴⁹ ve İbn Mâce⁶⁵⁰ Sünen’inde, Ahmed b. Hanbel Müsned’inde⁶⁵¹ Abdullah b. Mesud (r.a)’den merfu olarak tahrir etmiştir.

146. HADİS

ليس الكذاب الذي يصلح بين الناس، ويقول خيرا وينمي خيرا قال ابن شهاب ولم أسمع يرخص في شيء مما يقول الناس كذب إلا في ثلاث الحرب والإصلاح بين الناس وحديث الرجل امرأته وحديث المرأة زوجها وفي رواية بهذا الإسناد إلى قوله ونمي خيرا ولم يذكر ما بعده

“İnsanların arasını bulan ve hayır söz taşıyan yalancı değildir. Bunun üzerine İbn Şihâb ez-Zühri dedi ki: İnsanların söylediklerinden hiçbirinde yalana ruhsat verildiğini duymadım. Ancak üç şey müstesna: Harpte, insanların arasını bulmada, kocanın karısına, karının kocasına söylediklerinde.”

Sahîhayn’de Ümmü Gülsüm binti Ukbe b. Ebî Muayt’tan (r. anhâ) tahrir edilmiştir.⁶⁵²

147. HADİS

الكبائر الإشراف بالله وعقوق الوالدين وقتل النفس واليمين الغموس

“Büyük günahlar: Allah’a ortak koşmak, ana babaya isyan etmek, insan öldürmek ve yalan yere yemin etmektir.”

Buhârî Sahîh’inde⁶⁵³ Abdullah b. Amr (r.a)’den merfu olarak tahrir etmiştir.

⁶⁴⁷ Buhârî, Mûsâkât, 4, no: 2356, 2357; Müslim, İman, 61, no: 138.

⁶⁴⁸ Tirmizî, Büyû, 42, no: 1269.

⁶⁴⁹ Ebû Dâvud, Eymân, 2, no: 3243.

⁶⁵⁰ İbn Mâce, Ahkâm, 8, 2323.

⁶⁵¹ Ahmed, Müsned, VI, 81, no: 3597.

⁶⁵² Buhârî, Sulh, 2, no: 2692; Müslim, Birr, 27, no: 2605.

⁶⁵³ Buhârî, Eymân, 16, nr: 6675; Diyât, 2, nr: 6870.

148. HADİS

لا يقطع رجل حق امرئ مسلم بيمينه إلا حرم الله عليه الجنة وأوجب له النار

“Müslüman bir kimsenin hakkını yemin etmek suretiyle koparan hiçbir adam yoktur ki, Allah ona cenneti haram kılmasın ve ona cehennemi ona vacip eylesin.”

Müslim *Sahîh*'inde,⁶⁵⁴ İbn Mâce *Sünen*'inde⁶⁵⁵ ve Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁶⁵⁶ Ebû Ümâme el-Hârisî'den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Şuayb el-Arnaûd isnadının sahih, ricâlinin güvenilir olduğunu, râvilerinden İbn Abdurrahmân Mevlâ el-Huraka dışında, senedin ricâlinin Buhârî ve Müslim'in ricâli olduklarını bu râvinin ise Müslim'in ricâlinde olduğunu söylemektedir.⁶⁵⁷

149. HADİS

إن التجار هم الفجار قالوا يا رسول الله أليس قد أحل الله البيع قال بلى ولكنهم يحدثون فيكذبون ويحلفون ويأثمون

“Tüccarlar fâcirlerin ta kendileridirler. Bunun üzerine ashâb: “Ey Allah'ın elçisi Allah alışverişi helal kılmadı mı?” diye sorunca Resûlullah: Evet ama onlar konuşurlar yalan söylerler, yemin ederler günaha girerler.”

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde⁶⁵⁸ Abdurrahmân b. Şibil'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd hadisin sahih olduğunu, isnadının kavî olduğunu, râvilerden Ebû Râşid el-Hubrânî'nin dışında ricâlinin güvenilir kişilerden ve Buhârî ve Müslim'in ricâli olduğunu zikretmiştir. Heysemî isnadın ricâlinin tamamının güvenilir olduğunu söylemiştir.⁶⁵⁹

⁶⁵⁴ Müslim, İman, 61, no: 137.

⁶⁵⁵ İbn Mâce, Ahkâm, 8, no: 2324.

⁶⁵⁶ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 576, no: 22239.

⁶⁵⁷ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 576, (Muhakkik notu).

⁶⁵⁸ Ahmed, *Müsned*, XXIV, 290, no: 15530.

⁶⁵⁹ Heysemî, *Zevâid*, IV, 73.

3.2.6. Kurban İle İlgili Hadisler

150. HADİS

“Hasislerin en kötüsü kurban kesmeyendir.”

Temel hadis kaynaklarında bu hadisin aslını ve isnadını bulamadık. Ancak yaklaşık manayla İbn Mâce *Sünen*'inde⁶⁶⁰, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁶⁶¹ Ebû Hüreyre'den (Kurban kesmeyen namazgahımıza yaklaşmasın) lafzıyla merfu olarak rivayet etmiş ve Şuayb Arnaûd isnadına zayıf demiştir. Bûsîrî senedindeki Abdullah b. İyâş'ı Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin zayıf kabul ettiklerini, İbn Hibbân'ın onu *Sikât*'ında zikrettiğini, Ebû Hâtım er-Râzî'nin “sadûktur”, Ebû Saîd b. Yûnus'un “münkeru'l-hadis” dediğini söylemiştir.⁶⁶² İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de⁶⁶³ “Râvileri güvenilirdir ancak merfu ve mevkuf olarak rivayet edilmesi konusunda ihtilaf edilmiştir. En doğrusu mevkufa benzemesidir” demiştir.

151. HADİS

من كان له ذبح يذبحه فإذا أهل هلال ذي الحجة فلا يأخذن من شعره ولا من أظفاره شيئا

حتى يضحى

“Zilhicce hilalini gördüğünüz vakit biriniz kurban kesmek isterse, saçlarına ve tırnaklarına dokunmaktan kendini tutsun.”

Müslim *Sahîh*'inde⁶⁶⁴, Tirmizî⁶⁶⁵ ve Ebû Dâvud⁶⁶⁶ *Sünen*'inde Ümmü Seleme'den (r. anhâ) merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî bu hadis hakkında şöyle demiştir: “Hasen sahihtir. Râviler içerisindeki Ömer b. Müslim'in doğrusu Amr b. Müslim'dir. Kendisinden Muhammed b. Alkame ve pek çok kimse hadis rivayet etmiştir. Bu hadis Said b. Müseyyeb ve Ebû Seleme'den (r. anhümâ) değişik şekillerde benzeri biçimde rivayet edilmiştir.”

⁶⁶⁰ İbn Mâce, *Edâhî*, 2, no: 3123.

⁶⁶¹ Ahmed, *Müsned*, XIV, 24, no: 8273.

⁶⁶² Bûsîrî, *Zevâid*, 410.

⁶⁶³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XVII, 94.

⁶⁶⁴ Müslim, *Edhâ*, 7, no: 1977.

⁶⁶⁵ Tirmizî, *Edhâ*, 24, no: 1523.

⁶⁶⁶ Ebû Dâvud, *Edhâ*, 3, no: 2791.

3.2.7. Ticaret İle İlgili Hadisler

152. HADİS

طلب الحلال فريضة علي كل مسلم

“*Helal kazanmak her müslümana farzdır.*”

Gazzâlî *İhyâ*’sında Abdullah b. Mesud’dan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir.⁶⁶⁷ Taberânî *Mu‘cemu’l-evsat*’ta Enes b. Mâlik’ten (r.a) yakın lafızlarla merfu olarak rivayet etmiştir.⁶⁶⁸ Heysemî isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.⁶⁶⁹

153. HADİS

أيها الناس إن الله طيب لا يقبل إلا طيبا وإن الله أمر المؤمنين بما أمر به المرسلين فقال يا أيها الرسل كلوا من الطيبات واعملوا صالحا إني بما تعملون عليم وقال يا أيها الذين آمنوا كلوا من الطيبات ما رزقناكم ثم ذكر الرجل يطيل السفر أشعث أغبر يمد يديه إلى السماء يا رب يا رب ومطعمه حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذي بالحرام فأنى يستجاب لذلك

“*Ey insanlar! Allah Tayyip’tir, temiz olandan başkasını kabul etmez. Muhakkak ki Allah peygamberlerine emrettiğini müminlere de emretti ve şöyle dedi: “Ey Peygamberler! Temiz ve helal olan şeylerden yiyin, sâlih amel işleyin, gerçekten de ben sizin yaptıklarınızı bilirim (Müminûn, 23/51), Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyin... (Bakara, 2/172). Sonra şunları söyledi: Uzun yolculuklar yapan, saçtı başı dağınık, toza toprağa bulaşmış bir halde ellerini semaya kaldıran bir kimse: Ya Rabbi Ya rabbi, diye dua eder. Yediği haram, içtiği haram, giydiği haram olan ve kendisini haram ile besleyen kimsenin duasına nasıl icabet edilir?”*

Müslim *Sahîh*’inde⁶⁷⁰, Tirmizî *Sünen*’inde⁶⁷¹, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde⁶⁷² Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî bu hadis hakkında şöyle demiştir: Bu hadis hasen garibtir. Bu hadisi sadece Fudayl b. Merzûk’un rivayetiyle bilmekteyiz.”

⁶⁶⁷ Gazzâlî, *İhyâ*, 534.

⁶⁶⁸ Taberânî, *el-Evsat*, VIII, 272, no: 8610.

⁶⁶⁹ Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, X, 291.

⁶⁷⁰ Müslim, *Zekât*, 19, no: 1015.

⁶⁷¹ Tirmizî, *Tefsîr*, 3, no: 2989.

⁶⁷² Ahmed, *Müsned*, XIV, 90, no: 8348, (Muhakkik Notu).

154. HADİS

درهم من ربا أشد عند الله من ثلاثين زنية في الإسلام

“Allah katında bir dirhem faiz yemek otuz zinadan daha şiddetlidir.”

Ahmed b. Hanbel ve Bezzâr *Müsned*'inde⁶⁷³, Abdullah b. Hanzala'dan (r.a) “otuz altı zinadan daha şiddetlidir” lafzıyla, Taberânî *el-Mu‘cemü'l-kebir* ve *Mu‘cemu's-sağîr*'de⁶⁷⁴ “otuz üç zinadan daha şiddetlidir” lafzıyla Abdullah b. Abbas'tan merfu olarak rivayet etmiştir. Irâkî Abdullah b. Hanzala hadisinin ricâlinin sika kişiler olduğunu, İbn Abbas hadisinin isnadının ise zayıf olduğuna hükmetmiştir.⁶⁷⁵ Elbânî isnadına sahih demiştir.⁶⁷⁶

155. HADİS

ما أكل أحد طعاما قط خيرا من أن يأكل من عمل يده وإن نبي الله داود عليه السلام كان

يأكل من عمل يده

“Hiç kimse kendi elinin emeğinden daha hayırlı bir yiyecek yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvud aleyhisselâm'da elinin emeği ile yerdi.”

Buhârî *Sahîh*'inde⁶⁷⁷ el-Mikdâm b. Ma'dî Kerîb'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

156. HADİS

يأتي على الناس زمان لا يبالي المرء ما أخذ منه أمن الحلال أم من الحرام

“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, aldığı malın helalden mi haramdan mı kazandığına önem vermez.”

Buhârî *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁶⁷⁸

⁶⁷³ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 288, no: 21957; Bezzâr, *el-Bahru'z-Zehhâr*, VIII, 309, no: 3381.

⁶⁷⁴ Taberânî, *el-Kebîr*, XI, 114, no: 11216; *es's-Sağîr*, I, 147, no: 224.

⁶⁷⁵ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 438, no: 1664.

⁶⁷⁶ Elbânî, *Silsiletü ehâdisi's-sahîha*, III,

⁶⁷⁷ Buhârî, *Büyû'*, 15, no: 2072.

⁶⁷⁸ Buhârî, *Büyû'*, 7, no: 2059.

157. HADİS

لاتقولوا هذا فإنه إن كان يسعى علي نفسه ليكفها عن المسألة و يغنيها عن الناس فهو في سبيل الله و إن كان يسعى علي أبوين ضعيفين أو ذرية ضعاف ليغنيهم ويكفيهم فهو في سبيل الله وإن كان يسعى تفاخرا وتكاثرا فهو في سبيل الشيطان

“Öyle söylemeyin! Eğer o kendisini dilenmekten korumak için çalışıyorsa ve insanlara muhtaç olmamak için nefsinı koruyorsa o Allah yolundadır. Yaşlı ana babası ve küçük çocuklarını başkalarına muhtaç etmemek, onlara yeterli nafaka temin etmek için çaba sarf ediyorsa o kişi Allah yolundadır. Övünmek ve gösteriş için çalışıyorsa o takdirde şeytanın yolundadır.”

Taberânî Meâcim’inde⁶⁷⁹ Ka‘b b. Ücre’den (r.a) yakın lafızlarla merfu olarak rivayet etmiştir. Irâkî isnadına zayıf demiştir.⁶⁸⁰

158. HADİS

مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا حَلَالًا اسْتِغْفَافًا عَنِ الْمَسْأَلَةِ وَسَعْيًا عَلَى عِيَالِهِ وَ تَعَطُّفًا عَلَى جَارِهِ لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَجْهُهُ كَا الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

“Kim helal yoldan dünyalığı talep ederse, dilenmekten kendisini korursa ve çoluk çocuğunun nafakası için çalışırsa ve komşusuna iyilikte bulunursa, dolunay olduğu gecede parlaklık gibi kıyamet günü Allah’ın huzuruna yüzü nurlu olarak çıkar.”

Beyhakî Şuabu’l-îmân’da,⁶⁸¹ Ebû Nuaym Hilye’sinde⁶⁸² Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Irâkî isnadına zayıf demiştir.⁶⁸³

159. HADİS

التَّاجِرُ الصَّدُوقُ يُحْشَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ الصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ

“Doğru ve dürüst tacir kıyamet günü siddıklar ve şehitlerle diriltilecektir.”

⁶⁷⁹ Taberânî, *el-Kebîr*, XIX, 129, no: 282; *el-Evsat*, V, 169, no: 2862; *es-Sağîr*, II, 148, no: 940.

⁶⁸⁰ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 417, no: 1583.

⁶⁸¹ Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XIII, 18, no: 9889, 9890.

⁶⁸² Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 215.

⁶⁸³ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 417, no: 1582.

Tirmizî *Sünen*'inde⁶⁸⁴, Hâkim *Müstedrek*'inde “doğru ve güvenilir tacir” lafzıyla Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a), İbn Mâce *Sünen*'inde⁶⁸⁵ “emin, dürüst ve müslüman tacir” lafzıyla Abdullah b. Ömer'den (r.a) merfu olarak tahric etmiştir. Tirmizî bu hadis hakkında şöyle demiştir: “Bu hadis hasendir. Bu hadisi Süfyân es-Sevrî'nin Ebû Hamza'dan olan rivayetiyle biliyoruz. Ebû Hamza'nın adı Abdullâh b. Câbir'dir ve Basralı bir şeyhtir.” İbn Mâce'nin Abdullah b. Ömer tarikiyle rivayet ettiği hadisin senedindeki Gülsüm b. Cûşen el-Kuşeyrî hakkında İbn Hibbân *el-Mecrûhîn*'de⁶⁸⁶ sika râvilerden uydurma hadisler rivayet ettiğini, kendisiyle asla ihticâc olunmayacağını zikretmiştir. Netice olarak Tirmizî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiği hadisin isnadının hasen, İbn Mâce'nin Abdullah b. Ömer tarikiyle rivayet ettiği hadisin isnadı çok zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

160. HADİS

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ الْمُؤْمِنَ الْمُحْتَرِفَ

“Allah Teâlâ sanat sahibi mümini sever.”

Taberânî *Mu'cemu'l-kebîr*⁶⁸⁷ ve *el-Evsat*'ta,⁶⁸⁸ Beyhakî *Şuabu'l-îman*'da⁶⁸⁹ Abdullah b. Ömer'den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Taberânî, senedindeki Ebû Rebî es-Semân'ın teferrüd ettiğini belirtmiştir.⁶⁹⁰ Heysemî senedindeki Âsım b. Ubeydullah'ın zayıf olduğunu zikretmiştir.⁶⁹¹ İbn Adî *el-Kâmil fi'd-duâfa*'da Ebû Rebî es-Semân'ın (Eşas b. Saîd) zayıflığı ile beraber hadisinin itibar⁶⁹² için alınabileceğini belirtmiştir.⁶⁹³ Netice olarak isnadı zayıftır. Aclûnî *Keşfu'l-hafâ*'da bu hadisin رجل lafzı yerine عبد lafzıyla insanların dilinde meşhur olduğunu söylemiştir.⁶⁹⁴

⁶⁸⁴ Tirmizî, *Büyük*, 4, no: 1209.

⁶⁸⁵ İbn Mâce, *Ticârât*, 1, no: 2139.

⁶⁸⁶ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 235, 236.

⁶⁸⁷ Taberânî, *el-Kebîr*, XII, 308, no: 13200.

⁶⁸⁸ Taberânî, *el-Evsat*, VIII, 380, no: 8934.

⁶⁸⁹ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 441, no: 1181.

⁶⁹⁰ Taberânî, *el-Evsat*, VIII, 380.

⁶⁹¹ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV, 62.

⁶⁹² İ'tibâr: “Hadisin aynısının veya benzerinin başka yollardan rivayet edilip edilmediğini ortaya çıkarmak için araştırma yapmak, hadisin başka senedini araştırmak. Bu araştırma işi, daha ziyade, zayıf bir hadisi, benzerini bularak kuvvetlendirmek maksadıyla yapılır. Aydınî, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 153.

⁶⁹³ İbn Adî, *el-Kâmil fi'd-duâfa*, II, 263.

⁶⁹⁴ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 285.

161. HADİS

أَحْلَ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ وَ كُلِّ بَيْعٍ مَبْرُورٍ

“*Kişinin yediği en helal şey, kendi eliyle kazandığıdır ve bütün alışverişler makbuldür.*”

Ahmed b. Hanbel, Bezzâr *Müsned*'inde⁶⁹⁵, Taberânî *Kebîr*'inde⁶⁹⁶ Râfî' b. Hadîc'den (r.a) yakın lafızlarla merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî senedindeki Mesûdî'nin sika olduğunu, ancak ihtilât ettiğini, isnadın kalan râvilerinin *Sahih*'in râvileri olduğunu söyler.⁶⁹⁷ Şuayb Arnaûd isnadına hasen li gayrih demiştir.⁶⁹⁸ Hâkim *Müstedrek*'te Ebû Büreyde ve Saîd b. Umeyr'in amcası kanalıyla merfu olarak rivayet etmiştir. Hâkim senedin râvilerinden Vâil b. Dâvûd ve oğlu Bekr'in güvenilir kişiler olduğunu, Yahya b. Mâin'in “Saîd b. Umeyr'in amcası Berâ b. Azîbtir” dediğini ve bu hadisin isnadının sahih olduğunu söyler.⁶⁹⁹ Cumey' b. Umeyr'in dayısı Ebû Bürde b. Niyâr'dan da merfu olarak rivayet edilmiştir.⁷⁰⁰ Heysemî, Cumey' b. Umeyr'i Ebû Hâtîm'in güvenilir kabul ederken, Buhârî'nin “fîhi nazar” dediğini zikreder.⁷⁰¹ Netice olarak mütâbileriyle isnadının hasen sahih olduğunu söyleyebiliriz.

162. HADİS

عَلَيْكُمْ بِالتَّجَارَةِ فَإِنَّ فِيهَا تِسْعَةَ أَغْشَارِ الرِّزْقِ

“*Ticaret yapınız zira rızkın onda dokuzu ticarettedir.*”

İrâkî, bu hadisi İbrahim el-Harbî'nin *Garîbu'l-hadîs* adlı eserinde Nuaym b. Abdurrahman el-Ezdî'den “**Rızkın onda dokuzu ticarettedir**” lafzıyla rivayet ettiğini ve ricâlinin güvenilir olduğunu, İbn Mende'nin Nuaym'ı sahabe kabul etmesinin sahih olmadığını, İbn Ebî Hâtîm ve İbn Hibbân'a göre bu râvinin tabiinden olması hasebiyle hadisin mürsel olduğunu zikretmiştir.⁷⁰² Bûsîrî el-*İthâfî*'l-hıyere'de Nuaym b.

⁶⁹⁵ Ahmed, *Müsned*, XXVIII, 502, no: 17265; Heysemî, *Keşfu'l-Estâr*, II, 83, no: 1257.

⁶⁹⁶ Taberânî, *el-Kebîr*, IV, 277, no: 4411.

⁶⁹⁷ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV, 60.

⁶⁹⁸ Ahmed, *Müsned*, XXVIII, 502, (Muhakkik notu).

⁶⁹⁹ Hâkim, *Müstedrek*, II, 12, no: 2157, 2158, 2158.

⁷⁰⁰ Heysemî, *Keşfu'l-Estâr*, II, 83, no: 1258.

⁷⁰¹ Heysemî, *Zevâid*, IV, 60.

⁷⁰² İrâkî, *el-Muğnî*, I, 419, no: 1588.

Abdurrahman el-Ezdî'nin bilinmemesi sebebiyle isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.⁷⁰³

163. HADİS

مَنْ فَتَحَ عَلَى نَفْسِهِ بَابًا مِنَ السُّؤَالِ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الْفَقْرِ

“Kim kendine bir dilencilik kapısı açarsa, Allah Teala ona yetmiş fakirlik kapısı açar.”

Takti edilmiştir.⁷⁰⁴ Tirmizî *Sünen*'inde yakın lafızla Ebû Kebşe el-Enmârî'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁷⁰⁵ Tirmizî hasen sahih⁷⁰⁶ olduğuna hükmetmiştir.⁷⁰⁷

164. HADİS

إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُحْمِي

“Şüphesiz ki Allah benim rızkımı süngümün ucuna koymuştur.”

İhtisâr edilmiştir.⁷⁰⁸ Buhârî *Sahîh*'inde bab başlığından sonra muallak sığayla⁷⁰⁹, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Abdullah b. Ömer'den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir.⁷¹⁰ Senedinde yer alan Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân'ı muhaddislerden bir kısmı tevsîk⁷¹¹ ederken (Yahya b. Maîn, Duhaym, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Ebû Hâtim er-Râzî, Fellâs, Sâlih b. Cezere, İbn Adî) bir kısmı da taz'îf⁷¹² (Yahya b. Maîn -bir

⁷⁰³ Bûsîrî, *el-İthâfû'l-hıyere bi zevâidi'l-mesânidi'l-aşere*, I-IX, thk. Dâru'l- Mişkât li'l-Bahsi'l-İlmiyyi, Dâru'l-Vatan, Riyad 1420/1999, III, 275, no: 2730.

⁷⁰⁴ Takti: “Birkaç konu ihtiva eden bir hadisi, konularına göre parçalara ayırıp her birini kitabın ilgili yerine koyma veya ilgili yerde kullanma.” Aydınli, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 327.

⁷⁰⁵ Tirmizî, *Zühd*, 17, no: 2325.

⁷⁰⁶ Hasen sahih: Tirmizî'nin, çokça kullandığı bu ıstılahtan ne kast ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kastettiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih dercesine yükselen hadis; 2. Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis; 3. Bazı alimlerce hasen, diğer bazılarınca sahih kabul edilen hadis; 4. Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadis; 5. Kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis.” Aydınli, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 123.

⁷⁰⁷ Tirmizî, *Zühd*, 17.

⁷⁰⁸ İhtisâr: 1. Hadisin anlatmak istediğini, manayı tam aktaracak şekilde kısaca ifade etmek; 2. Manasını bozmadan hadisin bir kısmını hafif ederek diğer kısmını rivayet etmek, hadisi kısaltmak. Aydınli, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 141.

⁷⁰⁹ Buhârî, *Cihad*, 88.

⁷¹⁰ Ahmed, *Müsned*, IX, 478, no: 5667.

⁷¹¹ Tevsîk: “Bir kimsenin/bir râvinin adâlet ve zabt niteliklerini taşıdığını, güvenilir (sıka) biri olduğunu söylemek, buna hükmetmek.” Aydınli, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 347.

⁷¹² Taz'îf: “Hadisin veya râvinin zâif olduğunu söylemek, buna hükmetmek.” Aydınli, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 339.

görüşünde zayıf olduğunu söylemiştir- Ahmed b. Hanbel, Nesâî) etmiştir.⁷¹³ Şuayb Arnaûd hadisın bazı lafızlarında nekâret⁷¹⁴ olması nedeniyle isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.⁷¹⁵ Irâkî isnadına sahih demiştir.⁷¹⁶

165. HADİS

مَنْ وَقَفَ مَوْقِفَ مَذَلَّةٍ فِي طَلَبِ الْحَلَالِ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ

“*Helal rızık kazanmak için sıkıntı çekenlere cennet vacip olur.*”

İbn Asâkir *Târîhu Dımaşk*’ta Huzeyfe b. Yemân el-Mar’aşlî’den nakletmiştir.⁷¹⁷ İmâm Evzâî ve İbrâhim b. Edhem arasında geçen bir konuşma esnasında İbrahim b. Edhem İmâm Evzâî’ye temriz siğasıyla “beleşanî (bana ulaştı ki...)” diyerek bu hadisi nakletmiştir.⁷¹⁸ Zebîdî (ö. 1205/1791) *İthâfû’s-seâde*’sinde İbrâhim b. Edhem’in helal yoldan geçimini sağlamak için Şam’a hicret ettiğini ve Ebû Nuaym el-İsfehânî ve başkalarının bu konuda haberler zikrettiğini söylemiştir.⁷¹⁹ Netice olarak “beleşanî”⁷²⁰ lafzıyla rivayet edilen bu haber muallaktır ve bu sebeple zayıftır.

166. HADİS

ما أُوحي إلي أن أجمع المال وكن من التاجرين ولكن أحي إلي أن سبج بحمد ربك وكن من الساجدين واعبد ربك حتى يأتيك اليقين

“*Bana mal toplamam ve tüccarlardan olmam konusunda vahyolunmadı. Ama sen rabbini tesbih et ve ona secde edenlerden ol. Kesin olan şey (ölüm) sana gelinceye kadar rabbine kulluk et diye vahyolundu.*” (Hicr, 15/98-99).

⁷¹³ Zehebî, *Mizân*, II, 551.

⁷¹⁴ Nekâret: “Hadisin veya râvinin munker olması.” Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 262.

⁷¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 123.

⁷¹⁶ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 420, no: 1593.

⁷¹⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, VI, 316.

⁷¹⁸ “İmâm-ı Evzâî, İbrâhîm Edhemi “rahmetullahi aleyhimâ” gördü ki, sırtında bir yığın odun götürüyor. Niçin bu kadar bu kadar sıkıntı çekiyorsun? Kardeşlerin, seni hiçbirşeye muhtâc bırakmıyor dedi. İbrâhim b. Edhem buyurdu ki, Öyle söyleme hadisi şerifte buyuruldu ki, (Halâl kazanmak için sıkıntı çekenlere cennet vâcib olur).” Işık, *Tam İlmihâl*, 703.

⁷¹⁹ Zebîdî, Ebû’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *İthâfû’s-Sâdeti’l-Müttakîn bi-Şerhi Esrâri İhyâ’i Ulûmiddîn*, I-X, Müessesetü’t-Târîhu’l-Arabiyyi, Beyrut, 1414/1994, V, 419.

⁷²⁰ Beleşanî: “Bir haberi başkasına naklederken kullanılan ancak nakledilen bu haberin, kendisinden nakledilen kimseye aid olduğunu veya ondan muteber bir yolla alınmış olduğunu kesin olarak göstermeyen bir ifade.” Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 40.

İrâkî bu hadisi İbn Merdûye'nin tefsirinde Abdullah b. Mesud'dan (r.a) rivayet ettiğini ve isnadında zayıf bir râvi olduğunu söylemiştir.⁷²¹ Sehmî (ö. 427/1035-1036)) *Târîhu Cürcân*'da⁷²² Abdullah b. Mesud'dan (r.a) merfu olarak, Ebû Nuaym (ö. 430/1038) *Hilye*'sinde⁷²³ Ebû Müslim el-Havlânî'den (r.a) mürsel olarak rivayet etmiştir. İbn Adî *el-Kâmil fi'd-duafâ*'sında Ebu'd-Derdâ'dan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Ancak senedinde yer alan Hasîb b. Cahder b. el-Basrî Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn ve Saîd b. el-Kattân ve Buhârî tarafından yalancılıkla itham edilmiştir.⁷²⁴ Bu sebeple Ebu'd-Derdâ hadisinin isnadı çok zayıftır. Ebû Nuaym'ın Cübeyr b. Nufeyr tarikiyle Ebû Müslim el-Havlânî'den mürsel olarak rivayet ettiği hadis için Elbânî, senedin ricâlinin tamamının sika kimseler olduğunu belirtmiştir.⁷²⁵

167. HADİS

اذهب وادع لي معاوية

“*Gît Muâviye'yi bana çağır!*”

Müslim *Sahîh*'inde İbn Abbas'tan merfu olarak tahrir etmiştir.⁷²⁶

168. HADİS

إذا تبايعتم بالعينة وأخذتم أذناب البقر ورضيتم بالزرع وتركتم الجهاد سلط الله عليكم ذلاً لا ينزعه حتى ترجعوا إلى دينكم

“*İne*⁷²⁷ yoluyla alışveriş yaptığınız öküzlerin kuyruğuna yapışıp, ziraate razı olduğunuz ve cihadı terk ettiğinizde, Allah size öyle bir zillet musallat eder ki, dine dönünceye kadar onu üzerinizden atamazsınız.”

Ebû Dâvud *Sünen*'inde⁷²⁸, Bezzâr *Müsned*'inde⁷²⁹ Abdullah b. Ömer'den merfu olarak tahrir etmiştir. Bezzâr *Müsned*'inde senedindeki İshâk b. Ebî Abdurrahmân Ebî

⁷²¹ İrâkî, *el-Muğnî*, I, 420, no: 1595.

⁷²² Sehmî, Ebu'l-Kâsım Hamza b. Yusuf b. İbrâhim es-Sehmî, *Târîhu Cürcân* (Sehmî), IV. Baskı, nşr. Muhammed Abdülmuîd Han, Âlimü'l-Kütüb, Beyrut, 1407/1987, s. 342.

⁷²³ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilye*, II, 131.

⁷²⁴ İbn Adî, *el-Kâmil fi'd-duafâ*, IV, 388.

⁷²⁵ Elbânî, *Hidâyetü'r-Rüvvât ilâ Tahrîci Ehâdisi'l-Mesâbih ve'l-Mişkât*, I-VI, thk. Ali b. Hasan Abdülhamîd el-Hublî el-Eserî, Dâru'l-İbnü Affân, Kahire, 1422/2001, V, s. 20.

⁷²⁶ Müslim, *Birr*, 25, no: 2604.

⁷²⁷ İne: “İslam hukuku terimi olarak birkaç anlamda kullanılmış olup en yaygın açıklamaya göre, bir kimsenin bir malı belli bir fiyat karşılığında vadeli olarak satıp aynı malı peşin parayla sattığı fiyattan daha ucuza geri satın almasıdır.” Yunus Apaydın, “İne”, *DİA*, XXII, 283, İstanbul, 2000.

⁷²⁸ Ebû Dâvud, *Büyû*, 56, no: 3462

Ferve hakkında “leyyinu’l-hadîs”⁷³⁰ demiştir. Zehebî münker olduğuna hükmetmiştir.⁷³¹ Ebû’l-Hasen b. el-Kattân bu hadisi zayıf kabul etmiş ve sahih tarikleri⁷³² olduğunu söylemiştir.⁷³³ Elbânî bütün tarikleriyle beraber sahih olduğuna hükmetmiştir.⁷³⁴

169. HADİS

من إحتكر الطعام أربعين يوما ثم تصدق به لم تكن صدقته كفارة لإحتكاره

“*Kim bir yiyeceği alıp kırk günlüğüne karaborsacılık yaparsa sonra da sadaka olarak dağıtırsa sadakası karaborsacılığına kefaret olmaz.*”

Hatîb el-Bağdâdî ise *Târîhu Bağdâd*’ta⁷³⁵ Enes b. Mâlik’ten (r.a) Deylemî *Müsned*’inde Ali b. Ebî Tâlib’den (r.a) yakın lafızla merfu olarak rivayet etmiştir. Irâkî her ikisinin de isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.⁷³⁶ İbnü’l-Cevzî *el-Mevzûât*’ında Enes b. Mâlik, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer ve Ubâdele tarikiyle gelen rivayetlerin sahih olmadığını ifade etmektedir.⁷³⁷

Enes b. Mâlik tarikiyle gelen hadisın senedindeki Dînâr b. Abdullah’ın -Ebû Mikyas el-Habeşî- hakkında İbn Adî *el-Kâmil*’de zayıf olduğunu, çokça münker hadis rivayet ettiğini, hadisın reddedildiğini belirtmiştir.⁷³⁸ Ukaylî’de isnadındaki Yağnem b. Sâlim b. Kays’in Enes b. Mâlik’ten rivayet ettiği içerisinde pek çok münker rivayetleri bulunan bir nüshası olduğunu, İbn Hibbân Enes b. Mâlik adına hadis uydurduğunu, Yûnus b. Abdûlâlâ es-Sadeî (ö. 264/878) Enes b. Mâlik’ten rivayet ettiği hadislerin yalan olduğunu, Mısır’a geldiğinde onun “cinle evlendim” dediğini işitmiş ve onu terk ettiğini söylemiştir.⁷³⁹ Ali b. Ebî Tâlib rivayetinin senedinde yer alan Muhammed b. Mervân es-Süddî hakkında İbn Hibbân *el-Mecrûhîn*’de sika râvilerden

⁷²⁹ Bezzâr, *Müsned*, XII, 205, no: 5887.

⁷³⁰ Leyyinu’l-hadîs: Cerhin Irâkî’ye göre beşinci, İbn Hacer’e göre altıncı, Sehâvî’ye göre (Dârekutnî’nin kullanışı dışında) yine altıncı mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. 2. Rivayet etmiş olduğu hadisler az olan, bununla beraber bu hadisler arasında, rivayetlerinin terk edilmesine sebep olacak kadar zaîfler de bulunan râvi. Aydınî, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 177.

⁷³¹ Zehebî, *Mizân*, IV, 547.

⁷³² Ahmed, *Müsned*, VIII, 440, no: 4825; Taberânî, *el-Kebîr*, XII, 432, no: 13583;

⁷³³ İbnü’l-Kattân el-Mağribî, *el-Beyânü’l-vehm ve’l-ihâm*, V, 772.

⁷³⁴ Elbânî, *Silsiletü’s-Sahîha*, I, 42, no: 11.

⁷³⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX, 359.

⁷³⁶ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 422, no: 1599.

⁷³⁷ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, II, 243.

⁷³⁸ İbn Adî, *el-Kâmil fi’l-duafâ*, IV, 485.

⁷³⁹ Ukaylî, *Kitâbu’d-duafâi’l-kebîr*, IV, 466; Zehebî, *Mizân*, IV, 459.

mevzu hadisler rivayet ettiğini, adının kitaplarda cerh edilmek maksadıyla yazılmasının helal olduğunu zikretmiştir.⁷⁴⁰ Elbânî de bu hadisin mevzu olduğuna hükmetmiştir.⁷⁴¹ Netice olarak Ali b. Ebî Tâlib ve Enes hadisinin ise isnadında yalancılıkla hadis uydurmakla rivayet edilen iki râvi sebebiyle bu hadisin mevzu olduğunu söyleyebiliriz.

170. HADİS

من إحتكر الطعام أربعين يوما فقد برء من الله وبرء الله منه

“Kim bir yiyeceği alıp kırk gün karaborsacılık yaparsa, Allah’tan uzaklaştığı gibi Allah’ta ondan uzak kalır.”

Ahmed b. Hanbel⁷⁴² ve Ebû Ya’lâ⁷⁴³ *Müsned*’inde, Hâkim *Müstedrek*’te⁷⁴⁴ Abdullah b. Ömer’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. يوما lafzı yerine bedel olarak ليلة lafzı geçmektedir. Hâkim sahih olduğuna hükmetmiştir. Zehebî ise isnadındaki Esbâğ b. Zeyd’in hadis rivayetinde gevşek, Yahya b. Maîn ve Dârekutnî’nin onu tevsik ettiğini, İbn Adî kendisinin üç hadisini rivayet ettiğini ve bu hadislerin sahih olmadığına hükmettiğini, İbn Sa’d hadis konusunda zayıf olduğunu, İbn Hibbân hadis rivayetinde çok hata yapan, teferrüd ettiği haberlerde kendisiyle ihticâc olunmayacak biri olduğunu söylemiştir. Amr b. Husayn el-Ukaylî’nin metrûk olduğunu söylemiştir.⁷⁴⁵ Ahmed’in rivayet ettiği isnat zincirindeki Ebû Beşir hakkında İbn Ebû Hâtim *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*’de onu tanımadığını, Yahya b. Maîn’in ise hakkında “lâ şey”⁷⁴⁶ dediğini nakletmiştir.⁷⁴⁷ Netice olarak isnadının zayıftır.

171. HADİS

من جلب طعاما فباعه بسعر يومه فكأنما تصدق به

“Kim dışardan bir yiyecek getirip o günkü piyasa fiyatından satarsa sanki sadaka vermiş gibi ya da köle azat etmiş gibi olur.”

⁷⁴⁰ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, s. 298.

⁷⁴¹ Elbânî, *Silsiletü’z-zaîfe ve’l-mevzûa*, II, 251, no: 859.

⁷⁴² Ahmed, *Müsned*, VIII, s. 481, no: 4880.

⁷⁴³ Ebû Ya’lâ, *Müsned*, X, 115-117, no: 5746.

⁷⁴⁴ Hâkim, *Müstedrek*, II, 14, no: 2164.

⁷⁴⁵ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, I, 197; Zehebî, *Mîzân*, I, 270; Suyûtî, *el-Leâli’l-masnûa*, II, 147.

⁷⁴⁶ Lâ Şey’: “Cerh’in Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye dördüncü mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz.” Aydın, “Lâ Şey’”, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 173.

⁷⁴⁷ İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX, s. 347.

İrâkî İbn Merdûye'nin tefsirinde İbn Mesud'dan (r.a) zayıf bir isnatla rivayet ettiğini söylemektedir.⁷⁴⁸ Hâkim *Müstedrek*'inde Elyesa b. Muğîre'den “Allah yolundaki mücahit gibidir” lafzıyla mürsel olarak etmiş Zehebî isnadının meçhul, bu haberin münker olduğunu söylemiştir.⁷⁴⁹ Elbânî de isnadına zayıf demiştir.⁷⁵⁰

172. HADİS

ويل للتاجر من بلي والله ولا والله وويل للصانع من غد و من غد

“*Alışverişte vallahi şöyle vallahi böyle diye yemin eden tacire ve sanatkara yazıklar olsun.*”

İrâkî bu hadisin aslını bulamadığını, Deylemî'nin *Müsned*'inde⁷⁵¹ isnadsız benzer lafızlarla Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiğini zikretmiştir.⁷⁵² Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*'da Deylemî'nin Beşir b. Hüseyin'in mevzu nüshasından Enes b. Mâlik tarikiyle merfu olarak tahrir ettiğini belirtmiştir.⁷⁵³ Beşir b. el-Hüseyin el-İsfahânî hakkında İbn Adî hadislerinin sahih olmadığını, Buhârî “fîhi nazar”⁷⁵⁴ derken, Ebû Hâtim “yalancı” olduğunu, Dârekutnî “metrûktur”, İbn Hibbân ise Zübeyir b. Adî adına yüz elli civarında hadisin olduğu uydurma bir nüsha rivayet ettiğini söylemiştir.⁷⁵⁵ Bu cerh ifadelerinden muhaddislerin bu râvinin uydurma bir nüshaya sahip olması ve yalancılıkla itham edilmesini dikkate alarak rivayetin mevzu olduğunu söyleyebiliriz.

173. HADİS

اليمين الكاذبة منفقة للسلعة محقة للبركة

“*Yemin sebebiyle mal sürümü kolaylaşır hakikatte malın bereketi kaybolur.*”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir.⁷⁵⁶

⁷⁴⁸ İrâkî, *el-Muğnî*, I, 422, no: 1601.

⁷⁴⁹ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 15, no: 2167.

⁷⁵⁰ Elbânî, *Silsiletü'z-zaîfe*, XI, 694-695, no: 5416.

⁷⁵¹ Deylemî, *Müsned*, IV, s. 401, no: 7463.

⁷⁵² İrâkî, *el-Muğnî*, I, 423, no: 1603.

⁷⁵³ Fettenî, Cemâlüddîn Muhammed Tâhir Ali b. el-Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât ve fî zeylihâ Kânûnü'l-mevzûât ve'd-duafâ*, Kahire, 1343, s. 136.

⁷⁵⁴ Fîhi Nazar: “Cerhin, Zehebî'ye göre üçüncü, İrâkî'ye göre ikinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz. Bu sîgayı Buhârî genellikle bu manada kullanmıştır.” Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 87.

⁷⁵⁵ Zehebî, *Mizân*, I, s. 315.

⁷⁵⁶ Buhârî, *Büyû*, 26, no: 2087; Müslim, *Müsâkât*, 27, no: 1606.

174. HADİS

مر علي صبرة طعام فأدخل يده فيها فنالت أصابعه بللا فقال ما هذا يا صاحب الطعام قال أصابته السماء يا رسول الله قال أفلا جعلته فوق الطعام كي يره الناس من غشنا فليس مني

Resûlullah (s.a.v) bir ekin yığınınına uğramış ona parmaklarını daldırmış ve parmakları ıslanmıştı. Bunun üzerine dedi ki: Bu da nedir? Ey bu malın sahibi! Adam dedi ki: Ona yağmur isabet etti ya Resûlullah! Resûlullah: “İnsanların görüp aldanmaması için o ıslak kısmı ekinin üzerine çıkarsaydın ya! Bizi aldatan bizden değildir” buyurdu.

Müslim *Sahîh*'inde⁷⁵⁷ Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

175. HADİS

لا يحل لأحد يبيع بيجا إلا أن يبين آفته ولا يحل لمن يعلم ذلك إلا أن تبيينه

“Satışını yaptığı malın ayıbını, kusurunu gizlemesi hiç kimseye helal olmaz. Bunu bilen kimsenin de gizlemesi helal değildir.”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁷⁵⁸, Hâkim *Müstedrek*'inde⁷⁵⁹ Vâsile b. el-Eska'dan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Şuayb Arnaûd senedindeki Ebû Sibâa'nın tanınmaması sebebiyle isnadının zayıf, isnadın kalan ricâlin güvenilir kişilerden olduğunu, Ebû Ca'fer er-Râzî'nin -İsâ b. Ebî İsâ Abdullah b. Hâman- sadûk ancak seyyi'u'l-hıfz⁷⁶⁰ olduğunu belirtmiştir.⁷⁶¹ Netice olarak isnadı zayıftır.

176. HADİS

لا تزال لا إله إلا الله تدفع عن الخلق سخط الله ما لم يؤثروا صفقة دنياهم علي آخرتهم

“Lâ ilâhe illallah sözünü dünyalıklarını ahiretlerine tercih etmedikleri sürece Allah kullarını gazabından korumaya devam eder.”

⁷⁵⁷ Müslim, İman, 43, no: 102.

⁷⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, s. 394-395, no: 16013.

⁷⁵⁹ Hâkim, *Müstedrek*, II, 12, no: 2157.

⁷⁶⁰ Seyyi'u'l-Hıfz: “Cerhin Zehebî ve Irâkî'ye göre beşinci, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır; 2. Hafızasının zayıflığından dolayı hadis rivayetinde doğruları yanlışlarına eşit veya yanlışlarından az olan râvi.” Aydınli, “Seyyi'u'l-Hıfz”, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 295

⁷⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, s. 395 (Muhakkik Notu).

Ebû Ya'lâ *Müsned*'inde⁷⁶², Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da⁷⁶³ Enes b. Mâlik'ten (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Hüseyin Selim Esed, Hüseyin b. Ali b. el-Esved nedeniyle isnadının zayıf, Ömer b. Hamza el-Umrî'nin de zayıf olduğunu belirtmiştir.⁷⁶⁴ Zehebî *Mîzânü'l-i'tidâl*'de Hüseyin b. Ali b. el-Esved'i Ebû Hâtim ve İbn Hibbân'ın tevsîk ettiğini, İbn Adî ve el-Ezdî'nin ise tazîf ettiğini zikretmiştir.⁷⁶⁵ İbn Adî, Ali b. el-Esved'in sika râvilerden hadis çaldığını⁷⁶⁶, İbn Hacer ise sadûk olmakla beraber rivayetlerinde çok hataya düştüğünü ve Ebû Dâvûd'un ondan hadis rivayet ettiğinin sabit olmadığını söylemiştir.⁷⁶⁷ İbn Adî Ömer b. Hamza b. Abdullah b. Ömer el-Hattâb hakkında ise hadisi yazılabilir demiştir.⁷⁶⁸ Irâkî de zayıf olduğuna hükmetmiştir.⁷⁶⁹

177. HADİS

من قال لا إله إلا الله مخلصا دخل الجنة قيل وما إخلاصها قال أن تحجزه عن محارم الله

عز وجل

“Kim ihlaslı bir şekilde lâ ilâhe illallah derse cennete girer. Onun ihlasının alameti nedir? Allah'ın haram koyduğu şeylerden kendini korumasıdır.”

Taberânî, *Mu'cemu'l-kebîr* ve *el-Evsat*'ta ve Zeyd b. Erkam'dan (r.a) merfu olarak tahrîc etmiştir.⁷⁷⁰ Heysemî senedindeki Muhammed b. Abdurrahman b. Gazvân'ın hadis uyduran biri olduğunu söylemiştir.⁷⁷¹ İbnü'l-Cevzî *ed-Duafâi ve'l-metrûkîn*'de Dârekutnî'nin bu râvi hakkında “metrûktur” “hadis uydurur” dediğini nakletmiştir.⁷⁷² Zehebî ise *Mîzânü'l-i'tidâl*'de İbn Adî'nin “sika râvilerden uydurma hadisleri vardır” dediğini zikretmiştir.⁷⁷³ *Mu'cemu'l-kebîr*'de rivayet edilen hadisin senedinde yer alan Heysem b. Cemmâz hakkında Zehebî, Yahyâ b. Maîn “O Basra'da

⁷⁶² Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, s. 95, no: 4034.

⁷⁶³ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 101, no: 10015.

⁷⁶⁴ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, s. 95 (Muhakkik Notu).

⁷⁶⁵ Zehebî, *Mîzân*, II, 299; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, II, 343.

⁷⁶⁶ İbn Adî, *el-Kâmil fi'd-Duafâ*, IV, 36; Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, VIII, 618.

⁷⁶⁷ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, I, 289.

⁷⁶⁸ İbn Adî, *el-Kâmil fi'd-duafâ*, VII, s. 383.

⁷⁶⁹ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 424, no: 1612.

⁷⁷⁰ Taberânî, *el-Kebîr*, V, 197, no: 5074; *el-Evsat*, II, 57, no: 1235.

⁷⁷¹ Heysemî, *Zevâid*, I, s. 18.

⁷⁷² İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâi ve'l-metrûkîn*, I-III, thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1986, III, 75-76.

⁷⁷³ Zehebî, *Mîzân*, III, s. 625.

kıssacılardan biridir ve zayıftır” diğerk bir görüşünde ise “leyse bi zâke”⁷⁷⁴ Ahmed b. Hanbel’in “hadisi terk edilmiştir” dediğini, Dârekutnî’nin ise “metrûku’l-hadîs” dediğini nakletmiştir.⁷⁷⁵ Senedinde yer alan diğerk bir râvi Ebû Dâvud ed-Dârimî için Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*’de Yahyâ b. Maîn’in onun hakkında hadis uydurduğunu ve “leyse bi şeyin” dediğini, Nesâî’nin ise “metrûku’l-hadîs” derken başka bir görüşündeyse “sika değildir hadisi yazılmaz” dediğini nakletmiştir.⁷⁷⁶ Netice olarak hadisin her iki tarikinde de hadis uydurmakla itham olunan râviler sebebiyle bu hadis uydurmadır.

178. HADİS

لاتتلقوا الركبان

“Mal getiren kimseleri yolda karşılamayın.”

Buhârî *Sahîh*’inde Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁷⁷⁷

179. HADİS

رحم الله امرأ سهل البيع سهل الشراء سهل الإقتضاء

“Yüce Allah satışında, alışında ve borcunu öderken ve alırken kolaylık gösteren kişiye rahmet etsin.”

Buhârî *Sahîh*’inde Câbir b. Abdullah’tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁷⁷⁸

180. HADİS

ذكر رسول الله رجلا كان مسرفا علي نفسه حوسب فلم يوجد له حسنة فقيل له هل عملت خيرا قط فقال لا إلا أنني كنت رجلا أداين الناس فأقول لفتياني سامحوا الموسر وأنظروا المعسر وفي لفظ آخر وتجاوزوا عن المعسر فقال الله تعالى نحن أحق بذلك منه فتجاوز الله عنه وغفر له

“Rasulullah (s.a.v) kendisine haksızlık eden bir adamdan bahsetti: Adam hesaba çekildi ve bir iyiliği de görülmedi. Hiç iyilik yaptın mı? denildi. Hayır dedi. Ancak ben insanlara borç veren bir kimseydim. Hizmetçilerime varlıklı olana

⁷⁷⁴ Leyse bi Zâke: “Zehebî, Irâkî ve Sehâvî’ye göre Leyse-bi Umde manasındadır.” Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 176.

⁷⁷⁵ Zehebî, *Mizân*, IV, s. 319.

⁷⁷⁶ Mizzi, *Tehzîbü’l-kemâl*, XXX, 12-13.

⁷⁷⁷ Buhârî, *Büyü*‘, 64, no: 2150.

⁷⁷⁸ Buhârî, *Büyü*‘, 16, no: 2076.

müsamahalı davranın darda olanı gözetin derdim. Başka bir lafızda ise darda kalandan alacağınızdan vazgeçin. Yüce Allah bu iyiliğe biz daha layığız dedi. Allah o kimsenin günahlarından vazgeçti ve onu bağışladı.”

Müslim *Sahîh*’inde⁷⁷⁹ Ebû Mesûd Ukbe b. Amr’dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

181. HADİS

من أقرض دينارا إلي أجل فله بكل يوم صدقة إلي أجله فإذا حل الأجل فأنظره بعده فله بكل يوم مثل ذلك الدين صدقة

“Kim bir dinarı belirli bir süre için borç verirse borç veren kişiye her günü için bir dinar sadaka sevabı vardır. Verdiği süre dolunca dilerse borçluya süre tanır, kendisine borç verdiği miktarın her gününe sadaka sevabı yazılır.”

İbn Mâce *Sünen*’inde⁷⁸⁰ Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde⁷⁸¹ Büreyde Hasîb el-Eslemî’den merfu olarak tahrir etmiştir. Bûsîrî bu hadisin Müslim’in *Sahîh*’inde Ebu’l-Yezer’den, Tirmizî ve Ebû Dâvud’un *Sünen*’lerinde⁷⁸² Ebû Hüreyre’den rivayet edilen bir şahidinin olduğunu, İbn Mâce rivayetinin senedindeki Nefî b. el-Hârîs’inde zayıf oluşu hakkında ittifak olduğunu belirtmiştir.⁷⁸³ Heysemî *Mecmau’z-zevâid*’de⁷⁸⁴ Ahmed b. Hanbel’in ricâlinin *Sahîh*’in ricâli olduğunu söylemektedir. İbn Mâce’nin Büreyde Hasîb el-Eslemî’den rivayet ettiği hadisin isnadı zayıfken, Şuayb Arnaûd isnadının Müslim’in şartına göre sahih olduğunu belirtmektedir.⁷⁸⁵ Elbânî de isnadına sahih demiştir.⁷⁸⁶

182. HADİS

الصدقة بعشر أمثالها والقرض بثمان عشر

“Sadaka on misliyle, ödünç para ise on sekiz misliyle mükafatlandırılacaktır.”

⁷⁷⁹ Müslim, *Müsâkât*, 6, no: 1561.

⁷⁸⁰ İbn Mâce, *Sadakât*, 14, no: 2418.

⁷⁸¹ Ahmed, *Müsned*, XXXVIII, s. 153, no: 23046.

⁷⁸² Müslim, *Zühd*, 18, no: 3006; Tirmizî, *Büyû’*, 67, no: 1306; Ebû Dâvud, İbn Mâce, *Sadakât*, 14, no: 2419.

⁷⁸³ Bûsîrî, *Zevâid*, s. 328

⁷⁸⁴ Heysemî, *Zevâid*, IV, 135.

⁷⁸⁵ Ahmed, *Müsned*, XXXVIII, 153, (no: 23046, Muhakkik Notu).

⁷⁸⁶ Elbânî, *Silsiletü’s-sahîha*, I, 170, no: 86.

İbn Mâce *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'ten (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Bûsîrî *Zevâid*'inde şöyle demiştir: “Bu hadisin isnadı zayıftır. Senesinde Hâlid b. Zeyd vardır. Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn, Ebû Dâvud, Nesâî, Ebû Zür'a, Dârekutnî, Ukaylî, Sâcî, İbnü'l-Cârûd ve diğerleri onu zayıf kabul etmiştir.”⁷⁸⁷

183. HADİS

خيركم أحسنكم قضاء

“Sizin en hayırlınız borç ödeme yönünden en iyi olanınızdır.”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir.⁷⁸⁸

184. HADİS

من الدان ديناً وهو ينوي قضاءه وكل الله به ملائكة يحفظونه ويدعون له حتى يقضيه

“Kim bir ödünç/borç para alırsa ve ödemeye niyetlenirse Allah ona meleklerini vekil kılar o kişiyi melekler korurlar ta ki borcunu ödeyinceye kadar dua ederler.”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Âişe'den (r. anhâ) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd hadisin hasen, isnadındaki inkıta sebebiyle zayıf olduğunu, senedindeki Muhammed b. Ali'nin (Ebû Ca'fer el-Bâkî) Hz. Âişe'den hadis işitmediğini, hakkında ihtilaf edildiğini söylemektedir.⁷⁸⁹

185. HADİS

من أقال نادماً صفقته أقال الله عشرته يوم القيامة

“Kim ikâleyi⁷⁹⁰ yapıp da pişman olursa Allah kıyamet günü günahlarını affeder.”

⁷⁸⁷ Bûsîrî, *Zevâid*, s. 330.

⁷⁸⁸ Buhârî, *Vekâlet*, 5, no: 2305; Müslim, *Müsâkât*, 22, no: 1601

⁷⁸⁹ Ahmed, *Müsned*, XL, 497, (no: 24439, Muhakkik Notu).

⁷⁹⁰ İkâle: “Bir satım akdinin, ahid veya biatın taraflarca bozulması anlamında kullanılan kelime, fıkıh literatüründe bağlayıcı ve feshi kabil bir akdin tarafların karşılıklı rızasıyla ortadan kaldırılmasını ifade eder. Kur'an'da yer almayan ikâle kelimesi hadislerde iki anlamda kullanılmıştır. Bunlardan birincisi, dini-siyasi bağlılık anlaşması niteliğinde olan biatın geri alınması, diğeri ise satıcının alıcıyla anlaşarak aralarında yaptıkları satım akdini bozmalarıdır.” Bilal Aybakan, “İkâle”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXII, 14.

Ebû Dâvud *Sünen*'inde, Hâkim *Müstedrek*'inde⁷⁹¹ مسلما lafzıyla Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁷⁹² Hâkim *Sahîhayn*'ın şartına göre isnadının sahih olduğunu söylemiştir.⁷⁹³

186. HADİS

إن الملائكة سعدت بصحيفة العبد وفيها في أول النهار وفي آخره ذكر الله وخير كفر الله
عنهما ما بينهما من سيء الأعمال

“Melekler kulun amel defteriyle göğe yükselirler, gündüzün başı ve sonu olduğunda amel defterinin başında ve sonunda yapılan ameller vardır. Allah gündüzün öncesi ve sonrasında olan kötü amellerini siler.”

Tirmizî *Sünen*'inde,⁷⁹⁴ Ebû Ya'lâ *Müsned*'inde⁷⁹⁵ mana bakımından yakın Enes b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiştir. Hüseyin Selim Esed senedindeki Temmâm b. Nüceyh sebebiyle isnadına zayıf demiştir.⁷⁹⁶ Zehebî, Temmâm b. Nüceyh'i Yahya b. Maîn'in tevsik ettiğini, Ebû Zür'a, İbn Adî, Ebû Hâtim ve İbn Hibbân gibi muhaddislerin ise tazîf ettiğini zikretmiştir.⁷⁹⁷ Netice olarak isnadı zayıftır.

187. HADİS

لأربا بين المسلم والحربي في دار الحرب

“Dâru'l-harpte müslüman ve harbî arasında faiz yoktur.”

Zeylâi *Nasbu'r-râye*'de isnadsız merfu olarak rivayet etmiş ve garîb olduğuna hükmettikten sonra şöyle demiştir: *“Bu sözü, Beyhakî el-Marife'sinde İmam Şafî'ye isnad etti. İmam eş-Şafî dedi ki: “Bu yalnızca, Ebû Hanîfe'nin sözüdür. Çünkü bir üstad bize, Mekhûl eş-Şâmî'nin şöyle dediğini bildirdi: لأربا بين أهل الحرب “Dâru'l-harbın halkı arasında faizli işlem olmaz.” Zannederim bir de “müslüman halk.” Dedi.” Bu hadis*

⁷⁹¹ Hâkim, *Müstedrek*, II, 52, no: 2291.

⁷⁹² Ebû Dâvud, *Büyû'*, 54, no: 3460.

⁷⁹³ Hâkim, *Müstedrek*, II, 52

⁷⁹⁴ Tirmizî, *Cenâiz*, 9, no: 981.

⁷⁹⁵ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 162, no: 2775.

⁷⁹⁶ Ebu Ya'lâ, *Müsned*, V, 162, (Muhakkik Notu).

⁷⁹⁷ Zehebî, *Mizân*, I, 359.

sabit değildir. Hüccet olacak bir yanı da yoktur.”⁷⁹⁸ İbn Hacer ise aslını bulamadığını söylemiştir.⁷⁹⁹

188. HADİS

خير تجارتكم البز وخير صنائعكم الخرز

“Sizin için en iyi ticaret kumaş, en iyi sanatta kumaşçılıktır.”

Gazzâlî *İhyâ*’sında isnadsız olarak zikretmiştir.⁸⁰⁰ Irâkî *Muğnî*’de aslını bulamadığını söylemiştir.⁸⁰¹

3.2.8. Nikâh İle İlgili Hadisler

189. HADİS

لا رهبانية في الإسلام

“İslam’da ruhbanlık yoktur.”

İbn Hacer el-Askalânî *Fethu’l-Bârî*’de⁸⁰² bu haberi bu lafızla görmediğini, ancak Taberânî’nin *el-Kebîr*’de⁸⁰³ Sa’d b. Ebî Vakkas’tan merfu olarak rivayet ettiği “Allah bizi müsamahakâr bir hanif ruhbanlığa dönüştürdü” hadisini ve Ebû Dâvud⁸⁰⁴, Ahmed b. Hanbel,⁸⁰⁵ ve Hâkim’in İbn Abbas’tan merfu olarak rivayet ettiği bu hadise yakın manada “لا ضرورة في الإسلام” hadisinin olduğunu söylemiştir. Hâkim *Müstedrek*’te isnadına sahih demiştir.⁸⁰⁶ Hadiste yer alan “Sarûretü” veya “es-sarûriyye” kelimesi kadınlarla evlenmeyen ya da hiç haccetmemiş kimse demektir.⁸⁰⁷ Ebû Dâvûd *Merâsil*’inde Tâvus b. Keysan’dan mürsel olarak ولا تبتل lafzıyla (kadınlarla ilişkiyi terk etmek, nikahtan uzak durmak) rivayet etmiştir.⁸⁰⁸ Elbânî isnadına sahih demiştir.⁸⁰⁹

⁷⁹⁸ Zeylâî, *Nasbu’r-Râye*, IV, 44.

⁷⁹⁹ İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 158, no: 798.

⁸⁰⁰ Gazzâlî, *İhyâ*, 529.

⁸⁰¹ Irâkî, *Muğnî*, I, 429.

⁸⁰² İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XV, 221.

⁸⁰³ Taberânî, *Kebîr*, VI, 62, no: 5519.

⁸⁰⁴ Ebû Dâvud, *Menâsik*, 3, no: 1729.

⁸⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 42-43, no: 2844.

⁸⁰⁶ Hâkim, *Müstedrek*, I, 617, no: 1644.

⁸⁰⁷ İbn Manzûr, Ebû’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî *Lisânü’l-Arab*, I-XV, Dâru Sadr, Beyrut, IV, 453.

⁸⁰⁸ Ebû Dâvud, *el-Merâsil*, (Nikâh, 27, no: 2) s. 139.

⁸⁰⁹ Elbânî, *es-Silsiletü’s-Sahîha*, IV, 387.

190. HADİS

النكاح سنتي فمن لم يعمل بسنتي فليس مني

“*Nikah benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi terk ederse benden değildir.*”

İbn Mâce *Sünen*’inde Âişe’den (r. anhâ) merfu olarak tahrir etmiştir.⁸¹⁰ Bûsîrî senedindeki İsa b. Meymûn’un zayıflığı hakkında ittifak olması sebebiyle bu hadisin isnadının zayıf olduğunu, ancak Bezzâr’ın *Müsned*’inde Enes b. Mâlik’ten rivayet ettiği bir şahidinin olduğunu söylemektedir.⁸¹¹

191. HADİS

خيركم بعد المأتين كل خفيف الحاذ قيل يا رسول الله وما خفيف الحاذ قال الذي لا أهل له

ولا ولد

“*İki yüzyıldan sonra sizin en hayırlınız “hafîfu’l-hâz” olanınızdır. Ya Resûlallah hafîfu’l-hâz nedir? diye soruldu. Resûlullah: Ailesi ve malı olmayandır” dedi.*”

Hatîb el-Bağdâdî *Târîhu Bağdâd*’ta, Ukaylî *Kitâbü’l-duafâ*’da⁸¹², Huzeyfe b. Yemân’dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁸¹³ Aclûnî *Keşfu’l-hafâ*’da bu hadisin “İki yüz yıldan sonra sizin en hayırlınız -hafîfu’l-hâz- eşi ve çocuğu olmayan kimsedir” lafzıyla şöhret bulduğunu nakletmiştir.⁸¹⁴ Ukaylî bu hadisin batıl olduğuna hükmetmiştir.⁸¹⁵ İbnü’l-Esîr (ö. 606/1210) *en-Nihâye fî garîbi’l-hadîs ve’l-eser*’de “hafîfu’l-hâz” kelimesini “malı ve çoluk çocuğu az olup geçim endişesi taşımayan kimse” olarak açıklamıştır.⁸¹⁶ Ebû Ya’lâ el-Halîlî (ö. 446/1055) senedindeki Revvâd b. el-Cerrâh el-Askalânî’yi rivayetlerinde çok hata yaptığı için hadis hafızlarının onu zayıf

⁸¹⁰ İbn Mâce, *Nikâh*, I, no: 1846.

⁸¹¹ Bûsîrî, *Zevâid*, s. 262-263.

⁸¹² Ukaylî, *ed-Duafâi ve’l-metrûkîn*, II, 69.

⁸¹³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII, s. 149.

⁸¹⁴ Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, I, 437.

⁸¹⁵ Ukaylî, *ed-Duafâi ve’l-metrûkîn*, II, 69.

⁸¹⁶ İbnü’l-Esîr, Ebû’s-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fî Garîbi’l-hadîs ve’l-Eser*, I-V, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tanâhî, el-Mektebetü’l-İslamiyye, Kahire, 1963, I, 457.

kabul ettiğini ve meşhur bir râvi olduğunu söylemektedir.⁸¹⁷ Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim er-Râzî onu tevsîk ederken, Ahmed b. Hanbel “sâhibu’s-sünne”⁸¹⁸ olduğunu ancak Süfyân es-Sevrî’den münker hadisler rivayet ettiğini, Dârekutnî onu “metrûk” bir kimse addederken, Ebû Hâtim ise bu hadisin münker olduğunu, sika râvilerden rivayet edilen hadislere benzemediğini söylemiştir.⁸¹⁹ Ravvâd b. el-Cerrâh’ın Süfyân es-Sevrî’den rivayet ettiği bütün hadislerde yanlış olduğunu ve Süfyân’ın ashabına muhalefet ettiğini, Buhârî ise onu zayıf râviler arasında saymış ve onun ihtilât⁸²⁰ettiğini zikretmiştir.⁸²¹ Netice olarak Ravvâd b. el-Cerrâh münker hadisler rivayet etmesi, rivayetlerinde çok hata ve ihtilât etmesi sebebiyle metrûk bir kimsedir ve isnadı çok zayıftır.

192. HADİS

تتَّحُ النِّسَاءُ لِأَرْبَعٍ لِمَالِهَا وَلِحَسْبِهَا وَلِجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا فَظَفَرُ بَذَاتِ الدِّينِ تَرَبَّتْ يَدَاكَ

“Bir kadınla dört şey için evlenilir: Malı için, asaleti için, güzelliği ve dini için.

Sen dindarı olanı seç mesut olursun.”

Sahîhayn’de Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁸²²

193. HADİS

إِيَاكُمْ وَالْخَضِرَاءَ الدِّمَنِ

“Gübrelikte yetişen yeşillikten sakının.”

Aclûnî *Keşfu’l-Hafâ*’da bu hadisi Dârekutnî’nin *Efrâd*’ında, Hâtib el-Bağdâdî’nin *Îzâhu’l-Mülebbes*’inde⁸²³, İbn Adî’nin *Kâmil*’inde, Râmhürmüzî’nin

⁸¹⁷ Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, I, 437; Ebû Ya’lâ el-Halîlî, Ebû Ya’lâ Halîl b. Abdillâh b. Ahmed el-Halîlî el-Kazvînî, *el-Îrşâdû fî ma’rifeti ulemâi’l-hadîs*, I-III, thk. Muhammed Said Ömer İdris, Riyad, 1409/1984, II, 470. Bu rivayetin Ebû Ya’lâ’nın *Müsned*’inde Huzeyfe’den merfu olarak rivayet edildiği bilgisi yer almaktadır. Ancak yaptığımız araştırmada elimizdeki nüshada bu hadisi bulamadık.

⁸¹⁸ Sâhibu’s-Sünnet: “1. Bütün iş ve görüşlerinde, şer’î bir delile dayalı şey manasına gelmek üzere, sünnete uymaya özen göstermeye çalışan kimse; 2. Hadislerin senedlerine vakıf olan, makbûl olanlarını böyle olmayanlarından ayırabilen hadis âlimi.” Aydınî, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 283.

⁸¹⁹ Zehebî, *Mizân*, II, 55-56.

⁸²⁰ İhtilât: “Yaşlanma, aniden bir felaketle karşılaşma gibi sebeplerle hafıza bozukluğuna uğramak”. Aydınî, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 140.

⁸²¹ İbnü’l-Cevzî, *ed-Duafâi ve’l-Metrûkîn*, I, 286.

⁸²² Buhârî, Nikâh, 15, no: 5090; Müslim, Radâa, 15, no: 1466.

⁸²³ Hâtib el-Bağdâdî, *Tâli’t-Telhîsu’l-Müteşâbih*, I-II, thk. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âli Selman-Ebû Huzeyfe Ahmed eş-Şakîrât, Dâru’s-Samîi, Riyad, 1997, II, 509. (Bu hadisi araştırmamız neticesinde Hâtib el-Bağdâdî’nin bu eserinde Yezîd b. Ubeyde es-Sa’dî el-Medîni’nin biyografisinde naklettiğini bulduk.)

Emsâl'inde⁸²⁴, Deylemî'nin *Müsned*'inde,⁸²⁵ Kudâî'nin *Müsnedü's-şihâb*'ında⁸²⁶ Muhammed b. Ömer Vâkîd el-Eslemî tarikiyle Ebû Sâid el-Hudrî'den merfu olarak rivayet ettiğini belirtmiştir.⁸²⁷ Ali el-Kârî *Mevzûâtü'l-kübrâ*'sında⁸²⁸ bu hadisin ister merfu ister mevkuf olsun uydurma olmadığını söylemektedir. Zehebî, senedinde yer alan Muhammed b. Ömer el-Vâkîd'i Ahmed b. Hanbel'in "kezzâb"⁸²⁹ vasfıyla nitelediğini, Yahyâ b. Maîn'in onu "tevsîk" etmediğini, diğer bir görüşünde ise hadisinin yazılmayacağını, Ebû Hâtim ve Buhârî'nin onu "metrûk" saydığını, Nesâî'nin ise "hadis uydurur" dediğini zikretmiştir.⁸³⁰ Netice olarak senedindeki el-Vâkîdî'nin yalancılıkla ve hadis uydurmakla itham edilmesi ağır bir cerhe maruz kalması sebebiyle hadisin isnadı çok zayıftır.

194. HADİS

من تزوج امرأة علي صداق وهو لا يريد أن يفي لها به فهو زان ومن ادان ديناً وهو ينوي أن لا يؤديه إلى صاحبه فهو سارق

“Kim bir kadınla mehrini vermemek niyetiyle evlenirse o zinâkardır. Her kim aldığı borcu sahibine kesin olarak vermeme niyetini taşırsa, o kimse Allah'ın huzuruna hırsız olarak çıkar.”

Ahmed b. Hanbel ve Bezzâr *Müsned*'inde⁸³¹ Ebû Hüreyre'den, Taberânî *Mu'cemu'l-kebîr*'de Suheyb Sinan er-Rûmî'den, el-Evsat'ta Meymûn el-Kürdî'den merfu olarak rivayet etmiştir.⁸³² İsnatları zayıftır.⁸³³

⁸²⁴ Râmhürmüzî, Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdîrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî el-Fârisî *Emsâlü'l-Hadîs*, thk. Abdülalî Abdülhamîd el-A'zamî, ed-Dâru's-selef, Bombay, 1983, s. 188, no: 84.

⁸²⁵ Deylemî, *el-Firdevs*, I, 382, no: 1537.

⁸²⁶ Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I-II, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1985, II, 96, no: 957.

⁸²⁷ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 311.

⁸²⁸ Ali el-Kârî, *Mevzûâtü'l-kübrâ*, s. 155.

⁸²⁹ Kezzâb: “Cerhin Zehebî ve Irâkî'ye göre birinci, Sehâvî'ye göre ikinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz; 2. Muteber bir yolla almadığı veya ezberlemediği hadisleri rivayet eden, olur-olmaz herkesten hadis yazan kimse. Bu mânâda ilk devirlerde ve nadiren kullanılmıştır.” Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 160.

⁸³⁰ Zehebî, *Mîzân*, III, 662-663.

⁸³¹ Ahmed, *Müsned*, XXXI, 360, no: 18932; Bezzâr, *Müsned*, XV, 255, no: 8721.

⁸³² Taberânî, *el-Kebîr*, VIII, 41, no: 7302; *el-Evsat*, VI, 210, no: 6213.

⁸³³ İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, II, 624; Irâkî, *el-Muğnî*, II, 1170, no: 4243; Heysemî, *Zevâid*, IV, 131, 284, 285.

195. HADİS

لاتنكحوا القرابة القريبة فإن الولد يخلق ضاويًا

“Yakın akrabayla evlenmeyin şüphesiz ki akraba yoluyla evlilikten zayıf, çelimsiz çocuklar yaratılır.”

Gazzâlî el-İhyâ’da⁸³⁴ Hz. Peygamber’den merfu olarak isnatsız rivayet etmiştir. Irâkî el-Muğnî’de İbnü’s-Salâh’ın “itimât edilecek bir aslının olduğunu bulamadım” dediğini nakletmiş ve bu hadisin Hz. Ömer’in (r.a) “Zayıf çocuklar dünyaya getirmektesiniz. Bu yüzden yabancı kadınlarla evlenin” sözüyle bilindiğini İbrahim el-Harbî’nin Garîbu’l-hadîs adlı eserinde rivayet ettiğini söylemiştir.⁸³⁵ Hz. Peygamberin akraba evliliğine müsaade etmesi bu durumun aksini göstermektedir. Amcasının oğlu ve damadı Hz. Ali ve kızı Fâtîma’yı nikahlaması, evlatlığından boşanmış olan Hz. Zeynep ile evliliği bu konuda örnek olarak yeterlidir.

196. HADİS

“Kim kızını fasık ile evlendirirse Allah Teâlâ’nın emanetine hıyanet etmiş olur. Emanete hıyanet edenlerin gideceği yer cehennemdir.”

Bu lafızla rivayet edilmiş bir hadise temel hadis kaynaklarında ulaşamadık. Ancak bu konuda Şa‘bî’nin sözü olarak şu haber nakledilmiştir:

من زوج كريمته من فاسق فقد قطع رحمها

“Kim kızını fasık bir kimseyle evlendirirse onunla sılayı rahimini koparmış olur.”

İbn Hibbân Mecrûhîn’de, İbn Adî Kâmil fi’d-duafâ’da Enes b. Mâlik’ten merfu olarak rivayet etmiştir. İbn Hibbân râvilerinden Hasan b. Muhammed el-Belhî’nin Humeyd et-Tavîl ve Avf el-A‘râbî’den mevzu şeyler naklettiğini ve bu râvi ile hüccetin caiz olmayacağını, bu rivayetin uydurma olmasına rağmen merfu olarak rivayet edildiğini söylemiştir.⁸³⁶ İbn Adî ise bu rivayetin isnadının münker olduğunu, Şa‘bî’nin sözü olarak nakledildiğini söyleyerek İbn Hibbân’a muvafakat etmiştir.⁸³⁷ Ebû Nuaym

⁸³⁴ Gazzâlî, İhyâ, s. 479.

⁸³⁵ Irâkî, el-Muğnî, I, 387, no: 1457: قد أضويتم فنكحوا في النوايع معناه : تزوجوا الغرائب أو اغربوا ولا تضووا.

⁸³⁶ İbn Hibbân, Mecrûhîn, I, 288.

⁸³⁷ İbn Adî, el-Kâmil fi’d-duafâ, III, 513.

Hilye'de⁸³⁸, Buhârî *Târîhu 'l-kebîr*'de⁸³⁹, Şa'bî'nin sözü olarak rivayet etmiştir Ukaylî, İbn Hibbân, İbn Adî, İbnü'l-Cevzî, Zehebî, İbn Hacer, çağdaş âlimlerden Elbânî de mevzu olduğuna hükmetmiştir.⁸⁴⁰ Netice olarak bu haber fasık ya da bidatçı biriyle kızını evlendiren kişileri bu yanlıştan vazgeçirmek için İmam Şa'bî'den merfu bir hadis değil onun sözü olarak nakledilmiştir.

3.2.9. Helaller ve Haramlar Bölümü İle İlgili Hadisler

197. HADİS

من أكل الحلال أربعين يوماً نور الله قلبه وأجرى ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه زهد

الله في الدنيا

“Kim kırk gün boyunca helal yerse Allah onun kalbini nurlandırır kalbinden diline hikmet pınarları akıtır dünyaya olan rağbetini kırar.”

Ebû Nuaym *Hilye*'de⁸⁴¹ Ebû Eyyûb el-Ensârî'den, İbn Adî *Kâmil fi 'd-Duafâ*'da Ebû Musa el-Eşarî'den (r.anhümâ) benzer lafızlarla merfu olarak rivayet etmiştir.⁸⁴² İbnü'l-Cevzî senedindeki Yezid b. Yezid el-Vâsîfî'nin hadis rivayetinde çokça hata eden bir kimse olduğunu, Haccâc'ın cerhe uğradığını, Muhammed b. İsmail'in meçhul, Mekhûl eş-Şâmî'nin ise Eyyûb el-Ensârî'den hadis işitmediğini söylemiş, Suyûtî'de *el-Leâli 'l-masnûa*'da ona muvafakat etmiştir.⁸⁴³ İbn Adî bu hadisin münker, Abdülmelik Mihrân er-Râfî'nin meçhul olduğunu zikretmiştir. Kudâî de *Müsned*'inde benzer lafızlarla İbn Abbas'tan merfu olarak rivayet etmiştir.⁸⁴⁴ Senedindeki Sevvâr b. Musab metruktur. Netice olarak şevahitleriyle beraber isnadı çok zayıftır.⁸⁴⁵

198. HADİS

أطب طعمتك تستجب دعوتك

“Helal ve temiz olanlardan şeylerden ye ki duan kabul olsun.”

⁸³⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 314.

⁸³⁹ Buhârî, *Târîhu 'l-kebîr*, III, 199.

⁸⁴⁰ Zehebî, *Mizân*, I, 519; İbn Hacer, *Lisânü 'l-mizân*, III, 111-112; Elbânî, *Silsiletü 'z-zaîfe*, V, 83, no: 2062; XII,

⁸⁴¹ Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 189.

⁸⁴² İbn Adî, *el-Kâmil fi 'd-duafâ*, VIII, s. 441.

⁸⁴³ Suyûtî, *el-Leâli 'l-masnûa*, II, 328

⁸⁴⁴ Kudâî, *Müsned*, I, 285, no: 466

⁸⁴⁵ Sehâvî, *Mekâsıdu 'l-hasene*, s. 620; Fettenî, *Tezkiratü 'l-mevzûât*, s. 190, 191.

Taberânî *Mu‘cemu’l-evsat*’ta⁸⁴⁶ İbn Abbas’tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Irâkî *Muğnî*’de⁸⁴⁷ senedinde bilmediği bir râvinin olduğunu belirtmiştir. Heysemî, senedinde tanımadığı râvilerin olduğunu zikretmiştir.⁸⁴⁸

199. HADİS

إن لله ملك علي بيت المقدس ينادي كل ليلة من أكل حراما لم يقبل منه صرفا ولا عدل

“Allah’ın Beyt-i Makdis’te bir meleği vardır ve her gece şöyle seslenir: “Her kim haram yerse onun ne farzları ne de sünnetleri kabul olmaz.”

Gazzâlî *İhyâ*’da⁸⁴⁹ İbn Abbas’tan merfu olarak bu hadisi rivayet etmiş صرفا ولا عدل kelimelerinin “farz ve nafîle namazlar” olduğunu söylemiştir. Irâkî *el-Muğnî*’de⁸⁵⁰ bu hadisin aslını bulamadığını belirtmiş ve Deylemî’nin *Müsned*’inde Abdullah b. Mesud’dan (r.a) merfu olarak rivayet ettiği şu hadisi nakletmiştir: “Kim haram lokma yerse, o kişinin kırk gün namazı kabul olmaz.”

200. HADİS

من اشترى ثوبا بعشر دراهم وفي ثمنه درهم حرام لم يقبل الله صلاته ما دام عليه منه

شيء

“Her kim on dirheme bir elbise satın alırsa, on dirhem içinde bir dirhem bile olsa o haramdır. O elbise onun üzerinde olduğu halde namaz kılsa Allah onun namazlarını kabul etmez.”

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*’inde Abdullah b. Ömer’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir.⁸⁵¹ Heysemî senedindeki Hâşim’i tanımadığını, senedin kalan ricâlinin tevsik

⁸⁴⁶ “Ey İnsanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helal ve temiz olanlarından yiyin...” (Bakara, 2/168) ayeti Resûlüllâh’ın yanında okununca Sa’d b. Ebî Vakkas ayağa kalktı ve dedi ki: “Ya Resûlüllâh! Allah’a dua et ki, beni duası icabet olanlardan eylesin dedi. Resûlüllâh (s.a.v) ona dedi ki: Ey Sa’d! Helal ve temiz olan şeylerden ye ki duan kabul olsun. Canım elinde olan Allah’a yemin ederim ki, kul haram lokmayı midesine indirdiğinde kırk gün ameli kabul olmaz. Bir vücut ki haramla beslenmiştir, yanmaya daha layıktır.” Taberânî, *el-Evsat*, VI, s. 310-311, no: 6495.

⁸⁴⁷ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 436, no: 1655.

⁸⁴⁸ Heysemî, *Zevâid*, X, 291.

⁸⁴⁹ Gazzâlî, *İhyâ*, s. 536.

⁸⁵⁰ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 436, no: 1656.

⁸⁵¹ Ahmed, *Müsned*, X, s. 24, no: 5732.

edildiğini, Bakiyye b. Velîd el-Humusî'nin ise müdellis olduğunu belirtmiştir.⁸⁵² Netice olarak isnadında müdellis bir râvi olması sebebiyle zayıftır.

201. HADİS

كل لحم نبت من الحرام فإ النار أولى به

“*Her vücut ki haramla beslenmiştir, yanmaya daha layıktır.*”

Tirmizî, *Sünen*'inde⁸⁵³ Beyhakî, *Şuabu'l-îman*'da⁸⁵⁴ Ka'b b. Ücre'den, Taberânî *Mu'cemu'l-evsat*'ta⁸⁵⁵ İbn Abbas'tan (r. anhumâ) merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî hasen garîb olduğuna hükmetmiştir.⁸⁵⁶ Zeylâî, *el-İs'âf bi-ehâdisi'l-Keşşâf*⁸⁵⁷ adlı kitabında bu hadisin Câbir b. Abdullah, Huzeyfe b. Yemân, Abdullah b. Ömer, Abdurrahman b. Semure, Ömer b. Hattâb, Ebû Bekir ve Ebû Hüreyre'den (r. anhum) rivayet edilen tarikleri olduğunu söylemiştir.

202. HADİS

من لم يبال من أين اكتسب المال لم يبال الله من أين أدخل الله النار

“*Malını nereden kazandığına önem vermeyen kişiyi Allah Teâlâ'da nereden cehenneme koyacağını önemsemez.*”

İrâkî ise *el-Muğnî*'de⁸⁵⁸ Deylemî'nin *Müsned*'inde Abdullah b. Ömer'den şu lafızla naklettiğini zikretmiştir:

من لم يسأل من أين كسب المال لم يسأل الله من أين أدخله النار

Ebûbekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) *Ârizatü'l-ahvezî*'de⁸⁵⁹ bu hadisin Buhârî'nin *Sahîh*'inde⁸⁶⁰ Ebû Hüreyre'den merfu olarak rivayet ettiği “*İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki kişi malını helalden mi haramdan mı kazandığına önem vermeyecektir*” hadisine insanların bir ziyadesi ve bu rivayetin uydurma olduğunu

⁸⁵² İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, XI, 244; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, II, 684, 685; Heysemî, *Zevâid*, X, 292.

⁸⁵³ Tirmizî, *Salât*, 315, no: 614.

⁸⁵⁴ Beyhakî, *Şuabu'l-îman*, VII, s. 507, no: 5378.

⁸⁵⁵ Taberânî, *el-Evsat*, VI, s. 310-311, no: 6495.

⁸⁵⁶ Tirmizî, *Salât*, 315, no: 614.

⁸⁵⁷ Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdis ve'l-Âsâri'l-Vâkıa fî Tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî*, I, 397.

⁸⁵⁸ İrâkî, *el-Muğnî*, I, 437; Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, IX, 379, no: 23079.

⁸⁵⁹ Ebûbekir İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *Ârizatü'l-Ahvezî bi şerhi Sahîhut-Tirmizî*, I-XIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts. V, 203.

⁸⁶⁰ Buhârî, *Buyû*, 7, no: 2059.

söylemiştir. Zebîdî (ö. 1205/1791) *Kûtü'l-Kulûb*'da geçen Tevrat kaynaklı bir haber olduğunu ifade etmiştir.⁸⁶¹

203. HADİS

العبادة عشرة أجزاء فتسعة منها في طلب الحلال

“İbadetler on kısımdır. Bunun dokuz kısmı helal rızık aramaktır.”

Irâkî *el-Muğnî*'de⁸⁶² bu hadisin Deylemî'nin “ibadetin onda dokuzu sukut etmekte, onuncusu da helalinden kazanmaktır”⁸⁶³ kısmıyla Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiğini söylemiş ve bu hadisin münker olduğuna hükmetmiştir. Deylemî İbn Abbas'tan şu lafızla da rivayet etmiştir⁸⁶⁴:

العافية عشرة أجزاء تسعة منها في الصمت والعاشرة اعتزالك عن الناس

“Afiyet on cüzdür. Onda dokuzu sükût etmek, onda biri de inzivaya çekilmektir.”

Elbânî isnadındaki Yusuf b. es-Sifr'in yalancılıkla itham edilmiş, metruk bir olması nedeniyle isnadına çok zayıf demiştir.⁸⁶⁵

204. HADİS

من أمسى وانيا من طلب الحلال بات مغفورا له وأصبح والله عنه راض

“Helal rızık uğrunda geceye kadar yorulurcasına kadar çaba sarf eden bir kimse, akşama Allah tarafından bağışlanmış olarak girer aynı zamanda Allah kendisinden hoşnut olduğu halde sabahlamış olur.”

Taberânî, *Mu‘cemu'l-evsat*'ta⁸⁶⁶ İbn Abbas'tan merfu olarak rivayet etmiştir. Irâkî *el-Muğnî*'de bu hadis hakkında “fîhi za'f”⁸⁶⁷ demiştir.⁸⁶⁸ Heysemî senedinde tanımadığı bir râvi topluluğunun olduğunu söylemiştir.⁸⁶⁹

⁸⁶¹ Zebîdî, *el-İthâf*, VI, 453. أدخله النار أي أبواب الله من أي أبواب النار أدخله.

⁸⁶² Irâkî, *el-Muğnî*, I, 437, no: 1659.

⁸⁶³ Deylemî, *el-Firdevs*, III, 79, no: 4222.

⁸⁶⁴ Deylemî, *Müsned*, III, 83, no: 4234.

⁸⁶⁵ Elbânî, *Silsiletü'z-za'ife*, VIII, 398-399, no: 3927.

⁸⁶⁶ Taberânî, *el-Evsat*, VII, 289, no: 7520.

⁸⁶⁷ Fîhi Za'f: “Zehebî ve Irâkî'ye göre cerhin beşinci, Sehâvî'ye göre cerhin altıncı mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sığa. Bu, râvide tenkide uğrayan bir vasıf demektir. Böyle bir râvinin

205. HADİS

أما الورعون فأنا أستحي أن أحاسبهم

“*Takva sahiplerini hesaba çekmekten haya ederim.*”

Kutsi hadistir. Taberânî'nin *Mu 'cemu'l-evsat*'ta Abdullah b. Abbas'tan (r.a) takti edilerek merfu bir isnadla rivayet edilmiştir.⁸⁷⁰ Heysemî senedinde Cüveybir b. Saîd'in zayıf olduğunu söylemiştir.⁸⁷¹ Cüveybir b. Saîd'i Nesâî, Dârekutnî metrûk saymış, Yahya b. Main “leyse bi şeyin”, Cüzcânî “onunla meşgul olma”, Ali b. el-Medîni “Dahhâk b. el-Müzâhim'den (ö. 195/723) pek çok münker rivayetleri vardır” demiştir.⁸⁷² Netice olarak isnadında metruk kabul edilen bir râvi sebebiyle isnadı çok zayıftır.

206. HADİS

درهم من ربا اشد عند الله من ثلاثين زنية في الإسلام

“*Bir dirhem faiz yemek, Allah katında otuz zinadan daha tehlikelidir.*”

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde⁸⁷³, Taberânî *Mu 'cemu'l-evsat*'ta⁸⁷⁴ “otuz altı zinadan” lafzıyla Abdullah b. Hanzala'dan (r.a) *Mu 'cemu'l-kebîr*'de⁸⁷⁵ İbn Abbas'tan “otuz üç zinadan” lafzıyla merfu olarak rivayet etmiştir. Irâkî *el-Muğnî*'de⁸⁷⁶ Abdullah b. Hanzala hadisinin ricâlinin sika, İbn Abbas hadisinin isnadının zayıf olduğunu söylemektedir. Heysemî İbn hadisinin isnadında tanımadığı iki râvi ve kalan ricâlin Sahîh'in ricâli olduğunu söylemiştir. İbn Mesud⁸⁷⁷, Ebû Hüreyre⁸⁷⁸, Bera b. Azîb'ten⁸⁷⁹ de aynı konuda benzer manada hadisler rivayet edilmiştir. Netice olarak hadisin şahitleriyle beraber hasen derecesine yükselebileceğini söyleyebiliriz.

rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 88.

⁸⁶⁸ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 437.

⁸⁶⁹ Heysemî, *Zevâid*, IV, 63.

⁸⁷⁰ Taberânî, *el-Evsat*, IV, 188-189.

⁸⁷¹ Heysemî, *Zevâid*, X, 295-296.

⁸⁷² Zehebî, *Mizân*, I, 427; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 168-169.

⁸⁷³ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 288, no: 21957.

⁸⁷⁴ Taberânî, *el-Evsat*, III, 124-125, no: 2682.

⁸⁷⁵ Taberânî, *el-Mu 'cemu'l-kebîr*, XI, 114, no: 11216.

⁸⁷⁶ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 438.

⁸⁷⁷ İbn Mâce, *Ticârât*, 58, no: 2275.

⁸⁷⁸ Deylemî, *Müsned*, V, 131, no: 7717.

⁸⁷⁹ İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Merâsîl*, s. 245, no: 916.

207. HADİS

من اكتسب مالا من حرام فإن تصدق به لم يقبل منه وإن تركه وراءه كان زاده إلى النار

“*Kim haram yoldan mal kazanıp sadaka verirse, onun sadakası kabul olunmaz o maldan arkasından bıraktığı da kendisini cehenneme götüren azığı olur.*”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁸⁸⁰ Abdullah b. Mesud'dan (r.a), İbn Hibbân *Sahîh*'inde⁸⁸¹ Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb el-Arnaûd Abdullah b. Mesud tarikiyle gelen hadisin senedindeki Sabbâh b. Muhammed el-Cebelî sebebiyle isnadının zayıf, Ebû Hüreyre tarikiyle gelen hadisin isnadının hasen, senedin kalan ricâlinin *Sahîh*'in ricâli olduğunu belirtmiştir. Hâkim *Müstedrek*'te isnadına sahih demiş, Zehebî 'de ona muvafakat etmiştir.⁸⁸²

208. HADİS

لا يبلغ العبد درجة المتقين حتى يدع ما لا بأس به مخافة ما به بأس

“*Kişi kendisinde dinen sakınca olmayan şeyleri, sakınca vardır korkusuyla terk etmedikçe müttakîler derecesine ulaşamaz.*”

Tirmizî *Sünen*'inde⁸⁸³ Atıyye b. Urve es-Sa'dî'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiş ve hasen garîb olduğuna hükmetmiştir. Zehebî, senedindeki Abdullah b. Yezîd b. Âdem ed-Dimeşkî hakkında Ahmed b. Hanbel'in “uydurma hadisleri vardır”, Cüzcanî'nin ise “onun rivayetleri münkerdir” dediğini nakletmiştir.⁸⁸⁴ Netice olarak hadisin senedindeki Abdullah b. Yezîd uydurma hadis rivayet etmekle itham olunmuş ve münker rivayetlerinin olması yönünden muhaddislerce ağır bir cerhe tabi olmuştur. Bu da hadisin isnadını çok zayıf kılmaktadır.

209. HADİS

الحرام بين والحلال بين وبينهما مشبهات

“*Helal bellidir haram da bellidir. Bu ikisi arasında da şüpheli olan şeyler vardır.*”

⁸⁸⁰ Ahmed, *Müsned*, VI, 189, no: 3672.

⁸⁸¹ İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, VIII, s. 11, no: 3216.

⁸⁸² Hâkim, *Müstedrek*, I, 548, no: 1440.

⁸⁸³ Tirmizî, *Kıyâmet*, 84, no: 2451.

⁸⁸⁴ Zehebî, *Mizân*, II, 526.

Sahîhayn'de⁸⁸⁵ Nu'mân b. Beşîr'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

210. HADİS

من بلغه معروف عن أخيه من غير مسألة ولا إشراف فليقبله ولا يردده فإنما هو رزق

ساقه الله إليه

“Kime bir kardeşinden talep ve sündüklük etmediği halde bir iyilik gelirse, onu kabul etsin, geri çevirmesin. Zira o, Allah'ın kendisine gönderdiği bir rızıktır. Hediye, değersiz bile olsa bunu kabul etmeli.”

İbn Hibbân *Sahîh*'inde⁸⁸⁶, Hâkim *Müstedrek*'inde Hâlid b. Adî el-Cühenî'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Hâkim isnadına sahih demiştir.⁸⁸⁷ Şuayb Arnaûd isnadının Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemektedir.⁸⁸⁸

211. HADİS

من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يجلس على مائدة يدار عليها بالخمير

“Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa üzerinde içki dolaştırılan sofraya oturmasın.”

Tirmizî *Sünen*'inde Câbir b. Abdullah'tan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî, bu hadisin hasen garip olduğuna hükmetmiştir.⁸⁸⁹ İbn Hibbân onun hakkında şöyle demiştir: “Âbid kimselerdendir fakat ömrünün sonuna doğru ihtilât ediyordu ta ki ne söylediğini dahi bilmiyordu. Böylece isnadları kalb ediyor ve mürselleri merfu olarak rivayet eder ve sika râvilerin hadislerinde olmayan şeyler getirirdi bütün bunların hepsi ihtilâtı sebebiyledir. Yahyâ el-Kattân, İbnü'l-Mehdî, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn onu terk ettiler.”⁸⁹⁰ İbn Hacer ise “sadûktur, ihtilâtı çok oldu ve hadisi temeyyüz etmedi böylece terk edildi” demiştir.⁸⁹¹ Netice olarak isnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

⁸⁸⁵ Buhârî, İman, 39, no: 52; Müslim, Müsâkât, 20, no: 1599.

⁸⁸⁶ İbn Hibbân, *Sahîhi İbn Hibbân*, VIII, s. 186, no: 3404.

⁸⁸⁷ Hâkim, *Müstedrek*, II, 71, no: 2363.

⁸⁸⁸ İbn Hibbân, *Sahîhi İbn Hibbân*, VIII, s. 186, no: 3404 (Muhakkik Notu).

⁸⁸⁹ Tirmizî, İsti'zân, 77, no: 2801.

⁸⁹⁰ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 237.

⁸⁹¹ İbn Hacer, *Takrîbu't-tehzîb*, III, 204.

212. HADİS

غلا السعر علي عهد رسول الله فقالوا يا رسول الله سعر لنا فقال إن الله هو المسعر القابض الباسط الرزق وإنني لأرجو أن ألقى ربي وليس أحد منكم يطلبني بمظلمة في دم ولا مال

“Resûlüllah (s.a.v) döneminde fiyatlar yükselmişti. Ya Resûlüllah! Bizim için fiyatları belirle dediler. Resûlüllâh (s.a.v) dedi ki: “Fiyatları koyan Allah’tır. Rızkı genişleten, daraltan yalnız O’dur. Ben sizden hiç kimsenin mal ve canına yapmış olduğum bir haksızlık sebebiyle hakkını benden ister olduğu halde Rabbime kavuşmak istemem.”

Tirmizî, Ebû Dâvud⁸⁹² ve İbn Mâce⁸⁹³ *Sünen*’inde Enes b. Mâlik’ten (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemektedir.⁸⁹⁴

213. HADİS

جاء رجل إلي النبي وعليه خاتم من حديد فقال مالي أري عليك حلية أهل النار ثم جاءه وعليه خاتم من صفر فقال مالي أجد منك ريح الأصنام ثم أتاه وعليه خاتم من ذهب فقال ارم عنك حلية أهل جنة قال من أي أتخذة قال من ورق ولا تتمه مثقال

“Bir adam parmağında demirden yüzükle Hz. Peygamber’in huzuruna geldi. Resûlüllah dedi ki: “Sende cehennem ehlinin süsünü mü görecektim!” Sonra adam pirinçten bir yüzükle geldi. Bunun üzerine Resûlüllah: “Sende putların kokusunu mu bulacaktım?” dedi. Sonra adam parmağında altın yüzükle çıkageldi. Resûlüllah: “Senin üzerinde cennetliklerin süsünü mü görecektim!” dedi. Bunun üzerine adam yüzüğü hangi madenden yaptırmalıyım? Dedi. Resûlüllah: “Gümüşten olsun, ağırlığı da bir miskali geçmesin” dedi”.

Tirmizî ve Ebû Dâvud *Sünen*’inde Büreyde Hasîb el-Eslemî’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir.⁸⁹⁵ Tirmizî hadisin garîb olduğuna hükmetmiştir. Şuayb Arnaûd Abdullah b. Müslim es-Sülemî Merzûkî sebebiyle isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.⁸⁹⁶ İbn Hacer “sadûktur, vehme düşer” Ebû Hâtim ise “hadisinin yazılabilir ancak kendisiyle hüccet olunmaz”, İbn Hibbân onu *Sikât*’ında zikretmiş ve “hataya

⁸⁹² Ebû Dâvud, Büyû, 51, no: 3450.

⁸⁹³ İbn Mâce, Ticârât, 27, no: 2200.

⁸⁹⁴ Tirmizî, Büyû, 73, no: 1314.

⁸⁹⁵ Tirmizî, Libâs, 43, no: 1785; Ebû Dâvud, Hâtem, 4, no: 4223.

⁸⁹⁶ Ebû Dâvud, Hâtem, 4, (Muhakkik notu).

düşer ve sika râvilere muhalefet eder” dediğini söylemiştir.⁸⁹⁷ Netice olarak isnadı zayıftır.

214. HADİS

ما أسكر كثيره فقليله حرام

“Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır.”

Tirmizî *Sünen*’inde⁸⁹⁸ Câbir b. Abdullah’tan, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde⁸⁹⁹ Abdullah b. Ömer’den ve Enes b. Mâlik’ten (r. anhüm) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd Enes b. Mâlik tarikiyle gelen hadisin Müslim’in şartına göre isnadının sahih olduğunu⁹⁰⁰, Abdullah b. Ömer tarikiyle gelen hadisin kavî, isnadının Nüceyh b. Abdurrâhmân es-Sündî sebebiyle zayıf olduğunu, bu râviyi sadece Buhârî’nin zayıf kabul ettiğini belirtmektedir.⁹⁰¹ Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu, bu konuda Abdullah b. Ömer, Ayşe, Abdullah b. Amr, Sa’d b. Muâz, Havvât b. Cübeyr’den de (r. anhüm) hadis rivayet edildiğini söylemiştir. İbn Teymiyye *Mecmûu fetevâ*’da bu hadisi hadis hafızlarının birisi dışında hepsinin tashih ettiğini söylemektedir.⁹⁰²

215. HADİS

كل شراب أسكر فهو حرام

“Sarhoşluk veren her içki haramdır.”

Sahîhayn’de Âişe’den (r. anhâ) merfu olarak tahrir edilmiştir.⁹⁰³

216. HADİS

إنه ليس بدواء ولكنه داء

“O (şarap) şifa değil hastalıktır.”

Müslim *Sahîh*’inde⁹⁰⁴ Târik b. Süveyd el-Câfî’den merfu olarak tahrir etmiştir.

⁸⁹⁷ İbn Hacer, *Takribu’t-tehzîb*, II, 270.

⁸⁹⁸ Tirmizî, *Eşribe*, 3, no: 1865.

⁸⁹⁹ Ahmed, *Müsned*, IX, 464-465, no: 5648.

⁹⁰⁰ Ahmed, *Müsned*, XIX, 149-150, no: 12099. (Muhakkik Notu).

⁹⁰¹ Ahmed, *Müsned*, IX, 465, (Muhakkik Notu).

⁹⁰² İbn Teymiyye, *Mecmûu fetevâ*, XXXIV, 215.

⁹⁰³ Buhârî, *Eşribe*, 5, no: 5586; Müslim, *Eşribe*, 7, no: 2001.

⁹⁰⁴ Müslim, *Eşribe*, 3, no: 1984.

217. HADİS

أن رسول الله صل الله عليه و سلم مر بسعد وهو يتوضأ فقال ما هذا السرف فقال أفي الوضوء إسراف قال نعم و إن كنت علي نهر جار

Resûlüllah (s.a.v) bir keresinde Sa'd b. Ebî Vakkas'a uğradı. Sa'd abdest alıyordu. Resûlüllah: *"Bu israf nedir?"* dedi. Sa'd: Abdest alırken de mi israf olur? Resûlüllah da: *"Evet akan bir nehir de bile abdest alsan israf olur."*

İbn Mâce Sünen'inde⁹⁰⁵, Ahmed b. Hanbel Müsned'inde⁹⁰⁶ Abdullah b. Ömer'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Bûsîrî senedindeki Huyey b. Abdullah ve İbn Lehîa sebebiyle isnadına zayıf demiştir.⁹⁰⁷

218. HADİS

رأني النبي صل الله عليه و سلم و قد أكلت في اليوم مرتين فقال يا عائشة أما تحبين أن يكون لك شغل إلا في جوفك الأكل في اليوم مرتين من الإسراف والله لا يحب المسرفين

Nebî (s.a.v) beni gördü. Ben günde iki defa yemek yemiştım. Resûlüllah da: *"Ey Ayşe! Midenin doyurmaktan başka bir işin olsun istemez misin? Günde iki kere yemek israftandır. Allah müsrifleri sevmez"* dedi.

Beyhakî Şuabu'l-İman'da⁹⁰⁸, Deylemî Firdevs'inde⁹⁰⁹, Münzîrî (ö. 656/1258) Terğîb ve't-Terhîb'inde⁹¹⁰ Âişe'den (r. anhâ) merfu olarak tahrir etmiştir. Deylemî'nin hadisinde "bize günde iki kere yemeği yasakladı" ziyadesi vardır. Irâkî el-Muğnî'de⁹¹¹ Beyhakî'nin "isnadında zayıflık var" dediğini zikretmiştir. Zehebî bu hadisin isnadında yer alan İbn Lehîa'yı muhaddislerin genelinin tazîf ettiğini söylemektedir.⁹¹² Netice olarak İbn Lehîa'nın hıfz cihetiyle muhaddisler nezdinde mecruh edilmiş bir râvi olması sebebiyle isnadı zayıftır.

⁹⁰⁵ İbn Mâce, Tahare, 48, no: 425.

⁹⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XI, 636-637, no: 7065.

⁹⁰⁷ Bûsîrî, Zevâid, s. 90.

⁹⁰⁸ Beyhakî, Şuabu'l-îmân, VII, 441, no: 5252.

⁹⁰⁹ Deylemî, Firdevsü'l-Ahbâr, V, 428, no: 8636.

⁹¹⁰ Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî, et-Terğîb ve't-Terhîb, I-IV, thk. İbrahim Şemsüddîn, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 2003, III, 101, no: 14.

⁹¹¹ Irâkî, el-Muğnî, II, 755.

⁹¹² Zehebî, Mîzân, II, 475-477.

219. HADİS

من الإسراف أن تأكل كل ما اشتهيت

“Her canının istediğini yemek de israftandır.”

İbn Mâce *Sünen*’inde⁹¹³ Enes b. Mâlik’ten (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Bûsîrî senedindeki Nuh b. Zekvân’ın zayıf oluşu hakkında ittifak olması nedeniyle isnadının zayıf olduğunu, Hâkim’in ise Nuh b. Zekvân el-Basrî’nin Hasan el-Basrî’den naklettiği rivayetlerinin hepsinin mu‘daldır dediğini söylemektedir.⁹¹⁴

220. HADİS

كل ما شئت والبس ما شئت ما أخطأتك اثنتان سرف أو مخيلة

“İki şey: İsrâf ve kibir, seni günaha sürüklediği müddetçe helal olan şeylerden istediğini ye, istediğini giyin.”

Buhârî *Sahîh*’inde⁹¹⁵ “De ki: Allah’ın kulları için yarattığı süsü, temiz ve iyi rızıkları kim haram kıldı” (A’râf, 7/32) ayetine binaen açtığı bapta İbn Abbas’tan muallak olarak bu hadisi tahrir etmiştir. İbn Ebî Şeybe *Musannef*’inde Süfyân b. Uyeyne, İbrahim b. Meysere, Tâvûs b. Keysân, İbn Abbas tarikiyle mevkuf olarak rivayet etmiştir.⁹¹⁶ Elbânî isnadına sahih demiştir.⁹¹⁷

221. HADİS

كل لهو يكره إلا ملاعبة الرجل امرأته ومشيه بين الهدفين وتعليمه فرسه

“Her türlü oyun ve eğlence çirkin görülmüştür. Ancak şunlar hariç: Kişinin eşiyle oynaması, iki hedef arasında yürümesi (ok atması) ve atını eğitmesi.”

Taberânî *Evsat*’ta Ömer b. Hattâb’dan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir.⁹¹⁸ Heysemî râvilerinden Münzir b. Ziyâd et-Tâî’nin zayıf olduğunu söylemiştir.⁹¹⁹ İbn

⁹¹³ İbn Mâce, *Etime*, 51, no: 3352.

⁹¹⁴ Bûsîrî, *Zevâid*, 424.

⁹¹⁵ Buhârî, *Libas*, 1.

⁹¹⁶ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûffî, *el-Musannefî libni Ebî Şeybe*, I-XXVI, thk. Muhammed Avvâme, Beyrut, Dâru’l-Kıble-Müessesetü Ulûmi’l-Kurân, 2006, XII, 516, (Libas, 28, no: 25375).

⁹¹⁷ Elbânî, *Hedîyyetü’r-Rüvât ilâ Tahrîci el-Mesâbih ve’l-Mışkât*, IV, 217, no: 4306.

⁹¹⁸ Taberânî, *Evsat*, VII, 170, no: 7183.

Hibbân onun senetleri kalb ettiğini, meşhur kişilerden naklettiği rivayetlerde teferrüd ettiğini söylemiştir.⁹²⁰ Netice olarak isnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

222. HADİS

الخمير من هاتين الشجرتين النخلة والعنب

“Şarap bu iki ağaçtan; üzüm ve hurmadan imal edilir.”

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir.⁹²¹

223. HADİS

لا يدخل الجنة مدمن الخمر

“Şarap içmeye devam kişi cennete giremez.”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Abdullah b. Amr ve Ebû Saîd el-Hudrî'den (r. anhümâ) merfu olarak tahrir etmiştir. İsnadları zayıftır.⁹²²

224. HADİS

كخ كخ

“Bırak onu (hurma), bırak onu!”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre tarafından merfu olarak rivayet edilmiştir.⁹²³

225. HADİS

من أصاب مالاً من حرام فلبس منه جلباباً يعني قميصاً لم تقبل صلاته حتى ينحي ذلك
الجلباب عنه

“Haram elbise, cilbab giyinenin namazı kabul olmaz.”

Bezzâr *Müsned*'inde⁹²⁴ Ali b. Ebî Tâlib'den merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî isnadındaki Ebu'l-Cenûb el-Esedî'nin zayıf olduğunu söylemiştir.⁹²⁵

⁹¹⁹ Heysemî, *Zevâid*, V, 269.

⁹²⁰ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 377.

⁹²¹ Müslim, *Eşribe*, 4, no: 1985.

⁹²² Ahmed, *Müsned*, XI, 93, (no: 6537, Muhakkik Notu), XXXII, 339, (no: 19569, Muhakkik Notu).

⁹²³ Buhârî, *Zekât*, 60, no: 1491; Müslim, *Zekât*, 50, no: 1069.

⁹²⁴ Bezzâr, *Müsned*, III, 61,

⁹²⁵ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X, 292.

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Abdullah b. Ömer'den yakın manada merfu olarak rivayet etmiştir. İsnadı zayıftır.⁹²⁶

من اشترى ثوبا بعشرة دراهم وفي ثمنه درهم حرام لم يقبل الله صلاته مادام عليه منه

شيء

“Kim on dirheme bir elbise satın alırsa elbisesinde bir dirhem haram olursa, Allah onun elbisesinde o haram kaldığı sürece namazını kabul etmez.”

226. HADİS

طلب الحلال فريضة على كل مسلم

“Helal kazanmak her müslümana farzdır.”

Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de⁹²⁷, Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da⁹²⁸ Abdullah b. Mesud'dan *طلب الحلال واجب على كل مسلم* lafzı olmadan, *el-Evsat*'ta Enes b. Mâlik'ten merfu olarak rivayet etmiştir. Irâkî her iki hadisin isnadına zayıf demiştir.⁹²⁹

227. HADİS

إذا شرب العبد الماء على شبه المسكر كان ذلك المال عليه حراما

“Kişi suyu sarhoş edici bir içeceğe benzeterek içerse, bu suyu içmesi haram olur.”

İbnü'l-Hâc el-Mâlikî (ö. 737/1336) *Medhâlû's-şer'î's-şerîf*⁹³⁰ adlı eserinde Turtûşî'nin Ebû Hüreyre'den isnatsız merfu olarak rivayet ettiğini söylemiştir.

⁹²⁶ Ahmed, *Müsned*, X, 24, (no: 5732, Muhakkik Notu).

⁹²⁷ Taberânî, *el-Kebîr*, X, 90, no: 9993.

⁹²⁸ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 176, no: 8367.

⁹²⁹ Irâkî, *Muğnî*, I, 170, no: 648; I, 435, no: 1649.

⁹³⁰ İbnü'l-Hâc el-Mâlikî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed el-Abderî el-Fâsî, *el-Medhal ilâ tenmiyeti'l- a'mâl bi-Taḥsîni'n-niyyât ve't-tenbîh 'alâ ba'zi'l-bida' ve'l-avâid*, I-IV, Mektebetü Dâru't-Türâs, Kahire, 1293, 1320, II, 195.

3.3. Hadler İle İlgili Hadisler

228. HADİS

من وجدتموه يعمل عمل قوم لوط فاقتلوا الفاعل والمفعول به

“Lût kavminin yaptığıı yapan birisini bulursanız (bilerseniz), yapanı da yapılanı da öldürünüz.”

Tirmizî, Ebû Dâvud, İbn Mâce *Sünen*’lerinde⁹³¹ Abdullah b. Abbas’tan merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî bu hadis hakkında şöyle demiştir: “Bu hadis bu şekliyle sadece İbn Abbâs’ın bu rivayetiyle bilinmektedir. Câbir ve Ebû Hüreyre’den de bu konuda hadis nakledilmiştir. Muhammed b. İshak bu hadisi Amr b. Ebî Amr’dan rivayet ederek şöyle der: “Lût kavminin yaptığı işi yapan melundur”. Burada öldürölmek zikredilmemekte hayvana yaklaşan kimsenin de lanetlendiğı kaydedilmektedir. Bu hadis Âsım b. Ömer’den, Süheyl b. Ebî Salih’ten, babasından ve Ebû Hüreyre’den aktararak “Yapanı da yapılanı da öldürünüz” şeklindedir. Bu hadisin senedi hakkında konuşulmuştur. Bu hadisi Süheyl b. Ebî Salih’ten ve Âsım b. Ömer el Ömerî’den başkasının rivayet ettiğini bilmiyoruz. Âsım b. Ömer’in hafızası yönünden hadis konusunda zayıf olduğı kaydedilmiştir.” Netice olarak isnadı zayıftır.

3.4. Terğîb ve Terhîb İle İlgili Hadisleri

229. HADİS

من نظر إلى محاسن امرأة أجنبية عن شهوة صب في عينيه الآنك يوم القيامة

“Her kim yabancı bir kadının güzelliğine şehvetle bakarsa kıyamet günü gözlerine kızgın, eritilmiş kurşun dökülecektir.”

Zeylâi *Nasbu’r-râye*’de⁹³² isnadsız rivayet ettikten sonra “garîb”⁹³³ hükmünü vermiş, sahih olan varyantını Buhârî’nin *Sahîh*’inde⁹³⁴ İbn Abbas’tan mevkuf olarak tahrir ettiğini söylemiştir. Bedreddin el-Aynî (ö. 855/1451) *el-Binâye fî şerhi’l-*

⁹³¹ Tirmizî, Hudûd, 24, no: 1456; Ebû Dâvud, Hudûd, 29, 4462; İbn Mâce, Hudûd, 12, no: 2561.

⁹³² Zeylâi, *Nasbu’r-Râye*, IV, 239-240.

⁹³³ Garîb: “Senedi bulunamayan hadis (Zeylâi’nin *Nasbu’r-Râye*’deki bir kullanışı). Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 93.

⁹³⁴ Buhârî, Ta’bîr, 46, no: 7042.

Hidâye'de⁹³⁵ bu hadisi Şemsü'l-eimme Hulvânî'nin *Şerhu'l-kâfi*'de tahrir ettiğini ancak bunun sahih olmadığını söylemiş ve Zeylâî'nin söylediklerine muvafakat etmiştir. İbn Hacer de *ed-Dirâye*'de⁹³⁶ bu hadisin aslını bulamadığını zikretmiştir.

230. HADİS

من مس كف امرأة ليس منها بسبيل وضع علي كفه جمرة يوم القيامة

“*Kim bir kadının avucuna dokunursa, tokalaşırsa kıyamet günü avucuna kor konulur.*”

Zeylâî *Nasbu'r-râye*'de⁹³⁷ isnadsız zikretmiştir ve garîb olduğuna hükmetmiştir. İbn Hacer el-Askalânî *ed-Dirâye*'de “lem ecidhu”⁹³⁸ demiştir.⁹³⁹ Aynî ise *el-Binâye*'de⁹⁴⁰ bu rivayetin Hz. Peygamber'den sabit olmadığını, sahih ya da hasen sahibi muhaddislerden hiç kimsenin rivayet etmediğini belirtmiştir. Hadis olarak nakledilen bu rivayetin aslında olmayan şu ziyade vardır: “Onunla toka edenin kolları ensesinden bağlanıp, cehenneme sokulur, lüzumsuz ve şehvetle konuşan, her kelimesi için, bin yıl cehennemde kalır.”

231. HADİS

لأن يزني رجل بعشر نسوة أيسر عليه من أن يزني بامرأة جاره

“*Bir adamın on kadınla zina etmesi, komşusunun karısıyla zina etmesinden daha hafif bir günahdır.*”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁹⁴¹, Taberânî *Mu'cemu'l-kebîr*'de ve el-Evsat'ta⁹⁴² Mikdat b. Amr el-Esved'den merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî ricâlinin

⁹³⁵ Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, XII, 131.

⁹³⁶ İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 225.

⁹³⁷ Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, IV, 240.

⁹³⁸ Lem Ecidhu: “Yetkili bir hadis âlimi bir hadis hakkında böyle söyler ve bu sözüne muhalefet eden, bu sözünü tenkit eden biri çıkmazsa söz konusu hadisin mevzu olduğu kabul edilir.” Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 175.

⁹³⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dirâye*, II, 225.

⁹⁴⁰ Aynî, *el-Binâye*, XII, 132.

⁹⁴¹ Ahmed, *Müsned*, XXXIX, 277, no: 23854.

⁹⁴² Taberânî, *el-Kebîr*, 256, no: 605; Taberânî, *el-Evsat*, VI, 254, no: 6333.

güvenilir kimseler olduğunu söylemiştir.⁹⁴³ Elbânî isnadının ceyyid olduğunu söylemiştir.⁹⁴⁴

232. HADİS

رجل دعت امرأة إلى نفسها فتركها من خشية الله

“Bir kadının nefesine davet ettiği kimse Allah korkusundan bu daveti reddederse Allah’ın himayesinde olur.”

Taberânî, *Mu’cemu’l-kebir*’de⁹⁴⁵ Ebû Ümâme el-Belhî’den merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî Beşir b. Nümejr’in metruk olduğunu belirtmiştir.⁹⁴⁶ Zehebî *Mîzân*’da⁹⁴⁷ Beşir b. Numan hakkında Yahya el-Kattân’ın onu terk ettiğini, Ahmed b. Hanbel’in ise insanların onun hadisini terk ettiğini, Yahya b. Maîn’in onu sika görmediğini, Buhârî’nin ise “muztarib”⁹⁴⁸ dediğini söylemiştir. Netice olarak senedinde metrûk bir râvi olması sebebiyle isnadı çok zayıftır.

233. HADİS

لا تجالسو شربة الخمر ولا تشيعوا جنائزهم ولا تزوجوهم ولا تتزوجوهم إليهم فإن شارب الخمر يبعث يوم القيامة مسودا وجهه مزرقة عيناه يدلع لسانه علي صدره يسيل لعابه علي بطنه يقذره من يراه

“Şarap içenle arkadaşlık etmeyin, cenazelerini uğurlamayın, onlarla evlenmeyin, onlarla çocuklarınızı evlendirmeyin, zira şarap içen kişi kıyamet günü yüzü simsiyah, gözleri de mavi olarak dirilitilir. Bu kişinin dili göğsüne sarkar, salyası göbeğine akar. Her kim onu görürse tiksindir.”

Vâhidî (ö. 468/1076) *el-Vasîf fî tefsîri’l-Kur’âni’l-mecîd*’de⁹⁴⁹ Ali b. Hasan Ya’mer es-Sâmî el-Mısırî tarikiyle Abdullah b. Ömer’den merfu olarak rivayet etmiştir.

⁹⁴³ Heysemî, *Zevâid*, VIII, 168-169.

⁹⁴⁴ Elbânî, *Silsiletü’s-sahîha*, I, 136, no: 65.

⁹⁴⁵ Taberânî, *el-Kebîr*, VIII, 286, no: 7935.

⁹⁴⁶ Heysemî, *Zevâid*, X, 279.

⁹⁴⁷ Zehebî, *Mîzân*, I, 326.

⁹⁴⁸ Muztarib: “Birbirlerine zıt oldukları halde birini diğerine tercih imkânı bulunmayan hadislerden her biri. Muztarib hadis ekseriya zaîf hadis çeşitlerindendir. Bununla beraber, bilhassa seneddeki ıztıraflarda birbirine zıt rivayetlerdeki râvilerin sika olması gibi bazı durumlarda, makbul hadis de olabilir.” Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 257.

⁹⁴⁹ Vâhidî, Ebû’l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbüri, *el-Vasîf fî tefsîri’l-Kur’âni’l-mecîd*, I-IV, Âdil Ahmed Abdülmevcûd vd., Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, Beyrut, 1415/1994, II, 226.

Senedindeki Ali b. Hasan es-Sâmî hakkında İbn Adî *Kâmil fi'd-duafâ*'da⁹⁵⁰ rivayet ettiği hadislerin hepsinin bâtil olduğunu, aslının olmadığını ve çok zayıf bir râvi olduğunu belirtmektedir. Dârekutnî onun yalancı olduğunu, Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes, İbni Ebî Zî'b ve başka sika râvilerden batıl rivayetler naklettiğini, Hâkim ve Ebû Saîd en-Nakkâş ise mevzu hadisler rivayet ettiğini, Ebû Nuaym ise münker rivayetlerde bulunduğunu söylemiştir.⁹⁵¹ Netice olarak senedinde yalancılıkla ve hadis uydurmakla itham edilen, mevzu hadis rivayet eden bir râvi bulunması sebebiyle bu haber mevzudur.

234. HADİS

مدمن الخمر كعابد الوثن

“Şarap içmeyi adet edinen puta tapan gibidir.”

İbn Mâce *Sünen*'inde⁹⁵², İbn Ebî Şeybe *Musannef*'inde⁹⁵³ Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir. Senedindeki Muhammed b. Süleyman el-İsbahânî'yi Nesâî ve İbn Adî tazîf ederken, İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiş sika râvilere muhalif olduğunu, zaman zamanda hata ettiğini söylemiş, İbn Ebî Hâtim ise hadisinin yazılabileceğini, kendisiyle ihticâc olunamayacağını, Bûsîrî senedin kalan râvilerinin güvenilir olduğunu ve hadisin şahitlerinin bulunduğunu belirtmektedir.⁹⁵⁴ İbn Hibbân *Sahîh*'inde⁹⁵⁵ Abdullah b. Abbas'tan, Bezzâr *Müsned*'inde⁹⁵⁶ Abdullah b. Amr'dan (r. anhumâ) merfu olarak tahrir etmiştir. Netice olarak hadis şevahidiyle beraber hasen olduğunu söyleyebiliriz. Irâkî isnatlarının zayıf olduğunu söylemiştir.⁹⁵⁷

235. HADİS

لا يدخل الجنة مدمن الخمر

“İçki içmeye devam eden kimse cennete giremez.”

⁹⁵⁰ İbn Adî, *Kâmil fi'd-duafâ*, VIII, 184.

⁹⁵¹ İbn Hacer el-Askâlânî, *Lisânü'l-Mizân*, V, 513; Hâkim, *el-Medhâl ile's-Sahîh*, thk. Rabî b. Hâdî el-Müdhalî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1984, s. 167; Ebû Nuaym, *Kitâbü'd-Duafâ*, thk. Ebû Fâruk Hamâde, Dâru'l-kalem, Dimaşk, 1431/2010, 112.

⁹⁵² İbn Mâce, *Et'ime*, 3, no: 3375.

⁹⁵³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VIII, 139, no: 24530.

⁹⁵⁴ Bûsîrî, *Zevâid*, 445.

⁹⁵⁵ İbn Hibbân, *Sahîhi İbn Hibbân*, XII, 167, no: 5347.

⁹⁵⁶ Bezzâr, *Müsned*, VI, 366, no: 2380.

⁹⁵⁷ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 1041, no: 3785.

İbn Mâce *Sünen*'inde⁹⁵⁸ Ebu'd-Derdâ'dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Bûsîrî, isnadının hasen, senedindeki Süleyman b. Utbe hakkında ihtilaf olduğunu, senedin kalan ricâlinin ise güvenilir kimselerden olduğuna işaret etmiştir.⁹⁵⁹

236. HADİS

من أكل ثوما أو بصلا فليعتزلنا أو ليعتزلنا مسجدنا وليقعد في بيته

“Kim soğan ve sarımsak yerse bizden ya da mescidimizden ayrılın, evinde otursun”.

Sahîhayn'de Câbir b. Abdullah'tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁹⁶⁰

237. HADİS

من كذب علي متعمداً فليتبوأ مقعده من النار

“Kim bana bile bile benim adıma yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın.”

Sahîhayn'de Enes b. Mâlik'ten (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁹⁶¹

238. HADİS

لا حسد إلا في شيئين رجل آتاه الله مالا فسلط على هلكته في الحق وآخر آتاه حكمة

فهو يقضي بها ويعلمها

“Yalnız şu iki kişiye gıpta edilir: “Biri Allah'ın kendisine mal verdiği ve onu hak yolunda harcayan kimse diğeri, Allah'ın kendisine ilim verip yerli yerince hükmedip onu başkalarına öğretten kimsedir.”

Sahîhayn'de, Abdullah b. Mesud'dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.⁹⁶²

⁹⁵⁸ İbn Mâce, *Et'ime*, 3, no: 3376.

⁹⁵⁹ Bûsîrî, *Zevâid*, 440.

⁹⁶⁰ Buhârî, *Ezân*, 160, 855; Müslim, *Mesâcid*, 17, no: 564.

⁹⁶¹ Buhârî, *İlim*, 38, no: 108; Müslim, *Mukaddime*, 2, no: 2, 3.

⁹⁶² Buhârî, *İlim*, 15, no: 73; Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn*, 47, no: 816.

239. HADİS

اللهم اكثر ماله وولده وبارك له فيما أعطيت

“Allah’ım onun (Enes b. Mâlik) malını ve evladını çoğalt, ona verdiğin şeylerde bereket ihsan et.”

Buhârî *Sahîh*’inde⁹⁶³ Ümmü Süleym’den (r. anhâ) merfu olarak tahrir etmiştir.

240. HADİS

أن النبي صل الله عليه وسلم نهى عن إضاعة المال

“Nebî (s.a.v) malı israf etmeyi yasakladı.”

Buhârî *Sahîh*’inde⁹⁶⁴ Muğîre b. Şu‘be’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

241. HADİS

نعم المال الصالح لرجل الصالح

“İyi mal iyi adama ne iyi yaraşır.”

Ahmed b. Hanbel⁹⁶⁵ ve Ebû Ya’lâ⁹⁶⁶ *Müsned*’inde Amr b. el-As’tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Hâkim bu hadisin Müslim’in şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.⁹⁶⁷

242. HADİS

أمسك بعض مالك فهو خير لك

“Resûlullah (s.a.v) Ka’b b. Mâlik’e hitaben: “Malının bir kısmını kendine bırakman senin için daha hayırlıdır” dedi.

Buhârî *Sahîh*’inde⁹⁶⁸ Ka’b b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiştir.

⁹⁶³ Buhârî, Deavât, 47, no: 6380.

⁹⁶⁴ Buhârî, Zekât, 53, no: 1477.

⁹⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 298-299, no: 17763.

⁹⁶⁶ Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XIII, 320-322, no: 7336.

⁹⁶⁷ Hâkim, *Müstedrek*, II, 3, no: 2730.

⁹⁶⁸ Buhârî, Tefsir, 16, no: 4676.

243. HADİS

أن رسول الله صل الله عليه و سلم أمر بلعق الأصابع و الصحيفة

“*Resûlüllah (s.a.v) tabakları parmakla sıyırmayı emretti.*”

Müslim *Sahîh*’inde⁹⁶⁹, Câbir b. Abdullah’tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

Müslim’in Câbir b. Abdullah’tan (r.a) tahrir ettiği diğer hadis ise şöyledir:

إن الشيطان يحضر أحدكم عند كل شيء من شأ نه حتي يحضره عند طعامه فإذا سقطت لقمة أحدكم فليأخذها فليمط ما كان بها من أذي ثم ليأكلها ولا يدعها للشيطان فإذا فرغ فليلعق أصابعه فإنه لا يدري في أي طعامه تكون البركة

“*Gerçekten de şeytan sizden her birinizin işinde hazır bulunur. Hatta yemeği esnasında bile. Sizin birinizin lokması yere düşerse, üzerindeki yapışanları yesin onu şeytana bırakmasın. Parmaklarını da yalamadıkça da elini mendile silmesin. Çünkü o kimse bereketin yemeğin neresinde olduğunu bilemez.*”

244. HADİS

كان رسول الله صل الله عليه و سلم إذا أكل طعاماً لعق أصابعه الثلاث

“*Resûlüllah (s.a.v) yemek yediği zaman üç parmağını yalardı.*”

Müslim *Sahîh*’inde⁹⁷⁰ Enes b. Mâlik’ten (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

245. HADİS

خير الصدقة ما كان عن ظهري غني

“*Sadakanın hayırlısı bir zenginlik üzerinden ayrılıp verilendir.*”

Sahîhayn’de⁹⁷¹ Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir.

246. HADİS

جاء رجل إلي النبي صل الله عليه وسلم فقال عندي دينار فقال أنفقه علي نفسك قال عندي آخر قال أنفقه علي ولدك قال عندي آخر قال أنفقه علي أهلك قال عندي آخر قال أنفقه علي خادمك قال عندي آخر قال أنت أعلم به

⁹⁶⁹ Müslim, Eşribe, 18, no: 2033.

⁹⁷⁰ Müslim, Eşribe, 18, no: 2032.

⁹⁷¹ Buhârî, Zekât, 18, no: 1426.

“Hz. Peygambere bir adam geldi ve dedi ki: “Yanımda bir altınım var”. Resûlüllah: “Onu kendin için harca” dedi. Adam: “Başka bir altınım daha var” dedi. Resûlüllah: “Onu çocukların için harca” dedi. Adam: “Bir tane daha var” deyince Resûlüllah: “Onu da ailen için harca” dedi. Adam yine “Bir altınım daha var” deyince Resûlüllah: “Onu hizmetin altında bulunanlara harca” dedi. Adam: “Bir tane daha var” dedi. Bunun üzerine Resûlüllah: “Onu kullanacağın yeri sen daha iyi bilirsin” dedi”.

Begavî Şerhu’s-sünne’de⁹⁷² Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnavûd isnadına hasen demiştir.

247. HADİS

إِذَا بِنَفْسِكَ فَتَصَدَّقَ عَلَيْهَا فَإِنَّ فَضْلَ شَيْءٍ فَلَأَهْلِكَ فَإِنَّ فَضْلَ عَنْ أَهْلِكَ شَيْءٌ فَلْذِي قَرَابَتِكَ
فَإِنَّ فَضْلَ عَنْ ذِي قَرَابَتِكَ شَيْءٌ فَهَكَذَا وَهَكَذَا

“İnfak konusunda önce kendinden başla, kendine harca, fazla olursa ailene harcarsın, eğer ailene yaptığın harcamadan fazla bir şey artarsa, yakın akrabana harcarsın. Yakın akrabana yaptığın harcamadan artarsa yakından uzağa doğru harcamanı yaparsın.”

Müslim Sahîh’inde Câbir b. Abdullah’tan merfu olarak tahrir etmiştir.⁹⁷³

248. HADİS

وَمَنْ تَصَدَّقَ وَهُوَ مُحْتَاجٌ أَوْ أَهْلُهُ مُحْتَاجُونَ أَوْ عَلَيْهِ دَيْنٌ فَدَيْنٌ أَحَقُّ أَنْ يَقْضَى مِنْ الصَّدَقَةِ
وَالْعَتَقِ وَالْهَبَةِ وَهُوَ رَدُّ عَلَيْهِ وَقَالَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ أَنْ يَضِيعَ أَمْوَالُ النَّاسِ

“Kendisi ya da ailesi muhtaçken ya da üzerinde borç varken böyle bir kimse sadaka vermeye kalkarsa, borcun ödenmesi sadaka vermekten, köle azat etmekten, hibe vermekten daha önceliklidir. Borçlunun sadaka vermesi, köle azat etmesi, hibe vermesi merdûddur. Böylesi için insanların mallarını telef etmeye hakkı yoktur.”

Buhârî Sahîh’inde *“Kim insanların mallarını haksız yere telef ederse, Allah da onu telef eder”*⁹⁷⁴ hadisini muallak rivayet ettikten sonra *“Sadaka ancak fazla olan*

⁹⁷² Beğâvî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ’ el-Begavî, Şerhu’s-Sünne, I-XVI, thk. Şuayb Arnavûd ve Zühayr eş-Şâvîş, el-Mektebü’l-islâmî, Dimaşk, 1390-1400/1970-1980, VI, 194-195, no: 1686, (Muhakkik Notu).

⁹⁷³ Müslim, Zekât, 13, no: 997.

malından verilir” babının arkasından bu sözünü mezkûr hadisin yorumu olarak ifade etmiştir.⁹⁷⁵ Bu hadisin tamamını ise Ebû Hüreyre’den merfu olarak şu lafızla tahrir etmiştir.⁹⁷⁶

من أخذ أموال الناس يريد أداءها أدى الله عنه ومن أخذ يريد إتلافها أتلفه الله

“Her kim insanların mallarını ödemek isteyerek (bir muamele sebebiyle) alırsa, Allah o kimseye ödemeyi müyesser kılar. Her kim de halkın mallarını telef etmeyi kastederek alırsa, Allah da onu telef eyler.”

249. HADİS

رأس كل بر نزل من السماء إلى الأرض الجوع و رأس كل فجور بينهما الشيب

“Gökten inen her iyiliğin başı açlıktır. Her kötülüğün başı ise ikisi arasındaki tokluktur.”

Gazzâlî İhyâ’da⁹⁷⁷ açlığın faziletine dair Sehl b. Abdullah Tüsterî’nin sözü olarak aktarmıştır.

250. HADİS

إذا أكل أحدكم فليأكل بيمينه وإذا شرب فليشرب بيمينه

“Sizden biri yemek yediği zaman sağ eliyle yesin, su içtiği zaman sağ eliyle içsin.”

Müslim Sahîh’inde⁹⁷⁸ Abdullah b. Ömer’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

251. HADİS

من كثرت ذنوبه فعليه بسقي الماء

“Kimin günahı çoğalırsa o, başkalarının su ihtiyacını karşılasın.”

Kurtubî el-Câmiu li-ahkâmi’l-Kur’ân⁹⁷⁹ adlı tefsirinde “Kimin günahı çoğalırsa o, başkalarının su ihtiyacını karşılasın” hadisini tabiinden bazı âlimlerin sözü olarak

⁹⁷⁴ Buhârî, Zekât, 18.

⁹⁷⁵ İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, V, 73.

⁹⁷⁶ Buhârî, İstikrâz, 2, no: 2387.

⁹⁷⁷ Gazzâlî, İhyâ, 968.

⁹⁷⁸ Müslim, Eşribe, 13, no: 2020.

nakleder. Hatîb el-Bağdâdî *Târîhu Bağdad*'da⁹⁸⁰, İbn Asâkir *Târîhu Dimaşk*'ta⁹⁸¹ Enes b. Mâlik'ten merfu olarak rivayet etmiştir. İbn Asâkir isnadının ve metnin münker olduğuna hükmetmiştir. Senedinde yer alan Saîd b. Süleymân ed-Dabbî hakkında Zehebî *el-Muğnî fi'd-duafâ*'da⁹⁸² onun zayıf kabul edildiğini nakleder. El-Mizân'da ise İbn Adî'nin onu zayıf kabul ettiğini, el-Ezdî'nin ise "metruktur" dediğini, Hîbetullah b. Mûsâ'nın ise meçhul olduğunu belirtmiştir.⁹⁸³ Netice olarak isnadı zayıftır.

252. HADİS

ما أنزل الله من داء وما خلق الله من داء إلا خلق الله له شفاء أو أنزل له شفاء علمه وجهله من جهله إلا السام قالوا يا رسول الله وما السام قال الموت

"Allah Teâlâ indirdiği/yarattığı her bir hastalık için bir şifa yaratmıştır. Bunu bilen bilir bilmeyen de bilmez. Ancak "es-sâm" bunun dışındadır. Sahabîler dediler ki: Yâ Resûlallah "sâm" nedir? Resûlullah: "Ölümdür" dedi."

Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta⁹⁸⁴, İbn Adî *Kâmil fi'd-duafâ*'da⁹⁸⁵ Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Adî, Şebîb b. Şeybe'nin bazı hadislerinde vehme düştüğünü söylemiştir. İbnü'l-Kayserânî ise *Zehîratü'l-huffâz*'da⁹⁸⁶ Şebîb b. Şeybe'nin güvenilir olmadığını nakleder. Yahya b. Maîn (ö. 233/848), Ebû Zür'a er-Râzî (ö. 264/878), Ebû Dâvûd es-Sicistânî (ö. 275/889), Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277/890), Nesâî (ö. 303/915), Ukaylî (ö. 322/934), İbn Hibbân (ö. 354/955), Dârekutnî (ö. 385/995), Berkânî (ö. 425/1034) onu zayıf kabul etmiştir.⁹⁸⁷ Sâlih Cezere (ö. 293/906) "sâlihu'l-hadîs" Zekerîyyâ b. Yahyâ es-Sâcî (ö. 307/920) ise "sadûktur vehme düşer" demiştir.⁹⁸⁸ Netice olarak muhaddislerin çoğunluğu tarafından Şebîb b. Şeybe Abdullâh et-Temîmî el-Minkarî Ebû Ma'mer el-Basrî'nin zayıf kabul edilmesi sebebiyle bu hadisin isnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

⁹⁷⁹ Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XXIV, thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 2006, IX, 233.

⁹⁸⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII, 448.

⁹⁸¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LIV, 385, no: 6814.

⁹⁸² Zehebî, *el-Muğnî fi'd-Duafâ*, I-II, thk. Nureddin İtr, İdâretü İhyâi't-türâsi'l-İslâmî, Katar, ts. I, 377.

⁹⁸³ Zehebî, *Mizân*, II, 142; IV, 293.

⁹⁸⁴ Taberânî, *el-Evsat*, III, 75, no: 2534.

⁹⁸⁵ İbn Adî, *Kâmil fi'd-duafâ*, VI, 179-181.

⁹⁸⁶ İbnü'l-Kayserânî, Ebû'l-Fazl İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tâhir b. Ali el-Makdisî eş-Şeybânî, *Zahîretü'l-Huffâz el-muhrec ale'l-huruf ve'l-elfâz*, I-V, thk. Abdurrahman b. Abdülcebbar el-Feryevâî, Riyad, 1416/1996, IV, 2066.

⁹⁸⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-tehzîb*, II, 106.

⁹⁸⁸ Zehebî, *Mizân*, II, 263.

253. HADİS

دووا مرضاكم با الصدقة و حصنوا أموالكم بركة وأعدوا للبلاء الدعاء

“*Hastalarınızı sadaka vermek suretiyle tedavi edin, mallarınızı zekât vermekle garanti altına alın, belalara karşı dua ederek hazırlanın.*”

Taberânî *el-Mu‘cemü’l-kebîr*’de⁹⁸⁹, Beyhakî, *Sünen*’inde⁹⁹⁰ Abdullah b. Mesud’dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Beyhakî bu hadisin metninin Hasan el-Basrî’den mürsel olarak bilindiğini, senedindeki Musa b. Umeyr’in rivayetinde teferrüd ettiğini söylemektedir. Ebû Dâvûd *Merâsîl*’inde⁹⁹¹ Hasan el-Basrî’den mürsel olarak rivayet etmiştir. Musa b. Umeyr hakkında Nesâî onun güvenilir olmadığını⁹⁹², Dârekutnî zayıf olduğunu⁹⁹³, Ebû Nuaym Hakem b. Uteybe’den münker şeyler rivayet ettiğini⁹⁹⁴, Ebû Hâtim er-Râzî ise hakkında “zâhibu’l-hadîs”⁹⁹⁵ demiş ve onu “kezzâb” vasfıyla nitelemiştir.⁹⁹⁶ Netice olarak Musa b. Umeyr’in münker rivayetlerde bulunması, yalancılıkla itham edilmiş olması sebebiyle hadisin isnadı çok zayıftır.

254. HADİS

نعم الأدم أو الإدام الخل

“*Sirke ne güzel katıktır.*”

Müslim *Sahîh*’inde⁹⁹⁷ Âişe ve Câbir b. Abdullah’tan (r. anhumâ) merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Mâce’nin *Sünen*’inde⁹⁹⁸ Ümmü Sa’d’dan (r. anhâ) merfu olarak tahrir ettiği başka bir hadisin sonunda Resûlüllâh’ın şöyle bir duası vardır: “*Allah’ım! Sirkeyi bereketlendir. Çünkü sirke benden önceki peygamberlerin de yiyeceğiydi. İçerisinde sirke bulunan ev yiyecek sıkıntısı çekmez.*”

⁹⁸⁹ Taberânî, *el-Kebîr*, X, 157,158, no: 10196.

⁹⁹⁰ Beyhakî, *es-Sünen*, III, 536, no: 6593.

⁹⁹¹ Ebû Dâvud, *el-Merâsîl*, 210.

⁹⁹² Nesâî, *ed-Duafâi ve’l-metrûkîn*, s. 224.

⁹⁹³ Dârekutnî, *et-Ta’likâtü’l-dârekutnî ale’l-Mecrûhîn, Dâru’l-kitâbi’l-islâmî*, thk. Halil b. Muhammed el-Arabî, Kahire, 1414, 230.

⁹⁹⁴ Ebû Nuaym, *Kitâbu’d-Duafâ*, 126.

⁹⁹⁵ Zâhibu’l-Hadîs: “Cerhin Zehebî ve Sehâvî’ye göre üçüncü, Irâkî’ye göre ikinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz. Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 362.

⁹⁹⁶ Zehebî, *Mizân*, IV, 215.

⁹⁹⁷ Müslim, *Eşribe*, 30, no: 2051, 2052.

⁹⁹⁸ İbn Mâce, *Et’ime*, 33, no: 3318.

Sindî (ö. 1138/1726) *Hâşiye*'sinde⁹⁹⁹ sirke hadisini şöyle yorumlamıştır: “Sirke katık edilebilir, güzel bir katıktır. Sirkenin süt, et, bal ve çorbadan üstün olduğu hakkında herhangi bir rivayet vârid olmadı. Bunun sebebi şu hadistir: Resûlüllâh bir gün ailesinin yanına girdi. Ona kuru bir ekmek ikram ettiler. Resûlüllâh: *Yanınızda katık olarak bir şey yok mu?* Dedi. Sirkeden başka bir şey olmadığını söylediler. Bunun üzerine Resûlüllâh: “*Sirke ne güzel katıktır*” buyurdu. Bu hadisten maksat da Resûlüllâh'a ikram edilen sirkenin katık olmaya elverişli olduğudur”. Bûsîrî, bu hadisin Câbir b. Abdullah'dan (r.a) merfu olarak rivayet edilen bir şahidi olduğunu, Müslim'in Câbir b. Abdullah ve Âişe'den bu hadisi *نعم الأدام الخ* lafzıyla iktisâr ettiğini, Ümmü Sa'd hadisinin senedindeki Muhammed b. Zâzan ve Anbete b. Abdullah'ın zayıf kimseler olduğunu demiştir.¹⁰⁰⁰

255. HADİS

من أكلهما فلا يقربن مسجدنا وقال إن كنتم لابد آكلهما فأميتهما طبخا

“*Her kim soğan ve sarımsak yerse mescidimize yaklaşmasın. Eğer mutlaka yemeniz gerekiyorsa pişirmek suretiyle yiyin.*”

Ebû Dâvud *Sünen*'inde Muâviye b. Kurre'nin babasından merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadına hasen li-gayrih demiştir.¹⁰⁰¹ Tirmizî *el-İlelû'l-kebîr*'de¹⁰⁰² Buhârî'nin bu hadis hakkında “hasen” dediğini nakletmiştir.

256. HADİS

دخل علي رسول الله صل الله عليه وسلم و معه علي و لنا دوال ملعقة قالت فجعل رسول الله صل الله عليه وسلم يأكل و علي معه يأكل فقال رسول الله صل الله عليه وسلم لعلي مه مه يا علي فإنك ناقة قال فجلس علي و النبي صل الله عليه وسلم يأكل قالت فجعلت لهم سلقا و شعيرا فقال النبي صل الله عليه وسلم يا علي من هذا فأصب فإنه أوفق لك

Resûlüllâh (s.a.v) beraberinde Ali (r.a) olduğu halde bana geldi. Bizim de asılı hurma salkımlarımız vardı. Resûlüllâh onlardan yemeye başladı. Ali de yiyordu.

⁹⁹⁹ Sindî, Ebû'l-Hasen Nûruddîn Muhammed b. Abdilhâdî es-Sindî et-Tettevî, *Şerhu Süneni İbn Mâce ve ta'likâtı Misbâhu'z-Zücâc fî zevâidi İbn Mâce*, I-IV, thk. Halil Me'mûn Şîha, Dârul-ma'rife, Beyrut, 1996, IV, s. 34.

¹⁰⁰⁰ Bûsîrî, *Zevâid*, 430.

¹⁰⁰¹ Ebû Dâvud, *Et'ime*, 40, no: 3827 (Muhakkik Notu).

¹⁰⁰² Tirmizî, *İlelû'l-kebîr*, thk. Subhî es-Sâmerrâî vd., Âlemü'l-kütüb, Beyrut, 1989, s. 301.

Resûlüllâh Ali'ye: “*Sakin ha sen yeme! Hastalıktan yeni kurtuluyorsun*” buyurdu. Bunun üzerine Ali oturdu. Resûlüllâh yemeye devam etti. Ben de onlara şalgam yaprağı ve arpadan yapılmış bir yemek getirdim. Resûlüllâh: “*Ey Ali! İşte bundan ye bu senin için daha faydalıdır*” buyurdu.

Tirmizî, Ebû Dâvud¹⁰⁰³ ve İbn Mâce¹⁰⁰⁴ *Sünen*'inde Ümmü'l-Münzir'den (r. anhâ) merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî hasen garîb olduğuna hükmetmiştir.¹⁰⁰⁵

257. HADİS

اقروا القرآن ولا تغلوا فيه ولا تجفوا عنه ولا تأكلوا به ولا تستكثروا به

“*Kuran okuyunuz, onda aşırılığa kaçmayın, onu okumaktan uzaklaşmayın, onu geçim vasıtası yapmayın, onunla mal çoğaltmaya teşebbüs etmeyin.*”

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'lâ *Müsned*'inde¹⁰⁰⁶ Abdurrahman b. Şibl'den merfu olarak tahrir etmiştir. İsnadı sahihtir.¹⁰⁰⁷

258. HADİS

واتخذ مؤذنا لا يأخذ على أذانه أجرا

“*Bir müezzîn tayin et, okuduğu ezan karşılığında bir ücret almasın.*”

Ebû Dâvud *Sünen*'inde Osman b. Ebi'l-As es-Sekafî'den merfu olarak tahrir etmiş, Şuayb Arnaûd isnadına sahih demiştir.¹⁰⁰⁸

259. HADİS

أعطوا الأجير أجره قبل أن يجف عرقه

“*İşçiye alnının teri kurumadan ücretini veriniz.*”

İbn Mâce *Sünen*'inde Abdullah b. Ömer'den, Taberânî, el-Mu'cemu's-sağîr'de¹⁰⁰⁹, Câbir b. Abdullah'tan, Beyhakî *Sünen*'inde¹⁰¹⁰ Ebû Hüreyre'den, Hakîm

¹⁰⁰³ Ebû Dâvud, Tıb, 2, no: 3856.

¹⁰⁰⁴ İbn Mâce, Tıb, 3, no: 3442.

¹⁰⁰⁵ Tirmizî, Tıb, 1, no: 2037.

¹⁰⁰⁶ Ahmed, *Müsned*, XXIV, 288, no: 15529; Ebû Ya'la, *Müsned*, III, 88, no: 1518.

¹⁰⁰⁷ Ahmed, *Müsned*, XXIV, 288, (no: 15529, Muhakkik Notu).

¹⁰⁰⁸ Ebû Dâvud, Salât, 40, (no: 531, Muhakkik Notu).

¹⁰⁰⁹ Taberânî, *es-Sağîr*, I, 43, no: 34,

¹⁰¹⁰ Beyhakî, *Sünen*, VI, 200, no: 11659.

et-Tirmizî *Nevâdirü'l-usûl*'de¹⁰¹¹ Enes b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁰¹² Bûsîrî senedindeki Abdülvehhâb b. Saîd ve Abdullah b. Ziyâd'ın ikisinin de zayıf olduğunu, söylemiştir.¹⁰¹³ Bu hadisin diğer isnatları da¹⁰¹⁴ zayıf olmakla beraber şahitlerinin birbirini destekleyerek hasen olabileceği kanaatindeyiz.¹⁰¹⁵

260. HADİS

يا أيها الناس إتقوا من الزنا فإن فيه ستة خصال ثلاثة منها في الدنيا وثلاثة في الآخرة فأما التي في الدنيا الاولى أن الزنا يذهب بها الإنسان ونورانياته وصفاته والثانية أنه يورث الفقر والثالثة أنه يورث النقصان في العمر وأما التي في الآخرة فأحدها سخط الله وغضبه تعالى والثانية سوء الحساب والثالثة عذاب النار

“Ey insanlar zinadan sakının! Zira onun üçü dünya da üçü ahirette olmak üzere altı özelliği vardır. Dünyadaki üç özelliğin ilki insanın yüzünün parlaklığı ve güzelliğinin gitmesidir. İkincisi fakirlik yüzü görmesidir. Üçüncüsü ömrünü noksanlaşmasına sebep olmasıdır. Ahiretteki zararlarından ilki Allah Teâlâ'nın gazabını ve öfkesini üzerine çekmesidir. İkincisi kötü bir hesapla karşılaşması, üçüncüyse cehennem azabıdır.”

Ebû Nuaym *Hilye*'de¹⁰¹⁶, Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da Huzeyfe b. Yemân'dan yaklaşık lafızla merfu olarak tahrir etmiş ve senedinde yer alan Mesleme b. Ali el-Haşenî'nin metruk, Ebû Abdurrahman el-Kûfî'nin meçhul olması sebebiyle isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁰¹⁷

261. HADİS

زنا العين النظر إلي الأجنبية وزنا اليدين مس الأجنبية وزنا الرجلين المشي نحو الأجنبية

“Gözlerin zinası yabancı kadınlara bakmaktır. Ellerin zinası yabancı kadınlara dokunmaktır. Ayakların zinası yabancı kadınlara gitmektir.”

¹⁰¹¹ Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-Usûl fî Ma'rifeti Ehâdisi'r-Resûl*, I-II, İsmail İbrahim Mütevellî Avd, Mektebetü'l-İmâmî'l-Buhârî, Kahire, 2008, I, 66, no: 83.

¹⁰¹² İbn Mâce, *Ruhûn*, 4, no: 2443.

¹⁰¹³ Bûsîrî, *Zevâid*, s. 332.

¹⁰¹⁴ Münâvî, *Feyzu'l-Kadir*, I, 562-563, no: 1164.

¹⁰¹⁵ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 169, no: 415.

¹⁰¹⁶ Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 111.

¹⁰¹⁷ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 333, no: 5091.

Bezzâr *Müsned*'inde¹⁰¹⁸ Ebû Hüreyre'den merfu olarak, Beyhakî' *Şuabu'l-îmân*'da Abdullah b. Mesud'dan yakın lafızlarla mevkuf olarak rivayet etmiştir.¹⁰¹⁹ *Sahîhayn*'de¹⁰²⁰ Ebû Hüreyre'den aynı manada yaklaşık lafızla merfu olarak rivayet edilmiştir.

262. HADİS

من نفس عن مؤمن كربة من كربته نفس الله عنه كربة يوم القيامة

“*Kim bir müminin sıkıntısını giderir onu ferahlatırsa Allah da kıyamet günü onu sevindirir, sıkıntısını giderir.*”

Taberânî el-Mu‘cemu‘l-evsat’ta Ka‘b b. Ücre’den merfu olarak rivayet etmiştir. Heysemî senedindeki Şuayb Enamâtî’nin meçhul olduğunu söylemiştir.¹⁰²¹

263. HADİS

شرار أمتي الذين غدوا في النعيم الذين يأكلون ألوان الطعام ويلبسون ألوان الثياب
ويتشققون في الكلام

“*Ümmetimin en kötülerî; nimetlere dalıp çeşitli çeşitli yemek yiyenler, çeşit çeşit renkli elbiseler giyinen ve avurtlarını şişirerek konuşan kimselerdir.*”

Taberânî el-Mu‘cemu‘l-kebîr ve el-Evsat’ta¹⁰²² Ebû Ümâme el-Bâhilî’den, Hâkim en-Nîsâbü’rî *Müstedrek*’te¹⁰²³ Cafer b. Ebî Tâlib’den, Ebû Nuaym *Hilye*’de¹⁰²⁴ Âişe’den, Beyhakî *Şuabu'l-Îmân*’da¹⁰²⁵ Fâtımâtü’z-Zehrâ’dan (r. anhüm) merfu olarak müşterek lafızlarla rivayet etmiştir. Elbânî Fâtımâ hadisinin mürsel, isnadının ceyyid, ricâlinin sika kişiler olduğunu, Ebû Ümâme hadisinin isnadında yer alan Cüme‘ b. Sevb er-Rahbî’nin metruk addedilmesi ve Ebû Bekir b. Ebû Meryem’inde ahir ömründe ihtilâtı sebebiyle isnadının zayıf olduğunu söylemektedir.¹⁰²⁶ Irâkî Âişe hadisinin isnadının hasen olduğunu söylemektedir.¹⁰²⁷ Zehebî Cafer hadisinin isnadında

¹⁰¹⁸ Bezzâr, *Müsned*, XIV, 116, no: 7611.

¹⁰¹⁹ Beyhakî, , IX, 277-278, (no: 6659, Muhakkik Notu).

¹⁰²⁰ Buhârî, Kader, 9, no: 6612; Müslim, Kader, 5, no: 2657.

¹⁰²¹ Heysemî, *Zevâid*, VIII, 193.

¹⁰²² Taberânî, *el-Kebîr*, VIII, 127, no: 7512, 7513; *el-Evsat*, III, 24, no: 2351.

¹⁰²³ Hâkim, *Müstedrek*, III, 657, no: 6418.

¹⁰²⁴ Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 318.

¹⁰²⁵ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 460, no: 5281.

¹⁰²⁶ Elbânî, *Silsiletü's-Sahîha*, IV, 513-514, no: 1891.

¹⁰²⁷ Irâkî, *Muğnî*, II, 756.

yalancılıkla ve hadis uydurmakla itham edilen Asram b. Havşeb ve metruk kabul edilen İshak b. Vâsıl sebebiyle mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹⁰²⁸ Netice olarak Fâtıma ve Âişe hadisinin isnadı hasen, Ebû Ümâme ve Cafer b. Ebî Tâlib hadisinin isnadı çok zayıftır.

264. HADİS

إن الله تعالى يحب إذا عمل أحدكم عملاً أن يتقنه

“Aziz ve celil olan Allah sizden birisi işini sağlam yaptığı zaman onu sever.”

Beyhakî *Şuabu'l-İmân*'da Hz. Âişe'den, Taberânî *el-Evsat*'ta Küleyb b. Şihâb el-Ceremî'den merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁰²⁹ İsnadı hasendir.¹⁰³⁰

265. HADİS

من قلم أظفاره يوم الجمعة وقي من السوء إلى مثلها

“Kim tırnaklarını cuma günü keserse diğer cumaya kadar belalardan emin olur.”

Taberânî *Mu'cemü'l-evsat*'ta Âişe'den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁰³¹ Heysemî senesinde yer alan Ahmed Sâbit Ferhâveyh'in zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁰³² İbn Ebî Hâtim onunla ilgili kendisine konuşanlara işaretle: “Onlar onun yalancı olduğu hakkında şüphe etmezlerdi” demiştir.¹⁰³³ İbn Hibbân el-Alâ b. Hilâl b. Hilâl Ömer b. Hilâl b. Ebî Atiyye el-Bâhilî'nin senetleri kalb ettiğini, senetteki isimleri tağyir ettiğini onunla ihticâcın caiz olmadığını söylemiştir.¹⁰³⁴ Netice olarak isnadı zayıftır.

¹⁰²⁸ Zehebî, *Mizân*, I, 202.

¹⁰²⁹ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 734, no: 4930, 4932; Taberânî, *el-Evsat*, XIX, 200, no: 448.

¹⁰³⁰ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 280, no: 747.

¹⁰³¹ Taberânî, *el-Evsat*, V, 85, no: 4746.

¹⁰³² Heysemî, *Zevâid*, II, 171.

¹⁰³³ Zehebî, *Mizân*, I, 86; İbn Ebî Hâtim, *Cerh ve't-Ta'dîl*, I, 44.

¹⁰³⁴ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 176.

266. HADİS

عينان لا تمسهما النار عين بكت من خشية الله وعين باتت تحرس في سبيل الله

“İki göz vardır ki kıyamet günü cehennem ateşi o ikisine dokunmaz: Allah korkusundan ağlayan göz ve Allah yolunda nöbet tutarak geçiren gözdür.”

Tirmizî *Sünen*’inde Abdullah b. Abbas’tan merfu olarak rivayet etmiştir. Hadisin hasen garîb olduğuna hükmetmiş ve Şuayb b. Ruzeyk rivayetiyle bilindiğini söylemiştir.¹⁰³⁵

267. HADİS

“Din kardeşine borç para verenin günahları affedilir.”

Müslim *Sahîh*’inde yakın manada Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak şu lafızla rivayet etmiştir:

من نفس عن مؤمن كربة من كرب الدنيا نفس الله عنه كربة من كرب يوم القيامة من يسر على يسر الله عليه في الدنيا والآخرة

*“Kim bir müminin sıkıntısını giderirse Allah da kıyamet günü onun sıkıntılarından bir sıkıntıyı giderir. Kim de fakir bir borçluya kolaylık gösterirse Allah da dünya ve ahirette kolaylık ihsan eder.”*¹⁰³⁶

268. HADİS

لا يشرِب أحد منكم قائما

“Sizden birisi sakın ayakta su içmesin.”

Müslim *Sahîh*’inde Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁰³⁷

269. HADİS

إن الله تعالى يبغض الشاب الفارغ

“Allah boş duran gence buğz eder.”

¹⁰³⁵ Tirmizî, Fedâilü’l-Cihâd, 12, no: 1639.

¹⁰³⁶ Müslim, Zikir, 11, no: 2699.

¹⁰³⁷ Müslim, Eşribe, 14, no: 2026.

Gazzâlî *İhyâ*'sında isnadsız olarak rivayet etmiştir.¹⁰³⁸ Irâkî aslını bulamadığını söylemiştir.¹⁰³⁹

270. HADİS

إذا كان آخر الزمان حرم فيهدخول الحمام علي ذكوري أمتي بميزارها قالوا يا رسول الله لم ذاك لأنهم يدخلون قوم عراة ألا وقد لعن الله الناظر والمنظور إليه

“Ahir zamanda ümmetimin erkeklerinin üzerlerinde peştamalları olduğu halde hamama girmeleri haramdır. Sebebi nedir ey Allah’ın elçisi? dediler. Hz. Peygamber şöyle dedi: Çünkü onlar çıplak bir kavmin içerisinde olduğu hamama girerler. Dikkat edin! Avret yerlerini açan ve açtırana Allah lanet etsin.”

İbn Asâkir *Târîhu Dımaşk*'ta Cebrûn Vâkid el-Efrikî tarihiyle İbn Şihâb ez-Zühri'den mürsel olarak rivayet etmiştir.¹⁰⁴⁰ Zehebî bu râvinin itham edildiğini ve naklettiği iki hadisin de mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹⁰⁴¹

3.5. Tevekkül İle İlgili Hadisler

271. HADİS

أريت الأمم في الموسم فرأيت أمتي قد ملؤوا السهل والجبل فأعجبني كثرتهم و هيأتهم فقل لي أرضيت قلت نعم قيل ومع هؤلاء سبعين ألفا يدخلون الجنة بغير حساب قيل من هم يا رسول الله قال الذين لا يكتوون ولا يتطيرون ولا يسترقون وعلي ربهم يتوكلون فقام عكاشة وقال يا رسول الله أَدع الله أن يجعلني منهم فقال رسول الله أَللهم اجعله منهم فقال آخر فقال يا رسول الله أَدع الله أن يجعلني منهم فقال سبقك بها يا عكاشة

“Miraç'ta ümmetler bana gösterildi. Ümmetimin dağları ve ovaları doldurduklarını gördüm. Çoklukları ve durumları hoşuma gitti. Bana razı oldun mu diye soruldu? Ben de: “Evet razıyım” dedim. Bana bunlardan yetmiş bin kişi cennete hesapsız girecek denildi. Bunun üzerine Ey Allah’ın Resulü onlar kimlerdir? denildi. Resûlüllah: “Onlar ateşle dağlama yapmayan, bir şeyi uğursuz saymayan, rukye yapmayan ve rablerine tam olarak tevekkül edenlerdir” dedi. Bu sırada Ukkâşe ayağa

¹⁰³⁸ Gazzâlî, *İhyâ*, s. 1415.

¹⁰³⁹ Irâkî, *Muğnî*, II, 1017, no: 3702.

¹⁰⁴⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, LXXII, 25.

¹⁰⁴¹ Zehebî, *Mizân*, I, 387-388.

kalktı ve “Ya Rasulallah! Beni onlardan kılması için Allah’a dua et” dedi. Rasulallah: “Allah’ım Ukkâşe’yi onlardan kıl” diye dua etti. Başka bir adam ayağa kalktı ve “Ey Allah’ın Resulü beni onlardan kılması için Allah’a dua et” dedi. Rasulallah: “Bu konuda Ukkâşe seni geçti” dedi.”

Gazzâlî *İhyâ*’da¹⁰⁴² Abdullah b. Mesud’dan merfu olarak rivayet etmiştir. Irâkî *el-Muğnî*’de¹⁰⁴³ Ahmed b. Menî’b. Abdirrahmân’ın (ö. 244/858-59) hasen isnatla rivayet ettiğini söylemiştir. *Sahîhayn*’de Abdullah b. Abbas’tan da merfu olarak benzer lafızlarla rivayet edilmiştir.¹⁰⁴⁴

272. HADİS

لوأنكم تتوكلون على الله حق توكله لرزقكم كما يرزق الطير تغدوا خماصا وتروح بطانا

“Eğer Allah’a gereği tevekkül etseydiniz Allah kuşları rızıklandığı gibi sizi de rızıklandırırdı. Onlar sabah aç giderler, akşam tok dönerler.”

Tirmizî *Sünen*’inde,¹⁰⁴⁵ Hâkim *Müstedrek*’inde¹⁰⁴⁶ Ömer b. Hattâb’dan merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî bu hadisin hasen sahih olduğuna hükmetmiştir.

273. HADİS

من إنقطع إلي الله عز وجل كفاه الله تعالى كل مونة ورزقه من حيث لا يحتسب و من

إنقطع إلي الدنيا وكله الله إليها

“Kim Allah Teâlâ’ya yönelirse Allah her sıkıntısında ona yeter. Her kim de dünyaya yönelirse Allah onu dünya ile yüz yüze bırakır.”

Taberânî *Mu’cemu’s-sağîr*’de,¹⁰⁴⁷ Hakîm et-Tirmizî *Nevâdirü’l-usûl*’de¹⁰⁴⁸ İmrân b. Husayn’dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Hibbân senedindeki İbrahim b. el-Eş’as’ı *Sikât*’ında¹⁰⁴⁹ zikretmiş, Fudayl b. İyâz’dan rekâik konusunda hadisler rivayet ettiğini, garîb rivayetlerde bulunduğunu ve bu rivayetlerinde de tek başına kaldığını böylece hatalar yapıp sika râvilere karşı muhalefet ettiğini ifade etmiştir. Ebû

¹⁰⁴² Gazzâlî, *İhyâ*, s. 1602.

¹⁰⁴³ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 1123.

¹⁰⁴⁴ Buhârî, Tıp, 17, no: 5705; Müslim, İman, 94, no: 220.

¹⁰⁴⁵ Tirmizî, Zühd, 33, no: 2344.

¹⁰⁴⁶ Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 354, no: 7894.

¹⁰⁴⁷ Taberânî, *Mu’cemu’s-sağîr*, I, s. 201, no: 321.

¹⁰⁴⁸ Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiri’l-Usûl*, II, 1189, no: 1488.

¹⁰⁴⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 66.

Hâtim er-Râzî *el-Cerh ve't-ta'dîl*'de¹⁰⁵⁰ onun mevzu bir rivayette bulunduğunu zikretmiştir. Netice olarak isnadı çok zayıf olmakla beraber ihtiyatla yaklaşılması gerektiği kanaatindeyiz.

274. HADİS

لما قال جبريل لإبراهيم عليهم السلام وقد رمي إلى النار بالمنجنيق أنك حاجة قال أما إليك فلا وفاء بقوله حسبي الله و نعم الوكيل إذ قال ذلك حين أخذ ليرمي فأُنزل الله تعالى وإبراهيم الذي وفي

İbrahim aleyhisselâm mancınıkla ateşe alınca Cebrâil İbrahim'e dedi ki: "**Bir ihtiyacın var mı?**" İbrahim aleyhisselâm: "**Sana gelince bir ihtiyacım yok, Allah bana vekil olarak yeter!**" sözüne güvenerek vefasını gösterdi. Bu sözü ateşe atılmak için götürüldüğünde söyledi. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu ayeti indirdi: "**İbrahim vazifesini tastamam ifa etti?**" (Necm 53/36-37).

Muhammed b. Cerir et-Taberî (ö. 310/923) *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*¹⁰⁵¹ tefsirinde Mu'temir b. Süleyman et-Teymî, İbn Ka'b, Erkam, Sa'lebî (ö. 427/1035) *'Arâ'isü'l-mecâlis*'de¹⁰⁵², Mu'temir, Übey b. Ka'b, Erkam tarikiyle, Begavî (ö. 516/1122) ise *Meâlimü't-tenzîl*'de sadece Übey b. Ka'b'dan merfu olarak nakletmekle yetinmiştir.¹⁰⁵³ İbn Teymiyye (ö. 728/1328) bu rivayet hakkında şöyle demiştir: "Bu hadisin öncesi maruftur. O da أما إليك فلا lafzıdır. Bu da Buhârî'nin *Sahîh*'inde¹⁰⁵⁴ İbn Abbas'tan merfu olarak rivayet ettiği نعم الوكيل و حسبنا الله sözüyle sabit olmuştur. (Onun benim durumumu bilmesi, bir şey söylemeye ihtiyaç bırakmamaktadır) sözü ise batıldır.¹⁰⁵⁵ Elbânî ise İbn Teymiyye'ye muvafakat ederek bu lafzın merfu bir aslı olmadığını, bazılarının bu rivayeti Hz. İbrahim'in sözü olarak naklettiğini ve bunun İsrâiliyat kaynaklı olduğunu söylemiştir.¹⁰⁵⁶

¹⁰⁵⁰ Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, s. 88.

¹⁰⁵¹ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, I-XXV, thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî, Merkezü'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâtî'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, Kahire, 2001, XVI, 309. (Abdülmuhsin et-Türkî senetteki İbn Ka'b'ın "Muhammed İbn Ka'b" olabileceğini söylemiştir).

¹⁰⁵² Sa'lebî, *Kasasü'l-Enbiyâ ('Arâ'isü'l-mecâlis)*, Mektebetü'l-Cumhûriyetî'l-Arabiyye, Kahire, 1420, s. 85.

¹⁰⁵³ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, V, 327 (1411 yılı baskısı).

¹⁰⁵⁴ Buhârî, Tefsîr, 13, no: 4563.

¹⁰⁵⁵ İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetevâ*, VIII, 539.

¹⁰⁵⁶ Elbânî, *Silsiletü'z-zaîfe*, I, 74, no: 21.

275. HADİS

أوحى الله تعالى إلي داود عليه السلام يا داود ما من عبد يعتصم بي دون خلقي فتكيد ه
السموات والأرض إلا جعلت له مخرجا

Allah Teâlâ Hz. Davud’a şöyle vahyetti: “*Ey Dâvud! Bana güvenen hiçbir kul olmasın ki, gökler ve yer ona tuzak kuracak olsa mutlaka ben onun için bir çıkış yolu sağlarım.*”

Deylemî *Firdevsü’l-ahbâr*’da¹⁰⁵⁷, İbn Asâkir *Târîhu Dımaşk*’ta Ka’b b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁰⁵⁸ Elbânî senedindeki Yusuf b. es-Sefr’in yalancılık ile itham edildiğini ve bu sebeple hadisin mevzu olduğunu söylemiştir.¹⁰⁵⁹ Yusuf b. es-Sefr’i Yahya b. Main yalancı saymış, Beyhakî hadis uyduran kişilerden birisi olduğunu, İbn Adî onun batıl rivayetlerde bulunduğunu, Ebû Zûr’a ve diğer muhaddisler onun metruk olduğunu, söylemiştir.¹⁰⁶⁰ Netice olarak bu hadis mevzudur.

276. HADİS

لم يتوكل علي الله من استرقي واكتوي

“*Ateşle dağlama ve efsun yapan kimse Allah’a tevekkül etmemiştir.*”

Tirmizî¹⁰⁶¹, İbn Mâce¹⁰⁶² *Sünen*’inde Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹⁰⁶³ Muğîre b. Şu’be’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî isnadına hasen sahih demiştir.

277. HADİS

تقول النار يوم القيامة للمؤمن جز يا مؤمن فقد أطفأ نورك لهبي

“*Kıyamet günü cehennem müminlere şöyle seslenecek: “Ey Mümin! Çabuk geç nurunla ateşimi söndüreceksin.”*”

Taberânî *Mu‘cemu’l-kebîr*’de¹⁰⁶⁴, İbn Adî *Kâmil fi’d-duafâ*’da¹⁰⁶⁵ Ya’lâ b. Münve’den merfu olarak tahrir etmiştir. Sehâvî, bu hadisin senedinde yer alan Hâlid b. Düreyk ve Ya’lâ b. Münve arasında inkıta’ olmakla beraber sahih olacağı kanaatini

¹⁰⁵⁷ Deylemî, *el-Firdevs*, I, 175-176, no: 495.

¹⁰⁵⁸ Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 71-72, no: 2783.

¹⁰⁵⁹ Elbânî, *Silsiletü’z-Zaîfe*, II, 132.

¹⁰⁶⁰ Zehebî, *Mîzân*, IV, 466; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-Mîzân*, X, 556-558.

¹⁰⁶¹ Tirmizî, *Tıb*, 14, no: 2055.

¹⁰⁶² İbn Mâce, *Tıb*, 23, no: 3489.

¹⁰⁶³ Ahmed, *Müsned*, XXX, s. 157, no: 18217.

¹⁰⁶⁴ Taberânî, *el-Kebîr*, XXII, 259, no: 668.

¹⁰⁶⁵ İbn Adî, *Kâmil fi’d-duafâ*, IX, 652.

belirtmektedir.¹⁰⁶⁶ İbn Adî bu rivayetin münker olduğunu belirtmiş Suyutî de *ed-Dürerü'l-müştehire*'de¹⁰⁶⁷ onun bu değerlendirmesine eserinde yer vermiştir. Heysemî senedindeki Mansûr b. Ammâr'ın¹⁰⁶⁸ zayıf bir kimse olduğunu söylemiştir.¹⁰⁶⁹ Netice olarak isnadı zayıftır.

278. HADİS

العجب من قوم يقادون إلي الجنة بالسلاسل

“Allah Teâlâ boyunlarından zincirlere vurulmuş olarak cennete götürülen bir kavimden hoşnut olur.”

Buhârî, *Sahîh*'inde¹⁰⁷⁰, Ebû Dâvud *Sünen*'inde¹⁰⁷¹ Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Bu ifade de anlatılan mecâz anlatımdır. “İslamiyet'i tanımayan, Allah'ın hoşnut olduğu ve kullarının benimsemesini istediği yegâne dinin İslâm olduğunu bilmeyen kimselerin müslümanlarla çarpışması, onlara esir düşüp zincirlere vurulması gayet tabiidir. Sonra kendilerini esir eden kimseler vasıtasıyla hidayete eren, böylece hem Allah'tan başkasına kul köle olmaktan kurtulan hem de dünyayı tanıyarak ona kul köle olma zilletinden kurtulan kimse, Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğunu kazanır ve onun lütfuyla cennete kavuşur. “Boyunlarından zincirlere vurulmuş olarak cennete götürülmek” şeklindeki mecâzî ifadeyle anlatılmak işte bu gerçek kurtuluştur.”¹⁰⁷²

279. HADİS

إنما مثلي ومثل الناس كمثل رجل إستوقد نارا فلما أضاءت ما حوله جعل الفراش وهذه الدواب التي تقع في النار يقعن فيها فجعل الرجل ينزعهن ويغلبنه فيقتحمهن فيها فانا آخذ بحجزكم عن النار و أنتم تقتحمون فيها

“Benim ve insanların durumu ateş yakıp ta ateşine keleklerin ve diğer canlıların üşüştüğü adamın durumuna benzer. Adam ateşe düşen bu canlılara engel olmaya çalışır. Adam onların ateşe gitmemesi için uğraşsa da kelekler ona galip

¹⁰⁶⁶ Sehâvî, *Mekâsıdu'l-hasene*, s. 262.

¹⁰⁶⁷ Süyûtî, *ed-Dürerü'l-müntesira fi'l-ehâdisi'l-müştehire*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ, Câmiatü'l-Melik, Riyâd, 1983, s. 97.

¹⁰⁶⁸ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VIII, 165-168.

¹⁰⁶⁹ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X, 360; Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 359, no: 1010.

¹⁰⁷⁰ Buhârî, *Cihâd*, 144, no: 3010.

¹⁰⁷¹ Ebû Dâvud, *Cihâd*, 144, no: 2677.

¹⁰⁷² Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, I-VIII, trc. Mehmet Yaşar Kandemir vd., Erkam Yayınları, İstanbul, 2018, VII, 624-625.

gelirler. Ben sizi ateşten kurtarmak için kuşaklarınızdan çekiyorum, siz ise benim elimden kurtulmaya, ateşe girmeye çalışıyorsunuz.”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁰⁷³

280. HADİS

ما منكم من أحد إلا قد علم مقعده من النار و مقعده من الجنة قالوا أفلا نتكل يا رسول الله لا إعملوا فكل ميسر لما خلق

“Sizden hiç kimse yoktur ki cennetteki veya cehennemdeki yeri malum olmasın. Sahabiler Resûlüllah’a: “Ya Resûlüllah o halde niçin çalışıyoruz? Tevekkül etmeyelim mi?” dediler. Resûlüllah: “Hayır! Çalışın çünkü herkes ne için yaratıldı ise o iş için kendisine kolaylık sağlanmış olur” dedi.”

Tirmizî Sünen'inde Ali b. Ebî Tâlib'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiş ve hasen sahih olduğuna hükmetmiştir.¹⁰⁷⁴

281. HADİS

إن العبد ليهم من الليل بأمر من أمور التجارة مما لو فعله لكان فيه هلاكه فينظر الله تعالى إليه من فوق عرشه فيعرفه عنه فيصبح كئيبا حزينا يتطير بجاره و ابن عمه من سبقتي من دهاني و ما هي إلا رحمة رحم الله بها

“Kul geceleyin ticaret adına öyle şeyler gönlünden geçirir ki, eğer onları yapacak olsaydı helak olurdu. Fakat Allah Teâlâ arşının üzerinden ona rahmetle nazar eder ve o kul, Cenâb-ı Hakk'ın onu bu düşüncelerinden vazgeçirdiğini bilir böylece gam ve keder içinde sabahlar. Komşusunu, amcasının oğlunu araştırır ve “kim beni geçti, kim benden akıllı çıktı?” diye bakar. Bu ise Allah Teâlâ'nın ona olan rahmetinden başkası değildir.”

Ebû Nuaym Hilye'sinde¹⁰⁷⁵ Abdullah b. Abbas'tan merfu olarak, başka bir rivayette ise Abdullah b. Mesud'dan (r. anhumâ) mevkuf olarak tahrir etmiş ve bu hadisin garîb olduğunu belirtmiştir. İbnü'l-Cevzî *Kitâbu'd-duafâ*'da¹⁰⁷⁶ hadisin senedindeki Sâlih b. Beyan hakkında sika râvilerden münker rivayetlerde bulunduğunu,

¹⁰⁷³ Buhârî, Rikâk, 26, no: 6483; Ehâdîsü'l-Enbiyâ, 40, no: 3426; Müslim, Fedâil, 6, no: 2284.

¹⁰⁷⁴ Tirmizî, Kader, 3, no: 2136.

¹⁰⁷⁵ Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 305; VIII, 252.

¹⁰⁷⁶ İbnü'l-Cevzî, ed-*Duafâi ve 'l-metrûkîn*, s. 47.

Dârekutnî'nin ise "metruktur" dediğini nakletmiştir. Irâkî ise isnadının çok zayıf olduğuna hükmetmiştir.¹⁰⁷⁷

282. HADİS

إعقلها وتوكل

"Deveni bağla sonra Allah'a tevekkül et."

Tirmizî *Sünen*'inde¹⁰⁷⁸ Enes b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî bu hadisin garîb olduğuna hükmettikten sonra şöyle demiştir: "Amr b. Ali (Fellâs), Yahya b. Saîd el-Kattân'ın "bana göre bu hadis münkerdir" dediğini nakletmiştir. Amr b. Ümeyye ed-Dâmî'den de bu rivayetin benzeri rivayet edilmiştir." Ebü'l-Hasen b. el-Kattân bu hadisin illetinin senedindeki Muğîre b. Ebî Kurre es-Sedûsî'nin meçhul olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷⁹ İbn Hibbân *Sahîh*'inde¹⁰⁸⁰ Amr b. Ümeyye ed-Dâmî'den merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadına hasen demiştir. Heysemî de Taberânî'nin iki isnatla rivayet ettiğini, isnadın birinde yer alan Amr b. Abdullah b. Ümeyye ed-Dâmî'yi tanımadığını, kalan ricâlin sika kimseler olduğunu söylemiştir.¹⁰⁸¹ Netice olarak Enes hadisinin zayıf, Amr b. Ümeyye ed-Dâmî hadisinin hasen olduğunu söyleyebiliriz.

283. HADİS

من ترك العزل فأقر النطفة قرارها أن له أجر له غلاما و لد له من ذلك الجماع و عاش

فقتل في سبيل الله تعالى وإن لم يولد

"Kim azil yapmayı terk eder ve menisini yerleştirecek yere koyarsa bu cimadan doğmuş, yaşamış ve Allah yolunda cihat edip şehit düşmüş bir çocuğun sevabını elde eder velev ki bu çocuk doğmamış olsa bile."

Gazzâlî *İhyâ*'da isnadsız olarak rivayet etmiştir.¹⁰⁸² Irâkî *el-Muğnî*'de aslını bulamadığını söylemiştir.¹⁰⁸³

¹⁰⁷⁷ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 1129.

¹⁰⁷⁸ Tirmizî, *Sıfâtü'l-Kıyâme*, 125, no: 2517.

¹⁰⁷⁹ İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-Vehm ve'l-Îhâm*, III, 267.

¹⁰⁸⁰ İbn Hibbân, *el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, II, 510, (no: 731, Muhakkik Notu).

¹⁰⁸¹ Heysemî, *Zevâid*, X, 291.

¹⁰⁸² Gazzâlî, *el-İhyâ*, s. 1642.

¹⁰⁸³ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 1132.

284. HADİS

أن بعض أصحاب صفة توفي فما وجد له كفن فقال صل الله عليه وسلم فتشوا ثوبه فوجدوا دينارين في داخل إزاره فقال صل الله عليه وسلم كيتان

“Ashâb-ı suffe’den biri vefat etmişti. Onun için kefen bulunamayınca, Resûlüllâh: “Elbisesine bakın bakalım” dedi. İzârının altında iki dinar buldular. Bunun üzerine Resûlüllah dedi ki: “Bu iki yanıktır.”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹⁰⁸⁴, Taberânî *Mu’cemu’l-kebîr*’de¹⁰⁸⁵ Ebû Ümâme el-Bâhilî’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd hadisin sahih, isnadının ceyyid olduğunu belirtmiştir¹⁰⁸⁶. Bir başka hadiste vefat eden bu adamın izarında bir ya da iki dirhem olduğu, borcu olması nedeniyle Hz. Peygamberin cenaze namazını kılmadığı anlatılmaktadır.¹⁰⁸⁷ Heysemî ricâlinin güvenilir kişiler olduğunu söylemiştir.¹⁰⁸⁸

285. HADİS

وقد روي في الفقير الذي أمر عليا و أسامة أن يغسلاه فغسلاه وكفناه ببردته فلما دفنه قال لأصحابه إنه يبعث يوم القيامة وجهه كالقمر ليلة البدر ولو لا خصلة كانت فيه لبعث ووجهه كالشمس الضاحية فقلنا وما هي يار سول الله قال كان صواما قواما كثير الذكر الله تعالى غير أنه كان إذا جاء الشتاء إدخر حلة الصيف لصيفه وإذا جاء الصيف إدخر حلة الشتاء لشتائه ثم قال بل أقل ما أوتيتم اليقين وعزيمة الصبر

“Fakir hakkında rivayet edildi ki: “Resûlüllah Üsâme ve Ali’ye (r. anhümâ) bir yoksulu yıkamalarını emretti. Onu yıkadılar ve örtüsüyle kefenlediler. Defnedilince Resûlüllah ashabına dedi ki: “O kıyamet günü yüzü ayın on dördü gibi parlak olarak diriltilecektir. Şayet onda bir haslet olmasaydı kuşluk vakti doğan güneş gibi yüzü parlak olarak diriltildi” dedi. Biz o haslet nedir? Ya Resûlallah! dedik. Gündüzleri çokça oruç tutan, geceleri çokça namaz kılan, Allah’ı çokça zikreden biriydi. Şu kadarı var ki kış geldiğinde yaz elbisesini, yaz geldiğinde kış

¹⁰⁸⁴ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 554, no: 22180, 22221.

¹⁰⁸⁵ Taberânî, *el-Kebîr*, VIII, 310, no: 8008.

¹⁰⁸⁶ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 555, (Muhakkik Notu).

¹⁰⁸⁷ Taberânî, *el-Kebîr*, VIII, 125, no: 7508.

¹⁰⁸⁸ Heysemî, *Zevâid*, III, 41.

elbisesini temin ederdi. Sonra şöyle devam etti: Size verilen şeyler içerisinde en azı yakîn ve sabırda azimet göstermektedir.”

Gazzâlî *İhyâ*’da “rivayet olundu ki” diyerek temrîz sîğayla isnadsız olarak nakletmiştir. Irâkî *el-Muğnî*’de¹⁰⁸⁹ aslını bulamadığını belirtmektedir.

286. HADİS

من دعا علي ظالمه فقد انتصر

“Her kim kendisine zulmedene beddua ederse mutlaka yardım görür.”

Tirmizî *Sünen*’inde¹⁰⁹⁰ Âişe’den (r. anhâ) merfu olarak tahrir etmiş ve şöyle demiştir: “Bu hadis garîb olup bu hadisi sadece Ebû Hamza’nın rivayetiyle bilmekteyiz, bazı ilim adamları Ebû Hamza hakkında konuşmuştur. Onun adı Meymûn el-A’ver’dir.” Tirmizî *el-İlel*’de¹⁰⁹¹ bu hadisi Buhârî’ye sorduğunu ve onun şöyle dediğini nakleder: “Ebu’l-Ahvas dışında bu hadisi rivayet eden hiçbir kimse bilmiyorum. Ancak o Ebu’l-Hamza’dan rivayet etmiştir.” Tirmizî Buhârî’nin Ebû Hamza’yı çok zayıf bir râvi olarak kabul ettiğini de belirtmiştir. İbn Hibbân *el-Mecrûhîn*’de¹⁰⁹² onun hakkında şöyle söyler: “O hadis rivayetinde fazla hata yapan, çok vehme düşen bir kimsedir. Sika râvilerden sahih hadislerle benzemeyen rivayetlerde bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Main onu terk ettiler.” Bu değerlendirmeleri dikkate alarak Ebû Hamza el-A’ver’in münekkitler nezdinde zabt yönünden ağır bir şekilde cerh edildiğini ve netice olarak bu hadisin isnadının çok zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

287. HADİS

تداووا عباد الله فإن الله خلق الداء والدواء

“Ey Allah’ın kulları tedavi olun. Zira Allah hastalığı yarattığı gibi şifasını da yaratmıştır.”

¹⁰⁸⁹ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 1129-1130.

¹⁰⁹⁰ Tirmizî, *Daavât*, 116, no: 3552.

¹⁰⁹¹ Tirmizî, *İlel*, s. 366.

¹⁰⁹² İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 337.

Tirmizî¹⁰⁹³ ve İbn Mâce¹⁰⁹⁴ *Sünen*’inde Üsâme b. Şüreyk’ten (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir. Bûsîrî *Zevâid*’de¹⁰⁹⁵ isnadının sahih, ricâlinin sika kimselerden olduğunu ifade etmektedir.

288. HADİS

ما مررت بملأ من الملائكة إلا قالوا مر أمتك بالحجامة

“(İsrâ gecesi) Meleklerden hangisine uğradıysam “Ümmetine hacamatı emret” dediler”.

Tirmizî *Sünen*’inde¹⁰⁹⁶ Abdullah b. Mesud’dan (r.a), İbn Mâce *Sünen*’inde¹⁰⁹⁷ Enes b. Mâlik’ten (r.a) Hâkim *Müstedrek*’te¹⁰⁹⁸ İbn Abbas’tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Hâkim isnadına sahih demiştir. Tirmizî hasen garîb demiştir. Münâvî’de hasen olduğuna hükmetmiştir.¹⁰⁹⁹ Bûsîrî *Zevâid*’de¹¹⁰⁰ Enes b. Mâlik rivayetine senedindeki Cübâre b. Muğallis ve hocası Kesîr b. Süleym’in zayıf olduğunu belirtmiştir.

289. HADİS

احتجموا لسبع عشرة وتسعة عشرة وإحدى وعشرين لا يتبغ بكم الدم فيقتلكم

“Her kameri ayın on yedinci, on dokuzuncu ve yirmi birinci günlerinde hacamat yaptırın ki kan fazlaşmak suretiyle herhangi birinize galebe çalıp (tansiyon yükseldiğinde) sizi öldürmesin.”

İrâkî *el-Muğnî*’de¹¹⁰¹ Bezzâr’ın¹¹⁰² bu hadisi hasen bir isnadla İbn Abbas’tan mevkuf olarak tahrir ettiğini, Tirmizî’nin¹¹⁰³ ise (إن خير ما تحتجمون فيه سبع عشرة...) lafzıyla (التبغ) ibaresi olmadan İbn Abbas’tan merfu olarak tahrir ettiğini söylemektedir. Tirmizî bu hadis hakkında şöyle demiştir: “Bu hadis hasen garibtir, Abbâd b. Mensûr’un rivayetiyle biliyoruz, bu konuda Âişe’den de hadis rivayet edilmiştir”. Bezzâr ise şöyle değerlendirmiştir: “Leys, Mücahid, İbn Abbas tariki Abbâd, İkrime, İbn Abbas

¹⁰⁹³ Tirmizî, Tıb, 2, no: 3038.

¹⁰⁹⁴ İbn Mâce, Tıb, 31, no: 3436.

¹⁰⁹⁵ Bûsîrî, *Zevâid*, s. 446.

¹⁰⁹⁶ Tirmizî, Tıb, 12, no: 2053.

¹⁰⁹⁷ İbn Mâce, Tıb, 20, no: 3479.

¹⁰⁹⁸ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 233, no: 7473.

¹⁰⁹⁹ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 465, no: 7979.

¹¹⁰⁰ Bûsîrî, *Zevâid*, s. 452.

¹¹⁰¹ İrâkî, *el-Muğnî*, II, 1133-1134.

¹¹⁰² Bezzâr, *Müsned*, XI, 177-178, no: 4917.

¹¹⁰³ Tirmizî, Tıb, 12, no: 2053.

tarikinden daha sahihtir. Çünkü Abbâd İkrime'den hadis almamıştır.¹¹⁰⁴ Heysemî Leys b. Ebî Süleym'in sika bir râvi olmakla beraber müdellis bir kimse olduğunu söylemiştir.¹¹⁰⁵ İbn Mâce ise zayıf bir isnadla Enes b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiştir.¹¹⁰⁶ Bûsîrî, *Zevâid*'de¹¹⁰⁷ Nehhâs b. Kahm sebebiyle isnadının zayıf, hadisin metninin sahih olduğuna işaret etmiştir. Hadisin metninde geçen (التبيغ) lafzını İbnü'l-Esir (ö. 606/1210) *en-Nihâye*'sinde şöyle açıklamıştır: “Kanın artmak suretiyle insana üstün gelmesi, tansiyon”.¹¹⁰⁸ Netice olarak Bezzâr'ın İbn Abbas'tan tahrir ettiği hadisin isnadı hasen, İbn Mâce'nin Enes b. Mâlik tarikiyle rivayet ettiği hadisin isnadıysa zayıftır.

290. HADİS

وقال لصهيب و قد رآه يأكل التمروهو وجع العين تأكل تمرا وأنت أرمذ فقال إني أكل من الجانب الآخر فتبسم رسول الله

Resûlüllah (s.a.v) Suheyb er-Rûmî'yi gözünü ağrırken hurma yediğini görmüştü ve dedi ki: “Gözün ağrırken hurma mı yiyorsun?” Suheyb: “Ağrımayan tarafıyla yiyorum” dedi. Bunun üzerine Resûlüllâh Suheyb'in bu haline tebessüm etti.”

İbn Mâce *Sünen*'inde¹¹⁰⁹, Hâkim *Müstedrek*'te Suheyb er-Rûmî'den merfu olarak tahrir etmiştir. Hâkim isnadına sahih demiştir.¹¹¹⁰ Bûsîrî'de isnadının sahih, ricâlinin güvenilir kişiler olduğunu söylemiştir.¹¹¹¹

291. HADİS

أن قوما شكوا إلي نبيهم قبح أولادهم فأوحى الله تعالى إليه مرهم أن يطعموا نسائهم الحبالى السفرجل فإنه يحسن الولد

¹¹⁰⁴ Bezzâr, *Müsned*, 178.

¹¹⁰⁵ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 93.

¹¹⁰⁶ İbn Mâce, *Tıb*, 22, no: 3486.

¹¹⁰⁷ Bûsîrî, *Zevâid*, s. 453.

¹¹⁰⁸ İbnü'l-Esir el-Cezerî, *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, I, 174.

¹¹⁰⁹ İbn Mâce, *Tıb*, 3, no: 3443.

¹¹¹⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 451, no: 5703.

¹¹¹¹ Bûsîrî, *Zevâid*, 447.

Bir kavim çocuklarının çirkinliğinden peygamberlerine şikâyetle bulundular. Allah Teâlâ peygambere; **“Onlara; gebe olan hanımlarına ayva yedirmelerini tavsiye et, çünkü bu meyve onlara güzellik sağlar”** diye vahiy etmiştir.

Gazzâlî *İhyâ*’da “rivayet olundu ki” diyerek temrîz sîgasıyla isnatsız zikretmiştir.¹¹¹²

292. HADİS

يا رب ممن الداء والدواء فقال تعالى مني قال فما يصنع الأطباء قال يأكلون أرزاقهم
ويطيّبون نفوس عبادي حتي يأتي شفائي أو قضائي

Hız. Musa dedi ki: **“Ya Rabbi! Dert ve deva kimdendir? Allah Teâlâ dedi ki: “Bendendir.” Musa: “Öyleyse doktorlar ne iş yaparlar? dedi. Allah Teâlâ da: Doktorlar rızıklarını yerler ve kullarımın durumlarını iyileştirirler” dedi.**

Gazzâlî *İhyâ*’da¹¹¹³ isnatsız olarak rivayet etmiştir. İbnü’l-Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) *Zâdü’l-Meâd* kitabında Hız. İbrahim’den rivayet edilen İsrâiliyat kaynaklı bir haber olduğunu zikretmiştir.¹¹¹⁴

293. HADİS

إن الله يجرب عبده بالبلاء كما يجرب أحدكم ذهبه بالنار فمنهم من يخرج كالذهب
الأبريز لا يزيد ومنهم دون ذلك منهم من يخرج أسود محترقا

“Sizden birinin altınını ateşle denediği gibi Allah da kulunu bela ile imtihan eder. Onlardan bazıları altınını ateşten halis altın olarak çıkarır, bir kısmı da altınını siyah, yanmış olarak çıkarır.”

Taberânî *Mu‘cemu’l-kebîr*’de¹¹¹⁵ Ebû Ümâme’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Irâkî *el-Muğnî*’de¹¹¹⁶ isnadına zayıf demiştir. Heysemî senedindeki Ufeyr b. Ma’dân’ın zayıf bir kimse olduğunu söylemiştir.¹¹¹⁷ Zehebî *Mîzân*’da¹¹¹⁸ Ufeyr b.

¹¹¹² Gazzâlî, *İhyâ*, s. 1646.

¹¹¹³ Gazzâlî, *İhyâ*, s. 1647.

¹¹¹⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dimaşkî el-Hanbelî, *Zâdü’l-Meâd fî Hayri’l-İbâd*, I-VI, (fihristiyle beraber), thk. Şuayb el-Arnaûd-Abdülkâdir el-Arnaûd, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1418/1998, IV, 15.

¹¹¹⁵ Taberânî, *el-Kebîr*, VIII, 195, no: 7698.

¹¹¹⁶ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 1137.

¹¹¹⁷ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, II, 291.

¹¹¹⁸ Zehebî, *Mîzân*, III, 83.

Ma'dân hakkında Yahya b. Main'in "leyse bi şeyin"¹¹¹⁹ ve "leyse bi sika"¹¹²⁰ dediğini, Ebû Hâtim'in ise "Süleym b. Âmir ve Ebû Ümâme'den aslı olmayan şeyleri çokça rivayette bulunur" dediğini nakletmiştir. Netice olarak isnadı zayıftır.

294. HADİS

لاتزال الحمي والمليلة با العبد حتي يمشي علي الأرض كا البردة ما عليه ذنب ولا خطيئة

"Ateşli hastalık (sıtma) kul üzerinde devam eder ve yağın dolu tanesi gibi yeryüzünü dolaşır. O hastalığa yakalanan kul üzerinde de bir hata ve günah bırakmaz."

Irâkî *el-Muğnî*'de¹¹²¹ Ebû Ya'lâ¹¹²² ve İbn Adî'nin Ebû Hüreyre'den merfu olarak rivayet ettiğini söylemiştir. Heysemî ricâlinin güvenilir kimseler olduğunu söylemiş, Hüseyin Selim Esed isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.¹¹²³ Taberânî *el-Evsat*'ta¹¹²⁴ Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak bu rivayetin bir benzerini الحمي lafzı yerine أصداع lafzıyla rivayet etmiştir. Taberânî bu hadisi mana bakımından yakın olarak Enes b. Mâlik'ten de merfu olarak rivayet etmiştir.¹¹²⁵ Irâkî Taberânî'nin rivayet ettiği senetlerin zayıf olduğunu söylemektedir.¹¹²⁶ Netice olarak diğer tarikleriyle beraber isnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

295. HADİS

لا يخلوالمؤمن من علة أو قلة أو زلة

"Mümin hastalık, fakirlik ve zilletten hâli olmaz."

¹¹¹⁹ Leyse bi-Şey': "Cerhin Zehebî ve Sehâvî'ye göre dördüncü, Irâkî'ye göre üçüncü mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz. 2. Yahyâ b. Maîn bu sîgayı cerh içinde kullanmakla beraber bazan, râvinin az hadis rivayet etmiş olduğunu ifade etmek için kullanılır ki, bu durumda cerh mânâsı taşımaz." Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 176.

¹¹²⁰ Leyse bi-Sika: "Zehebî'ye ve Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz." Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 176.

¹¹²¹ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 1138; Münzirî, *Terğîb ve't-terhîb*, IV, 151.

¹¹²² Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 11, no: 6150.

¹¹²³ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV, 303; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 11, (no: 6150, Muhakkik Notu)

¹¹²⁴ Taberânî, *el-Evsat*, I, 199, no: 634.

¹¹²⁵ Taberânî, *el-Evsat*, V, 229, no: 5166.

¹¹²⁶ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 1138.

Gazzâlî, *İhyâ*'da¹¹²⁷ isnadsız “kıyle” lafzıyla zikretmiştir. Aclûnî bu haberin sıhhat durumunu bilmediğini¹¹²⁸, İbn Allân'ın (ö. 1057/1648) “hadiste” diyerek temrîz sîgasıyla zikrettiğini söylemiştir. Zebîdî *el-İthâfî's-seâde*'de¹¹²⁹ Gazzâlî'nin *İhyâ*'da kıyle lafzıyla yer verdiği bu sözü zikrettikten sonra Ahmed b. Hanbel'in Abdullah b. Muğaffel'den merfu olarak naklettiği şu hadisle desteklemiştir: “**Allah bir kuluna hayır murad ettiği zaman onun cezasını dünyada verir. Allah Teâlâ bir kuluna şer murad ettiği zamanda günahı sebebiyle onu geciktirir ta ki o kul günahıyla kıyamet günü yüz yüze gelir.**” Bu hadis Ebû Hüreyre, Enes b. Mâlik, Ammâr b. Yâsir'den de rivayet edilmiştir. Münâvî sahih olduğuna hükmetmiştir.¹¹³⁰ Netice itibarıyla bu rivayet “kıyle” lafzıyla nakledilmiştir. Bilinen bir isnadı olmadığı için hadis olarak aslı yoktur. Ancak “Dünya müminin zindanı kafirin cennetidir” hadisinin mefhumu gereğince mana olarak doğru bir sözdür. Çünkü mümin kimse yaşadığı sürece Allah onu bela ve hastalıklarla deneyecek ve ahiretteki mükafatı, elde edeceği nimetlere ve sevaplara bu dünyada çaba sarf etmesi neticesinde ulaşacaktır.

296. HADİS

إليك عني من أراد أن ينظر إلي رجل من أهل النار فليُنظر إلي هذا

“**Benden uzak dur! Cehennem ehlinde bir kimseye bakmak isteyen bu kişiye baksın!**”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde¹¹³¹, İbn Hibbân *Sahîh*'inde¹¹³², Hâkim *Müstedrek*'inde¹¹³³, Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd Muhammed b. Amr b. Alkame nedeniyle isnadının hasen, metninin münker olduğunu belirtmektedir.¹¹³⁴ Hâkim ise isnadının Müslim'in şartına göre sahih olduğunu

¹¹²⁷ Gazzâlî, *İhyâ*, s. 1651.

¹¹²⁸ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 348, no: 2680; İbn Allân, Muhammed Alî b. Muhammed Allân b. İbrâhîm el-Bekrî es-Sıddîkî, *Delîlû'l-Fâlihîn li-Turuķi Riyâzi's-Sâlihîn*, I-IV, thk. Zekerîyya Umeyrât, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2018, I, 123.

¹¹²⁹ Zebîdî, *İthâfî's-seâde*, XII, 269.

¹¹³⁰ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, I, 258, no:

¹¹³¹ Ahmed, *Müsned*, XIV, 123, no: 3895.

¹¹³² İbn Hibbân, *el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, VII, 179-180, no: 2916.

¹¹³³ Hâkim, *Müstedrek*, I, 498, no: 1283.

¹¹³⁴ Ahmed, *Müsned*, XIV, 124, (no: 3895, Muhakkik Notu).

söylemektedir. Hadisin metninde “Ümmü Meldem”¹¹³⁵ adında sıtma anlamına gelen bir hastalık adı geçmektedir.

297. HADİS

نعم من ذكر الموت كل يوم عشرين مرة

Resûlüllah’a şehitlerle beraber başka kimlerin olacağı sorulmuş bunun üzerine Resûlüllâh (s.a.v) şöyle demiştir: “*Evet günde yirmi kere ölümü zikreden kimse şehitlerle beraber olacaktır.*”

Gazzâlî *İhyâ*’da¹¹³⁶ Âişe ve Enes b. Mâlik’ten (r. anhumâ) merfu olarak rivayet etmiştir. Zebîdî¹¹³⁷ ise Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta¹¹³⁸ Âişe’den (r. anhâ) merfu olarak tahrir ettiği şu hadise yer vermiştir:

يا عائشة إن الشهداء أمتي إذا لقليل من قال في يوم خمسة و عشرين مرة اللهم بارك في الموت وفيما بعد الموت ثم مات علي فراشه أعطاه الله أجر شهيد

“*Ey Ayşe! Öyleyse gerçekten de ümmetimin şehitleri oldukça azdır. Kim ayın yirmi beşinci gününde Ey Allah’ım! Ölümü ve ölümüm sonrasını bana mübarek kıl der ve sonra yatağında ölürse ona şehit sevabı verilir.*”

Heysemî senedinde tanımadığı râvilerin olduğunu söylemiştir.¹¹³⁹ Netice olarak isnadında meçhul kimselerin olması sebebiyle isnadı zayıftır.

298. HADİS

إن الله لم يجعل شفاءكم فيما حرم عليكم

“*Muhakkak ki, Allah şifanızı haram kıldığı şeylerde yaratmamıştır.*”

¹¹³⁵ Ümmü Meldem: “Sözlüklerde kanı kurutan ve etleri yiyen öldürücü bir hastalık olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda ateşli bir hastalık olan humma kişiye cehennem ateşindeymiş gibi bir his veren, defalarca kez su dökülse de rahatlatmayan bir hastalıktır. Ümmü’l-Hibrîz diye de bilinmektedir.” İlyas Uçar, “Hazreti Peygamber Zamanında Medine’de Ortaya Çıkan Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, 2017, s. 207.

¹¹³⁶ Gazzâlî, *İhyâ*, s. 1652.

¹¹³⁷ Zebîdî, Ebü’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *İthâfû’s-Sâdeti’l-Muttekîn bi şerh-i İhyâi Ulûmiddîn*, I-XIV, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, ts., XII, 274.

¹¹³⁸ Taberânî, *el-Evsat*, VII, 343, no: 7676.

¹¹³⁹ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, V, 301.

Buhârî *Sahîh*'inde¹¹⁴⁰ bab başlığından sonra İbn Mesud'dan (r.a) mevkuf olarak tahrir etmiştir.

299. HADİS

إذا سمعتم بالوبا في أرض فلا تقدموا عليه وإذا وقع في أرض وأنتم بها فلا تخرجوا فرارا منه

“Bir yerde veba çıktığını işittiğinizde oraya girmeyin. Eğer veba zuhur ederde sizde orada olursanız bulunduğunuz yerden kaçarak çıkmayın.”

Buhârî *Sahîh*'inde¹¹⁴¹ Abdurrahman b. Avf'den merfu olarak tahrir etmiştir.

300. HADİS

الفار منه كالفار من الزحف والصابر عليه كالمجاهد في سبيل الله

“Vebadan kaçan kimse savaştan kaçan kimse gibidir. Vebanın bulunduğu yerde kalıp sabreden kimse de Allah yolunda çarpışan mücahit gibidir.”

Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*'ta¹¹⁴² Hz. Âişe'den (r. anha) merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî isnadına hasen demiştir.¹¹⁴³

301. HADİS

لقد سألت الله البلاء فاسأل الله العافية

“Sen Allah'tan bela istemiş oldun, bunun yerine Allah'tan afiyet iste.”

Tirmizî *Sünen*'inde¹¹⁴⁴ Muâz b. Cebel'den merfu olarak tahrir etmiş ve isnadının hasen olduğunu, bu hadisin aynı isnadla bir benzerinin Ahmed b. Menî, İsmail b. İbrahim, Cüreyrî tarikiyle rivayet edildiğini söylemiştir.¹¹⁴⁵

¹¹⁴⁰ Buhârî, Eşribe, 15.

¹¹⁴¹ Buhârî, Tıb, 30, no: 5729.

¹¹⁴² Taberânî, *el-Evsat*, V, 353, no: 5531.

¹¹⁴³ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, II, 315.

¹¹⁴⁴ Tirmizî, *Deavât*, 100, no: 2527.

¹¹⁴⁵ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 347-348, no: 21017.

3.6. İlim İle İlgili Hadisler

302. HADİS

إن المعلم إذا قال لصبي قل بسم الله الرحمن الرحيم فقال كتب الله برأة لصبي وبرأة للمعلم وبرأة لأبويه من النار

“Öğretmen çocuğa Bismillahirrahmanirrahim deyince Allah çocuk, öğretmeni ve anne babası için cehennemden kurtuluş beratı yazar.”

Deylemî Müsned’inde¹¹⁴⁶ İbn Abbas’tan merfu olarak tahrir etmiştir. Senedinde Ahmed b. Abdullah b. Hâlid el-Cûbârî bulunmaktadır. Yalancılığı darb-ı mesel olarak söylenen biridir.¹¹⁴⁷ İbnü’l-Cevzî onun yalancı ve hadis uyduran biri olduğu ve bu konuda ehl-i naklin ittifak ettiğini¹¹⁴⁸, bu hadisin onun bir uydurması olduğunu¹¹⁴⁹ vurgulamıştır. İbn Adî “İbn Kerrâm’ın istediğine göre hadis uydurduğunu söylemiş, Nesâî ve Dârekutnî onu “kezzâb” vasfıyla nitelemiştir.¹¹⁵⁰ Zehebî Mîzân’da¹¹⁵¹ İbn Hibbân’ın onu “deccallardan bir deccal” olarak tavsif ettiğini, uydurduğu binlerce hadisi hadis imamlarına nispet ettiğini söylemiştir. Şevkânî’de el-Fevâidü’l-Mecmûa’da¹¹⁵² bu rivayetin uydurma olduğunu söylemiştir. Netice olarak Ahmed b. Abdillâh b. Hâlid el-Cûbârî’nin meşhur yalancılardan olması ve hadis uydurması sebebiyle bu rivayet mevzudur.

303. HADİS

إجلال القرآن أعوذ بالله من الشيطان الرجيم و مفتاح القرآن بسم الله الرحمن الرحيم

“Kuran’a tazimde bulunmak istiâze ileidir onun anahtarı besmeledir.”

¹¹⁴⁶ Deylemî, *el-Firdevs*, IV, 193, no: 6597.

¹¹⁴⁷ Sıbt İbnü’l-Acemî, Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Halîl et-Trâblusî el-Halebî, *Keşfu’l-Hasîs Ammen Rumiye bi Vazi’l-Hadîs*, nşr. Subhi es-Sâmerrâî, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut, 1987, s. 25.

¹¹⁴⁸ İbnü’l-Abdülhâdî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdî es-Sâlihî ed-Dimaşkî, *Tenkîhu’t-Tahkîk fî ehâdîsi’t-Ta’lik*, I-V, 187.thk. Sâmi b. Muhammed b. Câdullah, Abdülaziz b. Nâsir el-Habâlî, Edvâu’s-Selef, Riyad, 1428, IV, 187.

¹¹⁴⁹ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 220.

¹¹⁵⁰ İbnü’l-Cevzî, ed-Duafâi ve’l-metrûkîn, I, 79.

¹¹⁵¹ Zehebî, *Mîzân*, I, 107-108.

¹¹⁵² Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, 276.

Nazillili Muhammed Hakkı (ö. 1884) *Hazînetü'l-esrâr*'da¹¹⁵³ isnadsız Abdullah b. Abbas'tan mevkuf olarak rivayet etmiş ve bu hadisin Hüseyin Vâiz-i Kâşîfi'nin (ö. 910 1504-1505) *Cevâhiru't-Tefsîr li-Tuhfeti'l-Emîr* adlı tefsirinde geçtiğini zikretmiştir.

304. HADİS

ولفقيه واحد أشد علي الشيطان من ألف عابد ولكل شيء عماد وعماد هذا الدين الفقه

“Gerçekte fakih bir kimse şeytana karşı bin âbiddeden daha güçlüdür. Her şeyin bir direği vardır. Bu dinin direği ise fıkıhtır.”

Taberânî el-Mu‘cemu'l-evsat'ta¹¹⁵⁴, Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiş ve Safvan b. Süleym'den Yezid b. Ayyâd dışında kimsenin rivayet etmediğini söylemiştir. Heysemî Yezid b. Ayyâd'ın yalancı olduğunu zikretmiştir.¹¹⁵⁵

Tirmizî¹¹⁵⁶ ve İbn Mâce¹¹⁵⁷ *Sünen*'inde İbn Abbas'tan (r.a) benzer lafızlarla hadisin ilk kısmını tahrir etmişlerdir. Tirmizî: “Bu hadis gariptir. Bu hadisi Velid b. Müslim rivayetiyle gelen hadis dışında bilmiyoruz” demiştir. İbnü'l-Cevzî el-İlelül'l-mütenâhiye'de¹¹⁵⁸ bu hadisin diğer tariklerinde hadis uyduran ya da metruk râviler olması sebebiyle şahitlerini mevzu olarak değerlendirmiştir. Sehâvî isnadına zayıf demiş ve diğer tariklerini zikretmiştir.¹¹⁵⁹ Şevkânî ise Sehâvî'nin bütün isnatlarının zayıf ancak birbirini desteklediği görüşünü nakletmiştir.¹¹⁶⁰ Hadisi diğer tarikleriyle beraber değerlendirdiğimizde isnadının çok zayıf olduğu ve ihtiyatla yaklaşılması kanaatindeyiz.

305. HADİS

من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين

“Allah kime hayır dilerse onu dinde anlayış sahibi kılar.”

¹¹⁵³ Nazillili, Muhammed Hakkı, *Hazînetü'l-esrâr celîletü'l-ezkâr*, el-Matbaatü'l-Hayriyye, Kahire, 1891, s. 86.

¹¹⁵⁴ Taberânî, *el-Evsat*, IV, 194, no: 6166.

¹¹⁵⁵ Heysemî, *Zevâid*, I, 121

¹¹⁵⁶ Tirmizî, *İlim*, 19, no: 2681.

¹¹⁵⁷ İbn Mâce, *Mukaddime*, 17, no: 222.

¹¹⁵⁸ İbnü'l-Cevzî, *İlel*, I, 134-135.

¹¹⁵⁹ Sehavî, *Mekâsıd*, s. 534-535.

¹¹⁶⁰ Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 285.

Sahîhayn'de¹¹⁶¹ Muâviye b. Ebî Süfyan'dan (r.a) merfu olarak tahrir etmişlerdir.

306. HADİS

من تفقه في دين الله كفاه الله همه ورزقه من حيث لا يحتسب

“Her kim Allah’ın dininde anlayış sahibi olursa, Allah onun üzüntüsünü gidermeye yeter ve hiç ummadığı yerden onu rızıklandırır.”

Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*'inde¹¹⁶² Abdullah b. el-Hâris b. Cez'i ez-Zübeydî'den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. İbn Hacer el-Askalânî *Lisânü'l-mîzan*'da¹¹⁶³ bu hadisin batıl bir rivayet olduğunu, İbn Adî'nin “Ahmed b. Muhammed b. el-Hamânî'nin yalancılar içerisinde haya bakımından ondan daha aşağı kimse görmedim” dediğini zikretmiştir.

İbnü'l-Cevzî *el-İlelû'l-mütenâhiye*'de¹¹⁶⁴ bu hadisi Ebû Hanife'nin hicri 96 senesinde babasıyla yaptığı bir hac esnasında Abdullah el-Hâris b. Cez'i ez-Zübeydî'den işittiğini aktarmış ancak bu hadisin Resûlullah'tan sahih olarak gelmediğini, senedindeki Hamânî'nin hadis uydurduğunu, Dârekutnî'nin “Ebû Hanife hiçbir sahabeden hadis işitmemiştir sadece Enes b. Mâlik'i gördü” dediğini nakletmiştir. Dârekutnî *Duaîfau ve'l-metrûkîn*'de Ahmed b. Muhammed b. el-Himmânî'nin hadis uydurduğunu söylemektedir.¹¹⁶⁵

307. HADİS

أفضل العبادۃ الفقه

“İbadetlerin en üstünü fıkıhtır.”

Taberânî *Mu'cemü'l-evsat*'ta¹¹⁶⁶ Abdullah b. Ömer'den, (r.a) Kudâî *Müsned*'inde¹¹⁶⁷ İbn Abbas'tan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Taberânî “Bu hadisi Şa'bî'den İbn Ebî Leylâ ondan da Hâlid b. Hâlid el-Ezrak dışında rivayet eden

¹¹⁶¹ Buhârî, İlim, 13, no. 71, Farzu'l-Hams, 7, no. 3116; Müslim, Zekât, 33, no. 1037.

¹¹⁶² Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, IV, 51.

¹¹⁶³ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzan*, I, 613-614.

¹¹⁶⁴ İbnü'l-Cevzî, *İlel*, 136.

¹¹⁶⁵ Dârekutnî, *ed-Duaîfau ve'l-Metrûkîn*, thk. Muvaffık b. Abdullah b. Abdülkadir, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1984, s. 123-124.

¹¹⁶⁶ Taberânî, *el-Evsat*, IX, 107, no: 9264.

¹¹⁶⁷ Kudâî, *Müsned*, II, 249, no: 1290.

olmamıştır. Süleyman b. Abdurrahman ise rivayetinde teferrüd etti” demiştir. Heysemî ulemanın İbn Ebî Leylâ’yı hafızasının zayıflığı sebebiyle zayıf gördüklerini zikretmiştir.¹¹⁶⁸ Netice olarak isnadı zayıftır.

308. HADİS

إن الله لا يقبض العلم إنتزاعا ينتزعه من الناس ولكن يقبض العلم بقبض العلماء حتي إذا لم يترك عالما إتخذ الناس رؤوسا جهالا فأسألو فأفتو بغير علم فضلوا و أضلوا

“Şüphesiz Allah insanlar arasından ilmi çekip alivermez. Ancak ulemayı çekip alır onlarla birlikte ilmi de ortadan kaldırır. Ve insanlar arasında bir takım cahil başlar bırakır. Bunlar insanlara ilimsiz fetva verirler; bu suretle hem saparlar hem de saptırırlar.”

Sahîhayn’de Amr b. el-Âs’tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.¹¹⁶⁹ Buhârî’nin rivayet ettiği hadisin metninde العباد ينتزع من العباد lafzıyla geçmektedir.

309. HADİS

يا أبا هريرة تعلموا الفرائض و علموا ها فإنه نصف العلم وهو ينسي وهو أول شيء ينتزع من أمتي

“Ey Ebû Hüreyre! Ferâiz ilmini öğrenin ve öğretiniz. Çünkü o ilmin yarısıdır. Ümmetimin arasından çekilip alınacak ilk şey bu ilimdir.”

İbn Mâce ve Dârekutnî Sünen’inde¹¹⁷⁰, Hâkim Müstedrek’t¹¹⁷¹ Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir. Beyhakî Sünenü Kübrâ’sında¹¹⁷², Hâkim Müstedrek’t¹¹⁷³, Dârimî Sünen’inde¹¹⁷⁴ Abdullah b. Mesud’dan merfu olarak rivayet etmiştir. Hâkim isnadında illet olmakla beraber sahih olduğunu söylemiştir.¹¹⁷⁵ Ebû

¹¹⁶⁸ Heysemî, Zevâid, I, 120.

¹¹⁶⁹ Buhârî, İlim, 34, no: 100, İ’tisâm, 7, no: 3703; Müslim, İlim, 5, no: 2673.

¹¹⁷⁰ İbn Mâce, Ferâiz, 1, no: 2719; Dârekutnî, Ebû’l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, Sünenü’l-Dârekutnî, I-III, thr. Âdil Ahmed Abdü’l-Mevcûd ve Ali Muhammed Muavviz, Dâru’l-Marife, Beyrut, 1422/2001, III, 308, no: 3989.

¹¹⁷¹ Hâkim, Müstedrek, IV, 369, no: 7948.

¹¹⁷² Beyhakî Sünenü’l-Kübrâ, VI, 343, no: 12173.

¹¹⁷³ Hâkim, Müstedrek, IV, 369, no: 7950.

¹¹⁷⁴ Dârimî, Sünen, Ferâiz, 1, no: 3062.

¹¹⁷⁵ Hâkim, Müstedrek, IV, 369, no: 7950.

Hüreyre hadisinin isnadındaki Hafs b. Ömer'in metruk bir râvi olması¹¹⁷⁶, İbn Mesud hadisinin isnadındaki inkıta¹¹⁷⁷ sebebiyle her iki hadisin isnadı zayıftır.

310. HADİS

أطلبوا العلم ولو با الصين

“İlim Çin’de bile olsa alınır.”

Rivayetin tamamı şöyledir:

أطلبوا العلم ولو با الصين فإن طلب العلم فريضة على كل مسلم

“İlim Çin’de bile olsa alınır. İlim öğrenmek her müslümana farzdır.”

Beyhakî *Şuabu’l-îmân*’da, İbn Abdülberr *Câmiu beyânî’l-ilm*’de¹¹⁷⁸, Hatîb *Târih*’inde¹¹⁷⁹ Enes b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiştir. Beyhakî bu hadisin metninin meşhur olduğunu, isnadının zayıf ve birçok vecihten rivayet edildiğini hepsinin de zayıf olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁸⁰

İbn Hibbân hadisin ilk kısmı hakkında “batıldır, aslı yoktur” demiştir.¹¹⁸¹ Buhârî senedindeki Tarîf b. Selmân Ebû Âtike için “münkeru’l-hadîs” demiştir.¹¹⁸² Ebû Hâtim er-Râzî onun hakkında “zâhibu’l-hadîs” derken, Nesâî güvenilir olmadığını, Dârekutnî ve diğer muhaddisler ise onu zayıf kabul etmişlerdir.¹¹⁸³ Aclûnî, hadisi İbn Abdülberr’in senedinde yalancı bir râvinin yer aldığı “Melekler ilim talep eden kimsenin talep ettiği ilimden hoşnut olarak kanatlarını gererler” lafzıyla da rivayet ettiğini söylemektedir.¹¹⁸⁴ İbnü’l-Cevzî sahih değildir derken¹¹⁸⁵, Suyûtî ise birçok tarikleri olmakla beraber hasen mertebesine çıkabileceğini söylemiştir.¹¹⁸⁶ Ancak *el-Leâli’l-masnûa*’da bu hadisin aynı metinle Ebû Hüreyre tarikiyle rivayet edilen senedindeki Abdullah b. Ahmed el-Cûbârî’nin hadis uyduran bir kimse olması sebebiyle bu rivayetin uydurma olduğunu

¹¹⁷⁶ Buhârî, *Târihu’l-Kebîr*, II, 367; Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, III, 177.

¹¹⁷⁷ Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 259; Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, I, 354, no: 997.

¹¹⁷⁸ İbn Abdilberr, *Câmiu Beyânî’l-İlm*, I, 28, no: 20.

¹¹⁷⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, X, 498.

¹¹⁸⁰ Beyhakî, *el-Câmiu li-Şuabu’l-îmân*, III, 194, no: 1543; *el-Medhâl ilâ İlmü’s-Sünen*, I-II, thk. Muhammed Avvâme, Dâru’l-Yüsr, Kahire, 1437/2017, I, 663; Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, I, 163, no: 397.

¹¹⁸¹ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, I, 489.

¹¹⁸² Buhârî, *Târihu’l-Kebîr*, IV, 358.

¹¹⁸³ Zehebî, *Mîzân*, II, 355.

¹¹⁸⁴ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, I, 163.

¹¹⁸⁵ İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 216.

¹¹⁸⁶ Suyûtî, *et-Teakkubât ale’l-Mevzûât*, thk. Abdullah Şa’bân, Dâru Mekkati’l-Mükerrreme, 1425/2004, 46.

söylemiştir.¹¹⁸⁷ Netice olarak hadisin ilk kısmının mevzu diğer tarikleriyle beraber ikinci kısmının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

311. HADİS

اطلبوا العلم من المهد إلى اللحد

“Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz.”

Temel hadis kaynaklarında bu lafızla rivayet edilmiş bir hadis bulamadık. Ancak insanların dillerinde hadis diye meşhur olmuş sözlerden biri olduğu kanaatindeyiz.

312. HADİS

إن العلماء ورثة الأنبياء

“Âlimler peygamberlerin varisleridirler.”

Tirmizî¹¹⁸⁸, Ebû Dâvud¹¹⁸⁹, İbn Mâce *Sünen*’inde Ebu’d-Derdâ’dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. İhtisâr edilmiştir. Tirmizî bu hadisi şöyle değerlendirmiştir: “Bu hadisi sadece Âsım b. Recâ b. Hayve’nin rivayetiyle bilmekteyiz. Bence bu hadisin senedi muttasıl değildir. Mahmud b. Hıdâşe bu isnadla bize nakletmiştir. Bu hadis Âsım b. Recâ b. Hayve, Velîd b. Cemîl, Kesîr b. Kays, Ebu’d-Derdâ tarikiyle de rivayet edilmiş olup bu isnad Mahmûd b. Hıdâşe rivayetinden daha sahihtir. Muhammed b. İsmâil bu daha sahihtir”. Şuayb Arnaûd şevahidiyle beraber hasen olduğunu, isnadının ise Kesîr b. Kays nedeniyle zayıf olduğunu söylemiştir.

313. HADİS

أولياء الله تعالى إذا رؤوا ذكر الله تعالى

“Allah Teâlâ’nın evliyası o kimselerdir ki onlar görüldüğü zaman Allah Teâlâ akla gelir.”

Hakîm et-Tirmizî *Nevâdiru’l-usûl*’de¹¹⁹⁰ Abdullah b. Abbas’tan merfu olarak tahrir etmiştir. Bu hadisin aynı manada Saîd b. Cübeyr’den¹¹⁹¹, Abdurrahman b. el-

¹¹⁸⁷ Süyûtî, *el-Leâliu’l-Masnûa*, I, 193; Zehebî, *Mizân*, I, 107.

¹¹⁸⁸ Tirmizî, *İlim*, 19, no: 2682.

¹¹⁸⁹ Ebû Dâvud, *İlim*, 1, no: 3641, (Muhakkik Notu).

¹¹⁹⁰ Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru’l-Usûl*, II, 39.

¹¹⁹¹ Taberânî, *el-Kebîr*, XII, 13, no: 12325. Heysemî “Taberânî bunu hocası Fadl b. Ravh’tan rivayet etmiştir ki onun hakkında bilgim yoktur. Diğer râvileri ise güvenilirlerdir” demiştir. Heysemî, *Zevâid*, VII, 36.

Ganem¹¹⁹², Saîd b. Ebî Vakkâs¹¹⁹³ ve Esmâ binti Yezîd'den¹¹⁹⁴ (r. anhum) şahitleri de bulunmaktadır. Şahitleriyle beraber hadis hasen mertebesine çıktığını söyleyebiliriz.

314. HADİS

إن لكل شيء معدن ومعدن التقوي قلوب العارفين

“Her şeyin bir madeni vardır. Takvanın madenide ariflerin kalbidir.”

Kudâî *Müsned*'inde¹¹⁹⁵ Ömer b. Hattâb'dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Zehebî bu hadisin mevzu olduğunu¹¹⁹⁶, senedindeki Abdullah b. Ziyâd es-Semân hakkında Ahmed b. Hanbel'in İbrahim b. Sa'd'dan naklettiği bir görüşte onun yalancı olduğuna dair yemin ettiğini, İbnü'l-Kâsım'ın Mâlik'ten naklettiği diğer görüşte ise onu “kezzâb” vasfıyla cerh ettiğini, Buhârî'nin ise hakkında “seketû anh”¹¹⁹⁷ lafzını kullandığını haber vermiştir.¹¹⁹⁸

Kudâî'nin Ömer b. Hattâb'dan (r.a) farklı bir tarikle merfu olarak tahrir ettiği diğer hadisin senedinde bulunan Muhammed b. Recâ'da hadis uydurmakla itham edilmiştir.¹¹⁹⁹ Hatîb el-Bağdâdî *Târih*'inde¹²⁰⁰ Ömer b. Hattâb'dan “العاملين” lafzıyla merfu olarak tahrir etmiştir. Senedinde ise Vesîme b. Mûsâ vardır. İbn Ebî Hâtim Seleme b. Fadl'dan uydurma hadisler rivayet ettiğini söylemiştir.¹²⁰¹ Beyhakî ise “العاقلين” lafzıyla rivayet etmiş ve şöyle demiştir: “Bu münkerdir belki de mevzudur ismi

¹¹⁹² Ahmed, *Müsned*, XXIX, 521, (no: 17998, Muhakkik Notu). Şuayb Arnaûd bu hadisin Abdurrahman b. el-Ganem'den mürsel olarak rivayet edildiğini, Şehr b. Havşeb'in zayıf, kalan ricâlin sika kimseler olduğunu, şevahidiyle beraber hadisin hasen, isnadının ise zayıf olduğuna hükmetmiştir.

¹¹⁹³ Ebû Nuaym, *Hilye* I, 6. Ebû Nuaym şöyle demiştir: “Mî'sar hadisi garîbtir. Heyhâc b. Bestâm teferrüd etti. Bekir b. el-Ahnes Misar'dan rivayette bulundu. Bekir b. el-Ahnes ise Süfyân es-Sevrî ve Şu'be ile mülâki olmamıştır.” Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 231.

¹¹⁹⁴ İbn Mâce, *Zühed*, 4, no: 4119. Bûsîrî isnadının hasen olduğunu, senedindeki Şehr b. Havşeb Süveyd b. Saîd'in hakkında ihtilaf olduğunu, kalan ricâlin sika kimseler olduğunu söylemiştir. Bûsîrî, *Zevâid*, s. 534.

¹¹⁹⁵ Kudâî, *Müsned*, II, 129-130, no: 1033-1034.

¹¹⁹⁶ Zehebî, *Mizân*, IV, 331.

¹¹⁹⁷ Seketû 'Anh: “Cerhin Zehebî'ye göre üçüncü, Irâkî'ye göre ikinci, Sehâvî'ye göre (Buhârî dışındaki alimlerin kullandığı) altıncı mertebesinde bulunan bir râvi hakkında bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis Sehâvî'ye göre (Buhârî dışındaki alimlerin kullandığı) *i'tibâr* için alınırken, Zehebî ve Irâkî'ye göre hiçbir suretle alınmaz. Buhârî'nin hakkında bu sîgayı kullandığı bir râvinin rivayeti ise kesinlikle alınmaz.” Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 292; “Buhârî “seketû anh”, “fihî nazar”, ve “münkeru'l-hadis”, tabirlerini yalancı ve hadis uyduranlar hakkında “hadisi terk edilir” anlamında kullanmıştır.” Emin Aşıkutlu, “Cerh ve Ta'dîl”, *DİA*, İstanbul, 1993, VII, 394-401.

¹¹⁹⁸ Zehebî, *Mizân*, II, 423-424.

¹¹⁹⁹ İbnü'l-Arrâk, *Tenzîhü 'ş-Şerîa*, I, 175.

¹²⁰⁰ Hatîb, *Târihu Bağdat*, V, 19.

¹²⁰¹ Zehebî, *Mizân*, IV, 331.

bilinmeyen bir adamdan vaki olmuştur.”¹²⁰² Netice olarak bu haber ve diğer tariklerinde hadis uyduran ve yalan söylemekle itham edilen râviler bulunması sebebiyle haber mevzudur.

315. HADİS

إن مثل العلماء في الأرض كمثل النجوم في السماء يهتدي بها في ظلمات البر والبحر فإذا
النطمست النجوم أوشك أن تضل الهداة

“Yeryüzündeki âlimlerin misali, gökteki yıldızların durumu gibidir ki, kara ve denizlerin karanlıklarında onlarla yollar -aydınlanıp- bulunur. Yıldızlar batınca rehberlerin yolu şaşırımları an meselesidir.”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹²⁰³ Enes b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî Rişd b. Sa’d’ın kendisiyle ihticâc konusunda ihtilaf edildiğini, Ebû Hafs’ın (Enes b. Mâlik’in arkadaşı) meçhul olduğunu söylemiştir.¹²⁰⁴ Netice isnadı zayıftır.

316. HADİS

النظر في وجه العالم عبادة

“Âlimin yüzüne bakmak ibadettir.”

İktisâr¹²⁰⁵ edilmiştir. Deylemî *Firdevs*’inde¹²⁰⁶ isnadsız olarak Ebû Hüreyre’den rivayet etmiştir. Hadisin tam metni şöyledir: “*Beş şey ibadettir: “Az yemek, mescitlerde oturmak, okumadan Mushaf’a bakmak, âlimin yüzüne bakmak, anne babanın yüzüne bakmak ibadettendir.”*

Zehebî senedindeki Süleyman b. er-Rebî el-Hindî el-Kûffî’yi Dârekutnî’nin terk ettiğini, şeyhlerinin isimlerini tağyir ettiğini, Berkânî’den rivayet edilen diğer nakilde ise Dârekutnî’nin onu zayıf kabul ettiğini söylemektedir.¹²⁰⁷ İbnü’l-Cevzî *el-İlel*’de¹²⁰⁸ senedindeki Hemmâm b. Müslim’in İbn Cüreyc’den rivayetinde teferrüd ettiğini,

¹²⁰² Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VI, 362.

¹²⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 52, no: 12600.

¹²⁰⁴ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, I, 121.

¹²⁰⁵ İktisâr: “Hadisin, ihtiyaç durumuna göre, bir kısmını bırakıp diğerini rivayet etmekle yetinmek”. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 131.

¹²⁰⁶ Deylemî, *el-Firdevs*, II, 309, no: 2791.

¹²⁰⁷ Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, IV, 207.

¹²⁰⁸ İbnü’l-Cevzî, *el-İlel*, II, 828-829; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 445.

Süleyman b. er-Rebî dışında İbn Cüreyc'den nakleden olmadığını, İbn Hibbân'ın Hemmâm hakkında “yesriku'l-hadîs”¹²⁰⁹ (hadis çalar) lafzını kullandığını, sika râvilerden onların hadislerinden olmayan şeyler rivayet ettiğini ve kendisiyle ihticâcın batıl olduğunu nakletmiştir. Netice olarak isnadı çok zayıftır. Bu hadisin Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen başka bir varyantı ise şöyledir: “**Âlimin yüzüne bir kere bakmak altmış sene namaz kılmak ve oruç tutarak ibadet etmekten Allah'a daha sevimlidir.**” Sehâvî sahih olmadığına hükmetmiştir.¹²¹⁰

317. HADİS

علم الباطن سر من سر الله عز وجل

“**Bâtın ilmi azîz ve celîl olan Allah'ın sırlarından bir sırdır.**”

Hadisin tamamı şöyledir: “**Bâtın ilmi Azîz ve celîl olan Allah'ın sırlarından bir sır, Allah'ın hükümlerinden bir hükümdür. Azîz ve celîl olan Allah bunu dostlarından dilediğinin kalbine atar.**”

Deylemî *Firdevsü'l-ahbâr*'da¹²¹¹ Ali b. Ebî Tâlib'den isnadsız olarak nakletmiştir. İbnü'l-Cevzî bu hadisin Resûlullah'tan sahih olarak gelmediğini, senedindeki râvilerin genelinin meçhul olduğunu söylemiştir.¹²¹² Zehebî'de isnadında meçhul râvilerin olduğunu, Zeyd b. Ali ve babaları tarikiyle gelen bu hadisin batıl olduğuna hükmetmiştir.¹²¹³ Elbânî de mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹²¹⁴ Bu hadis Hasan el-Basrî, Huzeyfe b. Yemân tarikiyle merfu olarak şu lafızla da rivayet edilmiştir: “**Resûlullâh'a (s.a.v) batın ilminin ne olduğunu sordum. Resûlüllâh dedi ki: Cebrail'e onun hakkında sordum. O benim ve sevdiklerimin, evliyamın, asfiyâmın arasında bir sırdır. Onu onların kalplerine koyarım. O sırra ne mukarrebûn melekleri ne de gönderilmiş bir nebi muttali olamaz.**” İbn Hacer bu rivayetin mevzu olduğunu, Hasan el-Basrî'nin Huzeyfe b. Yemân ile mülaki olmadığını söylemiştir. Aclûnî Suyûtî'nin

¹²⁰⁹ Yesriku'l-hadîs: “Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz.” Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 359.

¹²¹⁰ Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 696.

¹²¹¹ Deylemî, *el-Firdevs*, III, 70, no: 3922.

¹²¹² İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, I, 83.

¹²¹³ Zehebî, *Telhîsu Kitâbu İlelü'l-Mütenâhiye li-İbnü'l-Cevzî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim b. Muhammed, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1419/1998, s. 36.

¹²¹⁴ Elbânî, *es-Silsiletü'z-Zaîfe*, III, 371.

Kitâbü't-tıbbı'n-nebevî kitabında İmam Şafî'nin sözü olarak nakledildiğini de ifade etmiştir.¹²¹⁵

318. HADİS

إن من عباد الله من لو أقسم على الله لأبره

“Allah’ın öyle kulları vardır ki Allah’a yemin etseler muhakkak ki Allah onu yemininde doğru çıkarır.”

Sahîhayn’de¹²¹⁶ Enes b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiştir.

319. HADİS

الشيخ في قومه كانبي في أمته

“Kavminin içindeki âlimin durumu ümmeti içindeki peygamberin durumu gibidir.”

İbn Hibbân *el-Mecrûhîn*’de¹²¹⁷ Abdullah b. Ömer’den merfu olarak şu lafızla tahrir etmiş ve mevzu olduğuna hükmetmiştir:

الشيخ في بيته كانبي في أمته

“Yaşlı kimsenin ailesinin içindeki durumu peygamberin ümmeti içindeki durumu gibidir.”

Sehâvî, İbn Hibbân ve Deylemî’nin Râfî‘ b. Hadîc’den merfu olarak rivayet ettiğini ve Abdullah b. Ömer tarihiyle gelen rivayetin mevzu olduğunu nakletmiştir.¹²¹⁸

Aclûnî ise *Keşfu’l-Hafâ*’da şöyle söylemiştir: *“İbn Hacer ve İbn Teymiyye bu haberin Hz. Peygamber’den merfu olarak nakledilmediğini, bu haberi ancak bazı ehli ilmin söylediğini dedi. Belki de ehli ilimden bir kısmı onu şu lafızla rivayet etmiştir: “Cemaati içerisinde âlim kimse, kavminin içindeki peygamber gibidir. Kavmi onun ilminden ilim öğrenirler, edebinden edeplenirler.” Ancak bu rivayetin de tamamı batıldır.”*¹²¹⁹

¹²¹⁵ Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, II, 80, no: 1765.

¹²¹⁶ Buhârî, Cihâd, 12, no: 2806; Müslim, Kasâme, 5, no: 1675.

¹²¹⁷ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, I, 533.

¹²¹⁸ Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s. 412.

¹²¹⁹ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, 21.

Bu hadis şu lafızla da rivayet edilmiştir:

الشيخ في أهله كانبى في أمته

Münâvî *Feyzu'l-Kadîr*'de¹²²⁰ bu hadisi Halîlî'nin *Meşihat*'ında, İbnü'n-Neccâr'ın *Tarih*'inde Ahmed b. Ya'kûb el-Feraşî el-Cürcânî el-Emevî, Abdülmelik el-Kanâtîrî, İsmâîl, babası ve Ebî Râfî' tarikiyle merfu olarak rivayet ettiğini, İbn Hibbân'ın mevzudur dediğini, onun dışındaki kimselerin batıl olarak değerlendirdiğini, Zehebî'nin ise *Mizân*'da¹²²¹ Abdülmelik el-Kanâtîrî'den batıl bir hadis olarak rivayet edildiğini söylemektedir. İbn Asâkir ise bu hadisin münker, el-Kanâtîrî'nin yalancı olduğunu belirtmektedir.¹²²² Netice olarak bu haber diğer tarikiyle beraber mevzudur.

320. HADİS

موت قبيلة أيسر من موت عالم

“Bir kabilenin ölümü bir âlimin ölümünden daha hafiftir.”

Hadisin tam metni şöyledir: “*Her kim ilim öğrenmek için sabahleyin erkenden yola koyulursa, Allah ona ilmi öğretir, ona cennete götüren bir kapı açar, melekler ilim sahibi için kanatlarını gererler, denizdeki balıklardan gökteki meleklerle varıncaya kadar hepsi onun için dua eder. Âlimin abide üstünlüğü, ayın on dördüncü gecesindeki dolunayın gökteki en küçük yıldız -olan- üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin varisleridir. Peygamberler ne bir dinar ne de bir dirhem bırakmışlardır onlar sadece ilmi miras bırakmışlardır. Kim de o ilmi elde ederse payına düşeni almış olur. Âlimin ölümü onarılmaz bir yara, kapatılmaz bir delik ve batan bir yıldızdır. Bir kabilenin ölümü bir âlimin ölümünden daha hafiftir.*” Beyhakî *Şuabu'l-İmân*'da¹²²³ Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak tahrir etmiştir. Senesinde yer alan Hâlid b. Yezîd b. Ebî Mâlik'i Dârekutnî zayıf kabul etmiş, Yahya b. Maîn yalancılıkla itham etmiş, Nesâî ise onu tevsîk etmemiştir.¹²²⁴ Heysemî Taberânî'nin *Mu'cemü'l-kebîr*'de Ebu'd-Derdâ'dan (r.a) merfu olarak rivayet ettiğini, senesinde yer alan Osman

¹²²⁰ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 185.

¹²²¹ Zehebî, *Mizân*, III, 632.

¹²²² İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetillâh eş-Şâfî, *Mu'cemi's-Suyûh*, Vefâ Takiyyüddîn, Dâru'l-Beşâir, I-III, Dimaşk, 1421-2000, I, 703-704.

¹²²³ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, III, 223-224, no: 1576.

¹²²⁴ Mizzî, *Tehzibu'l-kemâl*, VIII, 197-198; Zehebî, *Mizân*, I, 645.

b. Eymen'i zikredeni görmediğini haber vermektedir.¹²²⁵ Elbânî isnadına çok zayıf demiştir.¹²²⁶ Netice olarak Hâlid b. Zeyd'in metruk addedilmesi ve meçhul bir râvinin olması sebebiyle isnadının çok zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

321. HADİS

إنما العلم بالتعلم

“İlim ancak öğrenmekle elde edilir.”

Buhârî *Sahîh*'inde¹²²⁷ bu hadisi cezm sîgasıyla¹²²⁸ muallak¹²²⁹ hadis olarak tahrir etmiştir. Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta¹²³⁰, Ebû Nuaym *Hilye*'sinde¹²³¹, Hatîb *Târih*'inde¹²³² Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak tahrir etmiştir. Senedindeki Muhammed b. Hasan b. Ebî Yezîd el-Hemedânî'nin Süfyan es-Sevrî'den rivayetinde teferrüd ettiğini ifade etmiştir. İbnü'l-Cevzî bu hadisin Hz. Peygamber'den sahih olarak nakledilmediğini, Yahya b. Maîn, Ebû Dâvud tarafından Muhammed b. el-Hasan'ın yalancılıkla itham edildiğini haber vermektedir.¹²³³ Heysemî de aynı kanaati paylaşmaktadır.¹²³⁴ Sehâvî'de aynı görüşü paylaşmakla beraber, Beyhakî'nin *el-Medhâl*'de Hilâl b. Alâ, babası, Ubeydullah b. Amr, Abdülmelik b. Umeyr tarikiyle Ebu'd-Derdâ'dan mevkuf olarak rivayet ettiğini söylemektedir. Bu hadis Ebû Hüreyre¹²³⁵, Enes b. Mâlik¹²³⁶ ve Muâviye b. Ebî Süfyan'dan da¹²³⁷ merfu olarak nakledilmiştir. Heysemî Muaviye b. Ebû Süfyan tarikiyle rivayet edilen hadisin senedinde ismi zikredilmeyen biri olduğunu, Utbe b. Ebî Hâkim'i ise Ebû Hâtim, Ebû

¹²²⁵ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 201-202.

¹²²⁶ Elbânî, *Silsiletü'z-zâife*, X, 394, no: 4838.

¹²²⁷ Buhârî, *İlim*, 10.

¹²²⁸ Cezm Sîgası: “Hadisi başkasına naklederken kullanılan ve onun, hocadan muteber bir yolla alındığını kesin olarak gösteren kalıp ifade, sîga. Bu tabir daha ziyade muallak hadis bahsinde geçer. O zaman, bu ifadeyi kullanan kimsenin, söz konusu hadisi, kendisinden ta'lik yaptığı râvinin rivayet ettiği konusunda emin olduğunu gösterir. Bu sîga ma'lûm yani etken fiille yapılır. Bu çeşit sîgalar ileriki dönemlerde sahih ve hasen hadislerin rivayetinde kullanılmışlardır.” Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 53.

¹²²⁹ Muallak: “1. Senedin baş tarafı yani içinde bulunduğu kitabın yazarının tarafı eksik olarak rivayet edilmiş hadis. Kitabın yazarının sadece hocasını zikretmemiş olması halinde bu zikretmeyişin gizli değil açık olması gerekir. Aksi halde mudellesle karışır. Muallak hadis bu haliyle, seneddeki râvi eksikliğinden dolayı zayıf hadis arasında yer alır; 2. Ayrı yazılması gereken harfleri birbirine karıştırılmış, dişli harflerin dışları belirtilmemiş olan karışık yazı.” Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 201.

¹²³⁰ Taberânî, *el-Evsat*, III, 118, no: 2663.

¹²³¹ Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 174.

¹²³² Hatîb, *Târihu Bağdâd*, VI, 442.

¹²³³ İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, II, 711.

¹²³⁴ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 128.

¹²³⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, X, 185.

¹²³⁶ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, 248.

¹²³⁷ Taberânî, *el-Kebîr*, XIX, 395, no: 926.

Zür‘a ve İbn Hibbân’ın tevsik ederken bir gurubunda onu zayıf kabul ettiklerini söylemektedir.¹²³⁸ Ebu’d-Derdâ tarikiyle nakledilen hadisin senedinde yalancılıkla itham edilen bir râvinin bulunması sebebiyle isnadı çok zayıftır. Elbânî Ebû Hüreyre tarikiyle rivayet edilen hadisin isnadının hasen ya da hasen mertebesine yakın olduğuna hükmetmiştir.¹²³⁹ Heysemî bu hadisi Bezzâr’ın İbn Mesud’dan mevkuf olarak uzun bir hadisin içerisinde naklettiğini, ricâlinin sika kimseler olduğunu belirtmektedir.¹²⁴⁰ Şevahidiyle beraber hadisin hasen, diğer tarikleriyle isnadının zayıf olduğunu kanaatindeyiz.

322. HADİS

مجالسة العالم عبادة

“*Âlimle oturmak ibadettir.*”

Deylemî *Firdevsü’l-ahbâr*’da Abdullah b. Abbas’tan merfu olarak isnadsız rivayet etmiştir.¹²⁴¹ Elbânî Müslim b. Keysân, Mücâhid, İbn Abbâs tarikiyle rivayet edildiğini ve isnadının çok zayıf olduğuna hükmetmiştir.¹²⁴² Müslim b. Keysân Fellâs ve Nesâî tarafından metrûk addedilmiş, Ahmed b. Hanbel “hadisi yazılmaz” derken¹²⁴³, İbn Hibbân ömrünün sonuna doğru ihtilât ettiğini, ne rivayet ettiğini bile bilemeyecek durumda olduğunu söylemiştir.¹²⁴⁴ Netice olarak isnadı çok zayıftır.

323. HADİS

خياركم في الجاهلية خياركم في الإسلام إذا فقهوا

“*Cahiliye döneminde en hayırlı olanınız, dini iyi anladıkları ve amel ettikleri sürece İslam devrinde de en hayırlı olanınızdır.*”

Sahîhayn’de¹²⁴⁵ Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir.

¹²³⁸ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, I, 128.

¹²³⁹ Elbânî, *Silsiletü’s-Sahîha*, I, 671.

¹²⁴⁰ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, I, 129.

¹²⁴¹ Deylemî, *Firdevs*, IV, 444, no: 6793.

¹²⁴² Elbânî, *Silsiletü’z-zaîfe*, X, 13, no: 4507.

¹²⁴³ Zehebî, *Mîzân*, IV, 106-107.

¹²⁴⁴ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 341.

¹²⁴⁵ Buhârî, *Tefsir*, 2, no: 4689; Müslim, *Fezâil*, 44, no: 2378.

324. HADİS

الكلمة الحكمة ضالة المؤمن فحيث وجدها فهو أحق بها

“Hikmet müminin yitik malıdır. Onu nerede bulursa, almaya en çok hak sahibidir.”

Tirmizî¹²⁴⁶, İbn Mâce¹²⁴⁷ *Sünen*’inde Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî bu hadis hakkında şöyle demiştir: “Bu hadis garîb olup sadece bu şekliyle bilmekteyiz. İbrahim b. Fadl el-Medenî el-Mahzûmî hadis konusunda hafızası yönünden zayıf kabul edilmiştir.” İbn Hibbân ise bu râvinin vehmi çok olan, hadis rivayetinde râvinin çok yanlış bir kişi olduğunu ve Yahya b. Maîn’in onu terk ettiğini söylemiştir.¹²⁴⁸

Deylemî *Firdevsü’l-ahbâr*’da¹²⁴⁹ Büreyde’den isnadsız olarak من حيث وجدها واخذها Büreyde’den isnadsız olarak حَيْثُمَا وَجَدَ الْمُؤْمِنُ ضَالَّتَهُ كُذِّبَ Zeyd b. Eslem’den merfu olarak ziyadesiyle rivayet etmiştir.¹²⁵⁰ Netice olarak isnadı zayıf olmak beraber hadisin mana bakımından şevahidiyle hasen olduğunu söyleyebiliriz.

325. HADİS

من استوى يوماه فهو مغبون ومن كان يومه شرا من أمسه فهو ملعون

“İki günü birbirine eşit olan aldanmıştır. Bugünü dününden kötü olan lanetlenmiştir.”

Hadisin tamamını şöyledir: *“İki günü birbirine eşit olan aldanmıştır. Bugünü dününden kötü olan lanetlenmiştir. Artmayan eksilir. Eksilen içinse ölüm daha hayırlıdır. Cenneti arzulayan hayırlı işlere koşsun. Cehennem ateşinden korkup çekinen şehvânî işlere uzak dursun. Dünyada zühd içinde yaşayan kimseye musibetlere karşı sabretmek kolaydır.”*¹²⁵¹

¹²⁴⁶ Tirmizî, İlim, 19, no: 2687.

¹²⁴⁷ İbn Mâce, Zühd, 15, no: 4169.

¹²⁴⁸ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 101.

¹²⁴⁹ Deylemî, *el-Firdevs*, II, 243, no: 2592.

¹²⁵⁰ Kudâî, *Müsned*, I, 118, no: 146.

¹²⁵¹ Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, II, 274.

Deylemî Ali b. Ebî Tâlib'den isnadsız merfu olarak tahrir etmiştir.¹²⁵² Sehâvî *el-Mekâsîd*'da Deylemî'nin Muhammed b. Sûka, Hâris, Ali b. Ebî Tâlib'den zayıf bir isnatla merfu olarak rivayet ettiğini söylemiştir.¹²⁵³ Ali el-Kârî ise Abdülazîz b. Ebî er-Revvâd'ın rüyası olduğunu söylemiştir.¹²⁵⁴

326. HADİS

ألا إن الدنيا ملعونة ملعون ما فيها إلا ذكر الله وما والاه وعالما أو متعلم

“Dikkat ediniz! Dünya ve içindekiler melundur. Ancak; Allah’ı anmak ve Allah’ın rızasını kazanmaya götüren şeylerle, âlim olup ilim öğrenip ve ilim öğretene başka.”

Tirmizî ve İbn Mâce *Sünen*'inde¹²⁵⁵ Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî hasen garîb olduğuna hükmetmiştir.

327. HADİS

من فسر القرآن برأيه فقد كفر

“Kendi görüşü ile Kur'an'ı yorumlayan kimse kafir olmuştur.”

Tirmizî *Sünen*'inde¹²⁵⁶ Abdullah b. Abbas'tan merfu olarak mana bakımından yakın şu hadisi tahrir etmiştir: **“Kim bilgisizce veya kasıtlı olarak Kur'an ayetleri hakkında konuşursa cehennemdeki yerini hazırlasın.”** Hasen olduğuna hükmetmiştir. Şuayb Arnaûd isnadına zayıf demiştir.¹²⁵⁷ Işık haberde ifade edilen “kafir” lafzını “din büyüklerinin Hz. Peygamber ve ashabından aldıklarına aykırı uydurma tefsir yazan kişiler” olduğunu iddia etmektedir.¹²⁵⁸ Ancak böyle bir yorum tutarlı ve isabetli değildir. Kur'an'ı keyfî yorumlamaya karşı tehdit ve sakındırma amaçlı olan hadisler içerisinde kafir lafzı yerine cehennem tehdidine maruz kalma ibaresi yer almaktadır. Konuyla ilgili diğer hadislerde¹²⁵⁹ ise bilgisi olmadığı halde Kur'an hakkında konuşan ve tesadüfen bile olsa bu yorumunda isabet eden kimselerin, yorumlarında hata etmiş

¹²⁵² Deylemî, *Firdevs*, IV, 262, no: 6323.

¹²⁵³ Sehâvî, *el-Mekâsîd*, 631.

¹²⁵⁴ Ali el-Kârî, *el-Masnûa fî ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzûa (el-Mevzûâtî's-sağîr)* thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Halep, 1969, 174, no: 311.

¹²⁵⁵ Tirmizî, *Zühd*, 14, no: 2322; İbn Mâce, *Zühd*, 3, 4111.

¹²⁵⁶ Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 1, no: 2950.

¹²⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 496, no: 2069, (Muhakkik Notu).

¹²⁵⁸ Işık, *Tam İlmihâl*, s.

¹²⁵⁹ Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 1, 2952; Ebû Dâvud, *İlim*, 5, no: 3652.

oldukları vurgulanırken, böyle kişilerin muhaddisler tarafından tekfir sıfatıyla vasıflandırılmaması da düşündürücüdür.¹²⁶⁰

328. HADİS

يوزن مداد العلماء بدم الشهداء يوم القيامة فيترجح مداد العلماء

“*Kıyamet günü âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanı ile tartılır, âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanına ağır basar.*”

Hadisin ilk kısmını İbn Abdilberr *Câmiu'l-beyâni'l-ilm*'de Ebû Derdâ'dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.¹²⁶¹ Irâkî isnadına zayıf demiştir.¹²⁶² Hasan el-Basrî'nin sözü olarak da nakledilmiştir.¹²⁶³ İbn Hibbân senedinde yer alan İsmâil b. Ebî Ziyâd'ı “deccal” lafzıyla cerh etmiştir.¹²⁶⁴ İbn Adî ise bu râvî hakkında “münkeru'l-hadîs” demiştir.¹²⁶⁵ Benzer lafızlarla Abdullah b. Ömer'den¹²⁶⁶, Numan b. Beşir'den¹²⁶⁷ ve İmrân b. Husayn'dan¹²⁶⁸ merfu olarak nakledilmiştir. İbn Ömer hadisinin senedindeki Muhammed b. Cafer hadis uydurmakla itham olunmuş ve Hatîb el-Bağdâdî mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹²⁶⁹ İmran b. Husayn hadisinin senedindeki Muhammed b. Yezid el-Vâsıtî hakkında İbn Hibbân sika râvilerden uydurma nakillerde bulunur, Numan b. Beşir hadisinin isnadındaki Harun b. Antere hakkında ise münker rivayetlerde bulunduğu için kendisiyle ihticâcın caiz olmayacağını söyler, Yakup el-Kummî ise zayıf kabul edilmiştir.¹²⁷⁰ Münâvî isnatlarının zayıf olmasıyla beraber birbirini takviye edeceğini söylemiştir.¹²⁷¹ Netice olarak ilgili hadis bu lafızla Ebu'd-Derdâ (r.a)'dan merfu olarak tahrir edilmiştir ve isnadındaki İsmail b. Ziyâd 'ı İbn Hibbân “deccal” sıfatıyla cerh etmiş, İbn Adî ise “münkeru'l-hadîs” demiştir. Bu sebeple isnadı çok zayıftır. Abdullah b. Ömer ve İmran b. Husayn hadisi isnadındaki hadis uyduran râviler nedeniyle mevzudur.

¹²⁶⁰ Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd* I, 1659.

¹²⁶¹ İbn Abdilber, *Câmiu Beyâni'l-İlm*, I, 150.

¹²⁶² Irâkî, *el-Muğnî*, I, 12.

¹²⁶³ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 234.

¹²⁶⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 138.

¹²⁶⁵ Zehebî, *Mizân*, I, 230.

¹²⁶⁶ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 235, no: 2276.

¹²⁶⁷ Sehmî, *Târîhu Cürcân*, s. 92.

¹²⁶⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, I, 80.

¹²⁶⁹ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 235, no: 2276.

¹²⁷⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, I, 80-81.

¹²⁷¹ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 495, no: 3281.

329. HADİS

وارموا واركبوا وأن ترموا أحب إلي من أن تركيبوا ليس من الهول إلا ثلاث تأديب الرجل فرسه وملاعبته أهله ورميه بقوسه ونبله

“Ok atmasını ve ata binmesini öğrenin, ok atmanız ata binmenizden bana daha sevimli gelir. Üç şey dışında oyun yoktur: Kişinin atını eğitmesi, ailesiyle oyun oynaması, okunu ve yayını alarak ok talimi yapmasıdır.”

Ebû Dâvud Sünen’inde¹²⁷² Ukbe b. Âmir’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb el-Arnaûd hadisın bütün tarik ve şevahidiyle sahih, Hâlid b. Zeyd’in meçhul olması sebebiyle isnadının zayıf, diğer ricâlin sika olduğunu zikretmiştir.

330. HADİS

من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين

“Allah kime hayır dilerse onu dinde anlayış sahibi kılar.”

Sahîhayn’de¹²⁷³ Muâviye b. Ebî Süfyan’dan (r.a) tahrir etmişlerdir.

331. HADİS

من علم الرمي ثم تركه فليس منا

“Her kim atıcılığı öğrenir de sonra terk ederse bizden değildir.”

Müslim Sahîh’inde¹²⁷⁴ Ukbe b. Âmir’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

332. HADİS

علماء أمتي كأتبياء بني إسرائيل

“Ümmetimin âlimleri İsrailoğulları’nın peygamberleri gibidir.”

Zerkeşî, *et-Tezkira fi’l-ehâdisi’l müştehira*’da¹²⁷⁵ bu hadisın aslının bilinmediğini zikretmiştir. Sehâvî *el-Mekâsıdu’l-hasene*’de¹²⁷⁶ rivayet etmiş ve İbn

¹²⁷² Ebû Dâvud, Cihâd, 22, (no: 2513, Muhakkik Notu).

¹²⁷³ Buhârî, İlim, 13, nr. 71, Farzu’l-Hams, 7, nr. 3116; Müslim, Zekât, 33, nr. 1037.

¹²⁷⁴ Müslim, İmâre, 52, nr. 1919.

¹²⁷⁵ Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî, *el-Leâliu’l-Mensûre fî Hadîsi’l-Meşhûre el-Ma’rûf et-Tezkira fi’l-ehâdisi’l-müştehira*, I. Baskı, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1986, 166.

¹²⁷⁶ Sehâvî, *el-Mekâsıd*, 459.

Hacer el-Askalânî'nin, Demîrî'nin ve Zerkeşî'nin aslı olmadığını söylediklerini nakletmiştir. Aclûnî ise *Keşfu'l-hafâ*'da Suyûtî'nin *Dürerü'l-müntesira*'da “bu hadisin aslı yoktur” dediğini belirtmiş, Şeyh İbrahim en-Nâcî'nin bu hadisi münker kabul ettiğini ve bu konuda bir risale yazdığını söylemiştir.¹²⁷⁷ Netice olarak senedi olmadığı için hadis olarak aslı yoktur. Ancak Ebû Nuaym'ın mana bakımından *Fazli'l-âlimi'l-afîf* adlı eserinde İbn Abbas'tan zayıf bir senetle merfu olarak tahrir ettiği şu hadisi zikredebilir:¹²⁷⁸

أقرب الناس من درجة النبوة أهل العلم والجهاد

“Nübüvvet derecesine insanların en yakını ilim sahipleri ve cihad ehlidir.”

333. HADİS

أفضل العبادة الفقه

“İbadetlerin en üstünü fıkıhtır.”

Taberânî *Mu'cemu'l-evsat*'ta¹²⁷⁹ Abdullah b. Ömer'den (r.a), Kudâî ise *Müsned*'inde¹²⁸⁰ İbn Abbas'tan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Taberânî: “Bu hadisi Şa'bî'den İbnü Ebî Leylâ ondan da Hâlid b. Hâlid el-Ezrak dışında rivayet eden olmamıştır. Süleyman b. Abdurrahman ise rivayetinde teferrüd etti” demiştir. Heysemî ulemanın İbn Ebî Leylâ'yı hafızasının zayıflığı sebebiyle zayıf gördüklerini zikretmiştir.¹²⁸¹ Netice olarak isnadı zayıftır.

334. HADİS

العلماء ورثة الأنبياء

“Âlimler nebilerin mirasçılarıdır.”

Tirmizî, Ebû Dâvud, İbn Mâce, *Sünen*'inde¹²⁸², Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde¹²⁸³ İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde¹²⁸⁴ tahrir etmiş olduğu bu hadis Ebû

¹²⁷⁷ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 74, no: 1744.

¹²⁷⁸ Sehâvî, *el-Mekâsîdû'l-hasene*, s. 459; Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, XVIII, 524.

¹²⁷⁹ Taberânî, *el-Evsat*, IX, 107, nr. 9264.

¹²⁸⁰ Kudâî, *Müsned*, II, 249, nr. 1290

¹²⁸¹ Heysemî, *Zevâid*, I, 120.

¹²⁸² Tirmizî, *İlim*, 19, no: 2682; Ebû Dâvud, *İlim*, 1, no: 3641; İbn Mâce, *Mukaddime*, 17, no: 223.

¹²⁸³ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 46, no: 21715.

¹²⁸⁴ İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, I, 289, (no: 88, Muhakkik Notu).

Derdâ'dan (r.a) merfu olarak rivayet edilmektedir. “Âlimler nebilerin mirasçılarıdır” sözü bütün bir hadis değil Ebû Derdâ'nın (r.a) rivayetinden bir kısım olarak ihtisar edilmiştir. Ebu'd-Derdâ'nın rivayet etmiş olduğu hadisin tamamı şöyledir: “*Kim ilim öğrenmek için yola çıkarsa Allah ona bu sebeple cennete giden yolu kolaylaştırır. Melekler hoşnutluklarından dolayı ilim öğrenmek isteyenlere kanatlarını sererler. Denizdeki balıklara varıncaya kadar yer ve gök ehli âlim kişi için Allah'a yalvarırlar. Âlimin abide üstünlüğü ayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Şüphesiz âlimler nebilerin mirasçılarıdır. Peygamberler miras olarak ne bir altın ne de gümüş bırakmışlardır; onların bıraktıkları yegâne miras ilimdir. Dolayısıyla kim onu alırsa büyük bir haz almış olur.*”

Tirmizî, Âsım b. Recâi b. el-Hayve tarikiyle gelen rivayetin muttasıl olmadığını, Mahmud b. Hıdâşe el-Bağdâdî tarikiyle rivayet edilen hadisin ve bu konuda Buhârî'nin görüşünün daha sahih olduğunu zikretmiştir. Sehâvî *el-Mekâsıdu'l-Hasene*'de¹²⁸⁵ bu hadisi destekleyen şahitlerinin olduğunu, İbn Hibbân ve Hâkim “sahih”, Hamza el-Kettânî'nin “hasen” kabul ettiğini, bazılarının ise isnadındaki ıztırab nedeniyle zayıf gördüğünü söylemiştir. Aynî *Umdetu'l-Kârî*'de¹²⁸⁶ sahih senetlerle de rivayet edildiğini belirtmiştir. Bu hadis zayıf ya da mevzu senetlerle de rivayet edilmiştir.¹²⁸⁷ Şuayb Arnaûd hadisin şevahidiyle beraber hasen, Kesîr b. Kays'ın¹²⁸⁸ zayıf kabul edilmesi sebebiyle isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹²⁸⁹

335. HADİS

نوم العلماء عبادة

“*Âlimlerin uykusu ibadettir.*”

Ali el-Kârî merfu olarak bu rivayetin aslı olmadığını, maruf olanını “نوم الصاوم” (Oruçlunun uykusu ibadet, susması tesbih, ameli (kat kat) ve duaları makbul, günahı bağışlanmıştır) lafzıyla Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da¹²⁹⁰ Abdullah b. Ebî

¹²⁸⁵ Sehâvî, *el-Mekâsıd*, 459.

¹²⁸⁶ Aynî, *Umdetu'l-Kârî fi Şerhi Sahihu'l-Buhârî*, I-XIII, thk. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, II, 60.

¹²⁸⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, I, 79.

¹²⁸⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu't-tehzib*, VIII, 426.

¹²⁸⁹ Ebû Dâvud, *İlim*, I, (no: 3641, Muhakkik Notu).

¹²⁹⁰ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 422, no: 3652, 3653, 3654.

Evfâ'dan merfu olarak zayıf bir senetle rivayet ettiğini, Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de¹²⁹¹ Selmân el-Fârisî'den merfu olarak *علم خير من صلاة على جهل* lafzıyla rivayet ettiğini söylemiştir.¹²⁹² Beyhakî Abdullah b. Ebî Evfâ'dan rivayet ettiği hadisin isnadındaki Maruf b. Hasan'ın zayıf, Süleyman b. Amr en-Nehaî'nin ondan daha zayıf olduğunu söylemiştir.¹²⁹³ Elbânî'de isnadına zayıf demiştir.¹²⁹⁴

336. HADİS

تدارس العلم ساعة من الليل خير من إحيائها

“Karşılıklı bir saat ilim öğrenmek, geceyi ibadetle ihya etmeden daha hayırlıdır.”

Dârimî *Sünen*'inde İbn Abbas'tan mevkuf olarak tahrir etmiştir.¹²⁹⁵ Dârekutnî râvilerinden Abdülmelik b. Abdülazîz b. Cüreyc'in İbrahim b. Ebî Yahyâ, Mûsa b. Ubeyde gibi mecruh râvilerden tedlîs yapan bir müdellis olduğunu söylemiştir.¹²⁹⁶ Ahmed b. Hanbel ise mürsel olarak rivayet ettiği bazı hadislerin mevzu olduğunu, hadisleri alırken umursamaz bir tavır takınan biri olduğunu söylemiştir.¹²⁹⁷ Netice olarak isnadı çok zayıftır.

Aynı mealde İbn Mâce'nin *Sünen*'inde¹²⁹⁸ Ebû Zer el-Gıfârî'den merfu olarak rivayet ettiği şu hadisi de zikredebiliriz:

يَا أَبَا ذَرٍّ لَأَنْ تَعْدُو فَتَعْلَمَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ وَلَأَنْ تَعْدُو فَتَعْلَمَ بَابًا مِنَ الْعِلْمِ عَمِلَ بِهِ أَوْ لَمْ يُعْمَلْ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ أَلْفَ رَكْعَةٍ

“Ey Ebû Zer! Sabahleyin evinden çıkıp Allah'ın kitabından bir ayet öğrenmen yüz rekât nafile namaz kılmandan daha hayırlıdır. Yine sabahleyin evinden çıkıp mükellefin amel ile ilgili olan veya olmayan ilimden bir konuyu öğrenmen senin için bin rekât nafile namaz kılmandan daha hayırlıdır.”

¹²⁹¹ Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 385. Ebû Nuaym bu hadisi A'meş'in Ebu'l-Buhterî'den rivayet ettiğini, Ebu'l-Buhterî'nin de Selmân'dan mürsel olarak rivayet ettiğini söylemiştir.

¹²⁹² Deylemî, *el-Firdevs*, V, 7, no: 6999.

¹²⁹³ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 423, no: 3654.

¹²⁹⁴ Elbânî, *Silsiletü'z-zâife ve'l-mevzûa*, X, 230.

¹²⁹⁵ Dârimî, *İlim*, 36, no: 658.

¹²⁹⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehziib*, VII, 405.

¹²⁹⁷ Zehebî, *Mizân*, II, 659.

¹²⁹⁸ İbn Mâce, *Mukaddime*, 16, no: 219.

Münzirî hasen olduğuna hükmetmiştir. Ancak isnadındaki Abdullah b. Ziyâd ve Ali b. Zeyd b. Cüdân zayıf kabul edilmiştir.

337. HADİS

من ابتغى القرآن وقرأه وعلم ولده هداه الله تعالى من الضلالة في الدنيا ووقاه لدنيا سوء الحساب في الآخرة

“Kim Allah rızası için Kur’an’ı arzular, onu tilavet eder ve çocuğuna öğretirse, Allah onu dünyada dalaletten hidayete erdirir. Dünyanın kötülüğünden ve ahirette onu kötü bir hesapla yüzleşmekten onu korur.”

Bu lafızla rivayet edilmiş bir hadisi temel kaynaklarda bulamadık ancak yakın manada şu rivayetler vardır:

من قرأ القرآن وعمل بما فيه ألبس والداه تاجا يوم القيامة ضوؤه أحسن من ضوء الشمس في بيوت الدنيا

“Kuran okuyan ve hükümleriyle amel edenin anne babasına kıyamet günü bir taç giydirilir ki; onun ışığı, güneşi evlerimizin içinde farz etseniz dünya evlerindeki güneş ışığından daha güzeldir.”

Ebû Dâvud Sünen’inde Muâz b. Enes’ten merfu olarak rivayet etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadına zayıf demiştir.¹²⁹⁹ *Tam İlmihâl*’de rivayet edilen bu hadisin metninde “on kere Kabe’yi ziyaret sevabı verilir” ifadesi yer almakta ancak yaptığımız araştırmada bu lafız yerine Ebû’l-Fazl er-Râzî’nin (ö. 454/1062) *Fezâilü’l-kurân*’ında Câbir b. Abdullah’tan merfu olarak rivayet ettiği hadisin “Çocuğuna kuran öğreten kişiye on bin defa nafile hac ve umre yapmış sevabının verileceği” lafzına ulaştık.¹³⁰⁰ Diğer ilgili rivayeti ise Taberânî *el-Mu‘cemü’l-evsat*’ta¹³⁰¹ Ebû Hüreyre’den merfu olarak şöyle nakletmiştir:

ما من رجلٍ يُعَلِّمُ وَلَدَهُ الْقُرْآنَ فِي الدُّنْيَا إِلَّا تَوَّجَ أَبُوهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِتَاجٍ فِي الْجَنَّةِ يَعْرِفُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ بِتَعْلِيمِهِ وَلَدَهُ الْقُرْآنَ فِي الدُّنْيَا

¹²⁹⁹ Ebû Dâvud, *Fezâilü’l-Kurân*, 347, no: 1452, (Muhakkik Notu).

¹³⁰⁰ Ebû’l-Fazl er-Râzî, Ebû’l-Fazl Abdurrahmân b. Ahmed b. el-Hasen b. Büндâr er-Râzî el-İclî, *Fezâilü’l-Kurân ve Tilâvetihî li’r-Râzî*, thk. Âmir Hasan Sabrî, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1994, s. 103.

¹³⁰¹ Taberânî, *el-Evsat*, I, 36, no: 96; Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, VII, 166. Heysemî isnadındaki Câbir b. Süleym’i Ezdî’nin tazîf ettiğini söylemiştir.

“Dünyadayken çocuğuna Kur’ân öğreten hiçbir kimse yoktur ki kıyamet günü cennette babasına bir taç giydirilmesin. Bütün cennet halkı bunun ona dünyadayken çocuğuna Kuran öğrettiği için verildiğini bilir.”

338. HADİS

العلم علما علم الأبدان و علم الأديان

“İlim iki tanedir: Beden ilimleri ve din ilimleridir.”

Tîbî (ö. 743/1343), Ali el-Kârî, (ö. 1014/1605), Kavukcî (ö. 1305/1888) mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹³⁰²

339. HADİS

أفضل الناس المؤمن العالم

“İnsanların en üstünü müminlerin âlimleridir.”

Irâkî, Beyhakî’nin *Şuabu’l-îmân*’da Ebu’d-Derdâ’dan zayıf bir isnatla mevkuf olarak tahrir ettiğini zikretmiştir.¹³⁰³

340. HADİS

قليل العمل ينفع مع العلم وكثير العمل لا ينفع مع الجهل

“İlim ile beraber az amel fayda verir. Bilmeden yapılan çok amel faydalı olmaz.”

Hakîm et-Tirmizî *Nevâdiri’l-usûl*’de¹³⁰⁴, İbn Abdilberr *Câmiu beyâni’l-ilm*’de¹³⁰⁵ Enes b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiştir. Münâvî zayıf olduğuna hükmetmiştir.¹³⁰⁶

¹³⁰² Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed, *el-Hulâsa fî Usûli’l-Hadîs*, thk. Ebû Âsım eş-Şevvâmî el-Eserî, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Kahire, 2009, s.96; Ali el-Kârî, *Mevzûâtü’l-Kübrâ*, 247; Kavukcî, Ebû’l-Mehâsin Şemsüddîn Muhammed b. Halîl b. İbrâhîm et-Trablusî, *el-Lü’lû’ü’l-Mersû fimâ Lâ Asle Lehû ev bi-Aslihî Mevzû*, thk. Fevâz Ahmed Zemerlî, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, Beyrut, 1415, s. 122, no: 339.

¹³⁰³ Irâkî, el-*Muğnî*, I, 11.

¹³⁰⁴ Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiri’l-usûl*, IV, 101.

¹³⁰⁵ İbn Abdilberr, *Câmiu beyâni’l-ilm*, I, 202.

¹³⁰⁶ Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, IV, 562.

341. HADİS

لكل شيء طريق وطريق الجنة العلم

“*Her şeyin bir yolu vardır. Cennetin yolu da ilimdir.*”

Deylemî *Müsned*'inde Abdullah b. Ömer'den isnadsız merfu olarak rivayet etmiştir.¹³⁰⁷ İsnadı zayıftır.¹³⁰⁸

342. HADİS

من تعلم لغة قوم أمن مكرهم

“*Kim bir yabancı dil öğrenirse bir kavmin kötülüklerinden emin olur.*”

Yaptığımız araştırmada bu rivayetin temel hadis kaynakları ve mevzuât kitaplarında aslı bulunmamaktadır.

343. HADİS

من طلب الدنيا حلال و تعففا عن المسألة وسعيا علي عياله وتعطفا علي جاره لقي الله وجهه كالقمر ليلة البدر

“*İnsanlara yüz suyu dökmek ve izzeti nefsinin korumak için çalışan ve helal rızık kazanan bir kimse kıyamet gününde yüzü ayın on dördü gibi gelecektir.*”

Abd b. Humeyd (ö. 249/863-64) *Müsned*'inde¹³⁰⁹, Taberânî *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'de¹³¹⁰ Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da Ebû Hüreyre'den merfu olarak nakletmiştir.¹³¹¹ Mekhûl eş-Şâmî (ö. 112/730) Ebû Hüreyre (ö. 58/687) ile mülaki olmadığı için ondan hadis işitmemiştir. Bu nedenle bu hadis munkatı'dır. Mekhûl eş-Şâmî Sa'd b. Ebî Vakkas ve sahabeden bir gruptan (Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Übey b. Ka'b, Ubâde b. Sâmî) mülaki olmadığı halde rivayette bulunduğu söylenmiştir.¹³¹²

¹³⁰⁷ Deylemî, *Müsned*, III, 329, no: 4989.

¹³⁰⁸ Süyûtî, *Câmi'u's-sağîr*, V, 75, no: 12277; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 286, no: 7318.

¹³⁰⁹ Abd b. Humeyd, *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, I-II, thk. Mustafa el-Adevî, Dâru Balensiya, Riyad, 2002, II, 339, no: 1431.

¹³¹⁰ Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, IV, 330, no: 3465.

¹³¹¹ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 18, no: 9889-9890.

¹³¹² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, V, 161; Eyyüp Said Kaya, “Mekhûl b. Ebî Müslim”, *DİA*, 2003, Ankara, XXVIII, 552.

344. HADİS

إن شر الشر شرار العلماء

“*Âlimlerin en kötüsü, kötülerin en kötüsüdür.*”

Bezzâr *Müsned*'inde¹³¹³, Taberânî, *Müsnedü 'ş-şâmiyyîn*'de¹³¹⁴ Muâz b. Cebel'den yakın manalı lafızlarla merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî senedinde yer alan Halil b. Mürre hakkında Buhârî'nin “münkerü'l-hadîs” dediğini, İbn Adî'nin ise Buhârî'nin sözünü reddettiğini, Ebû Zür'a'nın (ö. 264/878) ise “sâlih bir şeyhtir” sözünü aktarmıştır. Netice olarak isnadı çok zayıftır.¹³¹⁵

345. HADİS

هلاک أمتی عالم فاجر وعابد جاهل وشر الشرار شرار العلماء

“*Ümmetimin helaki fâcir âlim, cahil âbid sebebiyle olacaktır. Kötülerin en kötüsü âlimlerin en kötüsüdür.*”

Gazzâlî *el-İhyâ*'da isnadsız olarak zikretmiştir.¹³¹⁶ Irâkî *el-Muğnî*'de Dârimî'nin Ahvas b. Hakîm'in babası yoluyla mürsel¹³¹⁷ olarak rivayet ettiğini nakletmektedir.¹³¹⁸ Ali el-Kârî ise aslını bulamadığını söylemektedir.¹³¹⁹ Elbânî isnadının çok zayıf, râvilerin tamamının zayıf olduğunu ve mürsel olarak rivayet edildiğini söylemiştir.¹³²⁰

346. HADİS

حدثوا عني بما تسمعون

“*Benden duyduklarınızı din kardeşlerinizi de anlatın, birbirinize duyurunuz.*”

¹³¹³ Bezzâr, *Müsned*, VII, 93, no: 2649.

¹³¹⁴ Taberânî, *Müsnedü 'ş-şâmiyyîn*, I, 306, no: 447.

¹³¹⁵ Heysemî, *Zevâid*, I, 185.

¹³¹⁶ Gazzâlî, *İhyâ*, s. 76.

¹³¹⁷ Dârimî, *İlim*, 19, no: 400.

¹³¹⁸ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 40.

¹³¹⁹ Ali el-Kârî, *Mevzûâtü'l-Kübrâ*, 364.

¹³²⁰ Elbânî, *Hediyetü'r-Rüvât ilâ Tahrîci Mişkâtü'l-Mesâbih*, I, 171, no: 257.

Dûlâbî (ö. 310/923) *el-Künâ ve'l-esmâ*'da¹³²¹, Taberânî *Mu'cemu'l-kebîr*'de¹³²² Ebû Karsâfe'den merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî isnadındaki râvilerin biyografilerini yazana rastlamadığını söylemiştir.¹³²³

3.7. Ölüm, Kabir Ziyareti ve Kabirde Kuran Okuma İle İlgili Hadisler

347. HADİS

من مر علي المقابر وقرأ قل هو الله أحد إحدى عشرة مرة ثم وهب أجره للأموات أعطي
من الأجر بعدد الأموات

“*Kim kabristana uğrar ve on bir defa İhlas suresini okur sonra da kabirde yatanlara hediye ederse o kişiye ölümler sayısınca ecir verilir.*”

Râfî (ö. 623/1226) *et-Tedvin fî ahbâri Kazvîn*'de¹³²⁴, Hasan b. Muhammed el-Hallâl'da *Fezâil-i Sûret-i İhlâs* adlı eserinde Ali b. Ebî Tâlib'den merfu olarak tahrir etmiştir.¹³²⁵

Zehebî *Mizân*'da¹³²⁶ bu hadisin senedinde yer alan Abdullah b. Ahmed b. Âmir'in babasından onun da Ali b. Mûsâ er-Rızâ'dan ataları yoluyla naklettiği batıl bir nüshasının olduğunu, kendisinin ya da babasının hadis uydurmaktan vazgeçmeyen biri olduğunu zikretmiştir.

İbnü'l-Cevzî de *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*'de bu râvinin Ehl-i beyt'ten batıl bir nüsha rivayet ettiğini zikretmiştir.¹³²⁷ *El-Mevzûât*'ta¹³²⁸ ise mercimeğin fazileti hakkında bu râvi ya da babasının hadis uydurmakla itham olduğunu, babasının ve kendisinin Ehl-i beyt'ten bir nüsha rivayet ettiklerini ve bu nüshanın hepsinin uydurma olduğunu söylemiştir. Netice olarak bu haber mevzudur.

¹³²¹ Dûlâbî, Muhammed b. Ahmed Hâmid, *el-Künâ ve'l-esmâ*, I-III, Nazar Muhammed el-Firyâbî, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2000, I, 145.

¹³²² Taberânî, *el-Kebîr*, III, 3, no: 2516.

¹³²³ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 148.

¹³²⁴ Râfî, *et-Tedvin fî Ahbâri Kazvîn*, II, 297.

¹³²⁵ El-Hallâl, Ebû Muhammed b. Hasan b. Ali el-Bağdâdî, *Fedâilu Sûreti İhlâs*, thk. Muhammed b. Rızk et-Tarhûnî, Mektebetü Leyyine, Kahire, 1412, s.101-102.

¹³²⁶ Zehebî, *Mizân*, II, 390.

¹³²⁷ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, II, 115.

¹³²⁸ İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 294-295.

348. HADİS

من دخل المقابر فقرأ سورة يسن خفف عنهم يومئذ وكان له بعدد من فيها حسنات

“*Kim kabristanlığa girer, Yasin suresini okursa o gün ölülerin azabı hafifletilir ölüler sayısınca ona sevap verilir.*”

Sa’lebî *el-Keşf ve’l-Beyân* adlı tefsirinde Enes b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiştir.¹³²⁹ Elbânî mevzu olduğuna hükmetmiştir. Hadisi mevzu kılan sebebin ise yalancılıkla ve Mekhûl b. Ebû Müslim’den uydurma bir nüsha nakletmekle itham edilen¹³³⁰ Eyyûb b. Müdrîk el-Hanefî olduğunu söylemiştir.¹³³¹ Eyyûb b. Müdrîk el-Hanefî’yi Yahyâ b. Maîn “kezzâb” lafzıyla cerh etmiş, bir başka görüşünde güvenilir olmadığına hükmetmiş, Ebû Hâtim er-Râzî ve Nesâî onu metruk saymış¹³³², İbn Hibbân meşhur kimselerden münker rivayetleri olduğunu, görmediği şeyhlerden rivayetlerde bulunduğunu iddia ettiğini, Mekhûl b. Ebû Müslim’den uydurma bir nüsha naklettiğini söylemiştir.¹³³³ Sehâvî ise bu hadisin sahih olamayacağı yönünde bir görüş beyan etmiştir.¹³³⁴

349. HADİS

من زار قبر مؤمن و قال اللهم إني أسألك بحرمة محمد أن لا تعذب هذا المية رفع الله عنه العذاب إلى يوم ينفخ في الصور

“*Kim bir müminin kabrini ziyaret eder ve Allah’ım! Senden Muhammed (s.a.v)’in hürmetine bu kabir sahibine azap etmemeni istiyorum derse Allah kıyamete kadar o kabir sahibinin üzerinden azabı kaldırır.*”

Birgivî (ö. 981/1573) *Etfâlû ahvâlî’l-müslimîn*¹³³⁵ adlı risalesinde isnadsız olarak rivayet etmiştir. Temel hadis kaynaklarında bu lafızla rivayet edilmiş bir hadise ulaşamadık.

¹³²⁹ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VIII, 119.

¹³³⁰ Ukaylî, *ed-Duâfâi’l-Kebîr*, I, 115; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, II, 258-259; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 185-186; Dârekutnî, *ed-Duâfâi ve’l-Metrûkîn*, s. 151; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII, 454-456; Zehebî, *Mîzân*, I, 293.

¹³³¹ Elbânî, *Silsiletü’z-zaîfe*, III, 397, no: 1246.

¹³³² Zehebî, *Mîzân*, I, 293.

¹³³³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 185-186.

¹³³⁴ Sehâvî, *el-Ecvibe*, I, 170.

¹³³⁵ Birgivî, *Resâilü el-Birgivî*, s. 121.

350. HADİS

ما من عبد يمر بقبر رجل كان يعرفه في الدنيا فيسلم عليه إلا عرفه ورد عليه السلام

“Hiçbir mümin kul yoktur ki tanıdığı bir mümin kişinin kabrine uğrar ve ona selam verirse o kişi onu tanır ve selamını alır.”

İbn Hibbân *el-Mecrûhîn*'de¹³³⁶, Temmâm er-Râzî (ö. 414/1023) *el-Fevâid*'inde¹³³⁷, Hatîb el-Bağdâdî *Târîhu Bağdad*'ta¹³³⁸ Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir. Zehebî *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da bu hadis hakkında şöyle demiştir: “Garîbtir. Zayıf olmakla beraber isnadında kopukluk vardır. Abdurrahman b. Zeyd'in Ebû Hüreyre'den hadis işittiğini bilmiyoruz.”¹³³⁹ İbn Hibbân ise onun hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: “O haberleri bilmeden kalb ediyordu ta ki isnadı mevkûfken mürselleri bilmeden merfu olarak nakletmesi çoğaldı bu sebeple terk edilmesi hak olmuştur.”¹³⁴⁰ Senedindeki Abdurrahman b. Zeyd'in zayıf oluşu hakkında icmâ vaki olmuştur.¹³⁴¹ Bu sebeple isnadı zayıftır.

351. HADİS

قراءة القرآن في الصلاة أفضل من قراءة القرآن في غير الصلاة

“Namazda okunan Kuran namaz dışında okunan Kuran'dan daha üstündür.”

Hadisin baş tarafı takti edilmiştir. Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da¹³⁴², Dârekutnî *el-Efrâd*'ında¹³⁴³ Âişe'den merfu olarak tahrir etmiştir. Deylemî *el-Firdevs*'te¹³⁴⁴ Ebû Hüreyre'den yakın lafızla merfu olarak rivayet etmiştir. Hadisin tamamı şöyledir: “Namazda okunan Kuran namaz dışında okunan Kuran'dan daha üstündür. Namaz dışında okunan Kuran ise tekbir ve tesbihten daha üstündür. Allah'ı anmak sadakadan

¹³³⁶ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 23-24.

¹³³⁷ Temmâm er-Râzî, Ebû'l-Kâsım Temmâm b. Muhammed b. Abdillâh el-Becelî er-Râzî ed-Dımaşkî, *el-Fevâid*, I-II, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1992, I, 63.

¹³³⁸ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 59-60.

¹³³⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XII, 590.

¹³⁴⁰ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 22.

¹³⁴¹ İbnü'l-Cevzî, *İlelü'l-mütenâhiye*, II, 911; Ukaylî, *Kitâbu'd-duâfâi'l-kebîr*, II, 332; Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XVII, 117; Zehebî, *Mizân*, II, 564.

¹³⁴² Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 518, no: 2049.

¹³⁴³ Tâhir el-Makdisî, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Ali el-Makdisî, *Kitâbü etrâfi'l-garâibi ve'l-efrâdi li'd-Dârekutnî*, I-III, tsh. Câbir b. Abdullâh es-Serî, by. 1428, II, 486.

¹³⁴⁴ Deylemî, *el-Firdevs*, III, 214, no: 4616.

daha üstündür. Sadaka ise oruçtan daha üstündür. Oruç ise cehenneme karşı bir kalkandır.”

Senedindeki Muhammed b. Sellâm el-Cumahî sebebiyle zayıftır. Sâlih Cezere “sadûktur” derken, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb (ö. 234/849) “Muhammed b. Sellâm’dan hadis yazılmaz. O kader hakkında ileri geri konuşan bir kimsedir; ancak ondan şiir yazılabilir hadis asla” demiştir.¹³⁴⁵ Dârekutnî ise bu hadisin “**Oruç cehenneme karşı bir kalkandır**”¹³⁴⁶ kısmının ilgili senedi hakkında garîb olduğunu, İsmail b. İbrâhim el-Mahzûmî’nin Muhammed b. Ka’b el-Kurazî’den olan rivayetinde teferrüd ettiğini nakletmiştir.¹³⁴⁷ Zehebî Ali b. Hüseyin b. Ali’den merfu olarak rivayet etmiş ve senedindeki Amr b. Cumey’ hakkında Yahya b. Maîn’in “yalancıdır”, Dârekutnî ve bir topluluğun “metrûk”, İbn Adî’nin “yalancılıkla itham ediliyordu”, Buhârî’nin ise “münkeru’l-hadîs” dediğini nakletmiştir. Netice olarak her iki hadisin isnadının çok zayıf olduğunu söyleyebiliriz.¹³⁴⁸

352. HADİS

إذا ختم العبد القرآن صلى عليه عند ختمه ستون ألف ملك

“Kişi Kuran’ı hatmettiğinde altmış bin melek ona dua eder.”

Süyûtî *Câmiu’s-sağîr*’de Deylemî’nin Amr b. Şuayb’ın dedesinden merfu olarak rivayet ettiğini zikretmiştir.¹³⁴⁹ Münâvî isnadına zayıf demiştir.¹³⁵⁰ Suyûtî aynı hadisi *Zeylû’l-leâliu’l-masnûa* eserinde Amr b. Şuayb’ın dedesinden merfu olarak nakletmiş ve senedindeki Abdullah b. Ziyâd b. Semân el-Mahzumî’nin yalancı, Hasan b. Ali Zekeriyâ’nın¹³⁵¹ hadis uydurmasıyla meşhur kişilerden biri olduğunu söylemiştir.¹³⁵² Şevkânî ve Elbânî de mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹³⁵³ Abdullah b. Ziyâd b. Semân’ı Saîd b. Abdülazîz (ö. 167/783), Mâlik b. Enes (ö. 179/795) İbrahim b. Sa’d (ö. 183/799) Ebû Dâvûd es-Sicistânî (ö. 275/889) yalancılıkla itham etmiştir.¹³⁵⁴ Netice

¹³⁴⁵ Zehebî, *Mizân*, III, 567-568.

¹³⁴⁶ Taberânî, *el-Evsat*, IV, 291, no: 4232.

¹³⁴⁷ Tâhir el-Makdisî, *el-Efrâd*, II, 486.

¹³⁴⁸ Zehebî, *Mizân*, III, 251.

¹³⁴⁹ Süyûtî, *Câmiu’s-sağîr*, I, 197, no: 1276.

¹³⁵⁰ Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 333.

¹³⁵¹ Zehebî, *Mizân*, I, 507.

¹³⁵² Süyûtî, *Zeylû’l-Le’âli’l-masnûa*, I, 124, no: 137.

¹³⁵³ Şevkânî, *el-Fevâid*, s. 310; Elbânî, *Silsiletü’z-zaîfe ve’l-mevzûa*, VI, 65, no:2550.

¹³⁵⁴ Zehebî, *Mizân*, II, 424; Mizzî, *Tehzibü’l-kemâl*, XIV, 529-532.

olarak isnadında metrûk kabul edilen ve hadis uyduran iki râvi sebebiyle mevzu olduğunu söyleyebiliriz.

353. HADİS

إن من أعرب القرآن كان له بكل حرف عشرون حسنة ومن قرأ بغير إعراب كان له بكل حرف عشر حسنات

“Kim Kur’an’ı irabına uyararak okursa her bir harfine karşılık yirmi sevap vardır. Her kimde irabına uyararak okumaz ise ona da her harfine karşılık on sevap vardır.”

Hadisin tamamını İbn Adî *Kâmil fi’l-duafâ*’da¹³⁵⁵, Beyhakî *Şuabu’l-îmân*’da¹³⁵⁶ Ömer b. Hattâb’dan merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Adî senedinde yer alan Nuh b. Ebî Meryem’in zayıf bir kimse olmasıyla beraber hadisin yazılabileceğini söylerken, İbnü’l-Kayserânî ise *Zehîratü’l-huffâz*’da¹³⁵⁷ metrûk olduğunu nakletmiştir. Buhârî, Müslim ve diğerleri onu metrûk sayarken, Hâkim onu uzun surelerin faziletleri hakkında hadis uydurmakla itham etmiştir.¹³⁵⁸ Netice olarak senedinde metrûk bir râvinin yer alması sebebiyle isnadı çok zayıftır.

354. HADİS

من استمع إلي آية من كتاب الله كانت له نورا يوم القيامة

“Kim Kur’an’dan bir ayet dinlerse bu kıyamet günü o kimse için bir nur olur.”

Ukaylî *Kitâbü’l-duafâi’l-kebîr*’de¹³⁵⁹ bu lafızla Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir. Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹³⁶⁰, İbn Şâhin *et-Tergîb*’inde¹³⁶¹ bir kısım ilavelerle Ebû Hüreyre’den merfu bir tarikile şöyle rivayet etmiştir:

من استمع إلي آية من كتاب الله عز وجل كتب له حسنة مضاعفة ومن تلاها كانت له نورا يوم القيامة

¹³⁵⁵ İbn Adî, *Kâmil fi’l-Duafâ*, X, 193-199.

¹³⁵⁶ Beyhakî, *el-Câmiu li-Şuabu’l-îmân*, III, 549, no: 2097.

¹³⁵⁷ İbnü’l-Kayserânî, *Zehîratü’l-Huffâz*, IV, 2364-2365.

¹³⁵⁸ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, IV, 279.

¹³⁵⁹ Ukaylî, *Duafâi’l-Kebîr*, III, 133.

¹³⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 191, no: 8494.

¹³⁶¹ İbn Şahîn, *Tergîb*, I, 219.

“Kim aziz ve celil olan Allah’ın kitabından bir ayet dinlerse o kimseye fazlasıyla iyilik yazılır. Kim de Allah’ın kitabını okursa bu kıyamet günü için o kimse için bir nur olur.”

Ukaylî hadisî senedinde zayıflık olduğuna işaret etmiştir.¹³⁶² Senedindeki Abbâd b. Meysere’yi Yahya b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel zayıf saymıştır.¹³⁶³ Yahya b. Main başka bir görüşünde ise Abbâd b. Meysere, Abbâd b. Râşid, Abbâd b. Kesîr ve Abbâd b. Râşid’in hadislerinin kavî olmadığını ancak yazılabileceğini söylemiştir.¹³⁶⁴ Irakî *el-Muğnî*’de¹³⁶⁵ hadiste zayıflık ve isnadında inkıtâ olduğunu belirtmiştir. Şuayb Arnaûd Abbâd b. Meysere’nin “leyyînü’l-hadîs” olduğunu, Hasan el-Basrî’nin Ebû Hüreyre’den hadis işitmediğini söylemektedir.¹³⁶⁶ Netice olarak isnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

355. HADİS

إن في بيوتات المسلمين المصابيح إلى العرش يعرفها مقربوا السموات السبع والأرضين السبع يقولون هذا النور من بيوتات المؤمنين التي يتلى فيها القرآن

“Müslümanların evlerinde ışığı arşa kadar yükselen kandiller vardır. Onun ışığını yedi kat semada ve yerde bulunan mukarrebûn melekleri bilirler ve şöyle derler: Bu nur içinde Kur’an okunan müminlerin evlerinden yükselen bir nurdur.”

Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932) *Nevâdiru’l-usûl*’de¹³⁶⁷ Ebû Hüreyre ve Ebu’d-Derdâ’dan (r. anhumâ) merfu olarak tahrîc etmiştir. Senedindeki Furât b. es-Sâib hakkında Buhârî “münkeru’l-hadîs” derken, Dârekutnî ve diğerleri onu metrûk kabul etmişlerdir.¹³⁶⁸ Netice olarak isnadı çok zayıftır.

356. HADİS

من قرأ القرآن فليسأل الله به الرضاء والجنة ولايسأل به الدنيا فإنه سيجيء أقوام يقرؤون القرآن يسألون به الناس

¹³⁶² Ukaylî, *ed-Du ‘afâü’l-Kebîr*, III, 133.

¹³⁶³ Zehebî, *Mîzân*, II, 378.

¹³⁶⁴ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 168.

¹³⁶⁵ Irakî, *el-Muğnî*, I, 230.

¹³⁶⁶ Ahmed, *Müsned*, XIV, 191, no: 8494, (Muhakkik Notu).

¹³⁶⁷ Hakîm et-Tirmizî, Muhammed b. Ali b. Hasan b. Bişr Ebû Abdillâh Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru’l-usûl fî ma’rifeti ehâdîsi’r-resûl*, I-VII, thk. Tefvîk Mahmud Tekeli, Dâru’n-Nevâdir, 1431/2010, Beyrut, I, 89.

¹³⁶⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-mîzân*, VI, 323.

“Kim Kur’an okursa Allah’tan cenneti ve onun rızasını istesin. Dünyalık bir şey istemesin zira ileride bir topluluk ortaya çıkacak ki onlar Kur’an okuyacaklar ve Kur’an’ı alet ederek insanlardan isteyeceklerdir.”

İmrân b. Husayn Kur’an okuyan ve okuduğu Kur’an ile insanlardan dünyalık talep eden bir kıssacıya rastlamış ve bu durumdan hoşlanmadığı için ona istircâda bulunmasını söylemiş ve bu durum üzerine Resûlullah’tan işittiği bu hadisi rivayet etmiştir. Ancak hadisin orijinal lafzında “cennet ve rıza” lafzı bulunmamaktadır. Tirmizî *Sünen*’inde¹³⁶⁹, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹³⁷⁰ İmrân b. Husayn’dan merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî hadisin hasen olduğuna hükmetmiş ve senesinde yer alan Hayseme hakkında Mahmûd’dan -İbn Gaylân- şöyle bir görüş nakletmiştir: “Bu kimse Câbir el-Cu’fî’nin kendisinden hadis rivayet ettiği Basralı Hayseme’dir. O Abdurrahman b. Hayseme değildir. Bu Hayseme Basralı bir şeyhtir. Ebû Nasr künyesiyle bilinir. Enes b. Mâlik’ten hadisler rivayet etmiştir. Câbir el-Cu’fî’de kendisinden hadis rivayet etmiş olup rivayet ettiği hadislerden biri de budur.” Şuayb Arnaûd İbn Ebî Hayseme’nin zayıf olması sebebiyle isnadının zayıf olduğunu, hadisin hasen li gayrih, Hasan el-Basrî’nin ise İmrân b. Husayn’dan hadis işitmediğini ifade etmektedir.¹³⁷¹ Ebû Bekir İbnü’l-Arabî (ö. 543/1148) *Âridatü’l-Ahvezî*’de¹³⁷² bu hadisin kavî¹³⁷³ olmadığına hükmetmiştir.

357. HADİS

أفضل الناس الحال المرتحل

“İnsanların en üstünü Kur’an’ı baştan sona hatmeden ve yeniden kıraate başlayan kimsedir.”

Tirmizî *Sünen*’inde¹³⁷⁴ İbn Abbas’tan merfu olarak tahrir etmiş ve şöyle demiştir: “Bu hadis garîb olup sadece İbn Abbas hadisini bu tarikle biliyoruz. İsnadı ise

¹³⁶⁹ Tirmizî, *Fedâilü’l-Kur’an*, 20, no: 2917.

¹³⁷⁰ Ahmed, *Müsned*, XXXIII, 167, no: 19944.

¹³⁷¹ Ahmed, *Müsned*, XXXIII, 167, no: 19944, (Muhakkik Notu).

¹³⁷² Ebû Bekir İbnü’l-Arabî, *Âridatü’l-Ahvezî*, XI, 39.

¹³⁷³ Kavî: “1. Hz. Peygamber’e ait olma ihtimali, ait olmama ihtimalinden daha çok olan hadis. Buna göre sahîh ve hasen hadis yerine kullanılan bir ıstılahtır. 2. Söylendikten sonra peşine, onu destekleyen bir âyet okunmuş hadis.” Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 159.

¹³⁷⁴ Tirmizî, *Kıraat*, 13, no: 2948.

kavî¹³⁷⁵ değildir.” Mübârekfûrî (ö. 1934) ise *Tuhfetu'l-ahvezî*'de¹³⁷⁶ senedindeki Sâlih el-Murî'nin zayıf olduğunu söylemiştir. İbnü'l-Esir el-Cezerî *en-Nihâye*'de¹³⁷⁷ bu hadisi örnek verdikten sonra “el-hâllü'l-mürtehil” kelimesini şöyle açıklamıştır: “Hz. Peygambere Yâ Rasulullah! Hangi amel Allah'a daha üstündür? Diye soruldu. Rasulullah da: “Konaklayıp sonra yoluna devam eden kimsedir” dedi. Ey Allah'ın Elçisi! o da nedir? denildi. Resûlullah: “Kur'an'ı baştan sona hatmeden ve Kur'an'ı yeniden tilavete başlayan kimsedir” dedi. Öyle ki o kimse tilavetiyle Kur'an'ı hatmeder ve yeniden Kur'an'ı baştan itibaren tilavet eder. Bu kişinin durumu yolcuya benzetilebilir. Yolcu varacağı yere ulaşmış orada konaklar, konakladıktan sonra yolcuğuna devam eder. Aynı şekilde Mekkeli hafızlarda Kur'an'ı hatmettikleri zaman yeniden başlar, Fatiha ve Bakara suresinin ilk beş ayetine kadar okurlar sonra kıraati keserler. Böyle yapan kişiyi el-hâllü'l-mürtehil olarak isimlendirirler.” Dârimî (ö. 255/869) *Sünen*'inde¹³⁷⁸ Zürâre b. Evfâ'dan merfu olarak tahrir etmiştir. Hâkim *Müstedrek*'te¹³⁷⁹ İbn Abbas hadisine yakın manada Ebû Hüreyre'den merfu bir tarikile rivayet edilen hadisi şahit getirmiştir. Ancak senedindeki Mikdâm b. Dâvud b. Telîd zayıftır.¹³⁸⁰ Bu sebeple isnadı şevahidiyle beraber zayıftır.

358. HADİS

من شهد خاتمة القرآن كان كمن شهد المغام حين تقسم ومن شهد فاتحة القرآن كان كمن

شهد فتحاً في سبيل الله

“Kur'an hatmedildiği zaman orada bulunan kimse ganimetler taksim edilirken bulunan kimse gibidir. Kim de Fatiha suresinin okunduğu esnada orada bulunan kişi Allah yolunda cihada çıkan kimse gibidir.”

¹³⁷⁵ Tirmizî hadisleri değerlendirirken kavî, ceyyid terimlerini sahih yerinde kullanır. İsmail Lütfi Çakan, “el-Câmiu's-Sahîh,” *DİA*, VII, 129-132, İstanbul, 1993.

¹³⁷⁶ Mübârekfûrî, Ebu'l-Ali Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim el-Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi Câmiu't-Tirmizî*, I-XII, tsh. Abdurrahman Muhammed Osman, Dâru'l-Fikr, Kahire, 1283-1353, VIII, 274-275.

¹³⁷⁷ İbnü'l-Esir el-Cezerî, *en-Nihâye fî garîbu'l-hadîs*, I, 430.

¹³⁷⁸ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *Müsnedü'd-Dârimî (Sünenü Dârimî)*, I-IV, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-Muğnî, Riyad, 1421/2000, Fezâilu'l-Kur'an, 33, no: 3519.

¹³⁷⁹ Hâkim, *Müstedrek*, I, 757-758, no: 2090.

¹³⁸⁰ Zehebî, *Mizân*, IV, 176.

Dârimî *Sünen*'inde¹³⁸¹ Ebû Kılâbe'den merfu olarak tahrir etmiştir. İsnadındaki Sâlih b. Beşîr el-Mürîyyî meşhur bir kıssacıdır. Hammâd b. Seleme Sâlih el-Mürîyyî'den hadis rivayet edildiğinde ilgili rivayet hakkında yalan olduğuna hükmetmiş, Yahyâ b. Maîn Seleme el-Bünânî'den rivayet ettiği bütün hadislerin batıl olduğunu, bir başka görüşünde onun hakkında “leyse bi şey” demiştir. Salih bir kimse olmakla birlikte Süleyman et-Teymî, Hişâm b. Hassân, Hasan el-Basrî, Sâbit el-Bünânî, Katâde b. Diâme gibi sika kimselerden münker rivayetler aktardığı, kıssa anlatmaya başladığında çocuğunu kaybeden anne gibi davrandığı söylenmiştir.¹³⁸² Ahmed b. Hanbel onun âsâr ve hadis sahibi olmadığını, Ebû Hâtîm er-Râzî de “münkeru'l-hadis” olduğunu söylemiştir.¹³⁸³ Ebû Kılâbe el-Cermî (ö. 104/722) tabîinden olduğu için bu hadis mürseldir fakat merfu olarak rivayet edilmiştir. Netice olarak isnadı çok zayıftır.

359. HADİS

من ختم القرآن فله دعوة مستجابة

“*Kim Kur'an'ı hatmederse onun kabul olacak bir duası vardır.*”

Taberânî *Mu'cemü'l-kebîr*'de İrbâd b. Sârîye'den merfu olarak tahrir etmiştir.¹³⁸⁴ Heysemî senedindeki Abdülhamîd b. Süleymân'ın zayıf olduğunu söylemiştir.¹³⁸⁵

360. HADİS

كان يأتي قبور الشهداء بأحد علي رأس كل حول فيقول السلام عليكم بما صبرتم فنعم عقب الدار

Nebî (s.a.v) Uhud şehitlerini ziyaret ettiğinde şöyle derdi: “Sabretmenize karşılık selam size. Dünya yurdunun sonucu olan (cennet) ne güzeldir.”

Abdurrezzâk es-San'ânî el-Musannef'inde Muhammed b. İbrâhim et-Teymî'den mürsel olarak tahrir etmiştir.¹³⁸⁶ Zehebî tabîinin sika râvilerinden olduğunu ve onu sika kabul ettiğini, insanların tevsiik ettiğini, Ahmed b. Hanbel'in “münker rivayetleri

¹³⁸¹ Dârimî, *Fezâilu'l-kur'an*, 33, no: 3798.

¹³⁸² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 419-421.

¹³⁸³ İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 395.

¹³⁸⁴ Taberânî, *el-Kebîr*, XVIII, 259, no: 647.

¹³⁸⁵ Heysemî, *Zevâid*, VII, 172.

¹³⁸⁶ Abdurrezzâk, *el-Musannef* III, 573-574, no: 6716.

vardır” dediğini, Şeyhayn’ın onunla ihticâc ettiğini söylemiştir.¹³⁸⁷ Elbânî münker olduğuna hükmetmiştir.¹³⁸⁸ Hadisin orijinal metninde “Uhud” lafzı yoktur. İsnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

361. HADİS

من قرأ القرآن باعراب فله أجر شهيد

“*Kim Kur’ân’ı irabına uyarak okursa ona şehit sevabı verilir*”.

Muttaki el-Hindî *Kenzu’l-ummâl*’da¹³⁸⁹ Ebû Nuaym’ın Huzeyfe b. Yemân’dan rivayet ettiğini nakletmiştir. Kurtûbî *el-Câmiu li-ahkâmi’l-Kur’ân* adlı tefsirinde Şa‘bî tarikiyle Abdullah b. Ömer’den mevkuf olarak rivayet etmiştir.¹³⁹⁰ Senedindeki Abbâd b. Kesîr es-Sekafî el-Basrî hakkında Yahya b. Maîn “hadisi zayıftır” diğer bir görüşünde ise “hadisi yazılmaz” demiştir. Buhârî ve Nesâî onu metrûk bir râvi olarak addetmiştir. Dârekutnî zayıf saymıştır.¹³⁹¹

362. HADİS

السلام عليكم أهل الديار من المؤمنين والمسلمين وإنا إن شاء الله للاحقون أسأل الله لنا ولكم العافية

“*Selâm size ey bu diyarın mümin ve Müslüman olan sakinleri! Bizler de inşallah size katılacağız. Allah’tan bize ve size afiyet dilerim.*”

Müslim *Sahîh*’inde Süleyman b. Büreyde’nin babasından merfu olarak tahrir etmiştir.

363. HADİS

من صلي علي عند قبري سمعته ومن صلي من بعيد أعلمته

“*Kim kabrimin yanında bana salâtu selam getirirse onu iştirim. Kim de uzaktan bana salâtu selam getirirse o bana bildirilir.*”

¹³⁸⁷ Zehebî, *Mîzân*, III, 445.

¹³⁸⁸ Elbânî, *Silsiletü’z-zaîfe*, XIV, 306, no: 6629.

¹³⁸⁹ Muttakî el-Hindî, *Kenzu’l-Ummâl*, I, 534, no: 2391; Deylemî, *el-Firdevs*, VI, 28, no: 5571.

¹³⁹⁰ Kurtûbî, *el-Câmiu li-ahkâmi’l-kur’ân*, I, 42.

¹³⁹¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, XVI, 147-148.

Sehâvî *el-Ecvibetü'l-merziyye*'de¹³⁹² isnadının ceyyid olduğunu, bu hadisi Ebu's-Şeyh'in *Kitâbü's-sevâb*'da Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir ettiğini, İbn Kayyîm el-Cevziyye'nin "garibtir" dediğini söylemiştir.

Bir başka rivayette ise şöyle nakledilmiştir:

من صلي علي عند قبري وكل ملك بها يبلغني

"Kim kabrimin yanında bana salâtu selam getirirse görevlendirilen bir melek onu bana ulaştırır."

Ukaylî *Kitâbu'd-duafâi'l-kebîr*'de¹³⁹³, Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da¹³⁹⁴ Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir. Ukaylî bu hadisin aslı olmadığını söylemiştir. Senedindeki Muhammed b. Mervan es-Süddî muhaddisler tarafından metruk kabul edilmiş, bazıları da onu yalancılıkla itham etmiştir.¹³⁹⁵ Elbânî mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹³⁹⁶ Hz. Peygambere salâtu selam getirme konusunda Abdullah b. Mesûd, Ebû Hüreyre'den (r. anhüm) vârid olan sahih hadislerde bulunmaktadır.¹³⁹⁷ Netice olarak metruk kabul edilen ve yalancılıkla itham edilen Muhammed b. Mervan es-Süddî sebebiyle isnadı çok zayıftır.

364. HADİS

ما الميت في القبر إلا كالغريق المتغوث ينتظر دعوة تلحقه من أب أو أم أو أخ أو صديق فإذا لحقته كان أحب إليه من الدنيا وما فيها وإن الله عز وجل ليدخل علي القبور من دعاء أهل الأرض أمثال الجبال وإن هدية الأحياء إلي الأموات الاستغفار لهم

"Ölünün mezardaki hali denizde boğulmak üzere olup da yardım isteyen kimsenin hali gibidir. Boğulmak üzere olan kimse kendisini kurtaracak birini beklediği gibi, ölü de anne babasından, kardeşinden ya da dostundan gelecek bir duayı gözler. Kendisini kurtaracak bir dua geldiği zaman bu durum ona dünya ve içindekilerden daha sevimli gelir. Aziz ve Celil olan Allah da yaşayanların duaları

¹³⁹² Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-merziyye*, III, 928; *el-Kavlü'l-bedî' fi's-salâti ale'l-habîb fi's-şefî'*, thk. Muhammed Avvâme, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2002, s. 313.

¹³⁹³ Ukaylî, *Kitâbu'd-duafâi'l-kebîr*, IV, 137.

¹³⁹⁴ Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, III, 141, no: 1481.

¹³⁹⁵ Zehebî, *Mîzân*, IV, 33.

¹³⁹⁶ Elbânî, *Silsiletü'z-zaîfe*, I, 366.

¹³⁹⁷ Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 97, no: 2041, 2042; Ahmed, *Müsned*, XVI, 478, no: 10815; Nesâî, *Salât*, 493, no: 1206.

sebebiyle ölümlere dağlar kadar rahmet eder. Yaşayanların da ölümler için hediyesi onlara istiğfar etmektir.”

Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da Abdullah b. Abbas'tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.¹³⁹⁸ Senedindeki İbn Ebî Ayyâş'ın rivayetinde teferrüd ettiğini söylemiş ve bu hadis ile ilgili iki görüş nakletmiştir. İlki Ebû Ali el-Hâfız'dan şu görüşü nakletmiştir: “*Abdullah b. el-Mübârek tarikiyle gelen bu hadis garibtir. Abdullah b. el-Mübârek (ö. 181/797) Horasan ehli arasında bulunmadı ancak hadisi Fadl b. Muhammed'den yazdım.*” İkinci olarak Ahmed b. Hanbel'in şu naklini aktarmıştır: “*İbn Huzeyme bu hadisin mana olarak bir kısmını Ebû Bekir, Muhammed b. Ayyâş, Abdullah b. el-Mübârek, İbni Ebî Ayyâş tarikiyle rivayet etmiştir.*” Zehebî, senedindeki Muhammed b. Câbir b. Ebî Ayyâş el-Musîsî'yi tanımadığını, rivayetinin mevzu olduğunu, Râzî'nin hadise “onlar adına sadaka vermek” lafzını ziyade ettiğini söylemiştir.¹³⁹⁹ Senedindeki Fazl b. Musa el-Antakî'yi Darâkutnî “kezzâb” vasfıyla cerh etmiş ve hadis uyduğunu, İbn Adî hadis çaldığını ve hadis metinlerine ekleme çıkarma yaptığını söylemiştir.¹⁴⁰⁰ Netice olarak isnadı çok zayıftır.

365. HADİS

ذاك عبدالله ألم تعلم أن الله قبض أرواحهم فجعلها في قناديل من زبرجد وياقوت ثم علقها وسط الجنة فإذا كان الليل ردت إليهم أرواحهم فلا تزال كذلك حتي إذا طلع الفجر ردت أرواحهم إلي مكانها الذي كانت فيه

“O Abdullah b. Amr b. Hirâm'dır. Bilmez misin ki Allah onların ruhlarını kabzeder böylece yakut ve zebercetten kandiller içine koyar. Sonra da cennetin ortasına asar. Gece olduğu zaman ruhları bedenlerine döndürülür. Bu hal ta ki fecir doğuncaya kadar devam eder. Ruhları da ait oldukları mekâna (cennete) döndürülür.”

¹³⁹⁸ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 300-301, no: 7527; XI, 472, no: 8855.

¹³⁹⁹ Zehebî, *Mizân*, III, 496.

¹⁴⁰⁰ Zehebî, *Mizân*, 358.

Suyûtî *Şerhu's-sudûr*'da¹⁴⁰¹, İbn Receb (ö. 795/1393) *Ehvâlû'l-kubûr*'da¹⁴⁰² Ebû Abdullah b. Mende'nin Talha b. Ubeydullâh'tan zayıf bir isnadla merfu olarak tahrir ettiğini nakletmiştir.

366. HADİS

أدخلوا الحبيب إلي حبيبه فإن الحبيب إلي الحبيب مشتاق

“*Sevgiliyi sevgilinin yanına koyunuz. Çünkü sevgili sevdiğine çok düşkündür.*”

İbn Asâkir *Târîhu Dimaşk*'ta Ali b. Ebî Tâlib'den mevkuf olarak tahrir etmiş ve şöyle demiştir: “Ebû Tâhir Mûsâ b. Muhammed b. Atâ el-Makdisî'nin münker bir rivayetidir. Râvilerinden Abdülcelîl el-Müzenî ise meçhul bir kimsedir. Mahfûz (sahih) olan şudur ki, Ebûbekir'in cenazesini karısı Esmâ binti Umeys'in yıkamış olmasıdır.”¹⁴⁰³ İbn Hacer de Ebû Tahir'in yalancı ve bu haberin uydurma olduğunu söylemiştir.¹⁴⁰⁴

367. HADİS

أكثرُوا ذكر هادم اللذات الموت

“*Bütün lezzetleri kökünden kesip atan -yikan- ölümü çokça hatırlayınız.*”

Tirmizî¹⁴⁰⁵ ve İbn Mâce¹⁴⁰⁶ *Sünen*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî hadisin hasen garîb olduğuna hükmetmiş ve bu konuda Ebû Saîd'den de hadis rivayet edildiğini söylemiştir. هدم fiili sözlükte “kesmek ve bir şeyi hızlıca yemek” anlamına gelmektedir.¹⁴⁰⁷ Hâkim Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.¹⁴⁰⁸ Şuayb Arnaûd ise isnadına hasen demiştir.¹⁴⁰⁹ Bu hadis هادم اللذات “lezzetleri yikan ölüm” lafzıyla Enes b. Mâlik'ten de merfu olarak rivayet edilmiştir.¹⁴¹⁰

¹⁴⁰¹ Suyûtî, *Şerhu's-Sudûr bi Şerhi Hâl'il-Mevtâ ve'l-Kubûr*, thk. Ahmed Hamd İmâm, Dâru'l-Medenî, Kahire, 1985, s. 196.

¹⁴⁰² İbn Receb, Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrâhmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dimaşkî, *Ehvâlû'l-Kubûr ve Ahvâlû Ehlihâ ile'n-Nüşûr*, thk. Muhammed Nizâmiddîn el-Füteyyih, Dâru'z-Zamân, 2012, Medine, s. 130.

¹⁴⁰³ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXX, 436-437.

¹⁴⁰⁴ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 62.

¹⁴⁰⁵ Tirmizî, *Zühd*, 4, no: 2307; *Sıfâtü'l-Kıyâme*, 91, no: 2460.

¹⁴⁰⁶ İbn Mâce, *Zühd*, 31, no: 4258.

¹⁴⁰⁷ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, V, 257, 258.

¹⁴⁰⁸ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 357, no: 7909.

¹⁴⁰⁹ İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, VII, 261, no: 2994, (Muhakkik Notu).

¹⁴¹⁰ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 246, no: 802.

Ancak bu lafız ve farklı lafızlarla rivayet edilmesinin râvilerin hatası olduğunu söyleyen muhaddisler olmuştur.¹⁴¹¹ Netice olarak bu hadis Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer¹⁴¹², Enes b. Mâlik'ten merfu olarak rivayet edilmiştir. Münzirî, Ebû Saîd el-Hudrî hadisinin senedindeki Ubeydullah b. Velîd el-Vassâfî hakkında “vâhin”¹⁴¹³ demekle beraber Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik tarikiyle gelen hadisin isnadının hasen olduğuna hükmetmiştir.¹⁴¹⁴ Netice olarak şevahidiyle beraber isnadının hasen olduğunu söyleyebiliriz.

368. HADİS

من حمل جنازة أربعين خطوة كفرة له أربعين له كبيرة

“Her kim bir cenazeyi kırk adım taşırsa o kişinin kırk büyük günahı affolunur.”

İbn Âbidîn *Reddû'l-muhtâr*'da¹⁴¹⁵ bu lafızla isnadsız olarak rivayet etmiştir. Bu hadisi yakın lafız ve manayla İbn Asâkir *Târîhu Dımaşk*'ta¹⁴¹⁶ Vâsile b. Eska' dan merfu olarak şu lafızla tahrir etmiştir:

من حمل بجوانب السرير الأربع غفر له أربعين كبيرة

“Her kim cenazenin dört yanından taşırsa o kişinin kırk büyük günahı affolunur.”

İsnadı zayıftır.¹⁴¹⁷ Taberânî ise *Mu'cemu'l-evsat*'ta¹⁴¹⁸ aynı lafızla Enes b. Mâlik'ten merfu olarak şöyle tahrir etmiştir:

من حمل جوانب السرير الأربع كفر الله عنه أربعين كبيرة

¹⁴¹¹ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, VI, 594; Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu mişkâtî'l-Mesâbîh (el-İkmâl fî Esmâ'ir-Ricâl)*, I-XI, thk. Cemâl Aytânî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422, IV, 66.

¹⁴¹² Beyhakî, , X, 138, no: 10074.

¹⁴¹³ Vâhî/Vâhin: “Başka bir rivayetinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre bir değerlendirme yapmak üzere itibar için alınabilen zayıf hadis; 2. Cerhin Zehebî ve Irâkî'ye göre dördüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirilmek üzere yani itibar için alınır.” Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 355.

¹⁴¹⁴ Münzirî, *Terğîb ve't-terhîb*, IV, 118.

¹⁴¹⁵ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, III, 135.

¹⁴¹⁶ İbn İshâk, *Târîhu Dımaşk*, XXVII, 81.

¹⁴¹⁷ Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, VI, 122, no: 8648.

¹⁴¹⁸ Taberânî, *el-Evsat*, VI, 99-100, no: 5920.

“Her kim cenazenin dört yanından taşırırsa Allah o kişinin kırk büyük günahını örter.”

Taberânî hadisin senedinde Ali b. Ebî Sâre’nin teferrüd ettiğini belirtmiştir. Heysemî isnadında Ali b. Ebî Sâre’nin zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁴¹⁹ Netice olarak her iki hadisin isnadı da zayıftır.

369. HADİS

لا تتبع الجنازة بصوت ولا نار

“Cenazeyi yüksek sesle ve ateşle uğurlamayın.”

Ebû Dâvud *Sünen*’inde¹⁴²⁰, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹⁴²¹ Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir. Hadisin sonunda “cenazenin önünden yürümeyiniz” ziyadesi vardır. Şuayb Arnaûd hadisin hasen li gayrih, üç meçhul râvi sebebiyle de isnadının zayıf olduğunu söyler. Elbânî bu hadisi destekleyecek merfu¹⁴²² ve mevkuf¹⁴²³ şahitlerinin olduğunu söylemektedir.¹⁴²⁴

370. HADİS

إن آدم غسلته الملائكة بماء وسدر وكفنوه وألحدوله ودفنوه وقالوا هذه سنتكم يا بني آدم في موتاكم

“Âdem a.s vefat edince melekler onu su ve sidir ile yıkadılar. Onu kefenlediler, lahit yapıp gömdüler ve “İşte ey Âdemoğulları! Ölülerinize uygulayacağınız âdetiniz bu olacaktır” dediler.”

Hiz. Âdem’in vefatıyla ilgili konuda Taberânî el-*Mucemu’l-evsat*’ta¹⁴²⁵ Übey b. Ka’b’dan merfu olarak iki hadis tahrir etmiştir. Heysemî birinin senedinde Hüseyin b. Ebi’s-Serî’nin olduğunu İbn Hibbân’ın onu tevsik ettiğini, cumhurun tazîf ettiğini, diğer senetteki Ravh b. Eslem’i de aynı şekilde İbn Hibbân tevsik ederken cumhurun onu

¹⁴¹⁹ Heysemî, *Zevâid*, III, 26.

¹⁴²⁰ Ebû Dâvud, *Cenâiz*, 46, no: 3171.

¹⁴²¹ Ahmed, *Müsned*, XVI, 511-512, (no: 10880, Muhakkik Notu).

¹⁴²² İbn Mâce, *Cenâiz*, 18, no: 1487; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 479, no: 5668; (Muhakkik Notu: Şuayb Arnaûd tüm şevâhidi ve tarikleriyle beraber hasen olduğunu, isnadının ise zayıf olduğunu belirtmektedir.) Ebû Ya’lâ, *Müsned*, V, 38, no: 2627.

¹⁴²³ Müslim, *İman*, 54, no: 121.

¹⁴²⁴ Elbânî, *Ahkâmü’l-cenâiz ve bideuhâ*, Mektebetü’l-Meârif, Riyâd, 1412/1992, s. 91.

¹⁴²⁵ Taberânî, *el-Evsat*, VIII, 157, no: 8261; IX, 105-106, no: 9259.

zayıf onu gördüğünü, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 290/903) *Zevâid*'inde¹⁴²⁶ Utey b. Damra'dan merfu olarak tahric ettiği hadise dair ise Utey b. Damra dışında ricâlinin *Sahîh*'in ricâli olduğunu, Atiyye'nin de sika bir kimse olduğunu belirtmektedir.¹⁴²⁷ Heysemî'nin değerlendirmelerini dikkate alarak Utey b. Damra'dan rivayet edilen hadisin isnadı hasen, Taberânî'nin Übey b. Ka'b'dan rivayet ettiği hadisin isnadı ise zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

371. HADİS

إنما خلقتم للأبد ولكنكم تنقلون من دار إلى دار

“Sizler ancak ebediyet için yaratıldınız. Ancak bir evden başka bir eve göç ettirilirsiniz.”

Ebû Nuaym *Hilye* 'de¹⁴²⁸ Ebû Muhammed Abdullah (ö. 365/976), İbn Mitteveyh Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed b. Hasan (ö. 302), Süfyân b. Vekî' (ö. 197/812) Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814), Amr b. Dînâr (ö. 126/744 [?]), Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720) tarihiyle mürsel olarak tahric etmiştir. Hadisin senedinde yer alan İbn Mitteveyh'in Süfyân b. Vekî' ile mülâki olması ve ondan hadis işitmesi mümkün görünmemektedir. Tebe-i tâbiîn dönemi en son sahâbînin vefatından (h.110) hicrî 220'ye kadar devam eden zaman kesitini kapsayan bir devredir. Süfyân b. Vekî' ise tebe-i tâbiîn tabakasındandır. Bu sebeple bu hadis munkatı' ve isnadı zayıftır. Ebû Nuaym bu hadisin bir benzerini Ebû Muhammed b. Hayyân, Ahmed b. Muhammed b. Saîd, Ahmed b. Abde, Süfyân b. Uyeyne, Ömer b. Abdülazîz tarihiyle mürsel olarak rivayet etmiştir. Bu isnatta zayıftır zira Süfyân b. Uyeyne Ömer b. Abdülazîz'den hadis işitmemiştir.

Bu hadisin şahidini, İbn Ebi'd-Dünyâ (ö. 281/894) *Kitâbü 'z-züh'd*'de¹⁴²⁹ Ahmed b. Muhammed el-Basrî, babası, Hasan b. Muhammed el-Hadramî tarihiyle Ömer b. Abdülazîz'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Bu tarikte ise Hasan b. Muhammed el-Hadramî meçhul bir kimsedir. İbn Ebî Hâtim *el-Cerh ve't-Ta'dîl*'de Ahmed b.

¹⁴²⁶ Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Zevâidü Abullah b. Ahmed b. Hanbel fi'l-Müsne'd*, thk. Âmir Hasan Sabrî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1410/1990, s. 207.

¹⁴²⁷ Heysemî, *Zevâid*, VIII, 199.

¹⁴²⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 287.

¹⁴²⁹ İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî, *Kitâbü 'z-Züh'd*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1999, s. 166.

Muhammed el-Basrî hakkında “sadûk” demiştir.¹⁴³⁰ Hatîb el-Bağdâdî bu râviden babası babasından da İbn Ebî'd-Dünyâ'nın hadis rivayet ettiğini söylemiştir.¹⁴³¹ Netice olarak Süfyân b. Vekî' ile İbn Mitteveyh mülaki olmamıştır. Ebû Nuaym ikinci tarikte Amr b. Dînâr'ı zikretmemiş ve Süfyân b. Vekî' Ömer b. Abdülazîz'den hadis işitmemiştir. Senedin kalan ricâli güvenilir kişilerdir. Manası sahih olmakla birlikte hadisin munkatı' ve isnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

372. HADİS

الناس نيام فإذا ماتوا انتهبوا

“İnsanlar uykudadır ölünce uyanırlar.”

Suyutî *ed-Dürerü'l-müntesire*'de¹⁴³², Ali el-Kârî *Mevzûâtü'l-Kübrâ*'da¹⁴³³ bu haberin Ali b. Ebî Tâlib'in (r.a) sözü olduğunu söylemiştir. Aclûnî de Hz. Ali'nin sözü olarak nakletmiş ve Şa'rânî'nin (ö. 973/1565) ise *Tabakât*'ında Sehl et-Tüsterî'nin biyografisinde onun sözü olarak şöyle yer verdiğini söylemiştir: “İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar, uyandıklarında pişman olurlar, pişmanlıkları onlara fayda vermez.”¹⁴³⁴

373. HADİS

أيما مسلم قرئ عنده إذا نزل به ملك الموت سورة يس نزل بكل حرف من سورة يس عشرة أملاك يقومون بين يديه صفوفًا يصلون عليه ويستغفرون له ويشهدون غسله ويتبعون جنازته ويصلون عليه ويشهدون دفنه و أيما مسلم قرأ يس وهو في سكرات الموت لم يقبض ملك الموت روحه حتى يجيئه رضوان خازن الجنة بشربة من شراب الجنة فيشربها وهو علي فراشه فيقبض ملك الموت روحه وهو ريان فيمكث في قبره وهو ريان ويبعث يوم القيامة وهو ريان ولا يحتاج حوض من حياض الأنبياء حتى يدخل الجنة وهو ريان

“Herhangi bir Müslümanın -hastanın-¹⁴³⁵ yanında Yasin suresi okununca ölüm meleği geldiği zaman okunan Yasin suresinin her bir harfî kadar on melek iner.

¹⁴³⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 73.

¹⁴³¹ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VI, 69.

¹⁴³² Suyutî, *Dürerü'l-Müntesire*, 197.

¹⁴³³ Ali el-Kârî, *Mevzûâtü'l-Kübrâ*, 353.

¹⁴³⁴ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 374, no: 2795.

¹⁴³⁵ Sa'lebî *el-Keşf ve'l-Beyân* adlı tefsirinde “herhangi bir hastanın yanında” lafzıyla Übey b. Ka'b'dan merfu olarak tahrir etmiştir. Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân* VIII, 119.

O melekler ölünün önünde namazı için saf tutarlar ruhunun kolayca teslim olması için dua ederler, bağışlanması için istiğfar ederler, cenazesini yıkarlar, takip ederler, namazını kılarlar ve gömülmesine şahitlik ederler. Ve herhangi bir Müslümanın yanında Yasin okunur da o kişi de ölüm döşeginde olursa cennet bekçisi Ridvan cennet şerbetlerinden bir şerbetle gelinceye kadar ölüm meleği o kimsenin ruhunu teslim almaz. Ridvan ölüm döşegindeki Müslümana cennet şerbetini içirir ölüm meleği o kişinin ruhunu suya doymuş olarak alır. O kimse kabrindeyken suya doymuş olarak konaklar, kıyamet günü suya doymuş olarak diriltilir, peygamberlerin havuzundan bir havuza su için bile ihtiyaç duymaz ta ki cennete suya doymuş olarak girer.”

Kudâî *Müsned*'inde¹⁴³⁶ Zekerîya b. Yahyâ, Şebâbe, Mahled b. Abdülvâhid, Ali b. Yezid b. Cüdan, Atâ b. Ebî Meymûne, Zir b. Hubeyş, Übey b. Ka'b tarikiyle merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Hibbân Mahled b. Abdülvâhid hakkında şöyle demiştir: “*Münkeru'l-hadis cidden. Sika râvilerin hadislerine benzemeyen münker şeyler konusunda teferrüd eder.*”¹⁴³⁷ İbn Hibbân Şebâbe, Mahled b. Abdülvâhid, Ali b. Yezid b. Cüdan, Atâ b. Ebî Meymûne, Zir b. Hubeyş, Übey b. Ka'b isnadıyla rivayet edilen uzun surelerin fazileti hakkındaki hadisin batıl olduğunu söylemiştir.¹⁴³⁸ İbnü'l-Cevzî *Mevzûât*'ında, Suyûtî *el-Leâli'l-masnûa*'da İbn Hibbân'ın bu görüşüne yer vermiştir.¹⁴³⁹ Ebû Hâtim er-Râzî Mahled b. Abdülvâhid'in hadisinin zayıf olduğunu, el-Ezdî ise onun yalancı ve hadis uyduran biri olduğunu söylemiştir.¹⁴⁴⁰ Şevkânî'de ilgili hadisin bütün tariklerinin batıl olduğunu, surelerin fazileti konusunda Übey b. Ka'b tarikiyle hadislerin uydurma olduğu konusunda hadis hafızlarının arasında ihtilaf olmadığını söylemektedir.¹⁴⁴¹ Elbânî'de Yasin suresi ile ilgili hadisin isnadının uydurma olduğunu, Zekerîyâ el-Ensârî'nin (ö. 926/1520) Beyzâvî'nin tefsirine yazdığı *Fethu'l-celîl bi beyâni hafîyyi Envâri't-Tenzîl* adlı hâşiyesinde bu hadise mevzu hükmünü verdiğini söylemektedir.¹⁴⁴² Netice olarak Mahled b. Abdülvâhid'in aşırı derecede münker

¹⁴³⁶ Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 130-131, no: 1036.

¹⁴³⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 385.

¹⁴³⁸ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VIII, 16.

¹⁴³⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 240; Suyûtî, *el-Leâliu'l-Masnûa*, I, 227.

¹⁴⁴⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 348; İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Duafâi ve'l-Metrûkîn*, III, 111.

¹⁴⁴¹ Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmûa*, s. 296.

¹⁴⁴² Elbânî, *Silsiletü'z-Zaîfe*, XII, 792.

rivayetleri olması, yalancılık ve hadis uydurmakla itham edilmesi, bu hadisin isnadının ve bütün tariklerinin mevzu kabul edilmesi sebebiyle bu hadis mevzudur.

374. HADİS

كان رسول الله لا يصلي علي رجل مات وعليه دين فأتى بميت فقال عليه دين فقالوا نعم
ديناران فقال صلوا علي صاحبكم فقال أبو قتادة هما علي يا رسول الله فصلي عليه

“Resûlüllah borçlu olarak ölmüş kimsenin namazını kılmazdı. Bir cenaze getirildi. Rasulullah: “Üzerinde borcu var mı?” dedi. Sahabiler: “Evet iki altın borcu var” dediler. Resûlüllah: “Öyleyse arkadaşınızın cenaze namazını siz kılın” buyurdu. Bunun üzerine Ebû Katâde (r.a): “Ben o iki altını üstleniyorum ey Allah’ın Elçisi!” dedi. Sonra Rasulullah borçlu kimsenin namazını kıldı.”

İbn Hibbân *Sahîh*’inde Câbir b. Abdullah’tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadının Şeyhayn’ın şartına göre sahih olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁴³

375. HADİS

إذا تحيرتم في الأمور فاستعينوا بأهل القبور

“İşleriniz konusunda şaşırdığınızda kabir ehlinen yardım isteyin.”

Aclûnî *Keşfu’l-hafâ*’da¹⁴⁴⁴ İbn Kemal Paşa’nın el-*Erbâin*’inde¹⁴⁴⁵ bu haberi rivayet ettiğini zikretmekle yetinmiştir. İbn Teymiyye (ö. 728/1328) bu konuda şöyle demiştir: “İnsanların -hadis- diye naklettiklerinden biri de şu dur ki: “İşlerinizde şaşıırırsanız kabir ehlinen yardım isteyin” bu söz ya da benzeri ulemanın ittifakıyla mevzu ve yalan bir sözdür”.¹⁴⁴⁶

376. HADİS

نهيتكم عن زيارة القبور فزوروها

“Size kabirleri ziyaret etmeyi yasaklamıştım. Artık ziyaret edebilirsiniz.”

¹⁴⁴³ İbn Hibbân, *el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, VII, 334-335, (no: 3064, Muhakkik Notu).

¹⁴⁴⁴ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, I, 101.

¹⁴⁴⁵ İbn Kemâl Paşa, *Resâil-i İbn Kemâl*, I, 62.

¹⁴⁴⁶ İbn Teymiyye, Ebû’l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *İktizâû’s-Sırâti’l-Müstakîm li Muhâlefeti Ashâbi’l-Cahîm*, I-II, thk. Nâsır b. Abdülkerîm el-Akl, Dâru İşbiliyye, Riyâd, 1419/1998, II, 196.

Müslim *Sahîh*'inde¹⁴⁴⁷, Ebû Dâvud *Sünen*'inde¹⁴⁴⁸, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde¹⁴⁴⁹ Büreyde b. Hasîb el-Eslemî (r.a) rivayet etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadına sahih demiştir.¹⁴⁵⁰

377. HADİS

يا فلان ابن فلان و يا فلان ابن فلان هل وجدتم ما وعدكم الله و رسوله حقا فاني قد وجد
ت ما وعدني الله حقا قال عمر يا رسول الله كيف تكلم أجساد لا أرواح فيها قال ما أنتم بأسمع لما
أقول منهم غير أنهم لا يستطيعون أن يردوا علي شيأ

“Ey falan oğlu falan ve filan oğlu filan! Allah ve Rasulünün size vaat ettiklerini gerçek buldunuz mu? Ben bana Allah’ın vaat ettiğini gerçek buldum.”

Hiz. Ömer (r.a) dedi ki: “Ey Allah’ın Resulü! Ruhlu olmayan cesetlere nasıl hitap ediyorsunuz? Diye sorunca Peygamberimiz dedi ki: *“Benim söylediklerimi siz onlardan daha iyi işitecek değilsiniz. Şu bir gerçek ki onlar bana cevap veremezler.”*

Müslim *Sahîh*'inde¹⁴⁵¹ Enes b. Mâlik'ten (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Müslim'in aynı bapta rivayet ettiğı hadisteki müşrik kimseler şunlardır: *“Ey Ebû Cehîl b. Hişâm, Ümeyye b. Halef, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa! Rabbinizin size hak olarak vaad ettiğı gerçeğini buldunuz değil mi? Yemin olsun ben rabbimin bana vaat ettiğini hak olarak buldum.”*

378. HADİS

إن الميت إذا وضع في قبره إنه ليسمع خفق نعالهم إذا انصرفوا

“Şüphesiz ki ölü kabrine konulduğu zaman, kendisini getirenlerin ayak seslerini oradan ayrılırken çok iyi işitir.”

Müslim *Sahîh*'inde¹⁴⁵² Enes b. Mâlik'ten (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

¹⁴⁴⁷ Müslim, Cenâiz, 36, 977.

¹⁴⁴⁸ Ebû Dâvud, Eşribe, 8, no: 3698.

¹⁴⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 55, nr. 22958.

¹⁴⁵⁰ Ebû Dâvud, Eşribe, 8, no: 3698 (Muhakkik notu).

¹⁴⁵¹ Müslim, Cennet, 17, no: 2873, 2874.

¹⁴⁵² Müslim, Cennet, 17, no: 2870.

379. HADİS

خير الدواء القرآن

“İlaçların en hayırlısı Kuran’dır.”

İbn Mâce *Sünen*’inde Ali b. Ebî Tâlib’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁴⁵³ Bûsîrî râvilerinden Hâris b. Abdullah el-Hemedânî’nin zayıf olduğunu, bu hadisin Hâkim’in *Müstedrek*’te Abdullah b. Mesud’dan merfu ve mevkuf olarak rivayet ettiği bir şahidi olduğunu söylemiştir.¹⁴⁵⁴

380. HADİS

إن العين تدمع والقلب يحزن ولانقول إلا ما يرضي ربنا وإنا بفراقك يا إبراهيم لمحزونون

“Göz yaşarır, kalp hüzünlenir. Biz rabbimizi gücendirecek bir şey söylemeyiz. Ey İbrahim! Ayrılığınla çok mahzunuz.”

Buhârî *Sahîh*’inde Abdurrahman b. Avf’dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁴⁵⁵

381. HADİS

لاتسبوا الأموات فتؤذوا الأحياء

“Ölülere sövmeyin, dirileri incitirsiniz.”

Tirmizî *Sünen*’inde¹⁴⁵⁶, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde Muğîre b. Şu‘be’den merfu olarak rivayet etmiştir. Şuayb Arnaûd, Şeyhayn’ın şartına göre isnadına sahih demiştir.¹⁴⁵⁷

3.8. Sahabenin Fazileti İle İlgili Hadisler

382. HADİS

أصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم

“Ahabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz.”

¹⁴⁵³ İbn Mâce, Tıp, 28, no: 3501.

¹⁴⁵⁴ Bûsîrî, *Zevâid*, 456.

¹⁴⁵⁵ Buhârî, Cenâiz, 43, no: 1303.

¹⁴⁵⁶ Tirmizî, Birr, 51, no: 1982

¹⁴⁵⁷ Ahmed, *Müsned*, XXX, 149-150, (no: 18209, Muhakkik Notu).

Dârekutnî *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*'de¹⁴⁵⁸, İbn Hazm (ö. 456/1064) *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*'da¹⁴⁵⁹, İbn Abdülber *Câmiu beyâni'l-ilm*'de¹⁴⁶⁰ Câbir b. Abdullah'tan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. İbn Abdülber “bu hadis hüccet olmaya elverişli değildir senedindeki Hâris b. Gusayn meçhuldür” derken İbn Hazm ise “bu hadis hakkında isnadının zayıf olması bakımından sâkit bir rivayettir” demiştir. İbn Kudâme el-Makdîsi (ö. 620/1223) *el-Muntehabu min el-İleli li'l-Hallâl*'da¹⁴⁶¹ Ahmed b. Hanbel'den bu hadisin sahih olmadığına dair bir görüş zikretmiştir. Beyhakî *el-Medhâl*'de¹⁴⁶² bu hadisi benzer lafızlarla rivayet etmiş ve bu hadisin metninin meşhur, isnatlarının zayıf olduğunu söylemiştir.

383. HADİS

مهما أوتيتم من كتاب الله فالعمل به ولا عذر لأحد في تركه فإن لم يكن في كتاب الله فسنة
مني ماضية فإن لم يكن سنة مني فما قال أصحابي إن أصحابي بمنزلة النجوم في السماء فأما
أخذتم به اهتديتم واختلاف أصحابي لكم رحمة

“Her ne zaman Allah'ın kitabından bir şey verilirse onunla amel edersiniz, onun terk edilmesinde hiçbir özür yoktur. Eğer Allah'ın kitabında bir hüküm yoksa benim geçmiş sünnetlerime bakarsınız. Benden herhangi bir sünnet bulunmaz ise o zaman ashâbımın söylediklerine bakın. Benim ashâbım gökteki yıldızlar mesabesindedir. Onlardan hangisinin sözünü alırsanız doğru yolu bulursunuz. Ashâbımın ihtilafı sizin için rahmettir.”

Beyhakî *el-Medhâl*'de¹⁴⁶³, İbn Asâkir *Târîhu Dımaşk*'ta¹⁴⁶⁴ İbn Abbas'tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Senedinde yer alan Süleyman b. Ebî Kerîme hakkında Ebû Hâtim er-Râzî *el-Cerh ve't-ta'dîl*'de¹⁴⁶⁵ “za'ifu'l-hadîs”¹⁴⁶⁶ lafzını zikretmiştir.

¹⁴⁵⁸ Dârekutnî, *el-Mü'telif ve'l-Muhtelif*, I-V, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1406/1986, IV, 1778.

¹⁴⁵⁹ İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-İhkâm fî Usuli'l-Ahkâm*, I-VIII, II. Baskı, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrut 1983, VI, 83.

¹⁴⁶⁰ İbn Abdülber, *Câmiu Beyâni'l-İlm*, I, 923.

¹⁴⁶¹ İbn Kudâme el-Makdîsî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muntehabu min el-İleli li'l-Hallâl*, thk. Übey Muâz b. Târik b. İvazullah b. Muhammed, Dâru'r-Râye, Riyad 1998, 143.

¹⁴⁶² Beyhakî, *el-Medhâl ilâ İlmü's-Sünen*, I-II, thr. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Yüsr, Kahire, 2017, I, 163.

¹⁴⁶³ Beyhakî, *el-Medhal*, II, 580.

¹⁴⁶⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, XXII, 359.

¹⁴⁶⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 138.

Senedinde yer alan Dahhâk b. el-Müzâhimî hakkında Yahya b. Saîd el-Kattân “bizim nezdimizde zayıf bir kimsedir” derken Yahya b. Maîn, Ahmet b. Hanbel, Ebû Zûr‘a onu tevsik etmiştir. Zehebî Tayâlisî’den şu görüşü aktarmıştır: “Dahhâk b. el-Müzâhimî İbn Abbas’la (r.a) mülaki olmamış ancak Saîd b. Cübeyr ile mülaki olmuş ve tefsiri ondan öğrenmiştir”.¹⁴⁶⁷ Cüveybir b. Saîd el-Ezdî hakkında Mizzî *Tehzîbu’l-kemâl*’de¹⁴⁶⁸ Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813), Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848), Ali b. Medînî (ö. 234/848-9), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/885), Nesâî (ö. 303/915) İbn Ebî Dâvûd es-Sicistânî (ö. 316/929), İbn Adî (ö. 365/976), Dârekutnî’nin (ö. 385/995) onu zayıf kabul ettiğini söylemiştir. Netice olarak isnadındaki râvilerin muhaddisler tarafından zayıf kimseler addedilmesi ve Dahhâk el-Müzâhimî’nin İbn Abbas ile mülaki olmaması sebebiyle isnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

384. HADİS

لا يدخل النار أحد ممن بايع تحت الشجرة

“Ağaç altında sözleşenlerden hiçbiri cehenneme girmeyecektir.”

Tirmizî ve Ebû Dâvud *Sünen*’inde¹⁴⁶⁹ Câbir b. Abdullah’tan (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî hadisin hükmüne hasen sahih demiştir.

385. HADİS

الله الله في أصحبي لا تتخذوهم غرضا بعدي من أحبهم فبحبي أحبهم و من أبغضهم فببغضي أبغضهم

“Ashabım hakkında Allah’tan korkunuz! Ashabım hakkında Allah’tan korkunuz! Benden sonra onları hedef seçip eleştirmeyiniz. Kim onları severse beni sevmiş olur, onlara düşmanlık eden bana düşmanlık etmiş olur.”

Tirmizî *Sünen*’inde¹⁴⁷⁰, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹⁴⁷¹ Abdullah b. Muğaffel’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî bu hadisin garîb olduğuna

¹⁴⁶⁶ Za’ifu’l-Hadis: “Zehebî’ye göre cerhin beşinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır.” Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 365.

¹⁴⁶⁷ Zehebî, *Mîzân*, II, 325-326

¹⁴⁶⁸ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, V, 169, 170; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 226.

¹⁴⁶⁹ Tirmizî, *Menâkıb*, 131, no: 3860; Ebû Dâvud, *Sünnet*, 9, no: 4653.

¹⁴⁷⁰ Tirmizî, *Menâkıb*, 132, no: 3862.

hükmetmiştir. Senedinde yer alan Abdurrahman b. Ziyâd'ın meçhul olması sebebiyle isnadı zayıftır.¹⁴⁷²

386. HADİS

إن محنة أبيك هي هذه فقط لامكروه بعد ذلك

“*Babanın meşakkati sadece bundan ibarettir. Bundan sonra babana sıkıntı yoktur.*”

Buhârî *Sahîh*'inde yakın lafızlarla Enes b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁴⁷³

387. HADİS

لو نزل العذاب لما نجي غير عمر و سعد بن معاذ

“*Eğer azap inmiş olsaydı, Ömer ve Sa'd b. Muâz'ın dışında kurtulan olmazdı.*”

Taberî *Câmiu'l-beyân an tevil-i ayi'l-kur'ân*'da¹⁴⁷⁴ İbn İshak ve Abdurrahman b. Zeyd'den iki farklı tarikle yakın lafızlarla bu hadisi merfu olarak rivayet etmiştir. İbn İshak'tan gelen rivayet şöyledir:

لو نزل عذاب من السماء لم ينج منه إلا سعد بن معاذ

Abdurrahman b. Zeyd tarikiyle gelen rivayet ise şöyledir:

لو عذبنا في هذا الأمر يا عمر ما نجا غيرك

İbn Kesîr bu hadisi bu lafızla hadis kitaplarında görmediğini söylemiştir.¹⁴⁷⁵ Münâvî, Vâkîdî'nin *Meğâzî*'sinde başka bir tarikten munkatı', İbn Merdûye'nin İbn Ömer'den merfu olarak *ابن الخطاب* lo lafzıyla rivayet ettiğini ifade etmiştir.¹⁴⁷⁶

¹⁴⁷¹ Ahmed, *Müsned*, XXXIV, 169-170, no: 20549, (Muhakkik notu).

¹⁴⁷² Zehebî, *Mizân*, II, 564.

¹⁴⁷³ Buhârî, *Meğâzî*, 83, no: 4462.

¹⁴⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XI, 283.

¹⁴⁷⁵ İbn Kesîr, *Tuhfetü't-Tâlib bi Ma'rifeti Ehâdîsi Muhtasarı İbni'l-Hâcib*, thk. Abdülganî b. Humeyd b. Mahmûd el-Kübeysî, I-II, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1996, II, 402. Muhakkik Vâkîdî'nin *Meğâzî*'sinde geçen rivayeti bulamadığını söylemiştir. (Muhakkik Notu)

¹⁴⁷⁶ Münâvî, *el-Fethü's-Semâvî*, II, 661.

Enfal suresi 68. Ayete¹⁴⁷⁷ müteakiben bu hadis Rasulüllah (s.a.v) tarafından Bedir’de esir alınan kişilerin öldürülmeyip fidye karşılığı salıverilmesinin doğru bulunmadığını ifade ederken, Ömer b. Hattâb ile Sa’d b. Muâz’ın (r. anhumâ) esirlerin öldürülme konusundaki fikirlerinin doğruluğunu beyan etmektedir.

388. HADİS

لو كان بعدي نبي لكان عمر بن الخطاب

“Şayet benden sonra nebi gelecek olsaydı bu kuşkusuz Ömer b. el-Hattâb olurdu.”

Tirmizî *Sünen*’inde¹⁴⁷⁸, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹⁴⁷⁹ Ukbe b. Âmir’den merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî hasen garîb olduğuna hükmetmiş, Mişrah b. Hâân tarikiyle bilindiğini söylemiştir.

389. HADİS

لما عرج بي إلي السماء سألت ربي عز وجل أن يجعل الخليفة من بعدي علي بن أبي طالب فقالت الملائكة يا محمد إن الله يفعل ما يشاء الخليفة من بعدك أبو بكر

“Miraç gecesi semaya çıkarıldığım gece Rabbimden diledim ki benden sonra Ali b. Ebî Tâlib’i halife kılsın. Melekler bana şöyle dedi: Ya Muhammed! Allah dilediğini yapar. Senden sonra halife Ebubekir olacaktır.”

Abdulkâdir Geylânî *Gunye*’sinde¹⁴⁸⁰ Ebû Hüreyre’den merfu olarak rivayet etmiştir. Suyutî bu hadisi Ebubekir el-Cevzakî’nin rivayet ettiğini senedindeki yer alan Yusuf b. Cafer’in uydurduğuna hükmetmiştir.¹⁴⁸¹ İbnü’l-Arrâk ise bu konuda Ebû Saîd Muhammed Ali en-Nakkâş’tan “Yusuf b. Cafer el-Havârizmî’nin¹⁴⁸² uydurmasıdır”

¹⁴⁷⁷ “Allah’ın daha önce yazılmış bir hükmü olmasaydı elde ettiğiniz menfaat sebebiyle size büyük bir azap dokunurdu.” (Enfal 8/68).

¹⁴⁷⁸ Tirmizî, *Menâkıb*, 52, no: 3686.

¹⁴⁷⁹ Ahmed, *Müsned*, XXVIII, 624, no: 17405.

¹⁴⁸⁰ Abdulkâdir Geylânî, Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Ebî Sâlih Mûsâ Zengîdost el-Geylânî, *el-Gunye li Tâlibi Tarîki’l-Hak*, I-II, nşr. Ebû Abdurrâhmân Salah b. Muhammed b. Uveyza, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1997, I, 159.

¹⁴⁸¹ Suyûtî, *el-Leâliu’l-Masnûa*, I, 300-301.

¹⁴⁸² Zehebî, *Mizân*, IV, 463.

görüşünü nakletmiştir. İbnü'l-Cevzî¹⁴⁸³ ve Şevkânî'de¹⁴⁸⁴ aynı kanaati paylaşmaktadır.¹⁴⁸⁵

390. HADİS

ما خرج النبي من دار الدنيا حتي عهد إلي أن أبابكر يلي من بعدي ثم عمر ثم عثمان من بعده ثم علي من بعده

“Nebi (s.a.v) kendisinden sonra Ebûbekir’in sonra Ömer’in, sonra Osman’ın, ondan sonra da benim halife olacağıma dair benden söz almadan dünyadan ayrılmadı.”

Abdulkâdir Geylânî *Gunye*’sinde Mücahit tarikiyle Ali b. Ebî Tâlib’den merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁴⁸⁶ Benzer manada İbn Asâkir *Târîhu Dımaşk*’ta Câbir b. Abdullah’tan ve Amr b. Şuayb’ın babası ve dedesi tarikiyle merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁴⁸⁷ İbn Hacer Câbir hadisinin isnadındaki Süleyman b. er-Rebî’nin metrûk râvilerden biri olduğunu, Amr b. Şuayb hadisinin isnadındaki Süleyman b. Şuayb b. Leys b. Sa’d el-Leys hakkında Ukaylî’nin “gayr-i mahfûz”, İbn Yunus’un “münker şeyler rivayet eder”, dediğini bu râvinin hadis uydurmakla itham olunan ve meçhul bir şeyh olduğunu söylemiştir.¹⁴⁸⁸ Mücahit tarikiyle Ali b. Ebî Tâlib’den rivayet edilen hadisin senedinin Mücahit’e kadar ulaştıran kısmı bilinmemektedir.

391. HADİS

إنه ليس من الناس أحد أمن علي في نفسه وماله من أبي بكر بن أبي قحافة ولو كنت متخذاً من الناس خليلاً لاتخذت أبا بكر خليلاً ولكن أخوة الإسلام أفضل سدوا عني كل خوذة غير خوذة أبي بكر

“Şüphe yok ki, insanlar nefsi ve malı itibariyle benim üzerimde Ebû Kuhâfe’nin oğlu Ebubekir’den ziyade iyilik ve ihsanı olan hiçbir kimse yoktur. İnsanlardan bir dost edinecek olsaydım, muhakkak ki Ebubekir’i kendime dost edinirdim. Lakin İslam sebebiyle olan derin dostluk daha faziletlidir. Ebubekir’in

¹⁴⁸³ İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 316.

¹⁴⁸⁴ Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmûa*, 335.

¹⁴⁸⁵ İbnü'l-Arrâk, *Tenzîhü 'ş-Şerîa*, I, 345.

¹⁴⁸⁶ Geylânî, *Gunye*, I, 159.

¹⁴⁸⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, XXXIX, 102-103.

¹⁴⁸⁸ İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, VI, 408.

küçük kapısından başka mescide açılan kapıların hepsini benim tarafından kapatınız.”

Buhârî, *Sahîh*’inde¹⁴⁸⁹ Abdullah b. Abbas’tan merfu olarak tahrir etmiştir.

392. HADİS

إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي إِلَيْكُمْ فَقُلْتُمْ كَذِبْتَ وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ صَدَقْتَ وَوَأَسَانِي بِنَفْسِهِ وَمَالَهُ فَهَلْ أَنْتُمْ تَارِكُونَ لِي صَاحِبِي

“Şüphesiz ki Allah beni peygamber olarak size gönderdi. Bunu size tebliğ ettiğimde hepimiz bana: “Yalan söyledin” demiştiniz. Ebubekir ise: “Doğru” söyledin demişti ve bana malı ile yar ve yardımcı olmuştur.”

Buhârî *Sahîh*’inde¹⁴⁹⁰ Ebu’d-Derdâ’dan merfu olarak tahrir etmiştir.

393. HADİS

إِنْ خَيْرَكُمْ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَكُونُ بَعْدَهُمْ قَوْمٌ يَشْهَدُونَ وَلَا يَسْتَشْهَدُونَ وَيَخُونُونَ وَلَا يُؤْتَمِنُونَ

“Sizin en hayırlılarınız benim asrım da yaşayanlardır. Sonra onları takip edenlerdir. Sonra onları takip edenlerdir. Sonra onları takip edenlerdir. Onlardan sonra öyle bir topluluk gelir ki kendilerinden şahitlik istenmediği halde şahitlik ederler, onlar ihanet içindedirler, onlara itimat edilmez.”

Sahîhayn’de¹⁴⁹¹ İmran b. Husayn’dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

394. HADİS

إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَصْلَحَ بِهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

“Benim bu oğlum seyyiddir. Allah’ın bu oğlum sebebiyle Müslümanlardan iki büyük fırkanın arasını düzeltmesini umarım.”

Buhârî *Sahîh*’inde¹⁴⁹² Ebû Bekre b. Mesrûh’tan merfu olarak tahrir etmiş ve Ali b. Abdullah el-Medîni’den şu görüşü nakletmiştir: “Hasan el-Basrî’nin Ebû Bekre’den işitmesi bize ancak bu hadis ile sabit oldu.”

¹⁴⁸⁹ Buhârî, Salât, 80, no: 467.

¹⁴⁹⁰ Buhârî, Fedâilü Ashâb, 5, no: 3661.

¹⁴⁹¹ Buhârî, Şehâdât, 9, no: 2651; Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe, 52, no: 2535

395. HADİS

فاطمة بضعة مني

“*Fâtıma, benden bir parçadır.*”

Sahîhayn’de Misver b. Mahreme’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁴⁹³

396. HADİS

يا معاوية إن وليت أمرا فاتق الله عز و جل وعدل

Peygamberimiz Muâviye’ ye (r.a) “*Eğer halife olursan Aziz ve celil olan Allah’a karşı gelmekten sakın ve halka karşı adaletli ol!*” buyurdu.

Ahmed b. Hanbel¹⁴⁹⁴ ve Ebû Ya’lâ¹⁴⁹⁵ *Müsned*’inde Muâviye b. Ebî Süfyan’dan merfu olarak tahrir etmiştir. Muhakkik Hüseyin Selim Esed isnadına zayıf derken, Şuayb Arnaûd hadisın ricâlinin sika olduğunu söylemiştir. Heysemî’de Ahmed ve Ebû Ya’lâ’nın râvilerinin *Sahîh*’in ricâli, olduğunu söylemiştir.¹⁴⁹⁶

397. HADİS

لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهبا لآيبلغ مد شعيرهم ولا نصيفه

“*Sizden birisi Uhud dağı kadar sadaka verseniz, yine de onlardan birinin verdiği bir avuç sadakaya sevapça ulaşamazsınız.*”

Sahîhayn’de¹⁴⁹⁷ Ebû Saîd el-Hudrî’den merfu olarak tahrir etmiştir.

398. HADİS

لن يغلب معاوية أبدا

“*Muâviye asla mağlup olmayacaktır.*”

Bedevinin biri Hz. Peygambere gelerek şöyle dedi: “Ya Resûlallah! benimle güreşin.” Bunun üzerine Muaviye (r.a) ayağa kalktı ve “Ey Bedevi ben seninle güreşirim” dedi. Nebi (s.a.v) dedi ki: “*Muaviye asla mağlup olamayacaktır.*” Bunun

¹⁴⁹² Buhârî, Sulh, 9, no: 2704.

¹⁴⁹³ Buhârî, Fezâilü Ashâbi’n-Nebî, 12, no: 3714; Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 15, no: 2449.

¹⁴⁹⁴ Ahmed, *Müsned*, XXVIII, 129, (no:16933, Muhakkik Notu).

¹⁴⁹⁵ Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XIII, 370, (no: 7380, Muhakkik Notu).

¹⁴⁹⁶ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, IX, 356.

¹⁴⁹⁷ Buhârî, Fedâilü Ashâbi’n-Nebî, 5, no: 3673; Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe, 54, no: 2540, 2541.

üzerine güreşen bedevi şöyle dedi: Sıffin günü Hz. Ali şöyle demişti: “*Bu hadis hatırıma gelseydi Muaviye ile savaşırdım.*”

İbn Asâkir *Târîhu Dımaşk*’ta¹⁴⁹⁸, Kastallânî *el-Mevâhibü’l-ledünniyye*’de Urve b. Ruveym’den (ö. 303/915-916) merfu olarak rivayet etmiştir. *El-Mevâhibü’l-ledünniyye*’nin muhakkiki dipnotta bu hadisin uydurma olduğuna kanaat etmiş ve şöyle demiştir: “Hz. Ali kararından dönmedi. Savaş konusunda azimliydi ancak Haricilerin başıbozukluğu onu savaştan alıkoydu.”¹⁴⁹⁹

399. HADİS

ما صب الله في صدري شيئا إلا وصبته في صدر أبي بكر

“*Allah’ın kalbime akıttığı şeylerin hepsini bende Ebûbekir’in kalbine akıttım.*”

İbnü’l-Cevzî avamdan duyulan bir söz olduğuna kanaat getirmiştir.¹⁵⁰⁰ Aclûnî mevzu olduğunu söylemiştir.¹⁵⁰¹

400. HADİS

لا تلعنوه فوالله ما علمت أنه يحب الله ورسوله

“*Ona lanet etmeyin. Vallahi kesin olarak bilmişimdir ki bu zât muhakkak Allah’ı ve Resulünü sevmektedir.*”

Buhârî *Sahîh*’inde Ömer b. Hattâb’dan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵⁰²

401. HADİS

طلحة والزبير جاراي في الجنة

“*Talha ve Zübeyir cennette benim komşularımdır.*”

Tirmizî *Sünen*’inde Ali b. Ebî Tâlib’den merfu olarak tahrir etmiş garîb olduğuna hükmetmiştir.¹⁵⁰³ Ebû Hâtim senedindeki Ukbe b. Alkame Ebu’l-Cenûb el-Yeşkurî hakkında şöyle demiştir: “Hadisi zayıftır. Alkame de Esbağ b. Nebâte ve Ebî

¹⁴⁹⁸ İbn Asakir, *Târîhu Dımaşk*, LIX, 87.

¹⁴⁹⁹ Kastallânî, *el-Mevâhib*, III, 565, (Muhakkik Notu).

¹⁵⁰⁰ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 319.

¹⁵⁰¹ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, 512.

¹⁵⁰² Buhârî, *Hudûd*, 5, no: 6780.

¹⁵⁰³ Tirmizî, *Menâkıb*, 81, no: 3741.

Saîd Akîsa'nın zayıflık konusunda birbirine yakın olduğu gibi zayıftır. Onunla meşgul olunmaz.”¹⁵⁰⁴ Netice olarak isnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

402. HADİS

لا يدخلها فإنه شهد بدرا والحديبية

“O (Hâtıb b. Ebî Beltâ) cehenneme girmez. Bedir ve Hudeybiye gazvelerinde bulunmuştur.”

Müslim *Sahîh*'inde Câbir b. Abdullah'tan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵⁰⁵

403. HADİS

إذا ذكر أصحابي فأمسكوا

“*Ashabım anıldığında dilinizi tutun.*”

Taberânî el-Mu'cemu'l-kebîr'de Abdullah b. Mesud ve Sevbân'dan (r. anhümâ) merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵⁰⁶ Heysemî Sevbân hadisinin râvilerinden Yezid b. Rabîa'nın zayıf olduğunu, İbn Mesud hadisinin râvilerinden ise Misher b. Abdülmelik'i İbn Hibbân ve başka muhaddislerin onu tevsik etmelerine rağmen hakkında ihtilaf olduğunu, diğer râvilerin *Sahîh*'in râvileri olduğunu söylemiştir.¹⁵⁰⁷ Bu hadisin diğer tariklerinde (Hasan el-Basrî, Abdullah b. Ömer) yalancılıkla itham edilen ve metruk kabul edilen râviler vardır.¹⁵⁰⁸ Netice olarak hadisin şahitlerindeki metruk râvileri de nazarı itibara alarak isnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.¹⁵⁰⁹

404. HADİS

مروا أبا بكر فليصل للناس

“*Ebubekir'e söyleyin insanlara imam olsun.*”

Sahîhayn'de Âişe'den (r. anhâ) merfu olarak tahrir edilmiştir.¹⁵¹⁰

¹⁵⁰⁴ İbn Ebî Hâtım er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 313.

¹⁵⁰⁵ Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 36, no: 2495.

¹⁵⁰⁶ Taberânî, *el-Kebîr*, II, 96, no: 1427; X, 243, no: 10448.

¹⁵⁰⁷ Heysemî, *Zevâid*, VII, 202.

¹⁵⁰⁸ Bûsîrî, *el-İthâf*, I, 224-225, no: 342, 343; İbnü'l-Kayserânî, *Zehîratü'l-huffâz*, I, 314-315, no: 297.

¹⁵⁰⁹ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 348.

¹⁵¹⁰ Buhârî, *Ehâdisü'l-Enbiyâ*, 19, no: 3384; Müslim, *Salât*, 21, no: 418.

405. HADİS

هم القوم لا يشقى بهم جليسهم

“Onlar öyle bir topluluktur ki, aralarında bulunan kimse kötü olmaz.”

Sahîhayn’de Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak tahrir edilmiştir.¹⁵¹¹

406. HADİS

أسرعن لحاقا بي أطولكن يدا قالت فكن يتناولن أيتهن أطول يدا قالت فكانت أطولنا يدا
زينب لأنها كانت تعمل بيدها وتصدق

“Sizin bana en çabuk kavuşacak olanınız, kolu en uzun olanınızdır. Hz. Âişe dedi ki: Peygamberin hanımları hangisinin kolunun uzun olduğunu ölçüyordu. Kolu en uzun olanımız Zeynep idi. Çünkü Zeynep el işleri yapar ve sadaka verirdi.”

Sahîhayn’de¹⁵¹² Âişe’den (r. anhâ) merfu olarak tahrir edilmiştir. Hadiste “eli uzun” ifadesi en cömert kişi olarak ifade edilmiştir. Buhârî’nin rivayet ettiği hadisin metninde Hz. Âişe aza bakımından kolu uzun olanın Sevde bint Zem’a olduğunu, “kolu uzun” sözünün “eli çok sadaka veren” anlamına geldiğini, bu sözün hakikatini Resûlüllâh’ın vefatından sonra anladıklarını ve ona en önce kavuşanın Sevde bint Zem’a olduğunu söylemiştir.

407. HADİS

قم يا أبا عبيدة بن الجراح لما قام قال رسول الله هذا أمين هذه الأمة

“Kalk Ey Ubeyde b. Cerrâh!” Ebû Ubeyde ayağa kalkınca Resûlüllâh (s.a.v) dedi ki: “İşte bu zat ümmetimin emindir.”

Buhârî, *Sahîh*’inde Huzeyfe b. el-Yemân’dan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵¹³

¹⁵¹¹ Buhârî, Deavât, 66, no: 6408; Müslim, Zikir, 8, no: 2689.

¹⁵¹² Buhârî, Zekât, 11, no: 1420; Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe, 17, no: 2452.

¹⁵¹³ Buhârî, Meğâzî, 72, no: 4380.

3.9. Zühd ve Edeb İle İlgili Hadisler

408. HADİS

لا يموتن أحدكم إلا وهو يحسن الظن بالله

“Sizden biriniz sakın Allah’a hüsnü zan etmediği halde ölmesin.”

Câbir b. Abdullah (r.a) Resûlüllâh’ın bu hadisini vefatından üç gün önce işittiğini söylemektedir. Müslim *Sahîh*’inde¹⁵¹⁴ Câbir b. Abdullah’tan merfu olarak tahrir etmiştir.

409. HADİS

إن الله لا ينظر إلي صوركم وأموالكم ولكن إنما ينظر إلي أعمالكم وقلوبكم

“Şüphesiz ki Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz ancak amellerinize ve kalplerinize bakar.”

Müslim *Sahîh*’inde¹⁵¹⁵ Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

410. HADİS

إنما الأعمال بالنيات

“Ameller ancak niyetlere göredir.”

Sahîhayn’de Ömer b. Hattâb’dan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵¹⁶

411. HADİS

ما أعمال البر عند الجهاد في سبيل الله إلا كنفة بحر لحي وما جميع أعمال البر والجهاد في سبيل الله عند الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر إلا كنفة في بحر لحي

“Bütün ibadetlere verilen sevap, Allah yolunda gazaya verilen sevaba göre dalgalı denizdeki bir damla su gibidir. Gazanın sevabı da emr-i bi’l-maruf nehyi ani’l-münker sevabı yanında, denize nazaran bir damla su gibidir.”

Irâkî el-Muğnî’de¹⁵¹⁷ hadisin ilk kısmını Deylemî’nin *Müşned*’inde¹⁵¹⁸ Câbir b. Abdullah’tan iktisâr ederek zayıf bir isnatla merfu olarak rivayet ettiğini, kalan son

¹⁵¹⁴ Müslim, Cennet, 19, no: 2877.

¹⁵¹⁵ Müslim, Birr, 10, no: 2564.

¹⁵¹⁶ Buhârî, Bedu’l-Vahiy, 1, no: 1; Müslim, İmâre, 45, no: 1907.

kısmını ise Ali b. Ma‘bed’in *Kitâbu’t-tâat ve’l-ma‘siye*’de Yahya b. Atâ’dan mürsel ya da mu‘dal olarak rivayet ettiğini nakletmiştir. Deylemî *Müsned*’inde aynı hadisi Ebu‘ş-Şeyh, dedesi, Ebû Osman, Ali b. Hâşim, Ebû Mutî‘, Abbâd b. Kesîr, Ebân, Enes b. Mâlik’ten de merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁵¹⁹ Netice olarak isnadı zayıftır.

412. HADİS

لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنكر أو ليسلطن الله عليكم شراركم ثم يدعوا خياركم
فلا يستجاب لهم

“Birbirinize iyiliği emredip kötülükten men ediniz yoksa Allah başınıza en kötünüzü musallat eder de iyilerinizin duaları kabul olmaz.”

Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵²⁰ Irâkî isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁵²¹ Tirmizî *Sünen*’inde¹⁵²², Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹⁵²³, benzer lafızlarla Huzeyfe b. Yemân’dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî hasen olduğuna, Şuayb Arnaûd ise hasen li gayrih olduğuna hükmetmiştir.

413. HADİS

عليك بتقوى الله ما استطعت واذكر الله عند كل حجر وشجر وما عملت من سوء فأحدث
الله فيه توبة السر بالسر والعلانية بالعلانية

Muâz b. Cebel (r.a) Hz. Peygamber’den tavsiye istemiş Resûlullah da ona şöyle demiştir: “*Gücün yettiğinde Allah’a karşı takvalı ol, her taşın ve ağacın yanında Allah’ı zikret, “İşlediğin günahlar adına Allah’a tövbe et gizli günahın tövbesini gizli, açıktan işlediğin günahın tövbesini de açıktan yap.”*

¹⁵¹⁷ Irâkî, *Muğnî*, I, 584.

¹⁵¹⁸ Deylemî, *Müsned*, IV, 104, no: 6326.

¹⁵¹⁹ Deylemî, *Müsned*, IV, 96, (no: 6302, Muhakkik Notu).

¹⁵²⁰ Taberânî, *el-Evsat*, II, 99, no: 1379.

¹⁵²¹ Irâkî, *Muğnî*, I, 583.

¹⁵²² Tirmizî, *Fiten*, 9, no: 2169.

¹⁵²³ Ahmed, *Müsned*, XXXVIII, 352, (no: 23327, Muhakkik Notu).

Taberânî, *Mu‘cemu’l-kebîr*’inde Muâz b. Cebel’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵²⁴ Heysemî isnadına hasen demiştir.¹⁵²⁵ Irâkî Atâ b. Yesâr’ın Muâz b. Cebel’e mülâki olmadığını söylemiştir.¹⁵²⁶ Netice olarak isnadı zayıftır.

414. HADİS

من كانت الدنيا همه وسدمه لها يشخص وإياه ينوي جعل الله عزوجل الفقر بين عينيه
وشتت عليه ضيعته ولم يأتها إلا ما كتب له ومن كانت لآخره همه وسدمه لها يشخص وإياه
ينوي جعل الله عزوجل الغني في قلبه وجمع عليه ضيعته و أتته الدنيا وهي صاغرة

“Kimin çabası, didinmesi dünya için olur, ona yönelir ve arzu ederse, Allah fakirliği onun iki gözü arasına yerleştirir ve dirliğini bozar. Dünyadan da ona sadece kendisi için yazılan gelir. Çabası ve didinmesi ahiret için olanın, ona yönelip onu isteyen kişinin ise, Allah fakirliği iki gözünün arasından çekip alır. Ona gönül zenginliği verip maişetini kendisiyle sağladığı şeyleri toparlar. Dünya alçalmış bir şekilde ona gelir.”

Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Enes b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵²⁷ Heysemî, Taberânî’nin *Evsat*’ta iki isnadla rivayet ettiğini, senetlerin birinde Dâvud b. el-Muhabber, diğerinde ise Eyyûb b. Havt’ın var olduğunu ve bu kimselerin çok zayıf olduğunu söylemektedir.¹⁵²⁸

415. HADİS

فوالله ما الفقر أخشي عليكم ولكني أخشي أن تبسط عليكم الدنيا كما بسطت علي من قبلكم
فتنفسوها كما تنافسوها وتهلككم كما أهلكتهم

“Vallahi ben bundan sonra sizin üzerinize fakirlik geleceğinizden korkmam. Fakat ben sizin üzerinize, sizden önceki ümmetlerin önüne dünya nimetlerinin yayıldığı gibi, sizin önünüze de yayılması, onların o nimetlerde birbirlerine haset edip nefsanîyet yarışına girdikleri gibi, sizin de nefsanîyet yarışına düşmeniz ve bu nefsanîyet yarışının da onları helak ettiği gibi sizi de helak etmesinden korkarım.”

¹⁵²⁴ Taberânî, *el-Kebîr*, XX, 159, no: 331.

¹⁵²⁵ Heysemî, *Zevâid*, X, 74.

¹⁵²⁶ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 1003.

¹⁵²⁷ Taberânî, *el-Evsat*, VI, 123, no: 5990; VIII, 363-364, no: 8882.

¹⁵²⁸ Heysemî, *Zevâid*, X, 247.

Sahîhayn'de Amr b. Avf'dan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵²⁹

416. HADİS

ما ذنبان جائعان أرسلا في غنم بأفسد لها من حرص المرء علي المال والشرف لدينه

“Bir koyun sürüsünün içine salıverilmiş iki aç kurdun o sürüye verdiği zarar, mala ve mevkiye düşkün bir adamın dinine verdiği zarardan daha değerlidir.”

Tirmizî *Sünen*'inde¹⁵³⁰ Ka'b b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiş, hasen sahih hükmünü vermiştir.

417. HADİS

يا عجب كل العجب للمصدق بدار الخلود وهو يسعى لدار الغرور

“Ebedi ahiret yurdunu tasdik eden kimsenin aldatıcı dünya için çalışması ne kadar hayret verici şeydir.”

İbn Ebî Şeybe *Musannef*'inde¹⁵³¹, Kudâî *Müsned*'inde¹⁵³² Abdullah b. Misver el-Hâşimî'den merfu olarak tahrir etmiştir. Senedindeki Abdullah b. Misver b. Avn b. Cafer et-Tâlib'in Buhârî hadis uydurduğunu¹⁵³³, Ahmed b. Hanbel onun hadis uyduran ve yalancı bir kimse olmakla beraber hadislerini terk ettiğini söylemiştir. Nesâî ve Dârekutnî de onu metrûk saymıştır.¹⁵³⁴ Elbânî de mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹⁵³⁵ Netice olarak senedinde cerh ve tadil âlimlerince hadis uydurmak ve yalancılıkla itham edilmiş metruk bir râvi olması sebebiyle bu rivayet mevzudur.

418. HADİS

تعس عبد الدينار و عبد الدرهم و عبد الخميصة

“Altına, gümüşe, kumaşa ve abaya kul olanlar helak oldular.”

¹⁵²⁹ Buhârî, *Meğâzî*, 12, no: 4015; Müslim, *Zühd*, no: 2961.

¹⁵³⁰ Tirmizî, *Zühd*, 43, no: 2376.

¹⁵³¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XIX, 89, no: 35503.

¹⁵³² Kudâî, *Müsned*, I, 347-348, no: 595.

¹⁵³³ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, V, 195.

¹⁵³⁴ Zehebî, *Mizân*, II, 504-505.

¹⁵³⁵ Elbânî, *Silsiletü'z-zaîfe*, III, 193, no: 1078.

Buhârî *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵³⁶ Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Hüreyre'den mana bakımından şöyle rivayet etmiştir: “Altın ve gümüşe kulluk edenlere lânet edilmiştir.”¹⁵³⁷

419. HADİS

حب الدنيا رأس كل خطيئة

“*Dünya sevgisi bütün hataların başıdır.*”

Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da Hasan el-Basrî'den mürsel olarak, *ez-Zühdü'l-kebîr*'de Hz. İsa'nın sözü olarak rivayet etmiştir.¹⁵³⁸ Mâlik b. Dinâr, Cündüb el-Becelî, Sa'd b. Mesud es-Sadeffî'nin sözü olarak da nakledilmiştir.¹⁵³⁹ Sehâvî (ö. 902/1497), Suyûtî (ö. 911/1505), Ali el-Kârî (ö. 1014/1605), Necmettin el-Gazzî (ö. 1061/1651), Aclûnî (ö. 1162/1749) mürsel ve isnadının hasen olduğunu söylemiştir.¹⁵⁴⁰ Yine Sehâvî *el-Mekâsîd*'da Ali b. el-Medîni'nin Hasan el-Basrî'nin mürsellerinin sika râvilerden nakledildiğinde çoğunun sahihtir çok azının sıhhat şartı taşımadığını söylediğini, Dârekutnî'nin “Hasan'ın mürselleri zayıftır”, Ebû Züra er-Râzî'nin de “Dört hadis hariç, Hasan el-Basrî'nin “*Resûlüllâh buyurdu*” diyerek rivayet ettiği her şeyin bir aslını gördüm” dediğini nakletmiştir.¹⁵⁴¹ *Tam İlmihâl*'de bu hadisin İmam Beyhakî ve Münâvî tarafından tashih edildiği söylenmektedir.¹⁵⁴² Ancak bu Münâvî bu hadisi zayıf kabul etmiş ve *Feyzu'l-Kadîr*'de Beyhakî'nin “Nebi (s.a.v)'den hadis olarak gelmiş bir aslı yoktur” dediğini, Hâfız Zeynüddin el-İrâkî'nin bu hadisi *Elfiye*'sinde hukemânın sözlerinden olduğunu söyledikten sonra Mâlik b. Dinâr'ın ve Hz. İsa'nın sözü olarak örnek verdiğini, İbnü'l-Cevzî'nin bu hadisi mevzu addettiğini, Hafız İbn Hacer'inde ona muvafakat ettiğini, Deylemî'nin de Hz. Ali'den isnatsız rivayet ettiğini söylemiştir.¹⁵⁴³

¹⁵³⁶ Buhârî, Cihâd, 70, no: 2886, 2887.

¹⁵³⁷ Tirmizî, Zühd, 42, no: 2375.

¹⁵³⁸ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 102, no: 10019; Beyhakî, *ez-Zühdü'l-kebîr*, s. 134, no: 248; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 388.

¹⁵³⁹ Sehâvî, *el-Mekâsîd*, 296-297.

¹⁵⁴⁰ Sehâvî, *el-Mekâsîd*, 296-297; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-müntesira* s.105; Ali el-Kârî, *Mevzûatü'l-Kübrâ*, s.188; Necmeddin el-Gazzî, *el-İtkânü Mâ Yahsün*, I, 223, no: 626; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 392, no: 1099.

¹⁵⁴¹ Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 297.

¹⁵⁴² Işık, *Tam İlmihâl*, s. 373.

¹⁵⁴³ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 368-369, no: 3662; Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs* II, 122.

420. HADİS

الدنيا قنطرة فعبروها ولا تعمروها

“*Dünya bir köprüdür. Onun üzerinden çabuk geçin, onu tamir etmekle uğraşmayın.*”

Sağânî mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹⁵⁴⁴ Sehâvî, Deylemî'nin *Firdevs*'inde¹⁵⁴⁵ Abdullah b. Ömer'den “*dünya ahiretin köprüsüdür*” lafzıyla isnadsız merfu olarak rivayet ettiğini belirtmektedir.¹⁵⁴⁶ Ebû Nuaym el-İsfahânî, Yahya b. Muâz'ın sözü olarak nakletmiştir.¹⁵⁴⁷ Muhammed el-Beşîr Zâfir el Ezherî, Sağânî'nin “mevzudur” hükmüne yer verdikten sonra, Zehebî'nin “münker-bilinmiyor” değerlendirmesini nakletmiştir.¹⁵⁴⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*'ta aynı lafızla Hz. İsa'nın sözü olarak nakletmiştir ki kanaatimizce bu da Hz. İsa'nın sözü olduğu ihtimalini güçlendirmektedir.¹⁵⁴⁹

421. HADİS

أزهد في الدنيا يحبك الله وزهد فيما في أيدي الناس يحبوك

“*Dünyaya gönül bağlama ki Allah seni sevsin. İnsanların ellerindekine (mallara, nimetlere) göz dikme ki, insanlar seni sevsin.*”

İbn Mâce *Sünen*'inde¹⁵⁵⁰, Ebû Nuaym *Hilye*'de¹⁵⁵¹ Sehl b. Sa'd es-Saîdî'den merfu olarak tahrir etmiştir. Bûsîrî senedindeki Hâlid b. Amr'ın zayıf olduğu konusunda icmâ olduğunu, Ukaylî'nin onu hadis uydurmakla itham ettiğini söylemiştir.¹⁵⁵² Ukaylî bu hadis hakkında şöyle söylemiştir: “Süfyân es-Sevrî'den bu hadisin aslı yoktur. Muhammed b. Kesîr es-Sanânî'ye mütabi olmuştur. Belki de Hâlid b. Amr bu hadisi Muhammed b. Kesîr'den alıp tedlîs yaptı. Çünkü o tedlîs yapmakla meşhurdur.”¹⁵⁵³ Elbânî ise bu hadisin sahih ya da mürsel şahidi ile en azından hasen

¹⁵⁴⁴ Sağânî, *el-Mevzûât*, s. 36.

¹⁵⁴⁵ Deylemî, *Firdevs*, II, 351, no: 2923.

¹⁵⁴⁶ Sehâvî, *Mekâsîd*, 351.

¹⁵⁴⁷ Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 53-54.

¹⁵⁴⁸ Ezherî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 136.

¹⁵⁴⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, XLVII, 430.

¹⁵⁵⁰ İbn Mâce, *Zühd*, I, no: 4102.

¹⁵⁵¹ Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 253.

¹⁵⁵² Bûsîrî, *Zevâid*, 531.

¹⁵⁵³ Ukaylî, *ed-Duafâi'l-kebîr*, II, 11.

mertebesinde olacağına hükmetmiş, Irâkî, Heysemî ve Nevevî'nin bu hadisi hasen kabul ettiklerini ifade etmiştir.¹⁵⁵⁴

422. HADİS

من مات فقد قام قيامته

“İnsan ölünce kıyamet kopmuş olur.”

İbn Ebi'd-Dünyâ (ö. 281/894) *Kitâbü'l-mevt* adlı eserinde, Ebû Nuaym *Hilye*'sinde Enes b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵⁵⁵ Irâkî isnadına zayıf demiştir.¹⁵⁵⁶

423. HADİS

من نظر إلي صاحب بدعة بغضا له في الله ملأ الله قلبه أمنا و إيمانا من إنتهر صاحب بدعة بغضا له في الله أمناه الله يوم القيامة

“Kim Allah için bidat sahibine buğz ederse Allah onun kalbini iman ve güvenle doldurur. Her kim de Allah için bidat sahibi kimseye çıkışır, buğz ederse, Allah onu kıyamet gününün -korku ve dehşetinden- emin kılar.”

Abdulkâdir Geylânî *Gunye*'sinde temrîz sîgasıyla rivayet etmiştir.¹⁵⁵⁷ Ebû Nuaym *Hilye*'sinde, Abdullah b. Ömer'den yakın lafızlarla merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵⁵⁸ İbn Hibbân senedindeki Abdülaziz b. Ebî Revvâd'ın Nâfi', İbn Ömer tarihiyle mevzu bir nüsha rivayet ettiğini söylemiştir.¹⁵⁵⁹ Fettenî mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹⁵⁶⁰ Irâkî isnadının zayıf olduğunu söyler.¹⁵⁶¹

424. HADİS

حاسبوا أنفسكم قبل أن تحاسبوا

“Hesaba çekilmeden evvel kendinizi hesaba çekiniz.”

¹⁵⁵⁴ Elbânî, *Silsiletü's-Sahîha*, II, 627, 628.

¹⁵⁵⁵ İbn Ebû'd-Dünyâ, *Zikru'l-Mevt*, s. 97; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 268.

¹⁵⁵⁶ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 1013.

¹⁵⁵⁷ Geylânî, *Gunye*, I, 165.

¹⁵⁵⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 200.

¹⁵⁵⁹ Zehebî, *Mîzân*, II, 628; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 119.

¹⁵⁶⁰ Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzûât*, s. 15.

¹⁵⁶¹ Irâkî, *Muğnî*, I, 471.

Hadisin tam metni şöyledir: “*Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekin, amelleriniz mizanda tartılmadan önce siz onları vicdanınızda tartınız. Çünkü bugünden kendinizi hesaba çekmeniz, kıyamet günü hesap vermenizden daha kolaydır. Allah’a arz olunacağız o büyük gün için kendinizi sâlih amellerle süsleyin. Zira o büyük gün amellerinizden hiçbirisi gizli kalmayacak Allah’a arz edilecektir.*”

Ebû Nuaym *Hilye*’de¹⁵⁶², İbn Ebî’-d-Dünyâ *Muhâsebetü’-n-nefs* kitabında Ömer b. Hattâb’dan mevkuf olarak tahrir etmiştir.¹⁵⁶³ Muhakkiki isnadına sahih demiştir. İbn Kesîr *Müsnedü’l-fâruk*’ta şöyle demiştir: “Meşhur bir eserdir. İsnadında inkıta vardır. Sâbit b. Haccâc el-Cezerî¹⁵⁶⁴ tabînin küçüklerindendir. Ömer b. el-Hattâb’a yetişmemiştir. Cafer b. Bürkân Sâbit b. Haccâc el-Kilâbî el-Cezerî’den hadis rivayet etmemiştir. Ebû Dâvûd *Sünen*’inde ondan iki hadis rivayet etmiştir.”¹⁵⁶⁵

425. HADİS

ملاك دينكم الورع

“*Dininizin esası verâ’dır.*”

İbn Ebî Şeybe *Musannef*’inde Amr b. Kays’dan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵⁶⁶ Hz. Âişe’den de (r. anhâ) merfu olarak rivayet edilmiştir. Elbânî sahih olduğuna hükmetmiştir.¹⁵⁶⁷

426. HADİS

لا تعدل بالركة شيئاً

“*Hiçbir şey haramlardan sakınmayan, takvalı olmaya eş olamaz.*”

Tirmizî *Sünen*’inde Cabir b. Abdullah’tan (r.a) eş anlamlı lafızlarla merfu olarak tahrir etmiştir. Hasen garîb olduğuna hükmetmiştir.¹⁵⁶⁸

¹⁵⁶² Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 52.

¹⁵⁶³ İbn Ebû’-d-Dünyâ, *Muhâsebetü’-n-Nefs*, thk. Mecdî Seyyid İbrâhim, el-Mektebetü’l-Kurân, Kahire, ts. S.30, (Muhakkik Notu).

¹⁵⁶⁴ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, IV, 351-352.

¹⁵⁶⁵ İbn Kesîr, *Müsnedü’l-Fâruk*, I, 618.

¹⁵⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XIX, 116, no: 35546.

¹⁵⁶⁷ Elbânî, *Tahrîcu Mişkâtü’l-Mesâbih*, I, 166, (no: 246, Muhakkik Notu).

¹⁵⁶⁸ Tirmizî, *Sıfat*, 125, no: 2519.

427. HADİS

هَلَكَ الْمُسُوفُونَ يَقُولُونَ سَوْفَ نَتُوبُ

“*Sevfeciler (İleride tövbe ederiz diyenler) helak oldu.*”

Kaynaklarda bu lafızla ilgili bir hadis bulamadık. Ancak Taberânî, el-Mu‘cemu’l-evsat’ta Abdullah b. Ömer’den merfu olarak şu hadisi nakletmektedir:

لعن الله المسوفات

“*Allah müsevvife kadınlara (kocası yatağına çağırdığı halde, kocası uykuya yenik düşüncüye kadar “sonra” diyen kadınlara) lanet etmiştir.*” Heysemî, senedinde Cafer b. Meysere el-Eşcaî’nin zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁵⁶⁹

428. HADİS

يا أبا هريرة كن ورعا تكن أعبد الناس

“*Ey Ebû Hüreyre, vera ‘ sahibi ol ki, insanların Allah’a en çok kulluk edeni olasın.*”

İbn Mâce Sünen’inde Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵⁷⁰ Bûsîrî isnadına hasen demiştir.¹⁵⁷¹

429. HADİS

إن الله تعالى يقول عبدي أد ما إفترضت عليك تكن أعبد الناس و أنته عما نهيتك تكن من

أروع الناس وقع بما رزقتك تكن أغني الناس

Yüce Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Ey kulum! Sana emrettiğim farzları yerine getir ki insanların en çok kulluk edeni olasın. Sana yasakladığım şeylerden uzak dur ki, insanların en takvalısı olasın. Sana rızık olarak verdiğime kanaat eyle ki, insanların en zengini olasın.”

İbn Adî Kâmil fi’ d-duafâ’da¹⁵⁷², Beyhakî Şuabu’l-îmân’da yakın lafızla Abdullah b. Mesud’dan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵⁷³ İbn Adi râvilerinden el-Alâ b.

¹⁵⁶⁹ Heysemî, Zevâid, IV, 296.

¹⁵⁷⁰ İbn Mâce, Zühed, 24, no: 4217.

¹⁵⁷¹ Bûsîrî, Zevâid, 548.

¹⁵⁷² İbn Adî, Kâmil fi’ d-duafâ, VIII, 208.

¹⁵⁷³ Beyhakî, Şuabu’l-îmân, I, 377-378, no: 197.

Hâlid el-Esedî'yi Yahya b. Maîn ve Yahya el-Kattân'ın yalancılıkla itham ettiklerini söylemiştir.¹⁵⁷⁴ Zehebî sika olduğunu¹⁵⁷⁵, İbn Hacer *Tehzîbü't-tehzîb*'te Ebû Dâvûd'un "Onun hakkında bilgim yok ancak güvenilir olduğunu ümit ederim" dediğini nakletmiştir.¹⁵⁷⁶ *Takrîbü't-tehzîb*'te ise "sadûktur" demiştir.¹⁵⁷⁷ İsnadı zayıftır.¹⁵⁷⁸ İbnü'l-Cevzî Dârekutnî'den şu görüşü nakletmiştir: "Doğru olanı Abdullah b. Mesud'un sözü olduğudur."¹⁵⁷⁹

430. HADİS

لايتقرب إلي المتقربون بمثل الورع

Allah Teâlâ Musa'ya şöyle vahyetti: "Yakın olanlar haram kıldıklarımın uzak durmak (vera) gibisiyle bana yaklaşmamışlardır."

Takti edilmiştir. Taberânî, *Mu'cemu'l-kebîr*'de Abdullah b. Abbas'tan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵⁸⁰ Heysemî senedinde yer alan Cüveybir'in çok zayıf olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁸¹ Elbânî isnadına çok zayıf demiştir.¹⁵⁸²

431. HADİS

جذبة من جذبات الحق توازي عمل الثقلين

"Hakkın cezbelерinden bir cezbe insanların ve cinlerin amelleriyle denktir."

Sülemî (ö. 412/1021) *Tabakâtu's-sûfiyye*'de bu haberi Ebû'l-Kâsım İbrahim en-Nasrâbâdî'nin sözü olarak işittiğini söylemektedir. Bu rivayeti Mehmet Emin Tokâdî (ö. 1158/1745), *Sülûk* risalesinde isnatsız olarak zikretmiştir.¹⁵⁸³ Erzurumlu İbrahim Hakkı da *Marifetnâme*'de muallak cezm sîgasıyla isnatsız olarak zikretmiştir.¹⁵⁸⁴ Aclûnî bu

¹⁵⁷⁴ İbn Adî, *Kâmil fi'd-duafâ*, VIII, 208.

¹⁵⁷⁵ Zehebî, *Mizân*, III, 98; *el-Muğnî*, II, 3.

¹⁵⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, VIII, 179.

¹⁵⁷⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, III, 128.

¹⁵⁷⁸ Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, I, 224.

¹⁵⁷⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, II, 807.

¹⁵⁸⁰ Taberânî, *el-Kebîr*, XII, 120, no: 12650.

¹⁵⁸¹ Heysemî, *Zevâid*, VIII, 203.

¹⁵⁸² Elbânî, *Silsiletü'z-zaîfe*, XI, 420.

¹⁵⁸³ Muhammed Emîn Tokâdî, *Risâle fi sülûki't-tarîkati'n-Nakşibendiyye*, İstanbul Belediyesi, Atatürk Kütüphanesi, O. E. Yz., 1160/2, 2b.

¹⁵⁸⁴ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 401.

sözün şöhret bulduğunu söylemiştir.¹⁵⁸⁵ Muhammed Beşîr Zâfirî ise mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹⁵⁸⁶ İzmirli İsmail Hakkı'da (1869-1946) bu haberin Hz. Peygambere ait olmadığını söylemiştir.¹⁵⁸⁷

432. HADİS

من عرف نفسه فقد عرف ربه

“*Nefsini bilen rabbini bilir.*”

Mutasavvıflar arasında hadis diye meşhur olmuş bu sözün hadis olarak aslının olmadığı çoğu mevzuat kaynaklarında yer almaktadır.¹⁵⁸⁸ Suyûtî'de *Tedribü'r-râvî*'de bu sözün batıl olup aslı olmadığını söylemiştir.¹⁵⁸⁹ İbn Teymiyye mevzu kabul ederken, Nevevî Hz. Peygamber'den sabit olmadığını, Ebu'l-Muzaffer es-Semânî ise merfu olarak bilinmediğini söylemiş, Hafız es-Suyûtî bu konuda “*el-Kavlü'l-eşbeh fî hadisi Men Arefe Rabbehu Fekad Arefe Nefsehu*” adıyla ilgili bir risale telif etmiş, İbn Arâbî'den ise bu sözün hadis olduğu ve keşfen sahih olduğu görüşü nakledilmiştir.¹⁵⁹⁰ Ali el-Kârî bu sözün Hz. Peygamber'den merfu olarak sabit olmadığını, ancak mana açısından sabit olduğunu, Yahya b. Muâz er-Râzî'ye ait bir söz olarak nakletmiş, ardından ayetle desteklediği şu sözü temsil getirmiştir: “Kendi cehaletini bilen rabbinin ilmini, kendisinin fâni olduğunu bilen rabbinin bâki olduğunu, kim de kendisinin âciz ve zayıf olduğunu bilirse rabbinin kudret ve kuvvetini bilmiş olur. Bu Allah Teâlâ'nın şu sözünden anlaşılabilir: “*Kendine cahilce kötülük edenden başka kim İbrâhim a. s'ın dininden yüz çevirir?*”¹⁵⁹¹

433. HADİS

حسنات الأبرار سيئات المقربين

“*Ebrârın iyilikleri mukarrebûnun kötülükleri gibidir.*”

¹⁵⁸⁵ Sülemî, Ebû Abdîrrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed es-Sülemî, *Tabakâtü's-Sufiyye ve yelîhi Zikru'n-Nisveti'l-Müteabbidâti's-Sufiyyât*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 365; Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 379, no: 1069.

¹⁵⁸⁶ Ezherî, *Tahzîru'l-müslimîn*, s. 133, no: 113.

¹⁵⁸⁷ İzmirli İsmail Hakkı, *Siyer-i Celîle-i Nebeviyye*, nşr. A. Eşref Edip, Dâru'l-Hilâfe, İstanbul, 1332, s. 96.

¹⁵⁸⁸ Sağânî, *el-Mevzûât*, 34; Sehâvî, *Mekâsıd*, 657; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 309, Zerkeşî, *et-Tezkira*, 129.

¹⁵⁸⁹ Suyûtî, *Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Takrîbü'n-Nevevî*, I-II, nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fârâyâbî, Mektebetü'l-Kevser, Riyad, 1415, II, 626.

¹⁵⁹⁰ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 309, no: 2532.

¹⁵⁹¹ Ali el-Kârî, *Mevzûâtü'l-Kübrâ*, 337-338.

İbn Asâkir Ebû Sâid el-Harrâz'ın sözü olduğunu nakleder, Aclûnî bu sözü bazılarının hadis saydığını ancak bunun böyle olmadığını söyler.¹⁵⁹² Kurtûbî ise tefsirinde Cüneydi Bağdâdî'nin sözü olduğunu zikretmiştir.¹⁵⁹³

434. HADİS

أبغضكم عند الله عز و جل يوم القيامة كل نؤوم أكل شروب

“Allah katında en sevimsiz olanınız çok yiyip, çok içen ve uyuyanınızdır.”

Gazzâlî Hasan el-Basrî'den mürsel olarak rivayette bulunmuştur.¹⁵⁹⁴ Irâkî aslını bulamadığını zikretmiştir.¹⁵⁹⁵

435. HADİS

الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر

“Dünya müminin zindanı kafirin cennetidir.”

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁵⁹⁶

436. HADİS

الدنيا مزرعة الآخرة

“Dünya ahiretin tarlasıdır.”

Irâkî bu lafızla merfu olarak bulamadığını, Ukaylî'nin *Kitâbu'd-duafâi'l-kebîr*'inde ve Ebûbekir İbnü'l-Lâl'in *Mekârimü'l-ahlâk*'ında yakın manada Târık b. Üşeym'den zayıf bir isnatla merfu olarak şu lafızla rivayet ettiğini söylemiştir:

نعمت الدار الدنيا لمن تزود فيها لآخرته ما يرضي به ربه وبئست الدار الدنيا لمن صرعه عن آخرته وقصرت به عن رضا ربه فإذا قال العبد قَبِّحَ اللهُ الدنيا قالت الدنيا أَقْبَحَ اللهُ أعصانا للرب

“Rabbini razı etmek niyetiyle ahireti için dünyada hazırlığını yapan kişiye dünya yurdu ne mutlu. Rabbinin rızasını azaltacak, kendini ahiret azığı yapmaktan alıkoyacak kişi için dünya yurdu ne kötüdür. Kul: “Ey Dünya Allah seni

¹⁵⁹² İbn Asâkir, *Târîhu Medînet-i Dımaşk*, V, 137; Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 406.

¹⁵⁹³ Kurtûbî, *el-Câmî li-Ahkâmî'l-Kurân*, I, 460.

¹⁵⁹⁴ Gazzâlî, *İhyâ*, 965.

¹⁵⁹⁵ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 749.

¹⁵⁹⁶ Müslim, *Zühd*, I, no: 2956.

çirkinleştirsın dediği zaman dünya da şöyle der: “Allah da bizim için rabbine isyan edenleri çirkin kılsın.”

Ukaylî bu rivayetin Hz. Ali’nin sözü olarak nakledildiğini söyler.¹⁵⁹⁷ Aclûnî Hâkim’in bu hadisi sahih, Zehebî’nin ise münker kabul ettiğini, râvilerinden Abdülcebbâr b. Vehb’in¹⁵⁹⁸ meçhul olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁹⁹ Sağânî mevzu derken, Sehâvî aslını bulamadığını, Ali el-Kârî manasının doğru olduğunu söylemiştir.¹⁶⁰⁰ Deylemî ise *Müsned*’inde¹⁶⁰¹ Abdullah b. Ömer’den isnadsız “*Dünya ahiretin köprüsüdür*” lafzıyla rivayet etmiştir. Netice olarak Sehâvî’nin “aslını bulmadım” lafzını, Ali el-Kârî, Ezherî, Kavukcî, Aclûnî, Fettenî, Beyrûtî eserlerinde yer vermekle insanların dillerinde meşhur olan bu sözün hadis olarak aslı olmadığını, mevzu olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁶⁰²

437. HADİS

اعمل عمل امرئ يظن أنه لن يموت أبدا واحذر حذر امرئ يخشى أن يموت غد

“Kendini hiç ölmeyecek zanneden kişinin çalışması gibi (dünya için) çalış, yarın öleceğini zanneden kişinin korkması gibi (günahlardan) kork.”

Beyhakî *Şuabu’l-îmân*’da¹⁶⁰³ Abdullah b. Amr b. el-As’tan mevkuf olarak tahrir etmiştir. Ömer b. Abdülaziz’in kölesi adlı râvinin meçhul olması ve Abdullah b. Salih’in zayıf olması sebebiyle isnadı zayıftır.¹⁶⁰⁴ Bu hadisi benzer manada şu hadisi zikredebiliriz:¹⁶⁰⁵

ليس خيركم من ترك دنياه لآخرته ولا من ترك آخرته لدنياه

¹⁵⁹⁷ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 992, no: 3609; Ukaylî, *Kitâbu’d-Duafâi’l-Kebîr*, III, 89.

¹⁵⁹⁸ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, VI, 51.

¹⁵⁹⁹ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, I, 467, no: 1320.

¹⁶⁰⁰ Sağânî, *el-Mevzûât*, s. 36; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 351; Ali el-Kârî, *Mevzûâtü’l-kübrâ*, s. 206.

¹⁶⁰¹ Deylemî, *Müsned*, II, 228, no: 3102.

¹⁶⁰² Ezherî, *Tahzîri’l-Müslimîn*, s. 136; Kavukcî, *el-Lü’lû’ü’l-Mersûs*, s. 82; Fettenî, *Tezkiratü’l-Mevzûât*, s. 174; Beyrûtî, Ebû Abdillâh (Ebû Abdîrahmân) Muhammed b. Dervîş b. Muhammed el-Hût, *Esne’l-Metâlib fî Ehâdisi Muhtelifeti’l-Merâtib*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1997, s. 146.

¹⁶⁰³ Beyhakî, *Şuabu’l-Îmân*, V, 395, no: 3603.

¹⁶⁰⁴ Münâvî, *Feyzu’l-kadîr*, II, 12, no: 1201; Elbânî, *Silsiletü’z-zâife*, V, 501, no: 2480.

¹⁶⁰⁵ İbn Ebî’d-dünya, *Islâhu’l-Mâl*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekâfiyye, Beyrut, 1993, s. 34.

“Sizin en hayırlınız dünyası için ahiretini, ahireti için dünyasını terk etmeyendir.”

Tahricini yaptığımız hadis insanların dillerinde şu lafızla meşhur olmuştur¹⁶⁰⁶:

اعمل لدنياك كأنك تعيش أبداً واعمل لآخرتك كأنك تموت غداً

“Yarın ölecekmiş gibi ahiret hayatı için hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalış”

438. HADİS

أنتم أعلم بأمر دنياكم

“Siz dünya işlerinizi benden daha iyi bilirsiniz.”

Müslim *Sahîh*’inde Enes b. Mâlik’ten (r.a) merfu olarak tahric etmiştir.¹⁶⁰⁷

439. HADİS

إستحيوا من الله عزوجل حق الحياء

“Allah Teâlâ’dan hakkıyla haya ediniz.”

Tirmizî *Sünen*’inde¹⁶⁰⁸, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹⁶⁰⁹ Abdullah b. Mesud’dan merfu olarak tahric etmiştir. Tirmizî hasen garîb olduğuna hükmetmiştir.

440. HADİS

الحياء من الإيمان والإيمان من الجنة والبذاء من الجفاء والجفاء في النار

“Haya imandandır. İman ise cennettir. Kötü söz cefadandır. Cefa ise cehennemdedir.”

Tirmizî *Sünen*’inde Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahric etmiş, hasen sahîh olduğuna hükmettikten sonra bu konuda Abdullah b. Ömer, Ebû Bekre, Ebû Ümâme ve İmran b. Husayn’dan da hadis rivayet edildiğini söylemiştir.¹⁶¹⁰

¹⁶⁰⁶ Elbânî, *Silsiletü’z-zaîfe*, I, 63, no: 8.

¹⁶⁰⁷ Müslim, *Fezâil*, 38, no: 2363.

¹⁶⁰⁸ Tirmizî, *Sıfatü’l-kıyâme*, 89, no: 2458.

¹⁶⁰⁹ Ahmed, *Müsned*, VI, 187, no: 3671.

¹⁶¹⁰ Tirmizî, *Birr*, 65, no: 2009.

441. HADİS

المرء من مع أحب

“Kişi sevdiği ile beraberdir.”

Sahîhayn’de Abdullah b. Mesud’dan merfu olarak tahrir edilmiştir.¹⁶¹¹

442. HADİS

رجعنا من الجهاد الأصغر إلى جهاد الأكبر

“Küçük cihattan büyük cihada döndük.”

Hz. Peygamber’e büyük cihad nedir diye sorulduğunda Resûlullah: “*Kulun nefsiyle olan mücâhededir*” buyurmuştur.

Beyhakî ez-Zühdü’l-kebîr’de¹⁶¹², Hatîb Târih’inde¹⁶¹³ Câbir b. Abdullah’tan merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Hacer Beyhakî’nin “isnadında zayıflık vardır” görüşünü naklettikten sonra İsa b. İbrahim, Yahya b. Ya’lâ, Leys b. Ebî Süleyym’in zayıf kimseler olduğuna hükmetmiştir. İbrahim b. Ebî Abele’nin büyük cihad için cevabı “Kalbin cihadıdır” olmuştur. Muhakkik Şuayb Arnaûd bu sözün “*Hacılara su verme ve Mescid-i Harâm’ın imar ve bakım işini (üstlenen kimseyi), Allah’a ve ahiret gününe inanıp Allah yolunda cihad eden kimseyle bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah katında bir değildirler. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez*” ayetine (Tevbe 9/19) muhalif olduğuna dair kanaatini dile getirmiştir.¹⁶¹⁴ Aclûnî Keşfu’l-hafâ’da İbn Hacer’in *Tesdîdü’l-kavs*’de İbrahim b. Ebî Abele’nin sözü olarak insanların dillerinde dolaştığını söylemiştir.¹⁶¹⁵

443. HADİS

المخلصون على خطرٍ عظيمٍ

“Muhlisler büyük tehlikededir.”

Rivayetin tamamı şöyledir: “*Âlimler dışında insanların hepsi ölü gibidirler amel edenlerin dışında âlimlerin de hepsi ölüdürler. İhlâslılar dışında amel edenlerin*

¹⁶¹¹ Buhârî, Edeb, 96, no: 6169; Müslim, Birr, 49, no: 2640.

¹⁶¹² Beyhakî, *Kitâbü’z-zühdü’l-kebîr*, s. 165.

¹⁶¹³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, XV, 685.

¹⁶¹⁴ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 709, no: 2584.

¹⁶¹⁵ Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, I, 482, no: 1362; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, VI, 325, (Muhakkik Notu).

de hepsi ölüdürler. Muhlisler de büyük bir tehlike üzerindedirler.” Aclûnî *Keşfu'l-Hafâ*'da Sağânî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: “Bu hadis uydurmadır. İrab yönünden hatalıdır. İrabta doğrusu şudur: “العالَمين, العاملين, المخلصين”.¹⁶¹⁶

444. HADİS

أول من يدخل الجنة حكم العدل وإمام عدل

“*Cennete ilk önce girecekler adil hükümdar ve adil imamlardır.*”

Münâvî *Künûzü'l-Hakâik*'te isnatsız olarak Deylemî'nin rivayet ettiğini söylemiştir.¹⁶¹⁷ Bu konuda İyâz b. Hımâr'dan sahih bir isnatla merfu olarak cennet ehlinin üç kişiden birisinin “adil devlet başkanı” olacağıyla ilgili hadis rivayet edilmiştir. Muhakkik Şuayb Arnaûd isnadının Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.¹⁶¹⁸

445. HADİS

خيركم من أطعم الطعام أو الذين يطعمون الطعام

“*Sizin en hayırlınız -insanları- en çok doyuranınızdır.*”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Suheyb er-Rûmî'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. İsnadı zayıftır.¹⁶¹⁹

446. HADİS

علامة إعراضه تعالى عن العبد إشتغاله بما لا يعنيه

“*Allah Teâlâ'nın bir kulundan yüz çevirmesinin alameti kulun malayani şeylerle meşgul olmasıdır.*”

Tirmizî *Sünen*'inde mana bakımından Ebû Hüreyre'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmiştir:

من حسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه

¹⁶¹⁶ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 374.

¹⁶¹⁷ Münâvî, *Künûzu'l-hakâik min Hadîsi Hayri'l-Halâyık*, I-II, thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Muhammed, Beyrut, 1996, I, 193.

¹⁶¹⁸ Ahmed, *Müsned*, XXX, 284, no: 18340; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 490, no: 7453.

¹⁶¹⁹ Ahmed, *Müsned*, XXXIX, 350, (no: 23929, Muhakkik Notu).

“Kişinin lüzumsuz ve gereksiz şeyleri terk etmesi iyi müslüman oluşunun güzelliğindendir.”

Ali b. Hüseyin’den ise mürsel olarak şu lafızla nakletmiştir:

إن من حسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه

“Şüphesiz ki, kişinin lüzumsuz ve gereksiz şeyleri terk etmesi iyi müslüman oluşunun güzelliğindendir.”

Tirmizî Ebû Hüreyre hadisinin garîb, Ali b. Hüseyin hadisinin ise sahîh olduğuna hükmetmiştir.¹⁶²⁰ Heysemî’de bu hadisin sahîh olduğunu bildirmiştir.¹⁶²¹ İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567) ise *Fethu’l-mübîn bi şerhi’l-erbaîn*’de Hasan el-Basrî’nin sözü olarak nakletmiştir.¹⁶²²

447. HADİS

من أحب لقاء الله أحب لقاءه ومن كره لقاءه كره لقاءه

“Her kim Allah’a kavuşmayı isterse Allah’ta ona kavuşmayı ister. Kim de Allah’a kavuşmak istemezse Allah’ta ona kavuşmak istemez.”

Sahîhayn’de Ebû Mûsâ el-Eşarî’den merfu olarak tahrir edilmiştir.¹⁶²³

448. HADİS

علامة حب الله حب ذكر الله

“Allah sevgisinin alameti onu zikretmektir.”

Beyhakî *Şuabu’l-îmân*’da, Enes b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiş ve isnadına zayıf demiştir.¹⁶²⁴

449. HADİS

الجنة حرام على كل فاحش أن يدخلها

¹⁶²⁰ Tirmizî, *Zühd*, 11, no: 2317-2318; Ahmed, *Müsned*, III, 259, no: 1737; Taberânî, *Kebîr*, III, 138, no: 2886; *Evsat*, I, 115, no: 359.

¹⁶²¹ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, VIII, 18.

¹⁶²² İbn Hacer el-Heytemî, Ebû’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa’dî, *el-Fethu’l-Mübîn bi Şerhi’l-Erbaîn*, thk. Ahmed Câsim vd., Dâru’l-Minhâc, Beyrut, 2008, s. 302.

¹⁶²³ Buhârî, *Rikâk*, 41, no: 6507; Müslim, *Zikir*, 5, no: 2686.

¹⁶²⁴ Beyhakî, II, 13, no: 406.

“Cennet, kötü ve çirkin söz konuşan kimseye haramdır.”

Ebû Nuaym *Hilye*'de Abdullah b. Amr'dan mevkuf olarak rivayet etmiştir.¹⁶²⁵
İsnadı zayıftır.¹⁶²⁶

450. HADİS

هَذَا الْإِنْسَانُ وَهَذَا أَجَلُهُ مُحِيطٌ بِهِ أَوْ قَدْ أَحَاطَ بِهِ وَهَذَا الَّذِي هُوَ خَارِجٌ أَمَلُهُ وَهَذِهِ الْخَطَطُ
الصَّغَارُ الْأَعْرَاضُ فَإِنْ أَخْطَأَ هَذَا نَهَشَهُ هَذَا وَإِنْ أَخْطَأَ هَذَا نَهَشَهُ هَذَا

“Bu karenin içerisindeki bir insandır. Etrafında bulunan bu kare eceldir. Onu kuşatmıştır, ondan kurtulamaz. İki tarafındaki küçük çizgiler yolundaki âfet ve belalardır. Birinden kurtulursa, diğerinden kurtulamaz. Sonra düşer, bu düşüş ölüm düşüşüdür. Karenin dış çizgisi onun amel ve ümitleridir. Daima Allah Teâlâ'nın ilminde, ölümünden sonra olacak işleri düşünür.”

Buhârî *Sahîh*'inde Abdullah b. Mesud'dan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁶²⁷

451. HADİS

الغضب قطعة من النار

“Öfke, cehennem ateşinden bir parçadır.”

Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Said el-Hudrî'den yaklaşık lafızla zayıf bir isnatla¹⁶²⁸
merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî hasen olduğuna hükmetmiştir.¹⁶²⁹

452. HADİS

واعظا في القلب كل مؤمن

“Her müminin kalbinde Allah'ın bir vaizi vardır.”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Nüvvâs b. Simân el-Ensâri'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Uzun bir hadisten takti edilmiş bir cümledir. Şuayb Arnaûd

¹⁶²⁵ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 288.

¹⁶²⁶ Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, III, 363, no: 3648.

¹⁶²⁷ Buhârî, *Rikâk*, 4, no: 6417.

¹⁶²⁸ Irâkî, *el-Muğnî*, II, 843; Sehâvî, *el-Mekâsıd*, 474.

¹⁶²⁹ Tirmizî, *Fiten*, 26, no: 2191.

hadisin sahih, isnadının Hasan b. Sevvâr sebebiyle hasen olduğunu, diğer ricâlinin sika olduğunu zikretmiştir.¹⁶³⁰

453. HADİS

المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده

“Müslüman diğer müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir.”

Buhârî *Sahîh*'inde¹⁶³¹ Abdullah b. Ömer'den, Müslim ise *Sahîh*'inde¹⁶³² Câbir b. Abdullah'tan (r.a) tahrir etmiştir.

454. HADİS

أكمل المؤمنين إيماناً أحسنهم خلقاً

“Müminlerin iman bakımından en kamili ahlakı en güzel olanlardır.”

Tirmizî ve Ebû Dâvud *Sünen*'inde¹⁶³³ Ebû Hüreyre'den (r.a) tahrir etmiştir. Tirmizî de خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِنِسَائِهِمْ ziyadesi vardır. Tirmizî hasen olduğuna hükmetmiştir.

455. HADİS

أَنَّ رَجُلًا اسْتَأْذَنَ عَلَيَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِذْذَنُوا لَهُ فَلَبِئْسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ أَوْ بئس رجل العشيرة فلما دخل عليه ألان له القول قالت عائشة فقلت يا رسول الله قلت له الذي قلت ثم ألفت له القول قال يا عائشة إن شر الناس منزلة عند الله يوم القيامة من ودعه أو تركه الناس اتقاء فحشه

Bir adam Hz. Peygamber'den huzuruna girmek için izin istedi. Resûlüllâh: “O kabilesinin kötü adamıdır ama, izin verin gelsin bakalım buyurdu. Adam gelince ona güler yüz gösterip kendisiyle konuştu. Kalkıp gidince Âişe (r. anhâ): -Ya Resûlüllâh! Dedi. Adam hakkında böyle böyle buyurdun. Gelince de ona güler yüz gösterip iltifat ettin. Bunun sebebi nedir? Resûlüllâh (s.a.v) şöyle buyurdu: “-Ey Âişe sen benim kötü söz söylediğimi birine kötü davrandığımı ne zaman gördün? Kıyamet günü Allah katında en kötü durumda kalacak kişi, şerrinden insanların çekindiği ve bu yüzden kendisini terk ettiği kimsedir.”

¹⁶³⁰ Ahmed, *Müsned*, XXIX, 182, (no: 17634, Muhakkik Notu).

¹⁶³¹ Buhârî, *İman*, 4, no: 10.

¹⁶³² Müslim, *İman*, 14, no: 41.

¹⁶³³ Tirmizî, *Rad'a*, 11, no: 1162; Ebû Dâvud, *Sünnet*, 16, no: 4682.

Sahîhayn'de Âişe'den merfu olarak tahrir edilmiştir.¹⁶³⁴

456. HADİS

بعثت بمدارة الناس

“*İnsanlara müdârâ*¹⁶³⁵ için gönderildim.”

Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da Câbir b. Abdullah'tan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁶³⁶ İbn Hacer senedindeki Ebu'l-Kâsım Ubeydullah el-Lü'lü es-Sâcî'nin Amr b. Vâsıl'dan uydurma hadis rivayet ettiğini, Hatîb el-Bağdâdî ise Amr b. Vâsıl'ı hadis uydurmakla itham etmiştir.¹⁶³⁷

457. HADİS

من كثرت صلاته بالليل حسن وجهه في النهار

“*Gece çokça namaz kılanın gündüz yüzü güzel olur.*”

İbn Mâce, *Sünen*'inde¹⁶³⁸, Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da¹⁶³⁹ Kudâî *Müsned*'inde¹⁶⁴⁰ Câbir b. Abdullah'tan merfu olarak rivayet etmiştir. Hâfız es-Suyûtî *Azâbu'l-Menâhil fî hadisi “Men Kâle Enâ Âlimun Fehüve Câhilun”* adlı risalesinde, bu hadis hakkında hadis hafızlarının uydurma olduğuna hükmettiklerini ve bu konuda ittifak ettiklerini ancak bu hadisi rivayet edenin uydurma kastıyla rivayet etmediğini, Irakî'nin *Elfiye*'sinde bu hadisi örnek verdiğini söylemiştir.¹⁶⁴¹ Senedindeki Sâbit b. Mûsa ed-Dabbî'yi Yahya b. Maîn yalancılıkla itham etmiş, İbn Adî onun Şerîk b. Abdullah'dan olan bu münker rivayetinde teferrüd ettiğini¹⁶⁴², İbn Adî, Dârekutnî, Ukaylî, Hâkim, İbn Hibbân ise bu haberin Şerîk b. Abdullah'ın (177/794) sözü¹⁶⁴³ olduğu konusunda ittifak

¹⁶³⁴ Buhârî, Edeb, 38, no: 6032; Müslim, Birr, 22, no: 2591.

¹⁶³⁵ Müdârâ: “Sözlükte “kandırmak, aldatmak” anlamındaki (d-r-y) kökünden türeyen müdârâ kelimesi “hoş görülme olma, insanlarla iyi geçinme” manasına gelir. Terim olarak taşkın hareketleriyle huzursuzluğa yol açmasından endişe edilen veya aşırı alingan olan kişilere karşı nazik davranarak kötülüğü önlemeyi yahut gönlünü almayı amaçlayan davranışları ifade eder.” Mustafa Çağrı, “Müdârâ, *DİA*, XXXI, 460, İstanbul, 2006.

¹⁶³⁶ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 36, no: 8117.

¹⁶³⁷ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, III, 78, 79; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 339.

¹⁶³⁸ İbn Mâce, *İkâme*, 174, no: 1333.

¹⁶³⁹ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 471, no: 2830

¹⁶⁴⁰ Kudâî, *Müsned*, I, 252-255, no: 408, 409, 410, 411, 412, 413.

¹⁶⁴¹ Süyûtî, *el-Hâvî li'l-fetevâ*, I-II, thk. Abdüllatif Hasan b. Abdurrahman, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1421/2000, II, 9.

¹⁶⁴² Zehebî, *Mizân*, I, 367-368.

¹⁶⁴³ Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 666.

etmiştir. Netice olarak Sâbit b. Musa bir hata sonucu Hz. Peygamber’e ait olmadığı halde ona sandığı bu sözü hadis diye nakletmiştir.

458. HADİS

لا تسبوا الشيطان وتعوذوا بالله من شره

“Şeytana sövmeyin şerrinden Allah’a sığının.”

Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*’da Ebû Tâhir Muhallis Muhammed b. Abdurrahman’ın (ö. 393/1003) Ebû Hüreyre’den merfu olarak rivayet ettiğini zikretmiştir.¹⁶⁴⁴ Münâvî isnadının zayıf olduğuna hükmetmiştir.¹⁶⁴⁵ Elbânî ise isnadına sahih demiştir.¹⁶⁴⁶

459. HADİS

إذا لعنت الشيطان قال لعنت ملعونا واستعذت الله منه قال كسرت ظهري

“Şeytana lanet ettiğinde şeytan der ki: Ben zaten melun oldum. Eğer ondan Allah’a sığınırsan o zaman da şöyle der: Belimi kırdın der.”

Muttakî el-Hindî *Kenzu’l-ummâl*’da Deylemî’nin Ebû Hüreyre’den isnatsız merfu olarak rivayet ettiğini zikretmiştir.¹⁶⁴⁷

460. HADİS

إن الله تعالى قال لموسي عليه السلام هل عملت لي عملا قط قال إلهي صليت لك وصمت
وتصدقت وذكرتك فقال الله عز وجل أما الصلاة فلك برهان والوصوم جنة والصدقة ظل والذكر
نوري فأبي عمل عملت لي فقال لموسي إلهي دلني علي العمل الذي هو لك قال يا موسي هل وليت
لي وليا أو عادييت لي عدوا فعلم موسي أنه الحب في الله والبغض في الله

“Allah Teâlâ Musa’ya Benim için amel işledin mi? diye sorunca Musa aleyhisselâm: “Senin rızan için namaz kıldım, oruç tuttum, sadaka verdim, seni zikrettim” dedi. Allah Teâlâ buyurdu ki: Namazın senin için bir burhan, oruç kalkan, sadaka gölge, zikir de nurumdur.” Benim için hangi ameli işledin? Musa aleyhisselâm: Ya Rabbi! Bana senin rızan için olan ameli göster dedi. Allah Musa’ya

¹⁶⁴⁴ Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, II, 431, no: 3023.

¹⁶⁴⁵ Münâvî, *Feyzu’l-kadîr*, VI, 400, no: 9789.

¹⁶⁴⁶ Elbânî, *Silsiletü’s-sahiha*, V, 547-548, no: 2422.

¹⁶⁴⁷ Muttakî el-Hindî, *Kenzu’l-ummâl*, I, 486, no: 2127.

benim için bir dost edindin mi ya da benim için bir düşmana düşmanlıkta bulundun mu? Ey Musa! Bil ki o amel; Allah için sevmek Allah için buğzetmektir.”

Bu rivayet Muhammed Mâsum Sirhindî'nin *Mektûbât'ı-Ma'sûmiyye*'sinde isnadsız olarak zikredilmiştir.¹⁶⁴⁸

461. HADİS

أوحى الله عز وجل إلى جبريل عليه السلام أن اقلب مدينة كذا وكذا بأهلها قال فقال يا رب إن فيهم عبدك فلانا لم يعصك طرفة عين قال فقال اقلبها عليه وعليهم فإن وجهه لم يتمر في ساعة قط

“Aziz ve celil olan Allah Cebrail’e falan şehri halkıyla beraber altını üstüne getirmesini vahyetti. Cebrail: Ya Rabbi! Onların içinde senin falan kulun var sana göz açıp kapayacak bir süre dahi olsun isyan etmedi. Allah Teâlâ dedi ki: O kişinin ve o şehir halkının üzerine şehri yık. Çünkü onun yüzü bir an olsun ekşimedi.”

Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da Câbir b. Abdullah'tan merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁶⁴⁹ İsnadındaki Ubeyde b. İshak el-Attâr'ı Buhârî, Nesâî ve el-Ezdî metrûk kabul etmişlerdir.¹⁶⁵⁰ Elbânî'de isnadına çok zayıf demiştir. Netice olarak isnadı çok zayıftır.

462. HADİS

فإنكم خلقتم للآخرة والدنيا خلقت لكم والذي نفس محمد بيده ما بعد الموت من مستعقب وما بعد الدنيا دار إلا الجنة والنار

“Zira dünya sizin için yaratıldı siz de ahiret için yaratıldınız. Muhammed'in canı elinde olan Allah'a yemin olsun ki ölümden sonra affı mûcib bir amel yapılamayacağı gibi dünyadan sonra da ya cennet ya da cehennemden başka bir yer yoktur.”

¹⁶⁴⁸ Muhammed Ma'sûm b. Ahmed Sirhindî, *Müntehâbât'ı-Mektûbât'ı-Ma'sûmiyye*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2010, s. 59.

¹⁶⁴⁹ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 74, no: 7189.

¹⁶⁵⁰ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-duafâi ve'l-metrûkîn*, II, 159; Zehebî, *Dîvânü'd-Duafâi ve'l-Metrûkîn*, s. 266.

Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da¹⁶⁵¹, Hasan el-Basrî'nin "Hz. Peygamberin ashabının birisi" diyerek naklettiği bu hadis isnadında yer alan meçhul râvi sebebiyle zayıftır. Irâkî isnadında inkıta olduğunu söylemiştir.¹⁶⁵²

463. HADİS

من وقع في الشبهات وقع في الحرام

"Her kim şüpheli şeyleri yaparsa haram işlemiş olur."

Takti edilmiştir. *Sahihayn*'de Numan b. Beşir'den (r.a) merfu olarak tahrir edilmiştir.¹⁶⁵³

464. HADİS

عبد رزقه الله مالا وعلماً فهو يتقي فيه ربه ويصل فيه رحمه ويعلم الله فيه حقاً فهذا بأفضل المنازل وعبد رزقه الله علماً ولم يرزقه مالا فهو صادق النية يقول لو أن لي مالا لعملت بعمل فلان فهو بنيته فأجرهما سواء

"Allah'ın kendisine mal rızık ve ilim verdiği bir kul ki kul bu nimet içerisinde yolunu Rabbi vasıtasıyla bulur, Müslümanlarla ve akrabalarıyla irtibatını kesmez o verilen nimette Allah'ın hakkı ne ise onu da bilir ve gereğini yerine getirir. Bu kul Allah katında en üstün derecededir. Yine bir kul ki Allah ona ilim vermiş mal vermemiştir. Bu kulun niyeti doğrudur ve şöyle der: "Eğer malım olsaydı falanın yaptığı gibi yapardım der" işte o niyetine göre karşılık görür. Önceki kimse ile sevapta eşittirler."

Tirmizî *Sünen*'inde, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Ebû Kebşe el-Enmârî'den merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî hasen sahih olduğuna hükmetmiştir.¹⁶⁵⁴

465. HADİS

من قبل رجل أمه فكأنما قبل عتبة الجنة

"Her kim anasının ayağını -altını- öperse, sanki cennetin eşiğini öpmüş gibi olur."

¹⁶⁵¹ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 153, no: 10097.

¹⁶⁵² Irâkî, *Muğnî*, II, 876, no: 3206.

¹⁶⁵³ Buhârî, *İman*, 39, no: 52; Müslim, *Müsâkât*, 20, no: 1599.

¹⁶⁵⁴ Tirmizî, *Zühd*, 17, no: 2325; Ahmed, *Müsned*, XXIX, 561-562, no: 18031.

Bu rivayet Yakup b. Seyyid Ali'nin *Mefâtîhu'l-cinân şerhu Şir'ati'l-İslâm*¹⁶⁵⁵ adlı eserinde isnatsız merfu olarak zikredilmiştir. Mana bakımından İbn Mâce *Sünen*'inde¹⁶⁵⁶, Hâkim *Müstedrek*'inde¹⁶⁵⁷ Muâviye b. Câhime'den *فإن الجنة عند رجلها* (Şüphesiz ki, cennet annenin ayakları yanındadır) lafzıyla merfu olarak rivayet etmiş ve Hâkim isnadına sahih demiştir.

466. HADİS

ما كان الفحش في شيء قط إلا شأنه ولا كان الحياء في شيء قط إلا زانه

“Hayasızlık ve kötülük her nerede olursa olsun o yeri ve kimseyi kirletir haya kimde ve nerede olursa orayı süsler ve güzelleştirir.”

Tirmizî ve İbn Mâce *Sünen*'inde¹⁶⁵⁸, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde¹⁶⁵⁹ İbn Hibbân *Sahîh*'inde¹⁶⁶⁰ Enes b. Mâlik'ten merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî hasen garîb olduğuna hükmetmiştir. Şuayb Arnaûd isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.

467. HADİS

حب الوطن من الإيمان

“Vatan sevgisi imandandır.”

Sehâvî, *el-Mekâsıd*'da aslını bulamadığını ancak manasının doğru olduğunu söylemiştir.¹⁶⁶¹ Aclûnî ise Sağânî'nin mevzu hükmüne yer vermiştir.¹⁶⁶² Ali el-Kârî *el-Esrâru'l-merfûa*'da Zerkeşî'nin “aslına vakıf olamadım”, Safevî'nin “Bu rivayet sâbit değildir”, Sehâvî'nin “aslına vakıf olamadım ancak manası sahihtir” dediğini, bu sözün seleften birinin sözü olabileceğini, vatan ibaresi ise “Mekke” “cennet” ya da “Allah'a dönüş” manasının murad edilmiş olabileceğini söylemiştir. Her ne kadar Sağânî açısından mevzu olsa da mana açısından doğru olacağı kanaatindeyiz. Zira Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye olan hicreti esnasında Mekke'ye olan özlemini şöyle

¹⁶⁵⁵ Yakup b. Seyyid Ali, *Mefâtîhu'l-cinân şerhu Şirati'l-İslâm*, s. 565.

¹⁶⁵⁶ İbn Mâce, *Cihad*, 12, no: 2781.

¹⁶⁵⁷ Hâkim, *Müstedrek*, II, 114, no: 2502.

¹⁶⁵⁸ Tirmizî, *Birr*, 47, no: 1974; İbn Mâce, *Zühd*, 17, no: 4185.

¹⁶⁵⁹ Ahmed, *Müsned*, XX, 118, (no: 12689, Muhakkik Notu).

¹⁶⁶⁰ İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 312, no: 551.

¹⁶⁶¹ Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s. 297, no: 386

¹⁶⁶² Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 393.

dile getirmiştir: “Ey Mekke, bütün dünyada en çok sevdiğim yer, senin topraklarındır; fakat senin evlatların, beni senin duvarların arasında huzur içerisinde bırakmıyorlar.”¹⁶⁶³

468. HADİS

تقرأ السلام على من عرفت ومن لم تعرف

“Tanıdığın ve tanımadığın herkese selam vermendir.”

Sahîhayn’de Abdullah b. Ömer’den (r.a) merfu olarak tahrir edilmiştir.¹⁶⁶⁴

469. HADİS

يا أيها الناس أفشوا السلام وأطعموا الطعام وصلوا الأرحام وصلوا بالليل والناس نيام تدخلوا الجنة بسلام

“Ey İnsanlar! Selamı yayınız, yemek yediriniz, akrabalık bağlarını gözetin, insanlar uykudayken gece namaz kılın ki, bu sayede selametle cennete giresiniz.”

Tirmizî ve İbn Mâce Sünen’inde Abdullah b. Selam’dan (r.a) tahrir etmiştir. Tirmizî hasen sahih olduğuna hükmetmiştir.

470. HADİS

حق المسلم على المسلم خمس رد السلام وزيارة المريض واتباع الجنائز وإجابة الدعوة وتشميت العاطس

“Müslümanın diğer Müslümanlar üzerindeki hakkı beştir. Selamı karşılamak, hastayı ziyaret etmek, cenazenin ardından gitmek, davete icabet etmek, aksırana dua etmektir.”

Sahîhayn’de Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir edilmiştir.¹⁶⁶⁵

471. HADİS

من تشبه بقوم فهو منهم

“Kim bir kavme benzerse o da ondandır.”

¹⁶⁶³ Tirmizî, Menâkıb, 142, no: 3925, 3926. Tirmizî hasen sahih garîb olduğuna hükmetmiştir.

¹⁶⁶⁴ Buhârî, İman, 6, no: 12, 20, no: 28; Müslim, İman, 14, no: 39.

¹⁶⁶⁵ Buhârî, Cenâiz, 2, no: 1240; Müslim, Selam, 3, no: 2162.

Ebû Dâvud *Sünen*'inde¹⁶⁶⁶, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Abdullah b. Ömer'den, Taberânî *Mu'cemu'l-evsat*'ta¹⁶⁶⁷ Huzeyfe b. el-Yemân'dan merfu olarak rivayet etmiştir. Zeylâî *Nasbu'r-râye*'de¹⁶⁶⁸ isnadındaki İbn Sevbân'ın zayıf olduğunu, Ebû Hüreyre ve Enes b. Mâlik'ten de nakledildiğini ifade etmiştir. Irâkî isnadının sahih, muhakkik Şuayb el-Arnaûd ise zayıf olduğuna hükmetmiştir. Netice olarak hadisin şahitleriyle beraber hasen sahih olduğunu söyleyebiliriz.¹⁶⁶⁹

472. HADİS

ليس منا من تشبه بغيرنا لا تشبهوا باليهود ولا بالنصارى فإن تسليم اليهود الإشارة
بالأصابع وتسليم النصارى الإشارة بالأكف

“Bizden başkasına benzeyen bizden değildir. Ne Yahudilere ne de Hristiyanlara benzemeyin. Yahudilerin selamı parmaklarla, Hristiyanların selamı ise avuçlarıyla işaret etmektir.”

Tirmizî *Sünen*'inde Amr b. Şuayb'ın dedesi yoluyla merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî bu hadisin isnadının zayıf olduğunu, Abdullah b. Mübârek'in (ö. 181/797) İbn Lehîa'dan (ö. 174/790) merfu olmaksızın rivayet ettiğini zikretmiştir.¹⁶⁷⁰ İbn Hacer isnadındaki zayıflığın İbn Lehîa (ö. 174/190) olduğunu, onun Amr b. Şuayb'dan hadis işitmediğini söylemiştir.¹⁶⁷¹

473. HADİS

يا أنيس إذهب حيث أمرتك

“Ey Enescik! Sana dediğim yere gitseydin ya”

Müslim *Sahîh*'inde Enes b. Mâlik'ten (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁶⁷²

474. HADİS

تخلقوا بأخلاق الله

“Allah'ın ahlakı ile ahlaklanınız.”

¹⁶⁶⁶ Ebû Dâvud, *Libâs*, 5, no: 4031.

¹⁶⁶⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 179.

¹⁶⁶⁸ Zeylâî, *Nasbu'r-râye*, IV, 347. Hadisin şahitleri için bk. Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 282-283, no: 2436.

¹⁶⁶⁹ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 217, no: 851; Ahmed, *Müsned*, IX, 123, (no: 5114, 5115, Muhakkik Notu).

¹⁶⁷⁰ Tirmizî, *İsti'zan*, 7, no: 2695.

¹⁶⁷¹ İbn Hacer, *Fütûhâtü'r-rabbâniyye*, V, 196.

¹⁶⁷² Müslim, *Fezâil*, 13, no: 2310.

Elbânî aslının olmadığını söylemiştir.¹⁶⁷³ Kanaatimizce tasavvuf ehlinin hikmetli sözlerindendir.

475. HADİS

قال رجل يا رسول الله الرجل منا يلقى أخاه أو صديقَه أينحني له قال لا قال أفيلتزمه ويقبله قال لا قال فيأخذ بيده ويصافحه قال نعم

“Bir adam şöyle dedi: Ya Resûlüllâh! Bizden biri din kardeşi ile karşılaştığında ona -saygıyla- başı eğip selam verebilir mi? Resûlüllâh: “Hayır” dedi. Adam: “Öyleyse birbirimizle kucaklaşabilir miyiz?” Resûlüllâh: “Hayır” dedi. Adam: “Musafaha edebilir miyiz?” Resûlüllâh: “Evet” buyurdu.”

Tirmizî ve İbn Mâce *Sünen*’inde Enes b. Mâlik’ten merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî hasen olduğuna hükmetmiştir.¹⁶⁷⁴

476. HADİS

ما من مسلم ينظر إلى محاسن امرأة ثم يغض بصره إلا أحدث الله له عبادة يجد حلاوتها

“Hiçbir müslüman yoktur ki bir kadının güzelliğine bakar ve sonra bakışlarını çevirirse, Allah onun kalbine ibadetin lezzetini koyar ta ki o kişi ibadetin tadını kalbinde bulur.”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹⁶⁷⁵, Taberânî *Mu‘cemu’l-kebîr*’de¹⁶⁷⁶ Ebû Ümâme el-Bâhilî’den merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî senedindeki Ali b. Yezid Elhânî’nin metrûk olduğunu söylemiştir.¹⁶⁷⁷ İsnadı çok zayıftır.

477. HADİS

يا عبادي لو أن أولكم وآخركم وإنسكم وجنكم كانوا على أتقى قلب رجل واحد منكم ما زاد ذلك في ملكي شيئا يا عبادي لو أن أولكم وآخركم وإنسكم وجنكم كانوا على أفجر قلب رجل واحد ما نقص ذلك من ملكي شيئا يا عبادي لو أن أولكم وآخركم وإنسكم وجنكم قاموا في صعيد واحد فسألوني فأعطيت كل إنسان مسألته ما نقص ذلك مما عندي إلا كما ينقص المخيط إذا أدخل البحر

¹⁶⁷³ Elbânî, *Silsiletü’z-Zaîfe*, VI, 346, no: 2822.

¹⁶⁷⁴ Tirmizî, *İstizan*, 31, no: 3728; İbn Mâce, *Edeb*, 15, no: 3702.

¹⁶⁷⁵ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 610, no: 22278.

¹⁶⁷⁶ Taberânî, *el-Kebîr*, VIII, 247, no: 7842.

¹⁶⁷⁷ Heysemî, *Zevâid*, VIII, 63.

يا عبادي إنما هي أعمالكم أحصيها لكم ثم أوفيكم إياها فمن وجد خيرا فليحمد الله ومن وجد غير ذلك فلا يلومن إلا نفسه

“Kullarım! Evveliniz ahiriniz, insanınız cinleriniz, en müttaki bir kişinin kalbi ve duygusuna sahip olsalar, bu benim mülkümde herhangi bir şey arttırmaz. Kullarım! Evveliniz âhiriniz, insanınız cinleriniz, en günahkâr bir kişinin kalbi ve duygusuna sahip olsalar, bu benim mülkümde en küçük bir şey eksiltmez. Kullarım! Evveliniz âhiriniz, insanınız cinleriniz bir yerde toplanıp benden istekte bulunacak olsalar, ben de her birine istediğini versem, bu benim mülkümde ancak, iğne denize daldırılıp çıkarıldığında denizden ne kadar eksiltebilirse işte o kadar azaltır. (Yani hiçbir şey eksiltmez). Kullarım! İşte sizin amelleriniz. Onları sizin için saklar, sonra onları size iade ederim. Artık kim bir hayır bulursa Allah’a hamd etsin. Kim de hayırdan başka bir şey bulursa öz nefsinden başka kimseyi ayıplamasın.”

Müslim *Sahîh*’inde Ebû Zer el-Gıfârî’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁶⁷⁸

478. HADİS

رب تال للقرآن والقرآن يلغنه

“Nice Kur’an okuyan vardır ki; Kur’an onu okuyana lanet eder.”

Gazzâlî *İhyâ*’da isnadsız Enes b. Mâlik’in sözü olarak nakletmiştir.¹⁶⁷⁹ İbn Ebû Hâtim er-Râzî *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-Azîm*’de bu manada tabiinden Meymûn b. Mihrân’ın sözü olarak da nakletmiştir: *“Kişi namaz kılar, namazında kıraat halindeyken kendisine şöyle diyerek telîn eder: “Bilin ki, Allah’ın lâneti zalimlerin üzerine olacaktır! (Hûd, 11/18).”*¹⁶⁸⁰

479. HADİS

يكون في آخر الزمان عباد جهال وقراء فسقة

“Öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda cahil âbidler, fâsık kurrâlar olacaktır.”

¹⁶⁷⁸ Müslim, *Birr*, 15, no: 2577.

¹⁶⁷⁹ Gazzâlî, *İhyâ*, 324.

¹⁶⁸⁰ İbn Ebû Hâtim er-Râzî, *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-Azîm*, VI, 2017, no: 10781.

Ebû Nuaym *Hilye*'sinde Enes b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁶⁸¹ Zehebî râvilerinden Yusuf b. Atiyye el-Basrî es-Sıfâr'ın zayıf oluşu hakkında icmâ olduğunu zikrettikten sonra bu rivayetin münker olduğuna hükmetmiştir.¹⁶⁸² Irâkî isnadına zayıf demiştir.¹⁶⁸³

480. HADİS

إِقْرُوا الْقُرْآنَ بِلُحُونِ الْعَرَبِ وَأَصْوَاتِهَا وَإِيَّكُمْ وَلُحُونِ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْفُسُقِ

“*Kur'an'ı Arap şivesi ve makamıyla okuyun, Ehl-i kitabın ve fâsıkların şivelerinden sakının.*”

Taberânî el-*Mu'cemu'l-evsat*'ta Huzeyfe b. Yemân'dan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁶⁸⁴ İbnü'l-Cevzî hadisin sahih olmadığını, râvilerinden Ebû Muhammed'in meçhul, Bakiyye'nin ise duafâdan tedlîs yaptığını nakletmiştir.¹⁶⁸⁵

481. HADİS

أَكْثَرُ مُنَافِقِي هَذِهِ الْأُمَّةِ قَرَأُوهَا

“*Bu ümmetin münafıklarının çoğu Kuran okuyucularıdır.*”

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde Ukbe b. Âmir'den merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadının şevâhidi ve mütâbaatıyla hasen, hadisin ise hasen li gayrih olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁸⁶

482. HADİS

كَانَ إِبْلِيسُ أَوَّلَ مَنْ نَاحَ وَأَوَّلَ مَنْ تَغْنَى

“*İlk bağıran ve teğanni eden şeytandı.*”

Gazzâlî *İhyâ*'da isnadsız Câbir b. Abdullah'tan merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁶⁸⁷ Irâkî, el-*Muğnî*'de aslını bulamadığını söylemiştir.¹⁶⁸⁸

¹⁶⁸¹ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 331-332.

¹⁶⁸² Zehebî, *Mizân*, IV, 468.

¹⁶⁸³ Irâkî, *Muğnî*, I, 37.

¹⁶⁸⁴ Taberânî, *Evsat*, VII, 183.

¹⁶⁸⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 118.

¹⁶⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 597, no: 17367, 17410, (Muhakkik Notu).

¹⁶⁸⁷ Gazzâlî, *İhyâ*, 757.

¹⁶⁸⁸ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 573.

483. HADİS

الغناء ينبت النفاق في القلب كما ينبت الماء البقل

“*Suyun yeşilliği bitirdiği gibi gınâ da kalpte nifâk hasıl eder.*”

Ebû Dâvud *Sünen*’inde Abdullah b. Mesud’dan merfu olarak, Beyhakî *Sünen*’inde Abdullah b. Mesud’dan mevkuf olarak tahrir etmiştir.¹⁶⁸⁹ Şuayb Arnaûd isnadındaki Ebû Vâil’in (Şakîk b. Seleme) hocasının meçhul olması sebebiyle isnadına zayıf demiştir. Irâkî hadisin merfu olup isnadının gayr-i sahîh olduğunu, isnadında meçhul bir râvinin olduğunu zikretmiştir.¹⁶⁹⁰

484. HADİS

أعلنوا هذا النكاح واجعلوه في المساجد واضربوا عليه بالدفوف

“*Bu nikahı mescitlerde kıyın ve ilan edin! Düğünde de def çalın.*”

Tirmizî, *Sünen*’inde Âişe’den (r. anhâ) merfu olarak tahrir etmiş ve hasen garîb olduğuna hükmetmiştir.¹⁶⁹¹ Tirmizî râvilerinden İsa b. Meymun’un hadis konusunda zayıf sayıldığını, İbn Ebî Necîh’ten tefsir rivayet eden İsa b. Meymun’un sika bir kimse olduğunu söylemiştir.¹⁶⁹²

485. HADİS

إقرأوا القرآن فإنه يأتي يوم القيامة شفيعا لأصحابه

“*Kıyamet günü Kur’an kendisini okuyanlara şefaati olarak gelir.*”

Müslim, *Sahîh*’inde Ebû Ümâme el-Bâhilî’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁶⁹³

486. HADİS

يأتي علي الناس زمان يكون عالمهم أنتن من جيفة حمار

“*Öyle bir zaman gelir ki, onların içlerindeki âlimleri eşek etinden daha kokuşmuş olur.*”

¹⁶⁸⁹ Ebû Dâvud, Edeb, 59, (no: 4927, Muhakkik Notu), Beyhakî, *Sünen*, X, 377, no: 21008.

¹⁶⁹⁰ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 574.

¹⁶⁹¹ Tirmizî, Nikâh, 6, no: 1089.

¹⁶⁹² Elbânî, *Silsiletü’l-Dâife*, II, 978.

¹⁶⁹³ Müslim, Müsâfirîn, 42, no: 804.

Ebû Nuaym *Hilye*'sinde Ebû Bekir el-Âcurrî, Cafer b. Muhammed el-Firyâbî¹⁶⁹⁴, Hişam b. Ammâr¹⁶⁹⁵, Sadaka b. Hâlid el-Enevî¹⁶⁹⁶, Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir¹⁶⁹⁷, Mekhûl eş-Şâmî tarikiyle maktu olarak nakletmiştir.¹⁶⁹⁸ İsnadın tüm râvileri sikadır bu sebeple isnadı sahihtir.

487. HADİS

خل عنه يا عمر فلهي أسرع فيهم من نضح النبل

“*Bırak onu Ey Ömer! Çünkü onun şiiirleri onlara okun şiddetinden daha tesirlidir.*”

Tirmizî *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî hasen sahîh garîb olduğuna hükmetmiş ve şöyle demiştir: “*Abdürrezzâk bu hadisi Ma'mer, Zührî, Enes yoluyla rivayet etmiştir. Bazı hadisçiler yanında bu rivayet daha sağlamdır. Çünkü Abdullâh b. Revâha Mûte vakasında şehit düşmüştü. Kaza umresi bundan sonradır.*”¹⁶⁹⁹

488. HADİS

دعي هذه وقولي بلذي كنت تقولين

“*Bunu bırak da evvelce söylemekte olduğun sözleri söyle.*”

Buhârî, *Sahih*'inde Hâlid b. Zekvân'dan merfu olarak tahrir etmiştir.

489. HADİS

إنما بعثت لأتمم مكارم الأخلاق

“*Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.*”

İmam Mâlik el-Muvatta'da¹⁷⁰⁰ “beleşahû” lafzıyla rivayet etmiş, İbn Abdilberr şöyle demiştir: “O Medinelilerin hadisidir. Ebû Hüreyre ve onun dışındaki birçok sahih vecihlerden gelmiş olup sahihtir muttasıldır.” Ahmet b. Hanbel, Harâitî, *Mekârimü'l-*

¹⁶⁹⁴ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 102.

¹⁶⁹⁵ İclî, *Târîhu's-sikât*, s. 459.

¹⁶⁹⁶ İclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, *Târîhu's-sikât*, thk. Abdülmü'tî Kalacî, Dâru'l-bâz, Beyrut, 1985, s. 227.

¹⁶⁹⁷ Zehebî, *Mîzân*, II, 599.

¹⁶⁹⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 181.

¹⁶⁹⁹ Tirmizî, Edeb, 104, no: 2847.

¹⁷⁰⁰ Mâlik, el-Muvatta', II, 904, no: 8.

إنما بعثت لأتمم صاح الأخلاق Ebû Hüreyre'den merfu olarak lafzıyla, Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta zayıf bir senetle Câbir b. Abdullah'tan merfu olarak إن الله بعثني بتمام مكارم الأخلاق وكمال محاسن الأفعال lafzıyla rivayet etmiştir. Ancak manası sahihtir.¹⁷⁰¹

3.10. Hz. Peygamber'in Sîreti İle İlgili Hadisler

490. HADİS

إن الله اصطفى كنانة من ولد إسماعيل واصطفى قريشا من كنانة واصطفى من قريش بني هاشم واصطفاني من بني هاشم

“Şüphesiz ki Allah Kinâne'yi İsmail oğullarından, Kureyş'i Kinâne'den, Kureyş'den de Benî Hâşim'i seçmiştir. Beni de Benî Hâşim'den seçmiştir.”

Müslim *Sahîh*'inde Vâsile b. Eskâ'dan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁷⁰²

491. HADİS

إن الله خلق الخلق فجعلني من خيرهم من خير فرقهم وخير الفريقين ثم تخير القبائل فجعلني من خير قبيلة ثم تخير البيوت فجعلني من خير بيوتهم فأنا خيرهم نفسا وخيرهم بيتا

“Allah mahlûkatı yarattı beni de onların en hayırlılarından ve iki fırkanın (Arap ve Acem) de en hayırlısından kıldı. Sonra kabileleri seçti beni de en hayırlı kabilelerden seçti sonra evleri seçti beni de en hayırlı evlerden -ailelerden- birisi için seçti. Şahıs olarak ben onların en hayırlısıyım ve hane olarak da onların en hayırlısıyım.”

Tirmizî *Sünen*'inde Abbas b. Abdülmuttalib'den merfu olarak tahrir etmiştir. Hasen olduğuna hükmetmiştir.¹⁷⁰³

492. HADİS

بعثت من خير قرون بني آدم قرنا فقرنا حتى كنت من القرن الذي كنت منه

“Nesilden nesle âdemoğullarının en hayırlı neslinden gönderildim. İçinde bulunduğum en hayırlı nesle gönderildim.”

¹⁷⁰¹ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 243-244, no: 638.

¹⁷⁰² Müslim, *Fezâil*, I, no: 2276

¹⁷⁰³ Tirmizî, *Menâkıb*, I, no: 3607

Buhârî *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁷⁰⁴

493. HADİS

لم يلتق أبوي في سفاح لم يزل الله عز وجل ينقلني من أصلاب طيبة إلى أرحام طاهرة
صافيا مهذبا لا تتشعب شعبتان إلا كنت في خيرهما

“Anne babam sıfâhta değil nikahta buluştular. Aziz ve celil olan Allah beni en son kişiye kadar nesilden nesle temiz olarak hep nikahlı kişilerin sulbünde taşıtmıştır. Eğer beni taşıyan nesil iki kola ayrılseydi, o iki nesil içinde en hayırlısı olurum.”

Ebû Nuaym *Delâilü'n-nübüvve*'de¹⁷⁰⁵, İbn Asâkir *Târîhu Dımaşk*'ta¹⁷⁰⁶ Abdullah b. Abbas'tan merfu olarak rivayet etmiştir. İbn Asâkir “Bu hadis garîb cidden, Hz. Peygamberi öven beyitlerin sahîh olanı Hassân b. Sâbit'e ait değil, İbn Abbas'a aittir” demiştir. Elbânî isnadının çok zayıf olduğunu, İkrime dışında senedin kalan ricâlini tanımadığını söylemiştir.¹⁷⁰⁷

494. HADİS

إن الله اختار خلقه فاختر منهم بني آدم ثم اختار بني آدم فاختر منهم العرب ثم اختار
العرب فاختر منهم قريشا ثم اختار قريشا فاختر منهم بني هاشم ثم اختار بني هاشم فاخترني
منهم فلم أزل خيارا من خيار ألا من أحب العرب فبحبي أحبهم و من أبغض العرب فببغضي أبغضه

“Allah Teâlâ mahlûkatını seçti onların içinden de Âdemoğullarını seçti, Âdemoğulları içerisinde de Arapları seçti, Arapların içinden de Kureyş'i, Kureyş kabilesinden de Hâşim oğullarını, Hâşim oğulları içinden de beni seçti. Ben seçkinlerin seçkiniyim. İyi bilin ki! “Her kim Arapları severse bana olan sevgisinden dolayı onları sevmiştir. Her kim onlardan nefret ederse, bana olan nefretinden dolayı onlardan nefret etmiştir.”

Takti edilmiştir. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr* ve *el-Evsat*'ta Abdullah b. Ömer'den rivayet etmiştir.¹⁷⁰⁸ İbn Hacer hasen olduğuna hükmetmiştir.¹⁷⁰⁹ Heysemî

¹⁷⁰⁴ Buhârî, *Menâkıb*, 23, no: 3557.

¹⁷⁰⁵ Ebû Nuaym, *Delâilü'n-Nübüvve*, I-II, thk. Muhammed Revvâs Kal'acî-Abdülber Abbâs, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1986, I, 57.

¹⁷⁰⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, III, 408.

¹⁷⁰⁷ Elbânî, *İrvâü'l-Galîl*, VI, 332.

¹⁷⁰⁸ Taberânî, *el-Evsât*, VI, 200, no: 6182; *el-Kebîr*, XII, 455, no: 13650.

Hammâd b. Vâkîd'ın zayıf olmakla beraber hadisine itibar edilebileceğini, diğer râvilerin güvenilir görüldüğünü söylemiştir.¹⁷¹⁰

495. HADİS

خرجت من نكاح ولم أخرج من سفاح من لدن آدم إلى أن ولدني أبي وأمي لم يصبني من
سفاح الجاهلية شيء

“Âdem'den annem babam beni dünyaya getirinceye dek ben, hep
nikâhlılardan dünyaya geldim, Cahiliye döneminin ahlaksızlık ve iffetsizliğinden
bana bir şey isabet etmemiştir.”

Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de İbn Abbas'tan¹⁷¹¹, *el-Evsat*'ta¹⁷¹² Ali b. Ebî
Tâlib'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî senedinde Muhammed b. Cafer b.
Muhammed b. Ali'nin tenkit edildiğini¹⁷¹³, Hâkim'in *Müstedrek*'te onu sahih kabul
ettiğini, kalan ricâlin sika olduğunu söylemiştir. İbn Abbas hadisi hakkında ise şöyle
 demiştir: “Ben el-Medînî'yi de hocasını da tanımıyorum, senedin kalan râvileri
güvenilirdir.”¹⁷¹⁴ Elbânî ise şöyle demiştir: “*Taberânî'nin “O (el-Medînî) bana göre
Fuleyh b. Süleymân'dır” değerlendirmesi doğruysa, o sikadır ancak çokça hata yapan
biridir. Senedin kalan râvileri güvenilirdir. Ancak Ebu'l-Hüveyris ki o; Abdurrahman
Muaviye'dir. Hafızası kötüdür. Muhammed b. Ebî Nuaym hakkında İbn Hacer
Takrîb'de “sadûktur ancak Yahyâ b. Maîn onu cerh etmiştir” dedi. Netice olarak her iki
hadisin de isnadı zayıftır.*¹⁷¹⁵

496. HADİS

إن أبي وأباك في النار

“*Babam ve baban ateştedir.*”

¹⁷⁰⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-Emâli'l-Mutlaka*, thr. Hamdî b. Abûlmecîd b. İsmâil es-Selefi, el-Mektebû'l-İslâmî, 1416/1995, s. 68.

¹⁷¹⁰ Heysemî, *Zevâid*, VIII, 215.

¹⁷¹¹ Taberânî, *el-Kebîr*, X, 399, no: 19812.

¹⁷¹² Taberânî, *el-Evsat*, V, 80, no:4728.

¹⁷¹³ Zehebî, *Mîzân*, III, 500.

¹⁷¹⁴ Heysemî, *Zevâid*, VIII, 214.

¹⁷¹⁵ Elbânî, *İrvâü'l-Galîl*, VI, 333.

Müslim *Sahîh*'inde¹⁷¹⁶, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde¹⁷¹⁷ Enes b. Mâlik'ten (r.a) rivayet etmiştir. Heysemî İmran b. Husayn ve Sa'd b. Ebî Vakkas'tan (r. anhümâ) rivayet etmiştir. Sa'd b. Ebî Vakkas tarikiyle gelen hadisin sonunda “*Hangi kafirin kabrine uğrarsan onu ateşle müjdele*” ziyadesi vardır. Heysemî “bu hadisin ricâli *Sahîh*'in ricâlidir” diyerek hadisin senedinin sahih olduğunu söylemiştir.¹⁷¹⁸

497. HADİS

كان يوما يمشي علي طريق فجاء أعرابي فطلب منه معجزة حتي يؤمن فقال له صل الله عليه وسلم قل لهذه الشجرة إن رسول الله يطلبك فتحرك وإنقلعت عن محلها وجاءت حتي وقفت بين يدي رسول الله صل الله عليه وسلم فلما شاهد الأعرابي هذا الحال أسلم وقال إنذن لي أسجد أسجد لك يا رسول الله قال لا تجوز السجدة لغير الله تعالى لو أمرت أحد أن يسجد لأحد لأمرت المرأة أن تسجد لزوجها

“Hz. Peygamber bir gün yolda yürüyordu bir bedevi yanına gelerek kendisine iman etmek için ondan bir mucize göstermesini istedi. Rasulüllah bedeviye: “Git ve şu ağaca Rasulüllah seni istiyor de.” Bunun üzerine ağaç kökünden koparak Rasulüllah’ın önüne gelip durdu. Bu manzaraya şahit olan bedevi müslüman oldu ve bunun üzerine dedi ki: İzin ver secde edeyim Ya Rasulüllah! Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Allah Teâlâ’dan başkasına secde etmek caiz olmaz. Eğer bir kimsenin başka bir kimseye secde etmesini emredebilecek olsaydım, kadının kocasına secde etmesini emrederdim.”

Dârimî *Sünen*'inde Abdullah b. Ömer ve Câbir b. Abdullah'tan iki farklı tarikle rivayet etmiştir.¹⁷¹⁹ Hadisin son kısmını ise Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Hüreyre'den merfu olarak tahric etmiş hasen garîb olduğuna hükmetmiştir.¹⁷²⁰

498. HADİS

اللهم سلط عليه كلبا من كلابك

“Allah’ım ona (Utbe b. Ebî Leheb) köpeklerinden birini musallat et.”

¹⁷¹⁶ Müslim, İman, 88, no: 203.

¹⁷¹⁷ Ahmed, *Müsned*, XXI, 332, no: 13834.

¹⁷¹⁸ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, I, 117-118.

¹⁷¹⁹ Dârimî, *Mukaddime*, 4.

¹⁷²⁰ Tirmizî, *Radâ*, 10, no: 1159.

Hâkim *Müstedrek*'inde¹⁷²¹ Beyhakî *Sünen*'inde¹⁷²² Ebû Akrah el-Bekrî'den merfu olarak tahrir etmiştir. İsnadı hasendir.¹⁷²³

499. HADİS

ولدت في زمن الملك العادل

“*Adil bir hükümdar zamanında dünyaya geldim.*”

İbn Arabî *Fütûhât-ı Mekkiyye*'de¹⁷²⁴ isnatsız olarak zikretmiştir. Sağânî, Sehâvî, Ali el-Kârî, Muhammed el-Gazzî, Aclûnî, Elbânî aslı olmadığını, mevzu olduğunu söylemiştir.¹⁷²⁵ Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da¹⁷²⁶ Hâkim en-Nîsâbûrî'nin bu hadisin batıl olduğu hakkındaki görüşüne yer vermiştir.

500. HADİS

يا عمرألا أدلك علي ختن خير لك من عثمان وأدل عثمان علي ختن خير له منك قال بلي يا رسول الله قال زوجني إبتك وأزوج إبتني عثمان

Nebi (s.a.v) Hz. Ömer'e şöyle dedi: “Sana Osman'dan (r.a) daha hayırlı bir damat göstereyim mi? Bunun üzerine Hz. Ömer: “Evet Ya Resûlüllah” dedi. Resûlüllah (s.a.v)'de: “Beni kızınla (Hafsa) evlendir, bende kızımı Osman ile evlendireyim” dedi.

Hâkim *Müstedrek*'inde Osman b. Affân'dan (r.a) merfu olarak rivayet etmiş ve isnadına sahih demiştir.¹⁷²⁷ Hz. Hafsa'nın evliliği tafsilatlı olarak Buhârî'nin *Sahîh*'inde Abdullah b. Ömer'den merfu olarak rivayet edilmiştir.¹⁷²⁸

501. HADİS

دعوهم

“*Onları (Necran heyetindeki Hristiyanlar) rahat bırakın!*”

¹⁷²¹ Hâkim, *Müstedrek*, II, 588, no: 3984.

¹⁷²² Beyhakî, *Sünen*, V, 346, no: 10052.

¹⁷²³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 129.

¹⁷²⁴ İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, VII, 5.

¹⁷²⁵ Sağânî, *el-Mevzûât*, s. 35; Sehâvî, *Mekâsîd*, s. 707; Ali el-Kârî, *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*, 362; Muhammed el-Gazzî, *İkân mâ yuhsan*, II, 687; Aclûnî, *Kesfu'l-hafâ*, II, 410; Elbânî, *Silsiletü'z-zaîfe ve'l-mevzûa*, V,

¹⁷²⁶ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 167.

¹⁷²⁷ Hâkim, *Müstedrek*, III, 115, no: 4569.

¹⁷²⁸ Buhârî, *Meğâzî*, 12, no: 4005.

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) *Zâdü'l-Meâd* kitabında Muhammed b. Cafer ez-Zübeyir'den merfu olarak rivayet etmiştir. Şuayb Arnaûd ricâlinin güvenilir kişiler olmakla beraber hadisin munkatı' olduğunu söylemiştir.¹⁷²⁹

3.11. Fezâil-i A'mâl İle İlgili Hadisler

502. HADİS

من قال لا اله الا الله سبعين ألفا غفر له ومن قيل له أيضا

“Kim yetmiş bin defa la ilâhe illallah derse veya kimin için bu söylenirse günahları bağışlanır.”

İbnü'l Arabî “beleğânî” lafzıyla isnatsız rivayet etmiştir.¹⁷³⁰ Ancak bu lafızla rivayet edilmiş bir hadisi temel hadis kaynaklarında bulamadık. Yetmiş bin defa tehlîl getirmenin faziletine dair mana açısından şu rivayeti bulduk: *“Kim yetmiş bin kere tehlîl getirir ve bunu ölüye hediye ederse bu ölünün ateşten kurtuluşuna vesile olur.”* İbn Teymiyye, bir insanın yetmiş bin kereden az ya da çok tehlîl getirip ölünün ruhuna hediye edildiği zaman Allah'ın bu amel sebebiyle ölüyü istifade ettireceğini ancak bu sözün ne sahih ne de zayıf bir hadis olmadığını söylemiştir.¹⁷³¹

503. HADİS

ألا أدلك علي كلمة من كنز الجنة قلت بلي قال لاحول ولا قوة إلا بالله

Resûlüllah Ebû Mûsâ el-Eşarî'ye hitaben şöyle dedi: “Sana cennet hazinelerinden bir kelime göstereyim mi? Ben de: “Evet” dedim. Resûlüllah dedi ki: “La havle velâ kuvvete illa billah”.

*Sahîhayn'de Ebû Mûsâ el-Eşarî'den merfu olarak tahrir etmiştir.*¹⁷³²

¹⁷²⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, III, 549-550.

¹⁷³⁰ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 308.

¹⁷³¹ İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetevâ*, XXIV, 323.

¹⁷³² Buhârî, *Deavât*, 67, no: 6409; Müslim, *Zikir*, 13, no: 2704.

504. HADİS

لاحول ولا قوة إلا بالله دواء من تسعة وتسعين داء أيسرها الهم

“*Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh doksan dokuz derde devadır. Bunların en hafif olanı da kederdir.*”

Heysemî, Taberânî'nin *Mu'cemu'l-evsat*'ta¹⁷³³ Ebû Hüreyre'den merfu olarak rivayet ettiğini, râvilerinden Bîşr Râfî el-Hârisî'nin zayıf olduğunu, Taberânî'nin *Evsat*'ının bir başka nüshasında Bîşr Râfî ile Ebû Hüreyre arasında yer alan babası Aclân'ın isnattan düşürülmüş olduğunu söylemiştir.¹⁷³⁴

505. HADİS

إلا اله إلا الله كلامي وأنا هو من قالها مخلصا دخل في حصني ومن دخل في حصني فقد

أمن من عذابي

“*Lâ ilâhe illallah benim sözümdür. Ben kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'ım. Kim la ilâhe illallah sözünü ihlasla söylerse benim korumam altında olur korumam altına girerse azabımdan emin olur.*”

Kudâî *Müsned*'inde¹⁷³⁵ Ali b. Ebî Tâlib'den, Deylemî *Firdevs*'inde¹⁷³⁶ Enes Mâlik'ten, Hatîb *Târih*'inde¹⁷³⁷ İbn Abbas'tan benzer lafızlarla kutsi hadis olarak rivayet etmiştir. Bu hadislerin şevâhidlerinin isnadlarında yalancılıkla itham edilen, hadis uyduran ya da uydurmakla itham edilen râviler olması sebebiyle, hadis şevahitleriyle beraber mevzudur.¹⁷³⁸

506. HADİS

من أنعم الله عليه بنعمة فأراد بقاءها فليكثر من قول لاحول ولا قوة إلا بالله

“*Kim Allah'ın bir nimet vermesini ve bunun devamlı olmasını istiyorsa la havle velâ kuvvete illâ billah sözünü çok okusun.*”

¹⁷³³ Taberânî, *el-Evsat*, V, 187, no: 5028.

¹⁷³⁴ Heysemî, *Zevâid*, X, 98.

¹⁷³⁵ Kudâî, *Müsned*, II, 323, no: 1451.

¹⁷³⁶ Deylemî, *el-Firdevs*, III, 211, no: 4458.

¹⁷³⁷ Hatîb, *Târihu Bağdâd*, XIII, 74-75.

¹⁷³⁸ Zehebî, *Mizân*, I, 120; IV, 463-464; III, 221; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerîa*, I, 148; İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 509; Suyutî, *Zeylû'l-Leâli'l-masnûa*, s.37-39.

Taberânî el-Mu‘cemu’l-Kebîr’de Ukbe b. Âmir’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁷³⁹ Heysemî râvilerinden Hâlid b. Nuceyh’in yalancı olduğunu söylemiştir.¹⁷⁴⁰ Ebû Hâtîm er-Râzî Hâlid b. Nuceyh hakkında şöyle demiştir: “O yalancıdır. Hadisler uyduruyordu ve uydurduğu hadisleri İbn Ebî Meryem ve Ebî Sâlih’in kitaplarına koyuyordu. Bu hadisler Ebû Sâlih hakkında münker kabul edilmiştir.”¹⁷⁴¹ Elbânî’de mevzu olduğuna hükmetmiştir.¹⁷⁴² Netice olarak senedinde hadis uydurmak ve yalancılıkla itham edilen bir râvinin yer alması sonucu mevzudur.

507. HADİS

أدعوا الله وأنتم موقنون بألجابة واعلموا أن الله لا يستجيب دعاء من قلب غافل لاه

“Allah’a kabul edileceğini gerçekten bilerek dua ediniz. Biliniz ki Allah, umursamazlık ve oyun eğlence türünden yapılan duaları kabul etmez.”

Tirmizî Sünen’inde Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiş ve garîb olduğuna hükmetmiştir.¹⁷⁴³ Mübârekfûrî bu hadisin bir şahidi olduğunu söyledikten sonra Hâkim’den şu görüşü nakletmiştir: “İsnadı müstakîm olmakla beraber Salih b. Mürî rivayetinde teferrüd etmiştir ve o zâhid bir kimsedir.” Münzirî ise Ebû Dâvud ve Nesâî’nin onu terk ettiğini söylemiştir.¹⁷⁴⁴ Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848), Ahmed b. Hanbel (ö. (ö. 241/855), Fellâs (ö. 249/864), Buhârî (ö. 256/870), İbn Adî (ö. 365/976), Dârekutnî (ö. 385/995) onun zayıf kabul etmiştir.¹⁷⁴⁵ Netice olarak isnadının çok zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

508. HADİS

أنا عند ظني عبدي بي

“Kulum beni nasıl umarsa, onu öyle karşılarım.”

Sahîhayn’de Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁷⁴⁶

¹⁷³⁹ Taberânî, el-Mu‘cemu’l-kebir, XVII, 311, no: 859.

¹⁷⁴⁰ Heysemî, Mecmau’z-zevâid, X, 99; Zehebî, Mîzân, I, 644.

¹⁷⁴¹ İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, el-Cerh ve’t-ta’dîl, III, 355.

¹⁷⁴² Elbânî, Silsiletü’z-Zaîfe, X, 68.

¹⁷⁴³ Tirmizî, Deavât, 66, no: 3479.

¹⁷⁴⁴ Mübârekfûrî, Tuhfetü’l-Ahvezî, IX, 450.

¹⁷⁴⁵ Zehebî, Mîzân, II, 289.

¹⁷⁴⁶ Buhârî, Tevhîd, 15, no: 7405; Müslim, Zikir, 1, no: 2675.

509. HADİS

من قرأ آية الكري بعد كل صلاة فرض لا يمنعه من دخول الجنة إلا الموت

“Farz namazlardan sonra Ayete’l-kürsî okuyan kişi ile cennet arasında ölümden başka bir engel yoktur.”

Nesâî (ö. 303/915) *Sünenü Kübrâ*’sında¹⁷⁴⁷, Taberânî *el-Kebîr*’inde Ebû Ümâme el-Bâhilî’den merfu olarak tahrir etmiştir. Taberânî hadisin râvilerinden Muhammed b. İbrahim’in İhlâs suresini hadise ziyade ettiğini haber vermiştir.¹⁷⁴⁸ Heysemî senedlerinden birinin ceyyid¹⁷⁴⁹ olduğunu söylemiştir. Süyûtî Buhârî’nin şartına göre bu hadisin sahih olduğuna hükmetmiştir.¹⁷⁵⁰

510. HADİS

من قال حين يصبح اللهم ما أصبح بي من نعمة أو بأحد من خلقك فمنك وحدك لا شريك لك فلك الحمد و لك الشكر إلا أدى شكر ذلك اليوم ومن قال مثل ذلك حين يمسي فقد أدى شكر ليلته

“Her kim sabahladığında “Allah’ım her sabah bana verilen nimet için veya yarattıklarından herhangi birine verdiği nimet için sana hamd olsun, ortağı olmayan Allah’ım nimet sadece sendendir, hamd ve şükür yalnızca sanadır” derse o günün şükrünü eda etmiş olur. Kim de akşamleyin söylerse o gecenin şükrünü eda etmiş olur.”

Ebû Dâvud ve Nesâî *Sünen*’inde¹⁷⁵¹, Abdullah b. Ğanem el-Beyâzî’den, İbn Hibbân *Sahîh*’inde¹⁷⁵² Abdullah b. Abbas’tan merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Hacer hadisin hasen olduğunu¹⁷⁵³, Nevevî (ö. 676/1277) ise isnadının ceyyid olduğunu söylemiştir.¹⁷⁵⁴

¹⁷⁴⁷ Nesâî, *es-Sünen*, IX, 44, no: 9848.

¹⁷⁴⁸ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, VIII, 134, no: 7532.

¹⁷⁴⁹ Ceyyid: “Hasen li-zatihî mertebesinden yüksek olmakla beraber sahih derecesine vardığından tereddüt edilen hadis; 2. Sahîh hadis; 3. Makbûl hadis.” Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 53.

¹⁷⁵⁰ Süyûtî, *el-Leâli’l-masnûa*, I, 230.

¹⁷⁵¹ Ebû Dâvud, *Edeb*, 109, no: 5073; Nesâî, *Amelü’l-Yevm ve’l-Leyl*, 3, no: 9750, 9751.

¹⁷⁵² İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 142-143, no: 861.

¹⁷⁵³ İbn Hacer el-Askalânî, *Netâicü’l-Efkâr*, II, 380.

¹⁷⁵⁴ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Ezkâr*, thk. Abdulkâdir el-Arnaûd, Matbaatü’l-Mellâh, Dimaşk, 1971, s. 66.

511. HADİS

اللهم يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك

“*Ey kalpleri evirip çeviren Allah’ım! Kalbimi dinin üzere sabit kıl.*”

Tirmizî *Sünen*’inde¹⁷⁵⁵, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹⁷⁵⁶ Enes b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd isnadının Şehr b. Havşeb sebebiyle isnadının zayıf, şevahitleriyle hadisın sahîh olduğunu söylemiştir.

512. HADİS

كان النبي صلى الله عليه وسلم يدعو عند الكرب يقول لا إله إلا الله العظيم الحليم لا إله إلا الله رب السموات والأرض ورب العرش العظيم

Nebi (s.a.v) gam ve keder anında “Lâ ilâhe illallahü’l azîmü’l-halîm, lâ ilâhe illallahü rabbü’s-semâvâtî ve ‘l-arzî ve rabbü’l-arşı’l-azîm” diyerek dua ederdi.

Buhârî *Sahîh*’inde, Abdullah b. Abbas’tan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁷⁵⁷

513. HADİS

أفضل الذكر لا إله إلا الله

“*Zikrin en kıymetlisi lâ ilâhe illallahtır.*”

Tirmizî *Sünen*’inde Câbir b. Abdullah’tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiş hasen garîb olduğuna hükmetmiştir.¹⁷⁵⁸

514. HADİS

لو أن السموات السبع وعامرهن غيري والأرضين السبع وضعن في كفة و لا إله إلا الله في كفة لمالت بهن لا إله إلا الله

“*Yedi kat yerlerin ve yedi kat göklerin ehli terazinin bir kefesine konsa, lâ ilâhe illallah kelimesi de diğer bir kefeye konsa lâ ilâhe illallah ondan daha gelirdi.*”

Nesâî *Kübrâ*’sında¹⁷⁵⁹ sahîh bir isnadla¹⁷⁶⁰ Ebû Saîd b. el-Hudrî’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.

¹⁷⁵⁵ Tirmizî, *Deavât*, 95, no: 3522.

¹⁷⁵⁶ Ahmed, *Müsned*, XLIV, 138, (no: 26519, Muhakkik Notu).

¹⁷⁵⁷ Buhârî, *Deavât*, 25, no: 6345.

¹⁷⁵⁸ Tirmizî, *Deavât*, 9, no: 3383.

515. HADİS

إنه ليغان علي قلبي وإني أستغفر الله في اليوم والليل سبعين مرة

“Gerçek şu ki, bazen kalbime perde hasıl oluyor, ama ben günde yetmiş defa Allah’a tevbe ediyorum.”

Müslim *Sahîh*’inde Ağar el-Müzenî’den merfu olarak tahric etmiştir.¹⁷⁶¹

516. HADİS

ما من عبد أذنب ذنبا فقام فتوضا وصلي واستغفر الله من ذنبه إلا كان حقا علي الله أن يغفر له

“Bir kul günah işler sonra namaz için abdest alır, günahından dolayı Allah’tan bağışlanma dilerse Allah’ın onu bağışlaması üzerine bir hak olur.” Bunun üzerine Resûlüllâh şu ayeti okumuştur: “Kim bir kötülük yapar veya nefesine zulmeder de Allah’tan bağışlanma dilerse, Allah’ı çok bağışlayıcı ve affedici bulacaktır.” (Nisa 4/110)

Tirmizî¹⁷⁶² ve Ebû Dâvûd¹⁷⁶³ *Sünen*’inde eş anlamlı lafızlarla Ebûbekir es-Sıddık’tan (r.a) merfu olarak tahric etmiştir. Tirmizî hasen olduğuna hükmetmiştir.

517. HADİS

من أذنب ذنبا ثم ندم عليه فهو كفار

“Her kim bir günah işler sonra pişman olursa bu o kimse için kefarettir.”

Taberânî *Mu‘cemü’l-evsat*’ta Abdullah b. Mesud’dan yaklaşık lafızla merfu olarak tahric etmiştir.¹⁷⁶⁴ Râvilerinden İbrahim b. Hirâse’nin metruk olması sebebiyle isnadı çok zayıftır.¹⁷⁶⁵

¹⁷⁵⁹ Nesâî, *Amelü’l-Yevm ve’l-Leyl*, 313, no: 10913.

¹⁷⁶⁰ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XIX, 445.

¹⁷⁶¹ Müslim, *Zikir*, 12, no: 2702.

¹⁷⁶² Tirmizî, *Salât*, 182, no: 406.

¹⁷⁶³ Ebû Dâvûd, *Salât*, 359, no: 1514.

¹⁷⁶⁴ Taberânî, *Evsat*, VI, 374, no: 4472.

¹⁷⁶⁵ Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, X, 211.

518. HADİS

إن الرجل إذا قال أستغفرَكَ وأتوبُ إليك ثم عاد ثلاث مرات كتب في الرابعة من الكبائر

“Muhakkak ki kul işlediği günah sebebiyle rabbim sana tevbe ediyor ve senden bağışlanma diliyorum der sonra üç kere daha günah işler ve istiğfar ederse dördüncü defa işlediği hata büyük günah olarak yazılır.”

Deylemî *Firdevs*’inde Ebû Hüreyre’den yaklaşık lafızlarla isnadsız merfu olarak rivayet etmiştir. Hadisin son kısmında “dördüncü defa günah işlerse Allah onu yalancılar arasında/yalancılardan yazar” lafzı vardır.¹⁷⁶⁶ İsnadında Fazl b. İsâ’nın yalancılıkla itham edilen bir râvi olması¹⁷⁶⁷ sebebiyle isnadı çok zayıftır.¹⁷⁶⁸

519. HADİS

هو كلام فحسنة حسن وقبيحة قبيح

“Şiir bir sözdür; güzeli güzel, çirkini de çirkindir.”

Ebû Ya’lâ *Müsned*’inde Âişe’den, Taberânî *Evsat*’ta Abdullah b. Ömer’den (r. anhumâ) merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁷⁶⁹ Hüseyin Selim Esed isnadına hasen demiştir.¹⁷⁷⁰ Heysemî hadisin râvilerinden Abdurrahman b. Sâbit b. Sevban’ı Duhaym ve cumhurun tevsik ettiğini, İbn Maîn ve başkalarının zayıf addettiğini, Abdullah b. Ömer hadisinin ise isnadının hasen olduğunu söylemiştir.¹⁷⁷¹ Beyhakî *Kübrâ*’sında şöyle demiştir: “Bu hadisi bir cemaat vasletmiştir. Doğru olanı ise Hz. Peygamber’den bunun mürsel olarak geldiğidir.”¹⁷⁷² Elbânî de isnadına hasen demiştir.¹⁷⁷³

520. HADİS

أعوذ بكلمات الله التامة من كل شيطان وهامة ومن كل عين لامة

“Her türlü şeytandan, zehirli haşerattan ve göz değmesinden Allah’ın tam kelimelerine sığınırım.”

¹⁷⁶⁶ Deylemî, *Firdevs*, I, 353, no: 1132.

¹⁷⁶⁷ Zehebî, *Mizân*, III, 356.

¹⁷⁶⁸ Süyûtî, *el-Leâli’l-Masnûa*, II, 312; İbn Arrâk, *Tenzihu’ş-Şeria*, II, 285; Şevkânî, *Fevâidü’l-Mecmûa*, s. 234.

¹⁷⁶⁹ Taberânî, *el-Evsat*, VII, 350, no: 7696.

¹⁷⁷⁰ Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VIII, 200, (no: 4761, Muhakkik Notu).

¹⁷⁷¹ Heysemî, *Zevâid*, VIII, 122.

¹⁷⁷² Beyhakî, *Sünen*, X, 405.

¹⁷⁷³ Elbânî, *Silsiletü’s-sahiha*, I, 808, no: 447.

Buhârî *Sahîh*'inde İbn Abbas'tan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁷⁷⁴

521. HADİS

اللهم إني أعوذ بك من العجز والكسل

“Allah’ım acizlikten ve tembellikten sana sığınırım.”

Sahîhayn'de Enes b. Mâlik'ten merfu olarak rivayet edilmiştir.¹⁷⁷⁵

522. HADİS

عند ذكر الصالحين تنزل الرحمة

“Salihler anılınca rahmet iner.”

Irâkî *Muğnî*'de merfu hadis olarak aslı olmadığını, ancak bu rivayetin Süfyân es-Uyeyne'nin sözü olduğunu söylemiştir.¹⁷⁷⁶ İbn Hacer de aslı olmadığını söylemiştir.¹⁷⁷⁷

523. HADİS

“Arefe günü bin İhlas okuyanın bütün günahları affolunur ve her duası kabul olunur. Hepsini besmeleyle okumalıdır.”

من قرأ قل هو الله أحد عشية عرفة ألف مرات أعطاه الله عز وجل ما سأل

“Kim Arefe akşamında/gecesinde bin İhlas okursa, Aziz ve Celil olan Allah ona istediğini verir.”

Muttakî el-Hindî *Kenzu'l-ummâl*'da¹⁷⁷⁸ yaklaşık lafızla Ebû's-Şeyh'in Abdullah b. Ömer'den isnatsız naklettiğini söylemektedir. İbnü'l-Arrâk el-Kinânî senedinde meçhul râviler olduğunu söylemiştir.¹⁷⁷⁹

524. HADİS

“Arefe gecesi ibadet edenler, cehennemden azat olurlar.”

Arefe gününün faziletini anlatan bu hadisin mana bakımından benzerini, Müslim *Sahîh*'inde¹⁷⁸⁰ Âişe'den (r. anhâ) merfu olarak şu lafızla tahrir etmiştir:

¹⁷⁷⁴ Buhârî, Enbiyâ, 10, no: 3371.

¹⁷⁷⁵ Buhârî, Deavât, 38, no: 6367; Müslim, Zikir, 15, no: 2706.

¹⁷⁷⁶ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 545, no: 2109.

¹⁷⁷⁷ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 81, no: 1772.

¹⁷⁷⁸ Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, I, 600, no: 2738.

¹⁷⁷⁹ İbnü'l-Arrâk, *Tenzîhü's-şerîa*, I, 307.

ما من يوم أكثر من أن يعتق الله فيه عبدا من النار من يوم عرفة وإنه ليدنو ثم يباهي بهم
الملائكة فيقول ما أراد هؤلاء

“Allah hiçbir günde, Arefe günündeki kadar bir kulu ateşten çok azat etmez. Allah mahlûkata rahmetiyle yaklaşır ve onlarla meleklerle karşı iftihar eder ve: ‘Bunlar ne istiyorlar? Der.’”

525. HADİS

“Recep Allah’ın ayıdır, Recep ayına ikram edene, saygı gösterene Allah Teâlâ’da dünya da ve ahirette ikram eder.”

Hadisin ilk kısmını Deylemî *Firdevs*’inde¹⁷⁸¹ isnadsız Enes b. Mâlik’ten rivayet etmiştir. Son kısmını ise Geylânî *Gunye*’sinde¹⁷⁸² Abdullah b. Zübeyir’den yakın manada merfu olarak *ألا أكرموا رجبا يكرمكم الله بألف كرامة* “Uyanın! Recep ayına hürmet edin ki; Allah da size bin türlü kerametle ikram ve ihsan etsin” lafzıyla rivayet etmiştir. İbn Hacer, Recep ayı hakkında nakledilen rivayetlere dair kaleme aldığı *Tebyînü’l-Aceb bimâ verade fî şehri Receb* kitabında bu hadis hakkında şöyle söyler: “O aslı olmayan metinlerdir, bilakis onu Ebü’l-Berekât Hibetullah b. el-Mübârek es-Sakatî uydurdu ve bu rivayete ricâli sika kimseler olan bir isnatta uydurdu.”¹⁷⁸³ İbnü’l-Cevzî de Ebû Saîd el-Hudrî tarikiyle takti edilip merfu olarak rivayet edilen bu hadisin uydurma olduğunu söylemiştir.¹⁷⁸⁴

526. HADİS

“Rahmet kapıları dört gece açılır. O gecelerde yapılan dua ve tövbe geri çevrilmez. Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramının birinci geceleri, Şaban ayının on beşinci gecesi ve Arefe gecesi.”

¹⁷⁸⁰ Müslim, Hac, 79, no: 1348.

¹⁷⁸¹ Deylemî, *Firdevs*, II, 402, no: 3095.

¹⁷⁸² Geylânî, *Gunye*, I, 324-325.

¹⁷⁸³ İbn Hacer el-Askalânî, *Tebyînü’l-Aceb bimâ verade fî şehri Receb*, thk. Târik b. İvazullah b. Muhammed b. Ebû Muaz, Müessesetü’l-Kurtuba, ts., by., s. 47. “Receb ayında yapılan ibadetlerin faziletine dair çeşitli sorular üzerine kaleme alınan bir eser olup bu konudaki otuz sekiz rivayetin metin ve senedleri değerlendirilmiş, yirmi üç rivayetin uydurma olduğu ve bu ayla ilgili sahih bir rivayetin bulunmadığı belirtilmiştir.” M. Yaşar Kandemir, “İbn Hacer el-Askalânî”, *DİA*, İstanbul, 1999, XIX, 526.

¹⁷⁸⁴ İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 125, 206.

İbn Asâkir *Târîhu Dimaşk*'ta¹⁷⁸⁵, Deylemî *Müsned*'inde¹⁷⁸⁶ Ebû Ümâme el-Bâhilî'den mana olarak bir benzerini şu lafızla rivayet etmiştir:

خمس ليال لاترد فيها دعوة أول ليلة من رجب وليلة النصف من شعبان وليلة الجمعة

وليلتي العيد

“Beş gece vardır ki; o gecelerde yapılan dua reddedilmez. Bu geceler: Recep ayının ilk gecesî, Şaban ayının on beşinci gecesî, Cuma gecesî ve iki bayram gecesidir” merfu olarak rivayet etmiştir. İbn Asâkir bu hadisin râvilerinden Bündâr er-Rüveyânî'yi Abdülaziz en-Nahşebî'nin (ö. 458) yalancılıkla itham ettiğini söylemiştir. İbn Hacer bu hadisin bütün tariklerinin ma'lûl¹⁷⁸⁷ olduğunu söylemektedir.¹⁷⁸⁸ Deylemî *Müsned*'inde¹⁷⁸⁹ Hz. Âişe'den benzer manada isnatsız merfu olarak “Allah şu dört gecede hayrı yazdırır: “Kurban ve ramazan bayramı gecesî, şaban ayının on beşinci gecesidir. Bu gece eceller, rızıklar ve hacca gidecekler yazılır ta ki arefe gecesinden sabah ezanına kadar” rivayet etmiştir. Dârekutnî bu hadisin sahîh olmadığına hükmetmiştir.¹⁷⁹⁰ İsnadındaki Ahmed b. Ka'b ez-Zirâ' el-Vâsitî itham olunmuştur.¹⁷⁹¹

Ebu'l-Kâsım İsmail el-İsfahânî ise (ö. 535/1141) *Terğîb ve 't-Terhîb* kitabında¹⁷⁹² İbn Şihâb ez-Zührî'den mürsel olarak şu lafızla rivayet etmiştir:

أن عليك بأربع ليال من السنة فإن الله عزوجل يفرغ فيهن الرحمة إفراغا أول ليلة من

رجب وليلة النصف من شعبان وليلة الفطروليلة الأضحى

Abdülaziz b. Ömer Basra valisi Adî b. Ertât'a yazdığı mektubunda şöyle demiştir: “Dört gecenin sünnet olduğunu iyi bil! Zira Aziz ve celil olan Allah o gecelerde rahmetini kat kat yayar. Bu geceler: Recebin ilk gecesî, Berat gecesî, Ramazan ve Kurban Bayramı gecesidir.”

Netice olarak isnadında yalancılıkla itham edilen bir râvî olması ve bütün tariklerinin muallel olması sebebiyle isnadı çok zayıftır.

¹⁷⁸⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, X, 408.

¹⁷⁸⁶ Deylemî, *Müsned*, II, 196, no: 2975.

¹⁷⁸⁷ Ma'lûl: “Muallal manasınadır.” Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 183.

¹⁷⁸⁸ Münâvî, *Feyzu 'l-Kadîr*, III, 455, no: 3952.

¹⁷⁸⁹ Deylemî, *Müsned*, V, 274, no: 8165.

¹⁷⁹⁰ İbn Hacer, *Lisân*, I, 580.

¹⁷⁹¹ İbn Arrâk, *Tenzîhü 'ş-şerîa*, I, 31.

¹⁷⁹² Teymî, *Terğîb ve 't-terhîb*, II, 393, no: 1851.

527. HADİS

جوف الليل الآخر ودبر الصلوات المكتوبات

Resûlullâh'a: “Ey Allah’ın Rasûlü! Duaların hangisi daha makbuldür?” denildi. **Resûlüllah (s.a.v)** şöyle buyurdu: “Gecenin son yarısında ve farz namazların ardından yapılan dualar.”

Tirmizî *Sünen*’inde, Ebû Ümâme el-Bâhilî’den merfu olarak rivayet etmiştir. Hasen olduğuna hükmetmiş ve Ebû Zer el-Gıfârî ve Abdullah b. Ömer’den de (r. anhümâ) bu konuda bir benzerinin “**Gecenin son yarısında edilen dua kabule en şayan ve en ümit edilen vakittir**” lafzıyla rivayet edildiğini söylemiştir.¹⁷⁹³

528. HADİS

أفضل العباد درجة يوم القيامة الذاكرون الله كثيرا

“**Kıyamet günü derecesi en üstün kullar, Allah’ı çokça ananlardır.**”

Tirmizî *Sünen*’inde, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹⁷⁹⁴ Ebû Saîd el-Hudrî’den merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî, garîb olduğuna hükmetmiştir.¹⁷⁹⁵ Şuayb Arnaûd İbn Lehîa sebebiyle isnadına zayıf demiştir.

529. HADİS

الذكر خير من الصيام

“**Zikir, nafile oruçtan hayırlıdır.**”

Muttakî el-Hindî *Kenzu’l-Ummâl*’da Ebû’s-Şeyh’in Ebû Hüreyre’den merfu olarak rivayet ettiğini zikretmiştir.¹⁷⁹⁶ Münâvî zayıf olduğuna hükmetmiştir.¹⁷⁹⁷ Elbânî Deylemî’nin Ebu’s-Şeyh’den muallak bir şekilde Zekeriya b. Yahya el-Mısırî, Hâlid b. Abdüddâim, Nâfi‘ b. Yezîd, Zühre b. Ma‘bed, Saîd b. el-Müseyyeb, Ebû Hüreyre kanalıyla “**Zikir sadakadan ve nafile oruçtan hayırlıdır**” lafzıyla merfu olarak naklettiğini söylemiş ve bu hadisin Hâlid b. Abdüddâim ya da ondan rivayette bulunan Zekeriya b. Yahya el-Mısırî sebebiyle mevzu olduğuna hükmetmiştir. Ebû Nuaym Hâlid

¹⁷⁹³ Tirmizî, *Daavât*, 80, no: 3489.

¹⁷⁹⁴ Ahmed, *Müsned*, XVIII, 248, (no: 11720, Muhakkik Notu).

¹⁷⁹⁵ Tirmizî, *Daavât*, 5, no: 3376.

¹⁷⁹⁶ Muttakî el-Hindî, *Kenzu’l-ummâl*, I, 431, no: 1859.

¹⁷⁹⁷ Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 569, no: 4350.

b. Abdüddâim'in Nâfi' b. Yezîd'den mevzu şeyler rivayet ettiğini ifade etmiştir. İbn Hibbân ise meşhur kimseleri metni uydurma olan hadislerin isnadına dahil ettiğini söylemiştir.¹⁷⁹⁸

530. HADİS

علامة حب الله دوام ذكره لأن من أحب شيئاً أكثر ذكره

“Allah sevgisinin alameti onu devamlı zikretmektir. Çünkü kim bir şeyi severse onu çok zikreder.”

Beyhakî Şuabu'l-îmân'da Mâlik b. Dinar'ın sözü olarak nakletmiştir.¹⁷⁹⁹ Munkatı hadistir.

531. HADİS

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصِّحَّةَ وَالْعِفَّةَ وَالْأَمَانَةَ وَحَسْنَ الْخُلُقِ وَالرِّضَى بِالْقَدْرِ

“Allah'ım senden sağlık, iffetli olmak, emanete hıyanet etmemek, güzel ahlaklı olmayı ve kaderine razı olmayı istiyorum.”

Buhârî Edebü'l-müfred'de¹⁸⁰⁰, Beyhakî Deavâti'l-kebîr'de¹⁸⁰¹ Abdullah b. Ömer'den merfu olarak tahrir etmiştir. Muhakkiki isnadındaki Abdurrahman b. Ziyâd'ın zayıf olması sebebiyle isnadına zayıf demiştir.

532. HADİS

ذاكر الله في الغفلين كالمقاتل خلف الفارين وكا لحي بين الأموات وفي لفظ آخر كالشجرة الخضراء بين الهشيم

“Gafiller arasında Allah'ı zikreden kimsenin durumu kurumuş otlar arasında bulunan yeşillik gibi ya da ölümler arasında bulunan yaşayan kimse gibi veya harpten kaçanların arasında savaşan mücahit gibidir.”

Bezzâr Müsned'inde¹⁸⁰², Ebû Nuaym Hilye'de¹⁸⁰³, Beyhakî Şuabu'l-îmân'da¹⁸⁰⁴ Abdullah b. Ömer'den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Buhârî Târîhu'l-

¹⁷⁹⁸ Zehebî, Mîzân, I, 633; Elbânî, Silsiletü'z-zâife, VIII, 118-119.

¹⁷⁹⁹ Beyhakî, Şuabu'l-îmân, II, 49, no: 499.

¹⁸⁰⁰ Buhârî, Edebü'l-Müfred, thr. Muhammed Fuâd Abdülbaki, el-Mektebü's-Selefiyye, Kahire, 1375, s. 87, no: 307.

¹⁸⁰¹ Beyhakî, ed-Deavâti'l-Kebîr, I-II, thk. Bedir b. Abdullah el-Bedir, Garâz, Kuveyt 2009, I, 351, (no: 259, Muhakkik Notu).

Kebîr'inde¹⁸⁰⁵ senedindeki İmrân b. Müslim hakkında "münkerü'l-hadis"¹⁸⁰⁶ demiştir. Irakî isnadına zayıf demiştir.¹⁸⁰⁷ Taberânî ise *Mu'cemü'l-kebîr* ve *el-Evsat*'ta "savaşta fîrâr eden kişiler arasında sabreden mesabesindedir" lafzıyla Abdullah b. Mesud'dan (r.a) merfu olarak tahrîc etmiştir.¹⁸⁰⁸ Heysemî *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta yer alan ricâlin tevsik edildiğini söylemiştir.¹⁸⁰⁹ Elbânî isnadına çok zayıf demiştir.¹⁸¹⁰

533. HADİS

من دخل السوق فقال لا إله إلا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد يحيي ويميت وهو حي لا يموت بيده الخير وهو على كل شيء قدير كتب الله له ألف ألف حسنة ومحا عنه ألف ألف سيئة ورفع له ألف ألف درجة

"Kim ki çarşıya girince Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîyke leh lehül mülkü ve lehü'l-hamdü yuhyî ve yümît ve hüve hayyün lâ yemût derse Allah ona bir milyon sevap yazar, bir milyon günahını siler, onu bir milyon derece yükseltir."

Tirmizî *Sünen*'inde¹⁸¹¹, Hâkim *Müstedrek*'inde Ömer b. el-Hattâb'dan (r.a) merfu olarak tahrîc etmiştir. Hâkim Şeyhayn'ın şartına göre isnadına sahih demiştir.¹⁸¹²

534. HADİS

أفضل الأعمال الحب في الله و البغض في الله

"Amellerin en üstünü Allah için sevmek, Allah için buğzetmektir."

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde¹⁸¹³, Ebû Zer el-Gıfârî'den merfu olarak rivayet etmiştir. Şuayb Arnaûd hasen li gayrih olduğunu, Yezîd b. Ebî Ziyâd sebebiyle isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.

¹⁸⁰² Bezzâr, *Müsned*, XII, 301, no: 6139.

¹⁸⁰³ Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 181.

¹⁸⁰⁴ Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, II, 91, no: 561.

¹⁸⁰⁵ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, VI, 419.

¹⁸⁰⁶ Münkerü'l-Hadîs: "Buhârî bu sîgayı kendilerinden hadis rivayet etmenin helal olmadığı râviler hakkında kullanır. Buhârî'nin bu kullanımına göre böyle bir râvî, cerhin, Irâkî'nin tertibinde üçüncü, Sehâvî'ninkinde dördüncü mertebesinde bulunur. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 227.

¹⁸⁰⁷ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 241, no: 919.

¹⁸⁰⁸ Taberânî, *el-Kebîr*, X, s. 19, no: 9797; *el-Evsat*, I,

¹⁸⁰⁹ Heysemî, *Zevâid*, X, s. 80-81

¹⁸¹⁰ Elbânî, *Silsiletü'z-zaîfe*, II, 120, no: 671.

¹⁸¹¹ Tirmizî, *Deavât*, 61, no: 3468.s

¹⁸¹² Hâkim, *Müstedrek*, I, 723, no: 1975.

535. HADİS

يا أرض ربي وربك الله أعوذ بالله من شرك وشر ما فيك

“Ey yer! Senin de benim de rabbin Allah’tır. Senin ve sende olan şeylerin şerrinden Allah’a sığınırım.”

Ebû Dâvûd *Sünen*’inde, Nesâî *Kübra*’sında Abdullah b. Ömer’den merfu olarak rivayet etmiştir. Şuayb Arnaûd Zübeyir b. Velid’in meçhul olması sebebiyle isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁸¹⁴

536. HADİS

أتاني جبريل عليه السلام فقال هذه ليلة النصف من شعبان والله فيها عتقاء من النار بعدد شعور غنم كلب لا ينظر الله فيها إلى مشرك ولا مشاحن ولا قاطع رحم ولا إلى مسبل ولا إلى عاق لوالديه ولا إلى مدمن خمر-أو مصرعيلزني-

“Cibril bana geldi ve dedi ki: “Kalk, namaz kıl ve dua et! Bu gece Şaban ayının on beşinci gecesidir. Bu gecede Kelb kabilesinin koyunlarının kolları sayısınca Allah’ın ateşten azat ettiği kulları vardır. Allah bu gece şu kimselere rahmet nazarıyla bakmaz: Müşrik, çok kin güden, sılayı rahimi kesen, ana babasına isyan eden, içkiye düşkün olan zina yapmada ısrarcı olanlar.”

Beyhakî *Şuabu’l-îman*’da¹⁸¹⁵ Âişe’den, hadisin “kalk, namaz kıl ve dua et!” ve “zinada ısrarcı olanları affetmez” lafzıyla, İbn Asâkir *Târîhu Dımaşk*’ta¹⁸¹⁶ Übey b. Ka‘b’dan merfu olarak rivayet etmiştir. Beyhakî isnadına zayıf demiştir. İbn Arrâk *Tenzîhu’ş-Şerîa*’da Übey b. Ka‘b hadisini şöyle değerlendirmiştir: “İbn Asâkir bu hadisin illetini açıklamadı ve senedinde Muhammed b. Hâzîm adında meçhul bir râvi bulunmaktadır. Bu râviden de İbrahim b. Abdullah el-Basrî, ondan da Hâmid b. Mahmûd el-Hemedânî bu hadisi rivayet etmiştir ancak bu iki râviyi tanımıyorum.”¹⁸¹⁷ Netice olarak her iki hadisin isnadı da zayıftır.

¹⁸¹³ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 3, (no: 4599, Muhakkik Notu).

¹⁸¹⁴ Ebû Dâvûd, *Cihad*, 80, no: 2603; Nesâî, *Hac*, 354, (no: 10321, Muhakkik Notu).

¹⁸¹⁵ Beyhakî, *Şuabu’l-îman*, V, 362, 363, no: 3556.

¹⁸¹⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, LI, 72.

¹⁸¹⁷ İbn Arrâk, Ebû’l-Hasen Nûreddîn (Sa’düddîn) Alî b. Muhammed b. Alî el-Kinânî ed-Dımaşkî, *Tenzîhu’ş-Şerîa*, I-II, II. Baskı, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1401, II, 126.

537. HADİS

إذا أويت إلى فراشك فاقرأ آية الكرسي

“*Yatağına yatacağın zaman Ayete’l-Kürsî oku.*”

Buhârî *Sahîh*’inde Ebû Hüreyre’den merfu muallak hadis olarak rivayet etmiştir.¹⁸¹⁸

3.12. Sünnete İttibâ Etme, Bid‘at ve Bid‘at Ehlinden Uzak Durma İle İlgili Hadisler

538. HADİS

من وقر صاحب بدعة فقد أعان علي هدم الاسلام

“*Her kim bidat sahibi bir kimseye hürmet gösterirse İslam dininin yıkılmasına yardım etmiş olur.*”

Taberânî el-Mu‘cemu’l-evsat’ta¹⁸¹⁹ Âişe’den (r. anhâ) Ebû Nuaym *Hilye*’de¹⁸²⁰ Abdullah b. Büsr’den merfu olarak tahrir etmiştir. Irâkî isnatlarının zayıf olduğunu, İbnü’l-Cevzî’nin “hepsi mevzudur” dediğini söylemiştir.¹⁸²¹ Fudayl b. İyâz’ın sözü olduğu da söylenir.¹⁸²²

539. HADİS

من أحدث حدثاً أو آوي محدثاً فعليه لعنة الله والملائكة أجمعين لا يقبل عنه صرفاً ولا عدل

“*Kim bir bidat koyar ya da bidat işleyeni barındırırsa, Allah’ın ve bütün meleklerin laneti o kişinin üzerinedir. Allah o kimsenin farz ve nafile ibadetlerini kabul etmeyecektir.*”

Ebû Dâvud ve Nesâî *Sünen*’inde, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde¹⁸²³ Ali b. Ebî Tâlib’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁸²⁴ İsnadı sahihtir.¹⁸²⁵ Hadisi son kısmıyla Ebû Dâvud *Merâsîl*’inde Hasan el-Basrî’den mürsel olarak rivayet etmiştir.¹⁸²⁶

¹⁸¹⁸ Buhârî, Fezâilü’l-Kuran, 10, no: 5010.

¹⁸¹⁹ Taberânî, *Evsat*, VII, 35, no: 6772.

¹⁸²⁰ Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 218.

¹⁸²¹ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 436, no: 1648.

¹⁸²² İbn Teymiyye, *Mecmûu fetevâ*, XVIII, 346.

¹⁸²³ Ahmed, *Müsned*, II, 286, no: 993.

540. HADİS

فإنه من يعيش منكم بعدي فسيرى إختلافا كثيرا فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء المهديين الراشدين تمسكوا بها وعضوا عليها بنواجذ وإياكم و محدثات الأمور فإن كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة

“İçinizde yaşayacak olanlar benden sonra pek çok ihtilafa şahit olacaktır. Sizden her kim bu dönemlere ulaşırsa benim sünnetime ve doğru yolda olan râşit halifelerin sünnetine sımsıkı sarılsın. Bunlara azı dişlerinizle yapışır gibi yapışın. Sonradan ortaya çıkan şeylerden de kaçının. Çünkü dinde her sonradan ortaya çıkan şey bidattir ve her bidatte sapıklıktır.”

Tirmizî ve Ebû Dâvud *Sünen*’inde İrbâd b. Sâriye’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd hadisın sahih, isnadının hasen olduğunu söylemiştir.¹⁸²⁷

541. HADİS

من أحدث في أمرنا هذا ما ليس فيه فهو رد

“Kim bizim şu dinimizde olmayan bir şey ortaya koyarsa o kabul olunmaz.”

Sahîhayn’de Âişe’den (r. anhâ) merfu olarak tahrir edilmiştir.¹⁸²⁸

542. HADİS

لا يقبل الله لصاحب بدعة صوما ولا صلاة ولا صدقة ولا حاجة ولا عمرة ولا جهاد ولا صرفا ولا عدلا

“Allah bidat sahibi kimsenin orucunu, namazını, sadakasını, haccını, umresini, cihadını, farz ve nafilâ hiçbir ibadetini kabul etmez.”

İbn Mâce *Sünen*’inde Huzeyfe b. Yemân’dan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁸²⁹ Senedinde hadis uyduran ve yalancılıkla itham edilen Muhammed b. Mihsân el-Ukkâşî sebebiyle bu rivayet mevzudur.¹⁸³⁰

¹⁸²⁴ Ebû Dâvud, *Diyet*, 11, no: 4530; Nesâî, *Kasâme*, 6, no: 6910.

¹⁸²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, II, 286, (no: 993, Muhakkik Notu).

¹⁸²⁶ Ebû Dâvud, *el-Merâsîl*, thk. Abdülazîz İzzüddin es-Siyravân, Dâru’l-Kalem, Beyrut, 1986, s. 248.

¹⁸²⁷ Tirmizî, *İlim*, 16, no: 2676; Ebû Dâvud, *Sünnet*, 6, (no: 4607, Muhakkik Notu).

¹⁸²⁸ Buhârî, *Sulh*, 5, no: 2697; Müslim, *Akdiye*, 8, no: 1718.

¹⁸²⁹ İbn Mâce, *Mukaddime*, 7, no: 49.

543. HADİS

من أحيا سنتي بعد أن أميتت فله ثواب مائة شهيد

“*Kim unutulmuş bir sünnetimi ihya ederse o kimseye yüz şehit sevabı vardır.*”

Tirmizî *Sünen*’inde Enes b. Mâlik’ten, İbn Mâce *Sünen*’inde¹⁸³¹ Amr b. Avf el-Müzenî’den farklı lafızlarla merfu olarak tahrir etmiş, Tirmizî hasen garîb olduğuna hükmetmiştir.¹⁸³² Taberânî el-*Evsat*’ında yakın lafızlarla Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁸³³ Heysemî râvilerinden Muhammed b. Sâlih el-Adevî’nin biyografisini görmediğini, kalan ricâlin sika kimseler olduğunu söylemiştir.¹⁸³⁴ Suyûtî hasen olduğuna hükmetmiştir.¹⁸³⁵

544. HADİS

إنتوني بقرطاس أكتب لكم كتابا لن تضلوا بعدي

“*Bana kâğıt kalem getirin. Size öyle bir yazı yazayım (vasiyette bulunayım) ki benden sonra yolunuzu şaşırp sapmayasınız.*”

Buhârî *Sahîh*’inde Abdullah b. Abbas’tan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁸³⁶

545. HADİS

“*Müslümanlar konusunda en çok korktuğum şey Kuranın manasını değiştirendir.*”

Bu hadisi lafız ve mana bakımından Ebû Dâvud *Merâsîl*’inde¹⁸³⁷ Tarik b. Miskin, Abdurrahman b. Amr el-Evzâî, İbrahim b. Tarîf, Muhammed b. Ka‘b el-Kurazî ve -itham edilmemiş bir kişi- tarikiyle mürsel olarak şu lafızla rivayet etmiştir:

¹⁸³⁰ Buhârî, *Târîhu’l-Kebîr*, I, 40; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, V, 195; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 289; Zehebî, *Mizân*, IV, 25. Geniş bilgi için bkz. Osman Güner, “İbn Mâce’nin Süneni ve Kütübü Sittedeki Yeri”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.8, 1996, s. 198-200.

¹⁸³¹ İbn Mâce, *Mukaddime*, 15, no: 209-210.

¹⁸³² Tirmizî, *İlim*, 16, no: 2678.

¹⁸³³ Taberânî, *Evsat*, V, 315, no: 5414.

¹⁸³⁴ Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, I, 172.

¹⁸³⁵ Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 261, no: 9171.

¹⁸³⁶ Buhârî, *Cizye*, 6, no: 3168.

¹⁸³⁷ Ebû Dâvud, *Merâsîl*, s. 247-248.

إن أخوف ما أخاف عليكم بعدي ثلاث ما يفتح عليكم من زهرة الدنيا وزينتها ورجال يتأولون القرآن على غير تأويله وزلة عالم

“Benden sonra sizin hakkınızda en çok korktuğum üç şey şudur ki: “Dünya şaşası ve süsünün önünüze serilmesi, Kuran’ı keyiflerine göre yorumlayan kişilerin türemesi ve âlimin yanlış sevk etmesi.”

İsnad zincirindeki “itham edilmeyen kişi” ile bu hadisin râvisi meçhul olmaktadır. Netice olarak isnadı zayıftır.¹⁸³⁸

3.13. Kadınlar İle İlgili Hadisler

546. HADİS

إذا صلت المرأة خمسها وصامت شهرها وحصنت فرجها وأطاعت زوجها قيل لها أدخلي الجنة من أي أبواب الجنة شئت

“Kadın beş vakit namazını kılarsa, Ramazan orucunu tutarsa, iffetini korur ve kocasına itaat ederse ona cennetin dilediğin kapısından gir denilir.

İbn Hibbân *Sahîh*’inde¹⁸³⁹ Taberânî *Evsat*’ında¹⁸⁴⁰ Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Benzer lafızlarla Bezzâr *Müsned*’inde Enes b. Mâlik’ten merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁸⁴¹

547. HADİS

ألا وستواصوا بالنساء خيرا

“Dikkat edin kadınlara karşı iyi davranmanızı tavsiye ederim.”

Tirmizî *Sünen*’inde Süleyman b. Amr b. Ahvas’dan merfu olarak tahrir etmiş ve hasen sahih olduğuna hükmetmiştir.¹⁸⁴²

¹⁸³⁸ Elbânî, *Silsiletü’z-Zaîfe*, XIV, 118, no: 6548.

¹⁸³⁹ İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 471, (no: 4163, Muhakkik Notu).

¹⁸⁴⁰ Taberânî, *Evsat*, V, 75-76, no: 4715.

¹⁸⁴¹ Bezzâr, *Müsned*, XIV, 46, no: 7480.

¹⁸⁴² Tirmizî, *Rada*, 11, no: 1163.

548. HADİS

خياركم خياركم لنسائهم

“*Sizin en iyileriniz hanımlarına karşı en iyi davranmanızdır.*”

Tirmizî ve Ebû Dâvud *Sünen*’inde Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁸⁴³ Tirmizî hasen sahîh olduğuna hükmetmiştir. Şuayb Arnaûd hadisin sahih, isnadının hasen olduğunu söylemiştir.

549. HADİS

من ضرب زوجته ظلما فخصمه يوم القيامة

“*Eşini haksız yere döven kimsenin kıyamet günü hasmı olurum.*”

Temel hadis kaynaklarında bu şekilde rivayet edilmiş bir hadise ulaşamadık.

550. HADİS

المرأة عورة فإذا خرجت استشرفها الشيطان

“*Kadın avrettir. Dışarı çıktığında şeytan onu erkeklere süslü gösterir.*”

Tirmizî *Sünen*’inde Abdullah b. Mesud’dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiş ve hasen sahih garîb olduğuna hükmetmiştir.¹⁸⁴⁴

551. HADİS

من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يدخل الحمام بغير إزار و من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يدخل حليته الحمام و من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يجلس علي مائدة يدار عليها بالخمير

“*Allah’a ve ahiret gününe iman kimse peştemalsiz hamama girmesin, Allah’a ve ahiret gününe iman eden kimse eşini hamama götürmesin, Allah’a ve ahiret gününe iman eden kimse üzerinde içki dolaştırılan sofraya oturmasın.*”

Tirmizî *Sünen*’inde Câbir b. Abdullah’tan merfu olarak tahrir etmiş hasen garîb olduğuna hükmetmiştir. Râvilerinden Leys b. Ebî Süleym hakkında Buhârî ve Ahmed b. Hanbel’den şu görüşü nakletmiştir: “*Leys b. Ebî Süleym sadûk bir kimsedir ancak bazen*

¹⁸⁴³ Tirmizî, Rada‘, 11, no: 1163; Ebû Dâvud, Sünnet, 16, (no: 4682, Muhakkik Notu).

¹⁸⁴⁴ Tirmizî, Rada‘, 18, no: 1173.

bir şey hakkında vehme düşüyor. Leys'in rivayet ettiği hadise sevinilmez. Leys merfu olmayacak şeyleri merfu olarak nakletmesi yönünden zayıf sayılır.”

552. HADİS

لا يخلون رجل بامرأة إلا مع ذي محرم

“*Hiçbiriniz yanında mahremi bulunmayan bir kadınla baş başa kalmasin.”*

Sahîhayn'de Abdullah b. Abbas'tan merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁸⁴⁵

553. HADİS

لعن الله الناظر والمنظور إليه

“*Allah avret yerine bakana da baktırana da lanet etsin.”*

Beyhakî *Sünen*'inde¹⁸⁴⁶ Hasan el-Basrî'den mürsel olarak Deylemî *Firdevs*'te¹⁸⁴⁷ Abdullah b. Ömer'den merfu olarak rivayet etmiştir. Ali el-Kârî ve Aclûnî bu hadisin mevzu olduğunu söylemiştir.¹⁸⁴⁸ Senedindeki İsâ b. Necîh el-Malatî hakkında Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel ve Fellâs onun yalancı ve hadis uyduran bir râvi olduğunu söylemiş, Zehebî'de bu hadisi İmran b. Husayn'dan merfu olarak rivayet ettiğini ve bu hadisin onun uydurmalarından biri olduğunu söylemiştir.¹⁸⁴⁹

554. HADİS

ما بين السرة إلى الركبة عورة

“*Göbek ile dizkapağı arası avrettir.”*

Hâkim *Müstedrek*'te Abdullah b. Cafer b. Ebî Tâlib'den merfu olarak tahrir etmiştir. Zehebî bu hadisi senedindeki İshak b. Vâsıl'ın uydurmalarından biri olduğunu, Efram b. Havşeb'in ise Buhârî, Müslim ve Nesâî tarafından metrûk kabul edildiğini, Yahya b. Maîn'in yalancılıkla itham ettiğini, İbn Hibbân'ın ise sika râvilere karşı mevzu rivayetler uydurur dediğini zikretmiştir.¹⁸⁵⁰ İsnadı çok zayıftır.

¹⁸⁴⁵ Buhârî, Nikah, 111, no: 5233; Müslim, Hac, 72, no: 1431.

¹⁸⁴⁶ Beyhakî, *Sünen*, VII, 159, no: 13566.

¹⁸⁴⁷ Deylemî, *Firdevs*, III, 515, no: 5483.

¹⁸⁴⁸ Ali el-Kârî, *Mevzûâtü'l-kübrâ*, s. 392; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 503.

¹⁸⁴⁹ Zehebî, *Mizân*, I, 200-202.

¹⁸⁵⁰ Zehebî, *Mizân*, I, 202-272.

555. HADİS

من كان له إمرأتان فمال إلي إحداهما دون الأخرى جاء يوم القيامة وأحد شقيه مائل

“Bir erkeğin iki hanımı olur da onlar arasında adaletli davranmazsa kıyamet günü bir tarafı çarpık ve düşük olarak gelir.”

Tirmizî, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce *Sünen*’lerinde Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁸⁵¹ Şuayb Arnaûd isnadına sahih demiştir.¹⁸⁵²

556. HADİS

أيما امرأة نزع ثيابها في غير بيت زوجها هتكت سترا ما بينها وبين ربها

“Hangi kadın ki, elbisesini, kocasınınkinden başka bir evde çıkarırsa, Allah’la kendi arasındaki perdeyi yırtmış olur.”

Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde Âişe’den (r. anhâ) merfu olarak tahrir etmiştir. Şuayb Arnaûd hadisin hasen olduğunu, isnadının ise Sâlim b. Ebî Ca’ d’ın Ayşe’den (r. anhâ) hadis işitmemesi sebebiyle isnadında kopukluk olduğunu söylemiştir.¹⁸⁵³

557. HADİS

لعن الله الغائصة والمغوصة

“Eşine adetli olduğunu bildirmeyen, adetli olmadığı halde eşine adetliyim diye yalan söyleyen kadına Allah lanet etsin.”

Bu rivayet Mecdüddin İbnü’l-Esir *en-Nihâye fî garîbu’l hadis ve’l-eser* kitabında isnadsız olarak zikredilmiştir.¹⁸⁵⁴

558. HADİS

يا أسماء إن المرأة إذا بلغت المحيض لم تصلح أن يرى منها إلا هذا وهذا وأشار إلى

وجهه وكفيه

“Ey Esma! Kadın ergenlik çağına varınca vücudunun şurası şurasını başkasının görmesi uygun olmaz. Yüzünü ve iki avuç ayasını işaret etti.”

¹⁸⁵¹ Tirmizî, Nikâh, 41, no: 1143; Nesâî, Uşratü’n-Nisâ, 2, no: 8839; Ebû Dâvud, Nikâh, 38, no: 2133; İbn Mâce, Nikâh, 47, no: 1969.

¹⁸⁵² Ebû Dâvud, Nikâh, 38, (no: 2133, Muhakkik Notu).

¹⁸⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 168, no: 24140, (Muhakkik Notu).

¹⁸⁵⁴ Mecdüddin İbnü’l-Esir, *en-Nihâye fî Garîbu’l-Hadîs ve’l-Eser*, III, 395.

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Âişe'den merfu olarak rivayet etmiş ancak isnadındaki Hâlid b. Düreyk'in Âişe ile mülâki olmadığı için mürsel olduğunu söylemiştir. Şuayb Arnaûd hasen li gayrih olduğunu, isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁸⁵⁵

3.14. Et-Tıbbu'n-Nebevî İle İlgili Hadisler

559. HADİS

ثلاثة يفرح لهن البدن ويربوا عليه الطيب ولبس الثوب الين وشربة العسل

“Üç şey bedeni rahatlatır ve geliştirir: Güzel koku, yumuşak elbise giymek ve bal içmek.”

Ebû Nuaym *Hilye*'sinde Ömer b. Hattâb'dan merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁸⁵⁶ İbn Hibbân *Mecrûhîn*'de senedinde Yunus b. Harun el-Ezdî'nin Mâlik b. Enes'ten uydurma nakillerde bulunduğunu, bu râviden hadis rivayet etmenin helal olmayacağını söylemiştir.¹⁸⁵⁷

560. HADİS

سور المؤمن شفاء

“Müminin artığı şifadır.”

Necmeddin el-Gazzî *el-İtkân Mâ Yahsünü mine'l-Ahbari'd-Da'ire ale'l-Elsun* adlı eserinde bu sözün hadis olmadığını zikretmiştir.¹⁸⁵⁸ Elbânî de hadis olarak aslının olmadığını söylemiştir.¹⁸⁵⁹

561. HADİS

ثلاث يزدن في قوة البصر الكحل بالإثمد والنظر إلى الخضرة والنظر إلى الوجه الحسن

“Üç şey gözün görme kuvvetini artırır: Sürme çekmek, yeşillığe ve güzel yüze bakmak.”

Suyûtî *Câmiu's-Sağîr*'de Büreyde b. Hasîb el-Eslemî'den isnadsız merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁸⁶⁰ İsnadı zayıftır.¹⁸⁶¹

¹⁸⁵⁵ Ebû Dâvûd, *Libas*, 34, (no: 4104, Muhakkik Notu)

¹⁸⁵⁶ Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 340.

¹⁸⁵⁷ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 494.

¹⁸⁵⁸ Necmeddin el-Gazzî, *el-İtkânü mâ yahsün*, I, 299-300, no: 915; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 522.

¹⁸⁵⁹ Elbânî, *Silsiletü'z-Zaîfe*, I, 177, no: 78.

562. HADİS

المعدة بيت الداء والحمية رأس الدواء

“*Mide bütün hastalıkların evidir. Perhiz bütün ilaçların baş tacıdır.*”

Sehâvî bu sözün Hz. Peygamber’den merfu olarak rivayet edilmediğini, Arapların ve başkalarının meşhur tabibi olan Haris b. Kelde’ye¹⁸⁶² ait olduğunu söylemiştir.¹⁸⁶³ Bu sözü hadis olarak yaklaşık lafızlarla Taberânî *Evsat*’ında¹⁸⁶⁴, Ukaylî *Duafâi’l kebîr*’inde Ebû Hüreyre’den merfu olarak şu lafızla rivayet etmiştir:

المعدة حوض البدن والعروق إليها واردة فإذا صحت المعدة صدرت العروق بالصحة وإذا أسقمت المعدة

صدرت العروق بالسقم

Ukaylî bu rivayetinde uydurma olduğuna hükmetmiştir.¹⁸⁶⁵

563. HADİS

من لم يشتشف بالقرآن فلا شفاه الله

“*Kuran ile şifa talep etmeyene Allah şifa nasip etmez.*”

Aclûnî, Sağânî’nin mevzudur dediğini nakletmiştir.¹⁸⁶⁶

564. HADİS

ارجع إلى أهلك نحن قوم لا نأكل حتى نجوع وإذا أكلنا لا نشبع

Mısır meliki Mukavkıs Hz. Peygamber’e hediye olarak doktorda göndermişti. Hz. Peygamber (s.a.v) ona şöyle demiştir:

“*Ailenin yanına dön! Acıkmadıkça yemek yemeyiz, yemek yediğimizde de doymadan kalkan bir kavimiz.*”

Halebî’nin *es-Sîretü’l-Halebiyye* adlı eserinde isnadsız merfu olarak rivayet edilmiştir.¹⁸⁶⁷ Elbânî aslı olmadığını söylemiştir.¹⁸⁶⁸

¹⁸⁶⁰ Suyûtî, *Câmiu’s-Sağîr*, IV, 158, no: 10813.

¹⁸⁶¹ Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 313, no: 3487.

¹⁸⁶² İbrahim Ezrak, İbrahim b. Abdurrahman b. Ebî Bekir el-Ezrak, *Teshîlü’l-Menâfî*, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 429.

¹⁸⁶³ Sehâvî, *Mekâsîd*, s. 611.

¹⁸⁶⁴ Taberânî, *Evsat*, IV, 329, no: 4343.

¹⁸⁶⁵ Ukaylî, *Duafâi’l-Kebîr*, I, 51.

¹⁸⁶⁶ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, 274, no: 2403.

3.15. Ebû Hanîfe'nin Menâkıbı İle İlgili Hadisler

565. HADİS

سَيَأْتِي مِنْ بَعْدِي رَجُلٌ يَقَالُ لَهُ النِّعْمَانُ بْنُ ثَابِتٍ وَيَكْنِي أَبُو حَنِيفَةَ لِيُحْيِيَنَّ دِينَ اللَّهِ وَ سُنَّتِي

علي يديه

“Benden sonra Numan b. Sâbit adında bir kişi gelecek, Ebû Hanîfe diye künyelenecek, Allah’ın dini ve benim sünnetim onun eliyle dirilecektir.”

Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*’ta Enes b. Mâlik’ten (r.a) merfu olarak rivayet etmiş ve bu hadis hakkında şunları söylemiştir: “Bu hadis batıldır, mevzudur. Muhammed b. Yezid’in hadisi metruktur. Süleyman b. Kays ve Ebu’l Mû’lâ b. el-Muhâcir meçhuldürler. Ebân b. Ebî İyâş yalancılıkla itham edilmiştir.”¹⁸⁶⁹

İbnü’l-Cevzî ise el-Mevzûât’ında İbn Adî’nin Muhammed b. Yezid Ebûbekir el-Müstemlî hakkında râviden almadığı bir hadisi almış gibi gösteren ve ona ilavelerde bulunan, yalan uyduran bir kişi olduğunu zikretmiştir.¹⁸⁷⁰

566. HADİS

إِنْ فِي أُمَّتِي رَجُلًا إِسْمُهُ النِّعْمَانُ وَ كُنْيَتُهُ أَبُو حَنِيفَةَ هُوَ سَرَّاجُ أُمَّتِي

“Ümmetimden ismi Numan, künyesi Ebû Hanîfe adında biri gelecektir o ümmetimin ışığıdır.”

Hatîb el-Bağdâdî *Târih*’inde¹⁸⁷¹ Ebû Hüreyre’den (r.a) merfu olarak rivayet etmiştir. Hatîb el-Bağdâdî bu hadis için şöyle demiştir: “Mevzu, batıl bir hadistir. Muhammed b. Saîd el-Bûrakî rivayetinde teferrüd etti. Hâkim en-Neysâbü’rî’nin ise bu râvi hakkında şöyle söylediğini nakleder: “Bûrakî sika râvilere karşı pek çok münker rivayetler uydurmuştur. Uydurduğu münker rivayetlerin en çirkini, bazı hocalarından, Fadl b. Musa es-Sinânî, Muhammed b. Amr, Ebû Seleme, Ebû Hüreyre tarikiyle rivayet

¹⁸⁶⁷ Halebî, Ebû’l-Ferec Nûrüdîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, *es-Siyretü’l-Halebiyye (İnsânü’l-‘uyûn fî sîreti’l-emîni’l-me’mûn)* I-III, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1427, III, 351.

¹⁸⁶⁸ Elbânî, *Silsiletü’s-Sahîha*, VII, 1651-1652.

¹⁸⁶⁹ Hatîb, *Târîhu Bağdat*, III, 103-104.

¹⁸⁷⁰ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, II, 48.

¹⁸⁷¹ Hatîb, *Târîhu Bağdat*, III, 246-247. Geniş bilgi için bkz. Mustafa Öztoprak, *Tarihi Bağdad’da Ebu Hanife ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s. 39-46.

ettiği şu hadistir: “*Ümmetimden ismi Numan, künyesi Ebû Hanîfe adında biri gelecektir o ümmetimin kandili olacaktır.*” Keza, bu rivayeti Horasan sonra da Irak’ta isnadıyla rivayet etti ve şunu ziyade etmiştir: *Ümmetimden Muhammed b. İdris adında biri gelecek, onun ümmetime olan fitnesi şeytanın fitnesinden daha zararlıdır.*” Hatîb el-Bağdâdî ise şöyle demiştir: “Yalan söylemeye ne kadar da cüretkâr biri. Sanki Resûlullah’tan şu hadisi işitmemiş gibi davranıyor: “Kim bile bile bana yalan isnat ederek hadis uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın”. Nefsin arzularının galebe çalmasından Allah’a sığınırız ve Allah’tan sevdiği ve razı olduğu şeylerde başarılı kılmasını isteriz.”

567. HADİS

في كل قرن من أمتي سابقون وأبو حنيفة سابق هذه الأمة

“*Ümmetimden her asırda öncüler vardır. Ebû Hanîfe de bu ümmetin öncüsüdür.*”

Ebü’l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî *Mesânîdü Ebî Hanîfe (Câmiu’l-Mesânîd)* kitabında İbn Lehîa’dan (r.a) mürsel olarak tahrir etmiştir.¹⁸⁷² Senedinde bulunan Hâmid b. Âdem hakkında İbn Adî *el-Kâmil fi’l-Duafâ*’da bu kişinin yalan söylediğini ve yalanında aşırıya kaçtığını belirtmektedir.¹⁸⁷³ Zehebî, Hâmid b. Âdem el-Mervezî’yi Cüzcanî ve İbn Adî’nin yalancı saydığını, Ahmed b. Ali es-Süleymânî’nin onu hadis uydurmakla meşhur olmuş kişilerden biri olarak kabul ettiğini zikretmiştir.¹⁸⁷⁴

568. HADİS

يكون في أمتي رجل يقال له أبو حنيفة هو سراج أمتي يوم القيامة

“*Ümmetimden Ebû Hanîfe adında bir kişi gelecektir. O kıyamet günü ümmetimin ışığı olacaktır.*”

¹⁸⁷² Hârizmî, Ebü’l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî, *Câmiu’l-Mesânîd el-İmâmü’l-A’zâm*, I-II, Haydarâbâd-Dekken, 1332, I, 18.

¹⁸⁷³ İbn Adî, *el-Kâmil fi’l-duafâ*, IV, 238.

¹⁸⁷⁴ Zehebî, *Mizân*, I, 447.

Hârizmî, *Câmiu'l-Mesânîd*'de Ebû Hüreyre'den (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir.¹⁸⁷⁵ Ali el-Kârî *el-Mevzûât*'ında bu hadisin muhaddislerin ittifakıyla mevzu olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁷⁶

569. HADİS

يُخْرِجُ فِي أُمَّتِي رَجُلٌ يَقَالُ لَهُ أَبُو حَنِيفَةَ وَبَيْنَ كَتْفَيْهِ خَالٌ يَحْيَى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيَّ يَدِيهِ سُنَّتِي

“Ümmetinden Ebû Hanîfe adında bir kişi çıkacaktır. Onun iki kürek kemiği arasında ben vardır. Allah Teâlâ onun eliyle sünnetimi canlandıracaktır.”

Hârizmî *Câmiu'l-Mesânîd*'de İbn Sîrîn'den (r.a) mürsel olarak tahrir etmiştir.¹⁸⁷⁷ İbn Hacer el-Heytemî *Hayrâtü'l-Hisân* kitabında Ebû Hanîfe'nin geleceğini müjdeleyen ve öven pek çok hadisi rivayet etmiş ve bu hadislerin mevzu olduğunu söylemiştir. Bu hadislerin hepsini İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât*'ında rivayet ettiğini ve bu haberlerin mevzu olduğu konusunda Zehebî, Suyûtî, İbn Hacer el-Askalânî'nin İbnü'l-Cevzî'yi tasdik ettiğini, Kâsım İbn Kutluboğa, Tahâvî ve Muhyiddin el-Kurâşî'nin ve işi sıkı tutan muhaddis imamlar ve mütaalası geniş bütün münekkitlerinde Zehebî, İbn Hacer ve Suyûtî'ye tabi olduklarını ifade etmiştir.¹⁸⁷⁸

570. HADİS

إِنْ سَانَرِ الْأَنْبِيَاءَ يَفْتَخِرُونَ بِي وَأَنَا أَفْتَخِرُ بِأَبِي حَنِيفَةَ مِنْ أَحَبِّهِ فَقَدْ أَحْبَبَنِي وَمَنْ أَبْغَضَهُ فَقَدْ

أَبْغَضَنِي

“Diğer peygamberlerin benimle övündüğü gibi bende Ebû Hanîfe ile övünürüm, kim onu severse beni sevmiş olur, kim de ona buğz ederse bana buğz etmiş olur.”

İbn Âbidîn *Reddû'l-Muhtâr*'da isnadsız olarak zikretmiştir.¹⁸⁷⁹ Aclûnî *Keşfu'l-hafâ*'da bu hadise İbnü'l-Cevzî'nin mevzu dediğini, İbnü'z-Ziyâ el-Mekkî'nin (ö. 854/1450) *ez-Ziyâü'l-Ma'nevî alâ Mukaddimeti'l-Gaznevî* kitabında İbnü'l-Cevzî'nin bu görüşünü taassup olarak değerlendirdiğini ve Ebû Hanîfe'yi müjdeleyen bu hadisin

¹⁸⁷⁵ Hârizmî, *Câmiu'l-Mesânîd*, I, 14.

¹⁸⁷⁶ Ali el-Kârî, *el-Mevzûât*, 101, no: 4.

¹⁸⁷⁷ Hârizmî, *Câmiu'l-Mesânîd*, I, 18.

¹⁸⁷⁸ İbn Hacer el-Heytemî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, *el-Hayrâtü'l-Hisân fî Menâkıbi'l-İmâmi'l-A'zâm Ebî Hanîfe en-Nu'man*, Abdülkerim Musa el-Muhaymid, Dâru'l-Hudâ ve Raşhâd, Dımaşk, 2007, s. 48-49.

¹⁸⁷⁹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* I, 145.

farklı tariklerden geldiğini söyleyerek karşı çıktığını söylemiştir. Aclûnî bu tariklerin çok sayıda olsa bile sahih olmayacağını, “Kim kırk hadis ezberlerse...” hadisini örnek vererek tarikleri çok olmakla beraber zayıf olduğunu, Ebû Hanîfe’yi müjdeleyen bir başka mevzu hadisin de şu olduğunu söylemiştir: “Âdem’in benimle övündüğü gibi bende ümmetimin adı Nu‘mân, künyesi Ebû Hanîfe olan biriyle övünürüm ki; o ümmetimin ışığıdır”.¹⁸⁸⁰ Netice olarak Aclûnî’de bu hadisin mevzu olduğu konusunda İbnü’l-Cevzî’ye muvafakat etmiştir.

571. HADİS

يكون في آخر الزمان رجل يكنى بأبي حنيفة هو خير هذه الأمة

“Ahir zamanda künyesi Ebû Hanîfe olan bir kimse gelir ki o ümmetimin en hayırlısıdır.”

Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî (ö. 568/1183) *Menâkıbu Ebû Hanîfe*’de Enes b. Mâlik’ten merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁸⁸¹

572. HADİS

ترفع زينة الدنيا سنة خمس و عشرين مئة

“Yüz elli senesinde dünyanın süsü gider.”

Ebû Ya’lâ ve Bezzâr *Müsned*’inde Abdurrahman b. Avf’dan (r.a) merfu olarak tahrir etmiştir. Muhakkiki isnadına zayıf demiştir.¹⁸⁸²

573. HADİS

يجيء رجل فيحي سنتي ويميت البدعة اسمه النعمان بن ثابت

“Ahir zamanda Numan b. Sâbit adında bir kişi gelecek ki o, sünnetimi diriltir, bidatleri öldürür.”

Mekkî, *Menâkıbu Ebî Hanîfe*’de Enes b. Mâlik’ten merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁸⁸³ İbn Hibbân *es-Sikât*’ında senedindeki İbrahim b. Ahmed el-Huzâî’nin sika

¹⁸⁸⁰ Aclûnî, *Keşfu l-Hafâ*, I, 47, no: 53.

¹⁸⁸¹ Mekkî, Muvaffak b. Ahmed, *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, 1401, s. 18.

¹⁸⁸² Ebû Ya’lâ, *Müsned*, II, 160-161, no: 851; Bezzâr, *Müsned*, III, 239, no: 1027, (Muhakkik notu).

¹⁸⁸³ Mekkî, *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, s. 17.

râvilere muhalefet ettiğini ve rivayetinde hataya düştüğünü zikretmiştir.¹⁸⁸⁴ Senedindeki diğer bir râvi İbrahim b. Hüdbe, Ebû Hüdbe el-Fârisî'yi Yahyâ, Ali b. Medînî, Ebû Hâtîm er-Râzî onu “kezzâb”, İbn Hibbân “deccal” vasfıyla cerh etmiştir. Nesâî ve Dârekutnî “metruk” demiştir. İbn Adî ve Hatîb el-Bağdâdî “mevzu hadisler rivayet eder” demiştir.¹⁸⁸⁵ Netice olarak hadis uyduran ve kezzâb ve deccâl vasfıyla muhakkik muhaddislerce ağır bir cerhe uğrayan İbrahim b. Hüdbe sebebiyle bu rivayetin mevzu olduğunu söyleyebiliriz.

574. HADİS

لو كان الإيمان عند الثريا لناله من رجال هؤلاء

“İman Süreyya yıldızına çıksa onu bunlardan biri (Fars oğullarından) elbette alıp getirir.”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den tahrir edilmiştir.¹⁸⁸⁶ Müslim'in rivayetinde رجل ya da من أبناء فارت من فارت

3.16. Mübhem ve Temrîz Sığayla Nakledilenler Hadisler

Bu başlık altında Seâdet-i Ebediyye'de “rivayet olundu ki”, “nakledilmiştir ki”, “haberde şöyle gelmiştir ki”, “hadis-i şerifte buyuruldu ki” gibi temrîz sîgalarıyla aktarılan rivayetleri sıralayacağız.

575. HADİS

لترك ذرة مما نهى الله أفضل من عبادة الثقلين

“Allah'ın yasakladığı en ufak bir günahı terk etmek bütün cin ve insanların ibadetlerinden daha üstündür.”

Abdülaziz el-Buhârî (ö.730/1330) Ebu'l-Usr el-Pezdevî'nin (ö. 482/1089) *Usûli'l-Pezdevî* adlı eseri üzerine yazdığı *Keşfu'l-esrâr fî şerhi usûli'l-Pezdevî* şerhinde muallak cezm sîgasıyla rivayet etmiştir.¹⁸⁸⁷

¹⁸⁸⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 78.

¹⁸⁸⁵ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâi ve'l-Metrûkîn*, I, 58.

¹⁸⁸⁶ Buhârî, *Tefsir*, 62, no: 4898; Müslim, *Fedâil*, 59, No: 2546.

¹⁸⁸⁷ Abdülaziz el-Buhârî, Alâüddîn Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr an Usûli Fahru'l-İslâm el-Pezdevî*, I-IV, Matbaatü's-Şirketi's-Sahâfiyyeti'l-Osmâniyye, İstanbul, 1308, I, 58.

576. HADİS

الفقر سجنى والمرض قيدي أحبس به من أحب خلقي

“Fakirlik benim zindanımdır. Hastalık benim prangamdır ben onunla sevdiklerimi tutarım.”

Gazzâlî *İhyâ*'da¹⁸⁸⁸ isnadsız kutsi hadis olarak zikretmiştir. Ancak temel hadis kaynaklarında herhangi bir isnadına ulaşamadık.

577. HADİS

ما وسعني سمائي ولا أرضي ولكن وسعني قلب عبدي المؤمن

“Ben göklere ve yerler sığmam ancak mümin kulumun kalbine sığarım.”

Kutsi hadis olarak nakledilen bu rivayet Gazzâlî'nin *İhyâ*'sında isnadsız olarak zikredilmiştir.¹⁸⁸⁹ Irâkî el-*Muğnî*'de aslını bulamadığını söylemiş¹⁸⁹⁰, Zerkeşî'de ona muvafakat etmiş, Aclûnî *Keşfu'l-hafâ*'da¹⁸⁹¹, İbn Teymiyye'nin bu rivayetin bilinen bir isnadının olmadığını ve mezkûr rivayetin İsrâiliyat kaynaklı bir haber olduğu görüşünü zikrettikten sonra bu rivayete paralel Ahmed b. Hanbel'in *Kitâbü'z-zühd*'de Vehb b. Münebbih'ten şu rivayeti tahrir ettiğini söylemiştir: *“Allah Hezakil'e göklerin kapısını açtı. O da arşı görünce “Seni tenzih ederim, senin şanın ne kadar da yüce Ya Rabbi!” dedi. Allah da şöyle buyurdu: “Gökler ve yer beni ihata etmede zayıf düştüler. Beni taşıyan ancak vera sahibi mümin kulumun kalbi oldu.”* Zerkeşî bu rivayetle ilgili bazı ilim adamlarının şöyle dediğini nakletmiştir: *“Bâtıl bir hadistir. Mülhid kimselerin uydurmasıdır.”* Netice olarak ilgili rivayetle Vehb b. Münebbih'ten rivayet edilen haber İsrâiliyat haber olma noktasında örtüşmektedir. Hadis olarak bir aslı yoktur.

578. HADİS

لا تميتوا القلوب بكثرة الطعام والشراب فإن القلب كزرع يموت إذاكثر عليه الماء

“Kalpleri çok yemek ve içmekle öldürmeyiniz. Zira; kalp ekin tarlası gibidir. Fazla su ekini öldürdüğü gibi fazla yemekte kalbi öldürür.”

¹⁸⁸⁸ Gazzâlî, *İhyâ*, s. 1651.

¹⁸⁸⁹ Gazzâlî, *İhyâ*, 890.

¹⁸⁹⁰ Irâkî, *Muğnî*, II, 713-714.

¹⁸⁹¹ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 229.

Gazzâlî *İhyâ*'da isnadsız merfu olarak nakletmiştir.¹⁸⁹² Irakî aslını bulamadığını söylemektedir.¹⁸⁹³ Elbânî'de Irakî'ye

579. HADİS

بعثت لكسر المزامير وقتل الخنازير

“*Mizmarları kırmak ve domuzları öldürmek için gönderildim.*”

İbn Kemâl Paşa *Erbâin*'inde isnadsız olarak zikretmiştir.¹⁸⁹⁴ Temel hadis kaynaklarında bu lafızla rivayet edilmiş bir hadis bulamadık.

580. HADİS

من أراد شفاعتي فلا يزوجهن كريمته من فاسق

“*Şefaati kavuşmayı isteyen kızını fasık bir kimseyle evlendirmesin.*”

Bu rivayet isnadsız merfu olarak Yakup b. Seyyid Ali'nin (ö. 931/1525) *Mefâtihu'l-Cinân Şerhu Şiratü'l-İslâm* adlı eserinde zikredilmiştir.¹⁸⁹⁵

581. HADİS

روي أن موسى عليه السلام نظر إلي عبد عظيم البلاء فقال يا رب ارحمه فقال تعالى
كيف أرحمه فيما به أرحمه -أي به أكفر ذنوبه- وأزيد في درجاته

“*Rivayet edilmiştir ki, Musa aleyhisselâm büyük bir musibete, imtihana maruz kalmış bir kula baktı ve dedi ki: “Ya Rabbi! Ona acı.” Bunun üzerine Allah Teâlâ dedi ki: “Ona nasıl merhamet edeyim, ona verdiğim belaya mukabil günahlarını örteceğim ve derecelerini artıracam.”*”

Gazzâlî *İhyâ*'da isnadsız olarak zikretmiştir.¹⁸⁹⁶ Zebîdî *el-İthâfû's-seâde*'de¹⁸⁹⁷ bu rivayeti Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Kütü'l-kulûb*'da naklettiğini haber vermiştir.

¹⁸⁹² Gazzâlî, 965-966.

¹⁸⁹³ Irakî, *Muğnî*, II, 750.

¹⁸⁹⁴ İbn Kemal, *Erbâin*, 84.

¹⁸⁹⁵ Yakub b. Seyyid Ali, *Mefâtihu'l-Cinân Şerhu Şiratü'l-İslâm*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2014, s. 517.

¹⁸⁹⁶ Gazzâlî, *İhyâ*, s. 1651.

¹⁸⁹⁷ Zebîdî, *el-İthâfû's-seâde*, XII, 268.

582. HADİS

موسي عليه السلام اعتل بعلّة فدخل عليه بنو إسرائيل فعرفوا علته فقالوا له لو تداويت بكذا لبرئت فقال لا أتداوي حتي يعافيني هو من غير دواء فطالت علته فقالوا له إن دواء هذه العلة معروف مجرب و إنا نتداوي به فنبرأ فقال لا أتداوي و أقامت علته فأوحى الله تعالى إليه وعزتي و جلالى لا أبرأتك حتي تتداوي بما ذكروه لك فقال لهم دوواني بما ذكرتم فداووه فبرأ فأوجس في نفسه من ذلك فأوحى الله تعالى إليه أردت أن تبطل حكمتي بتوكل على من أودع العقاقير منافع الأشياء غيري

“Hz. Mûsâ rahatsızlandı. İsrailoğulları yanına geldiler ve onun rahatsızlığını öğrendiler. Musa’ya dediler ki: “Eğer şununla tedavi olursan, iyileşirsin dediler. Musa dedi ki: “Allah bana afiyet verinceye kadar tedavi olmayacağım. O benim tedavimden başka bir şeydir.” Ve böylece hastalığının iyileşmesi uzadı. Dediler ki: “Bu hastalığın tedavisi bilinmektedir tecrübe edilmiştir. Biz onu tedavi ederiz, iyileştiririz”. Musa onlara dedi ki: “Ben tedaviyi kabul etmem”. Onun hastalığı devam etti. Allah Musa’ya şöyle vahyetti: “İzzetim ve celâlîme yemin olsun ki onların sana söylediği şeylerle tedavi oluncaya dek seni iyileştirmeyeceğim.” Musa onlara dedi ki: “Söylediğiniz şeyle beni tedavi edin.” Onu tedavi ettiler ve iyileşti. Bunun üzerine Musa’nın içini bir korku kapladı. Allah Teâlâ ona vahyetti ki: “Bana tevekkülünle hikmetimi değiştirmek istedin. Halbuki benden başka şifa özelliğini o maddelere verip yaratan tedavi ettiren kimdir?”

Gazzâlî *İhyâ*’da bu rivayetin İsrâîliyat kaynaklı bir haber olduğuna işaret etmiştir.¹⁸⁹⁸

583. HADİS

“Kirlenince çabuk gusül abdesti alın çünkü kirâmen ve kâtibin melekleri cünüp gezen kimseden incinir.”

Temel hadis kaynaklarında bu lafızla rivayet edilmiş bir hadis bulamadık. Ancak cünüp kişilere meleklerin yaklaşmadığı ile ilgili zayıf hadisler bulunmaktadır. Bu hadislerden birini de Ebû Dâvûd *Sünen*’inde Ammar b. Yâsir’den merfu olarak şu lafızla rivayet etmiştir:

¹⁸⁹⁸ Gazzâlî, *İhyâ*, s. 1646.

ثلاثة لا تقربهم الملائكة جيفة الكافر والمتمخخ با لخلق والجنب إلا أن يتوضأ

“Üç kişi vardır ki, melekler onlara yaklaşmazlar. Bunlar; kafirin ölüsü, halûk sürünen erkek ve abdest alması hali müstesna cünüp kimsedir.”

Hasan el-Basri'nin Ammar b. Yasin'den hadis işitmemesi sebebiyle isnadında kopukluk vardır. Netice olarak isnadı zayıftır.¹⁸⁹⁹

584. HADİS

ویل لأولاد آدم من آبائهم لا يعلمون القرآن والأدب و الفرض فينشئون جهالا و أنا بريء

من هؤلاء

“Babaları sebebiyle Adem'in çocuklarına yazıklar olsun. Çünkü onlar çocuklarına Kuran'ı, edebi, farzları öğretmezler böylece çocukları cahil kimseler olarak yetişirler. Ben böylelerinden uzağım.”

Bu rivayet isnadsız merfu olarak Gazzâlî'nin *er-Reddû'l-cemîl alâ li ilâhiyyeti İsâ bi sarîhi'l-İncîl* kitabında لأولاد أمي lafzıyla ve Nazilli Muhammed Hakki'nın *Hazînetü'l-Esrâr* adlı eserinde لأولاد آدم lafzıyla zikredilmektedir.¹⁹⁰⁰

585. HADİS

إذا أراد الله بعد شرا إبتلاه بنتف الحية وأكل الطين

“Allah bir kulunu bir kötülükle vermek isterse onu balçık yemek ve sakal yolmakla imtihan eder.”

Yakup b. Seyyid Ali'nin (ö. 931/1525) *Mefâtîhu'l-cinân şerhu Şir'ati'l-İslâm* eserinde isnadsız merfu olarak rivayet edilmiştir.¹⁹⁰¹

3.17. Kaynağı Bulunamayan Hadisler

586. HADİS

“Kızını fasık birine veren kimse melundur.”

¹⁸⁹⁹ Ebû Dâvûd, Tereccül, 7, no: 4180, (Muhakkik Notu).

¹⁹⁰⁰ Gazzâlî, *er-Reddû'l-cemîl alâ sarîhi'l-İncîl*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2014, s. 149; Nazilli, *Hazînetü'l-Esrâr*, s. 71

¹⁹⁰¹ Yakup b. Seyyid Ali, *Mefâtîfu'l-cinân şerhu Şirati'l-İslâm*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2014, s. 324.

587. HADİS

“Tüccarın en kötüsü erken gidip geç dönendir.”

588. HADİS

جربوا ولحقوا قسما من اشجاركم علي طريقة آبائكم والاشجار الاخرى علي طريقة التي تعلمتموها في اليمن واستمروا علي الطريقة التي تحصلون به علي المطلوب

“Tecrübe edin! Bir kısım ağaçları babalarınızın usulü ile başka ağaçları da Yemen’de öğrendiğiniz aşılama usulü ile aşıl原因. Hangisi daha iyi hurma verirse her zaman o usül ile yapın.”

589. HADİS

“Şan, şöret mal ile değil, ilim ve irfan ile ölçülür.”

590. HADİS

“Mesut kimse o dur ki; dünya onu terk etmeden önce o dünyayı terk etmiştir.”

591. HADİS

“İlim sahibi olan müslüman olur. Cahil olan din düşmanlarına aldanır.”

592. HADİS

إن الاسلام يكون حيث ما يكون العلم و إن الكفر يكون حيثما يكون الجهل

“Nerede ilim varsa orada Müslümanlık vardır. Nerde ilim yoksa orada kafirlik vardır.”

593. HADİS

“Allah Teâlâ’nın yarattıklarında hayır, iyilik vardır.”

594. HADİS

“Bir yudum şarap Allah üç gün gazap eder.”

595. HADİS

“Dört şeyi yapan yani kocasına ihanet etmeyen, beş vakit namaz kılan Ramazan’ı Şerif orucunu tutan başkasına açık olarak görünmeyen kadın Cennete gidecektir”.

596. HADİS

“Bir insan evladı ibadet edince kazandığı sevap kadar babasına da verilir. Bir kimse çocuğuna fık öğretirse bu çocuk ne kadar günah işlerse babasına da o kadar günah yazılır.”

597. HADİS

“Beş şeyi yapan kadın cehennemden kurtulur. Beş vakit namazını kılar, Ramazan ayında orucunu tutar. Kocasını anasını babasını üzmez. Yüzünü ve saçlarını yabancı erkeklere göstermez. Dünya sıkıntısına sabreder”.

598. HADİS

“Kılıcını kınına sok. Ölümünle bizi yakma.”

599. HADİS

“Su içmeyin suya perhiz edin.”

600. HADİS

“Helal kazanın ve hayırlı yerlere harç edin.”

601. HADİS

“Bir zaman gelir ki, Müslümanlar birbirlerinden ayrılır parçalanır. Şeriatı bırakıp kendi düşüncelerine uyarlar. Kuranı kerimi mızmarlardan şarkı gibi okurlar. Böyle okuyanlara ve dinleyenlere hiç sevap verilmez. Allah Teala bunlara lanet eder, azap eder.”

602. HADİS

“Sizden sonra bir zaman gelecektir. O zamanda bulunan müslümanların en sefilleri en aşağıları müezzinlerdir.”

603. HADİS

“Miraçta Hamza ve Vahşi’yi cennette kol kola iken gördüm.”

604. HADİS

“Ey Cebrail Kardeşim! Böyle niçin vakitsiz geldin. Yoksa bir hata mı işledim de rabbimi gücendirdim mi? Bana acı haber mi getirdin?”

605. HADİS

“Elinize geçen resimleri yırtınız.”

606. HADİS

“Recebin ilk gecesini ihya edene Allah Teâlâ kabir azabı göstermez. Dualarını kabul eder. Yalnız şu yedi kimseyi affetmez ve dualarını kabul etmez: Faiz alan ve veren, müslümanları küçük gören, ana babasına eziyet veren, kocasına itaat etmeyen kadın, şarkı ve şarkıcılığı sanat edinenler, livata ve zina edenler, beş vakit namaz kılmayanlar.”

607. HADİS

“Berat gecesini fırsat biliniz, çünkü belli bir gecedir. Şaban ayının on beşinci gecesidir. Kadir gecesini çok büyük ise de hangi gece olduğu belli değildir. Bu gece çok ibadet ediniz. Yoksa kıyamet günü pişman olursunuz.”

3. 18. Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye'nin 2021 yılı 145. Baskısında Tesbit Edilen 1978 Yılı 21. Baskısında Nakledilmeyen Hadisler

Bu başlık altında Hakikat Kitâbevi tarafından Temmuz 2021 yılı 145. Baskısı yayınlanan *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'de kalın yazı tipiyle yazılmış hadislerin arapça lafızları ve tercümelerine yer verilecektir.

ان الهارب عن عياله كالعبد الأبق لا يقبل له صلاة ولا صيام

1. HADİS

“Ailesinin ihtiyaçlarını karşılamaktan kaçınan kişi efendisinden kaçan kölenin durumu gibidir. Bu kişinin namazı ve orucu kabul edilmez.” (s. 34)

Gazzâlî *el-İhyâ*'da “ruviye” lafzıyla, “haberde gelmiştir” temrîz sîgasıyla da El-Hâc Mustafa Fehim b. Osman el-Akşehrî *Mürşidü'n-nisâ*¹⁹⁰² adlı eserinde zikretmiştir. Zebîdî *el-İthâfî's-seâde*'de Ebû Tâlib el-Mekkî'nin de *Kûtü'l-kulûb*'da aynen naklettiğini haber vermiştir. (Zebîdî, *el-İthâfî's-seâde*, VI, 75; Gazzâlî, *el-İhyâ*, s. 470).

¹⁹⁰² El-Hâc Mustafa Fehim b. Osman el-Akşehrî, *Mürşidü'n-nisâ*, Dârü't-tibâati'l-âmiri, İstanbul, 1265, s. 6.

2. HADİS

مَنْ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ تُصِبهْ فُجَاءَةٌ بَلَاءٍ حَتَّى يُصْبِحَ، وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ تُصِبهْ فُجَاءَةٌ بَلَاءٍ حَتَّى يُمْسِيَ

“Her kim üç kere “Adının anılması ile gökte ve yerde olan hiçbir mahlukatın zarar veremeyeceği Allah’ın adıyla ona sığınırım. O her şeyi işiten ve bilendir” derse o kimseye o gece sabah kadar ansızın bir musibet gelmez. Kim de bu kelimeleri sabahleyin söylerse akşama kadar ona ansızın bir musibet gelmez.” (s. 54, 427)

Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, *Sünen*’inde Osman b. Affân’dan merfu olarak tahrir etmiştir. Tirmizî bu hadisin hasen sahih garîb olduğuna hükmetmiştir. (Tirmizî, Daavât, 13, no: 3388; Ebû Dâvûd, Edeb, 109, no: 5088; İbn Mâce, Dua, 14, no: 3869).

3. HADİS

مُؤَذِّنُكَ الْمِزْمَارُ

“Senin müezzinin mizmardır (ney, kaval, gibi üflemeli her türlü alet)” (s. 70, 208)

Hüseyin Hilmi Işık hoparlörü mizmarın bir türü kabul etmiş ve nakledilen hadisten hoparlör ile okunan ezanın, şeytanın ezanı olduğu açıklamasını yapmıştır.

Takti edilmiştir. Abdullah b. Abbas’tan merfu olarak nakledilmiştir. İsnadındaki Yahyâ b. Sâlih el-Eylî’yi Ukaylî zayıf kabul etmiştir. (Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XI, 103-104, no: 11181; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, III, 278-279; Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, I, 114.)

4. HADİS

مَنْ عَادِي لِي وَلِيَا فَقَدْ آذَنْتَهُ بِأَلْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِأَلْوَاغٍ حَتَّى أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعُهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرُهُ الَّذِي يَبْصُرُ بِهِ وَيَدُهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلُهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَإِنْ سَأَلَنِي لِأَعْطِيْتَهُ وَلَنْ أَسْتَعَاذَنِي لِأَعِيزَ بِهِ

“Her kim beni tanıyan ve ihlâs ile bana ibadet eden bir kuluma düşmanlık ederse, ben de ona harp ilan ederim. Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaştırmaya

devam eder. Nihayet ben onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işitir kulağı, görür gözü, tutar eli, yürür ayağı mesabesinde olurum (ve bu organlarıyla meydana gelmesini arzu ettiği bütün dileklerini veririm). Diliyle de her ne isterse muhakkak onları da kendisine ihsan ederim. Bana sığınmak isteyince de muhakkak kulumu sığındırır, korurum.” (s. 113)

Buhârî *Sahîh*’inde Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir. (Buhârî, Rikâk, 38, no: 6502).

5. HADİS

إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا

“Allah bu ümmete her yüzyılın başında dinini tecdîd (canlandırarak) bir müceddid gönderir.” (s. 120)

Ebû Dâvûd *Sünen*’inde Ebû Hüreyre’den merfu olarak rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir. (Ebû Dâvûd, Melâhim, 1, no: 4291).

6. HADİS

لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ

“Resûlüllâh (s.a.v) kadınlara benzemeye çalışan erkeklere ve erkeklere benzemeye çalışan kadınlara lanet etti.” (s. 164)

Buhârî *Sahîh*’inde İbn Abbas’tan merfu olarak tahrir etmiştir. (Buhârî, Libas, 61, no: 5885).

7. HADİS

إِنَّ لِلصَّلَاةِ أَوَّلًا وَآخِرًا

“Namaz vakitlerinin ilk ve son vakitleri vardır.” (s. 175)

Tirmizî *Sünen*’inde Ebû Hüreyre’den merfu olarak tahrir etmiştir. (Tirmizî, Salât, 1, no: 151.)

8. HADİS

من استغفر الله دُبْرَ كُلِّ صَلَاةٍ ثَلَاثَ مَرَاتٍ فَقَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ
وَأَتُوبُ إِلَيْهِ غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَ قَدْ فَرَّ مِنْ يَوْمِ الزَّحْفِ

“*Kim her namazdan sonra üç defa Estağfirullah ellezîy lâ ilâhe illa hüvel hayyül kayyûm ve etûbü ileyh derse günahları bağışlanır.*” (s. 218)

İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyl*'de Berâ b. Azîb'den merfu olarak tahrir etmiştir. Münâvî bu hadisi *Feyzü'l-kadîr*'de zayıf kabul etmiştir. (İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyl*, s. 11, Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, VI, 57, no: 8417).

9. HADİS

مَنْ قَالَ فِي دُبْرِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَهُوَ ثَانٍ رَجُلِيهِ قَبْلَ أَنْ يَتَكَلَّمَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحَدَّهُ لَا شَرِيكَ
لَهُ، لَهُ الْمَلِكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَشْرَ
حَسَنَاتٍ وَمَحَا عَنْهُ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ وَرَفَعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ وَكَانَ يَوْمَهُ ذَلِكَ كُلَّهُ فِي حَرَزٍ مِنْ كُلِّ
مَكْرُوهٍ وَخُرْسٍ مِنَ الشَّيْطَانِ وَلَمْ يَنْبَغِ لَذَنْبٍ أَنْ يَدْرِكَهُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ إِلَّا الشَّرْكَ بِاللَّهِ تَعَالَى

“*Kim, sabah namazından sonra diz çökmüş durumda hiçbir şey konuşmadan on kere: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur sadece Allah vardır. O tekdir onun ortağı yoktur. Saltanat ona aittir. Hamd ona mahsustur hayat verip öldüren de O'dur. Onun her şeye gücü yeter*” derse kendisine on sevap yazılır on günahı silinir. On derece yükseltilir. O gün boyunca her türlü kötülüklerden korunur. Şeytandan korunur. Allah'a şirk koşmaz ise işleyeceği hiçbir günah ona zarar vermez günahları silinmiş olur” (s. 219)

Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Zer el-Gıfârî'den merfu olarak rivayet etmiş ve hasen sahih garîb olduğuna hükmetmiştir. (Tirmizî, *Daavât*, 64, no: 3474)

10. HADİS

أَمَرْتُ بِهَدْمِ الطَّبْلِ وَالْمِزْمَارِ

“*Davul ve mizmarı yok etmek için emrolundum.*” (s. 247)

Deylemî *Müsned*'inde Muhammed b. Abdullah Berze, Hemmâm, Âsım b. Ali, İbn Sevbân, babası, Mekhûl, Cebr b. Melik, İkrime, İbn Abbas tarikiyle merfu olarak

nakletmiştir. Elbânî isnadında bilinmeyen râviler olması sebebiyle isnadına zayıf demiştir. (Deylemî, *Müsned*, I, 398, no: 1608; Elbânî, *Silsiletü 'z-zaîfe*, VI, 181).

11. HADİS

وَنَشُوْهُ يَكُوْنُ فِيْ آخِرِ الزَّمَانِ يَتَّخِذُوْنَ الْقُرْآنَ مَزَامِيْرَ

“*Âhir zamanda insanların Kur'an'ı Kerim'i eğlence vasıtası yapanların türeyip onun musiki yerine dinlenmesi.*” (s. 247)

Takti edilmiştir. Taberânî *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Hakem el-Gıfârî'den merfu olarak tahrir etmiştir. Heysemî isnadındaki Ebû Muallâ'yı tanımadığını, kalan ricalin sika olduğunu söylemiştir. (Taberânî, *el-Kebîr*, III, 237-238, no: 3162; Heysemî, *Mecmau 'z-zevâid*, X, 207.)

12. HADİS

عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرِ: قَصُّ الشَّرَابِ وَإِعْفَاءُ اللَّحْيَةِ وَالسَّوَاكُ وَاسْتِنْشَاقُ الْمَاءِ وَقَصُّ الْأَظْفَارِ
وَعَسَلُ الْبَرَاكِمْ وَنَتْفُ الْإِبْطِ وَحَلْقُ الْعَانَةِ وَانْتِقَاصُ الْمَاءِ

“*On şey fitrattandır: Bıyığı kısaltmak, sakalı bırakmak, misvak kullanmak, buruna su çekmek, tırnakları kesmek, parmak aralarını yıkamak, koltuk altını temizlemek, etek tıraşı olmak, istinca ve istibra.*” (s. 262)

Müslim *Sahîh*'inde Hz. Âişe'den (r. anhô) merfu olarak tahrir etmiştir. (Müslim, Taharet, 16, no: 261).

13. HADİS

كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُشَارَ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ

“*Kişinin parmakla gösterilmesi ona günah olarak yeterlidir.*” (s. 263)

Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da İmrân b. Husayn'dan merfu olarak tahrir etmiştir. İsnadındaki Kesîr b. Mervan hakkında “gayr-i kavî” demiştir. (Beyhakî, *Şuabu'l-Îman*, IX, 227, no: 6582). Aynı manada İbn Ebi'd-Dünyâ *et-Tevâzu ve'l-humûl*¹⁹⁰³ adlı eserinde Enes b. Mâlik'ten merfu olarak şu hadisi nakletmiştir:

¹⁹⁰³ İbn Ebi'd-Dünyâ, *et-Tevâzu ve'l-humûl*, thk. Lütfî Muhammed es-Sağîr, Dâru'l-İ'tisâm, Kahire, 1988, s. 116, no: 30. (Muhakkik isnadına hasen demiştir).

بحسب امرئ من الشر إلا من عصمه الله من سوء أن يشير الناس إليه بالأصابع في

دينه ودنياه

“Allah’ın kendisini kötülükten koruduğu kimse dışında kişinin zarar olarak din ve dünya işlerinde parmakla gösterilmesi kötülük olarak ona yeterlidir.”

14. HADİS

أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ الْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ

“Amellerin Allah’a en sevimsisi Allah için sevmek ve Allah için buğzettir.”

(s. 276)

Ebû Dâvûd Sünen’inde Ebû Zer el-Gıfârî’den merfu olarak rivayet etmiştir. İsnadı hasen li-gayrihtir. (Ebû Dâvûd, Sünnet, 3, no: 4599, Muhakkik Notu).

15. HADİS

إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَا هُنَا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمَ

“Şark tarafında karanlık başlayınca oruçlu iftar eder.” (s. 317)

Buhârî Sahîh’inde Ömer b. el-Hattâb’dan merfu olarak tahrir etmiştir. (Buhârî, Savm, 43, no: 1954).

16. HADİS

بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي فَكَسِّرُوا قَسِيَكُمْ وَقَطِّعُوا أَوْتَارَكُمْ وَاضْرِبُوا بِسُيُوفِكُمُ الْحِجَارَةَ فَإِنْ دَخَلَ عَلَى أَحَدٍ مِنْكُمْ فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنَيْ آدَمَ

“Kıyamete yakın dönemde karanlık gecenin (zifiri) karanlık bölümleri gibi (karanlık) müthiş fitneler olacaktır. O fitnelerde adam mümin olarak sabahlayıp kafir olarak akşamlayacak ve mümin olarak akşamlayıp kafir olarak sabahlayacaktır. O fitneler (dönemin)de (bir şeye karışmayıp) oturan kişi, ayakta durandan hayırlıdır. Fitnelerde ayakta duran da yürüyenden hayırlıdır ve fitnelerde yürüyen kişi de hızlı gidenden hayırlıdır. Bu itibarla (o döneme yetişerseniz) ok yaylarınızı kırınız, yay kırımlarınızı paramparça ediniz ve kılıçlarınızı taşa vurunuz (ki kırılsın veya körelsin).

Eğer birinizin bulunduğu yere girilir ve öldürülmek istenir ise o, Adem'in iki oğlunun hayırlısı gibi olsun (yani katil değil de maktul olmayı tercih etsin)”. (s. 399).

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce *Sünen*'inde Ebû Musa el-Eşarî'den merfu olarak rivayet etmiştir. (Ebû Dâvûd, Fiten, 2, no: 4259, İbn Mâce, Fiten, 11, no: 3961).

17. HADİS

إِنَّ الْمَهْدِيَّ لَا يَظْهَرُ حَتَّى يَسْتَوْلِيَ الْكُفْرُ وَتَجْرِيَ أَحْكَامُهُ عَلَى الْأَرْضِ

“Yeryüzünü küfür kaplamadıkça küfrün ahkamı yeryüzünde yayılmadıkça Hz. Mehdî ortaya çıkmaz.” (s. 398).

İmam-ı Rabbânî bu haberi *el-Mektûbât*'ında “haberde vârid olmuştur ki” diyerek temrîz sîgasıyla isnadsız zikretmiştir. (İmâm-ı Rabbânî, *el-Mektûbât*, II, 119).

18. HADİS

الْعِبَادَةُ فِي الْهَرَجِ كَهَجْرَةِ إِلَيَّ

“Fitne zamanında yapılan ibadet benim yanıma hicret etmek gibidir.” (s. 398).

Müslim *Sahîh*'inde Ma'kîl b. Yesâr'dan merfu olarak tahrir etmiştir. (Müslim, Fiten, 26, no: 2948).

19. HADİS

دَعْوَةُ ذِي النُّونِ إِذْ دَعَا وَهُوَ فِي بَطْنِ الْحَوْتِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ
فَإِنَّهُ لَمْ يَدْعُ رَجُلٌ مُسْلِمٌ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ

“Yunus'un balığın karnında iken yaptığı dua: “Lâ ilâhe illa ente sübhâneke innî küntü minezzâlimiyn” (Enbiya: 87) Bir müslüman bu duâyı herhangi konuda yaparsa Allah onun duasını mutlaka kabul eder.” (s. 427)

Tirmizî *Sünen*'inde Sa'd b. Ebî Vakkas'tan merfu olarak rivayet etmiştir. (Tirmizî, Daavât, 85, no: 3505).

20. HADİS

لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ

“Ümmetinden bir topluluk kıyamet kopuncaya kadar hak üzere mücadele edeceklerdir.” (s. 445)

Tirmizî *Sünen*'inde Muâviye b. Kürre'nin babasından, İbn Mâce *Sünen*'inde Ebû Hüreyre, Amr b. Şuayb'ın babasından, Sevbân'dan aynı mealde nakillerde bulunmuştur. (Tirmizî, Fiten, 27, no: 2192; İbn Mâce, Mukaddime, 1, no: 6,7,9,10).

21. HADİS

إذا ظهرت الفتن أو البدع وسب أصحابي فاليزهر العالم علمه فمن لم يفعل ذلك فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين لا يقبل الله منه صرفا ولا عدلا

“Fitneler ve bidatler ortaya çıktığı ya da ashabıma hakaret edildiğinde ilmi ile amel olan âlim ortaya çıksın. Şayet kim bu duruma engel olmaz ise Allah'ın meleklerin ve bütün insanların laneti o kimsenin üzerinedir.” (s. 472, 495)

Hatîb el-Bağdâdî *el-Câmi ' li ahlâkı 'r-râvî ve âdâbi 's-sâmi*¹⁹⁰⁴ kitabında Muâz b. Cebel'den merfu olarak tahrir etmiştir.

22. HADİS

الدين تحت ظل السيوف

“Din kılıçların gölgesi altındadır.” (s. 527).

Bu lafızla geçen rivayeti hadis kaynaklarında bulamadım. Ancak Buhârî'nin Abdullah b. Ebî Evfâ'dan merfu olarak tahrir ettiği şu hadis bulunmaktadır:

واعلموا أن الجنة تحت ظلال السيوف

“İyi bilin ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır.” (Buhârî, Cihad, 22, no: 2818).

23. HADİS

إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ

“Allah güzeldir. Güzel olanı sever.” (s. 594).

Müslim *Sahîh*'inde Abdullah b. Mesud'dan merfu olarak tahrir etmiştir. (Müslim, İman, 39, no: 91).

¹⁹⁰⁴ Hatîb, *el-Câmi ' li ahlâkı 'r-râvî ve âdâbi 's-sâmi*, I-II, nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996, II, 165.

24. HADİS

التَّمَسُّوْا الْجَارَ قَبْلَ الدَّارِ وَالرَّفِيقَ قَبْلَ الطَّرِيقِ

“*Ev almadan önce komşuyu, yola çıkmadan önce de arkadaş olacak kişiyi iyice araştırın!*” (s. 596).

Taberânî *el-Mu‘cemü’l-kebîr*’de, Ebu’s-Şeyh el-İsfehânî (ö. 369) *Kitâbü’l-Emsâl fi’l-hadîsi’n-nebevî* adlı eserinde Râfî b. Hadîc’den merfu olarak tahrir etmiştir. Zehebî isnadındaki Ebân b. Muhabber’in metrûk olduğunu söylemiştir. Hatîb el-Bağdâdî *el-Câmi‘ li-ahlâki’r-râvî* eserinde benzer manada Ali b. Ebî Tâlib ve Hufâf b. Nüdbe’den de merfu hadis rivayet etmiştir. Aclûnî bu hadislerin zayıf olduğunu ancak tariklerin cem edilip birbirini takviyesiyle hasen li-gayrih mertebesine çıkacağına hükmetmiştir. (Taberânî, *el-Kebîr*, IV, 268- 269, no: 4379; Ebu’s-Şeyh el-İsfehânî, *Kitâbü’l-Emsâl fi’l-hadîsi’n-nebevî*, I-II, thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid, Dâru’s-Selefiyye, Bombay, 1987, I, 144, no: 232; Zehebî, *Mizân*, II, 159; Hatîb, *el-Câmi‘ li-ahlâki’r-râvî*, II, 350-351, no: 1772, 1773; Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, I, 207, no: 531).

25. HADİS

حُرْمَةُ الْجَارِ عَلَى الْجَارِ كَحُرْمَةِ الْإِمَامِ

“*Komşuya hürmet etmek anaya hürmet etmek gibidir.*” (s. 596).

Yakup Seyyid Ali’nin *Mefâtihu’l-cinân şerhu Şir’ati’l-İslâm* adlı eserinde isnatsız temrîz sîgasıyla zikredilmiştir. Ebu’s-Şeyh ise *Kitâbü’s-sevâb* adlı eserinde Ebû Hüreyre’den şu lafızla nakletmiştir.

حُرْمَةُ الْجَارِ عَلَى الْجَارِ كَحُرْمَةِ دِمِهِ

“*Komşunun komşu üzerindeki dokunulmazlığı, saygınlığı, kanın dokunulmazlığı gibidir.*” (Yakup Seyyid Ali, *Mefâtihu’l-cinân*, s, 509; Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, III, 381, no: 3706, Münâvî hadisi zayıf kabul etmiştir).

26. HADİS

مَا آمَنَ بِاللَّهِ مَنْ لَا يُؤْمِنُ جَارَهُ بِوَأَقِهِ

“*Komşusu, şerrinden emin olmayan kimse olgun mümin değildir.*” (s. 597).

Buhârî *Sahîh*'inde Ebû Şurayh el-Adevî'den merfu olarak şu lafızla tahrir etmiştir:

وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ وَمَنْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارُهُ

بَوَاقِهِ

“Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz. Kimdir o? Ya Resûlüllâh! denildi. Komşusu şerlerinden emin olmayan kimsedir.” (Buhârî, Edeb, 29, no: 6016).

27. HADİS

إن الله ليدفع بالمسلم الصالح عن مائة أهل بيت من جيرانه

“Allah sâlih bir müslüman sebebiyle yüzlerce belayı komşularında def eder.”

(s. 597)

Taberânî *el-Mu‘cemü’l-evsat*'ta Abdullah b. Ömer'den merfu olarak tahrir etmiştir. (Taberânî, *el-Evsat*, IV, 239, no: 4090).

28. HADİS

إن خليلي أوصاني إذا طبخت قدرا فأكثر ماءها ثم انظر بعض أهل بيت من جيرانك

فاغرف لهم غرفة منها

Dostum bana: “Yemek pişirdiğinde yemeğin suyunu bolca koy, komşularının ev halkını gözet ve pişirdiğin yemekten onlara da bir miktar ayır” diye vasiyette bulundu. (s. 597).

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Zer el-Gıfârî'den merfu olarak tahrir etmiştir. (Müslim, Birr, 41, no: 2623).

29. HADİS

الجيران ثلاثة جار له حق وجار له حقان وجار له ثلاثة حقوق فلاول كالجار الذمي

والثاني كالجار المسلم والثالث كالجار المسلم ذي الرحم فان له حق الجوار وحق الاسلام وحق الرحم

“Komşular üçtür. Bir hakkı olan, iki hakkı olan ve üç hakkı olan komşu vardır. Birincisi zimmi komşudur, ikincisi müslüman komşu, üçüncüsü ise yakın

akraba olan komşudur ki o akrabalık, komşuluk ve müslüman hakkı bakımından önceliklidir.” (s. 597).

Taberânî, *Müsnedü 'ş-şâmiyyîn*'de, Ebû Nuaym *Hilye*'de Câbir b. Abdullah'tan, Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da Amr b. Şuayb'ın babası ve dedesi tarikiyle merfu olarak nakletmiştir. Beyhakî senedindeki Süveyd b. Abdülazîz ve Osman b. Atâ el-Horasânî ve babasının zayıf kimseler olduğunu söylemiştir. Heysemî isnadındaki Abdullah b. Muhammed el-Hârisî'yi “vaddâ” lafzıyla cerh etmiştir. Ebû Nuaym ise hadisin garîb olduğuna hükmetmiştir. (Taberânî, *Müsnedü 'ş-şâmiyyîn*, III, 356, no: 2458; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 207, Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 105; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VIII, 164).

30. HADİS

ما من مؤمن يعزي أخاه بمصيبة إلا كساه الله من حلل الكرامة يوم القيامة

“Başına gelen musibet sebebiyle din kardeşine taziyede bulunan hiçbir mümine Allah ona kıyamet günü keramet elbisesi giydirecektir.” (s. 597)

İbn Mâce *Sünen*'inde Amr b. Hazm babası ve dedesi tarikiyle merfu olarak nakletmiştir. Kays b. Ebû Umâre dışında -Buhârî onun hakkında “fîhi nazar” lafzını kullanmıştır- isnadın kalan ricalinin tamamı sikadır. İsnadı hasendir. (İbn Mâce, *Cenâiz*, 56, no: 1601).

31.HADİS

إذا سمعت جيرانك يقولون قد أحسنت فقد أحسنت وإذا سمعت يقولون قد أسأت فقد أسأت

“Komşularının senin hakkında iyi yapmışsın derlerse gerçekten iyilikte bulunmuşlardır. Kötülük yapmışsın dedilerse kötülük yapmışsındır.” (s. 597).

İbn Hibbân *Sahîh*'inde, Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*'ta Abdullah b. Mesud'dan merfu olarak tahrir etmiştir. (İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 285; Taberânî, *el-Evsat*, III, 223, no: 2982).

32. HADİS

يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ لَا تُؤَخِّرْهَا الصَّلَاةُ إِذَا أَنْتَ وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرْتَ وَالْأَيِّمُ إِذَا وَجَدْتَ لَهَا كُفُوًا

“Ya Ali! Üç şeyi geciktirme; vakti geldiğinde namazı, hazırlanınca cenazeyi, dengini bulunca dul kadını evlendirmeyi.” (s. 605).

Tirmizî *Sünen*’inde Ali b. Ebî Tâlib’den (r.a) merfu olarak tahrir etmiş ve şöyle demiştir: “Bu hadis garibtir. Senedinde de muttasıl olduğunu sanmıyorum.” (Tirmizî, *Cenâiz*, 74, no: 1075).

33. HADİS

تَهَادُّوا تَحَابُّوا

“Hediyeleşin birbirinizi sevin.” (s. 616).

Buhârî *Edebü’l-müfred*’de, Ebû Ya’lâ *Müsned*’inde Ebû Hüreyre’den merfu olarak nakletmiştir. (Buhârî, *Edebü’l-müfred*, s. 155, no: 594; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XI, 9, no: 6148).

34. HADİS

مَنْ أَكَلَ طَعَامًا ثُمَّ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا الطَّعَامَ وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ، وَمَنْ لَبَسَ ثَوْبًا فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا الثَّوْبَ وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

“Kim bir yemek yer ve sonra “Benim hiç güç ve kuvvetim olmaksızın bu yemeği bana yediren ve onu bana rızık olarak veren Allah'a hamd olsun derse onun geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır.” Kim de bir elbise giyer ve “Bu elbiseyi ben hiçbir güç ve kuvvetim olmadan bana giydiren ve onu bana rızık olarak veren Allah'a hamdolsun” derse (onun da) geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır.” (s. 651).

Ebû Dâvûd *Sünen*’inde Muâz b. Enes’ten merfu olarak tahrir etmiştir. (Ebû Dâvûd, *Libas*, 1, no: 4023).

35.HADİS

لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْحَبْلَةِ لَاشْتَرَوْهَا وَلَوْ بَوَزْنَهَا ذَهَبًا

“Eğer insanlar çemen otunun faydasını bilselerdi, ağırlığı kadar altın verip onu satın alırlardı.” (673).

Taberânî *el-Mu’cemu’l-kebîr*’de Muâz b. Cebel’den merfu olarak nakletmiştir. İsnadındaki Süleyman b. Seleme el-Cenâizî’nin yalancısıdır. İbn Adî *el-Kâmil fi’l-*

duafâ'da Ahmed b. Abdurrahman el-Mülakkıb tarikiyle rivayet etmiş onun hadis hırsızlığı yapan bir kimse olduğunu söylemiştir. İbnü'l-Cevzî bu rivayeti *el-Mevzûât*'ında zikretmiş, Suyûtî, *el-Leâli'l-masnûa*'da ona muvafakat etmiş ve *ed-Dürerü'l-Müntesira*'da ise Zerkeşî'nin şu ifadelerine yer vermiştir: “Evet, zayıftır. Beyhakî İmam Şafîî'nin menakıbında Süfyân b. Uyeyne'den şunu nakletmiştir: O İbn Ebcer'e baktı ve onda zayıflık vardı. Ona dedi ki: “Bal ve çemen otu tüketmen gerekir.” (Taberânî, *el-Kebîr*, XX, 96, no: 187; Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 193, no: 2132).

36. HADİS

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

“Sizden birisi kendi nefsi için istediğini mümin kardeşi içinde istemedikçe kâmil mümin olamaz.” (s. 709).

Sahîhayn'de Enes b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir edilmiştir. (Buhârî, İman, 7, no: 13; Müslim, İman, 17, no: 45).

37. HADİS

الْغَنَاءُ يَنْبِتُ النِّفَاقَ فِي الْقَلْبِ

“Gınâ kalpte nifak bitirir.” (s. 732)

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Abdullah b. Mesud'dan merfu olarak nakletmiştir. (Ebû Dâvûd, Edeb, 59, no: 4927).

38. HADİS

لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَطَيَّرَ أَوْ تُطَيِّرَ لَهُ، أَوْ تَكْهَنَ أَوْ تُكْهَنَ لَهُ، أَوْ سَحَرَ أَوْ سُحِرَ لَهُ وَمَنْ عَقَدَ عَقْدَةً أَوْ قَالَ مِنْ عَقْدَةٍ وَمَنْ أَتَى كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أَنْزَلَ عَلَيَّ مُحَمَّدٌ

“Kim bir şeyi uğursuz sayar ya da kendisi uğursuz sayılan, kehanette bulunur ya da kendisi için kehanette bulunulursa, sihir yapar ya da sihir yapılan bir şeye inanırsa bizden değildir. Kim de kâhine gider dediklerini tasdik ederse Muhammed'e a.s indirileni inkâr etmiş olur.” (s. 739).

Bezzâr *Müsned*'inde İmrân el-Husayn'dan merfu olarak tahrir etmiştir. (Bezzâr, *Müsned*, XI, 52, no: 3578; Ebû Dâvûd, Tıp, 21, no: 3904; İbn Mâce, Taharet, 122, no: 239).

39. HADİS

يسروا ولا تعسروا* وخذوا من الاعمال ما تطيقون*

“*Kolaylaştırınız, zorlaştırmayın.*” (Buhârî, İlim, 11, no: 69; Müslim, Cihad, 3, no: 1733, 1734; s. 772).

“*Amellerden gücünüzün yettiği kadarını alınız.*” (Buhârî, Libas, 43, no: 5861)

Abdullah ed-Dihlevî'nin (ö. 1240/1824) *Mekâtîb-i şerîfe*¹⁹⁰⁵ kitabının 88'nci mektubunda ilgili hadisler cem edilerek rivayet edilmiştir.

40. HADİS

أَبَيْتُ عِنْدَ رَبِّي يَطْعَمَنِي وَيَسْقِينِي

“*Ben rabbimin nezdinde gecelerim o beni yedirir içirir.*” (s. 772, 790)

Buhârî *Sahîh*'inde aynı bapta benzer lafızlarla Enes b. Mâlik, Âişe, Abdullah b. Ömer ve Ebû Saîd el-Hudrî'den (r. anhum) merfu olarak tahrir etmiştir. (Buhârî, Savm, 48, no: 1961, 1962, 1963, 1964).

41. HADİS

خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمُ لِلنَّاسِ

“*İnsanların en iyisi, insanlara faydalı olanıdır.*” (s. 789).

Kudâî *Müsned*'inde muhtasar olarak, Taberânî *el-Mu'cemü'l-evsat*'ta Câbir b. Abdullah'tan hadisin tamamını merfu olarak rivayet etmiştir. (Kudâî, *Müsned*, II, 223, no: 1234; Taberânî, *el-Evsat*, VI, 58, no: 5787).

42. HADİS

الْفَاقَةُ لِأَصْحَابِي سَعَادَةٌ، وَالْغِنَى لِلْمُؤْمِنِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ سَعَادَةٌ

“*Ashabım için fakirlik saadettir. Ahir zamanda mümin için zenginlik saadettir.*” (s. 789).

Râfî *et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn*'de Abdullah b. Mesud'dan merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Arrâk el-Kinânî *Tenzîhu's-Şerîa*'da bu rivayeti naklettikten sonra şöyle

¹⁹⁰⁵ Ed-Dihlevî, Abdullah b. Abdüllatîf ed-Dihlevî ne-Nakşibendî, *Mekâtîb-i şerîfe*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2010, s. 131.

demiştir: “İsnadında Muhammed b. Yahya el-Kûfî vardır. Abdülvâhid b. Fazl el-Urfî’den rivayet bulunmuştur. O ikisini tanımıyorum”. Râfî, *et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn*, I, 211; İbn Arrâk, *Tenzîhu ’ş-Şerîa*, II, 198, no: 41).

43. HADİS

ثَلَاثٌ مَنْ جَاءَ بِهِنَّ مَعَ إِيْمَانٍ دَخَلَ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شَاءَ وَزُوجٌ مِنَ الْخُورِ الْعَيْنِ حَيْثُ شَاءَ مَنْ عَفَا عَنْ قَاتِلِهِ وَأَدَّى دَيْنًا خَفِيًّا وَقَرَأَ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} قَالَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَوْ إِحْدَاهُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَوْ إِحْدَاهُنَّ

“Her kim iman etmekle beraber şu üç şey yerine getirirse cennetin dilediği kapısından girer, istediği huri ile evlendirilir. Katilini affeden, gizlice borç veren ve her farz namazın arkasına on bir defa İhlas suresi okuyan kişi.” (s. 892).

Taberânî, *Mu’cemu’l-evsat*’ta, Ebû Ya’lâ *Müsned*’inde, Ebû Nuaym *Hilye*’de Câbir b. Abdullah’tan merfu olarak rivayet etmiştir. (Taberânî, *el-Evsat*, III, 347, no: 3361; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, III, 332, no: 1794; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 243).

44. HADİS

مَا مِنْ وَلَدٍ يَنْظُرُ إِلَى الْوَالِدِ أَوْ إِلَى وَالِدَتِهِ نَظْرَ مَرَحْمَةٍ إِلَّا كَانَ لَهُ بِهَا حِجَّةٌ وَ عِمْرَةٌ وَإِنْ نَظَرَ فِي الْيَوْمِ أَلْفَ مَرَّةٍ قَالَ وَإِنْ نَظَرَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ أَلْفَ مَرَّةٍ

“Anne babasına rahmet nazarıyla bakan kişiye bir umre ve hac sevabı verilir. Günde bin kez baksa da mı denildi? Resûlüllâh (s.a.v) Günde yüz bin kere baksan da olur dedi.” (s. 900).

Beyhakî *Şuabu’l-îmân*’da Abdullah b. Abbas’tan merfu olarak rivayet etmiştir. (Beyhakî, *Şuabu’l-Îman*, X, 265, 266, no: 7472, 7473, 7475).

45. HADİS

لَوْ رَأَيْتُمْ أَحَدًا يَطِيرُ فِي الْهَوَاءِ أَوْ يَمْشِي فِي الْبَحْرِ أَوْ يَأْكُلُ النَّارَ فَصَدْرُهُ شَيْءٌ مُخَالَفَةٌ لِلشَّرْعِ فَأَدْعِي لِنَفْسِهِ الْكَرَامَةَ فَاعْلَمُوا أَنَّهُ كَانَ سَاحِرًا كَذَابًا ضَالًّا مُضِلًّا

“Eğer havada uçan ya da denizde yürüyen veya ağzına ateş koyup şeriata muhalif olarak ağzına koyduğu ateşten bir parça çıkarsa, kendisinde keramet

olduğunu iddia etse, onun yalancı, büyücü, sapık ve saptıran biri olduğunu biliniz.” (s. 909).

İbn Kemâl Paşa bu haberi *Risâle-i Münîre*'de¹⁹⁰⁶ “Hz. Peygamber buyurdu ki” diyerek muallak cezm sîgasıyla isnatsız olarak zikretmiştir.

46. HADİS

ضَعْ يَدَكَ عَلَى الَّذِي تَأَلَّمَ مِنْ جَسَدِكَ وَقُلْ بِاسْمِ اللَّهِ ثَلَاثًا وَقُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَعُوذُ بِاللَّهِ وَقُدْرَتِهِ
مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَازِرُ

“Ağrıyan yere elini koy ve üç kere Bismillah, yedi kere de Eûzü billâhi ve kudretihi, min şerri ma ecidü ve uhâziru” (s. 993)

Müslim *Sahîh*'inde Osman b. Ebil Âs es-Sekafî'den merfu olarak tahrir etmiştir. (Müslim, Selâm, 24, no: 2202).

47. HADİS

من أخذ من مطر وفي رواية مطر نيسان وقرأ عليه فاتحة الكتاب سبعين مرة و آية الكرسي سبعين مرة وقل هو الله أحد سبعين مرة والمعوذتين سبعين مرة والذي نفسي بيده إن جبريل جاءني و أخبرني أن من شرب من ذلك الماء سبعة أيام متواليات بالغداة فإن الله سبحانه يدفع عن الذي يشرب من ذلك كل داء في جسده ويعافيه و يخرج من عروقه ولحمه وعظمه وجميع أعضائه

“Kim yağmur suyundan alıp -diğer bir rivayete göre nisan yağmurundan- üzerine yetmiş defa Fatiha, Âyete'l-kürsî, Kul hüvallahü ehad ve Muavvizeteyn surelerini okursa, canım kudreti elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki, Cibril bana geldi ve bana hususta şunu söyledi: “Kim bu sudan yedi gün aralıksız içerse Muhakkak ki Cenâb-ı Hak onun bedeninde bulunan bütün hastalıkları def ederde kendisine afiyet ihsan eder. Her türlü derdi onun damarlarından, etinden ve kemiğinden çıkarır.” (s. 993).

Nazilli *Hazîneü'l-esrâr*'da Ömer b. Hattâb'dan merfu olarak rivayet etmiştir. Bu rivayetin Nisan yağmuru varyantını Muhammed Bâkır el-Meclisî (ö. 1110/1698-99 [?])

¹⁹⁰⁶ İbn Kemâl, *Risâle-i Münîre*, el-Matba'atü's-Sahâfi Ahmed Efendi, 1269, s. 38.

Bihârü 'l-envâr'da¹⁹⁰⁷ Hüseyin b. Ebi'l-Hasan b. Halef el-Kaşgarî'nin *Zâdü 'l-Ârifîn* adlı eserinden naklettiğini söylemiştir. İbnü'l-Cevzî, Hüseyin b. Ebi'l-Hasan b. Halef el-Kaşgarî'nin hadis uydurduğunu ve bu hadis metinleri yazdığını söylemiştir. (Nazillili Muhammed Hakkı, *Hazînetü 'l-esrâr celîletü 'l-ezkâr*, el-Matbaatü'l-Hayriyye, Kahire, 1891, s. 68-69; İbnü'l-Cevzî *ed-Duafâi ve 'l-metrûkîn*, I, 216.).

48. HADİS

القَبْرِ رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةً مِنْ حُفَرِ النَّارِ

“Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur.” (s. 1007)

Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak tahrir etmiştir. (Tirmizî, *Sıfatü'l-kıyâme*, 91, no: 2460).

49. HADİS

بَلَى كَانَ أَحَدُهُمَا لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ وَكَانَ الْآخَرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ

“Evet, onlardan biri idrarından sakınmazdı, diğeri de insanlara laf taşırdı.” (s. 1007)

Sahîhayn'de İbn Abbas'tan merfu olarak tahrir etmiştir. (Buhârî, *Vudû*, 55, no: 216; Müslim, *Taharet*, no: 292).

50. HADİS

أَيُّمَا مُسْلِمٍ دَعَا بِهَا -يَعْنِي دَعَا يُونُسَ عَلَيْهِ السَّلَامُ- فِي مَرَضِهِ أَرْبَعِينَ مَرَّةً فَمَاتَ فِي مَرَضِهِ ذَلِكَ أُعْطِيَ أَجْرَ شَهِيدٍ وَإِنْ بَرَأَ بَرَأَ وَقَدْ غُفِرَ لَهُ جَمِيعُ ذُنُوبِهِ

“Hangi müslüman hastalığında Yunus'un a.s duasını kırk kere okurda vefat ederse ona şehit sevabı verilir. Eğer şifa bulursa bütün günahları affolunmuştur.” (en son sayfanın sonunda)

Hâkim *el-Müstedrek*'te Saîd b. Mâlik'ten merfu olarak tahrir etmiştir. (Hâkim, *Müstedrek*, I, 685, no: 1865).

¹⁹⁰⁷ Muhammed Bâkır el-Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Alî el-Meclisî, *Bihârü 'l-envârî 'l-câmi 'a li-düreri ahhâri 'l-eimmeti 'l-ethâr*, I-CX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, Beyrut, 1983, XCV, 419-420.

51. HADİS

الدعاء هو العبادة

“*Dua ibadetin kendisidir.*” (s. 1036)

Tirmizî *Sünen*’inde Numan b. Beşîr’den merfu olarak rivayet etmiştir. (Tirmizî, *Tefsîru’l-Kur’an*, 3, no: 2969).

52. HADİS

من استغفر للمؤمنين والمؤمنات في كل يوم خمسا وعشرين مرة أذهب الله من قلبه الغل والحسد وكتبه ذلك اليوم من الأبدال وكتب الله له حسنة بكل مؤمن ومؤمنة ولم يبق يوم القيامة مؤمن ولا مؤمنة إلا قال يا رب انه كان يستغفر لنا فغفرله

“*Kim her gün yirmi beş kere mümin erkek ve kadınlar için istiğfar dilerse, Allah onun kalbinden kin ve hasedi giderir ve onu bugünde ebdallardan yazar. Her bir mümin erkek ve mümin kadın adedince iyilik yazar. Kıyamet günü mümin erkek ve mümin kadın kalmaz ki ona dua etmiş olmasın.*” (s. 1037)

Bu lafızla Ahmet Nâmıkî’nin *Miftâhü’n-necât* adlı eserinde isnatsız merfu olarak zikredilmiştir. Heysemî *Mecmau’z-zevâid*’de benzer lafızlarla Taberânî’nin Ebu’d-Derdâ’dan merfu olarak rivayet ettiğini ifade etmiş ancak hangi mu’ceminde naklettiğini söylememiştir. Benzer rivayet şöyledir:

من استغفر للمؤمنين والمؤمنات كل يوم سبعا وعشرين مرة أو خمسا وعشرين مرة أحد العددين كان من الذين يستجاب لهم ويرزق بهم أهل الأرض

53. HADİS

الصلاة خلف رجل ورع مقبولة والهدية خلف رجل ورع مقبولة والجلوس مع رجل ورع من العبادة والمذاكرة معه صدقة

“*Vera sahibi bir kişinin arkasında namaz kılmak makbuldür. Vera sahibi bir kişiye verilen hediye makbuldür. Vera sahibi bir kimseyle oturmak ibadettir ve vera sahibi bir kimseyle müzakere etmek sadakadır.*” (s. 1053)

Deylemî *el-Firdevs*’inde Bera b. Azîb’ten isnatsız olarak rivayet etmiştir. (Deylemî, *El-Firdevs*, II, 405-406, no: 3802).

GENEL DEĞERLENDİRME

Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye'deki hadislerin istatistiksel sonuçlarını tablo halinde gösterecek olursak:

Tablo-1: Sıhhat Açısından Hadisler

SAHİH	204	%48,57
HASEN	93	%22,14
ZAYIF	121	%29,29
TOPLAM	418	100

Tablo-2: Kabul ve Red Açısından Hadisler

MAKBUL	418	%69
MERDUD	189	%31
TOPLAM	607	100

Tablo 3: Dokuz Ana Hadis Mecmuası ve Dışında Rivayet Edilen Hadisler

Kütüb-ü Tis'a Mecmuasında Nakledilenler	322
Kütüb-ü Tis'a Mecmuası Dışında Nakledilenler	285

SONUÇ

Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye Hanefî mezhebi esas alınarak Hüseyin Hilmi Işık tarafından hazırlanmış altmış beş yıllık bir mazisi olan, düzeltme ve ilavelerle 140-150 baskı yapmış cumhuriyet döneminin önde gelen ilmihallerinden birisidir. Hanefî mezhebinin görüşleri esas alınırken en çok başvuru eser İbn Âbidîn'in -1272 (m. 1865) yılı Bulak baskısı- *Reddû'l-muhtâr*'dır. Tasavvuf ile ilgili öğretilerin ve konuların işlenmesinde İmâm-ı Rabbânî'nin *el-Mektûbât*'ı temel alınmıştır. Yer yer Abdülhakim Arvâsî'nin mektup ve risalelerinden alıntılarda bulunmaktadır.

Eser her ne kadar nakil esas alınarak hazırlanıldığı söylene de güncel konularda bilgi ihtiva eden Hüseyin Hilmi Işık'ın şahsi beyanlarını da içermektedir. Özellikle hoparlör ile ezanın caiz olmadığı bidat ve günah kabul edilmesi, hoparlör ile radyo ile okunan ezanın sahih olmaması, Hanefî mezhebinde kaplama ve dolgusu olan kişinin Şafii ve Mâlikî mezheplerini taklit ederek cünüplükten kurtulması, sünnet namazların kaza niyetiyle kılınabilmesi, tütüne haram denmemesi gerektiği, tütün içmenin abes olmadığı gibi konular bu hususta zikredilebilir.

Tam İlmihâl'de Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat akidesine sıklıkla vurgu yapılmakla beraber ehl-i sünnet dışındaki bozuk fırkalar ve akımlara, reformistlere reddiyeler yazılmıştır. Muhammed Abduh, Muhammed Hamidullah, Seyyid Kutup gibi kimseler "dinde reformist", "mezhepsiz" olarak adlandırılmıştır. Muhaddislerden Ali el-Kârî, Sehâvî gibi âlimler mevzu hadisler konusunda eser verdikleri için ve mevzu hadisleri diğerlerinden ayırdıkları için tenkit edilmişlerdir. Özellikle İbn Teymiyye ve İbnü'l-Cevzî, Ali el-Kârî gibi âlimler Ebû Hanîfe hakkındaki mevzu hadislerle ilgili değerlendirmeleri konusunda Vehhâbîlerle aynı statüde değerlendirilmiştir.

Eser de Ebû Hânîfe'nin fıkıh konusundaki üstünlüğü, şahsiyeti ve faziletleri ile ilgili bilgilere de genişçe yer verilmiştir. Ancak bu hususlarda mevzu hadislerin kullanılması, Ebû Hanîfe'nin kıyasının doğru olmadığını söyleyen kişinin kafir olacağı, İsa'nın a.s yeryüzüne indiğinde Hanefî mezhebinin ahkamına göre amel edeceği gibi bilgilerin nakledilmesi akla ilk geldiği şekliyle müellifin mezhep taassupluğu gayreti içerisinde olduğu fikrinin uyandırmaktadır. *Tam İlmihâl*'de Fransızca "Formulaire consultation medicales" adlı kitaptan tercüme edilerek yer verilen muhtelif hastalıklara karşı perhiz reçetesi hükmündeki bilgilerin olması, yakın tarihi ilgilendiren atom

bombası, İslamiyet ve fen, İslamiyet ve kadın gibi güncel konulara değinilmesi onu emsallerinden farklı kılmaktadır.

Eser içerisinde Hz. Ebûbekir'in hilafeti ve menakıbı hakkında ve Ebû Hânîfe'yi öven mevzu hadislerle yer verilmesi, yer yer İsrâiliyat kaynaklı rivayetlerin ve tasavvuf büyüklerinin sözlerinin hadis olarak rivayet edilmesi eserin ihtiyatla okunmasını gerektirir. Aksi takdirde övme ve zemme konusundaki mevzu ve isnatsız nakledilen rivayetlerin eserin müntesipleri tarafından hadis olarak zannedilmesi okuyucuları yanıltacaktır.

Hüseyin Hilmi Işık eser içerisinde hadislerin geçtiği kaynaklara ve sahabî râvilerine bazen de isnat açısından diğer muhaddislerin görüşlerine kısaca yer vermiştir. Hadisler belli bir konu başlığı altında ele alınmayıp konunun akışına göre eserin farklı yerlerine serpiştirilmiştir. Hadisler çoğunlukla “hadisi şerifte buyruldu ki” “Resûlüllâh şöyle buyurdu” “bir hadis-i şerifte buyruldu ki” gibi isnatsız bir şekilde, muallak cezm sîğayla ve temrîz sîgalarıyla bazen de takti ve ihtisar edilerek nakledilmiştir. Hilmi Işık'ın hadisler için tahrir ve değerlendirme yapmaması, muteber âlimlerin itibar ettiği hadisi şeriflerin onun için yeterli olmasıdır.

Meşhur haberin inkârının bilgi kaynağı olarak değerlendirilmesi konusunda ihtilaf varken inkarının kişiyi kafir yapacağı görüşünün kesin bir dille ifade edilmesi, tasavvufçuların söylediği her haberin doğru ve senetli olduğunun onların bildirdiği hadislerle mevzu diyenlerin kıymeti harbiyesinin olmadığı dillendirilmesi, hadis eserleri içerisinde temel hadis musannefatına başvurulmaması hadis usulü açısından eksiktir.

Gazzâlî'nin *el-İhyâ'sı* ve Suyûtî'nin *el-Câmiu'l-Kebîr* ve *el-Câmiu's-Sağîr* gibi derleme hadis kitaplarında “asla, bir mevzu hadis yoktur” denilmesi, Beyzâvî gibi meşhur bir müfessirin tefsirinde bile mevzu hadis olmadığının iddiasının yer alması, Gazzâlî'nin *el-İhyâ'sının* yapraklarını çevirmesiyle gayri müslim bir kimsenin ihtida bulması, şimdiki din kitaplarında mevzu hadisin bulunmaması gibi iddiaların olması meseleye tasavvufi bir bakış açısıyla yaklaşıldığını göstermektedir. *İhyâ*'da geçen hadislerin tahririni yapan Irâkî ve Sübkî gibi önemli muhaddislerin değerlendirmelerine yer verilmemesi, Suyûtî'nin *el-Leâli'l-masnûa* ve zeylinde zikrettiği mevzu hadisleri *el-Câmiu's-sağîr*'de nakletmesi bu iddiaların aksini göstermektedir. *El-Câmiu's-sağîr*

hadis kaynağı açısından kıymetli bir eserdir ancak onun eserinde mevzu hadislerin nakledilmesi karşısında bile Münâvî *Feyzü'l-kadîr*'de hayretini dile getirmiştir.

Eserin güncel baskılarında namaz vakitleri ve hesaplanmasıyla ilgili konuların dahil edildiği ve “Seâdet-i Ebediyye Kitabında Adı Geçenlerin Hal Tercemeleri” kısmının genişletildiği görülmektedir. *Seâdet-i Ebediyye*'nin son güncel baskısıyla yaptığımız mukayesede kalın yazı tipi ile vurgulanan hadislerin aynı olduğunu tespit ettik. Ayrıca ilgili hadislerin eserin düzeltme ve ilavelerle hacmi genişletildiği için başka hadislerinde nakledildiğini müşahade ettik. Bu hadisleri *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*'nin 145. Baskısında yer alıp ta 1978 yılı 21. Baskısında nakledilmeyen hadisler başlığı altında kısa tahririni yaptık.

Mezkûr eserde yer verilen mevzu hadislerin ilim, zühd ve âdab, Hz. Ebûbekir ve Ebû Hanîfe'nin menakıbı gibi konularda ağırlık kazandığı görülmektedir. Hilmi Işık yer yer naklettiği fetvalar karşısında kendi kanaatlerini destekleyecek şekilde hadislerde kullanmıştır. Hoparlör ile ezan okuma konusunda kullandığı hadisler bunun en bariz örneğidir. Eserin hadis tahriri dışında tefsir, kelam ve fıkıh açısından bütünüyle ilgili bir değerlendirme yapılması müstakil bir çalışmayı gerekli kılmaktadır.

HADİSLERİN ARAPÇA ALFABETİK LİSTESİ

- 248- إبدأ بنفسك فتصدق عليها
- 435- أبغضكم عند الله عز و جل يوم القيامة كل نؤوم أكل شروب
- 126- إبن أخي إن هذا يوم من ملك فيه سمعة و بصره و لسانه غفر له
- 537- أتاني جبريل عليه السلام فقال هذه ليلة النصف من شعبان
- 13- لاتزول الدنيا حتي يبعث الله رجلا من أهل بيتي اسمه
- 35- اتقوا الشرك الأصغر قالوا ما الشرك الأصغر قال الرياء
- 304- إجلال القرآن أعوذ با الله من الشيطان الرجيم
- 290- احتجموا لسبع عشرة وتسعة عشرة و إحدى وعشرين
- 162- أحل ما أكل الرجل من كسبه و كل بيع مبرور
- 367- أدخلوا الحبيب إلي حبيبه فإن الحبيب إلي الحبيب مشتاق
- 508- أدعوا الله وأنتم موقنون بأجابة
- 106- إِذْ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَتَحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَاسْتُجِيبَ الدُّعَاءُ
- 118- إِذْ دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فَتَحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَغُلِقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَسُلِسَتْ الشَّيَاطِينُ
- 586- إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ شَرِّهِ إِبْتِلَاءَ بَنَاتِهِ بِتَفِ الْحَيَةِ وَأَكَلَ الطِّينَ
- 53- إِذَا أَضَلَّ أَحَدُكُمْ شَيْئًا أَوْ أَرَادَ أَحَدُكُمْ عَوْنًا وَهُوَ بِأَرْضٍ لَيْسَ بِهَا أَنْيْسٌ
- 251- إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَأْكُلْ بِيَمِينِهِ وَإِذَا شَرِبَ فَلْيَشْرَبْ بِيَمِينِهِ
- 538- إِذَا أُوَيْتَ إِلَى فَرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ
- 169- إِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِينَةِ وَ أَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَ رَضِيتُمْ بِالزَّرْعِ وَ تَرَكْتُمْ الْجِهَادَ
- 376- إِذَا تَحِيرْتُمْ فِي الْأُمُورِ فَاسْتَعِينُوا بِأَهْلِ الْقُبُورِ
- 353- إِذَا خَتَمَ الْعَبْدُ الْقُرْآنَ صَلَّى عَلَيْهِ عِنْدَ خَتْمِهِ سِتُونَ أَلْفَ مَلَكٍ
- 404- إِذَا ذَكَرَ أَصْحَابِي فَأَمْسَكُوا
- 300- إِذَا سَمِعْتُمْ بِالْوَبَاءِ فِي أَرْضٍ فَلَا تَقْدُمُوا عَلَيْهِ
- 228- إِذَا شَرِبَ الْعَبْدُ الْمَاءَ عَلَي شِبْهِ الْمُسْكَرِ كَانَ ذَلِكَ الْمَالُ عَلَيْهِ حَرَامًا
- 547- إِذَا صَلَّتِ الْمَرْئَةُ خَمْسَهَا وَصَامَتْ شَهْرَهَا وَحَصَّنَتْ فَرْجَهَا

- 271- إذا كان آخر الزمان حرم فيهدخول الحمام علي ذكوري أمتي
- 44- إذا كان يوم القيامة شفعت فقلت يا رب أدخل الجنة من كان في قلبه خردلة
- 43- إذا كان يوم القيامة ماج الناس بعضهم في بعض فيأتون آدم
- 460- إذا لعنت الشيطان قال لعنت ملعونا واستعدت الله منه قال كسرت ظهري
- 168- اذهبِ وادعُ لي مُعَاوِيَةَ
- 62- أَرَأَيْتُمْ لو أَنَّ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسًا
- 565- ارجع إلى أهلك نحن قوم لا نأكل حتى نجوع وإذا أكلنا لا نشبع
- 272- أريت الأمم في الموسم فرأيت أمتي
- 422- أزهد في الدنيا يحبك الله وزهد فيما في أيدي الناس يحبوك
- 440- إستحيوا من الله عزوجل حق الحياء
- 407- أسر عكن لحاقا بي أطولكن يدا
- 36- أسلم شيطاني
- 92- أَسْأَلُ النَّاسَ سَرِقَةً الَّذِي يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ
- 383- أصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم
- 199- أطب طعمتك تستجب دعوتك
- 312- اطلبوا العلم من المهد إلي اللحد
- 311- اطلبوا العلم ولو با الصين
- 260- أعطوا الأجير أجره قبل أن يجف عرقه
- 121- أُعْطِيَتْ أُمَّتِي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ نَبِيٌّ قَبْلِي
- 283- إعتقلها وتوكل
- 485- أعلنوا هذا النكاح واجعلوه في المساجد
- 438- اعمل عمل امرئ يظن أنه لن يموت أبدا
- 521- أعوذ بكلمات الله التامة من كل شيطان وهامة ومن كل عين لامة
- 50- إغفر لأمي فاطمة بنت أسد ولقنتها حجتها ووسع عليها مدخلها بحق نبيك والأنبياء الذين من قبلي
- 535- أفضل الأعمال الحب في الله و البغض في الله
- 514- أفضل الذكر لاإله إلا الله

- 529- أفضل العباد درجة يوم القيامة الذاكرون الله كثيرا
- 308- أفضل العبادة الفقه
- 358- أفضل الناس الحال المرتحل
- 340- أفضل الناس المؤمن العالم
- 486- إقرأوا القرآن فإنه يأتي يوم القيامة شفيعا لأصحابه
- 481- إقرؤوا القرآن بلحون العرب وأصواتها
- 258- اقرؤوا القرآن ولا تغلوا فيه
- 482- أكثر منافقي هذه الأمة قراؤها
- 368- أكثروا ذكر هاذم اللذات الموت
- 455- أكمل المؤمنين إيمانا أحسنهم خلقا
- 141- ألا إن الزمان قد استدار كهيئته يوم خلق الله السموات والأرض
- 504- ألا أدلك على كلمة من كنز الجنة قلت بلى قال لاحول ولا قوة إلا بالله
- 526- ألا أكرموا رجبا يكرمكم الله بألف كرامة
- 327- ألا إن الدنيا ملعونة ملعون ما فيها
- 144- ألا إن الله ينهاكم أن تحلفوا بآبائكم
- 548- ألا وستواسوا بالنساء خيرا
- 160- التَّاجِرُ الصَّدُوقُ يُخْشَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
- 87- الْجَمْعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ مِنْ غَيْرِ غُذْرِ مِنَ الْكِبَائِرِ
- 450- الجنة حرام على كل فاحش أن يدخلها
- 142- الحج يهدم ما كان قبله من المعاصي
- 210- الحرام بين والحلال بين وبينهما مشبهات
- 441- الحياء من الإيمان والإيمان من الجنة والبذاء من الجفاء والجفاء في النار
- 223- الخمر من هاتين الشجرتين النخلة والعنب
- 436- الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر
- 421- الدنيا قنطرة فعبروها ولا تعمروها
- 437- الدنيا مزرعة الآخرة

- 530-الذكر خير من الصيام
- 363-السلام عليكم أهل الديار من المؤمنين والمسلمين
- 320-الشيخ في قومه كائبي في أمته
- 183-الصدقة بعشر أمثالها والقرض بثمان عشر
- 89-الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ مَنْ أَقَامَهَا فَقَدْ أَقَامَ الدِّينَ وَمَنْ هَدَمَهَا فَقَدْ هَدَمَ الدِّينَ
- 66-الصَّلَاةُ نُورٌ
- 125-الصوم جنة من نار جهنم
- 127-الصوم لي وأنا أجزي به
- 16-الطاعون كان عذاب للأمم السابقة وهو شهادة لهذه الأمة
- 204-العبادة عشرة أجزاء فتسعة منها في طلب الحلال
- 279-العجب من قوم يقادون إلي الجنة بالسلاسل
- 339-العلم علما علم الأبدان و علم الأديان
- 335-العلماء ورثة الأنبياء
- 117-العمامة حاجز بين المسلمين والمشركون
- 452-الغضب قطعة من النار
- 484-الغناء ينبت النفاق في القلب كما ينبت الماء البقل
- 301-الفار منه كالفار من الزحف والصابر عليه كالمجاهد في سبيل الله
- 17-الفتنة نائمة لعن الله من أيقظها
- 577-الفقر سجن والمرض قيدي أحبس به من أحب خلقي
- 148-الْكَبَائِرُ الْإِشْرَاقُ بِاللَّهِ وَغُفُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَالْيَمِينُ الْعُمُوسُ
- 325-الكلمة الحكمة ضالة المؤمن فحيث وجدها فهو أحق بها
- 386-الله الله في أصحبي لا تتخذوهم غرضا بعدي
- 532-اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصَّحَّةَ، وَالْعِفَّةَ، وَالْأَمَانَةَ وَحُسْنَ الْخُلُقِ وَالرَّضَى بِالْقَدَرِ
- 240-اللهم أكثر ماله وولده وبارك له فيما أعطيت
- 52-اللهم إني أسألك بحق السائلين عليك
- 51-اللهم إني أسألك وأتوجه إليك بنبيك محمد نبي الرحمة

- 522-اللهم إني أعوذ بك من العجز والكسل
- 499-اللهم سلط عليه كلبا من كلابك
- 71-اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ قَبْرِي وَثَنًا يُعْبَدُ
- 512-اللهم يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك
- 444-المخلصون على خطرٍ عظيمٍ
- 442-المرء من مع أحب
- 551-المرأة عورة فإذا خرجت استشرفها الشيطان
- 454-المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده
- 563-المعدة بيت الداء والحمية رأس الدواء
- 373-الناس نيام فإذا ماتوا انتهبوا
- 317-النظر في وجه العالم عبادة
- 191-النكاح سنتي فمن لم يعمل بسنتي فليس مني
- 297-إليك عني من أراد أن ينظر إلي رجل من أهل النار فليُنظر إلي هذا
- 174-اليمين الكاذبة منفقة للسلعة ممحقة للبركة
- 206-أما الورعون فأنا أستحي أن أحاسبهم
- 243-أمسك بعض مالك فهو خير لك
- 59-أَمَنِي جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ الْبَيْتِ مَرَّتَيْنِ
- 395-إن ابني هذا سيد ولعل الله أن يصلح به بين فئتين عظيمتين من المسلمين
- 497-إن أبي وأباك في النار
- 546-إن أخوف ما أخاف عليكم بعدي ثلاث ما يفتح عليكم
- 371-إن آدم غسلته الملائكة بماء وسدر وكفنوه والحدوله
- 81-إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَسْجُدَ عَلَى الْأَرْضِ فَاسْجُدْ وَإِلَّا فَأَوْمِءْ بِإِمَاءٍ وَاجْعَلِ السُّجُودَ أَخْفَضَ مِنَ الرُّكُوعِ
- 19-إن أشد الناس بلاء الأنبياء ثم الأولياء ثم الأمثال فالأمثال
- 11-إن أصحاب الكهف يكونون أعوان المهدي
- 150-إِنَّ التَّجَارَ هُمُ الْفَجَارُ
- 519-إن الرجل إذا قال أستغفرك وأتوب إليك

25-إن الرجل ليعمل عمل أهل الجنة فيما يبدو للناس وهو من أهل النار و إن الرجل ليعمل عمل أهل النار فيما يبدو للناس وهو من أهل الجنة

39-إن الرقي والتمايم والتولة شرك

110-إن الشمس والقمر لا يخسفان لموت أحد ولا لحياته

55-إن العبد إذا قام في الصلاة فتحت له الجنان وكشفت له الحجب بينه وبين ربه

282-إن العبد ليهم من الليل بأمر من أمور التجارة

313-إن العلماء ورثة الأنبياء

381-إن العين تدمع والقلب يحزن

495-إن الله اختار خلقه فاختار منهم بني آدم ثم اختار بني آدم

491-إن الله اصطفى كنانة من ولد إسماعيل واصطفى قريشا من كنانة

393-إن الله بعثني إليكم فقلتم كذبت وقال أبو بكر صدقت

430-إن الله تعا لي يقول عبدي أد ما افترضت عليك تكن أعبد الناس

270-إن الله تعالى يبغض الشاب الفارغ

461-إن الله تعالى قال لموسي عليه السلام هل عملت لي عملا قط

265-إن الله تعالى يحب إذا عمل أحدكم عملا أن يتقنه

161-إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ الْمُؤْمِنَ الْمُخْتَرِفَ

165-إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِي

3-إن الله خلق آدم علي صورته

492-إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فَجَعَلَنِي مِنْ خَيْرِهِمْ مِنْ خَيْرِ فِرْقِهِمْ

32-إن الله سبعين ألف حجاب من نور وظلمة لو كشفت لأحرقت سبحات وجهه ما انتهى إليه بصره من خلقه

132-إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا

309-إن الله لا يقبض العلم إنتزاعا ينتزعه من الناس

410-إن الله لا ينظر إلي صوركم وأموالكم ولكن إنما ينظر إلي أعمالكم وقلوبكم

299-إن الله لم يجعل شفاعكم فيما حرم عليكم

294-إن الله يجرب عبده بالبلاء كما يجرب أحدكم ذهبه با النار

303-إن المعلم إذا قال لصبي قل بسم الله الرحمن الرحيم

187-إن الملائكة صعدت بصحيفة العبد وفيها في أول النهار وفي آخره

379-إن الميت إذا وضع في قبره إنه ليسمع

241-أن النبي صل الله عليه وسلم نهى عن إضاعة المال

116-إن اليهود والنصارى لا يصبغون فخالقوهم

86-إن أول ما يحاسب به العبد يوم القيامة من عمله صلاته

285-أن بعض أصحاب صفة توفي فما وجد له كفن

14-إن بني إسرائيل تفرقت علي اثنين وسبعين فرقة كلهم في النار إلا واحدة منها

64-إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشَّرِّكَ وَالْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ

111-إن جبريل عليه السلام أتاني فأخبرني أن فيهما قدرا

394-إن خيركم قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم

456-أَنَّ رَجُلًا اسْتَأْذَنَ عَلِيَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّذِنُوا لَهُ

244-أن رسول الله صل الله عليه وسلم أمر بلعق الأصابع و الصحيفة

218-أن رسول الله صل الله عليه وسلم مر بسعد وهو يتوضأ

571-إن سائر الأنبياء يفتخرون بي وأنا أفتخر بأبي حنيفة

345-إن شر الشر شرار العلماء

84-إن فريضة الصلاة و الزكاة وغيرهما إذا لم تتم تكمل بالطوع

567-إن في أمتي رجلا اسمه النعمان و كنيته أبو حنيفة هوسراج أمتي

356-إن في بيوتات المسلمين المصاييح إلي العرش يعرفها

292-أن قوما شكوا إلي نبيهم قبح أولادهم فأوحى الله تعالى إليه

315-إن لكل شيء معدن ومعدن التقوي قلوب العارفين

200-إن لله ملك علي بيت المقدس ينادي كل ليلة

316-إن مثل العلماء في الأرض كمثل النجوم في السماء

387-إن محنة أبيك هي هذه فقط لامكروه بعد ذلك

354-إن من أعرب القرآن كان له بكل حرف عشرون حسنة

319-إن من عباد الله من لو أقسم علي الله لأبره

4-أنا أولى الناس بابن مريم والأنبياء أولاد علات ليس بيني وبينه نبي

48-أنا سيد ولد آدم يوم القيامة وأول من ينشق عنه القبر وأول شافع وأول مشفع

509-أنا عند ظني عبدي بي

439-أنتم أعلم بأمر دنياكم

136-إِنِّطَلِقُ فَحُجَّ مَعَ امْرَأَتِكَ

18-إنكم في زمان من ترك منكم عشر ما أمر به هلك ثم يأتي زمان من عمل منكم بعشر ما أمر

411-إنما الأعمال بالنيات

322-إنما العلم بالتعلم

372-إنما خلقتكم للأبد ولكنكم تنقلون من دار إلي دار

280-إنما مثلي ومثل الناس كمثلي رجل إستوقد نارا

217-إنه ليس بدواء ولكنه داء

392-إنه ليس من الناس أحد أمن علي في نفسه وماله من أبي بكر بن أبي قحافة

516-إنه ليغان علي قلبي وإنني أستغفر الله في اليوم والليل سبعين مرة

115-انهكوا الشوارب وأعفوا اللحى

28-أوثق عري الأيمان الحب في الله والبغض في الله

462-أوحى الله عز وجل إلى جبريل عليه السلام أن اقلب مدينة كذا وكذا بأهلها

276-أوحى الله تعالى إلي داود عليه السلام يا داود ما من عبد يعتصم بي دون خلقي

445-أول من يدخل الجنة حكم العدل وإمام عدل

314-أولياء الله تعالى إذا رؤوا ذكر الله تعالى

60-أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ قَالَ الصَّلَاةُ عَلَى وَفَّيْهَا

194-إياكم والخضراء الدمن

545-إنتوني بقرطاس أكتب لكم كتابا لن تضلوا بعدي

557-أیما امرأة نزع ثيابها في غير بيت زوجها

27-أیما رجل قال لأخيه يا كافر فقد باء بها أحدهما إن كان كما قال وإلا رجعت عليه

374-أیما مسلم قرئ عنده إذا نزل به ملك المت سورة يسن

131- أَيْهَا النَّاسُ أَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ إِلَّا مَنْ تَرَكَ الزَّكَاةَ

154- أَيْهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا

- 457- بعثت بمداراة الناس
- 580- بعثت لكسر المزامير وقتل الخنازير
- 493- بعثت من خير قرون بني آدم قرنا فقرنا حتى كنت من القرن الذي كنت منه
- 31- بني الإسلام علي خمس شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمد عبده ورسوله
- 475- تخلقوا بأخلاق الله
- 337- تدارس العلم ساعة من اليل خير من إحيائها
- 288- تداووا عباد الله فإن الله خلق الداء والدواء
- 7- تدور رحي الإسلام لخمس وثلاثين أو ست وثلاثين أو سبع وثلاثين
- 573- ترفع زينة الدنيا سنة خمس و عشرين مئة
- 419- تعس عبد الدينار و عبد الدرهم و عبد الخميصة
- 469- تقرأ السلام على من عرفت ومن لم تعرف
- 278- تقول النار يوم القيامة للمؤمن جز يا مؤمن فقد أطفأ نورك لهبي
- 15- تمنو الموت عند خصال ست عند إمارة السفهاء وبيع الحكم وإستخفاف با لدم وكثرة الشرط وقطيع الرحم ونشو يتخذون القرآن مزامير يقدمون الرجل ليغنيهم وليس بأفقههم
- 193- تنكح النساء لأربع لمالها ولحسبها ولجمالها ولدينها
- 562- ثلاث يزدن في قوة البصر الكحل بالإثمد والنظر إلى الخصرة والنظر إلى الوجه الحسن
- 584- ثلاثة لا تقربهم الملائكة جيفة الكافر والمتصمخ با لخلق والجنب إلا أن يتوضأ
- 560- ثلاثة يفرح لهن البدن ويربوا عليه الطبيب ولبس الثوب الين وشربة العسل
- 247- جاء رجل إلي النبي صل الله عليه وسلم فقال عندي دينار
- 214- جاء رجل إلي النبي وعليه خاتم من حديد
- 432- جذبة من جذبات الحق توازي عمل الثقلين
- 528- جوف الليل الآخر ودبر الصلوات المكتوبات
- 425- حاسبوا أنفسكم قبل أن تحاسبوا
- 420- حب الدنيا رأس كل خطيئة
- 468- حب الوطن من الإيمان
- 347- حدثوا عني بما تسمعون

- 434- حسنات الأبرار سيئات المقربي
- 129- حصّنوا أموالكم بالزكاة
- 471- حق المسلم على المسلم خمس
- 114- خالفوا المشركين وفروا اللحى وأحفوا الشوارب
- 69- خَالِفُوا الْيَهُودَ فَإِنَّهُمْ لَا يُصَلُّونَ فِي نِعَالِهِمْ وَلَا خِفَافِهِمْ
- 496- خرجت من نكاح ولم أخرج من سفاح من لدن آدم
- 120- خطبنا رسول الله صل الله عليه و سلم في آخر يوم من شعبان
- 488- خل عنه يا عمر فلهي أسرع فيهم من نضح النبل
- 527- خمس ليال لاترد فيها دعوة أول ليلة من رجب وليلة النصف من شعبان وليلة الجمعة وليلتي العيد
- 549- خياركم خياركم لنسائهم
- 324- خياركم في الجاهلية خياركم في الإسلام إذا فقهوا
- 380- خير الدواء القرآن
- 246- خير الصدقة ما كان عن ظهري غني
- 189- خير تجارتكم البز وخير صنائعكم الخرز
- 184- خيركم أحسنكم قضاء
- 192- خَيْرُكُمْ بَعْدَ الْمَاتِنِينَ كُلُّ خَفِيفِ الْحَادِّ
- 446- خيركم من أطعم الطعام أو الذين يطعمون الطعام
- 257- دخل علي رسول الله صل الله عليه و سلم و معه علي
- 155- دِرْهَمٌ مِنْ رَبَا أَشَدُّ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ ثَلَاثِينَ زُنْيَةً فِي الْإِسْلَامِ
- 502- دعوهم
- 489- دعي هذه وقولي بلذي كنت تقولين
- 254- دووا مرضاكم با الصدقة و حصنوا أموالكم بزكاة
- 366- ذاك عبد الله ألم تعلم أن الله قبض أرواحهم
- 533- ذاكر الله في الغفلين كالمقاتل خلف الفارين
- 181- ذكر رسول الله رجلا كان مسرفا علي نفسه حوسب فلم يوجد له حسنة
- 250- رأس كل بر نزل من السماء إلي الأرض الجوع

- 219- رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ قَدْ أَكَلَتْ فِي الْيَوْمِ مَرَّتَيْنِ
- 94- رَأَى النَّبِيُّ عَلَيْهِ وَعَلَيْ آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ رَجُلٌ يُصَلِّي وَلَا يَتِمُّ رُكُوعَهُ وَلَا سُجُودَهُ
- 479- رب تال للقرآن والقرآن يلعنه
- 443- رجعنا من الجهاد الأصغر إلي جهاد الأكبر
- 233- رجل دعتة امرأة إلي نفسها فتركها من خشية الله
- 180- رحم الله امرأ سهل البيع سهل الشراء سهل الإقتضاء
- 582- روي أن موسى عليه السلام نظر إلي عبد عظيم البلاء
- 262- زنا العين النظر إلي الأجنبية
- 561- سور المؤمن شفاء
- 566- سيأتي من بعدي رجل يقال له النعمان بن ثابت
- 9- سيكون في أمتي اختلاف وفرقة قوم يحسنون القيل ويسينون الفعل
- 264- شرار أمتي الذين غدوا في النعيم الذين يأكلون
- 45- شفاعتي لأمتي من أحب أهل بيتي
- 42- شفاعتي لأهل الكباير من أمتي
- 47- شفاعتي للجبابرة من أمتي
- 46- شفاعتي مباحة إلا لمن سب أصحابي
- 119- صُومُوا لِرُؤُوسِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤُوسِهِ
- 153- طَلَبُ الْحَلَالِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ
- 402- طلحة والزبير جاراي في الجنة
- 465- عبد رزقه الله مالا وعلما فهو يتقي فيه ربه
- 447- علامة إعراضه تعالى عن العبد إشتغاله بما لايعنيه
- 449- علامة حب الله حب ذكر الله
- 531- علامة حب الله دوام ذكره لأن من أحب شيأ أكثر ذكره
- 318- علم الباطن سر من سرالله عز وجل
- 333- علماء أمتي كأتبياء بني إسرائيل
- 163- عَلَيْكُمْ بِالتَّجَارَةِ فَإِنَّ فِيهَا تِسْعَةَ أَغْشَارِ الرِّزْقِ

523- عند ذكر الصالحين تنزل الرحمة

267- عينان لا تمسهما النار عين بكت من خشية الله وعين باتت تحرس في سبيل الله

213- غلا السعر علي عهد رسول الله فقالوا يا رسول الله سعر لنا

1- فأحببت أن أعرف

396- فاطمة بضعة مني

100- فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفُوفِ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ

463- فَإِنَّكُمْ خَلَقْتُمْ لِلْآخِرَةِ وَالْدُنْيَا خَلَقْتُمْ لَكُمْ

541- فإنه من يعيش منكم بعدي فسيرى إختلافا كثيرا

63- فَضَّلُ الصَّلَاةَ الَّتِي يُسَنَّاكَ لَهَا عَلَي الصَّلَاةِ الَّتِي لَا يُسَنَّاكَ لَهَا سَبْعِينَ ضِعْفًا

79- فَلْيُوجَّهْ مِنْ أَعْضَائِهِ الْقِبْلَةَ مَا اسْتَطَاعَ

416- فوالله ما الفقر أخشي عليكم ولكني أخشي أن تبسط عليكم الدنيا

568- في كل قرن من أمتي سابقون وأبو حنيفة سابق هذه الأمة

67- قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضْتُ عَلَى أُمَّتِكَ خَمْسَ صَلَوَاتٍ وَعَهْدْتُ عِنْدِي عَهْدًا أ

476- قال رجل يا رسول الله الرجل منا يلقي أخاه أو صديقه أينحني له

341- قليل العمل ينفع مع العلم وكثير العمل لا ينفع مع الجهل

286- قد روي في الفقير الذي أمر عليا و أسامة أن يغسلاه

352- قراءة القرآن في الصلاة أفضل من قراءة القرآن في غير الصلاة

37- قف يا محمد إن الله يصلي

33- قلب المؤمن بين إصبعين من أصابع الرحمن يقلبها كيف يشاء

408- قم يا أبا عبيدة بن الجراح لما قام قال رسول الله هذا أمين هذه الأمة

483- كان إبليس أول من ناح وأول من تغني

24- كان ابن عمر يراهم شرار خلق الله وقال إنهم انطلقوا إلى آيات نزلت في الكفار فجعلوها على المؤمنين

104- كان إذا سلم من الصلاة قال ثلاث مَرَّاتٍ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ

513- كان النبي صلى الله عليه وسلم يدعو عند الكرب

245- كان رسول الله صل الله عليه وسلم إذا أكل طعاما لعق أصابعه الثلاث

375- كان رسول الله لا يصلي علي رجل مات وعليه ودين

- 361- كان يأتي قبور الشهداء بأحد علي رأس كل حول
- 498- كان يوما يمشي علي طريق فجاء أعرابي
- 225- كخ كخ
- 82- كَذَا لَكَ الْمُصَلَّى لَا تُقْبَلُ نَافِلَتُهُ حَتَّى يُؤَدِّيَ الْفَرِيضَةَ
- 216- كل شراب أسكر فهو حرام
- 202- كل لحم نبت من الحرام فا النار أولي به
- 222- كل لهُو يكره إلا ملاعبة الرجل امرأته ومشيه بين الهدفين وتعليمه فرسه
- 221- كل ما شئت والبس ما شئت ما أخطأتك اثنتان سرف أو مخيلة
- 124- كَمْ مِنْ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الظَّمَاءُ وَالْجُوعُ
- 105- كُنَّا نَعْرِفُ انْصِرَافَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَوْلِهِ
- 370- لا تتبع الجنابة بصوت ولا نار
- 22- لا تجتمع أمتي على ضلالة
- 54- لا تدخل الملائكة بيتا فيه صورة ولا كلب ولا جنب
- 23- لا تزول قدما عبد يوم القيامة حتى يسأل عن عمره فيما أفناه وعن علمه فيما فعل وعن ماله من أين اكتسبه وفيما أنفقه وعن جسمه فيما أبلاه
- 133- لَا تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ زَوْجِهَا أَوْ ذِي مَحَرَمٍ مِنْهَا
- 459- لا تسبوا الشيطان وتعوذوا بالله من شره
- 109- لا تشد الرحال إلا إلى المسجد الحرام ومسجدي والمسجد الأقصى
- 427- لا تعدل بالربعة شيأ
- 401- لا تلعنوه فوالله ما علمت أنه يحب الله ورسوله
- 91- لا حظ في الإسلام لمن ترك الصلاة
- 190- لا رهبانية في الإسلام
- 176- لا يحل لأحد يبيع بيعا إلا أن يبين آفته ولا يحل لمن يعلم ذلك إلا أن تبينه
- 296- لا يخلو المؤمن من علة أو قلة أو زلة
- 553- لا يخلون رجل بامرأة إلا مع ذي محرم
- 224- لا يدخل الجنة مدمن الخمر

- 385- لا يدخل النار أحد ممن بايع تحت الشجرة
- 403- لا يدخلها فإنه شهد بدرا والحديبية
- 269- لا يشر بن أحد منكم قائما
- 149- لَا يَقْتَطِعُ رَجُلٌ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ
- 409- لا يموتن أحدكم إلا وهو يحسن الظن بالله
- 93- لَا يَنْظُرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى صَلَاةِ عَبْدٍ لَا يُقِيمُ فِيهَا صَلَاتَهُ بَيْنَ رُكُوعِهَا وَسُجُودِهَا
- 506- لا إله إلا الله كلامي وأنا هو من قالها مخلصا دخل في حصني
- 179- لا تتلقوا الركبان
- 95- لَا تَتِمُّ صَلَاةُ أَحَدِكُمْ حَتَّى يَقُومَ بَعْدَ رُكُوعِهَا بِالتَّمَامِ وَ يُثَبِّتَ صَلَاتَهُ وَ يَسْتَقِرُّ كُلُّ غُضُوٍّ مِنْهُ فِي مَحَلِّهِ
- 234- لاتجالسو شربة الخمر ولا تشيعوا جنازهم ولا تزوجوهم
- 295- لاتزال الحمي والمليلة با العبد حتي يمشي علي الأرض كا البردة ما عليه ذنب ولا خطيئة
- 177- لاتزال لا إله إلا الله تدفع عن الخلق سخط الله ما لم يؤثروا صفقة دنياهم علي آخرتهم
- 382- لَا تَسْبُوا الْأَمْوَاتَ فَنُودُوا الْأَحْيَاءَ
- 158- لاتقولوا هذا فإنه إن كان يسعى علي نفسه ليكفها عن المسألة
- 579- لاتميتوا القلوب بكثرة الطعام والشراب
- 196- لاتنكحوا القرابة القريبة فإن الولد يخلق ضاويا
- 239- لاحسد إلا في شي اثنين رجل
- 505- لاحول ولا قوة إلا بالله دواء من تسعة وتسعين داء أيسرها الهم
- 188- لاربا بين المسلم والحربي في دار الحرب
- 38- لاطيرة ولا عدوي
- 232- لأن يزني رجل بعشر نسوة أيسر عليه من أن يزني بامرأة جاره
- 209- لا يبلغ العبد درجة المتقين حتي يدع ما لا بأس به مخافة ما به بأس
- 431- لا يتقرب إلي المتقربون بمثل الورع
- 236- لا يدخل الجنة مدمن الخمر
- 26- لا يرد القضاء إلا الدعاء ولا يزيد في العمر إلا البر
- 113- لا يصلين أحد عن أحد ولا يصومن أحد عن أحد ولكن إن كنت فاعلا تصدقت عنه أو أهديت

- 543- لا يقبل الله لصاحب بدعة صوما ولا صلاة ولا صدقة
- 413- لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنكر أو ليسلطن الله عليكم شراركم
- 576- لتترك ذرة مما نهى الله أفضل من عبادة الثقلين
- 10- لتفترقن أمتي على ثلاث وسبعين فرقة فواحدة في الجنة واثنان وسبعون في النار
- 558- لعن الله الغانصة والمغوصة
- 554- لعن الله الناظر والمنظور إليه
- 70- لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدًا
- 302- لقد سألت الله البلاء فاسأل الله العافية
- 342- لكل شيء طريق وطريق الجنة العلم
- 277- لم يتوكل علي الله من استرقي واكتوي
- 494- لم يلتق أبواي في سفاح لم يزل الله عز وجل
- 390- لما عرج بي إلي السماء سألت ربي عز وجل
- 275- لما قال جبريل لإبراهيم عليهم السلام وقد رمي إلي النار يا المنجنيق
- 399- لن يغلب معاوية أبدا
- 515- لو أن السموات السبع وعامرهن غيري والأرضين السبع
- 398- لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً لايبلغ مد شعرهم ولا نصيفه
- 29- لو أنك عبدتني بعبادة أهل السموات والأرض وحب في الله ليس وبغض في الله ليس ما أغني عنك ذلك شيئاً
- 139- لَوْ بُنِيَ مَسْجِدِي هَذَا إِلَى صَنْعَاءَ لَكَانَ مِنْ مَسْجِدِي
- 575- لَوْ كَانَ الْإِيمَانُ عِنْدَ الثَّرَيَّا لَنَالَهُ مِنْ رِجَالٍ هَوْلَاءِ
- 389- لو كان بعدي نبي لكان عمر بن الخطاب
- 97- لَوْ مِتُّ عَلَى ذَلِكَ لَا يَقَالَ لَكَ مِنْ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ
- 273- لوأنكم تتوكلون علي الله حق توكله
- 138- لَوْلَا أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَنْبَغِي أَنْ تَزِيدَ فِي مَسْجِدِنَا مَا زِدْتُ
- 34- لولاك لما خلقت الأفلاك ولما أظهرت الربوبية
- 388- لو نزل العذاب لما نجي غير عمر و سعد بن معاذ
- 147- ليس الكذاب الذي يصلح بين الناس

- 473- ليس منا من تشبه بغيرنا لا تشبهوا باليهود
- 76- لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ
- 215- مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ
- 412- مَا أَعْمَالَ الْبِرِّ عِنْدَ الْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا كَنْفَقَةُ بَحْرِ لُجِي
- 156- مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ
- 365- مَا الْمَيِّتُ فِي الْقَبْرِ إِلَّا كَالْغَرِيقِ الْمَتَغَوِّثِ
- 253- مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ دَاءٍ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ دَاءٍ إِلَّا خَلَقَ اللَّهُ لَهُ شِفَاءً
- 167- مَا أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ أَجْمَعَ الْمَالَ وَكُنْ مِنَ التَّاجِرِينَ
- 20- مَا أَوْذَى النَّبِيَّ مِثْلَ مَا أَوْذِيَ
- 555- مَا بَيْنَ السَّرَةِ إِلَى الرُّكْبَةِ عَوْرَةٌ
- 391- مَا خَرَجَ النَّبِيُّ مِنْ دَارِ الدُّنْيَا حَتَّى عَهْدَ إِلَيَّ أَنْ أَبَاكَرَ
- 40- مَا دَامَ الْمُسْلِمُ مُسْلِمًا لَا يَصْدُرُ عَنْهُ السَّحَرُ
- 417- مَا ذَنْبَانِ جَانَعَانِ أُرْسِلَا فِي غَنَمٍ بِأَفْسَدِ لَهَا مِنْ حِرْصِ الْمَرْءِ عَلَى الْمَالِ وَالشَّرَفِ لِدِينِهِ
- 400- مَا صَبَّ اللَّهُ فِي صَدْرِي شَيْئًا إِلَّا وَصَبْتَهُ فِي صَدْرِ أَبِي بَكْرٍ
- 99- مَا صَلَّيْتُ فِي هَذِهِ الْأَرْبَعِينَ سَنَةً لَوْ مِتُّ لَمَتَّ عَلَيَّ غَيْرُ سُنَّتِ مُحَمَّدٍ
- 467- مَا كَانَ الْفَحْشُ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا شَانَهُ وَلَا كَانَ الْحَيَاءُ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا زَانَهُ
- 96- مَا لَمْ يَقْعُدْ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ وَ لَمْ يَقُمْ صَلَاتَهُ وَ يَثْبُتَ لَا يَتِمَّ صَلَاتُهُ
- 289- مَا مَرَرْتُ بِمَلَأٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا مَرَّ أَمْتُكَ بِالْحِجَامَةِ
- 140- مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أَرَدَّ عَلَيْهِ
- 123- مَا مِنْ أَيَّامٍ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهِ أَنْ يُتَعَبَّدَ لَهُ فِيهَا مِنْ عَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ
- 112- مَا مِنْ رَجُلٍ أَخَذَ بِيَدِ امْرَأَتِهِ يَرَاوِدُهَا إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ
- 21- مَا مِنْ عَامٍ إِلَّا وَالْعَامُ الَّذِي بَعْدَهُ أَشْرَ مِنْهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ
- 517- مَا مِنْ عَبْدٍ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَقَامَ فَتَوَضَّأَ
- 351- مَا مِنْ عَبْدٍ يَمُرُّ بِقَبْرِ رَجُلٍ كَانَ يَعْرِفُهُ فِي الدُّنْيَا
- 477- مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَنْظُرُ إِلَى مُحَاسِنِ امْرَأَةٍ
- 2- مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يَهُودَانِهِ وَيَنْصَرَانِهِ وَيَمَجْسَانِهِ

- 525- ما من يوم أكثر من أن يعتق الله فيه عبدا من النار من يوم عرفة
- 281- ما منكم من أحد إلا قد علم مقعده من النار
- 578- ما وسعني سمائي ولا أرضي ولكن وسعني قلب عبدي المؤمن
- 323- مجالسة العالم عبادة
- 235- مدمن الخمر كعابد الوثن
- 175- مر علي صبرة طعام فأدخل يده فيها
- 405- مروا أبا بكر فليصل للناس
- 58- مُرُوا الصَّبِيَّ بِالصَّلَاةِ إِذَا بَلَغَ سَبْعَ سِنِينَ وَإِذَا بَلَغَ عَشْرَ سِنِينَ فَاضْرِبُوهُ عَلَيْهَا
- 426- ملاك دينكم الورع
- 6- ملك جميع الأرض أربعة اثنان من المؤمنين واثنان من الكافرين ذو القرنين وسليمان ومن المؤمنين ونمرود وبختنصر من الكافرين وسيملك الأرض خامس من أهل بيتي
- 102- من أحب أن يكتال بالمكيال الأوفي من الأجر يوم القيامة
- 448- من أحب لقاء الله أحب الله لقاءه ومن كره لقاء الله كره الله لقاءه
- 170- من إحتكر الطعام أربعين يوما ثم تصدق به لم تكن صدقته كفارة لإحتكاره
- 171- من إحتكر الطعام أربعين يوما فقد برء من الله وبرء الله منه
- 540- من أحدث حدثا أو آوي محدثا فعليه لعنة الله والملائكة أجمعين لا يقبل عنه صرفا ولا عدل
- 542- من أحدث في أمرنا هذا ما ليس فيه فهو رد
- 544- من أحيا سنتي بعد أن أميتت فله ثواب مائة شهيد
- 518- من أذنب ذنبا ثم ندم عليه فهو كفار
- 581- من أراد شفاعتي فلا يزوجهن كريمته من فاسق
- 355- من استمع إلي آية من كتاب الله كانت له نورا يوم القيامة
- 326- مَنْ استوى يوماه فهو مغبون
- 226- من اشترى ثوبا بعشرة دراهم وفي ثمنه درهم حرام
- 201- من اشترى ثوبا بعشر دراهم وفي ثمنه درهم حرام
- 75- مَنْ اعْتَسَلَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَصَلَّى مَا قُدِّرَ لَهُ ثُمَّ أَنْصَتَ حَتَّى يَفْرَغَ مِنْ خُطْبَتِهِ
- 186- من أقال نادما صفقته أقال الله عشرته يوم القيامة

182- من أقرض دينارا إلي أجل فله بكل يوم صدقة إلي أجله

208- من اكتسب مالا من حرام فإن تصدق به لم يقبل منه

198- من أكل الحلال أربعين يوما نور الله قلبه

237- من أكل ثوما أو بصلا فليعتزلنا أو ليعتزلنا مسجدنا وليقعد في بيته

256- من أكلهما فلا يقربن مسجدنا

220- من الإسراف أن تأكل كل ما إشتهيت

185- من الدان دينا وهو ينوي قضاءه وكل الله به ملائكة يحفظونه ويدعون له حتي يقضيه

205- من أمسي وانيا من طلب الحلال بات مغفورا له وأصبح والله عنه راض

507- من أنعم الله عليه بنعمة فأراد بقاءها

274- من إنقطع إلي الله عز وجل كفاه الله تعالى

211- من بلغه معروف عن أخيه من غير مسألة ولا إشراف

90- مَنْ تَرَكَ الْأَرْبَعَ قَبْلَ الظُّهْرِ لَمْ تَنْلُهُ شَفَاعَتِي

65- مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانْ

108- من ترك الصلاة متعمدا بقي في النار ثمانين حقبا

284- من ترك العزل فأقر النطفة قرارها أن له أجر له غلاما

74- مَنْ تَرَكَ ثَلَاثَ جُمُعٍ تَهَاوُنًا بِهَا طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ

195- من تزوج امرأة علي صداق وهو لا يريد أن يفي لها به فهو زان ومن

472- من تشبه بقوم فهو منهم

343- من تعلم لغة قوم أمن مكرهم

307- من تفقه في دين الله كفاه الله همه ورزقه من حيث لا يحتسب

68- من نها ون بصلاته فإن الله تعالى يعاقبه بخمس عشرة عقوبة

135- مَنْ جَاعَنِي زَانِرًا لَا يُعْمَلُهُ حَاجَةً إِلَّا زِيَارَتِي

172- من جلب طعاما فباعه بسعر يومه فكأنما تصدق به

137- مَنْ حَجَّ اللَّهَ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

447- من حسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه

145- مَنْ خَلَفَ بِالْأَمَانَةِ فَلَيْسَ مِنَّا

- 143- مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ
- 146- مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ هُوَ فِيهَا فَاجِرٌ لِيَقْتَطَعَ
- 369- مَنْ حَمَلَ جَنَازَةَ أَرْبَعِينَ خُطْوَةً كَفَرَهُ لَهُ أَرْبَعِينَ لَهُ كَبِيرَةً
- 360- مَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ فَلَهُ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ
- 534- مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ
- 349- مَنْ دَخَلَ الْمَقَابِرَ فَقَرَأَ سُورَةَ يَسْنَ خَفَّفَ عَنْهُمْ
- 287- مَنْ دَعَا عَلِيَّ ظَالِمَهُ فَقَدْ انْتَصَرَ
- 350- مَنْ زَارَ قَبْرَ مُؤْمِنٍ وَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَرَمَةِ مُحَمَّدٍ أَنْ لَا تَعَذِّبَ هَذَا الْمَيِّتَ
- 49- مَنْ زَارَ قَبْرِي أَوْ قَالَ مَنْ زَارَنِي كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا وَشَهِيدًا
- 135- مَنْ زَارَ قَبْرِي وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي
- 197- مَنْ زَوْجَ كَرِيمَتِهِ مِنْ فَاسِقٍ فَقَدْ قَطَعَ رَحْمَهَا
- 103- مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُكْتَالَ بِالْمَكْيَالِ الْأَوْفَى مِنَ الْأَجْرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
- 359- مَنْ شَهِدَ خَاتِمَةَ الْقُرْآنِ كَانَ كَمَنْ شَهِدَ الْمَغَانِمَ حِينَ تَقْسَمُ
- 122- مَنْ صَامَ يَوْمَ عَرَفَةَ غُفِرَ لَهُ سَنَتَيْنِ سَنَةً قَبْلَهُ وَسَنَةً بَعْدَهُ
- 73- مَنْ صَلَّى خَلْفَ عَالِمٍ تَقِيٍّ فَكَأَنَّمَا صَلَّى خَلْفَ نَبِيٍّ
- 83- مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ يَتِمَّهَا زَيْدٌ عَلَيْهَا مِنْ سُبْحَاتِهِ حَتَّى تَتِمَّ
- 364- مَنْ صَلَّى عَلَيَّ عِنْدَ قَبْرِي سَمِعْتُهُ وَمَنْ صَلَّى مِنْ بَعِيدٍ أَعْلَمْتُهُ
- 550- مَنْ ضَرَبَ زَوْجَتَهُ ظُلْمًا فَخَسَمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
- 159- مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا حَلَالًا اسْتَعْفَا عَنِ الْمَسْأَلَةِ وَسَعْيًا
- 344- مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا حَلَالًا وَتَعَفَّى عَنِ الْمَسْأَلَةِ وَسَعْيًا عَلِيَّ عِيَالِهِ
- 433- مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ
- 332- مَنْ عَلَّمَ الرَّمِيَّ ثُمَّ تَرَكَهُ فَلَيْسَ مِنَّا
- 164- مَنْ فَتَحَ عَلَيَّ نَفْسِي بَابًا مِنَ السُّؤَالِ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيَّ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الْفَقْرِ
- 328- مَنْ فَسَّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِ فَقَدْ كَفَرَ
- 511- مَنْ قَالَ حِينَ يَصْبِحُ اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ
- 78- مَنْ قَالَ صَبِيحَةَ يَوْمِ الْجُمُعَةِ قَبْلَ صَلَاةِ الْعَدَاةِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ

- 101- مَنْ قَالَ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبَّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ
- 30- من قال لا إله إلا الله دخل الجنة
- 178- من قال لا إله إلا الله مخلصا دخل الجنة
- 503- من قال لا إله إلا الله سبعين ألفا غفر له ومن قيل له أيضا
- 362- من قرأ القرآن باعراب فله أجر شهيد
- 357- من قرأ القرآن فليسا ل الله به الرضاء والجنة
- 338- من قرأ القرآن وعمل بما فيه ألبس والداه تاجا يوم القيامة
- 510- من قرأ آية الكري بعد كل صلاة فرض لا يمنعه من دخول الجنة إلا الموت
- 77- مَنْ قَرَأَ بَعْدَ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ سَبْعَ مَرَّاتٍ
- 524- من قرأ قل هو الله أحد عشية عرفة ألف مرات أعطاه الله عز وجل ما سأل
- 88- مَنْ قَضَى صَلَاةً وَاحِدَةً مُتَعَمِّدًا بَقِيَ فِي النَّارِ حَقْبًا
- 266- من قلم أظفاره يوم الجمعة وفي من السوء إلى مثلها
- 556- من كان له امرأتان فمال إلي إحداها دون الأخرى
- 152- مَنْ كَانَ لَهُ ذَبْحٌ يَذْبُحُهُ فَإِذَا أَهْلٌ هَلَالٌ ذِي الْحِجَّةِ فَلَا يَأْخُذَنَّ مِنْ شَعْرِهِ وَلَا مِنْ أَظْفَارِهِ شَيْئًا حَتَّى يُضْحِيَ
- 212- من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يجلس على مائدة يدار عليها بالخمير
- 552- من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يدخل الحمام بغير إيزار
- 415- من كانت الدنيا همه وسدمه لها يشخص وإياه ينوي جعل الله عز وجل الفقر بين عينيه
- 252- من كثرت ذنوبه فعليه بسقي الماء
- 458- من كثرت صلاته بالليل حسن وجهه في النهار
- 238- من كذب علي متعمد فليتبوأ مقعده من النار
- 203- من لم يبال من أين اكتسب المال لم يبال الله من أين أدخل الله النار
- 41- من لم يرض بقضاءي ولم يصبر علي بلائي فليطلب ربا سمائي واليخرج من تحت سمائي
- 564- من لم يشتشف بالقران فلا شفاه الله
- 423- من مات فقد قام قيامته
- 348- من مر علي المقابر وقرأ قل هو الله أحد إحدى عشرة مرة
- 231- من مس كف امرأة ليس منها بسبيل وضع علي كفه جمرة يوم القيامة

80- مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلَمْ يَذْكُرْهَا إِلَّا وَهُوَ مَعَ الْإِمَامِ، فَلْيُصَلِّ مَعَ الْإِمَامِ

424- مَنْ نَظَرَ إِلَى صَاحِبِ بَدْعَةٍ بِغَضَا لَهْ فِي اللَّهِ مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ أَمْنًا وَ إِيْمَانًا

230- مَنْ نَظَرَ إِلَى مُحَاسِنِ امْرَأَةٍ أَعْجَبِيَّةٍ عَنْ شَهْوَةٍ صَبَّ فِي عَيْنَيْهِ الْآنَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

268- مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كَرِبَةٍ مِنْ كَرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كَرِبَةً

263- مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كَرِبَةٍ مِنْ كَرِبَةٍ

151- مَنْ وَجَدَ سَعَةً فَلَمْ يَضَحْ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَصْلَانَا

299- مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلُ عَمَلِ قَوْمٍ لَوْ طُفِقُوا فَاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ

539- مَنْ وَقَرَ صَاحِبَ بَدْعَةٍ فَقَدْ أَعَانَ عَلَى هَدْمِ الْإِسْلَامِ

464- مَنْ وَقَعَ فِي الشَّبَهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ

166- مَنْ وَقَفَ مَوْقِفَ مَذَلَّةٍ فِي طَلَبِ الْحَلَالِ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ

(301) 306- مَنْ يَرِدُ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يَفْقَهُهُ فِي الدِّينِ

384- مَهْمَا أُوتِيَتْ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَالْعَمَلُ بِهِ

321- مَوْتَ قَبِيلَةٍ أَيْسَرَ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ

583- مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ اعْتَلَّ بَعْلَةً فَدَخَلَ عَلَيْهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ

نَضَرَ اللَّهُ أَمْرًا سَمِعَ مِنْهُ شَيْئًا فَبَلَغَهُ كَمَا سَمِعَ قَرِيبَ مَبْلَغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ

255- نَعَمْ الْآدَمُ أَوِ الْإِدَامُ الْخَلْ

242- نَعَمْ الْمَالُ الصَّالِحُ لِرَجُلٍ الصَّالِحِ

298- نَعَمْ مِنْ ذِكْرِ الْمَوْتِ كُلِّ يَوْمٍ عَشْرِينَ مَرَّةً

377- نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا

336- نَوْمُ الْعُلَمَاءِ عِبَادَةٌ

451- هَذَا الْإِنْسَانُ وَهَذَا أَجَلُهُ مُحِيطٌ بِهِ أَوْ قَدْ أَحَاطَ بِهِ

346- هَلَاكَ أُمَّتِي عَالَمٍ فَاجِرٍ وَعَابِدٍ جَاهِلٍ

428- هَلْكَ الْمُسُوفُونَ يَقُولُونَ سَوْفَ نَنْتَوِبُ

406- هُمُ الْقَوْمُ لَا يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ

520- هُوَ كَلَامٌ فَحَسَنُهُ حَسَنٌ وَقَبِيحُهُ قَبِيحٌ

259- وَاتَّخَذُ مَوْذِنًا لَا يَأْخُذُ عَلَى أَذَانِهِ أَجْرًا

- 330- وارموا واركبوا وأن ترموا أحب إلي من أن تركبوا
- 453- واعظا في القلب كل مؤمن
- 72- وَالصَّلَاةُ وَاجِبَةٌ عَلَيْكُمْ خَلْفَ كُلِّ مُسْلِمٍ بَرًّا كَانَ أَوْ فَاجِرًا وَإِنْ عَمِلَ الْكِبَائِرَ
- 107- وجعلت قرّة عيني في الصلاة
- 12- وعلي رأسه قطعة سحاب فيها ملك ينادي أن هذا الشخص مهدي فاتبعوه
- 291- وقال لصهيب و قد رآه يأكل التمروهو وجع العين تأكل تمرا
- 500- ولدت في زمن الملك العادل
- 305- ولفقيه واحد أشد علي الشيطان من ألف عابد
- 85- وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ
- 414- وما عملت من سوء فأحدث الله فيه توبة السر بالسر والعلانية بالعلانية
- 249- ومن تصدق وهو محتاج أو أهله محتاجون أو عليه دين
- 585- ويل لأولاد آدم من آبائهم لايعلمون القرآن والأدب
- 173- ويل للتاجر من بلي والله ولا والله وويل للصانع من غد و من غدن
- 61- يا أبا ذر إنه سيكون بعدي أمراء يميّتون الصلاة
- 310- يا أبا هريرة تعلموا الفرائض و علموا ها
- 429- يا أبا هريرة كن ورعا تكن أعبد الناس
- 536- يا أرض ربي وربك الله أعوذ بالله من شرك وشر ما فيك
- 474- يا أنيس إذهب حيث أمرتك
- 261- يا أيها الناس إتقوا من الزنا
- 470- يا أيها الناس أفشوا السلام وأطعموا الطعام وصلوا الأرحام
- 293- يا رب ممن الداء والدواء فقال تعالي مني
- 478- يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّتُمْ
- 418- يا عجب كل العجب للمصدق بدار الخلود وهو يسعى لدار الغرور
- 56- يا علي إذا رأيت الناس يشتغلون بالفضائل فاشتغل أنت بإتمام الفرائض
- 378- يا فلان ابن فلان و يا فلان ابن فلان هل وجدتم ما وعدكم الله و رسوله
- 397- يا معاوية إن وليت أمرا فاتق الله عز و جل وعدل

- 157- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يُبَالِي الْمَرْءُ مَا أَخَذَ مِنْهُ أَمِنْ الْحَلَالِ أَمْ مِنْ الْحَرَامِ
- 487- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَكُونُ عَالَمُهُمْ أَنْتَنَ مِنْ جِيْفَةِ حِمَارٍ
- 501- يَاعْمُرْ أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى خُتَنِ خَيْرٍ لَكَ مِنْ عُثْمَانَ
- 128- يَجُوزُ دَفْعُ الزَّكَاةِ لِطَالِبِ الْعِلْمِ وَلَوْ كَانَ نَفَقَةً أَرْبَعِينَ سَنَةً
- 574- يَجِيءُ رَجُلٌ فِيحْيِي سُنَّتِي وَيُمِيتُ الْبِدْعَةَ إِسْمُهُ النُّعْمَانُ بْنُ ثَابِتٍ
- 570- يَخْرُجُ فِي أُمَّتِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ أَبُو حَنِيفَةَ وَبَيْنَ كَتْفَيْهِ
- 8- يَظْهَرُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ يَسْمَوْنَ الرَّافِضَةَ يَرْفُضُونَ الْإِسْلَامَ
- 130- يَقُولُ ابْنُ آدَمَ مَالِي مَالِي وَهَلْ لَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا أَكَلْتُ فَأَقْنَيْتَ أَوْ لَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ
- 98- يَكُونُ شَخْصٌ يُصَلِّي سِتِّينَ سَنَةً وَلَا تُقْبَلُ وَاحِدَةٌ مِنْ صَلَوَاتِهَا
- 572- يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ رَجُلٌ يَكْنَى بِأَبِي حَنِيفَةَ هُوَ خَيْرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ
- 480- يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ عِبَادٌ جُهَالٌ وَقِرَاءَةُ فُسْقَةٍ
- 569- يَكُونُ فِي أُمَّتِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ أَبُو حَنِيفَةَ هُوَ سَرَّاجُ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ
- 329- يُوَزَنُ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ بِدَمِ الشَّهْدَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
- 559- يَا أَسْمَاءُ إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتْ الْمَحِيضَ لَمْ تَصْلَحْ أَنْ يَرَى مِنْهَا

KAYNAKÇA

- Abd b. Humeyd**, Ebû Muhammed b. Nasr el-Kissî, (2002) *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, I-II, thk. Mustafa el-Adevî, Dâru Balensiya, Riyad.
- Abdullah b. Ahmed b. Hanbel**, Ebû Abdirrahmân Abdullâh eş-Şeybânî, (1990) *Zevâidü Abullah b. Ahmed b. Hanbel fi'l-Müsned*, thk. Âmir Hasan Sabrî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut.
- Abdurezzak**, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi, (1972), *Musannefi li Abdurezzak*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, I-XII, el-Meclisü'l-İlmî, Güney Afrika.
- Aclûnî**, İsmâil b. Muhammed, *Keşfu'l-hafâ ve Müzîlû'l- İlbâs amme's-Tehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, I-II, thk. Yusuf b. Mahmûd el-Haccâc Ahmed, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, t.s.
- Ahmed b. Hanbel**, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, (1995-2001) *Müsnedü'l- İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-L, thk. Şuayb el-Arnaûd vd., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.
- , *Kitâbü'l- 'İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, I-IV, thk. Vasiyullâh b. Muhammed Abbâs, Dâru Hânî, Riyad, 2001.
- Akın**, Galip, (2015) *Beyzâvî Tefsirinde Uydurma Hadisler*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Akşehrî**, El-Hâc Mustafa Fehim b. Osman, (1265), *Mürşidü'n-nisâ*, Dârü't-tibâati'l-âmire, İstanbul.
- Ali el-Kârî**, Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed, (1986), *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbârî'l-Mevzûâ (Mevzûâtü'l-Kübrâ)*, thk. Muhammed Lutfi es-Sebbağ, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut.
- , *el-Masnûa fi ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzûa (el-Mevzûâtî's-sağîr)*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Mektebü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Halep, 1969.
- , *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu mişkâtî'l-Mesâbih (el-İkmâl fi Esmâi'r-Ricâl)*, I-XI, thk. Cemâl Aytânî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422.
- Algar**, Hamid, "Hüseyin Hilmi Işık", md., *DİA*, İstanbul, 2016, EK-1.
- Apaydın**, H. Yunus, "Meşhur", md., *DİA*, Ankara, 2004, XXIX, 368-370.
- Aslan**, Recep, (2007), *Suyûtî'nin Hadis İlmindeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

- Avcı**, Seyit, (2004) “Sûfilerin Hadis Tesbit Ölçüleri: İsmâil Hakkı Bursevî Üzerine Bir İnceleme”, *HTD*, C.2, S.1, (7-29).
- Aybakan**, Bilal (2000) “İkâle”, md., *DİA*, İstanbul, C.22 (14-16).
- Ayhan**, Mehmet, (2009), *Fütûhât-ı Mekkiyye’de Hadisçilerin Metotları Dışında Nakledilen Rivayetler*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- Aydınlı**, Abdullah, (2019) *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Aynî**, Ebû Muhammed (Ebû’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed, (1999), *el-Binâye fî Şerhi’l-Hidâye*, I- XIII, thk. Eymen Sâlih Şaban, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut.
- , *Umdetu’l-Kârî fî Şerhi Sahîhu’l-Buhârî*, I-XIII, thk. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2001.
- Azamat**, Nihat, “Abdülhakim Arvâsî”, md., *DİA*, İstanbul, 1988, C.1. (211-212).
- Azîmâbâdî**, Ebû Tayyib el-Azîmâbâdî, (2005), *Avnu’l-Ma’bûd alâ şerhi Sünen-ü Ebî Dâvûd*, I-II, thk. Ebû Abdullâh en-Nu’mânî el-Eserî, I. Baskı, Dâr’u İbn Hazm, Beyrut.
- Başar**, Hatice, (2003), “Sâtı Bey ve Eğitimle İlgili Görüşleri”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.1, S.2, (47-67).
- Baz**, İbrahim, (1996), *Abdülhakim-i Arvasinin Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Begavî**, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes‘ûd b. Muhammed, (1989), *Meâlimü’t-Tenzîl*, I-VIII, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum’a Damîriyye ve Süleyman Müslim el-Haraş, Dâru Tayyibe, Riyad.
- , *Şerhu’s-Sünne*, I-XVI, thk. Şuayb Arnaûd ve Züheyr eş-Şâvîş, el-Mektebü’l-islâmî, Dımaşk, 1970-1980.
- Beyhakî**, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali, (1988) *Delâilü’n-nübüvve*, I-VII, thk. Abdülmü’tî Kal’acî, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut.
- , *ed-Deavâti’l-Kebîr*, I-II, thk. Bedir b. Abdullah el-Bedir, Garâz, Kuveyt 2009.
- , *el-Câmiu li’-Şuabu’l-Îmân*, I-XIV, Mektebetü’r-Rüşd, I. Baskı, thk. Muhtâr Ahmed en-Nedvî, Abdülali Abdülhamîd Hâmid, Riyad, 2003.

- , *el-Medhâl ilâ İlmu's-Sünen*, I-II, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Yüsr, Kahire, 2017.
- , *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-XI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrut, 2003.
- , *ez-Zühdü'l-Kebîr*, nşr. Âmir Ahmed Haydar, Beyrut, Dâru'l-Cinân-Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1987.
- Beyrutî**, Ebû Abdillâh (Ebû Abdirrahmân) Muhammed b. Dervîş b. Muhammed el-Hût, (1997), *Esne'l-Metâlib fi Ehâdîsi Muhtelifeti'l-Merâtib*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Bezzâr**, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik, (1988) *el-Bahru'z-zehhâr (Müsned-i Bezzâr)* I-XV, thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullâh, Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Medine.
- Birgivi**, Takiyyüddin Mehmet, (2011), *Resâilü el-Birgivi*, thk. Ahmed Hâdî el-Kussâr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Bozkurt**, Ramazan, (2006), *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Çalışmaları ve Problemleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Buhârî**, Alâüddîn b. Ahmed b. Muhammed, (1308), *Keşfu'l-Esrâr an Usûli Fahru'l-İslâm el-Pezdevî*, I-IV, Matbaatü'ş-Şirketi's-Sahâfiyyeti'l-Osmâniyye, İstanbul.
- Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, (2002) *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut.
- , *Edebü'l-Müfred*, thr. Muhammed Fuâd Abdülbaki, el-Mektebü's-Selefiyye, Kahire, 1375.
- , *Târîhu'l-Evsat*, I-II, thk. Muhammed b. İbrâhm el-Lahîdân, Dâru's-Samîi, Riyad, 1418/1998.
- , *Târîhu'l-Kebîr*, thk. Hâşim en-nedvî vd., Dâiratü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbad, 1361-1364, I-IX.
- Bûsîrî**, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr, *Zevâidü İbn Mâce ale'l-kütübi'l-hamse*, thk. Muhammed Muhtar Hüseyin, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1993.
- , *el-İthâfû'l-Hiyere bi Zevâidi'l-Mesânidi'l-Aşere*, I-IX, thk. Dâru'l- Mişkât li'l-Bahsi'l-İlmiyyi, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1999.
- Cerrahoğlu**, İsmail, (1995), “Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Tevîl”, md., *DİA*, C.11 (260-261), İstanbul.

- Çağrıçı**, Mustafa, (2006), “Müdârâ”, md., *DİA*, C.31 (460-461), İstanbul.
- Çakan**, İsmail Lütfi, (1993), “el-Câmiu’s-Sahîh,” md., *DİA*, C.7, (129-132), İstanbul.
- Çap**, Sabri, (2019) *Balıkesirli Bir İslam Alimi İmam Birgivî*, I-III, Edt: Mehmet Bayyigit, Mehmet Özkan, Ahmet Ali Çanakçı, Asem Hamdy Abdelghany, nşr. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Balıkesir.
- Çetin**, Nuran (2014) “Abdülhakim Arvasî ve Tasavvuf Anlayışı”, *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, C.15 S.33, (129-150).
- Dârekutnî**, Ebü’l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed, (2004) *Sünenü Dârekutnî*, I-VI, thk. Şuayb Arnaûd vd., Müessesetü’r-Risâle, Beyrut.
- Dârekutnî**, Ebü’l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed, (2001) *Sünenü’-d-Dârekutnî*, I-III, thr. Âdil Ahmed Abdü’l-Mevcûd ve Ali Muhammed Muavviz, Dâru’l-Marife, Beyrut.
- , *ed-Duafâü ve’l-Metrûkûn*, thk. Muvaffik b. Abdullah b. Abdülkadir, Mektebetü’l-Maârif, Riyad, 1984.
- , *el-Mü’telif ve’l-Muhtelif*, I-V, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut, 1986.
- , *et-Ta’likâtü’-d-Dârekutnî ale’l-Mecrûhîn*, Dâru’l-kitâbi’l-islâmî, thk. Halil b. Muhammed el-Arabî, Kahire, 1414.
- , *el-İlelü’l-vâride fi’l-ehâdîsi’n-nebeviyye*, I-XVI, nşr. Mahfûzürrahman Zeynullah es-Selefi, Dâru Tayyibe, Riyad, 1985
- Dârimî**, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, (2013) *el-Müsnedü’l-Câmî (Sünenü Dârimî)*, thk. Nebîl b. Hâşim b. Abdullah b. el-Ğamerî, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, Beyrut.
- Dârimî**, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, (2000), *Müsnedü’-d-Dârimî (Sünenü Dârimî)*, I-IV, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru’l-Muğnî, Riyad.
- Debûsî**, Ebû Zeyd Abdullâh (Ubeydullâh) b. Muhammed b. Ömer b. Îsâ, (2001), *Takvîmü’l-Edille fi Usûli’l-Fıkh*, thk. Halil Muhyiddin el-Meys, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut.
- Deylemî**, Ebû Mansûr Şehredâr b. Şîrûye b. Şehredâr, (1986), *el-Firdevsü bi Me’sûri’l-Hitâb*, I-V, thk. Saîd b. Besyun ez-Zağlul, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut.
- Deylemî**, Ebû Şücâ‘ Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye, (1987), *el-Firdevsü’l-ahbâr bi-me’sûri’l-ḥitâb el-muharrec ‘alâ Kitâbi’ş-Şihâb ve meahû Tesdîdi’l-kavsi li İbni*

Hacer el-Askalânî, I-V, thk. Fevvâz Ahmed ez-Zümerlî ve Muhammed el-Mu‘tasım Billah el-Bağdâdî, Dâru’l-Kütübi’l-Arabî, Beyrut.

Din İşleri Yüksek Kurulu, (2019), *Fetvalar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Dûlâbî, Muhammed b. Ahmed Hâmid, (2000), *el-Künâ ve’l-esmâ*, I-III, thk. Nazar Muhammed el-Firyâbî, Dâru İbn Hazm, Beyrut.

Ebû Bekir İbnü’l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, *Ârizatü’l-Ahvezî fî Şerhi’t-Tirmizî*, I-XIII, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, ts.

Ebû Dâvûd, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk, (2009), *Sünenü Ebî Dâvûd*, I-VI, thk. Şuayb el-Arnaûd, Dâru’r-risâleti’l-âlemiyye, Beyrut.

-----, *el-Merâsîl*, thk. Abdülazîz İzzüddin es-Siyravân, Dâru’l-Kalem, Beyrut, 1986.

Ebû Nuaym, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk, (1986), *Delâilü’n-Nübüvve*, I-II, thk. Muhammed Revvâs Kal’acî-Abdülber Abbâs, Dâru’n-Nefâis, Beyrut.

-----, *Hilyetü’l-Evliyâ ve Tabâkâtü’l-Aşfiyâ*, I-X, Dâru’l-fıkr, Beyrut, 1996.

-----, *Kitâbü’d-Duafâ*, thk. Ebû Fâruk Hamâde, Dâru’l-kalem, Dimaşk, 1431.

Ebû Ya‘lâ el-Mevsilî, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ, (1989), *Müsnedü Ebî Ya‘lâ*, I-XVI, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru’l-Me’mûn li’t-Türâs, Dimaşk.

Ebû Ya‘lâ, Halîl b. Abdillâh b. Ahmed, (1984), *el-İrşâdü fî Ma’rifeti Ulemâi’l-Hadîs*, I-III, thk. Muhammed Said Ömer İdris, Riyad.

Ebü’l-Fazl er-Râzî, Ebü’l-Fazl Abdurrahmân b. Ahmed, (1994), *Fezâilü’l Kurân ve Tilâvetihî li’r-Râzî*, thk. Âmir Hasan Sabrî, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye.

Ertürk, Mustafa, (2002), “Çocuğun Dînî Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili” (...Çocuğunuz 10 yaşına geldiğinde namaz kılmazsa dövünüz...), *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, C.2 S.2 (53-79).

Erzurumî, İbrahim Hakkı, (1330), *Marifetnâme*, TBMM Kütüphanesi, nşr. Kırımlı Yusuf Ziya, Ahmet Efendi Matbaası, İstanbul.

Eşer, Ahmet, (2015) *Teferrüdün iki temel kavramı: Ferd ve Garîb Hadis (İlelü’t-Tirmizî Örneği)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ekinci, Ekrem Buğra, (2019) *Ebedî Seâdet Yolunda Bir Ömür Hüseyin Hilmi Işık*, İhlas Vakfı Yayınevi, İstanbul.

-----, *Yâdigâr Mektûblar*, İhlas Vakfı Yayınları, İstanbul, 2018.

Elbânî, Nasırüddîn (2001), *Hidâyetü'r-Rüvvât ilâ Tahrîci Ehâdîsi'l-Mesâbîh ve'l-Mişkât*, I-VI, thk. Ali b. Hasan Abdülhamîd el-Hublî el-Eserî, Dâru'l-İbni Affân, Kahire.

-----, *İrvâü'l-Galîl fî Tahrîci Ehâdîsi Menâri's-Sebîl*, I-IX, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut-Dımaşk, 1979.

-----, *Silsiletü ehâdîsi'zaîfe ve'l-mevzûa*, Mektebü'l-Maârif, I-XIV, Riyad, 1992.

-----, *Silsiletü'l-ehâdîsü's-sahîha Şey'ün min fıkhihâ ve fevâ'idihâ*, I-XI, Mektebü'l-Maârif, Beyrut, 1995.

Ezherî, Muhammed b. el-Beşîr Zâfir, (1985), *Tahzîru'l-Müslimîn mine'l-Ehâdîsi Seyyidi'l-Mürselîn*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut.

Ezrak, İbrahim b. Abdurrahman b. Ebî Bekir, (2011), *Teshîlü'l-Menâfî*, Hakikat Kitabevi, İstanbul.

Fettenî, Cemâlüddîn Muhammed Tâhir Ali b. el-Fettenî, (1343), *Tezkiratü'l-mevzûât ve fî zeylihâ Kânûnü'l-mevzûât ve'd-duafâ*, Kahire.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, (2005) *İhyâu Ulûmiddîn ve meahû el-Muğnî an Hamli'l-İşfâr fî'l-Esfâr fî Tahrîci ma fî'l-İhyâi mine'l-Ahbâr*, Dâru İbn Hazm, Beyrut.

-----, *er-Reddü'l-cemîl alâ sarîhi'l-İncîl*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2014.

Gazzî, Necmüddîn Muhammed b. Muhammed el-Âmirî, (1995), *İtkânü Mâ Yahsünü mine'l-Ahbârî'd-Dâire ale'l-Elsun*, I-II, thk. Halil b. Muhammed el-Arâbî, el-Fârûku'l-Hadîs, Kahire.

Geylânî, Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Ebî Sâlih Mûsâ (1997), *el-Gunye li Tâlibi Tarîki'l-Hak*, I-II, nşr. Ebû Abdurrâhmân Salah b. Muhammed b. Uveyza, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

Gördebil, Osman, (2011), “*Abdülhakîm Arvasî'nin er-Riyâzü't-Tasavvufiyye İsimli Eseri (Metin Transkribe ve Tahlîli)*”, Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Gözün, Abdulvehhab, (2020), “Bir Vakit Namazı Terk Edenin Durumuyla İlgili Bazı Rivayetlerin Kritiği”, *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, C.7 S.13, (177-200)

- Gumârî**, Ebü'l-Feyz Ahmed b. Muhammed b. es-Siddîk el-Gumârî, (1982), *el-Muğîr ale'l-Ehâdîsi'l-Mevzûa fî'l-Câmii's-Sağîr*, Dâru'r-Râibu'l-Arabiyyi, Beyrut.
- Gül**, Recep Emin, (2015), "Hadiste İlminde Cerh ve Ta'dîl Terimleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.43. (363-386).
- Güler**, Zekeriya, (2003), "Vesîle ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri (Tahric ve Değerlendirme)" *Tasavvuf*, S.10, (1-37).
- Gümüş**, M. Sıddık, (2017), *İngiliz Câsûsunun İ'tirafları*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul.
- , *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*, I-III, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Güner**, Osman, (1996), "İbn Mâce'nin Süneni ve Kütübi Sittedeki Yeri", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.8, (198-200).
- Hâkim en-Nîsâbü'rî**, el-Hâkim Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, (2002), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-V, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- , *el-Medhâl ile's-Sahîh*, thk. Rabî b. Hâdî el-Müdhalî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1984.
- Hakîm et-Tirmizî**, Muhammed b. Ali b. Hasan, (2010), *Nevâdiru'l-Usûl fî Ma'rifeti Ehâdîsi'r-Resûl*, I-VII, thk. Tevfik Mahmud Tekeli, Dâru'n-Nevâdir, Beyrut-Dımaşk.
- , *Nevâdiru'l-Usûl fî Ma'rifeti Ehâdîsi'r-Resûl*, I-II, İsmail İbrahim Mütevellî Avd, Mektebetü'l-İmâmî'l-Buhârî, Kahire, 2008.
- Hallâl**, Ebû Muhammed b. Hasan b. Ali, (1412), *Fedâilu Sûreti İhlâs*, thk. Muhammed b. Rızk et-Tarhûnî, Mektebetü Leyyine, Kahire.
- Halebî**, Alî b. Burhaneddîn el-Halebî, (1427), *es-Siyretü'l-Halebiyye (İnsânü'l-'uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn)*, I-III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Hârizmî**, Ebü'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî, (1332), *Câmiu'l-Mesânîd el-İmâmü'l-A'zâm*, I-II, Haydarâbâd-Dekken.
- Hatîb**, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, (2001), *Târîhu Medînetü's-selâm (Târîhu Bağdad) ve Zeylihî ve'l-Müstefâd*, I-XXI, thk. Beşşâr Avvad Maruf, Dâru'l-garbi'l-islâmî, Beyrut.
- , *Tâli't-Telhîsu'l-Müteşâbih*, I-II, thk. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âli Selman-Ebû Huzeyfe Ahmed eş-Şakîrât, Dâru's-Samîi, Riyad, 1997.

-----, *El-Câmi'li ahlâkı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi,* I-II, nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996.

Hatipoğlu, Mehmet Said, (Genişletilmiş Baskı 2009-2015) *Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti,* Otto Yayınları, Ankara.

Hatipoğlu, Yusuf, (2018), *Namazı Terk Etmenin Hükümü ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi,* Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, (1979), *Keşfu'l-estâr an zevâidi'l-Bezzâr,* I-IV, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut.

-----, *Mecma'u'z-zevâid ve Menba'u'l-Fevâ'id,* I-X, thk. Hüsâmeddin el-Kudsî, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1967.

-----, *Mecma'u'z-zevâid ve Menba'u'l-Fevâ'id,* I-XX, Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Işık, Hüseyin Hilmi, (1978), *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye,* (21. Baskı), İhlas Vakfı Yayınları, İstanbul.

-----, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye,* (145. Baskı), İhlas Vakfı Yayınları, İstanbul, 2021.

-----, *Mektûbât Tercemesi (Birinci Cild),* Hakikat Kitâbevi, İstanbul 2020.

-----, *Fâideli Bilgiler,* Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

-----, *Hak Sözü'nün Vesikaları,* Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2020.

-----, *Herkese Lâzım Olan İmân,* Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

-----, *İslâm Ahlâkı,* Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

-----, *Eshâb-ı Kirâm,* Hakikat Kitâbevi, İstanbul 2017.

-----, *Kıyâmet ve Âhiret,* Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

-----, *Cevâb Veremedi,* Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2020.

-----, *İngiliz Câsûsunun İ'tirafları,* Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2020

-----, *Kıymetsiz Yazılar,* Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2017

-----, *Namâz Kitâbı,* Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

-----, *Şevâhidü'n-Nübüvve,* Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2020.

-----, *Menâkıb-ı Cihârı Yâri Güzîn*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2021.

-----, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye*, İhlas Vakfı Yayınları, İstanbul, 1978.

İrâkî, Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn, (1393), *el-Bâis 'ale'l-Halâs min Havâdisi'l-Kuşşâs*, thk. Muhammed es-Sabbâğ, Edvâü's-Şerîa, Riyad.

-----, *el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fi'l-Esfârî fi Tahrîci mâ fi'l-İhyâi mine'l-Ehbâr*, I-III, nşr. Ebû Muhammed Eşref b. Abdilmaksûd, Mektebetü Taberiyye, Riyad, 1995.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz, (2003) *Reddu'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr (Hâşiyetü İbni Âbidîn) ve yelihi Kurretü Uyûni'l-Ahbâr ve Takrîrati'r-Râfîû*, I-XIV, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, Âlimu'l-Kütüb, Riyad.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, I-X, thk. Mâzin Sarsârî, Mektebetü'r-Rüşd, Beyrut, ts.

İbn Allân, Muhammed Alî b. Muhammed Allân b. İbrâhîm el-Bekrî es-Sıddîkî, *Delîlü'l-Fâlihîn li-Turuķı Riyâzi's-Sâlihîn*, I-IV, thk. Zekerîyya Umeyrât, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2018.

İbn Arrâk, Ebû'l-Hasen Nûruddîn (Sa'düddîn, (1981), *Tenzîhü's-Şerîati'l-Merfûa ani'l-Ehâdisi'l-Şenîati'l-Mevzûâ*, I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetillâh eş-Şâfî, (2000) *Mu'cemi's-Şuyûh*, Vefâ Takiyyüddîn, Dâru'l-Beşâir, I-III, Dimaşk.

-----, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Muhibüddîn Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amevî, Beyrut, 1410.

İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs, (1952) *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

-----, *el-Merâsîl*, thk. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kücânî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1998.

-----, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîym Müsneden ani'r-Resûl ve's-Sahâbe ve't-Tâbiîn*, I-X, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, Riyad, 1997.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, (2006), *el-Musannefû libni Ebî Şeybe*, I-XXVI, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kible-Müessesetü Ulûmi'l-Kurân, Beyrut.

İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, (1999), *Kitâbü'z-Zühed*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut.

-----, *et-Tevâzu ve'l-humûl*, thk. Lütî Muhammed es-Sağîr, Dâru'l-İ'tisâm, Kahire, 1988.

-----, *Zikru'l-Mevt*, Mektebetü'l-Furkân, nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âli Selmân, Acman, 2002.

-----, *Muhâsebetü'n-Nefs*, thk. Mecdî Seyyid İbrâhim, el-Mektebetü'l-Kurân, Kahire, ts.

-----, *Islâhu'l-Mâl*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1993.

İbnü'l-Hâc el-Mâlikî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Abderî, (1293, 1320) *el-Medhal ilâ Tenmiyeti'l- A'mâl bi-Taḥsîni'n-Niyyât ve't-Tenbîh 'alâ ba'zi'l-Bida' ve'l-Avâid*, I-IV, Mektebetü Dâru't-Türâs, Kahire.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed, (2013), *Fethu'l-Bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXVI, thk. Şuayb el-Arnaûd-Adil Mürşid vd., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut.

-----, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, thk., Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

-----, *el-Fütûhâtî'r-rabbâniyye ale'l- Ezkârî'n-Neveviyye*, I-VII, thk. Abdülmünim Halil İbrahim, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

-----, *ed-Dirâye fî Tahrîci li-Ehâdisi'l-Hidâye*, I-II, tsh. Abdullah Hâşim el-Yemânî, Dâru'l-Marife, Beyrut, ts.

-----, *el-Emâli'l-Mutlaka*, thr. Hamdî b. Abûlmeccîd b. İsmâil es-Selefi, el-Mektebü'l-İslâmî, 1416/1995.

-----, *el-Metâlibu'l-Âliye bi-zevâid'i-l-mesânidi's-semâniye*, I-XIX, thk. Said b. Nâsır b. Abdülaziz vd., Dâru'l-Âsime, Riyad 1998.

-----, *Lisânü'l-Mîzân*, I-X, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Beyrut, 2002.

-----, *Netâicü'l-Efkâr fî Tahrîci Ehâdisi'l-Ezkâr*, I-V, thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2008.

-----, *Nüzhetü'n-Nazar fî Tavzîhi Nuhbetü'l-Fiker (Hadis Istılahları Hakkında Nuhbetü'l-Fiker Şerhi)*, çvr. Talat Koçyiğit, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1971.

-----, *Tebyînü'l-Aceb bimâ verade fî şehir-i Receb*, thk. Târik b. İvazullah b. Muhammed b. Ebû Muaz, Müessesetü'l-Kurtuba, ts., by.,

-----, *Tahrîru Takrîbü't-Tehzîb*, I-IV, nşr. Beşşar Avvâd Marûf ve Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997.

-----, *Tehzîbü't-tehzîb*, I-XV, Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, Kahire, 1994.

İbn Hacer el-Heytemî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed, (2007), *el-Hayrâtü'l-Hisân fî Menâkibi'l-İmâmi'l-A'zâm Ebî Hanîfe en-Nu'man*, Abdülkerim Musa el-Muhaymid, Dâru'l-Hudâ ve Raşhâd, Dimaşk.

-----, *el-Fethu'l-Mübîn bi Şerhi'l-Erbâin*, thk. Ahmed Câsim vd., Dâru'l-Minhâc, Beyrut, 2008.

İbn Hazm, Ebû Muhammed el-Kurtubî, (1983), *el-İhkâm fî Usuli'l-Ahkâm*, I-VIII, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrut 1983.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim el-Büstî, (2000) *Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Duâfâ ve'l-Metrûkîn*, I-II, thk. Humeyd b. Abdülmecid b. İsmail es-Selefi, Dâru's-Samîi, Riyad.

-----, *el-İhsânü fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988.

-----, *Kitâbü's-Sikât*, I-X, (fihristiyle beraber) nşr. Muhammed Abdürreşîd, Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1973-1983.

İbn Huzeyme, Ebûbekir Muhammed b. İshak en-Nîsâbü'rî, (2003), *Sahîhu İbn Huzeyme*, I-II, thk. Muhammed Mustafa el-A'zâmî, el-Mektebü'l-İslâmî, Riyad.

İbn Kayyim, el-Cevziyye, (1998), *Zâdü'l-Meâd fî Hayri'l-İbâd*, I-VI, (fihristiyle beraber), thk. Şuayb el-Arnaûd-Abdülkâdir el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.

İbn Kemâl Paşa, Şemseddin Ahmed, (1316) *Resâil-i İbn Kemâl*, I-II, Ahmed Cevdet (İkdamcı), Matba'atü (İkdâm), Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliyye.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer, (1999) *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, I-VIII, thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme, Dâru Tayyibe, Riyad.

- , *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XV, Mektebetü'l-Maârif, Beyrut, 1991.
- , *Müsnedü'l-Fârûk emîri'l-mü'minîn Ebî Hafs 'Ömer b. Haţţâb ve akvâlühü alâ ebvâbi'l-'ilm*, I-III, thk. İmâm Ali İmâm, Dâru'l-Felâh, el-Fayyum, 2010.
- , *Müsnedü'l-Fârûk Emîri'l-Müminîn Ebî Hafs 'Ömer b. Haţţâb ve Akvâlühü ve alâ Ebvâbi'l-'İlm*, I-II, nşr. Abdülmüt'î Emîn Kal'acî, Dâru'l-Vefâ, Kahire, 1411.
- , *Tuhfetü't-Tâlib bi Ma'rifeti Ehâdisi Muhtasari İbni'l-Hâcib*, thk. Abdülganî b. Humeyd b. Mahmûd el-Kübeysî, I-II, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1996.
- İbn Kudâme**, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed, (1998) *el-Muntehabu min el-İleli li'l-Hallâl*, thk. Übey Muâz b. Târik b. İvazullah b. Muhammed, Dâru'r-Râye, Riyad.
- , *el-Muğnî*, I-XV, thk. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türkî-Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1997.
- İbn Mâce**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, (1372-1373), *Sünenü İbn Mâce*, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, Kahire.
- İbn Manzûr**, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî, (1300), *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Ahmed Fâris eş-Şidyâk, Dâru Sadr, Beyrut.
- İbn Receb**, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrâhmân b. Ahmed, (2012), *Ehvâlü'l-Kubûr ve Ahvâlü Ehlihâ ile'n-Nüşûr*, thk. Muhammed Nizâmiddîn el-Füteyyih, Dâru'z-Zamân, Medine.
- İbn Şâhin**, Ebû Hafs 'Ömer b. Ahmed b. Osmân, (1995), *et-Terğib fî Fedâili'l-A'mâl ve Sevâbi Zâlik*, I-II, thk. Salih Ahmed Muslih el-Vaîl, Dâru İbnü'l-Cevzî, Demmâm.
- İbn Teymiyye**, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm, (2004), *Mecmûu Fetevâ*, I-XXXVII, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım tarafından oğlu Muhammed, nşr. Vezâratü's-şüûni'l-islâmiyye ve'd-da'veti ve'l-irşâdi's-suûdiyye, Medine.
- , *İktizâü's-Sırâti'l-Müstakîm li Muhâlefeti Ashâbi'l-Cahîm*, I-II, thk. Nâsır b. Abdülkerîm el-Akl, Dâru İşbiliyye, Riyâd, 1998.
- İbnü'l-Abdülhâdî**, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, (1428), *Tenkîhu't-Tahkîk fî ehâdisi't-Ta'lik*, I-V, thk. Sâmi b. Muhammed b. Câdullah, Abdülaziz b. Nâsır el-Habâlî, Edvâu's-Selef, Riyad.

- İbnü'l-Arabî**, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed, (1420), *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî Ma'rifeti'l-Esrâri'l-Mâlikiyye ve'l-Mülkiyye*, I-X, thk. Ahmed Şemsüddin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- İbnü'l-Arrâk**, Ebü'l-Hasen Nûruddîn (Sa'düddîn) Alî b. Muhamme, (1981), *Tenzihü's-Şerîati'l-Merfûa ani'l-Ehâdîsi'l-Şenîati'l-Mevzûa*, I-II, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf ve Abdullah Muhammed es-Siddîk, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- İbnü'l-Cevzî**, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed, (1986), *ed-Duafâi ve'l-metrûkîn*, I-III, thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- , *el-İlelü'l-Mütenâhiye fî'l-Ehâdîsi'l-Vâhiyye*, I-II, Halîl el-Meys, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.
- , *el-Muntaẓam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, I-XVII (fihristiyle beraber), nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ-Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- İbnü'l-Esîr**, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed, (1996), *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, I-VIII, thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut.
- , *en-Nihâye fî Garîbi'l-hadîs ve'l-Eser*, I-V, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tanâhî, el-Mektebetü'l-İslamiyye, Kahire, 1963.
- İbnü'l-Kattân**, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mağribî, (1997), *Beyânü'l-Vehm ve'l-İhâmi'l-Vâkıayn fî Kitâbi'l-Ahkâm*, I-VI, thk. Hüseyin Âyt Saîd, Dâru Tayyibe, Riyad.
- İbnü'l-Kayserânî**, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Tâhir b. Alî el-Makdisî, (1996), *Zahîretü'l-Huffâz el-Muhrec ale'l-Huruf ve'l-Elfâz*, I-V, thk. Abdurrahman b. Abdülcebbâr el-Feryevâî, Riyad.
- İbn Kayyim**, El-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed, *Kitâbü's-Salât*, thk. Adnan b. Safâhan el-Buhârî, Dâru'l-Âlemi'l-Fevâid, Riyad, ts.
- İbnü'n-Neccâr**, Ebû Abdillâh Muhibbüddîn Muhammed, (1996), *ed-Dürretü's-semîne fî ahhâri'l-Medîne*, thk. Hüseyin Ali Muhammed Şükrî, Dâru'l-Medînetü'l-Münevvera, b.y.
- İbnü's-Salâh**, Ebû Amr Takıyyüddîn, (1986), *Ulûmi'l-hadîs*, thk. Nureddîn İtr, Dâru'l-Fikr, Dimaşk.

- İbnü's-Sünnî**, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dîneverî, (1998), *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl*, thk. Abdurrahman Kevser b. Muhammed Âşık el-Bernî, Dâru'l-Erkâm İbni Ebi'l-Erkâm, Beyrut.
- İsfehânî**, Ebu's-Şeyh, (1987), *Kitâbü'l-Emsâl fi'l-hadîsi'n-nebevî*, I-II, thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid, Dâru's-Selefiyye, Bombay.
- İclî**, Ebû'l-Hasan b. Ali b. Sâlih, (1985), *Târîhu's-Sikât*, thk. Abdülmü'tî Kalacî, Dâru'l-Bâz, Beyrut.
- İzmirli**, İsmail Hakkı, (1332), *Siyer-i Celîle-i Nebeviyye*, nşr. A. Eşref Edip, Dâru'l-Hilâfe, İstanbul.
- İznîkî**, Muhammed b. Kutbüddîn, *Cennet Yolu İlmihâli*, haz. Hüseyin Hilmi Işık, Hakikat Kitâbevi, İstanbul.
- Kandemir**, Mehmet Yaşar, (1999), "İrâkî, Zeynüddîn", md., *DİA*, İstanbul, C.19 (118-121).
- Kâsımî**, Muhammed Cemâlüddîn el-Kâsımî, (1961), *Kavâidü'd-tahdîs min fûnûni mustalahi'l-hadîs*, thk. Muhammed Behcet el-Baytâr, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, Kahire.
- Kaya**, Eyyüp Said, (2003), "Mekhûl b. Ebî Müslim", md., *DİA*, Ankara, C.28 (552-553).
- Kavukcî**, Şemsüddîn Muhammed b. Halîl b. İbrâhîm, (1415), *el-Lü'lü'ü'l-Mersû fîmâ Lâ Asle Lehû ev bi-Aslihî Mevzû*, thk. Fevâz Ahmed Zemerlî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut.
- Kısakürek**, Necip Fazıl, (1971), *Büyük Doğu Dergisi*, S.7, 5.
- Kudâî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer, (1985), *Müsnedü's-Şihâb*, I-II, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut.
- Kurtûbî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, (2006), *el-Câmiu li-ahkâmî'l-Kur'ân*, I-XXIV, thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut.
- Kurt**, Hasan, (1998), *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Kitaplarının İtikadi Konulara Yaklaşımı (1923-1965)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Leknevî**, Muhammed Abdulhayy (2007), *el-Ecvibetü'l-Fâdıla li Esileti'l-Aşerati'l-Kâmile*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Mektebü'l-Matbûâtî'-İslâmiyye, Halep.

- Makdisî**, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Ali, (1428) *Kitâbü etrâfi'l-garâibi ve'l-efrâdi li'd-Dârekutnî*, I-III, tsh. Câbir b. Abdullâh es-Serî, by.
- Mâlik**, b. Enes Ebû Abdillâh el-Medenî, (1985), *Muvatta'*, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, Beyrut.
- Meclisî**, Muhammed Bâkır, (1983), *Bihârü'l-envâri'l-câmi'a li-düreri ahhâri'l-eimmeti'l-ethâr*, I- CX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, Beyrut.
- Mekkî**, Muvaffak b. Ahmed, (1401), *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.
- Mervezî**, Muhammed b. Nasr b. Yahyâ, (1986), *Ta'zîmu Kadri's-Salât*, I-II, nşr. Abdurrahman Abdülcebbâr el-Füreyyvâi, Mektebetü'd-Dâr, Medine.
- Mizzî**, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrrahmân, (1992), *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.
- Mübârekfûrî**, Ebu'l-Ali Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, (1283-1353), *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmiu't-Tirmizî*, I-XII, tsh. Abdurrahman Muhammed Osman, Dâru'l-Fikr, Kahire.
- Münâvî**, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf, (1972), *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, I-VI, Dâru'l-Marife, Beyrut.
- , *el-Fethu's-Semâvî bi Tahrîci Ehâdisi Tefsîri'l-Kâdi'l-Beydâvî*, I-III, Riyâd, 1409.
- , *Künûzu'l-hakâik min Hadîsi Hayri'l-Halâyık*, I-II, thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Muhammed, Beyrut, 1996.
- Münzirî**, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî, (2003), *et-Terğîb ve't-Terhîb*, I-IV, thk. İbrahim Şemsüddîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Müslim**, El-Haccâc Müslim b. Kuşeyrî, (2006), *Sahîhu Müslim*, I-II, yhk. Nazar b. Muhammed el-Firyâbî, Dâru Tayyibe, Riyad.
- Nâmıkî**, Ebu'l-Hasan Ahmed, (2011) *Miftâhu'n-Necât*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul.
- Nazilli**, Muhammed Hakkı, (1891), *Hazînetü'l-esrâr celîletü'l-ekâr*, el-Matbaatü'l-Hayriyye, Kahire.
- Nebhânî**, Yusuf b. İsmail (2014), *Envâr-ı Muhammediyye mine'l-Mevâhibü'l-ledünniyye*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul.

- Nesai**, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, (1421), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-XII, (son iki cildi fihristiyle beraber) thk. Hasan Abdülmünim Şiblî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.
- , *ed-Duaî ve'l-Metrûkîn*, thk. Bûran ed-Dannâvî-Kemâl Yusuf el-Hût, Müessesetü Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1985.
- Nevevî**, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, (1971), *el-Ezkâr*, thk. Abdulkâdir el-Arnaûd, Matbaatü'l-Mellâh, Dimaşk.
- Okumuş**, Ömer, (1993), "Câmî, Abdurrahman", md., *DİA*, C.7, (94-99).
- Öztoprak**, Mustafa, (2006), *Tarihi Bağdad'da Ebu Hanife ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Öztürk**, Mustafa, (2009), "İslam Dünyasında Yenilik ve Yenilikçilik Karşıtlığının Zihniyet Kodları-Modern Türkiye Örneği", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.9 S.1 (1-20).
- Rafî**, Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed, (1987), *et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn*, I-IV, thk. Azîzullah el-Utâridî, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut.
- Râmhürmüzî**, Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdîrrahmân, (1983), *Emsâlü'l-Hadîs*, thk. Abdülâlî Abdülhamîd el-A'zamî, Dâru's-Selef, Bombay.
- Rebî b. Habîb**, Ebû Amr er-Rebî' b. Habîb b. Amr, (1349), *el-Câmiu's-sahîh (el-Müsned)*, I-IV, nşr. Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî el-Umânî, el-Matbaatü's-Selefiyye, Kahire.
- Sancaklı**, Saffet, (2001), "Surelerin Faziletiyle İlgili Bazı Tefsirlerde Yer Alan Surelerin Apokrif Kritiği", *İslami Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.1, (129-144).
- Saklan**, Bilal, (1999) "Ebû Tâlib el-Mekkî ve Bazı Hadis Meselelerine Bakışı", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.6, S.6, (68-122).
- Sa'lebî**, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, (1420), *Kasasü'l-Enbiyâ ('Arâ'isü'l-mecâlis)*, Mektebetü'l-cumhûriyeti'l-arabiyye, Kahire.
- , *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*, I-X, thk. Ebû Muhammed Ali b. Âşur-Nazîr es-Sa'dî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, Beyrut, 1422.
- Sehâvî**, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed, (1997), *el-Ecvibetü'l-Merziyye fî mâ üs'ile 'anhü mine'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye*, I-III, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrâhîm, Dâru'r-Râye, Riyad.

-----, *el-Mekâsîdü'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-Müştehirâ ale'l-Elsine*, thk. Muhammed Osman el-Huşt, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, Kahire, 1985.

-----, *Fethu'l-Muğîs bi Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs*, I-V, thk. Abdülkerim b. Abdullah b. Abdurrahman el-Hudayr-Muhammed Abdullah b. Fehyed, Mektebetü Dâri'l-Minhâc, Riyad, 1426.

-----, *el-Kavlü'l-bedî' fî's-salâti ale'l-habîb fî's-şefî'*, thk. Muhammed Avvâme, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2002.

Sehmî, Ebu'l-Kâsım Hamza b. Yusuf b. İbrâhîm es-Sehmî, Târîhu Cürcân (Sehmî), IV. Baskı, nşr. Muhammed Abdülmûîd Han, Âlimü'l-Kütüb, Beyrut, 1407/1987.

Semhûdî, Nûrûddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî, (2001), *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, I-II, thk. Kâsım es-Samerrâî, Müessesetü'l-Furkânî li't-Türâsi'l-İslâmiyye, Beyrut.

Semerkandî, Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm, (2000), *Tenbîhü'l-Gafilîn*, thk. Yusuf Ali Bedevî, Dâru İbn Kesîr, Beyrut.

Semerkandî, Nâsüriddîn Muhammed b. Yusuf, *Câmiu'l-Fetâvâ*, 802: 1a-198a, Manisa İl Halk Kütüphanesi.

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, (1414), *Usûlü's-Serahsî*, I-II, nşr. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî, Lecnetü İhyâi'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd.

-----, *el-Mebsût*, I-XXXI, Edt: Cevat Akşit, Gümüşev Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Serhendî, Ahmet Fâruk, (1977), *Mektûbât-ı Rabbânî (Farsça)*, I-II, nşr. Hüseyin Hilmi Işık, Hakikat Kitâbevi, İstanbul.

-----, *el-Mektûbât* (Arapça), I-III, thk. Abdullah Ahmed el-Hanefî el-Mısrî, Mektebetü'n-Nil, Kahire, ts.

Sıbt İbnü'l-Acemî, Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Halîl, (1987), *Keşfu'l-Hasîs Ammen Rumiye bi Vazi'l-Hadîs*, nşr. Subhi es-Sâmerrâî, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut.

Sifîl, Ebubekir, (2013), "Zeylâî, Abdullah b. Yûsuf", *DİA*, İstanbul, C.44, (352-354).

Sirhindî, Muhammed Ma'sûm b. Ahmed, (2010), *Müntehâbât-ı Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul.

Sindî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Muhammed (1996), *Şerhu Süneni İbn Mâce ve Ta'likâtı Misbâhu'z-Zücâc fî Zevâidi İbn Mâce*, I-IV, thk. Halil Me'mûn Şîha, Dârul-ma'rife, Beyrut.

- Suyûtî**, Celâlüddîn b. Ebî Bekr, (1994) *Câmiu'l-Ehâdîs el-Câmiu's-Sağîr ve zevâidihi Câmiu'l-Kebîr*, I-XXI, thk. Abbas Ahmed Sakr, Ahmed Abdülcevvâd, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- , *ed-Dürerü'l-Müntesira fî'l-Ehâdîsi'l-Müştehirâ*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ, Câmiatü'l-Melik Suûd, Riyad, 1983
- , *el-Le'âli'l-Masnûa fî'l-Ehâdîsi'l-Mevzûa*, I-II, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1975.
- , *el-Hâvî li'l-Fetevâ*, I-II, thk. Abdülatif Hasan b. Abdurrahman, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
- , *ez-Ziyâdât ale'l-Mevzûât (Zeylû'l-Le'âli'l-Masnû'a)*, I-II, thk. Râmiz Hâlid Hâce Hasan, Mektebetü'l-meârif, Riyad, 2010.
- , *Şerhu's-Sudûr bi Şerhi Hâl'il-Mevtâ ve'l-Kubûr*, thk. Ahmed Hamd İmâm, Dâru'l-Medenî, Kahire, 1985.
- , *Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Takrîbü'n-Nevevî*, I-II, nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Mektebetü'l-Kevser, Riyad, 1415.
- , *et-Teakkubât ale'l-Mevzûât*, thk. Abdullah Şa'bân, Dâru Mekketi'l-Mükerreme, 2004.
- Sübki**, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi, (1964), *Tabakâtu's-Şâfi'yyeti'l-Kübrâ*, I-X, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kahire.
- Sülemî**, Ebû Abdirrahmân, (2003) *Tabakâtü's-Sufiyye ve yelîhi Zikru'n-Nisveti'l-Müteabbidâti's-Sufiyyât*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut.
- Şevkânî**, Muhammed b. Alî b. Muhammed, (1995) *el-Fevâidü'l-Mecmûa fî Ehâdîsi'l-Mevzûa*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut.
- Taberânî**, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, (1989) *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I-IV, Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.
- , *el-Mu'cemu'l-Evsat*, I-X, thk. Târik b. İvazullah Muhammed Ebî Muâz ve Muhsin el-Hüseynî, Dâru'l-Haremeyn, 1415/1995, Kahire.
- , *el-Mu'cemu'l-kebîr*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, I-XXV, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1405-1984.

- , *er-Ravü'd-dânî ile'l-Mu'cemi's-şagîr li't-Taberânî*, I-II, nşr. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emîr, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1985.
- Taberî**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, (2001) *Câmi'u'l-beyân 'an Te'vîli âyi'l-Kur'ân*, I-XXV, thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî, Merkezü'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, Kahire.
- , *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, I-XI, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru'l-maârif, Kahire, 1967.
- Tahâvî**, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme, (1996), *Muhtasar fî İhtilâfî'l-Ulemâ*, I-V, nşr. Abdullah Nezîr Ahmed, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut.
- Taşköprizâde**, Ahmed b. Mustafa, (1985), *Miftâhü's-saâde ve misbâhu's-siyâde fî mevzû'âti'l-'ulûm*, I-III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Tayâlisî**, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd, (1999) *Müsned-i Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, I-IV, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Cîze.
- Tokâdî**, Muhammed, *Risâle fî sülûki't-tarîkati'n-Nakşibendiyye*, İstanbul Belediyesi, Atatürk Kütüphanesi, 1979, O. E. Yz, (Osman Ergin Yazmaları), 1160/2 10b-20b.
- Temmâm er-Râzî**, Ebü'l-Kâsım Temmâm b. Muhammed b. Abdillâh, (1992), *el-Fevâid*, I-II, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad.
- Teymî**, İsmail b. Muhammed b. Fazl, (1993) *et-Terğîb ve't-Terhîb*, I-III, Dâru'l-Hadîs, thk. Eymen b. Sâlih b. Şa'bân, Kahire.
- Tîbî**, Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed, (2009) *el-Hulâsa fî Usûli'l-Hadîs*, thk. Ebû Âsım eş-Şevvâmî el-Eserî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Kahire.
- Tirmizî**, Muhammed b. İsâ b. Sevra, (1996) I-VI, *Sünen-i Tirmizî (el-Câmiu'l-kebîr)*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf, Dâru'l-garbi'l-İslâmî, Beyrut.
- , *İlelû'l-kebîr*, thk. Subhî es-Sâmerrâî vd., Âlemü'l-kütüb, Beyrut, 1989.
- Ukaylî**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ, (1984), *Kitâbu'd-Du'afâi'l-Kebîr*, I-IV, thk. Abdülmuti' Kalaci, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Uğur**, Mücteba, (1993), "el-Câmi'u's-sagîr" md., *DİA*, İstanbul, 1993, VII, (113-114).
- Uysal**, Muhittin, (1999), "Tespit ve Yorum Bakımından Tasavvuf Kitaplarında Bulunan İhtilâflı Bulunan Haberler", *Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Konya, 1999.

- Vâhidî**, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî, el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd, I-IV, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415.
- Yakup**, Seyyid b. Ali, (2014) *Mefâtîfu'l-Cinân Şerhu Şirati'l-İslâm*, Hakikat Kitâbevi, İstanbul.
- Yavuz**, Kemal, vd., *İstanbul Evliyaları*, I-II, Türkiye Gazetesi Yay. İstanbul.
- Yavuz**, Yusuf Şevki, "Elmalı Muhammed Hamdi", md., *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 57-62.
- Yakut**, Esra, (2014), Esra Yakut, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Mekteplerde Dinî Eğitim", *Kebikeç Dergisi*, S37, (19-34).
- Yücel**, Ahmet, (1997), "Cerh Lafızlardan Münkerü'l-Hadis ve Farklı Kullanımları", *MÜİFD*, S.13-14-15, (200-208).
- Yazır**, Elmalılı M. Hamdi, (2011), *Hak Dini Kuran Dili*, I-X, sad. İsmail Karaçam vd., Azim Dağıtım, İstanbul.
- Zebîdî**, Muhammed b. Muhammed el-Murtazâ, (1994) *İthâfî's-Sâdeti'l-Müttakîn bi-Şerhi Esrâri İhyâ'i Ulûmiddîn*, I-X, Müessesetü't-Târîhu'l-Arabiyyi, Beyrut.
- , *İthâfî's-Sâdeti'l-Muttekin bi şerh-i İhyâi Ulûmiddîn*, I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Zehebî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, (1967) *Dîvânü'd-Duafâi ve'l-Metrûkîn*, thk. Hammâd el-Ensârî, Mektebetü'n-Nehdati'l-Hadîs, Mekke.
- , *Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1372.
- , *el-Muğnî fî'd-Duafâ*, I-II, thk. Nureddin İtr, İdâreti İhyâi't-türâsi'l-İslâmî, Katar, ts.
- , *Siyeru A'lâmu'-Nubelâ*, II. Baskı, I-XXIX, thk. Şuayb el-Arnaûd-Beşşâr Ma'rûf vd., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1402.
- , *Târîhu İslâm ve Vefeyâti'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm ve Zeylihî*, I-LIII, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1990.
- , *Telhîsu kitâbu İlelî'l-Mütenâhiye li-İbnü'l-Cevzî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim b. Muhammed, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1998.
- Zerkeşî**, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır, *el-Leâli'l-Mensûre fî Hadîsi'l-Meşhûre el-Ma'rûf et-Tezkira fî'l-Ehâdîsi'l-Müştehirâ*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

Zeylâî, Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf, *Tahrîcü'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâri'l-Vâkiati fî Tefsîri'l-Keşşâfi li'z-Zemahşerî*, I-IV, nşr. Sultân b. Fehd et-Tubeyşî, Riyad 1424.

-----, *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi Tahrîci'l-Hidaye ve Buğyet'ü-l İlmî fî Tahrîci'z-Zeylâî*, thk. Muhmmmed Avvâme, I-V, Müessesetü'r-Reyyân, Beyrut, 1997.

İTERNET KAYNAKLARI

Ayvallı, Ramazan, *Hüseyin Hilmî Işık Efendi'nin Hayâtı*, “Anadolu’yu Mayalayanlar” Programı, Esenler Belediyesi-Dörtüol Meydanı, 29 Temmuz 2013 <https://esenler.bel.tr/haberler/genel/esenler-h-hilmi-isik-la-aydinlandi/> (18.11.2021).

Ören, Enver, <https://www.ihlas.com.tr/kurucumuz-enver-oren> (18.11.2021).

<https://sorularlailamiyet.com/ramazan-ayinin-son-cumasi-kilinan-dort-rekat-namaz-400-senelik-kaza-namazina-denk-midir> (4.11.2021).

ÖZGEÇMİŞ

Kıssel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : İbrahim SÖKÜLMEZ

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi : İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

Arapça : Orta

İngilizce : İyi

İş Denevimi :

Diyanet İşleri Başkanlığı (İmam-Hatip)